EL-IKDU'L-MANZÛM
FÎ ZİKRİ EFÂZİLİ'R-RÛM

Ali b. Bâlî'nin Şakâ'ik Zeyli

ALİ B. BÂLÎ

TÜRKİYE YAZMA ESERLER KURUMU BAŞKANLIĞI YAYINLARI: 104

Tarih ve Toplum Bilimleri Serisi : 16

Kitabın Adı : EL-IKDU'L-MANZÛM FÎ ZİKRİ EFÂZİLİ'R-RÛM
Ali b. Bâlî'nin Şakâ'ik Zeyli

Müellifi : Ali b. Bâlî (ö. 992/1584)

Özgün Dili : Arapça

Hazırlayan : Doç. Dr. Suat Donuk
Manisa Celal Bayar Üniversitesi Eğitim Fakültesi,
Sosyal Bilimler ve Türkçe Eğitimi Bölümü, Öğretim Üyesi

Editör : Prof. Dr. Muhammet Hekimoğlu

Proje Editörü : Prof. Dr. Derya Örs

Proje Koordinatörü : Dr. Göker İnan

Son Okuma : Nimet İpek - Seher Erdem Örs

Yapım : Yüksel Yücel

Baskı : Mega Basım Yayın San. ve Tic. A.Ş. Cihangir Mh. Güvercin
Cd. No: 3/1 Baha İş Mrk. A Blok Kat: 2 34310 Avcılar/İstanbul
Tel.: 0212 412 17 00 Sertifika No: 12026

Baskı Yeri ve Yılı : İstanbul 2018

Baskı Miktarı : 1. Baskı, 2000 adet

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI
Library of Congress A CIP Catalog Record

Ali b. Bâlî
el-Ikdu'l-Manzûm fî Zikri Efâzıli'r-Rûm, Ali b. Bâlî'nin Şakâ'ik Zeyli

1. Ali b. Bâlî, 2. Şakâ'ik, 3. Edebiyat, 4. Biyografi, 5. Tarih, 6. Taşköprîzâde
ISBN: 978-975-17-4101-1

Copyright © Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı. Her hakkı mahfuzdur.
Bütün yayın hakları *Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı*'na aittir. Başkanlığın izni olmaksızın tümüyle veya kısmen, hiçbir yolla ve hiçbir ortamda yayınlanamaz ve çoğaltılamaz.

T.C. Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı
Süleymaniye Mh. Kanuni Medresesi Sk. No: 5 34116 Fatih / İstanbul
Tel.: +90 (212) 511 36 37
Faks: +90 (212) 511 37 00
info@yek.gov.tr
www.yek.gov.tr

EL-IKDU'L-MANZÛM FÎ ZİKRİ EFÂZİLİ'R-RÛM

ALİ B. BÂLÎ'NİN ŞAKÂ'İK ZEYLİ

(İNCELEME - ELEŞTİRMELİ METİN - ÇEVİRİ)

Ali b. Bâlî
(ö. 1584)

Hazırlayan
Suat Donuk

Editör
Muhammet Hekimoğlu

TÜRKİYE
YAZMA
ESERLER
KURUMU
BAŞKANLIĞI

TAKDİM

İnsanlık tarihi, akıl ve düşünce sahibi bir varlık olan insanın kurduğu medeniyetleri, medeniyetler arasındaki ilişkileri anlatır. İnsan, zihnî faaliyetlerde bulunma kabiliyetiyle bilim, sanat ve kültür değerleri üretir, ürettiği kültür ve düşünce ile de tarihin akışına yön verir.

Medeniyetler, kültürler, dinler, ideolojiler, etnik ve mezhebî anlayışlar arasındaki ilişkiler kimi zaman çatışma ve ayrışmalara, kimi zaman da uzlaşma ve iş birliklerine zemin hazırlamıştır.

İnsanların, toplumların ve devletlerin gücü, ürettikleri kültür ve medeniyet değerlerinin varlığıyla ölçülmüştür. İnsanoğlu olarak daha aydınlık bir gelecek inşâ edebilmemiz, insanlığın ortak değeri, ortak mirası ve ortak kazanımı olan kültür ve medeniyet değerlerini geliştirebilmemizle mümkündür.

Bizler, Selçuklu'dan Osmanlı'ya ve Cumhuriyet'e kadar büyük devletler kuran bir milletiz. Bu büyük devlet geleneğinin arkasında büyük bir medeniyet ve kültür tasavvuru yatmaktadır.

İlk insandan günümüze kadar gök kubbe altında gelişen her değer, hakikatin farklı bir tezahürü olarak bizim için muteber olmuştur. İslâm ve Türk tarihinden süzülüp gelen kültürel birikim bizim için büyük bir zenginlik kaynağıdır. Bilgiye, hikmete, irfana dayanan medeniyet değerlerimiz tarih boyunca sevgiyi, hoşgörüyü, adaleti, kardeşlik ve dayanışmayı ön planda tutmuştur.

Gelecek nesillere karşı en büyük sorumluluğumuz, insan ve âlem tasavvurumuzun temel bileşenlerini oluşturan bu eşsiz mirasın etkin bir şekilde aktarılmasını sağlamaktır. Bugünkü ve yarınki nesillerimizin gelişimi, geçmişimizden devraldığımız büyük kültür ve medeniyet mirasının daha iyi idrak edilmesine ve sahiplenilmesine bağlıdır.

Felsefeden tababete, astronomiden matematiğe kadar her alanda, Medine'de, Kahire'de, Şam'da, Bağdat'ta, Buhara'da, Semerkant'ta, Horasan'da, Konya'da, Bursa'da, İstanbul'da ve coğrafyamızın her köşesinde üretilen değerler, bugün tüm insanlığın ortak mirası hâline gelmiştir. Bu büyük emanete sahip çıkmak, bu büyük hazineyi gelecek nesillere aktarmak öncelikli sorumluluğumuzdur.

Yirmi birinci yüzyıl dünyasına sunabileceğimiz yeni bir medeniyet projesinin dokusunu örecek değerleri üretebilmemiz, ancak sahip olduğumuz bu hazinelerin ve zengin birikimin işlenmesiyle mümkündür. Bu miras bize, tarihteki en büyük ilim ve düşünce insanlarının geniş bir yelpazede ürettikleri eserleri sunuyor. Çok çeşitli alanlarda ve disiplinlerde medeniyetimizin en zengin ve benzersiz metinlerini ihtiva eden bu eserlerin korunması, tercüme ya da tıpkıbasım yoluyla işlenmesi ve etkin bir şekilde yeniden inşâ edilmesi, Büyük Türkiye Vizyonumuzun önemli bir parçasıdır. Bu doğrultuda yapılacak çalışmalar, hiç şüphesiz tarihe, ecdadımıza, gelecek nesillere ve insanlığa sunacağımız eserleri üretmeye yönelik fikrî çabaların hasılası olacaktır. Her alanda olduğu gibi bilim, düşünce, kültür ve sanat alanlarında da eser ve iş üretmek idealiyle yeniden ele alınmaya, ilgi görmeye, kaynak olmaya başlayan bu hazinelerin ülkemize ve tüm insanlığa hayırlar getirmesini temenni ederim. Aziz milletimiz, bu kutsal emaneti yücelterek muhafaza etmeyi sürdürecektir.

Recep Tayyip Erdoğan
Cumhurbaşkanı

İÇİNDEKİLER

TAKDİM 4
EDİTÖRÜN ÖNSÖZÜ 9
HAZIRLAYANIN ÖNSÖZÜ 11
KISALTMALAR 19

GİRİŞ

I. ALİ B. BÂLÎ'NİN HAYATI, EDEBÎ KİŞİLİĞİ VE ESERLERİ
A. HAYATI 26
1. Adı, Nisbesi, Mahlası 26
2. Ailesi 27
3. Doğum Yılı ve Yeri 28
4. Eğitimi 29
5. Mesleği, Vazifeleri ve Bulunduğu Yerler 30
6. Vefatı 30
7. Tarikatı 32
8. *el-Ikdu'l-Manzûm*'da Hayatı ve Kişiliğine Dair İzler 33
B. EDEBÎ KİŞİLİĞİ 34
C. ESERLERİ 35
1. Mensur Eserleri 35
2. Manzum Eserleri 39

II. *EL-IKDU'L-MANZÛM FÎ ZİKRİ EFÂZILİ'R-RÛM*
A. ŞEKİL UNSURLARI 41
1. İsmi 41
2. Yazılış Tarihi ve Yeri 41
3. Yazılış Nedeni 42
4. Kaynakları 43
a. Yazılı Kaynaklar 43
i. Edebî Metinler 43
ii. Resmî Belgeler 45
b. Sözlü Kaynaklar 45
i. Hususi kaynaklar 45
ii. Umumi kaynaklar 48

5. Tercümesi 49
6. Önemi 49
B. MUHTEVA UNSURLARI 53
1. Bölümleri 53
2. Eserde Yer Alan Biyografiler 57
3. Biyografilerde Kullanılan Kompozisyon 61
4. Dili, Üslûbu ve Edebî Özellikleri 66
5. Muhteva Hususiyetleri 67
C. SONUÇ 71

III. NÜSHA BİLGİLERİ
A. Matbu Nüshalar 72
B. Yazma Nüshalar 72
1. Nüsha Tavsifleri 73
2. Değerlendirilmesi 90
3. Şeceresi 93
C. Tahkik ile İlgili Açıklamalar 93

METİN
EL-IKDU'L-MANZÛM
FÎ ZİKRİ EFÂZILİ'R-RÛM

Ahîzâde Hısmı ismiyle tanınan Ali Çelebi Efendi'nin
el-Ikdu'l-Manzûm fî Zikri Efâzıli'r-Rûm'u 96
Sultan II. Selim Devri 260
Sultan III. Murad Devri 518

BİYOGRAFİ DİZİNİ (İSME GÖRE) 672
BİYOGRAFİ DİZİNİ (NİSBEYE GÖRE) 677
ÖZEL İSİMLER DİZİNİ 681
KAYNAKÇA 715

EDİTÖRÜN ÖNSÖZÜ

Osmanlı dönemi Türk bilim, eğitim ve kültür tarihimizin yüz akı eserlerinden biri de hiç kuşkusuz **Taşköprülüzâde Ahmed Efendi**'nin (901-968/1495-1561) Arapça kaleme aldığı *eş-Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye fî Ulemâi'd-Devleti'l-Osmâniyye* adlı ölümsüz eseridir. Yazılışından itibaren büyük ilgi gören *Şakâ'ik*, Osmanlı Devleti'nin kurulduğu dönemden başlayarak 965/1558 yılına kadar Osmanlı ulema ve meşayihinin hayat hikâyeleriyle menkıbelerini içeren ilk derli toplu tabakât ve hâl tercümesi kitabı olmak sıfatıyla kendi alanında önemli bir çığır açmıştır.

"Tabaka" adı verilen on ana bölümden oluşan eserde, **Sultan Osman Han**'dan başlayarak **Kanûnî Sultan Süleyman Han** zamanına kadar yaşamış olan 371 bilgin ve 150 şeyhin hâl tercümeleri, ölüm tarihleri sırasına göre ele alınmıştır.

Telif edildiği yıldan itibaren çok sayıda nüshası istinsah edilerek Osmanlı bilim dünyasında hızla yayılan *Şakâ'ik*, zaman içinde yapılan çok sayıda çeviri, zeyil ve telhisleriyle birlikte, etkisi neredeyse 20. yüzyıla dek sürecek olan edebî ve ilmî bir hareketin de fitilini ateşlemiştir. Arapça yazılmış olması dolayısıyla, ilgililerin eserden daha fazla yararlanabilmesi amacıyla, daha müellif hayattayken, bizzat kendi izni ve oluruyla çok sayıda Türkçe çevirisi yapılmış, zaman içinde bu çevirilere ek olarak yine çok sayıda Arapça ve Türkçe zeyiller kaleme alınmış, böylece Osmanlı dönemi Türk bilim tarihi için son derece önemli olan bir *Şakâ'ik* çevirileri ve zeyilleri geleneği ortaya çıkmıştır.

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı tarafından, başta *Şakâ'ik*'ın Arapça metninin eleştirel basımı ve Türkçeye çevirisi olmak üzere, diğer önemli çevirileriyle zeyillerinin, "*Şakâ'ik-ı Nu'mâniyye Çeviri ve Zeyilleri Projesi*" adı altında bir dizi hâlinde yayınlanmasıyla birlikte, Osmanlı dönemi bilim, eğitim, sanat, kültür ve sosyal tarihimizin önemli bir bölümüne ışık tutulmuş olacaktır.

Bu dizide yayınlanması öngörülen eserler, *Şakâ'ik*'ın Arapça metni ve çevirisiyle birlikte, **Mehmed Hâkî el-Belgradî**'nin *Hadâ'iku'r-Reyhân fî Tercemeti Şakâ'iku'n-Nu'mân*, **Derviş Ahmed Efendi**'nin *ed-Devhatü'l-İrfâniyye fî Ravzati'l-Ulemâi'l-Osmâniyye,* **İbrâhim b. Ahmed el-Amâsî**'nin *Terceme-i Şakâ'ik-ı Nu'mâniyye*, **Mecdî Mehmed Efendi**'nin *Hadâ'iku'ş-Şakâ'ik fî Tercemeti'ş-Şakâ'ik* adlı çevirileriyle, **Âşık Çelebi**'nin *Tetimmetü'ş-Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye*, **Ali b. Bâlî**'nin *el-Ikdu'l-Manzûm fî Zikri Efâzılı'r-Rûm*, **Âkifzâde Abdürrahim Efendi**'nin *Kitâbü'l-Mecmû' fi'l-Meşhûd ve'l-Mesmû'*, **Nev'îzâde Atâyî Efendi**'nin *Hadâ'iku'l-Hakâ'ik fî Tekmileti'ş-Şakâ'ik*, **Uşşâkîzâde Seyyid İbrâhim Hasîb**'in *Zeyl-i Şakâ'ik*, **Simkeşzâde Mehmed Şeyhî Efendi**'nin *Vekâyı'-ı Fuzalâ* ve **Fındıklılı İsmet Efendi**'nin *Tekmiletü'ş-Şakâ'ik fî Hakki Ehli'l-Hakâ'ik* adlı zeyillerinden ibarettir.

Adı geçen eserlerden Türkçe olanlar, mevcut yazma nüshaların karşılaştırılmasıyla çeviriyazı olarak, Arapça olanlar ise özgün metinleri ve Türkçe çevirileriyle birlikte yayımlanacaktır.

"*Şakâ'ik-ı Nu'mâniyye Çeviri ve Zeyilleri Projesi*" kapsamında yayımlanacak olan toplam on iki adet eserin bilim dünyamıza hayırlı olmasını diler, bu ağır ve zorlu iş için gecesini gündüzüne katarak emek veren bilim insanlarını ve bu fevkalade önemli projeyi hayata geçiren Türkiye Yazma Eserler Kurumunun saygıdeğer başkanı Prof. Dr. Muhittin Macit'in şahsında değerli Kurum çalışanlarını tebrik ederim.

Prof. Dr. Derya Örs
Proje Editörü

HAZIRLAYANIN ÖNSÖZÜ

Fiil, fâil ve zaman birbirinden ayrılmaz unsurlardır. Fiilin gerçekleştiği yerde mutlaka fâil ve zaman da vardır. Temel sosyal bilimlerden biri olan tarihin esasını zaman ve fiil meydana getirir. Fakat bu illiyet nedeniyle fâil olmadan fiil ve zamanın anlaşılması epey güçtür. Yazıyı icat edip şiir nazmetmeyi öğrenen insanoğlunun ifadeye dayalı ilk ürünlerinde kişiler hakkında bilgiler bulunmasının nedeni budur. Tarih öncesi mezar taşlarında, hükümdarların diktiği dikili taşlarda, kutsal metinlerde, şifahî destanlarda kişisel bilgilerin varlığı buna delâlet etmektedir.

İnsanoğlunun fıtratında doğaya hâkim olmak ve yaşamını kolaylaştırmak güdüsü bulunduğu için bilimsel ve teknik çalışmalarda tekâmülü yakalamak arzusu hep var olagelmiştir. Bu tekâmüle erme arzusu edebî faaliyetler için de geçerli olmuştur. İnsanoğluna kişisel bilgileri yaymak için taş ve metin parçaları yetmeyince sırf bir şahsın yaşamını ele alan müstakil eserler ortaya koymuştur. Bu bağlamda bir şahsın yaşam öyküsünü, kişisel bilgilerini okura sunmak maksadıyla yazılmış eserlere "biyografi" adı verilir.

Biyografi, edebî bir tür olarak ilk defa Batı medeniyetinde 1. yüzyılda ortaya çıkmıştır. 12. yüzyıla kadar azizlerin mucizevî yaşantılarını anlatan, gerçeklikten uzak bir içerikle devam etmiştir. Günümüzdeki gibi gerçekçi biyografiler 16. yüzyıldan itibaren ağırlık kazanmıştır. Biyografi, 20. yüzyıla kadar her asırda birkaç önemli eser vererek çağımıza kadar gelmiştir. Bu bakımdan Batı'da biyografik eserler nicelik olarak azdır fakat bu türün tarihî seyri uzun ve istikrarlıdır.

İslâm medeniyetinde biyografi oldukça geç bir dönemde, 8. yüzyılda ortaya çıkmıştır. Fakat Hz. Muhammed'in yaşamına duyulan ilgi ve hadis derleme faaliyetleri nedeniyle birkaç yüzyıl zarfında pek çok biyografik tür teşekkül etmiş, hatırı sayılır miktarda kitap yazılmıştır.

Biyografi, İslâm medeniyetinin şubelerinden biri olan Türk dünyasında önem verilen bir edebî türdür. Türk edebiyatında daha çok hâl tercümesi ve yaşam öyküsü adlarıyla yer alır. Klasik Türk edebiyatında biyografi denince ilk akla gelen tür şuara tezkiresidir. Türk dili ve edebiyatı bölümünde lisans

öğrencisiyken son büyük tezkire kabul edilen Fatin Dâvud Efendi'nin *Hâtimetü'l-Eş'âr*'ını bitirme tezi olarak çalışmıştık. Secinin sağladığı şiirsel ifade tarzı ve seçme şiirlerin zarifliği bizde hayranlık uyandırmıştı.

Fatin Tezkiresi'ni çalışmaktan duyduğumuz memnuniyet nedeniyle doktora tezimizde klasik Türk edebiyatı biyografik kitaplarından birine yöneldik. Nev'îzâde Atâyî'nin *Hadâ'iku'l-Hakâ'ik fî Tekmileti'ş-Şakâ'ik* adlı eserini çalıştık. *Hadâ'iku'l-Hakâ'ik*'ı çalışırken akademik yaşantımızın hem en zor hem de en keyifli anlarını yaşadığımızı itiraf etmeliyiz. Pek çok yazma nüshası bulunan, onlarca sayfa Arapça ve Farsça metin ihtiva eden, sekiz yüz sayfalık süslü nesir örneği bir eseri neşre hazırlamanın güçlüğü işin erbabı tarafından takdir edilecektir. Bu zorluğun yanı sıra hiçbir şeyle değişilmeyecek keyifli zamanlar da geçirdik. Muzip bir fıtratı olan Nev'îzâde'nin biyografilere serpiştirdiği, kurgu olduğu izlenimi yaratan eğlenceli hikâyeleri bir kitapseverin duyacağı mutlulukla okuduk. Osmanlı tarihi, ilmiye teşkilatı, coğrafyası, sosyal yaşantısı hakkında karşılaştığımız her yeni bilgide Nev'îzâde'ye olan saygımız, kendimize olan güvenimiz perçinlendi. Bu süreç sonunda *Hadâ'iku'l-Hakâ'ik fî Tekmileti'ş-Şakâ'ik*'ın inceleme, tenkitli metin ve dizininden meydana gelen doktora tezimiz 2015 yılında Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde kabul edildi. Doktora tezimizin gözden geçirilmiş hâli 2017 yılında Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı himayesinde, Prof. Dr. Derya Örs editörlüğünde gerçekleştirilen *"Şakâ'ik-ı Nu'mâniyye Çeviri ve Zeyilleri Projesi"*nde yayımlandı.

Klasik Türk edebiyatı biyografik kitapları ile aramızda vuku bulan iltisak nedeniyle doçentlik tezimizi de bu türde bir esere hasrettik. Biyografik eserlerin edebiyat, tarih, ilahiyat alanlarında çalışan bilim insanlarına kaynak vazifesi görmesi de bu seçimde etkili oldu. 18. yüzyıl sanatçılarından İsmail Belîğ'in Bursa'da medfun kişilerin yaşamını anlattığı *Güldeste-i Riyâz-ı İrfân ve Vefeyât-ı Dânişverân-ı Nâdiredân* adlı eserinin tenkitli metnini tesis ettik. *Güldeste-i Riyâz-ı İrfân* ile yukarıda zikredilen çalışmaların sağladığı birikime dayanarak vefeyâtnâmenin genel özelliklerini ve çeşitlerini ortaya koyduk. *Güldeste*'nin tenkitli metni ve tür bilgisinden müteşekkil *Türk Edebiyatında Vefeyâtnâme ve İsmail Belîğ'in Güldeste-i Riyâz-ı İrfân*'ı adlı çalışmamız 2016 yılında yayımlandı. *Fatin Tezkiresi*'nin edebî yönünün, şi-

irsel anlatımının kuvvetli; *Zeyl-i Atâyî*'nin menkıbeler, eğlenceli hikâyeler ve tarihî bilgiler bakımından zengin olduğunu müşahede etmiştik. Klasik Türk edebiyatının başka bir biyografi kitabı olan *Güldeste-i Riyâz-ı İrfân*'da ise bu tür bir eserin bir şehrin tarihini, coğrafyasını, kimliğini, doğal güzelliklerini, mimari yapılarını gözler önüne serdiğini gözlemledik.

Umumiyetle aynı konuda çalışmalar yürüten bir bilim insanı bir müddet sonra isteksizliğe düşebilir. Başka bir mevzuyu inceleme isteği duyabilir. Klasik Türk edebiyatı biyografi kitaplarının temelde yaşam öyküleri içermesine rağmen kendine has farklı güzellikler bulundurması bizi yine bu türde bir esere yönlendirdi. Fakat klasik Türk edebiyatı biyografik eserlerinin en önemlilerinin neşredildiği, alan çalışanlarının malumudur.

Türk sanatçılar tarafından yazılan; münderecatı Türk tarihi, edebiyatı, sanatı, bilimi, meşhurları olan Arapça eserler vardır. Bunların pek çoğu bilimsel yöntemlerle incelenip tercümeyle beraber neşredilmeyi beklemektedir. Ünü Türk dünyasını aşan, evrensel bilimin mümessili kitaplar arasına giren *Keşfü'z-Zünûn* gibi bir eserin bile tercümeli metni ancak 2007 yılında neşredilmiştir.

Osmanlı kadı, müderris, şeyh ve dervişlerinin yaşam öykülerini içeren *eş-Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye fî Ulemâi'd-Devleti'l-Osmâniyye* Türk bir âlim olan Taşköprîzâde Ahmed İsâmeddin tarafından Arapça olarak yazılmıştır. *eş-Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye*'nin ilk iki zeyli yine Arap dili ile meydana getirilmiştir. *Şakâ'ik*'ın ülkemizdeki ilk bilimsel neşri, 1985 yılında Ahmet Subhi Furat tarafından yapılmıştır. Metni yazmalardan basılı hâle getirmeye dayanan bu yayından sonra *eş-Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye* Türkçeye 2007 yılında tercüme edilmiştir. Âşık Çelebi'nin az sayıda, hacimsiz hâl tercümesi içerdiği için diğer zeyillerin gölgesinde kalan *Tetimmetü'ş-Şakâ'ikı'n-Nu'mâniyye*'si 2016 yılında bir yüksek lisans tezine konu olmuştur. Mevcut nüshalara göre *Şakâ'ik*'a yazılan ikinci zeyil Munuk ve Hısım lakaplarıyla bilinen Ali b. Bâlî'nin *el-Ikdu'l-Manzûm fî Zikri Efâzili'r-Rûm* adlı eseridir. *el-Ikdu'l-Manzûm* 2015 yılında İngilizce bir yüksek lisans tezine konu olmuştur. Bu tez *el-Ikdu'l-Manzûm*'un yalnızca incelenmesine dayanmaktadır.

Hadâ'iku'l-Hakâ'ik fî Tekmileti'ş-Şakâ'ik'ın metnini kurarken Nev'îzâde Atâyî'nin *el-Ikdu'l-Manzûm*'u kaynak aldığını belirtmesi ve pek çok yerde övgüyle zikretmesi dikkatimizi çekmişti. Doktora tezimiz kapsamında *eş-Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye* zeyilleri geleneğinin genel hususiyetlerini tespit etmek maksadıyla diğer zeyillerle birlikte *el-Ikdu'l-Manzûm*'un yazma nüshalarını temin edip incelemiştik. Ali b. Bâlî'nin zeylinde çok önemli bilgilerin var olduğunu, bunların pek çoğunun ilk elden özelliği taşıdığını, genel tarih türünde mâlûmat da içerdiğini görmüştük. *Güldeste-i Riyâz-ı İrfân*'ın neşrinden sonra yeni bir konu ararken bu özelliklerinden dolayı *el-Ikdu'l-Manzûm*'u çalışma isteğine kapıldık. Bütün şevkimize rağmen akademik hayatta ilk defa bir işin üstesinden gelip gelemeyeceğimizi düşünmeye başladık. Çünkü her ne kadar imam-hatip lisesi çıkışlı olsak da Arapçamızın bu denli üst sınıf bir edebî eserin hakkından gelmeye yetmeyeceğinden kuşku duyuyorduk. Merakımız galip gelince *el-Ikdu'l-Manzûm*'un daha önce temin ettiğimiz yazmaları üzerinden çalışmaya başladık. Mukaddimesi oldukça külfetli bir dil ile yazılmıştı. Dekoratif amaçla yerleştirilen manzumelerin ve şair/yazar hâl tercümelerinin sonunda yer alan şiir örneklerinin bazı noktalarında Arapçamızın kâfi gelmediğini gördük. Fakat eserin esasını meydana getiren, sanat kaygısı güdülmeden yazılan hâl tercümelerinde rahatlıkla tercüme yapabildiğimize şahit olduk. Munuk Ali Çelebi, bazı yerlerde yaşam bilgilerini verirken veya bir anekdot anlatırken süslü bir nesre geçebilmektedir. Bizi zorlayan bu kısımlarda ise Atâyî'nin *Hadâ'iku'l-Hakâ'ik*'ına müracaat ederek işin içerisinden çıkıyorduk. Çünkü *el-Ikdu'l-Manzûm*'daki hâl tercümelerinin neredeyse aynısı *Zeyl-i Atâyî*'de mevcuttur. Hatta pek çok biyografiyi bu türde Türkçe eserler çalışmanın verdiği rahatlıkla *Hadâ'iku'l-Hakâ'ik*'takilerin tanzimine uygun bir biçimde kompoze edebiliyorduk. Daha önce Arapça bir eser çalışmamanın verdiği açığı bu tecrübeyle kapatabileceğimizi düşündük. Türk sanatçılar tarafından yazılan, Türkleri anlatan ancak henüz Türkçeye çevrilmemiş bu kadar önemli eser varken üstesinden gelememek korkusuyla *el-Ikdu'l-Manzûm*'u çalışmaktan vazgeçmeye vicdanımız razı olmadı. Bunun üzerine, "Hata yapmak, korku yüzünden hiçbir şey yapmamaktan iyidir." düsturuyla *el-Ikdu'l-Manzûm*'u tercüme etmeye karar verdik.

Ali b. Bâlî'nin eserini bilimsel araştırma projesi olarak Manisa Celal Bayar Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi'ne teklif ettik. Aldığımız kabul üzerine *el-Ikdu'l-Manzûm*'un Manisa Yazma Eser Kütüphanesi 1348 numarada kayıtlı nüshası üzerinden metni tercüme ettik.

"Şakâ'ik-ı Nu'mâniyye Çeviri ve Zeyilleri Projesi" editörü Sayın Prof. Dr. Derya Örs, aynı proje kapsamında bizimle tekrar çalışmak istediklerini bildirerek şahsımızı onurlandırdılar. Bilimsel proje olarak *el-Ikdu'l-Manzûm*'u tek nüsha üzerinden tercüme ettiğimizi belirttik. Prof. Dr. Derya Örs hocamız, "*Şakâ'ik-ı Nu'mâniyye Çeviri ve Zeyilleri Projesi"*nde neşretmeyi tasarladıkları eserlerden birinin *el-Ikdu'l-Manzûm* olduğunu, fakat tek nüsha üzerinden gerçekleştirilen bir çevirinin, projelerinin ciddiyetine kâfi gelmeyeceğini bildirdi. Bu eseri komple bir tarzda şahsımın hazırlaması durumunda ise projenin Arapça sorumlusu, Sayın Prof. Dr. Muhammet Hekimoğlu editörlüğünde yayımlayabileceklerini ekledi. Bunun üzerine Ali b. Bâlî'nin zeylini tahkik, tahlil, tercüme ve dizinden meydana gelecek biçimde çalışabileceğimizi ifade ettik. Sayın hocamızın tasdiki üzerine *el-Ikdu'l-Manzûm*'u bütün yönleriyle ortaya koyan, bilimsel bir neşir için çalışmaya başladık.

el-Ikdu'l-Manzûm fî Zikri Efâzıli'r-Rûm'un yurt içi ve yurt dışı kütüphanelerinde yirmi sekiz yazma nüshasının olduğunu tespit ettik. Nüshaların hepsini temin ettik. Nüsha şeceresi çıkartıp güvenilir üç yazma seçtik. Bunlar üzerinden Arapça tahkikli metni kurduk. Tahkikli metin tesisinde İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM) ve Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı metin tahkiki esaslarını gözettik. Bilimsel araştırma projesi kapsamında ortaya çıkarttığımız tercüme metnini tahkikli metinle mukayese ederek tashih ettik. İlahiyat alanında çalışan kıymetli hocalarım M. Vecih Uzunoğlu ve Hüseyin Öresin ile tumturaklı manzumelerin ve süslü nesir parçalarının tercümesine son şeklini verdik. Tahkikli metinde M. Vecih Uzunoğlu hocamın tenkitleri doğrultusunda son düzeltmeleri yaptık.

Günümüz metin neşri kabullerinden biri çalışmada eserin türü, kaynakları, yazılış tarihi gibi şekil; bölümleri, münderecatı, dil ve üslubu gibi muhteva hususiyetlerinin tahlil edilmesi ve yayının tahlil sonuçlarıyla birlikte yapılmasıdır. Bu nokta-i nazardan hareketle tercüme esnasında ese-

rin özellikleri hakkında gerekli notlarımızı almıştık. Bir bölüm oluşturup yaptığımız metin tahlillerinin sonuçlarını yazdık.

el-Ikdu'l-Manzûm'un müellifi Ali b. Bâlî, muhtemelen eserlerini genellikle Arapça yazdığı için Türk biyografik kaynaklarına çok fazla konu olmamıştır. Eski kaynak eserlerimizden sadece Nev'îzâde Atâyî'nin *Zeyl-i Şakâ'ik*'ı Hısım Ali Çelebi'nin yaşamı hakkında ayrıntılı bilgiler ihtiva etmektedir. *Sicill-i Osmânî*, *Osmanlı Müellifleri* ve *Tuhfe-i Nâilî*, Atâyî'nin bilgilerini nakletmektedir. Günümüzün önemli bilgi mecralarından *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*'nin "Hısım Ali Çelebi" maddesinde; *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*'nün "CEVHERÎ, Mınık Ali Cevherî Efendi" maddesinde müellif hakkında doyurucu bilgilerin olduğu maalesef söylenemez. Bu yüzden Ali b. Bâlî'nin dört başı mamur bir biyografisinin kaleme alınmasının hazırlayacağımız yayın için elzem olduğu kanaatine vardık. Munuk Ali Çelebi, *el-Ikdu'l-Manzûm*'da pek çok yerde kendisinden söz etmektedir. Tercüme esnasında bu kısımları not etmiştik. A. Cüneyt Eren ve M. Vecih Uzunoğlu'nun tespit ettikleri *el-Ikdu'l-Manzûm*'un el-Ezher Üniversite Kütüphanesi nüshasının başında Ali Çelebi'nin kimin tarafından yazıldığı bilinmeyen, ayrıntılı bir hâl tercümesi vardır. Shahin Khanjanov, müellifin *Tercüme-i Nisâbü'l-İhtisâb* eserinden yeni bilgiler istihraç etmiştir. Son yıllarda Hısım Ali Çelebi'nin eserleri hakkında bunlar dışında tezler de hazırlanmıştır. Biz eski kaynaklardaki bilgileri ve bu güncel çalışmaları aldığımız notlarla harmanlamak suretiyle Ali b. Bâlî'nin biyografisini kaleme aldık.

Günümüzde Klasik Türk edebiyatına ait bir eser neşredilirken genellikle, mevzunun anlaşılması için giriş bölümüne konuyla alakalı mütemmim bilgiler konur. *el-Ikdu'l-Manzûm, eş-Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye*'ye zeyil olarak yazılan, hâl tercümesi türüne giren bir eserdir. Dolayısıyla yapacağımız çalışmada *eş-Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye* tercüme ve zeyilleri hakkında mâlûmat vermek mevzunun anlaşılması açısından önemliydi. Fakat projenin ilk yayını olan Nev'îzâde Atâyî'nin *Hadâ'iku'l-Hakâ'ik fî Tekmileti'ş-Şakâ'ik*'ında ve ikinci kitabı olan Uşşâkîzâde Hasîb'in *Zeyl-i Şakâ'ik*'ında kâfi derecede tür bilgisi olduğu için tekrara düşmek istemedik. Bununla birlikte bilimsel yayınlarda mevzuya doğrudan girilmediği, okuyucuyu hazırlayacak genel bilgilerden sonra sadede gelindiği için biz de kısa bir giriş bölümü oluştur-

duk. Burada genel olarak biyografi türünden başlayıp sözü en kısa yoldan *el-Ikdu'l-Manzûm*'a getirmeye gayret ettik.

Elinizdeki bu kitap, bir giriş ve üç bölümden meydana gelmiştir. Giriş bölümünde biyografi kavramı açıklanmış; biyografinin Batı ve Doğu medeniyetlerindeki tarihî seyri muhtasar bir biçimde ortaya konmuştur. I. Bölüm'de *el-Ikdu'l-Manzûm*'un müellifi olan Ali b. Bâlî'nin yaşamı, edebî kişiliği ve eserleri hakkında bilgiler verilmiştir. II. Bölüm'de *el-Ikdu'l-Manzûm*'un şekil ve muhteva hususiyetlerinin tahlil edilmesiyle ortaya çıkan neticeler sunulmuştur. III. Bölüm'de *el-Ikdu'l-Manzûm*'un tahkikli metni ve Türkçeye tercümesi verilmiştir. Okuyucunun çeviriyi kolaylıkla takip etmesi için III. Bölüm sayfaların bir yüzü Arapça, diğer yüzü Türkçe olacak biçimde tanzim edilmiştir.

el-Ikdu'l-Manzûm fî Zikri Efâzıli'r-Rûm ilahiyat, Osmanlı tarihi, edebiyatı, ilmiyesi, coğrafyası, sosyolojisi vb. alanlarda araştırma yapan bilim insanları için önemli bir kaynaktır. Pek çok biyografi ve özel isim ihtiva eden bu tür eserlerde araştırmacıların aradıkları bilgiye bütün kitabı taramadan ulaşmaları için indeks veya indekslere ihtiyaç duyulur. Bu ihtiyaca binaen üç dizin oluşturulmuştur. Dizinlerden ilk ikisi *el-Ikdu'l-Manzûm*'daki biyografi maddelerinin başlıklarıyla sınırlı olup birincisi [İsim "Nisbe"], ikincisi [Nisbe "İsim"] biçiminde tanzim edilmiştir. Muhyiddin Mehmed, Muslihuddin Mustafa, Şemseddin Ahmed vb. ikili (çift) isme sahip şahıslar için her iki isme de bakılmalıdır. Üçüncü dizin *el-Ikdu'l-Manzûm*'da geçen tüm şahıs, yerleşim yeri (kasaba, köy, şehir), mimari yapı (medrese, cami, zâviye), coğrafi bölge vb. özel isimleri kapsamaktadır. Her üç dizin çalışmanın sonuna ardışık olarak konulmuştur.

Sayfalarını çevirdiğiniz bu kitap sadece bizim çalışma ve gayretlerimizle ortaya çıkmış değildir. Teşekkürü hak eden pek çok değerli şahsın katkısına mazhar olmuştur. Bu manada bazı teknik işlerde bize yardımcı olan öğrencilerim Ozan Kaçar ve Salih Kesici'ye teşekkür ediyorum.

Her çalışmamda olduğu gibi bu kitapta da isabetli fikirlerinden müstefit olduğum değerli meslektaşım Doç. Dr. Ramazan Ekinci'ye şükranlarımı sunuyorum.

İçinden çıkmakta zorlandığımız yerlerde Arap dili ve belâgatine vukufiyetlerini ve metin tahkiki tecrübelerini istifademize açan M. Vecih Uzunoğlu ve Hüseyin Öresin'e teşekkürü bir borç bilirim.

Yoğun idari ve akademik gündemine rağmen çalışmamızın editörlüğünü üstlenen, tüm metni baştan sona tetkik ve tashih eden Sayın Prof. Dr. Muhammet Hekimoğlu'na şükranlarımı sunuyorum.

"Şakâ'ik-ı Nu'mâniyye Çeviri ve Zeyilleri Projesi" editörü, saygıdeğer hocam Prof. Dr. Derya Örs'e bize güvenip bu çalışmayı teslim ettikleri, zorluk çektiğimiz anlarda bizi yüreklendirdikleri için hassaten teşekkür ediyorum.

Son olarak, kitabımızı yayımlayan Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığının değerli çalışanlarına, özellikle Yazma Eser Uzmanı Arafat Aydın'a, Çeviri ve Yayım Dairesi Başkanı Doç. Dr. Ferruh Özpilavcı'ya ve Kurum Başkanı Prof. Dr. Muhittin Macit'e şükranlarımı sunuyorum.

Arap dili ve belâgatinin şahika metinlerini barındıran, beş asır önce yazılmış bir eserin tahkik ve tercümesine dayanan bu çalışmada hatalarımızın çıkabileceğini peşinen kabul ediyoruz. Üstlendiğimiz işin ciddiyetinin bilinciyle çoğu zaman gözlerimiz yanana kadar bilgisayar başından kalkmadığımızı, çalışmanın hakkını vermek gayretiyle yoğun bir çaba sarf ettiğimizi bilmenin gönül rahatlığını da yaşıyoruz. Ayrıca haleflerimizin çalışmamızı tenkit ve tashih imkânları vardır. Nitekim ilim, tenkit ve tashih ile terakki eder. Çalışmamızda hata bulanların tenkitten, bulmayanların takdirden çekinmemelerini istirham ediyoruz.

Gayret bizden, muvaffakiyet Allah'tan…

Doç. Dr. Suat Donuk
Manisa, 2018

KISALTMALAR

age. : Adı geçen eser
agm. : Adı geçen makale
agmd. : Adı geçen madde
ags. : Adı geçen sayfa
agt. : Adı geçen tez
agvr. : Adı geçen varak
agy. : Adı geçen yazar
agyz. : Adı geçen yazma
A : *el-Ikdu'l-Manzûm*, Atıf Efendi Yazma Eser Ktp., 34 Atf 1901/2 no'lu nüsha.
AR : *el-Ikdu'l-Manzûm*, İstanbul Arkeoloji Müzesi Ktp., 402 no'lu nüsha.
AR1 : *el-Ikdu'l-Manzûm*, İstanbul Arkeoloji Müzesi Ktp., 405 no'lu nüsha.
b. : Bin (oğlu)
bk. : Bakınız.
B : *el-Ikdu'l-Manzûm*, Burdur İl Halk Ktp., 15 Hk 231 no'lu nüsha.
BV : *el-Ikdu'l-Manzûm*, Süleymaniye Yazma Eser Ktp., Bağdatlı Vehbi Bölümü, 1065 no'lu nüsha.
B1 : *el-Ikdu'l-Manzûm*, İstanbul Beyazıt Yazma Eser Ktp., Veliyyüddin Koleksiyonu, 2435 no'lu nüsha.
B2 : *el-Ikdu'l-Manzûm*, İstanbul Beyazıt Yazma Eser Ktp., Veliyyüddin Koleksiyonu, 2421 no'lu nüsha.
B3 : *el-Ikdu'l-Manzûm*, İstanbul Beyazıt Yazma Eser Ktp., Veliyyüddin Koleksiyonu, 2439 no'lu nüsha.
c. : Cilt
çev. : Çeviren
DİA : *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*
E : *el-Ikdu'l-Manzûm*, Edirne Selimiye Yazma Eser Ktp., 22 Sel 524 no'lu nüsha.
Enst. : Enstitüsü
EZ : *el-Ikdu'l-Manzûm*, Mısır el-Ezher Ünv. Ktp., 313376 no'lu nüsha.
F : *el-Ikdu'l-Manzûm*, İstanbul Millet Ktp., Feyzullah Efendi Koleksiyonu, 34 Fe 1453 no'lu nüsha.
H. : Hicrî Tarih
haz. : Hazırlayan
Hz. : Hazret-i
HA : *el-Ikdu'l-Manzûm*, Süleymaniye Yazma Eser Ktp., Hamidiye Bölümü, 972 no'lu nüsha.
HC : *el-Ikdu'l-Manzûm*, Süleymaniye Yazma Eser Ktp., Hacı Mahmud Efendi Bölümü, 4597 no'lu nüsha.
HE : *el-Ikdu'l-Manzûm*, Süleymaniye Yazma Eser Ktp., Hekimoğlu Bölümü,

749 no'lu nüsha.

İ : *el-Ikdu'l-Manzûm*, İstanbul Ünv., Nadir Eserler Ktp., TY 5916 no'lu nüsha.

K : *el-Ikdu'l-Manzûm*, Kayseri Raşit Efendi Yazma Eser Ktp., 911 no'lu nüsha.

Ktp. : Kütüphanesi

L : *el-Ikdu'l-Manzûm*, Ankara Milli Ktp., 06 Mil Yz FB 390 no'lu nüsha.

L1 : *el-Ikdu'l-Manzûm*, Ankara Milli Ktp., 06 Mil Yz A 1140 no'lu nüsha.

Lİ : *el-Ikdu'l-Manzûm*, Süleymaniye Yazma Eser Ktp., Lala İsmail Bölümü, 339 no'lu nüsha.

M : *el-Ikdu'l-Manzûm*, Manisa Yazma Eser Ktp., 45 Hk 1348/1 no'lu nüsha.

M.Ö. : Milattan önce

M2 : *el-Ikdu'l-Manzûm*, Manisa Yazma Eser Ktp., 45 Hk 1347/1 no'lu nüsha.

M3 : *el-Ikdu'l-Manzûm*, Manisa Yazma Eser Ktp., 45 Hk 5069 no'lu nüsha.

N : *el-Ikdu'l-Manzûm*, Nuruosmaniye Yazma Eser Ktp., 3316 no'lu nüsha.

no. : Numara

nşr. : Neşreden

ö. : Ölüm tarihi

R : *el-Ikdu'l-Manzûm*, Süleymaniye Yazma Eser Ktp., Ragıp Paşa Bölümü, 976/2 no'lu nüsha.

s. : Sayfa

S. : Sayı

S1 : *el-Ikdu'l-Manzûm*, Fransa Milli Ktp., Schefer, Blochet Kataloğu 1121 no'lu nüsha.

S2 : *el-Ikdu'l-Manzûm*, Fransa Milli Ktp., Arabe 2163 no'lu nüsha.

tsh. : Tashih eden

thk. : Tahkik eden

Ünv. : Üniversitesi

V : *el-Ikdu'l-Manzûm*, Kütahya Vahit Paşa Yazma Eser Ktp., 817 no'lu nüsha.

vb. : ve benzeri

vd. : ve diğerleri

vr. : Varak

V1 : *el-Ikdu'l-Manzûm*, Kütahya Vahit Paşa Yazma Eser Ktp., 818 no'lu nüsha.

Yay. : Yayınları

YL. : Yüksek Lisans

Z : *el-Ikdu'l-Manzûm*, Kütahya Zeytinoğlu İlçe Halk Ktp., 43 Ze 684 no'lu nüsha.

GİRİŞ

Biyografi; Latince "bios (canlılık)" ve "graphe (yazı)" kelimelerinden meydana gelmekte ve tanınmış bir kişinin hayatını, ona ait tüm bilgileri anlatan kitap anlamını taşımaktadır.[1] Biyografya kelimesi ilk olarak 17. yüzyılda İngiltere'de kullanılmış, 1721'den itibaren Fransızcaya geçmiştir.[2]

Tarihle iç içe bir tür olan biyografi, insanlıkla yaşıt bir bilim dalıdır. Sözlü edebî türlerde, özellikle destanlarda biyografinin izlerine rastlanmaktadır. Yazılı ürünler arasında mezar taşları, mersiyeler, kutsal kitaplar biyografinin ilk örnekleri olarak kabul edilmektedir.[3] Örneğin M.Ö. 1350'de Hitit Kralı II. Mursilis (ö. ?), diktirdiği anıtta hem kendisinin hem de babasının yaşamından ve yaptıklarından söz etmiştir.[4] Kutsal kitaplarda peygamberlerin hayatından, dinî ve siyasî faaliyetlerinden bahsedilmiştir. Fakat bunların hiçbirinde esas amaç bir şahsın yaşantısının bütün yönleriyle ortaya konulması değildir. Dolayısıyla bunlar günümüzdeki anlamıyla biyografi türünü tam olarak karşılamamaktadır.

Edebî eser bağlamında ilk biyografi örneği olarak Plutarkhos'un (ö. 127) I. yüzyılda kaleme aldığı *Bioi Paralelleoi* (*Paralel Hayatlar*) adlı kitabı kabul edilmektedir.[5] Batı edebiyatında biyografi, çoğunlukla 12. asra kadar azizlerin efsanevî yaşamlarını konu edinen, bizdeki menâkıbnâmelere benzeyen "hagiography" türünde devam etmiştir. Hagiography türünün sona erdiği dönem ile 13, 14 ve 15. yüzyılda sadece kral ve devlet adamlarının yaşamları kaleme alınmıştır. Günümüzdeki gibi gerçekçi biyografi kitapları 16. asırdan itibaren ağırlık kazanmıştır. 16. yüzyılda William Roper'in (ö. 1578)

---

1 Ramazan Ekinci, *Uşşâkîzâde Hasib'in Zeyl-i Şakâ'ik'ı*, Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Manisa 2014, s. 34.

2 Sema Aslan, "Türkiye'de Biyografinin Gelişmemesi Kapalı Toplum Yapısıyla Yakından İlgili", *Milliyet* gazetesi, 8 Ağustos 2006; Atilla Özkırımlı, "Biyografi Türk Edebiyatında Gereken İlgiyi Görmemiştir", *Milliyet Sanat* dergisi, Yeni Dizi 88, 15 Ocak 1984, s. 12.

3 Ayşe Yıldız, "Paralel Yaşamlardan Şair Tezkirelerine Doğu ve Batı Biyografi Yazarının Kaleminden İnsan", *Mustafa İsen Adına Uluslararası Sempozyum Klasik Türk Edebiyatında Biyografi Bildiriler*, AKM Yayınları, Ankara 2011, s. 636-637.

4 Gül Ayşe Akar, *Tanzimat'tan II. Meşrutiyet'e Türk Edebiyatında Biyografi*, Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2013, s. 1.

5 Bekir Zengin, *Alman ve Türk Edebiyatlarında Biyografi ve Stefan Zweig'in Nietzsche, Hölderlin, Kleist Biyografileriyle Abdülhak Şinasi Hisar'ın Ahmet Haşim Biyografisi*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara 1994, s. 13.

Life of Sir Thomas More'u, 17. yüzyılda Izaak Walton'ın (ö. 1683) *Lives*'ı, 18. yüzyılda Samuel Johnson'ın (ö. 1784) *The Life of Savage*'ı, Batı'da yazılmış önemli biyografik eserlerdir.[1]

İslâm medeniyetine mensup toplumlarda biyografi yerine genellikle hâl tercümesi, tercüme-i hâl, tercemetü'l-ahvâl kelimeleri kullanılmıştır.[2] Hâl tercümelerinin bir araya getirilmesiyle oluşan eserlere tabakat adı verilmiştir.[3] Yukarıda belirtildiği üzere Batı medeniyetinde biyografi I. yüzyılda ilk örneğini verip tek bir koldan, yavaş bir seyirle gelişimini sürdürmüştür. Doğu medeniyetinde ise tabakat türünde ilk eserlere yedi asır sonra, İslâmiyet'in ilk vakitlerinde rastlanmaktadır. Fakat çeşitli nedenlerden dolayı İslâm medeniyetinde hâl tercümesi kısa bir zaman aralığında oldukça gelişim kaydetmiştir. Bu nedenlerden biri İslâm medeniyetin kuruculuğunu üstlenen Araplarda kişilerin kabilesiyle, soyu, ailesi ve atalarıyla övünmesi; soy bağını esas alarak dostluk ve düşmanlıklarını belirlemesi ve bu ilişkileri yaşamın ayrılmaz parçası hâline getirmesi geleneğidir.[4]

İslâm medeniyetinde hâl tercümesinin önem kazanmasının başka bir nedeni Hz. Muhammed'in (s.a.) yaşamına duyulan meraktır. Nitekim İslâm dininin Kur'ân-ı Kerîm'den sonraki kaynakları olan hadis ve sünnet, risâlet misyonu yanında kişisel bir yaşantısı olan Hz. Peygamber'in (ö. 11/632) hayatını bilmeyi gerektirmektedir. Bu yüzden Hz. Muhammed'in yaşamını, şahsiyetini, tebliğ faaliyetlerini, siyasî ve askerî mücadelelerini konu alan siyer ve megâzî[5] ile sözlerini, fiillerini, tasviplerini tespit, nakil ve anlamaya dayalı hadis ilmi ortaya çıkmıştır.[6] Hilye[7] ve şemâil,[8] Hz. Peygamber'e verilen önemden dolayı İslâm medeniyetinde ortaya çıkmış, kişisel bilgileri konu edinen diğer ilimlerdir. Günümüzdeki anlamıyla biyografiyle birebir

1 Sinem Çelebioğlu, *Türk Edebiyatında Modern Biyografinin Doğuşu*, Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2007, s. 1-5.

2 Tâhirülmevlevî, *Edebiyat Lügati*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1994, s.164.

3 İsmail Durmuş, "Tabakat", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Ankara 2010, c. 39, s. 288.

4 Akif Kireççi, "Arap Dünyasında Biyografi Geleneği", *Klasik Türk Edebiyatında Biyografi Sempozyumu Bildirileri (Mustafa İsen Adına)*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 2011, s. 443-444.

5 Mustafa Fayda, "Siyer ve Megâzî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Ankara 2009, c. 37, s. 319.

6 M. Yaşar Kandemir, "Hadis", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Ankara 1997, c. 15, s. 27.

7 Ayrıntılı bilgi için bk. Mustafa Uzun, "Hilye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Ankara 1998, c. 18, s. 44-47.

8 Ayrıntılı bilgi için bk. M. Yaşar Kandemir, "Şemâil", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Ankara 2010, c. 38, s. 497-500.

örtüşmeseler bile bu ilimlerin biyografik unsurlar ihtiva ettikleri ve tercüme-i hâle giden yolu açtıkları yadsınamaz.

Müslüman toplumlarda biyografi türünün gelişmesine ön ayak olan hususlardan biri de İslâm âlimlerinin hadis derleme çalışmalarıdır. Hadisler İslâm Peygamberi'nin sözleridir. İnsanları ihtilafa düştükleri konularda aydınlatır. Namazların hangi vakitlerde kaçar rekât ve nasıl kılınacağı, orucun nasıl tutulacağı, haccın ne şekilde gerçekleştirileceği vb. uygulamaya dayalı bilgiler Kur'ân'da yer almayıp hadislerle açıklık kazanmıştır. Bu yüzden hadisler Müslümanlar için üstün bir değer ifade etmektedir.[1]

Hz. Osman'ın (ö. 35/656) şehâdetini müteakip İslâm âleminde görülen çeşitli çalkantılardan sonra kötü niyetli insanlar hadis uydurma faaliyetlerine girişmiştir. Bunun üzerine hadislerin tedvini elzem hâle gelmiştir. Muhaddisler, hadislerin tedvini sırasında hadis uydurma faaliyetlerinden dolayı onları rivayet eden râvilere karşı temkinli davranma gereği duymuşlardır. Bu bağlamda Hicrî I. / Milâdî VII. yüzyıldan itibaren râviler titizlikle takip edilmiş; yaşayışları, dürüstlükleri, yalan söyleyip söylemedikleri, hafızalarının zayıf olup olmadığı araştırılmış; bunun sonucunda râvilerin hâl tercümeleri hakkında geniş bir birikim meydana gelmiştir.[2] Hadis isnad edilen râvilerin hayatına dair bu toplu bilgilerin olduğu terâcim kitapları (rical kitapları) yazılmıştır.[3]

İslâm medeniyetinde hadis çalışmaları neticesinde henüz I./VII. yüzyılda önemli bir seviyeye gelen biyografik birikim II./VIII. asırdan itibaren eserlere dönüşmeye başlamıştır. Nitekim I./VII. yüzyılda Abdullah b. Abbas (ö. 68/687-88), Ebû Said el-Hudrî (ö. 74/693-94), Enes b. Mâlik (ö. 93/711-12) gibi râvi sahâbîler, II./VIII. asırda İbn Şihab ez-Zuhrî (ö. 124/742), Süfyân es-Sevrî (ö. 161/778), Hişâm b. Urve (ö. 146/763) gibi muhaddisler hadisleri rivayet ederken râvilerin hayatı hakkında bilgi toplamış, bu bilgileri hadislerle birlikte aktarmışlardır.[4] Hadislerin müstakil kitaplar şeklinde

1 M. Yaşar Kandemir, "Hadis", age., s. 28.
2 M. Yaşar Kandemir, "Hadis", age., s. 32.
3 Erdinç Ahatlı, "Terceme", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Ankara 2011, c. 40, s. 483.
4 Suat Donuk, *Türk Edebiyatında Vefeyâtnâme ve İsmail Beliğ'in Güldeste-i Riyâz-ı İrfân'ı*, Gece Kitaplığı, Ankara 2016, s. 3-4.

tertip edilmesiyle râvilerin yaşamları hakkındaki bilgilerin ayrı eserlerde toplanması ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Bunun neticesinde tabakat adı verilen, bütünüyle biyografik bilgiler ihtiva eden bir telif türü ortaya çıkmıştır. İslâm âleminde bu türün ilk örneğinin Muâfâ b. İmrâr'ın (ö. 185/801-2) *Kitâbu Tabakâti'l-Muhaddisîn* adlı eseri olduğu,[1] en eski ve en meşhurlarının başında İbn Sa'd'ın (ö. 230/845) *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*'sının geldiği bilinmektedir.[2]

İslâm medeniyetinde hadis râvilerinin hayatlarının incelenmesiyle ortaya çıkan biyografi, ilerleyen yıllarda toplumun çeşitli mertebelerindeki kişileri konu edinmeye başladı. Bu bağlamda İslâm âleminde hadis râvilerinden sonra sahâbe, tâbiîn, hükümdar, vezir, âlim, edip, şair, sanatkâr, sûfî ve düşünürlerin hayatlarını anlatan kitapların telif edildiği görülmektedir.[3] Toplumun ileri gelenlerini ele alan bu eserlerden sonra konusu kâtipler, fakihler, kurra-hâfızlar, lügatçiler, mûsikişinaslar, eşraf, cömertler, cesurlar, sakatlar gibi alelâde kişilerin yaşam bilgileri olan kitaplar yazılmıştır.[4]

İslâm âleminin önemli bir sahası olan Osmanlı Devleti'nde tercüme-i hâl Arap tabakat geleneği ile İran tezkire geleneğinin etkisi altında ilerlemiştir. İslâmî edebiyatın birer nev'i olan siyer, mevlid, İskender-nâme ve menâkıb-nâmeleri saymazsak gerçek anlamda biyografi çalışmaları XVI. asırda başlamaktadır.[5] Osmanlı sahasında biyografi türünün en yaygın örnekleri olarak şairlerin yaşamlarının anlatıldığı şuarâ tezkirelerini göstermek mümkündür. 945/1538 senesinde yazımı tamamlanan Sehî Bey'in (ö. 955/1548-49) *Heşt Bihişt*'i[6] ve bundan sekiz yıl sonra telif edilen Latîfî'nin (ö. 990/1582-83) *Tezkiretü'ş-Şuarâ ve Tabsıratü'n-Nuzemâ*'sı Osmanlı sahası Türk edebiyatının ilk şuarâ tezkireleridir.[7]

---

1 Mehmet Efendioğlu, "Tabakât (Hadis)", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Ankara 2010, c. 39, s. 291.
2 Casim Avcı, "Tabakât (İslam Tarihi)", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Ankara 2010, c. 39, s. 297.
3 Durmuş, agmd., c. 39, s. 288.
4 Mustafa İsen vd., *Şair Tezkireleri*, Grafiker Yayınları, Ankara 2009, s. 7.
5 Abdülkadir Özcan, "Tabakat (Osmanlı Dönemi)", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. 39, Ankara 2010, s. 300.
6 İsen vd., age., s. 31.
7 Ahmed Subhi Furat, *eş-Şekâ'iku'n-Nu'mâniye fî Ulemâi'd-Devleti'l-Osmâniye*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay., İstanbul 1985, s. V-VI.

Osmanlı edebiyatında tezkireler dışında önemli biyografik eserler mevcuttur. Bunlardan biri Taşköprîzâde Ahmed İsâmeddin Efendi'nin (ö. Receb 968/Mart-Nisan 1561) 965/1557-58 yılında Arap dilinde yazdığı *eş-Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye fî Ulemâi'd-Devleti'l-Osmâniyye* isimli eseridir. Kadı ve müderrislerin yaşam öykülerini anlatan *eş-Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye* kısa bir sürede şöhret kazandı. Müellifi henüz sağken Türkçeye çevrilip tezyil edildi.[1]

Mevcut nüshalara göre *eş-Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye*'ye yazılan ilk zeyil Âşık Çelebi'nin (ö. 979/1572) *Tetimmetü'ş-Şakâ'ikı'n-Nu'mâniyye* adlı eseridir. *Tetimmetü'ş-Şakâ'ikı'n-Nu'mâniyye* çoğu hacimsiz, az sayıda biyografi ihtiva etmektedir.[2] *eş-Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye*'ye yazılan ikinci zeyil Ali b. Bâlî'nin *el-Ikdu'l-Manzûm fî Zikri Efâzıli'r-Rûm* isimli eseridir. Âşık Çelebi'nin zeyline göre daha kompleks bir yapıda olan *el-Ikdu'l-Manzûm*, ilk Türkçe *Şakâ'ik* zeyli olan Nev'îzâde Atâyî'nin *Hadâ'iku'l-Hakâ'ik*'ının ana kaynağı durumundadır. Bu kitapta Ali b. Bâlî'nin *el-Ikdu'l-Manzûm* adlı eseri tahlil edilecek, tahkikli metni kurulacak, bu metin Türkçeye çevrilecektir. Ayrıca müellifinin hayatı, edebî kişiliği ve eserleri hakkında bilgi verilecektir.

1 Özcan, agmd., c. 39, s. 300.

2 Donuk, age., c. 1, s. 36-37; Mehmet Öztürk, *Âşık Çelebi'nin Zeylü'ş-Şakâ'ikı'n-Nu'mâniyye Adlı Eseri*, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 2016.

I. ALİ B. BÂLÎ'NİN HAYATI, EDEBÎ KİŞİLİĞİ VE ESERLERİ

A. HAYATI

1. Adı, Nisbesi, Mahlası

el-Ikdu'l-Manzûm fî Zikri Efâzıli'r-Rûm'un yazarının asıl ismi Ali'dir. 977 Receb'inde (Aralık/Ocak 1569/1570) vefat eden Uzun Bâlî'nin oğlu olması nedeniyle adı kaynaklarda daha çok Ali b. Bâlî olarak geçmektedir.

Ali b. Bâlî için çeşitli nisbeler kullanılmıştır. Nisbeler içerisinde en sık rastlananı (منق)'tır. Bu kelime "Munuk, Mınık, Manık" biçimlerinde okunabilmektedir. Okunuşlardan en çok "Mınık" tercih edilmektedir.[1] Bununla birlikte Nev'îzâde Atâyî bu lakabın veriliş nedenini "Kemâl-i sükûn u humûli cihetinden sitem-zarîfler 'Munuk/Mınık/Manık Ali Çelebi' dirler idi."[2] şeklinde izah etmektedir. Türk Dil Kurumunun *Yeni Tarama Sözlüğü*'nde "Mınık" ve "Manık" kelimeleri bulunmamaktadır. "Munuk" kelimesi ise Atâyî'nin izahına uygun düşecek biçimde "durgun, hareketsiz, işe yaramaz (adam)"[3] anlamıyla yer almaktadır. Bu nedenle Ali b. Bâlî'nin lakabının "Munuk" biçiminde telaffuz edilmesi gerektiği kanaatindeyiz.[4]

Ali b. Bâlî'nin ismi bazı kaynaklarda Hısım Ali Çelebi veya Ahîzâde Hısmı biçiminde geçmektedir.[5] Bu isimlendirmenin nedeni onun Ahîzâde Efendi hânedanı ile akrabalık bağının bulunmasıdır.[6] Franz Babinger (ö. 1967), Hısım'ı Hadım biçiminde almıştır.[7] Fakat kaynaklarda Munuk Ali

1 bk. Tuncay Bülbül, "CEVHERÎ, Mınık Ali Cevherî Efendi", *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, http://www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=3794 (E.T: 03.04.2018)

2 Suat Donuk, *Hadâ'iku'l-Hakâ'ik fî Tekmileti'ş-Şakâ'ik Nev'îzâde Atâyî'nin Şakâ'ik Zeyli*, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul 2017, c. 1, s. 842; Hayreddin Zirikli, *el-A'lâm Kâmusu Terâcim li Eşheri'r-Ricâl ve'n-Nisâ*, Dârü'l-ilmi li'l-melâyin, Beyrut 1992, c. 4, s. 265.

3 Cem Dilçin, *Yeni Tarama Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1983, s. 154

4 Behçet Gönül'ün bu hususuki değerlendirmesi için bk. Behçet Gönül [Necatigil], "İstanbul Kütüphânelerinde *Al-Şakāik Al-Nu'mâniya* Tercüme ve Zeyilleri", *Türkiyat Mecmuası*, VII-VIII/2, İstanbul 1945, s. 156 (1. Dipnot).

5 Bir örnek için bk. Ali b. Bâlî, *el-Ikdu'l-Manzûm fî Zikri Efâzıli'r-Rûm*, Manisa Yazma Eser Kütüphanesi, no. 1348/1 (M), vr. 1b.

6 Donuk, age., c. 1, s. 842.

7 Franz Babinger, *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*, çev. Coşkun Üçok, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1992, s. 126.

Çelebi'nin hadım olduğuna dair bir bilgi yer almamaktadır.

Munuk Ali Çelebi'nin çeşitli manzumeleri vardır. Ali Çelebi, manzumelerde Cevherî mahlasını kullanmıştır.[1]

2. Ailesi

Hısım Ali Çelebi, Osmanlı ulemâsından Alaiyeli Uzun Bâlî'nin oğludur. Ali b. Bâlî, *el-Ikdu'l-Manzûm*'da Uzun Bâlî'nin medrese arkadaşı olan Bostan Efendi'nin (ö. 977/1570) biyografisini yazmıştır. Burada sözü babası Uzun Bâlî'ye getirip babasının yaşantısı hakkında bilgiler vermiştir. Burada anlattığına göre Uzun Bâlî Efendi, 901/1495-96 yılında doğdu. Kemalpaşazâde Efendi'nin (ö. 940/1534) öğrencisi oldu. Kemalpaşazâde ile Çivizâde Muhyiddin Mehmed Efendi (ö. 954/547) arasında vuku bulan bir hadise neticesinde 935/1528-29 senesinde hocasının bütün öğrencileri ile birlikte mülazım oldu. Yirmi akçe ile Hasköy Medresesi'nde, yirmi beş akçe ile Edirne'de Emîrü'l-ümerâ Medresesi'nde dersler verdi. Bazı hadiseler neticesinde kadılık vazifesine yöneldi. Budin'e kadı oldu. 957 Receb'inde (Temmuz/Ağustos 1550) Budin'e giderken Çorlu kasabasında vefat etti. Orada defnedildi.[2] Uzun Bâlî Efendi, hocası Kemalpaşazâde'nin eserlerini istinsah etti. *Islah* ile *İzâh*'a ve hocasının *Ferâiz Şerhi*'ne haşiyeler yazdı.[3]

Nev'îzâde Atâyî'nin (ö. 1045/1635) *Zeyl-i Şakâ'ik*'ında anlatıldığına göre Mehmed b. Nurullah Efendi (ö. 989/1581), anne tarafından Muhaşşî Ahî Çelebi'nin (ö. 986/1578) torunu olduğu için Ahîzâde nisbesiyle tanınmıştır. 930/1523-24 yılında doğan Mehmed Efendi, Sultan Süleyman Muallimi Hayreddin Efendi'den (ö. 950/1543) mülazım oldu. Çeşitli medreselerde müderrislik, şehirlerde kadılık yaparak Anadolu kazaskerliğine kadar yükseldi. 24 Zilkade 989 (20 Aralık 1581) tarihinde vefat etti.[4] Kendisinden sonra oğulları Ahîzâde Hasan Efendi (ö. 997/1589) ile Ahîzâde Abdülhalim Efendi (ö. 1013/1604) ve torunları Ahîzâde Yahyâ Çelebi (ö. 1020/1611) ile Ahîzâde Mahmud Çelebi (ö. 1036/1627) Osmanlı ilmiyesinde mühim

1 Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, Matbaa-i Amire, İstanbul 1342, c. 3, s. 85; Shahin Khanjanov, *Ali Cevherî'nin Tercüme-i Nisabü'l-İhtisab İsimli Eseri: Latinize ve Tahlil*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2014, s. 36.

2 Ali b. Bâlî, *el-Ikdu'l-Manzûm,* M, vr. 44b-45a.

3 Donuk, age., c. 1, s. 527.

4 Donuk, age., c. 1, s. 806-807.

makamlara geldi. "Ahîzâde Hısmı" biçiminde tanınan Ali b. Bâlî işte bu aileyle akrabalık bağı taşımaktadır.

Ali b. Bâlî'nin babası Bâlî b. Mehmed olarak da tanınmıştır.[1] Bu nisbeden, Hısım Ali Çelebi'nin dedesinin isminin Mehmed olduğu anlaşılmaktadır.

Ali b. Bâlî'nin evlilik hayatı ve çocukları hakkında ise kaynaklarda herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.

c. Doğum Yılı ve Yeri

Ali b. Bâlî 934/1527-28 senesinde doğdu.[2] Mehmed Süreyya (ö. 1909), Munuk Ali Çelebi'nin doğum tarihini sehven 932 (1525-26) olarak bildirmektedir.[3]

Kaynaklar Ali b. Bâlî'nin doğum yeri ile ilgili bir bilgi vermemektedir. Fakat *el-Ikdu'l-Manzûm fî Zikri Efâzıli'r-Rûm*'un Fransa Milli Kütüphanesi, Arabe 2163 (S2) ve Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Ragıp Paşa 976 numaralı nüshalarının sonunda yer alan ketebe kaydında müellif için "Ali b. Bâlî el-Kostantinî"[4] künyesi kullanılmıştır. Bu kayıttan Munuk Ali Çelebi'nin "İstanbullu" olarak tanındığı anlaşılmaktadır. Uzun Bâlî Efendi'nin İstanbul'da Şeyhülislâm Kemalpaşazâde'nin öğrencisiyken 935'te (1528-29) mülazım olduğu bilinmektedir.[5] Bu bakımdan 934/1527-28 yılında dünyaya gelen Ali b. Bâlî'nin İstanbul'da doğduğu bilgisi olası görünmektedir.

Kaynaklar müellifin çocukluğunun geçtiği, eğitim aldığı yer olarak İstanbul'u işaret etmektedir.[6]

4. Eğitimi

Kaynaklar Munuk Ali Çelebi'nin ilk eğitimini babasından aldığını, daha

---

1 Ali b. Bâlî, *el-Ikdu'l-Manzûm,* EZ, vr. 0b.

2 Donuk, age., c. 1, s. 842; Cemal Kurnaz ve Mustafa Tatçı (haz.), *Mehmet Nail Tuman Tuhfe-i Nâilî*, Bizim Büro Yayınları, Ankara 2001, c. 1, s. 168; Ali b. Bâlî, *el-Ikdu'l-Manzûm,* EZ, vr. 0b.

3 Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, Matbaa-i Amire, İstanbul 1311, c. 3, s. 502.

4 Ali b. Bâlî, *el-Ikdu'l-Manzûm,* S2, vr. 105a; R, vr. 103a.

5 Donuk, age., c. 1, s. 526.

6 Ali b. Bâlî, *Hayru'l-Kelâm fi't-Tekassî an Ağlâti'l-Avâm*, Hatem Salih ez-Zamin (nşr.), Mecelle el-Mecmaü'l-ilmi'l-Irâkî, Bağdat 1981, c. XXXII, s. 1-2, s. 458; Babanzâde Bağdatlı İsmail Paşa, *Hediyyetü'l-Ârifîn Esmâü'l-Müellifîn ve Âsârü'l-Musannifîn*, İbnü'l-Emin Mahmud Kemal İnal, Avni Aktuç (tsh.), Milli Eğitim Bakanlığı Yay., Ankara 1951, c. 1, s. 749.

sonra Küçük Bostan Efendi (ö. Zilkade 977/Nisan 1570), Muslihuddin Bostan Efendi (ö. Ramazan 977/ Şubat 1570), Tâceddin İbrâhim b. Abdullah (ö. 973/1565), Şah Mehmed Efendi (ö. 978/1570), Arabzâde Muhyiddin Efendi (ö. 969/1561), Sinan Efendi olarak bilinen Yûsuf Efendi (ö. 973/1566) ve Ahîzâde Efendi (ö. 989/1581) gibi âlimlerin yanında dersler okuduğunu bildirmektedir.[1]

Ali b. Bâlî, *el-Ikdu'l-Manzûm*'da bazen aldığı eğitimden söz etmektedir. Örneğin babası Uzun Bâlî'den söz ederken şöyle demektedir: "Ben ondan sarf ve nahiv biraz da fıkıh okudum. Ben o zaman on yaşımı yeni tamamlamıştım."[2]

el-Ikdu'l-Manzûm'da bildirdiğine göre Munuk Ali Çelebi, Şah Mehmed b. Hürrem'den (ö. 978/1570) Mihrimah Sultan Medresesi'nde Şerîf el-Cürcânî'nin (ö. 816/1413) *Şerhu'l-Mevâkıf*'ının "sayılar, kemiyet" konularının başından bir kısmını okudu. İlk derste Hasan Çelebi Efendi'nin (ö. 1476) buna yazdığı haşiye üzerine iki kelâm metni yazıp Şah Mehmed'e sundu. Bunun üzerine Şah Mehmed, "Ben de bu yeri Çivizâde Efendi'den okudum. Bu iki metni yazıp ona sundum." deyip Ali b. Bâlî'nin metnini beğendi. Ali Çelebi, Şah Mehmed'den *Hidâye*'nin bir kısmını da okudu.[3]

Müellif, Kasım Paşa Camii Vâizi Şeyhzâde Şeyh Abdurrahman Efendi'nin (ö. 971/1563) yaşamını anlatırken "Ben onun tefsir meclisine, vaaz ve hitabet mahfiline katıldım. Onun, elde ettiği rütbeyi gerçek anlamda hak ettiğini ve meramını inceden inceye tetkik ettiğini, bu konuda hedefe ulaşmış ve son dereceyi elde etmiş olduğunu gördüm."[4] demektedir. Bu ifadelerden Ali Çelebi'nin medreselerle sınırlı kalmadığı, kendini geliştirmek adına çeşitli meclis ve mahfillerde bilgili kişilerden istifade ettiği anlaşılmaktadır.

Hısım Ali Çelebi tasavvuf alanında da tahsil yaptı. Bayramiyye tarikatı şeyhi Cerrahzâde Şeyh Muslihuddin Efendi'den (ö. 983/1575) dinî ve tasavvufî ilimler kesbetti.[5]

Bu eğitim sürecinden sonra Ali b. Bâlî, Sâlih Molla Efendi'den (ö.

---

1 Donuk, age., c. 1, s. 842; Ali b. Bâlî, *el-Ikdu'l-Manzûm,* EZ, vr. 0b.
2 Ali b. Bâlî, *el-Ikdu'l-Manzûm,* M, vr. 45a.
3 Ali b. Bâlî, *el-Ikdu'l-Manzûm,* M, vr. 45a.
4 Ali b. Bâlî, *el-Ikdu'l-Manzûm,* M, vr. 21b.
5 Ali b. Bâlî, *el-Ikdu'l-Manzûm,* EZ, vr. 0b.

996/1588) mülazım oldu.[1]

5. Mesleği, Vazifeleri ve Bulunduğu Yerler

Munuk Ali Çelebi, resmî görevlere başlamadan evvel 969/1561-62 yılında Abdülbâki Efendi (ö. 971/1563) Mekke'de kadı iken hac farizasını ifa etti.[2] *el-Ikdu'l-Manzûm*'da bu hususta şöyle demektedir: "O (Abdülbâki Efendi), 969 senesinde, orada kadıyken bana haccetmek nasip oldu." Hac dönüşü yirmi akçe ile ilk vazifesi olan Dimetoka Abdülvâsi Medresesi müderrisliğine atandı. Yirmi beş akçe ile Dimetoka Oruç Paşa Medresesi'ne, oradan otuz akçe ile İstanbul Ferruh Kethüda Medresesi'ne intikal etti. 974/1566-67 yılında Sinan Efendizâde Mehmed Çelebi (ö. 987/1579) yerine kırk akçe ile İstanbul Dâvud Paşa Medresesi'ne müderris oldu. 975 Cemâziyelâhire'sinde (Aralık 1567) bu görevden azledildi. 983 Şâban'ında (Kasım/Aralık 1575) Abdülkuddüs Efendi (ö. 990/1582) yerine Hankah Medresesi'ne, 984 Cemâziyelâhire'sinde (Ağustos/Eylül 1576) selefi yerine Haseki Medresesi'ne atandı. 988 Şâban'ında (Eylül/Ekim 1580) Sâlih Seyfî Efendi (ö. ?) yerine Sahn-ı Semâniye Medresesi'ne müderris oldu. Semâniye'de bir ay çalıştıktan sonra Manisa kadılığına getirildi. 991 Rebîülâhir'inde (Nisan/Mayıs 1583) Yılancık Efendi (ö. 1000/1592) yerine son vazifesi olan Maraş kadılığına atandı.

f. Vefatı

Ali b. Bâlî Maraş'ta kadılık yaparken 992 Receb'inde (Temmuz/Ağustos 1584) vefat etti.[3] Bazı kaynaklar Munuk Ali Çelebi'nin vefat tarihini 991 (1583-84) olarak bildirmektedir.[4] Fakat Ali Çelebi'nin Maraş kadılığına 991 Rebîülâhir'inde (Nisan/Mayıs 1583) atanıp bu görevde bir müddet çalıştığı bilindiği için 992 Receb'i daha muhtemel görünmektedir.

Hısım Ali Çelebi'nin naaşı Maraş Alâüddevle Camii'nde kıble tarafında

1 Donuk, age., c. 1, s. 842.

2 Ali b. Bâlî, *el-Ikdu'l-Manzûm,* EZ, vr. 0b; agy., age., M, vr. 20b; agy., *Tercüme-i Hisâbu'l-İhtisâb*, Süleymaniye Yazma Eser Ktp., Şehit Ali Paşa Bölümü, no. 722, vr. 4a.

3 Donuk, age., c. 1, s. 843; Ali b. Bâlî, *el-Ikdu'l-Manzûm,* EZ, vr. 1a; agy., age., B1, zahriye; Kurnaz ve Tatçı, age., c. 1, s. 168; Mehmed Süreyya, age., c. 3, s. 502; Babinger, age., s. 126; Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-zünûn*, (çev.) Rüştü Balcı, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2014, c. 4, s. 1536.

4 bk. Bursalı Mehmed Tahir, age., c. 3, s. 85; Ali b. Bâlî, *el-Ikdu'l-Manzûm,* Z, vr. 1b.

bulunan hazîreye defnedildi.[1] Alâüddevle Camii hazîresinde, Pîrî Mehmed Paşa (ö. 939/1532), Yirmisekiz Mehmed Çelebi (ö. 1144/1731) gibi başka önemli Osmanlı büyükleri medfundur. Maalesef 1945 yılında Maraş'ta görev yapan bir vakıf müdürü tarafından bu mezarlık kaldırıldı. Bu yer daha sonra parka çevrildi (bk. Fotoğraf 1, 2, 3).[2] Bu nedenle şu an Ali b. Bâlî'nin mezar yeri meçhul, mezar taşı kayıptır.

Fotoğraf 1

Fotoğraf 2

1 Abdülkadir Özcan, "ALİ ÇELEBİ, Hısım", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Ankara 1989, c. 2, s. 385.

2 https://www.marasgundem.com/ulu-camii-haziresi-ve-tarihci-yalcin-ozalpin-anlattiklari-13580yy.htm (E.T: 05.04.2018). Fotoğraflar tarafımızca çekilmiştir.

Fotoğraf 3

7. Tarikatı

Ali b. Bâlî, Bayramiyye tarikatı şeyhi Cerrahzâde Şeyh Muslihuddin'in (ö. 983/1575) hâl tercümesinin başlığında "Şeyhimiz" ifadesini kullanmaktadır. Ayrıntılı kaleme alınan biyografide Cerrahzâde Efendi hakkında ayrıca şu cümleler sarf edilmektedir: "…Sonra İstanbul'da Şeyh Muhyiddin Zâviyesi'ne intikal etti. O zâviye onun şerefli gelişiyle müşerref oldu, zarif görünüşüyle nurlandı. … Orada bulunduğunda onunla bir araya geldim. Şerefli meclisi ve hoş nefesiyle bereketlendim. Bunlar ne zaman hatırımdan geçse şairin şu sözleri aklıma gelir: … Eğer nefis tezkiyesi, övünme ve riyakârlık ihtimali bulunmasaydı Cerrahzâde Efendi'nin hoş zâviyesinde güzel nefesi ve bereketli himmetleriyle geçirdiğimiz mükemmel zamanlarda şahit olduklarımı zikrederdim."[1] "Ben şeyhim olan Cerrahzâde Şeyh Muslihuddin'e ilk insilâhını, ruhunun bedeninden ayrılışını, bunu nasıl gerçekleştirdiğini sordum."[2] "Bir gün şeyhim olan Cerrahzâde Efendi'ye 'Size göre mânevî mertebe olarak şeyhiniz Abdürrahim el-Müeyyedî mi yoksa babanız Alaeddin Efendi mi daha üstündür?' diye sordum."[3]

Bu ifadelerden Ali b. Bâlî'nin Bayramiyye tarikatına girdiği, bu tarikatın ünlü şeyhlerinden Cerrahzâde Muslihuddin b. Alâeddin'e intisap ettiği ve Cerrahzâde'nin İstanbul Şeyh Muhyiddin Zâviyesi'ndeki halkasına dâhil olduğu anlaşılmaktadır.

---

1 Ali b. Bâlî, *el-Ikdu'l-Manzûm,* M, vr. 86a-b.
2 Ali b. Bâlî, *el-Ikdu'l-Manzûm,* M, vr. 94a.
3 Ali b. Bâlî, *el-Ikdu'l-Manzûm,* M, vr. 94a.

8. *el-Ikdu'l-Manzûm*'da Hayatı ve Kişiliğine Dair İzler

Munuk Ali Çelebi, *el-Ikdu'l-Manzûm fî Zikri Efâzıli'r-Rûm*'un bazı yerlerinde kendisinden söz etmiştir. Bu sayede onun hakkında yeni bilgiler öğrenmekte, kaynaklarda var olan bilgileri teyit etmekte, kişiliğine dair bazı neticelere ulaşabilmekteyiz. Örneğin iyi bir eğitim aldığını, kendini iyi geliştirdiğini anlatmaktadır. Çünkü o, babasından henüz on yaşında dersler aldığını,[1] devrinin önemli âlimlerinin meclislerini takip ettiğini,[2] kitapları hâşiyelerine kadar incelediğini[3] bildirmektedir.

Ali b. Bâlî'nin hâl tercümelerinde sarf ettiği bazı ifadelerden titiz bir çalışma neticesinde *el-Ikdu'l-Manzûm*'u yazdığı anlaşılmaktadır. Bu kitabın II. Bölüm'ünde "Kaynakları" başlığı altında izah edildiği üzere Ali Çelebi, pek çok farklı kaynak kullandığı gibi şahıslar hakkında halkın izlenimlerini de toplamıştır. Örneğin Seyyid Hasan b. Sinan (975/1568) biyografisinde şöyle demektedir: "… kadılığına getirilip oradan Mekke'ye gönderildi. Orada beş sene süresince ikamet etti. Ben Mekkelilerin ona şükran duyduklarını ve onu hayırla andıklarını gördüm."[4] Bu ve bunun gibi izlenime dayalı ibareler müellifin şahıslar hakkında bilgi toplamak için titizlikle çalıştığına işaret etmektedir.

Müellifin kişiliğine dair *el-Ikdu'l-Manzûm*'dan çıkartılacak en belirgin izlenim korkusuz bir fıtratta oluşudur. Çünkü o, bazısı kendine çağdaş olan çok güçlü şahısları bile sert bir şekilde eleştirmekten çekinmemiştir. Kazasker Abdurrahman b. Seyyidî Ali'nin (ö. 983/1575) görevini kötüye kullandığını,[5] Ebüssuûd Efendi'nin (ö. 982/1574) liderlik merakının olduğunu,[6] Sultan II. Selim'in (ö. 982/1574) devlet işlerine gerekli önemi vermediğini[7] korkusuzca dile getirmiştir.

Ali b. Bâlî, Ümmüveledzâde Ali Efendi'ye (ö. 981/1573) *Kasîde-i Nûniyye*'sini göndermiş,[8] Muallim-i Sultânî Atâullah Efendi'nin (ö. 979/1571) bir

1 Ali b. Bâlî, *el-Ikdu'l-Manzûm,* M, vr. 45a.
2 Ali b. Bâlî, *el-Ikdu'l-Manzûm,* M, vr. 21b.
3 Ali b. Bâlî, *el-Ikdu'l-Manzûm,* M, vr. 53b.
4 Ali b. Bâlî, *el-Ikdu'l-Manzûm,* M, vr. 40b.
5 Ali b. Bâlî, *el-Ikdu'l-Manzûm,* M, vr. 98a.
6 Ali b. Bâlî, *el-Ikdu'l-Manzûm,* M, vr. 76b.
7 Ali b. Bâlî, *el-Ikdu'l-Manzûm,* M, vr. 82b.
8 Ali b. Bâlî, *el-Ikdu'l-Manzûm,* M, vr. 68b.

risâlesinden bir hutbe meydana getirmiş,[1] Ebüssuûd Efendi'nin bir şiirini de şerh etmiştir.[2] Bu bilgiler Munuk Ali Çelebi'nin edebî alanda faal olduğunu, edebiyatı devrinin önemli şahıslarıyla irtibat kurmada bir araç olarak kullandığını göstermektedir.

B. EDEBÎ KİŞİLİĞİ

Hısım Ali Çelebi'nin mevcut eserlerinin ekserisi mensur türdedir. Hatta müstakil sayılabilecek tüm eserleri mensurdur. Manzum türde eserleri de vardır. Fakat bunlar birer kaside olup tek başına neşredilebilecek türden değildir. Bu nedenle onun nesrinin nazmından kuvvetli olduğu söylenebilir.

Ali b. Bâlî'nin müstakil eserlerinden sadece biri Türkçedir. Geriye kalanlar Arap dili ile yazılmıştır. Bunun nedeni bir Osmanlı âlimi olan Munuk Ali'nin bilgilendirici nitelikte, ilmî kitap neşretme gayesi taşımasıdır. 16. yüzyıl şartlarında ilim dili Arapça olduğu için Ali Çelebi de bu dili tercih etmiştir. Türkçe olan eseri tercüme olup aslı da Arapça ilmî bir kitaptır.[3]

Munuk Ali Çelebi, *Tercüme-i Nisâbü'l-İhtisâb*'da mensur metne kendine ait çeşitli manzumeler serpiştirmiştir. Örneğin mukaddimede naat bölümünü yedi beyitlik bir mesnevi ile tanzim etmiştir. Kitabını ithaf ettiği vezir için Farsça bir kıt'a ve Türkçe on yedi beyitlik bir mesnevi nazmetmiştir. Bu manzumeler nazım tekniği bakımından oldukça başarılıdır. Eserin diğer kısımlarında da bu türden şiir parçalarına rastlanmaktadır. Daha önce Ali Çelebi'nin Arapça kasidelerinin varlığından söz etmiştik. Ayrıca *el-Ikdu'l-Manzûm* metnine serpiştirilen önemli sayıda Arapça kıt'ası vardır.[4] Bu bağlamda Ali b. Bâlî, üç dilde (Türkçe, Arapça, Farsça) şiir söyleme ve iki dilde (Türkçe, Arapça) eser meydana getirme kudretine sahip bir sanatçı mertebesindedir.

Müellif, Ebüssuûd Efendi'nin bir kasidesini iktibas ettikten sonra şöyle demiştir: "Ben bu beyitleri yarım günde şerh ettim. Eğer bir kâtip bunları bir gün boyunca yazıya geçirebilirse bunu övgülerin en büyüğü sayardı."[5]

---

1 Ali b. Bâlî, *el-Ikdu'l-Manzûm,* M, vr. 52b-53a.
2 Ali b. Bâlî, *el-Ikdu'l-Manzûm,* M, vr. 74a.
3 İlgili eser için bu çalışmanın *Tercüme-i Nisâbü'l-İhtisâb* başlığına bakılabilir.
4 Bir örnek için bk. Ali b. Bâlî, *el-Ikdu'l-Manzûm,* M, vr. 88b.
5 Ali b. Bâlî, *el-Ikdu'l-Manzûm,* M, vr. 74a.

Bu ifadelerden Ali b. Bâlî'nin kısa bir süre zarfında eser oluşturabilme kabiliyetine sahip olduğu ve bazı teliflerini temize çekmediği anlaşılmaktadır.

el-Ikdu'l-Manzûm'da yazılanlara göre Ali b. Bâlî, Ümmüveledzâde Efendi ile kasideleşmiş,[1] Ebüssuûd Efendi'nin şiirlerini şerh etmiş,[2] Muallim-i Sultânî Atâullah Efendi'nin bir risâlesini hutbe metnine dönüştürmüştür.[3] Bu bilgiler Ali Çelebi'nin edebiyatı yaşamının bir parçası hâline getirdiğine işaret etmektedir.

Önemli birer âlim olan Kâtip Çelebi (ö. 1067/1657), Nev'îzâde Atâyî, Bursalı Mehmed Tahir (ö. 1925) ve Mehmed Süreyya, Ali b. Bâlî'den övgüyle söz etmektedir. Kâtip Çelebi özellikle *el-Ikdu'l-Manzûm*'un çok başarılı bir zeyil olduğunu vurgulamaktadır.[4] Atâyî onun manzum, mensur, risâle, kaside her eserinin makbul olduğunu yazmaktadır.[5] Bursalı Mehmed Tahir *el-Ikdu'l-Manzûm* ve *Nâdiretü'z-zemen*'in güzide eserler olduğunu bildirmektedir.[6] Mehmed Süreyya ise Hısım Ali'nin Arapçadaki maharetine değinmektedir.[7]

C. ESERLERİ

1. Mensur Eserleri

***el-Ikdu'l-Manzûm fî Zikri Efâzıli'r-Rûm*:** Ali b. Bâlî'nin en tanınmış eseridir. Taşköprîzâde Ahmed İsâmeddin Efendi'nin (ö. 968/1561) *eş-Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye fî Ulemâi'd-Devleti'l-Osmâniyye* adlı eserine Arap dilinde yazılmış bir zeyildir. Bu çalışmanın II. Bölüm'ünde *el-Ikdu'l-Manzûm* hakkında ayrıntılı bilgi verilecektir.

***Hayru'l-Kelâm fi't-Tekassî an-Aglâti'l-Avâm*:** Arap dilbilimciler, Arapçayı bozulmalara karşı korumak için bedevî Araplardan kelime toplamaya ve dilin kaidelerini koymaya başladılar.

1 Ali b. Bâlî, *el-Ikdu'l-Manzûm,* M, vr. 68b.
2 Ali b. Bâlî, *el-Ikdu'l-Manzûm,* M, vr. 74a.
3 Ali b. Bâlî, *el-Ikdu'l-Manzûm,* M, vr. 52b-53a.
4 bk. Kâtip Çelebi, age., c. 3, s. 846.
5 Donuk, age., c. 1, s. 844.
6 Bursalı Mehmed Tahir, age., c. 3, s. 85.
7 Mehmed Süreyya, age., c. 3, s. 502.

Halk dilinde hatalı kullanılan kelime, terim, terkip ve deyimlerin derlenip doğrularının verildiği kitaplar meydana getirmek bu çalışmalar arasında önemli bir yer tutar. Bu tür eserlere genelde "Lahnu'l-âmme, Galatâtu'l-avâm, Ma Telhanu fîhi'l-âmme, İslâhu'l-mantık vb." isimler verilmektedir.[1] Ali b. Bâlî'nin *Hayru'l-Kelâm fi't-Tekassî an-Aglâti'l-Avâm*'ı bu türe girmektedir. Halk arasında yapılan yaygın dil hataları hakkında bilgiler içermektedir.[2] Eserde yaklaşık olarak 223 dil hatasından söz edilmektedir. Yazar, Arapçada sıkça yapılan hataları verdikten sonra bunların doğru hâlini bildirmektedir. Alfabedeki her harf için bir başlık açıp o harfle başlayan dil hatalarını sıralamaktadır. Eser bu bakımdan alfabetik bir metotla tanzim edilmiştir.[3] *Hayru'l-Kelâm*, müellif hattı bir nüshası (Zâhiriyye, no. 6386) esas alınarak Hâtem Sâlih ez-Zâmin tarafından neşredilmiştir.[4]

Hayru'l-Kelâm'ın yurt içi kütüphanelerinde yazma nüshaları mevcuttur.[5]

***İfâdetü'l-Fettâh fî Hâşiyeti Tagyîri'l-Miftâh*:** *İfâdetü'l-Feth*, *Hâşiyetu Tagyîri'l-Miftâh fi'l-Meânî ve'l-Beyân* gibi isimlerle de bilinmektedir. Sirâceddin Yûsuf b. Bekr es-Sekkâkî'nin (ö. 626/1229) *Miftâhu'l-Ulûm* adlı eserine Kemalpaşazâde Ahmed b. Süleyman, *Tagyîru'l-Miftâh* ismiyle bir şerh yazdı. *İfâdetü'l-Fettâh*, *Tagyîru'l-Miftâh*'a Ali b. Bâlî'nin yazdığı hâşiyeleri içermektedir. Kendisinin telif kaydına göre araya hastalıkların girmesi sebebiyle yaklaşık iki buçuk yıllık uzun bir çalışma sonunda 29 Rebîülâhir 986 (5 Temmuz 1578) tarihinde tamamlanmıştır. Ali b. Bâlî, önce "fi'l-Metn", "fi'ş-Şerh" veya "fi'l-Hâşiye" başlıklarıyla *Şerhu Tagyîri'l-Miftâh*'ın metin, şerh ve hâşiye

1 Şahabettin Ergüven, "Arap Dilinde Lahn'ın Ortaya Çıkışı ve İlk Görüntüleri", *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2007/1, c. 6, S. 11, s. 157.

2 A. Cüneyt Eren, M. Vecih Uzunoğlu, "Hısım Ali Çelebi'nin Ebüssuûd'a Ait Bediiyye Şerhi", *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2012/2, S. 36, s. 277.

3 Khanjanov, agt., s. 40.

4 Özcan, agmd., c. 2, s. 385; Neşir için bk. Müessesetu'r-risâle, Beyrut 1983 (2. baskı) ve Mecelle el-Mecmaü'l-ilmi'l-Irâkî, Bağdat 1981, c. XXXII, S. 1-2.

5 Bazı nüshalar için bk. 1- Manisa Yazma Eser Kütüphanesi, no. 45 Hk 6602/3. 2- Manisa Yazma Eser Kütüphanesi, no. 45 Hk 5424/1. 3- Manisa Yazma Eser Kütüphanesi, Akhisar Zeynelzâde Koleksiyonu, no. 45 Ak Ze 279/3.

kısımlarından iktibaslar yapmakta, sonra da o konuyla ilgili izah ve tenkitlerini sıralamaktadır. Diğer şârih ve muhaşşîlerin yanı sıra yer yer Kemalpaşazâde'ye de tenkitler yönelttiği görülmektedir.[1] Arapça yazılan eser, dönemin hükümdarı Sultan Murad b. Selim'e (ö. 1003/1595) sunulmuştur.[2] Nev'îzâde Atâyî'nin "İnsaf budur ki ulemâ-yı Rûm te'lîflerinin âlâlarındandır."[3] demesi, bu eserin hüsnükabul gördüğüne işaret etmektedir. *İfâdetü'l-Fettâh*'ın Türkiye yazma eser kütüphanelerinde muhtelif yazma nüshaları vardır.[4]

Eser üzerine henüz müstakil bir ilmî çalışma yapılmamıştır.

***Tercüme-i Nisâbü'l-İhtisâb*:** Hisbe, İslâm devletlerinde genel ahlâkı, kamu düzenini korumak ve denetlemek maksadıyla kurulmuş bir müessesedir.[5] Hicrî ilk asırlardan itibaren İslâm âlimleri bu müessese üzerine eğilmiş ve böylece müessesenin işleyiş ve görev alanını konu edinen hisbe literatürü ortaya çıkmıştır.[6] Hisbe konusunu ele alan eserlerden biri Şeyh Sirâceddin Ömer b. Muhammed b. İvaz eş-Şâmî'nin[7] (993/1585'te sağ) *Nisâbü'l-İhtisâb*'ıdır. Ali b. Bâlî, 969/1561-62 yılında gerçekleştirdiği hac ziyaretinde Mekke âlimlerinde gördüğü *Nisâbü'l-İhtisâb*'ı önce istinsah sonra da Türkçeye tercüme etmiştir. Birebir tercüme ile yetinmeyip kendi görüşlerini bildirmiştir. Ayrıca Türkçe manzumeler derc etmiştir. Eserde, 45 bab başlığı altında hisbe görevini yürüten muhtesibe yapması gereken görevler

1 Musa Alak, *Kemalpaşazâde'nin Şerhu Tağyîri'l-Miftâh Adlı Eserinin Tahkik ve Tahlili*, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2009, s. 208-209.

2 Kâtip Çelebi, age., c. 4, s. 1410.

3 Donuk, age., c. 1, s. 843.

4 bk. 1- İstanbul Millet Kütüphanesi, Feyzullah Efendi Koleksiyonu, no. 34 Fe 1801. 2- İstanbul Millet Kütüphanesi, Feyzullah Efendi Koleksiyonu, no. 34 Fe 1773 (müellif hattıdır). 3- Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Esad Efendi Bölümü, no. 240. 4- Amasya Beyazıt Yazma Eser Kütüphanesi, no. 05 Ba 412. 5- Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Hacı Beşir Ağa Bölümü, no. 561. 6- Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Laleli Bölümü, no. 2858. Nüshaların tavsifi için bk. Ömer İshakoğlu, *Türklerin XV-XVI. Asırlarda Arapça Belağata Yaptığı Katkılar (XV-XVI. Asırlarda Belağat)*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2004, s. 106-109.

5 Cengiz Kallek, "HİSBE", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Ankara 1998, c. 18, s. 133.

6 Khanjanov, agt., s. VI.

7 *Nisâbü'l-İhtisâb*'ın tahkikini gerçekleştiren Merizen Saîd, müellifin ismini "Sunnâmî" biçiminde almıştır (bk. Ömer b. Muhammed b. İvaz es-Sunnâmî, *Nisâbu'l-ihtisâb*, (thk.) Merizen Saîd Merizen Asîrî, Mektebetü Tâlibi'l-câmii, Mekke 1986, s. 19).

anlatılmaktadır. Ayrıca yazıldığı çağın problemlerine yönelik çözümler sunulmuş, müstakil bablar altında söz konusu meselelere değinilmiştir. Sık sık "fî Zamânînâ" başlığı açılarak baş gösteren siyasî ve sosyal karışıklıklar, sultanların dinî emirlerden uzaklaşarak başına buyruk hareketleri, halkın arasında yayılan bidat ve hurâfeler vb. problemlere temas edilmiştir.[1]

Tercüme-i Nisâbü'l-İhtisâb, yüksek lisans tezi olarak tahlil edilmiş, yeni harflere aktarılmıştır.[2]

***Nâdiretü'z-Zemen fî Târîhi'l-Yemen*:** Ali b. Bâlî, *el-Ikdu'l-Manzûm*'da Sultan II. Selim'in yaşamı hakkında bilgi verirken şöyle demektedir: "Onun hakkında ayrıntılı bilgiler verdiğimiz, *Nâdiretü'z-Zemen fî Târîhi'l-Yemen* adını taşıyan kitabımıza göre…"[3] Bu ifadeye bakılırsa Hısım Ali Çelebi'nin *Nâdiretü'z-Zemen fî Târîhi'l-Yemen* adlı bir eseri vardır. Sultan II. Selim ile ilgili önemli bilgiler ihtiva etmektedir. *Nâdiretü'z-Zemen*'in isminden şehir tarihi türüne girdiği ve Yemen bölgesi hakkında bilgiler içerdiği anlaşılmaktadır. *el-Ikdu'l-Manzûm*'da *Nâdiretü'z-Zemen*'den şu şekilde bir iktibas yapılmıştır: "Sultan Selim zamanında Yemen beldelerinde Osmanlılar ve Araplar arasındaki savaşlar ve karışıklıklar sona erdi. O bölgelerdeki işlerin dizginleri onun eline verildi, anahtarları ona teslim edildi. Oradaki reisler onun gücünü kabul ettiler. Eşraf, onun azametinin otağında iradesine boyun eğdiler."[4]

Nev'îzâde Atâyî bu eserden söz etmekte, onun edebî yönünün kuvvetli olduğunu vurgulamaktadır.[5] *Keşfü'z-Zünûn*'da da hakkında bilgi verilmiş olması *Nâdiretü'z-Zemen*'in varlığını kuvvetli hâle getirmektedir.[6]

Nâdiretü'z-Zemen fî Târîhi'l-Yemen'in herhangi bir nüshası şu an için tespit edilebilmiş değildir.

1 Khanjanov, agt., s. 46.
2 bk. Khanjanov, agt.
3 Ali b. Bâlî, *el-Ikdu'l-Manzûm,* M, vr. 82a.
4 Ali b. Bâlî, *el-Ikdu'l-Manzûm,* M, vr. 82a.
5 Donuk, age., c. 1, s. 843.
6 bk. Kâtip Çelebi, age., c. 4, s. 1536.

***Şerh-i Bedîiyye-i Ebüssuûd*:** Bedîiyye, Hz. Muhammed'in methine dair yazılan ve her beytinde en az bir bedî' sanatına yer verilen nazım türüdür. VIII. / XIV yüzyıldan sonra ortaya çıkan bu nazım türüne ait pek çok kaside vardır. Bunlardan biri Şeyhülislâm Ebüssuûd Efendi'nin *Bedîiyye*'sidir. Ali b. Bâlî, 27 beyitten meydana gelen ve 43 bedîî sanat içeren bu kasideyi şerh etmiştir. Eserine hamdele ve salvele ile başlamış, kasideyi methetmiş, Ebüssuûd'a senâ ve duada bulunmuş, manzume hakkında bilgi vermiştir.[1] Asıl bölümde *Bedîiyye* kasidesinin beyitlerini teker teker gramer ve anlam bakımından izah etmiştir. Müellif, eserini terhîb (kötülükten sakındırma) ve tergîb (iyiliğe yönlendirme) maksadıyla yazdığını belirtmektedir. Nev'îzâde Atâyî, "Molla-yı merhumun (Ebüssuûd Efendi) Burûsa'dan müfârakat esnâsında diyüp;

لمن الديار تضعضعت اركانها

و انقض فوق عروشها جدر انها[2]

matla'ı ile musaddar kasîde-i belîgalarını şerh eylemişdür."[3] ibaresiyle bu esere atıf yapmaktadır.

Şerh-i Bedîiyye-i Ebüssuûd'un tahkikli metni A. Cüneyt Eren ve M. Vecih Uzunoğlu tarafından kurulmuştur.[4]

2. Manzum Eserleri: Ali b. Bâlî'nin Cevherî mahlasıyla yazdığı manzumeleri vardır.[5] Şiirleri içerisinde en bilinenleri Arapça kasidelerdir. Munuk Ali, *el-Ikdu'l-Manzûm*'da Ümmüveledzâde Ali Efendi'ye *Kasîde-i Nûniyye*'sini gönderdiğini, Ümmüveledzâde'nin de aynı vezin ve kafiyede bir kaside ile mukabelede bulunduğunu belirtmektedir.[6] Nev'îzâde Atâyî, Munuk Ali Çelebi'nin kaside ve kıt'alarının bulunduğunu, bu manzu-

1 Eren ve Uzunoğlu, agm., s. 267, 278.
2 "Çatısının direkleri yıkılmış ve üstüne duvarları çökmüş bu yerler kimindir?"
3 Donuk, age., c. 1, s. 843-844.
4 bk. Eren ve Uzunoğlu, agm.
5 Özcan, agmd., c. 2, s. 385.
6 Ali b. Bâlî, *el-Ikdu'l-Manzûm,* M, vr. 68b.

melerin güzel ve etkileyici olduğunu kaydetmektedir.[1] Yazma eser kütüphanelerine kayıtlı mecmua ve cönklerde Cevherî mahlası içeren pek çok manzume yer almaktadır.[2] Türk edebiyatında "Cevherî" mahlasıyla şiir yazan çok sayıda sanatçı olduğu için[3] bu manzumelerin hangisinin Munuk Ali Çelebi'ye ait olduğunu tespit etmek güçtür.

Ali b. Bâlî ayrıca *Dürer ve Gurer*'i *Islah ve İzah* tarzında gözden geçirip sadeleştirmiştir. *Dürer*'e hâşiye yazmıştır. Sarf ilminde bir metin ve şerh oluşturmuştur. Ali Çelebi'nin bunlar dışında çeşitli risâleleri de vardır.[4]

1 Donuk, age., c. 1, s. 844.

2 Bir örnek için bk. Ankara Milli Kütüphanesi, no. 06 Mil Yz A 4211, vr. 20b-21a.

3 *Tuhfe-i Nâilî*'ye ve *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü* web sayfasına göre klasik Türk edebiyatında Cevherî mahlasını kullanan altı sanatçı vardır (Kurnaz ve Tatçı, age., c. 1, s. 168-169; *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, http://www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=arama_sonuc&detayli_arama=1&M_AD=cevheri&M_ESERLERI=&M_DOGUM_YERI=&M_DOGUM=&MeOLUM=&M_MESLEK=&M_YAZAR= (E.T: 10.04.2018))

4 Donuk, age., c. 1, s. 843-844; Özcan, agmd., c. 2, s. 385.

II. *EL-IKDU'L-MANZÛM FÎ ZİKRİ EFÂZILİ'R-RÛM*

A. ŞEKİL UNSURLARI

1. İsmi

Ali b. Bâlî, eseri için hacimli bir mukaddime yazmıştır. Burada "Bu kitaba *el-Ikdu'l-Manzûm fî Zikri Efâzıli'r-Rûm* ismini verdim."[1] demektedir. Bu bağlamda eserin adının *el-Ikdu'l-Manzûm fî Zikri Efâzıli'r-Rûm* (Anadolu âlimlerini anlatma hususunda düzgün, inci gerdanlık) oluşunda herhangi bir şüphe bulunmamaktadır. Eski veya yeni kaynaklarda eserin bazen *el-Ikdu'l-Manzûm* biçiminde kısaltmaya tâbi tutulduğu görülmektedir. Nev'îzâde Atâyî (ö. 1045/1635), *el-Ikdu'l-Manzûm*'u sehven *ed-Dürrü'l-Manzûm fî Ahvâli Ulemâi'r-Rûm* biçiminde kaydetmiştir.[2]

2. Yazılış Tarihi ve Yeri

Ali b. Bâlî, mukaddimede *el-Ikdu'l-Manzûm fî Zikri Efâzıli'r-Rûm*'u ne zaman ve nerede yazdığı hakkında bir bilgi vermemiştir. *el-Ikdu'l-Manzûm*'un sonunda yazım tarihi ve yerini belirten yazara ait bir telif kaydı da yoktur. Müellifin yaşam bilgilerini ihtiva eden kaynaklarda da eserin yazılış tarihi ve yeri bildirilmemiştir.

el-Ikdu'l-Manzûm'un el-Ezher nüshasının başında Ali b. Bâlî'nin hacimli denebilecek bir hâl tercümesi vardır. Sondaki kayıttan Nev'îzâde Atâyî'nin *Hadâ'iku'l-Hakâ'ik fî Tekmileti'ş-Şakâ'ik* adlı eserinde yer alan Ali b. Bâlî hâl tercümesinin özetlenip başka kaynaklardan eklemeler yapmak sûretiyle oluşturulduğu anlaşılmaktadır. Burada geçen bilgiye göre Ali b. Bâlî 969/1561-62 senesinde Mekke'ye giderek haccetmiştir.[3] Ali b. Bâlî, *el-Ikdu'l-Manzûm*'da daha önce hacca gittiğini ifade ettiğine göre[4] 969/1561-62 senesinden sonra eserin yazımına başlamış olmalıdır.

---

1 Ali b. Bâlî, *el-Ikdu'l-Manzûm fî Zikri Efâzıli'r-Rûm*, Manisa Yazma Eser Kütüphanesi, no. 1348/1 (M), vr. 3a.

2 Suat Donuk, *Hadâ'iku'l-Hakâ'ik fî Tekmileti'ş-Şakâ'ik Nev'izâde Atâyî'nin Şakâ'ik Zeyli*, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul 2017, c. 1, s. 843.

3 Ali b. Bâlî, *el-Ikdu'l-Manzûm fî Zikri Efâzıli'r-Rûm*, el-Ezher Üniversitesi Kütüphanesi, no. 313376 (EZ), vr. 0b.

4 Ali b. Bâlî, *el-Ikdu'l-Manzûm,* M, vr. 20b.

Yazılış tarihine ışık tutan bilgilerden biri de bir yerde Sultan II. Selim (ö. 982/1574) için "sultanımız"[1] denmesidir. Bu husus, bu ifadenin geçtiği biyografinin II. Selim'in saltanat yıllarında yazıldığı anlamına gelmektedir.

Biyografilerin şahsın ölüm tarihlerine göre kronolojik biçimde sıralandığı *el-Ikdu'l-Manzûm*'da bildirilen en geç vefat tarihi 990'dır (1582-83). Ali b. Bâlî'nin 992 Recep ayında (Temmuz-Ağustos 1584) öldüğü bilindiğine göre, *el-Ikdu'l-Manzûm*'un yazımı 990 (1582-83) – Recep 992 (Temmuz-Ağustos 1584) aralığına denk gelen bir zamanda tamamlanmış olmalıdır. Muhtemelen müellif eserini uzun bir zaman diliminde peyderpey yazmış; yazım işini 990 (1582-83) – Recep 992 (Temmuz-Ağustos 1584) aralığında tamamlamıştır.

Ali b. Bâlî 988 Ramazan'ında (Ekim-Kasım 1580) Manisa kadılığına, 991 Rebîülâhir'inde (Nisan-Mayıs 1983) Maraş kadılığına atanmış, Maraş'ta kadıyken vefat etmiştir.[2] Bu bağlamda *el-Ikdu'l-Manzûm*'un yazımının Manisa veya Maraş'ta tamamlandığı anlaşılmaktadır.

3. Yazılış Nedeni

Taşköprîzâde Ahmed İsâmeddin Efendi (ö. 968/1561) müderrislik ve kadılık yaptığı uzun yıllar boyunca Osmanlı âlimleri hakkında bilgiler topladı. Bu bilgilerden meydana gelen eserinin yazımını 30 Ramazan 965 (16 Temmuz 1558) tarihinde tamamladı.[3] *eş-Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye fî Ulemâi'd-Devleti'l-Osmâniyye* adını verdiği eser kısa bir zaman içerisinde Osmanlı kültür âleminin en önemli kitaplarından biri hâline geldi. Pek çok mütercim Taşköprîzâde henüz sağken *eş-Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye*'yi tercüme ve tezyil etti.[4] Zeyil yazanlar Taşköprîzâde'den sonra yaşamış Osmanlı bilginlerinin yaşam bilgilerini kayıt altına alıp *eş-Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye*'yi tekmil etmek gayesini taşıyordu. *eş-Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye*'ye yazılan bir zeyil olan *el-Ikdu'l-Manzûm* da Taşköprîzâde'nin eserini tekmil etmek amacıyla yazılmıştır.

---

1 Ali b. Bâlî, *el-Ikdu'l-Manzûm,* M, vr. 10b.

2 Donuk, age., c. 1, s. 842-843.

3 Ramazan Ekinci, *Zeyl-i Şakâ'ik Uşşâkîzâde'nin Şakâ'ik Zeyli*, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul 2017, s. 55-56.

4 Muharrem Tan, *Taşköprülüzâde Osmanlı Bilginleri eş-Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye fî Ulemâi'd-Devleti'l-Osmâniyye*, İz Yayıncılık, İstanbul 2007, s. 14.

Ali b. Bâlî, *el-Ikdu'l-Manzûm*'un mukaddimesinde "…kendi zamanımda yaşayan ve yine kendi asrımda vefat eden, bir kısmının bereketli sohbetlerinden istifade ettiğim ve bir kısmını sadece görmekle müşerref olduğum büyük âlimlerin ve hayırlı şeyhlerin tarihine ait en güzel kıssaları ve haberleri anlatacağım."[1] demektedir. Ali b. Bâlî "gördüğü veya sohbet ettiği âlim ve şeyhlerin hikâyelerini anlatmak" biçiminde özetlenebilecek bu cümlelerle eserini yazma nedenini açıklamaktadır. Bu neden *el-Ikdu'l-Manzûm*'un *eş-Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye*'yi tekmil etmesini de izah etmektedir.

4. Kaynakları

Klasik Türk edebiyatı biyografik eserlerinde müellif, verdiği bilgilerin kaynağını, okura doğru, muteber ve geçerli oldukları fikrini aşılamak için açıklar. Bu kaynaklar edebî eserler olabildiği gibi resmî belgeler de olabilir. Bu eserlerde pek çok bilgi veya anekdot sözlü derleme yoluyla elde edilir. Derleme bilgilerde kaynak olarak özel bir şahıs adı bildirilebildiği gibi genel bir ifadeyle kimlerden rivayet edildiği belirtilebilir. Bu bağlamda *eş-Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye*'ye yazılan zeyiller okuyucuya güven aşılamak maksadıyla bilgileri yazılı, sözlü, edebî, resmî, hususi, umumi gibi pek çok türde kaynakla desteklemiştir.[2] Bu husus *el-Ikdu'l-Manzûm fî Zikri Efâzili'r-Rûm* için de geçerlidir. *el-Ikdu'l-Manzûm*'un kaynakları aşağıdaki şekilde verilebilir:

a. Yazılı Kaynaklar

i. Edebî Metinler

el-Ikdu'l-Manzûm fî Zikri Efâzili'r-Rûm Anadolu sahasında biyografik kaynaklarımızın yeni teşekkül ettiği, şuarâ tezkirelerinin ilk örneklerinin telif edildiği 16. yüzyılda yazılmıştır. *el-Ikdu'l-Manzûm*'dan önce yazılmış, Osmanlı âlimleri hakkında bilgi içeren ender sayıda eser vardır. Bu bakımdan Ali b. Bâlî'nin kaynak olarak kullanabileceği edebî eserlerin sayısının az olduğunu teslim etmek gerekir. Bununla bağlantılı olarak Ali b. Bâlî'nin eserindeki pek çok bilgi ilk elden özelliği taşımaktadır. Ayrıca müellifin yazılı veya sözlü kaynak kullanıp bunu metinde bildirmeme ihtimali de göz önünde bulundurulmalıdır. Muhtemelen bu nedenlerle *el-Ikdu'l-Manzûm*'da kay-

1 Ali b. Bâlî, *el-Ikdu'l-Manzûm,* M, vr. 1b.
2 bk. Donuk, age., c. 1, s. 161-168; Ekinci, age., s. 143-151.

nak olarak çok az sayıda edebî eser zikredilmiştir. Tüm eser boyunca sadece birkaç edebî metne atıf yapılmıştır. Bu edebî eserleri, *el-Ikdu'l-Manzûm*'a yaptıkları kaynaklığı izah ederek şu şekilde listeleyebiliriz:

***Meşâri'u'l-Eşvâk*, Şeyh Muhyiddin Ahmed ed-Dımaşkî:** Munuk Ali Çelebi eserinde Muhyiddin el-İskilibî'nin (ö. 922/1516) pek çok menâkıbına yer verir. Bunlardan birinde tecessüm etmiş bir şehidin hikâyesini anlatır. Şehitlerin veya vefat etmiş şeyhlerin tecessümünün rastlanabilecek bir hadise olduğunu ifade etmek için Şeyh Muhyiddin Ahmed b. İbrâhim en-Nehhâs ed-Dımaşkî'nin (ö. 814/1411) *Meşâri'u'l-Eşvâk* isimli kitabında geçen bir hikâyeye değinir.[1] Dımaşkî'nin anlattığı hikâye de aynı içeriktedir.

***Vefeyâtü'l-A'yân*, İbn Hallikân:** Rûşenîzâde Ni'metullah Efendi'nin (ö. 969/1561) anlattığına göre kendisi Bağdat'ta kadıyken camilerden birini genişletme amacıyla kazı yaptırdığı esnada bazı mezarlara denk gelir. Mezarlardan biri Şerîf el-Murtazâ'ya (ö. 436/1044) aittir. Şerîf el-Murtazâ'nın cenazesi ilk günkü tazeliğindedir. Ali b. Bâlî bu hikâyenin sonunda Şerîf el-Murtazâ'nın yaşamı hakkında bilgiler verir. Bu bilgileri İbn Hallikân'ın (ö. 681/1282) *Vefeyâtu'l-A'yân*'ından aldığını kaydeder.

***eş-Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye,* Taşköprîzâde Ahmed İsâmeddin Efendi:** Osmanlı âlimleri konusunda *el-Ikdu'l-Manzûm*'dan önce yazılan en meşhur eser şüphesiz ki *eş-Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye*'dir. *el-Ikdu'l-Manzûm*'da Taşköprîzâde'nin eserine üç defa değinilmektedir.[2] Fakat buralarda *eş-Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye*'den alıntı yapılmamış, biyografi sahiplerinin babaları hakkında ayrıntılı bilgi isteyenler için atıf yapılmıştır.

Kınalızâde Ali Çelebi ile Kutbeddin Efendi'nin Mektupları: Ali b. Bâlî, Kınalızâde Ali Çelebi'nin (ö. 979/1572) hâl tercümesini verirken Kınalızâde'nin Mekke Müftüsü Kutbeddin (ö. ?) ile mektuplaştığını bildirmekte, bu mektuplardan birinde yer alan *Kasîde-i Bâiyye*'yi örnek olarak sunmaktadır.[3] Bu mektupları *el-Ikdu'l-Manzûm*'un edebî kaynakları arasında zikretmek mümkündür.

---

1 bk. Ali b. Bâlî, *el-Ikdu'l-Manzûm,* M, vr. 89a.
2 bk. Ali b. Bâlî, *el-Ikdu'l-Manzûm,* M, vr. 5b, 73a.
3 bk. Ali b. Bâlî, *el-Ikdu'l-Manzûm,* M, vr. 56a.

Şerh, Hâmiş, Ta'lîkât Türünde Metinler: "Molla Câmî'nin kitabının hâmişinde, onun ... yazmış olduğu ifadelere rastladım."[1], "Molla Câmî'nin kitabının bir nüshasının hâmişinde onun … bir konuyu ele alan ifadelerini buldum."[2] "Ben onun … *Kâfiye*'sine yazdığı şerhin bir yerine kaydettiği bazı sözlerine rastladım."[3] ibareleri Ali b. Bâlî'nin şerh, hâmiş, ta'lîkât türünden metinleri de kaynak olarak kullandığına işaret etmektedir.

ii. Resmî Belgeler

el-Ikdu'l-Manzûm'un yazılı kaynaklarından biri resmî belgelerdir. Bilginin kesinliğini ifade etmek için kullanılan resmî belgeyi kaynak gösterme yöntemine *el-Ikdu'l-Manzûm*'da yalnızca bir defa başvurulmuştur. Ali b. Bâlî, Şeyhzâde Şeyh Abdurrahman'ın (ö. 971/1563) hayatını anlatırken Ebüssuûd Efendi'den aldığı, dinî ilimler öğretmesine imkân tanıyan, günümüzdeki diplomanın yerine geçen icazetnâme sûretine yer vermiştir.[4]

b. Sözlü Kaynaklar

el-Ikdu'l-Manzûm'daki bilgilerin çoğu ilk elden özelliği taşıyıp doğrudan ifade edilmiştir. Bu bilgilerden bazıları sözlü derleme yoluyla temin edilmiştir. Ali b. Bâlî'nin sözel yollarla elde ettiği bu bilgilerin kaynağını açıklamaya gayret ettiği dikkat çekmektedir. Özellikle biyografisini verdiği kişi hakkında bir olay, anekdot, menkıbe ya da hikâye anlatacağı zaman önce ilgili hadiseyi kimden duyduğunu ifade edip daha sonra anlatmaktadır. Aldığı duyumu bazen özel bir şahsa dayandırabildiği gibi yuvarlak bir ifadeyle genel bir gruba atfettiği de vâkidir. Bu nedenle *el-Ikdu'l-Manzûm*'un sözlü kaynaklarını "Hususi kaynaklar" ve "Umumi kaynaklar" biçiminde iki grupta toplayabiliriz.

i. Hususi Kaynaklar

el-Ikdu'l-Manzûm fî Zikri Efâzıli'r-Rûm'da biyografik bilgilerin tekdüzeliğini bertaraf etmek ve anlatımı renklendirmek maksadıyla ilgili şahsın başından geçen hikâye, kerâmet ve latifeler anlatılmıştır. Ali b. Bâlî özellikle

1 bk. Ali b. Bâlî, *el-Ikdu'l-Manzûm,* M, vr. 25a.
2 bk. Ali b. Bâlî, *el-Ikdu'l-Manzûm,* M, vr. 48a.
3 bk. Ali b. Bâlî, *el-Ikdu'l-Manzûm,* M, vr. 53b.
4 bk. Ali b. Bâlî, *el-Ikdu'l-Manzûm,* M, vr. 22a.

bu kısımlarda olayı kendisine kimin naklettiğinden söz eder. Bu nedenle pek çok yerde kaynak olarak özel şahısların isimleri zikredilmiştir. Bunlar arasında Şeyhülislâm Ebüssuûd Efendi, Cerrahzâde Muslihuddin Efendi ve Muhyiddin el-Fenârî (ö. 954/1548) gibi toplumun tüm kesimlerinin saygısını kazanmış, şöhret sahibi kişilerin varlığı dikkat çekmektedir. Bu önemli isimler anlatılanların muteber olduğu izlenimi vermek amacıyla muhtemelen bilinçli olarak seçilmiştir. Eserde Ahîzâde Muhyiddin Efendi (ö. ?) ve Cerrahzâde Efendi'den (ö. 983/1575) üçer, Şah Mehmed b. Hürrem'den (ö. 978/1570) ikişer, diğer şahıslardan birer hikâye rivayet edilmiştir. *el-Ikdu'l-Manzûm*'da kendisinden anekdot derlenen şahsiyetler isimlerinin geçtiği cümleyle birlikte şöyle verilebilir:

Ahîzâde Muhyiddin Efendi: a) "Faziletiyle ve mükemmel işler yapmasıyla meşhur olan, Ahîzâde ismiyle tanınan Muhyiddin Efendi'nin anlattığı şu kerâmettir:…"[1]

b) "Bu kerâmeti de yine Ahîzâde (Muhyiddin) Efendi … anlatmıştır:…"[2]

c) "Bunlardan biri de Ahîzâde ismiyle bilinen Muhyiddin Efendi'nin rivayet ettiği hikâyedir…"[3]

Cerrahzâde Muslihuddin Efendi: a) "Cerrahzâde Efendi'ye … şeyhinin yanındayken başına gelen son hâlleri sordum. O da şöyle dedi:…"[4]

b) "Ben şeyhim olan Cerrahzâde Şeyh Muslihuddin'e ilk insilâhını, ruhunun bedeninden ayrılışını nasıl gerçekleştirdiğini sordum. O, 'Bir sefer Allah'ı zikretmekle meşguldüm …' dedi."[5]

c) "Bir gün şeyhim olan Cerrahzâde Efendi'ye 'Size göre mânevî mertebe olarak şeyhiniz Abdürrahim el-Müeyyedî mi, yoksa babanız Alâeddin Efendi mi … daha üstündür?' diye sordum. Dedi ki:…"[6]

Şâh Mehmed b. Hürrem: a) "Müderrislik yaptığı zamanlarda 'Benim İstanbul kadısı olmam gerekir. Bu makamı aşıp aşmayacağımı ise bilmiyo-

1 Ali b. Bâlî, *el-Ikdu'l-Manzûm,* M, vr. 87a.
2 Ali b. Bâlî, *el-Ikdu'l-Manzûm,* M, vr. 87b.
3 Ali b. Bâlî, *el-Ikdu'l-Manzûm,* M, vr. 89a.
4 Ali b. Bâlî, *el-Ikdu'l-Manzûm,* M, vr. 86a.
5 Ali b. Bâlî, *el-Ikdu'l-Manzûm,* M, vr. 94a.
6 Ali b. Bâlî, *el-Ikdu'l-Manzûm,* M, vr. 94a.

rum.' diyordu…"[1]

b) "Ben o medresede Şerîf el-Cürcânî'nin *Şerhu'l-Mevâkıf* ının 'kemiyet' konularının başından bir kısmını ondan okudum. İlk derste Hasan Çelebi Efendi'nin bu konuda yazdığı hâşiye ile ilgili iki metin yazıp ona sundum. O da: 'Ben de bu yeri Çivizâde Efendi'den okudum.' dedi. Bu iki metni yazıp ona sundum, o da bu metinleri beğendi…"[2]

Ebüssuûd Efendi: "Müftü Ebüssuûd Efendi şöyle diyordu: …"[3]

Muslihuddin el-İskilibî: "Şeyh Alâeddin'in şu kerâmeti şeyhimiz Şeyh Muslihuddin el-İskilibî … tarafından anlatılmıştır…"[4]

Muhyiddin el-Fenârî: "Şeyh Abdürrahim Efendi'nin kerametlerinden biri de şudur. Kardeşi Abdurrahman el-Müeyyedî'nin kızının kocası Muhyiddin el-Fenârî'ye, Rumeli Kazaskeri iken, şöyle diyordu:…"[5]

Şeyh Alâeddin Efendi: "Şeyh Muhyiddin el-İskilibî'nin … adı geçen Cerrahzâde Efendi'nin babası Şeyh Alâeddin tarafından anlatılan ve onun tasavvuf yoluna giriş nedeni olan kerâmeti şu şekildedir…"[6]

Şeyh Mustafa el-Bayrâmî: "Onunla ilgili hikâyelerden biri Şeyh [Mustafa] … tarafından anlatılmıştır…"[7]

Rûşenîzâde Ni'metullah Efendi: "Sözüne güvenilir bazı kişiler, Bağdat kadısı olduğu zamanlarda ondan şu garip hikâyeyi nakletmişlerdir. Şöyle demiştir:…"[8]

Çivizâde Muhyiddin Efendi: "Muhyiddin Efendi'ye onun ve daha önce kendisinden söz edilen Mehmed Şah Efendi'nin hakkında soru sorulduğunda 'Onlar benim iki gözüm gibidir. Birini diğerinden üstün tutamam.' demiştir…"[9]

---

1 Ali b. Bâlî, *el-Ikdu'l-Manzûm,* M, vr. 47b.
2 Ali b. Bâlî, *el-Ikdu'l-Manzûm,* M, vr. 47a.
3 Ali b. Bâlî, *el-Ikdu'l-Manzûm,* M, vr. 93b.
4 Ali b. Bâlî, *el-Ikdu'l-Manzûm,* M, vr. 91a.
5 Ali b. Bâlî, *el-Ikdu'l-Manzûm,* M, vr. 93b.
6 Ali b. Bâlî, *el-Ikdu'l-Manzûm,* M, vr. 89b.
7 Ali b. Bâlî, *el-Ikdu'l-Manzûm,* M, vr. 88b.
8 Ali b. Bâlî, *el-Ikdu'l-Manzûm,* M, vr. 15a.
9 Ali b. Bâlî, *el-Ikdu'l-Manzûm,* M, vr. 55a.

Bâlî b. Mehmed: Ali b. Bâlî'nin babası Bâlî b. Mehmed (ö. 977/1569) Osmanlı ilmiyesine mensup bir kişiydi. Dolayısıyla *el-Ikdu'l-Manzûm*'daki bazı bilgilere Bâlî b. Mehmed kaynaklık etmektedir. Örneğin eserde hayatı anlatılan Bostan Efendi (ö. 977/1570), Bâlî Efendi ile birlikte Kemalpaşazâde'nin (ö. 940/1534) öğrenciliğini yapmıştır. Bostan Efendi hakkında pek çok mâlûmat bu nedenle Bâlî b. Mehmed'den alınmıştır.[1] Fakat *el-Ikdu'l-Manzûm*'da onun dilinden herhangi bir hikâye anlatılmamıştır.

Her ne kadar günümüz telif anlayışıyla bağdaşmasa da Ali b. Bâlî rüyasında gördüğü hadiseleri de bir kaynak olarak kullanmıştır. Üç şahsın biyografisinde onlar hakkında gördüğü rüyayı anlatıp bunlardan bazı neticelere ulaşmaktadır. Söz konusu şahıslar ve ilgili cümle şu şekildedir:

Niksârîzâde Muhyiddin Efendi: "Ben ölümünden sonra onun hakkında tuhaf bir rüya gördüm…"[2]

Sonusalı Yûsuf Efendi: "*Mutavvel* dersine çalıştığım bir günde başıma umulmadık bir şey geldi. Rüyamda âlimlerden teşekkül etmiş bir toplulukla bir araya geldim…"[3]

ii. Umumi Kaynaklar

Ali b. Bâlî muhtemelen bir mecliste dinlediği, tanımadığı veya hatırlayamadığı birinden işittiği ya da ismini vermek istemediği birinden öğrendiği bir mâlûmat ya da hadiseyi genel bir ifadeyle sunmaktadır. Müellif genel ifadeyi "güvenilir şahıslardan, eşraftan, gözde öğrencilerinden birinden…" gibi güven verici anlamlara sahip sözcüklerle desteklemektedir. O, bununla okuyucuya kitabındaki bilgilerin senetsiz olmadığı düşüncesini aşılamak gayesini taşımaktadır. *el-Ikdu'l-Manzûm*'da umumi bir kaynağa atıf yapılarak anlatılan hadiselerin giriş cümleleri şu şekildedir:

• *Sözüne güvendiğim bazı kişiler onun bir gün eliyle diline işaret edip şöyle dediğini anlatırlar:…*[4]

• *Eşraftan güvenilir bir kişi şöyle hikâye etmektedir…*[5]

1 Ali b. Bâlî, *el-Ikdu'l-Manzûm,* M, vr. 44b.
2 Ali b. Bâlî, *el-Ikdu'l-Manzûm,* M, vr. 70a.
3 Ali b. Bâlî, *el-Ikdu'l-Manzûm,* M, vr. 107b.
4 bk. Ali b. Bâlî, *el-Ikdu'l-Manzûm,* M, vr. 4b.
5 bk. Ali b. Bâlî, *el-Ikdu'l-Manzûm,* M, vr. 86b.

• *Onun gözde öğrencilerinden biri şöyle demiştir…*[1]

• *İtimat edilen bazı kimselerden onun şöyle dediğini duydum…*[2]

• *Güvenilir şahıslardan biri bana şunları anlattı…*[3]

• *Bazı güvenilir kişiler onun İstanbul kadılığından azledilmesi hakkında şaşırtıcı bilgiler anlatırlar…*[4]

• *O kerâmetlerden biri, güvenilir kişilerin hikâye ettiği ve râvilerin mutabık kaldığı şu hadisedir…*[5]

• *Anlatılır ki…*[6]

• *Bu yeri seçmesinin sebebi olarak şöyle [bir hikâye] anlatılır…*[7]

• *İlmiyeyi terk etmesinin sebebi olarak şu hikâye anlatılır…*[8]

• *Şöyle bir hikâye anlatılır…*[9]

• *Bazı güvenilir kişilerin naklettiği şu bilgi sana yeter…*[10]

5. Tercümesi

Franz Babinger (ö. 1967), *eş-Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye*'yi Türkçeye çeviren Amasyalı İbrâhim b. Ahmed'in (ö. 998/1560'tan sonra) *el-Ikdu'l-Manzûm*'u da tercüme ettiğini bildirmektedir.[11] Edgard Blochet (ö. 1937), Paris Milli Kütüphanesi'nde Schefer yazmaları 1121 numarada kayıtlı nüshayı *el-Ikdu'l-Manzûm*'un Türkçe çevirisi olarak gösterir.[12] Fakat ilgili nüsha *el-Ikdu'l-Manzûm*'un Arapça aslıdır. Yazma eser kütüphanelerinde kayıtlara geçen böyle bir eser bulunmamaktadır. Bu durumda ya Blochet yanılmıştır ya da katalog numarası yanlıştır.[13]

1 bk. Ali b. Bâlî, *el-Ikdu'l-Manzûm,* M, vr. 5a.
2 bk. Ali b. Bâlî, *el-Ikdu'l-Manzûm,* M, vr. 5a.
3 bk. Ali b. Bâlî, *el-Ikdu'l-Manzûm,* M, vr. 21a.
4 bk. Ali b. Bâlî, *el-Ikdu'l-Manzûm,* M, vr. 51a.
5 bk. Ali b. Bâlî, *el-Ikdu'l-Manzûm,* M, vr. 92b.
6 bk. Ali b. Bâlî, *el-Ikdu'l-Manzûm,* M, vr. 14a, 52b, 63a.
7 bk. Ali b. Bâlî, *el-Ikdu'l-Manzûm,* M, vr. 49a-b.
8 bk. Ali b. Bâlî, *el-Ikdu'l-Manzûm,* M, vr. 63b.
9 bk. Ali b. Bâlî, *el-Ikdu'l-Manzûm,* M, vr. 101b.
10 bk. Ali b. Bâlî, *el-Ikdu'l-Manzûm,* M, vr. 40b.
11 Franz Babinger, *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*, çev. Coşkun Üçok, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1992, s. 126.
12 Edgard Blochet, *Catalogue de la collection de manuscripts orientaux*, *Arabes, Persans et Turcs*, Paris 1900, s. 184; Behçet Gönül [Necatigil], "İstanbul Kütüphanelerinde *al-Şakāik al-Nu'maniya* Tercüme ve Zeyilleri", *Türkiyat Mecmuası*, VII-VIII/2, İstanbul 1945, s. 158.
13 Ekinci, age., s. 70.

6. Önemi

el-Ikdu'l-Manzûm fî Zikri Efâzili'r-Rûm, *eş-Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye*'ye yazılan ikinci zeyildir. İlk zeyil Âşık Çelebi'nin (ö. 979/1572) *Tetimmetü'ş-Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye* adlı eseridir.[1] Her iki müellif eserlerini Taşköprîzâde Efendi'nin bıraktığı yerden başlatmıştır. Âşık Çelebi eserini Sultan II. Selim döneminin ortalarına kadar getirmiştir. Ali b. Bâlî'nin zeyli ise III. Murad dönemi ortalarına kadar gelmektedir.[2] Kanûnî Sultan Süleyman (ö. 974/1566) ile II. Selim dönemleri her iki müellifte de vardır. Bu nedenle *el-Ikdu'l-Manzûm* ile *Tetimmetü'ş-Şakâ'ik*'ta ortak biyografiler bulunmaktadır. Âşık Çelebi'nin ele aldığı toplam 43 hâl tercümesinin 19'u Ali b. Bâlî tarafından da konu edinmiştir.[3] Dolayısıyla Munuk Ali Çelebi'nin 96 kişinin yaşamının anlatıldığı eserinde bu 19 biyografinin haricinde 76 hâl tercümesi ilk elden olma özelliği taşımaktadır.

eş-Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye'ye yazılan ilk Türkçe zeyil Nev'îzâde Atâyî'nin *Hadâ'iku'l-Hakâ'ik fî Tekmileti'ş-Şakâ'ik* adlı eseridir. Bu eser Kanûnî Sultan Süleyman – Sultan IV. Murad (ö. 1049/1640) dönemleri arasında yaşayıp vefat etmiş 1133 Osmanlı meşhurunun hâl tercümelerini ihtiva etmektedir. En önemli *Şakâ'ik* zeyillerinden biri olan *Hadâ'iku'l-Hakâ'ik*'ta "Bu cerîdenün nevâdiri andan (*el-Ikdu'l-Manzûm*) terceme olınmışdur."[4] denilmektedir. Bu bağlamda Nev'îzâde Atâyî'nin, *el-Ikdu'l-Manzûm*'daki ilginç hikâye ve bilgileri tercüme etmek suretiyle aldığı, *el-Ikdu'l-Manzûm*'un *Hadâ'iku'l-Hakâ'ik*'ın en önemli kaynağı olduğu söylenebilir.[5]

el-Ikdu'l-Manzûm fî Zikri Efâzili'r-Rûm'da aralarında Şeyhülislâm Ebüssuûd Efendi, Sultan II. Selim Muallimi Atâullah Efendi, *eş-Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye* müellifi Taşköprîzâde Efendi gibi Osmanlı kültür dünyasının önemli figürlerinden olan şahısların hâl tercümeleri vardır. Bunlar

1 Donuk, age., c. 1, s. 36.
2 Ekinci, age., s. 69.
3 Yaşam bilgileri her iki eserde de bulunan şahıslar şunlardır: Taşköprîzâde Ahmed İsâmeddin Efendi, Yahyâ b. Nûreddin Efendi, Hoca Kayını Mahmud Efendi, Niksârîzâde Muhyiddin Efendi, Sürûrî Muslihuddin Efendi, Cürcân Muhyiddin Efendi, Rûşenîzâde Ni'metullah Efendi, Şah Ali Çelebi İbn Kâsım, Ahmed Çelebi İbn Ebüssuûd, Kurd Ahmed b. Hayreddin, Abdülbâki b. Alâeddin, Mimarzâde Muhyiddin Efendi, Tâceddin İbrâhim b. Abdullah, Hekim Çelebi, Sâlih b. Celâl, Alâeddin Ali el-Manavgâdî, Çalık Ya'kûb Efendi, Muhyiddin Mehmed b. Abdülvehhâb, Emir Hasan-ı Niksârî.
4 Donuk, age., c. 1, s. 161-162.
5 Donuk, age., c. 1, s. 162.

birkaç cümlelik önemsiz bilgiler içeren metinler değil, şahsın doğumundan ölümüne tüm yaşamını anlatan yazılardır. Bu hâl tercümelerinde ilgili şahsın hangi medreselerde hangi derece ile görev yaptığı muntazam bir şekilde sıralanmıştır. Ali b. Bâlî bu kişilerin fıtratları, ilmiyedeki hâlleri hakkında şahit olduğu veya duyduğu anekdotları anlatmıştır. *el-Ikdu'l-Manzûm* bu nedenle Osmanlı medreseleri, ilim ve eğitim teşkilâtı, coğrafyası, sosyal yapısı hakkında önemli bir kaynak hüviyetindedir.

Bunun yanı sıra *el-Ikdu'l-Manzûm*'da genel tarihe, Türk ve Osmanlı tarihine giren bazı önemli hadiseler de anlatılmıştır. Bu hadiselerden bazıları bir bölüm altında, bazıları da biyografi içeriğinde ele alınmıştır. *el-Ikdu'l-Manzûm* Kanûnî Sultan Süleyman, Sultan II. Selim ve Sultan III. Murad dönemlerini kapsamaktadır. Sultan Süleyman ve II. Selim dönemlerine mensup şahısların hâl tercümeleri verildikten sonra "Bu, Osmanoğulları sultanlarının .....ncısı, Sultan ..... Han'ın devletinde gerçekleşen vefeyâtların sonuncusudur." başlığı altında ilgili hükümdarın biyografisi sunulmakta, yaptırdığı hayratlar hakkında bilgi verilmekte, döneminde gelişen önemli siyasî, askerî hadiselere değinilmektedir.[1] III. Murad devri devam ederken eser sona erdiği için ilgili hükümdar biyografisi ile dönemin siyasî, askerî olayları yer almamaktadır. Fakat Kanûnî Sultan Süleyman ve Sultan II. Selim dönemleri hakkında *el-Ikdu'l-Manzûm*'da doyurucu bilgiler vardır.

Giriş bölümünde değinildiği üzere *eş-Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye* Osmanlı kültür hayatında rağbet görmüş, pek çok müellif tarafından tercüme ve tezyîl edilmiştir. Bu sayede iki yüz yılı aşkın bir süre ve yirmiden fazla eseri kapsayan bir edebî gelenek ortaya çıkmıştır.[2] Bu geleneğin ilk eseri olan *eş-Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye*'de sadece biyografik bilgiler mevcuttur. Tarihî hadiselere yer verme, ilk kez Âşık Çelebi'nin *Tetimmetü'ş-Şakâ'ikı'n-Nu'mâniyye*'sinde uygulanmıştır. Âşık Çelebi bu bilgileri tabaka başlığı attıktan sonra giriş mahiyetinde yapmıştır. Ali b. Bâlî ise ilk kez ayrı bir başlık altında bunu denemiştir. *el-Ikdu'l-Manzûm*'da denenen bu yöntem diğer müelliflerce uygulanmış *Şakâ'ik* geleneğinin klasikleşen metin tertibatında yer almıştır.[3]

1 bk. Ali b. Bâlî, *el-Ikdu'l-Manzûm,* M, vr. 30b-32b, 82a-83b.
2 *eş-Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye* geleneğinin genel vasıfları hakkında bk. Donuk, age., c. 1, s. 103-108.
3 Donuk, age., c. 1, s. 59.

Ali b. Bâlî hâl tercümelerinde ayrıca bir alt başlık açmak suretiyle çok önemli tarihî mâlûmat vermiştir. Örneğin Cürcân Efendi'nin (ö. 967/1559) yaşamı hakkında bilgiler aktarırken "Sultan Bayezid Han'ın Hikâyesi" [1] alt başlığı açmış, Osmanlı tarihinde önemli bir yeri olan Şehzade Bayezid (ö. 969/1561) hadisesi hakkında önemli mâlûmat sunmuştur. Şeyh Garseddin Efendi'nin (ö. 971/1563) hâl tercümesinde "Çerkezlerden Sultan Gavrî'nin Kısaca Hikâyesi"[2] başlığı altında Yavuz Sultan Selim (ö. 926/1520) ile Memlük hükümdarı Kansu Gavrî (ö. 922/1516) arasında vuku bulan savaş anlatılmıştır.

el-Ikdu'l-Manzûm'daki biyografik anlatımlarda doğrudan veya dolaylı olarak Osmanlı ilmiyesi ve bürokrasisi ile ilgili can alıcı bilgilere de ulaşılmaktadır. Örneğin Kadızâde Şemseddin Ahmed (ö. 988/1580) hâl tercümesinde Kadızâde'nin zamanına kadar tüm Osmanlı beylerbeyilerinin protokolde kazaskerlerden üstün olduğu, onunla birlikte kazaskerlerin Rumeli ve Anadolu beylerbeyleri hariç diğer beylerbeylerinden üstün hâle geldiği bilgisi yer almaktadır.[3]

Ebüssuûd Efendi'nin torunu Abdülvâsi Efendi'nin (ö. 990/1582) hâl tercümesinde "(Mahmud Paşa Medresesi'ne) atanması onun çalışmaları ve gayretleri sayesinde olmadı. Bilakis dedesi Ebüssuûd Efendi'yi şereflendirmek maksadıyla gerçekleşti."[4] denilmiştir. Burada ifade edilen bir âlimin çalışmaları ile değil ailesinin nüfuzuyla yükselmesi, ilerleyen zamanlarda Osmanlı ilmiyesinin çözülmesinin nedenlerinden biri olmuştur.

Osmanlı ilmiye teşkilâtında ilk seviye medrese olan *Hâşiye-i Tecrîd*'de öğrenciler ilkin muhtasarat denilen sarf, nahiv, hesap ve hendese dersleri görürdü.[5] Diğer dersleri sırasıyla gördükten sonra mülâzemet defterine kaydolunarak nöbet sırası gelince yirmi veya yirmi beş akçe müderrisliklerinden birine atanırdı.[6] Ebüssuûd Efendi'nin diğer bir torunu olan Abdülkerim Efendi'nin (ö. 981/1573) biyografisinde dedesi Ebüssuûd Efendi'den dersler

1 Ali b. Bâlî, *el-Ikdu'l-Manzûm,* M, vr. 10a.
2 Ali b. Bâlî, *el-Ikdu'l-Manzûm,* M, vr. 18a.
3 Ali b. Bâlî, *el-Ikdu'l-Manzûm,* M, vr. 112a-b.
4 Ali b. Bâlî, *el-Ikdu'l-Manzûm,* M, vr. 113a.
5 İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin İlmiye Teşkilatı*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2014, s. 31.
6 Uzunçarşılı, age., s. 65.

alıp mülâzım olduğu, daha ilk görevinde elli akçe ile medreseye atandığı, muhtasarat derslerini okuması ile son vazifesi olan Süleymaniye Medresesi müderrisliği arasında sadece sekiz, dokuz sene geçtiği yazılıdır.[1] Bu ifadeler Osmanlı ilmiyesinin çöküş nedenlerinden biri olduğu söylenen beşik ulemâsının gerçekliğini ortaya koymaktadır.

Munuk Ali Çelebi Osmanlı ilmiyesinin önemli figürleri hakkında duyduğu hadiseleri tahkiye etmektedir. Bu hikâyelerde anlatılanlar ilmiyeye mensup kişiler arasındaki hiyerarşiye, ulemânın devlet nezdindeki kudretine vb. ışık tutacak mahiyettedir. Bu bağlamda Ebüssuûd Efendi'nin bir öğrencisini kendine muîd olarak atayan Arabzâde Mehmed Efendi'nin (969/1561) gördüğü tepki[2] ve bir sınavda Kemalpaşazâde Efendi'nin bir kitabını tenkit eden Çivizâde Efendi'nin düştüğü zor durum[3] Osmanlı ilmî hayatının perde arkası hakkında fikir verecek niteliktedir.

el-Ikdu'l-Manzûm'da Türkçe manzum veya mensur eserleri olan on dört sanatçının hâl tercümesi vardır. Şerh, hâşiye, ta'lîkât türünde ya da Arap dilinde yazanlar ilâve edilse bu sayı çok daha fazla olacaktır. Söz konusu sanatçılar arasında Sürûrî (ö. 969/1561), Azmî (ö. 990/1582), Muhibbî (ö. 974/1566), Fevrî (ö. 978/1570) gibi Türk edebiyatının ün kazanmış şairleri bulunmaktadır. Bu şahısların yaşam bilgilerinden sonra yazdıkları kitaplar hakkında mâlûmat verilmiş, edebî kişiliklerine değinilmiştir. Bu husus *el-Ikdu'l-Manzûm*'u Türk edebiyatı tarihi için önemli bir eser kılmaktadır. *el-Ikdu'l-Manzûm*'da hâl tercümesi olan Türk edebiyatı sanatçıları şunlardır: Azmî Şemseddin Ahmed, Sürûrî Muslihuddin Efendi, Ebüssuûd Efendi, Şehzade Bayezid, Sâlih b. Celâl (ö. 973/1565), Muhibbî (Kanûnî Sultan Süleyman), Mehmed b. Abdülvehhâb (ö. 975/1568), Sarhoş Bâlî Efendi (Cevherî) (ö. 980/1573), İbnü'n-Neccâr Muhyiddin Efendi (ö. 977/1569), Fevrî Ahmed b. Abdullah, Kınalızâde Alâeddin Ali (ö. 979/1572), Taşköprîzâde Ahmed İsâmeddin Efendi, Vizeli Şeyh Ramazan (ö. 979/1572), Kâmî Ahmed Efendi (ö. 987/1579).

---

1 Ali b. Bâlî, *el-Ikdu'l-Manzûm,* M, vr. 71a.
2 bk. Ali b. Bâlî, *el-Ikdu'l-Manzûm,* M, vr. 12b.
3 bk. Ali b. Bâlî, *el-Ikdu'l-Manzûm,* M, vr. 44b-45a.

B. MUHTEVA UNSURLARI

1. Bölümleri

el-Ikdu'l-Manzûm fî Zikri Efâzıli'r-Rûm bir mukaddime, tabaka adını taşıyan üç ana bölüm ve iki alt bölümden meydana gelmiştir. Tabaka adları biyografisi yazılan şahısların vefat tarihlerinde tahtta olan Osmanlı hükümdarının ismine ve tahta oturuş sırasına göre tanzim edilmiştir. 10. Tabaka: Sultan Süleyman Dönemi Vefeyâtı gibi. Eser, hatime bölümü olmaksızın üçüncü ana bölümden (12. tabaka) sonra sona ermektedir.

Mukaddime

Mukaddime Allah'a münâcât ve Hz. Muhammed'e salât ve selâm ile başlamaktadır. Hemen akabinde sebeb-i te'life geçilmiştir. Ali b. Bâlî, telif sebebini, zamanının şahsen gördüğü ya da sohbet ettiği âlim ve şeyhlerinin hikâyelerini anlatmak biçiminde izah etmektedir. Kısa tuttuğu münâcât, naat ve sebeb-i te'liften sonra uzun uzun zamanenin ilme ve âlimlere önem vermemesinden şikâyet etmektedir. Araya Ebüssuûd Efendi, Ebû Firâs (ö. 357/968), İbn Abdülkerim (ö. 975/1568), Cahza el-Bermekî (ö. 324/936), İmam Şâfiî (ö. 204/820), el-Hamdûnî (ö. ?) ve kendine ait, konusu ilmin önemi olan manzumeler serpiştirmiştir. Müellif, mukaddimenin sonunda eserine verdiği ismi zikredip okurlardan hatalarını mâzur görmelerini rica etmektedir.

10. Tabaka: Kanûnî Sultan Süleyman Dönemi Vefeyâtı

el-Ikdu'l-Manzûm'un ilk ana bölümüdür. 10. Osmanlı hükümdarı olan Kanûnî Sultan Süleyman'ın saltanat yıllarında vefat etmiş kadı, müderris, şeyh ve dervişlerin hâl tercümelerini içermektedir. Ali b. Bâlî bu bölüm için başlık oluşturmamıştır. Bunun nedeni Ali Çelebi'nin eserini Kanûnî devrinin ortasında biten *eş-Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye*'nin devamı niteliğinde görmesi olmalıdır.

Sultan Süleyman b. Selim Han Dönemi Vefeyâtının Sonuncusu

Kanûnî Sultan Süleyman Han dönemi vefeyâtının alt bölümüdür. Dö-

nem sonunda Kanûnî'nin hâl tercümesi, hayır ve hasenatları, siyasî ve askerî faaliyetleri, edebî şahsiyeti hakkında mâlûmat verilmiştir.

11. Tabaka: Sultan Selim Hân-ı Sânî İbn Sultan Süleyman Dönemi Vefeyâtı

el-Ikdu'l-Manzûm'un ikinci ana bölümüdür. 11. Osmanlı padişahı olan Sultan II. Selim tahttayken yaşamını yitiren âlim ve şeyhlerin hâl tercümelerini ihtiva etmektedir.

Sultan Selim Han İbn Sultan Süleyman Han Dönemi Vefeyâtının Sonuncusu

Sultan II. Selim Han dönemi vefeyâtının alt bölümüdür. Vefeyâtın sonunda yer alan bu bölümde Sultan II. Selim'in yaşamı, siyasî ve askerî faaliyetleri hakkında bilgiler bulunmaktadır.

12. Tabaka: Sultan Murad Han İbn Sultan Selim Han Dönemi Vefeyâtı

el-Ikdu'l-Manzûm'un üçüncü ve son ana bölümüdür. 12. Osmanlı hükümdarı olan Sultan III. Murad Han devrinde ölen Osmanlı meşhurlarının yaşam hikâyelerini hâvîdir. *el-Ikdu'l-Manzûm*'un yazımı sona erdiğinde III. Murad dönemi devam ettiği için bu bölümün "**Sultan Murad Han Dönemi Vefeyâtının Sonuncusu**" kısmı bulunmamaktadır.

el-Ikdu'l-Manzûm'un bölüm kompozisyonunu bir şema üzerinde şöyle göstermek mümkündür:

EL- IKDU'L-MANZÛM FÎ ZİKRİ EFÂZILİ'R-RÛM

↓

MUKADDİME

↓

10. TABAKA KANÛNÎ SULTAN SÜLEYMAN DÖNEMİ VEFEYÂTI

(*ŞAKÂİK*'IN DEVAMI OLARAK)

↙ ↓ ↘

Mevlâ Şeyh Mevlâ ...

(Sıralamada kadı-müderris ve şeyhler karışık)

↓

Sultan Süleyman Han Devleti Vefeyâtının Sonuncusu

11. TABAKA SULTAN II. SELİM DÖNEMİ VEFEYÂTI

↙ ↓ ↘

Mevlâ Şeyh Mevlâ ...

(Sıralamada kadı-müderris ve şeyhler karışık)

↓

Sultan Selim İbn Sultan Süleyman Devri Vefeyâtının Sonuncusu

12. TABAKA SULTAN III. MURAD DÖNEMİ VEFEYÂTI

↙ ↓ ↘

Molla Şeyh Molla ...

(Sıralamada molla ve şeyhler karışık)

2. Eserde Yer Alan Biyografiler

el-Ikdu'l-Manzûm fî Zikri Efâzıli'r-Rûm'da üç tabakada (ana bölüm) toplam 96 hâl tercümesi vardır. En fazla biyografi ihtiva eden tabaka 40 biyografi ile Sultan II. Selim devridir. Onu 33 hâl tercümesi ile Sultan III. Murad, 23 biyografi ile Kanûnî Sultan Süleyman tabakaları takip etmektedir.

eş-Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye ve zeyilleri zâhirî ilmin âlimleri olan kadı ve müderrisler ile bâtınî ilimlerin bilginleri olan şeyh ve dervişlerin yaşamlarını konu edinmiştir.[1] *el-Ikdu'l-Manzûm*'da da ulemâ ve meşâyih sınıfına giren kadı, müderris, şeyh ve dervişlerin hâl tercümeleri bulunmaktadır. Biyografi sayısı itibarıyla önce kadı/müderrisler daha sonra şeyh/dervişler gelmektedir. 96 hâl tercümesinin 78'i kadı-müderrislere, 15'i şeyhlere aittir. Eserde 2 hükümdar, 1 de şehzade hâl tercümesi vardır. *eş-Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye* ve ona yazılan ilk zeyil olan Âşık Çelebi'nin *Tetimmetü'ş-Şakâ'ik*'ında kadı/müderris ve şeyh/derviş biyografileri ayrım gözetilmeden, tabaka başlığının altında karışık bir sûrette verilmiştir. İkinci zeyil olan *el-Ikdu'l-Manzûm*'da da ulemâ ve meşâyih hâl tercümeleri bir tasnif olmaksızın rastgele dizilmiştir. *el-Ikdu'l-Manzûm*'daki biyografileri tabaka tabaka şu şekilde sıralayabiliriz:

10. Tabaka: Kanûnî Sultan Süleyman Dönemi Vefeyâtı

1- İsâmeddin Ebu'l-hayr Ahmed (Taşköprîzâde)

2- Yahyâ b. Nûreddin Efendi (Emin Kösesi)

3- Mahmud Efendi (Hoca Kayını)

4- Muslihuddin Efendi (Niksarlı)

5- Muslihuddin b. Şâban Efendi (Sürûrî)

6- Muhyiddin Efendi (Cürcân)

7- Sultan Bayezid Han İbn Sultan Süleyman

8- Mehmed b. Mehmed Efendi (Arabzâde)

9- Ni'metullah Efendi (Rûşenîzâde)

10- Şah Ali Çelebi İbn Kâsım Beg

1 Donuk, age., c. 1, s. 103.

11- Şemseddin Ahmed (Ebüssuûd Efendi Oğlu)
12- Kurd Ahmed Çelebi (Hoca Hayreddin Oğlu)
13- Şeyh Garseddin İbn İbrâhim
14- Abdülbâki Efendi b. Alâeddin el-Arabî el-Halebî
15- Şeyh Abdurrahman b. Şeyh Cemâleddin (Şeyhzâde)
16- Mehmed Efendi b. Ebüssuûd Efendi
17- Muslihuddin Efendi b. Muhyiddin Efendi (Mi'marzâde)
18- Şeyh Abdüllatif en-Nakşbendî el-Buhârî
19- Sâlih b. Celâl Efendi
20- Muhyiddin Efendi (İbnü'l-İmâm)
21- Tâceddin İbrâhim b. Abdullah
22- Kemâleddin Efendi (Dede Halife)
23- Kanûnî Sultan Süleyman

11. Tabaka: Sultan II. Selim Dönemi Vefeyâtı

1- Şeyh Muhyiddin (Hekim Çelebi)
2- Alâeddin el-Manavgâdî Efendi
3- Şemseddin Ahmed Efendi b. Ahî el-Karamânî
4- Ya'kûb Efendi (Çalık)
5- Tâceddin İbrâhim el-Manavî Efendi
6- Mehmed Efendi b. Abdülvehhâb
7- Seyyid Hasan b. Sinan en-Niksârî
8- Muslihuddin Efendi (Dâvudzâde)
9- Mahmud Efendi (Sadrazam Mehmed Paşa Muallimi)
10- Muslihuddin Efendi (Sultan Cihangir Muallimi)
11- Muhyiddin Efendi (İbnü'n-Neccâr)
12- Abdurrahman Efendi (Baldırzâde)
13- Muslihuddin Efendi (Bostan)
14- Bâlî b. Mehmed (Müellif Ali b. Bâlî'nin Babası)

15- Muslihuddin Efendi (Küçük Bostan)

16- Abdullah Efendi (Gazzâlîzâde)

17- Câfer Efendi (Ebüssuûd Efendi'nin Amcasının Oğlu)

18- Şah Mehmed (Hürrem Oğlu)

19- Ahmed b. Abdullah (Fevrî)

20- Yahyâ Efendi b. Ömer

21- Ahmed b. Mehmed es-Samsûnî

22- Atâullah Efendi (Sultan Selim Han Muallimi)

23- Şeyh Ramazan (Vizeli)

24- Pîr Ahmed Efendi (Leyszâde)

25- Sinan Efendi (Akhisarlı)

26- Alâeddin Ali b. Emrullah (Kınalızâde)

27- Şeyh Ya'kûb el-Kirmânî

28- Mehmed Efendi b. Hızır Şah (İbnü'l-Hâc Hasan)

29- Muhammed Muslihuddin el-Lârî

30- Şeyh Ebû Saîd İbn Şeyh Sun'ullah

31- Şemseddin Ahmed b. Şeyh Muslihuddin (Muallimzâde)

32- Şeyh Bâlî el-Halvetî (Sarhoş)

33- Ali b. Abdülaziz (Ümmüveledzâde)

34- Şeyh Muhyiddin (Birgili)

35- Muhyiddin Efendi (Niksârîzâde)

36- Abdülkerim b. Mehmed b. Ebüssuûd

37- Abdullah Efendi (Perviz)

38- Şeyh Muslihuddin (Nûreddinzâde)

39- Ebüssuûd b. Muhammed b. Mustafa el-İmâd

40- Sultan II. Selim

12. Tabaka: Sultan III. Murad Dönemi Vefeyâtı

1- Tabib İlyas el-Karamânî
2- Şeyh Muslihuddin İbn eş-Şeyh Alâeddin (Cerrahzâde)
3- Şeyh Muhyiddin el-İskilibî
4- Şeyh Alâeddin Efendi (Şeyh Cerrahzâde'nin Babası)
5- Şeyh Abdürrahim el-Müeyyedî
6- Abdurrahman b. Seyyidî Ali el-Amâsî
7- Şeyh Muharrem b. Mehmed
8- Şemseddin Ahmed Efendi (Saraylı)
9- Mahmud b. Ahmed (Bozanzâde)
10- Mahmud Efendi (Ahmed b. Hasan es-Samsûnî'nin Kardeşi)
11- Mehmed b. Abdülaziz (Muîdzâde)
12- Mahmud Efendi (Kâtip)
13- Zeynelibâd Efendi (Kayserili)
14- Abdülfettah Efendi (Zeynelibâd Kardeşi)
15- Ramazan Efendi (Nâzırzâde)
16- Hasan Efendi (Kadri Efendi Kölesi)
17- Hâmid Efendi (Konyalı)
18- Ahmed b. Abdüllatif Efendi (Buhârîzâde)
19- Yûsuf Efendi (Sinan Efendi)
20- Ahmed b. Mehmed (Nişancızâde)
21- Mehmed Efendi (Hemşirezâde)
22- Mehmed Efendi İbn Sinan Efendi
23- Ahmed Efendi (Kâmî)
24- Mahmud Efendi (Muallimzâde)
25- Mahmud Efendi (Baba Çelebi)
26- Şemseddin Ahmed b. Bedreddin Efendi (Kadızâde)
27- Ahmed Efendi (Mazlum Melek)
28- Abdülvâsi b. Mehmed İbn Ebüssuûd Efendi
29- Mehmed b. Nurullah (Ahîzâde)

30- Şemseddin Ahmed Efendi (Azmî)

31- Mehmed Efendi (Sarıgürzzâde)

32- Hızır Beg İbn Kadı Abdülkerim

33- Mehmed Efendi (Zülfinigâr)

3. Biyografilerde Kullanılan Kompozisyon

eş-Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye geleneğine ait eserlerin kendine has bir biyografi kompozisyonu vardır. Bu metin tertibi zaman içerisinde tekâmüle ermiştir. *eş-Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye* geleneği hâl tercümesi kompozisyonunun olgunluk mertebesine ulaştığı eser Atâyî'nin *Hadâ'iku'l-Hakâ'ik fî Tekmileti'ş-Şakâ'ik*'ıdır. Daha sonra yazılan zeyiller de bu tanzim planını genel hatlarıyla uygulamıştır. *eş-Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye* geleneği hâl tercümesi kompozisyonunu bir taslak üzerinde şöyle gösterebiliriz:

...……(İsim) (……(Nisbe))

…… (Doğum yeri)

…… Lakap/Mahlas/Nisbe)

…… (Doğum Tarihi)

…… (Baba/Anne Tarafı Hakkında Bilgi)

…… (Tahsil Hayatı)

…… (Mülâzımı Olduğu Hoca)

…… (Görev Bilgileri –Tarih, Kimin Yerine, Nerede, Hangi Görev, Mertebesi–)

…… (Vefat Tarihi)

Sinn-i şerîfi …… (Vefat Ettiği Zamandaki Yaşı)

……'de medfûndur. (Mezarının Bulunduğu Yer)

Keyfiyyet-i intikâli bu gûne nakl olınur ki …… (Vefat Şekli/Hikâyesi)

Mevlânâ-yı/Azîz-i mezbûr …… (Fizikî ve Ruhsal Portresi)

Âsâr-ı celîlelerinden …… (Kaleme Aldığı Eserler)

Nakl olınur ki …… (Şahıs Hakkında Şahit Olunan veya Duyulan Hikâye/Latife/Kerâmet)[1]

1 Donuk, age., c. 1, s. 209.

Hadâ'iku'l-Hakâ'ik'tan bir önce yazılmış bir zeyil olan *el-Ikdu'l-Manzûm* bu taslağa yakın bir yazım planına sahiptir. Ali b. Bâlî, başlıkta şahsın ismi ve onu aynı adlı kişilerden ayıran, onun meşhur olduğu nisbeyi bildirmektedir. Hâl tercümesine eğer bulabildiyse şahsın babası ve soyu hakkında bilgi vermekle başlamaktadır. Ulaşamadığı kişilerde doğum yerini bildirerek biyografiye giriş yapmaktadır. *el-Ikdu'l-Manzûm*'da hâl tercümelerinin çoğunluğu şahsın doğum yerini bildirerek başlamaktadır. Bilindiği takdirde doğum yeri ile birlikte doğum tarihi de verilmektedir. Fakat oldukça az sayıda şahsın doğum tarihine yer verilmiştir. Sadece Tâceddin İbrâhim Efendi (ö. 973/1565),[1] Bostan Muslihuddin Efendi,[2] Bâlî b. Mehmed,[3] Kınalızâde Alâeddin Ali,[4] Cerrahzâde Şeyh Muslihuddin (ö. 983/1575),[5] Muîdzâde Mehmed Efendi (ö. 983/1575)[6] ve Nişancızâde Ahmed Efendi'nin (ö. 986/1578)[7] doğum tarihleri bulunmaktadır.

Munuk Ali Çelebi doğum yeri-tarihinden sonra ilgili âlimin aldığı eğitim hakkında mâlûmat verir. Umumiyetle "iyiyi kötüden ayıracak zaman gelince…, çocukluk uykusundan uyanınca…" gibi kalıp ifadelerle bu kısma geçer. Burada şahsın kimlerden eğitim aldığını, eğer ulemâ sınıfına dâhilse hangi hocadan mülâzım olduğunu ifade eder. Bu kısmın özellikle resmî ve ictimaî mertebesi yüksek kişilerde özenle tutulduğu, tüm öğretmenlerinin isimlerinin zikredildiği görülmektedir. Örneğin Kınalızâde Alâeddin Efendi'nin eğitim aldığı beş öğretmenin adı sırayla bildirilmiştir.[8]

el-Ikdu'l-Manzûm'un hâl tercümelerinde şahsın öğrenim durumundan sonra sıra görev kaydına gelmektedir. Bu kısımda ilgili kişinin öğreniminden vefatına kadar geçen sürede aldığı tüm görevler hakkında mâlûmat verilmektedir. Özellikle kadı ve müderrislerin mülâzemetten sonra hangi

1 Ali b. Bâlî, *el-Ikdu'l-Manzûm,* M, vr. 27b.
2 Ali b. Bâlî, *el-Ikdu'l-Manzûm,* M, vr. 43b.
3 Ali b. Bâlî, *el-Ikdu'l-Manzûm,* M, vr. 45a.
4 Ali b. Bâlî, *el-Ikdu'l-Manzûm,* M, vr. 54b.
5 Ali b. Bâlî, *el-Ikdu'l-Manzûm,* M, vr. 84b.
6 Ali b. Bâlî, *el-Ikdu'l-Manzûm,* M, vr. 102b.
7 Ali b. Bâlî, *el-Ikdu'l-Manzûm,* M, vr. 107b.
8 Bk. Ali b. Bâlî, *el-Ikdu'l-Manzûm,* M, vr. 54b-55a.

medresede hangi dereceyle görev yaptığı veya hangi şehrin kadılığına atandığı muntazam bir biçimde sıralanmıştır.[1] *el-Ikdu'l-Manzûm*'dan bir sonraki zeyil olan *Hadâ'iku'l-Hakâ'ik*'ta tarih ve halef-selef bilgisinin eklenmesiyle tekâmüle eren bu bölüm *eş-Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye* geleneğinin en belirgin hususiyetlerinden biridir.

Biyografi sahibinin görev kaydından sonra vefat bilgilerine geçilmektedir. Burada şahsın hangi tarihte vefat ettiği yazılmaktadır. Eserde neredeyse tüm hâl tercümelerinde kişinin ölüm tarihi bildirilmiştir. Tarih genellikle ay ve yıl biçiminde verilmiştir.[2] Vefatın, ayın hangi döneminde (baş, orta, son) gerçekleştiğinin bildirilmeye gayret edildiği dikkat çekmektedir.[3] Sadece yılın[4] veya gün, ay ve yılın[5] bildirildiği örnekler azdır. Şahısların umumiyetle kadı veya müderris olarak son görev yerlerinde vefat ettikleri görülmektedir. Ali b. Bâlî çoğu zaman ilgili kişinin vefat ettiğinde kaç yaşında olduğuna da yer vermektedir.[6] Şahsın nerede defnedildiği,[7] ölümüne düşürülen tarih manzumeleri[8] ve ölüm nedeni[9] çok az sayıda hâl tercümesinde vardır.

Biyografi sahibinin vefat bilgisinden sonra ruhsal ve fiziksel portresine geçilmiştir. "Kâne el-merhûm … (Merhum … idi)" kalıp ifadesiyle başlayan bu kısımda şahsın fıtratı, kişisel özellikleri, kadı ve müderrislik yaparken takındığı hâller, başarılı olduğu alanlar ve dış görüntüsü ile ilgili bilgiler verilmiştir. Bu bölüm çoğunlukla "ilimlerde hisse sahibi idi, âlimlerin seçkinlerinden idi, hoş sohbet idi vb." kalıp ifadelerle[10] ve abartılı övgüler içeren

1 Bir örnek için bk. Ali b. Bâlî, *el-Ikdu'l-Manzûm,* M, vr. 59a-b (İbnü'l-Hâc Hasan hâl tercümesi).
2 Bir örnek için bk. Ali b. Bâlî, *el-Ikdu'l-Manzûm,* M, vr. 62a (Şeyh Ebû Said hâl tercümesi).
3 Örnek için bk. Ali b. Bâlî, *el-Ikdu'l-Manzûm,* M, vr. 109a (Hemşirezâde Mehmed ve akabinde gelen dört hâl tercümesi).
4 Bir örnek için bk. Ali b. Bâlî, *el-Ikdu'l-Manzûm,* M, vr. 71a (Abdülkerim b. Mehmed b. Ebüssuûd hâl tercümesi).
5 Bir örnek için bk. Ali b. Bâlî, *el-Ikdu'l-Manzûm,* M, vr. 31a (Kanûnî Sultan Süleyman hâl tercümesi)
6 Bir örnek için bk. Ali b. Bâlî, *el-Ikdu'l-Manzûm,* M, vr. 60a (Muslihuddin el-Lârî hâl tercümesi).
7 Bir örnek için bk. Ali b. Bâlî, *el-Ikdu'l-Manzûm,* M, vr. 72a (Nûreddinzâde Muslihuddin hâl tercümesi).
8 Bir örnek için bk. Ali b. Bâlî, *el-Ikdu'l-Manzûm,* M, vr. 62a (Şeyh Ebû Said hâl tercümesi).
9 Bir örnek için bk. Ali b. Bâlî, *el-Ikdu'l-Manzûm,* M, vr. 70a (Niksârîzâde Muhyiddin hâl tercümesi).
10 Bir örnek için bk. Ali b. Bâlî, *el-Ikdu'l-Manzûm,* M, vr. 17b (Kurd Ahmed Çelebi hâl tercümesi).

ibarelerle[1] tanzim edilmiştir. Fakat bazen şahsın karakteri hakkında nesnel davranılması, gerektiğinde çok sert eleştirilerin yapılması dikkat çekicidir. Örneğin Sürûrî'nin yazarlığı hakkında mâlûmat verilirken aklına her geleni, doğruyu yanlıştan ayırt etmeden yazdığı kaydedilmiştir.[2] Şah Mehmed b. Hürrem'in kibirli, her türlü hatanın peşinden giden biri olduğu yazılmıştır.[3]

Pek çok hâl tercümesi fiziksel ve ruhsal portre bölümünden sonra kısa bir dua cümlesiyle sona ermektedir. Bununla birlikte *el-Ikdu'l-Manzûm*'da azımsanmayacak sayıda yazar ve şair hâl tercümesi vardır. Yazar ve şair biyografilerinde portreden sonra eser bilgisi ve eserlerinden örnekler bölümleri gelmektedir. Şahsın telif ettiği kitapların; şerh, hâşiye ve ta'lîkât yazdığı eserlerin adları zikredilmektedir.[4] Birkaç sanatçıda eser bilgisi bir başlık yardımıyla sunulmuştur.[5] Hatta Sürûrî Muslihuddin Mustafa Efendi'nin Arapça ve Farsça eserleri ayrı başlıklar altında listelenmiştir.[6]

Edip biyografilerinde eser mâlûmatından sonra örnek metinlere geçilmektedir. Ali b. Bâlî bu kısımda ilgili şahsın mensur veya manzum eserlerinden alıntılar yapmıştır. Metin ve manzume örneklerine geçerken bunlar hakkında bilgiler de vermiştir.[7] *el-Ikdu'l-Manzûm*'da mensur olarak genellikle Arapça kalemiyye, seyfiyye türünde risâleler görülmektedir.[8] Şiirlerden ise en çok Arapça kasidelere rastlanmaktadır. Özellikle Ebüssuûd Efendi'nin hâl tercümesinin sonunda oldukça fazla sayıda kasidesine yer verilmesi dikkat çekicidir.[9] Arapçanın yanı sıra önemli sayıda Farsça şiir örnekleri de verilmiştir.[10] Türkçe dîvânı olan pek çok şairin hâl tercümesini ihtiva ettiği hâlde *el-Ikdu'l-Manzûm*'da Osmanlı Türkçesiyle yazılmış şiir örneği yoktur.

---

1 Bir örnek için bk. Ali b. Bâlî, *el-Ikdu'l-Manzûm,* M, vr. 18b (Şeyh Garseddin hâl tercümesi).
2 bk. Ali b. Bâlî, *el-Ikdu'l-Manzûm,* M, vr. 9b.
3 bk. Ali b. Bâlî, *el-Ikdu'l-Manzûm,* M, vr. 47b.
4 Bir örnek için bk. Ali b. Bâlî, *el-Ikdu'l-Manzûm,* M, vr. 58a (Kınalızâde Alâeddin Ali hâl tercümesi).
5 Bir örnek için bk. Ali b. Bâlî, *el-Ikdu'l-Manzûm,* M, vr. 20a (Şeyh Garseddin hâl tercümesi).
6 Ali b. Bâlî, *el-Ikdu'l-Manzûm,* M, vr. 9b-10a.
7 Bir örnek için bk. Ali b. Bâlî, *el-Ikdu'l-Manzûm,* M, vr. 19b (Şeyh Garseddin hâl tercümesi).
8 Bir örnek için bk. Ali b. Bâlî, *el-Ikdu'l-Manzûm,* M, vr. 100a-b (Şemseddin Ahmed hâl tercümesi).
9 bk. Ali b. Bâlî, *el-Ikdu'l-Manzûm,* M, vr. 77a-81b.
10 Bir örnek için bk. Ali b. Bâlî, *el-Ikdu'l-Manzûm,* M, vr. 23b (Mehmed Efendi b. Ebüssuûd hâl tercümesi).

Sadece Mehmed b. Abdülvehhâb'ın (ö. 975/1568) hâl tercümesinde Çağatay Türkçesiyle kaleme alınmış iki gazel vardır.[1]

el-Ikdu'l-Manzûm'da pek çok hikâye, latife ve menkıbe bulunmaktadır. Ali b. Bâlî, hâl tercümesi sahibi hakkında bir hadise duymuşsa bunu uygun gördüğü bir bölümde anlatmıştır. Bu tür olay içerikli anlatımlara isim, nisbe, doğum yerinin olduğu ilk bölüm dışında biyografinin her yerinde rastlanabilmektedir. Meselâ Yahyâ b. Ömer'in (ö. 978/1570) Beşiktaş'ta inşa ettiği bir bahçeye yerleşmesi hikâyesi biyografinin ortasındayken[2] İskilipli Câfer Efendi'nin (ö. 978/1570) bir latifesi sonunda yer almaktadır.[3]

Munuk Ali Çelebi genellikle şahıs hakkında tüm bildiklerini yazdıktan sonra ona dua ederek hâl tercümesini bitirmiştir. Dua bölümü umumiyetle tek cümleden meydana gelmektedir. Burada "Allah'ın rahmeti onun üzerine olsun",[4] "Yüce Allah ona iyilikle muamelede bulunsun"[5] gibi kalıplaşmış dualar edilmiştir. Dua bölümü bulunmayan hâl tercümeleri de vardır.[6]

Bu izahatlar doğrultusunda *el-Ikdu'l-Manzûm fî Zikri Efâzıli'r-Rûm*'daki hâl tercümelerinin kompozisyonunu bir taslak üzerinde şu şekilde gösterebiliriz:

1 Ali b. Bâlî, *el-Ikdu'l-Manzûm,* M, vr. 39b-40a.
2 bk. Ali b. Bâlî, *el-Ikdu'l-Manzûm,* M, vr. 49a-b.
3 bk. Ali b. Bâlî, *el-Ikdu'l-Manzûm,* M, vr. 46b.
4 bk. Ali b. Bâlî, *el-Ikdu'l-Manzûm,* M, vr. 109b.
5 bk. Ali b. Bâlî, *el-Ikdu'l-Manzûm,* M, vr. 105a.
6 bk. Ali b. Bâlî, *el-Ikdu'l-Manzûm,* M, vr. 35b (Şemseddin Ahmed b. Ahî hâl tercümesi).

..... (İsim) (..... (Nisbe))

..... (varsa) Doğum Tarihi

..... Doğum Yeri

..... Ailesi Hakkında Bilgi

..... Tahsil Hayatı

..... Mülâzımı Olduğu Hoca

.....

..... Görev Bilgileri –Nerede, Hangi Görev, Mertebesi–

..... Vefat Tarihi

..... Vefat Ettiği Zamandaki Yaşı

..... Fizikî ve Ruhsal Portresi

..... Kaleme Aldığı Eserler

..... Şahıs Hakkında Şahit Olunan veya Duyulan Hikâye/Latife/Kerâmet (Diğer kısımlarda da olabilir).

el-Ikdu'l-Manzûm'daki hâl tercümelerinin neredeyse bütününde bu taslağa genel hatlarıyla uyulmuştur. Sadece iki şahsın yaşam bilgileri aktarılırken bu tanzimin dışına çıkılmıştır. Şeyh Ramazan Efendi'nin hâl tercümesinde eserleri hakkında mâlûmat sonda olması gerekirken vefat tarihinden hemen öncesine konmuştur.[1] Birgili Şeyh Muhyiddin'in (ö. 981/1573) biyografisinde ise vefat tarihi, fiziksel-ruhsal portreden önce gelmeliyken portre ve eser bilgisinden sonra, hâl tercümesinin en sonuna yerleştirilmiştir.[2]

4. Dili, Üslûbu ve Edebî Özellikleri

el-Ikdu'l-Manzûm fî Zikri Efâzili'r-Rûm Arapça olarak yazılmıştır. Dil ve üslûp bakımından klasik İslâm edebiyatı süslü nesir özellikleri taşımaktadır. Bu nesir türü ağır ve sanatlı oluşuyla bilinmektedir. *el-Ikdu'l-Manzûm*'un dil ve anlatımı da oldukça ağır, süslü ve sanatlıdır. Dil ve üslûbunu ağır kılan unsurların başında seci gelmektedir. Eserdeki cümleler seci nedeniyle olduk-

1 bk. Ali b. Bâlî, *el-Ikdu'l-Manzûm,* M, vr. 51a.
2 bk. Ali b. Bâlî, *el-Ikdu'l-Manzûm,* M, vr. 69a.

ça uzundur. Bu uzun cümlelerde ayrıca uzun terkipler de görülmektedir.

Ali b. Bâlî pek çok yerde cinas, tenâsüp, tezat vb. şiire mahsus edebî sanatları kullanmıştır. Bu sanatlarla yetinmemiş; klasik İslâm edebiyatı dizelerinde görülen mazmunlardan istifade etmiştir. Arapça ve Farsça şiirlerle nesrini süslemiştir.

el-Ikdu'l-Manzûm'un anlatımı özellikle mukaddime kısmında ağırdır. Şahısların biyografik bilgileri verildiğinde ise nispeten sadeleşmektedir. Şüphesiz ki eserin dil ve anlatımının en ağır ve süslü olduğu kısımlar iktibas olarak verilen risâleler ve kasidelerdir.

5. Muhteva Hususiyetleri

Her ne kadar klasik İslâm edebiyatında yerleşik kurallar doğrultusunda eserler vücuda getirilmiş olsa da bu teliflerin kendine mahsus bazı özellikleri olabilmektedir. *el-Ikdu'l-Manzûm* İslâm edebiyatı tabakat türünün hususiyetlerini taşımaktadır. Bununla birlikte kendine has özellikler de barındırmaktadır. Eserin dikkat çeken bazı hususiyetleri şu şekilde sıralanabilir:

Yukarıda değinildiği üzere *eş-Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye* ve zeyilleri biyografilerinde şahsın fizikî ve fıtrî portresi çizilir. Bu eserlerde ve klasik İslâm edebiyatının diğer biyografik kaynaklarında bu bölümde genellikle şahısların müspet yönlerine değinilir. Burada pek karakter tavsifi yapılmaz. Umumiyetle kişi hakkında mübalağalı methiyeler dizilir. Ali b. Bâlî de *Ikdu'l-Manzûm*'un genelinde bu hususa riâyet etmiştir. Ancak bazı yerlerde klasik Türk edebiyatı biyografik kaynaklarında ender rastlanacak türde sert eleştiriler yapmıştır. Abdurrahman b. Seyyidî Ali el-Amâsî (ö. 983/1575) hâl tercümesinde sarf ettiği "Yaklaşık iki sene o makamda, hatırları gözetmek ve güçlü büyük kişilerin isteklerini yerine getirmek amacıyla büsbütün hayâ perdesini yırtıp tasarruflarda bulundu. … Akabinde çeşitli hastalıklara yakalandı. Bu hastalıklar, dilediği gibi davranmasına engel oldu. [Hastalık ile ilgili] amaçlar öncelikli oldu, böylece atama ve sevk etme işini sekteye uğrattı. Resmî görevleri, devlet makamlarını ne kadar aptal ve sersem varsa onlara tevdi etti. Bu yüzden ölümünden üç gün önce azledildi. Böylece insanların kalpleri rahata kavuştu ve üstlerindeki karanlık [bulut]lar kalktı. … O, ferâset

ve teyakkuz sahibi olmasına rağmen yüksek makamlar ve liderlik isteme konusunda aşırıya kaçmıştı. Emirlere son derece meyletmiş, ileri gelenlere ve vezirlere yağcılık yapmada ifrata düşmüştü. Onun yağcılık yaptığı hususlardan biri şu idi: Tüm şehirlerde gerçekleşen vefatların vasiyetlerinin üçte birini almak için istediği bazı şahısların Sultan tarafından atanmasına yönelik vezirleri teşvik edip onları yönlendiriyordu. Onun kurduğu bu tuzak tamamlanmadan Yüce Allah iman ehlini onun dalaverelerinden kurtardı."[1] gibi ifadeler oldukça sert eleştiriler içermektedir.

Munuk Ali Çelebi'nin hiçbir korku duymadan Osmanlı Devleti'nin tepe noktasındaki şahsiyetlerine tenkitler yöneltmesi oldukça dikkat çekicidir. 11. Osmanlı padişahı Sultan II. Selim hakkında "Sultan Selim Han, bizzat kendisi savaşa girişmezdi. En sonunda ölüm onu kabre götürdü. … O, güzellerle sohbete tutkundu. Onlarla sabah akşam eğlenmeye düşkündü. Oyuna ve eğlenceye dalmıştı, sarhoşluğu ayıklığa tercih ediyordu. Şarap içmeye müptelâ olmuştu. Kadehlerle keyif buluyordu. Sanki ona söylenen,

Yanakların çiçekleri ile kızılın parlaklığı birbirine karışmış
Bahçelerin çiçeklerine içiyorum

Dertleri unutturan ve tâ derinlerde gizlenip duran
Şevki harekete geçiren bir kahveden [içiyorum]

sözleriyle amel ediyor ve ona güvenip itimat ediyordu. "[2] diyecek kadar açık sözlüdür. Kanûnî Sultan Süleyman devrinin azamet sahibi şeyhülislâmı Ebüssuûd Efendi'yi övdükten sonra "… Bununla beraber onda bir çeşit güzel sözlerle kandırma, insanların yüzüne gülmeye önem verme, hükümette ve liderlik makamlarında bulunanlara karşı bir ilgi gösterme ve yumuşak davranma özellikleri vardı."[3] demek sûretiyle eleştirmiştir. Tabib İlyas el-Karamânî'nin (ö. 982/1575) biyografisinde onun Kanûnî'nin torunu Hümâ Sultan'ın eşi Vezir Ferhad Paşa'ya (ö. 981/1574) bir macun yedirdikten sonra vezirin öldüğü anlatılmaktadır. Müellif burada, halk arasında Tabib İlyas'ın Sadrazam Sokullu Mehmed Paşa'nın (ö. 987/1579) yönlendirmesiy-

1 Ali b. Bâlî, *el-Ikdu'l-Manzûm,* M, vr. 98a-b.
2 Ali b. Bâlî, *el-Ikdu'l-Manzûm,* M, vr. 82b.
3 Ali b. Bâlî, *el-Ikdu'l-Manzûm,* M, vr. 76b.

le Ferhad Paşa'yı zehirlediği şâyiasına yer vermiştir.[1] Bu denli önemli kişiler hakkında bazısı ithama varan ciddi yergilerin kullanılması Ali b. Bâlî'nin tüm duyduklarını tarafsız bir biçimde okuyucuya yansıtma gayretiyle açıklanabilir.

el-Ikdu'l-Manzûm biyografik bir eserdir. Şahısların yaşamlarını anlatmak maksadıyla yazılmıştır. Metnin büyük kısmında buna uyulmuştur. Fakat Cerrahzâde Şeyh Muslihuddin'in hâl tercümesinin sonunda "… buraya varmışken bu bölümde isimleri geçen büyük şeyhlerin menkıbelerinden bir kısmını, güzel ruhlarından yardım dilenme ve bereket yağmurlarının bulutlarından bolca nasiplenme maksadıyla bizde anlatma isteği doğdu. 'Allah'ın sâlih kulları anılırken gökten rahmet iner.' hadisine dayanarak, sözü uzatmada var olan külfete ve zahmete katlandım."[2] ifadesiyle çeşitli menkıbelerin tahkiyesine geçmiştir. Şeyh Muhyiddin el-İskilibî, Cerrahzâde'nin babası Şeyh Alâeddin gibi Bayramiyye tarikatına mensup kişilerin başından geçen mucizevî hadiseleri anlatmıştır. Uzun denilebilecek bu kısım menâkıbnâme özellikleri taşımaktadır.

eş-Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye ve zeyillerinde müellifler, eserlerinin tanziminde tahtta bulunan Osmanlı hükümdarlarını esas almışlardır. Hükümdarların isimlerini bölümlere vermiş; bunların devirlerinde vefat etmiş kişilerin yaşamlarını anlatmışlardır. Biyografileri dizerken vefat tarihlerinin kronolojik sırasını gözetmişlerdir. Ali b. Bâlî, Kanûnî Sultan Süleyman, Sultan II. Selim ve Sultan III. Murad devirlerini konu edinmiştir. Bu üç dönemde, 968 (1560-61) – 990 (1582-83) yılları arasında vefat etmiş şahısları ele almıştır. Fakat bir yerde bu kronolojinin dışına çıkmıştır. Yukarıda menâkıbnâme özelliği taşıdığı belirtilen kısımda 968 (1560-61) tarihinden çok önce vefat eden Muhyiddin el-İskilibî, Şeyh Alâeddin Efendi ve Abdürrahim el-Müeyyedî'nin (ö. 944/1537) yaşamlarını anlatmıştır.[3]

Hısım Ali Çelebi, Ebüssuûd Efendi'nin hâl tercümesinde "Aceleyle meydana getirilmiş bu kısa kitapta, ona ait çok güzel hikâyelerin bir kısmı

1 bk. Ali b. Bâlî, *el-Ikdu'l-Manzûm,* M, vr. 83b-84a.
2 Ali b. Bâlî, *el-Ikdu'l-Manzûm,* M, vr. 88a.
3 bk. Ali b. Bâlî, *el-Ikdu'l-Manzûm,* M, vr. 88a-96a.

zikredilecektir."[1] demektedir. Müellifinin eserine bakışını yansıtan bu ifadenin "aceleyle yazılmış" kısmı tevazu maksatlı söylenmiş olabilir. Kısa oluşu ise *el-Ikdu'l-Manzûm*'u doğru tanımlamaktadır. Çünkü 96 biyografi ihtiva eden *el-Ikdu'l-Manzûm,* 552 hâl tercümesi içeren *eş-Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye*'ye nazaran hacimsizdir.

el-Ikdu'l-Manzûm fî Zikri Efâzıli'r-Rûm Arap dilinde kaleme alınmıştır. Müellif, hâl tercümesini yazdığı kişinin Arapça şiirlerinden alıntılar yaptığı gibi Farsça manzumelerine de yer vermiştir. Türkçe dîvânı olan pek çok şairin hâl tercümesini ihtiva ettiği hâlde *el-Ikdu'l-Manzûm*'da Osmanlı Türkçesiyle yazılmış şiir örneği bulunmamaktadır. Sadece Mehmed b. Abdülvehhâb hâl tercümesinde Çağatay Türkçesiyle kaleme alınmış iki gazel vardır.[2] Müellif, Kınalızâde Ali Çelebi'nin tercümesinde sarf ettiği "Âdet edindiğimiz üzere [Türkçe şiirlerini] zikretmeden geçeceğiz." cümlesiyle bunu bir kaide olarak uyguladığını vurgulamıştır.

1 Ali b. Bâlî, *el-Ikdu'l-Manzûm,* M, vr. 73a.
2 Ali b. Bâlî, *el-Ikdu'l-Manzûm,* M, vr. 39b-40a.

C. SONUÇ

eş-Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye tercüme ve zeyilleri klasik Türk edebiyatının en önemli biyografi silsilelerinden biridir. Ali b. Bâlî'nin *el-Ikdu'l-Manzûm fî Zikri Efâzili'r-Rûm* adlı eseri *eş-Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye*'ye yazılan bir zeyildir. Arap diliyle yazılmıştır. Yazımı muhtemelen 990 (1582-83) – Recep 992 (Temmuz-Ağustos 1584) zaman aralığında, Manisa veya Maraş'ta tamamlanmıştır. Yazılış nedeni *eş-Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye*'yi Taşköprîzâde Efendi'nin bıraktığı yerden yazıldığı döneme kadar getirmektir. Kanûnî Sultan Süleyman, Sultan II. Selim ve Sultan III. Murad tabakalarından meydana gelmiştir. Bu üç dönemde, 968 (1560-61) – 990 (1582-83) yılları arasında vefat etmiş 96 şahsın hâl tercümesini ihtiva etmektedir. Kanûnî Sultan Süleyman ve Sultan II. Selim'in yaşamları, siyasî ve askerî faaliyetleri hakkında muhtasar bilgiler de içermektedir. Hâl tercümeleri vefat tarihi esas alınarak kronolojik olarak dizilmiştir. 96 biyografinin 78'i kadı ve müderrislere, 15'i şeyhlere, 2'si hükümdarlara aittir. Bir de şehzade hâl tercümesi vardır. Hâl tercümelerinin 76'sı ilk elden olma özelliği taşımaktadır. Nev'îzâde Atâyî, *el-Ikdu'l-Manzûm*'daki pek çok bilgi, latife ve menkıbeyi tercüme ederek *Hadâ'iku'l-Hakâ'ik fî Tekmileti'ş-Şakâ'ik*'ta kullanmıştır. Bundan dolayı bu eser *Zeyl-i Şakâ'ik*'ın ana kaynağı durumundadır. *el-Ikdu'l-Manzûm,* yazılı ve sözlü pek çok kaynaktan istifade edilerek meydana getirilmiştir. Sözlü kaynakları arasında Ebüssuûd Efendi, Muhyiddin el-Fenârî, Çivizâde Muhyiddin Efendi gibi önemli şahıslar vardır. *el-Ikdu'l-Manzûm*'un pek çoğu hacimli olan biyografilerinde şahısların yaşam öyküleri ayrıntılı bir şekilde anlatılmıştır. Hâl tercümelerinin satır aralarında Osmanlı ilmiye teşkilatı hakkında oldukça önemli bilgiler vardır. Müellif bazı yerlerde açık sözlü davranmış, önemli şahısları bile sert bir biçimde eleştirmekten çekinmemiştir. *el-Ikdu'l-Manzûm,* Türkçe telifi bulunan on dört şair ve yazarın yaşamı, edebî kişiliği ve eserleri hakkında bilgi vermesiyle ayrıca Türk edebiyatı tarihi için bir kaynak durumundadır.

III. NÜSHA BİLGİLERİ

A. Matbu Nüshalar

Ali b. Bâlî'nin (ö. 992/1584) *el-Ikdu'l-Manzûm fî Zikri Efâzıli'r-Rûm* adlı eseri Bulak'ta 1299 (1881-82) ve 1310 (1892-93) yıllarında İbn Hallikân'ın (ö. 681/1282) *Vefeyâtü'l-A'yân*'ının kenarında basılmıştır.[1] Oskar Rescher (ö. 1972), Bulak 1310 baskısını esas alarak *el-Ikdu'l-Manzûm*'u Almancaya tercüme etmiştir.[2] Bu eser ayrıca Beyrut'ta 1975 yılında *eş-Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye* ile,[3] 2017 senesinde *eş-Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye* ve *Âşık Çelebi Zeyli* ile birlikte[4] neşredilmiştir.

B. Yazma Nüshalar

Gerçekleştirdiğimiz katalog taramaları neticesinde Ali b. Bâlî'nin *el-Ikdu'l-Manzûm fî Zikri Efâzıli'r-Rûm* adlı eserinin 28 (yirmi sekiz) yazma nüshasını tespit ettik. Bunların yirmi beşi yurt içi, üçü ise yurt dışı kütüphanelerinde bulunmaktadır. Blochet Kataloğu 1121 numarada bahsedilen nüsha hariç söz konusu yazmaların tümünü inceleme imkânımız oldu. *el-Ikdu'l-Manzûm*'un yazma nüshaları ve tavsifleri şu şekildedir:[5]

---

1 Behçet Gönül [Necatigil], "İstanbul Kütüphanelerinde *al-Şakâik al-Nu'maniya* Tercüme ve Zeyilleri", *Türkiyat Mecmuası*, VII-VIII/2, İstanbul 1945, s. 156.

2 bk. Oskar (Osman) Rescher, *Taşkopruzade eş-Şaqa'ik en-No'manijje fortgesetzt von 'Ali Miniq unter dem Titel el-'iqd el-manzum fi dikr afadil er-Rum*, Mit Zusaetsen, Verbesserungen und Anmerkungen nach dem Randdruck Cairo, Stutgart 1934, s. 139.

3 bk. Taşköprîzâde Ahmed İsâmeddin Efendi, *eş-Şakâiku'n-nu'maniyye fî Ulemai'd-devleti'l-Osmaniyye*, Dârü'l-kitâbi'l-Arabiyye, Beyrut 1975 (Bu eserin 333. sayfasında başlamaktadır).

4 bk. Taşköprîzâde Ahmed İsâmeddin Efendi, *eş-Şakâiku'n-nu'maniyye fî Ulemai'd-devleti'l-Osmaniyye*, Editör Muhammed Abdusselam Şâhîn, Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut 2017.

5 Franz Babinger ayrıca şu yazmalardan söz etmektedir: 1- Berlin Devlet Kütüphanesi, no. 9883/4. 2- Leipzig Üniversitesi Kütüphanesi, no. 717. 3- Viyana Milli Kütüphanesi, no. 1183. 4- Londra British Müzesi, no. 960. 5- Cambridge Üniversitesi Kütüphanesi, no. 686. 6- Petersburg Asya Müzesi, no. 555 (*Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*, çev. Coşkun Üçok, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1992, s. 126). Fakat yazmalar.gov.tr elektronik toplu kataloğunda bu nüshalar hakkında bir bilgi bulunmamaktadır. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi kataloğu TY 5916 no.lu yazmanın *el-Ikdu'l-Manzûm* nüshası olduğunu bildirmektedir. Fakat yaptığımız incelemede yazmanın *er-Risâletü'l-Münevvereti'l-Muhammediyye fî Tahkîki'l-Akâidi'l-İslâmiyyeti'l-Mahmûdiyye* adlı eserin nüshası olduğunu gördük.

1. Nüsha Tavsifleri

Manisa Yazma Eser Kütüphanesi, no. 45 Hk 1348/1 (M): 210x135 mm. dış, 160x70 iç ebatlarında. Salbekli şemseli, köşebentli, zencirekli, vişneçürüğü renginde deriden, yıpranmış bir cildi var. Müellifi belli olmayan, Arapça bir muhtasar *Tabakât-ı Hanefiyye* ile birlikte aynı yazma içerisindedir. Başta, özensiz tutulmuş, ilk sayfasının yarısı kopmuş bir fihrist vardır. Zahriyesinde Manisa Müftüsü Halil adına tutulmuş bir temellük kaydı bulunmaktadır. Tüm yazma 150, *el-Ikdu'l-Manzûm* 117 varaktır. 23 satırdır. Kâğıdı aharlı, saman rengidir. İlk sayfada eserin yazımı yarıda bırakılmış, diğer sayfaya geçilip yeniden yazılmıştır. Ta'lik hat kullanılmıştır. Söz başları kırmızı, metin siyah mürekkeple yazılmış, secilerin olduğu yerlere kırmızı nokta konmuştur. Takibe kaydı vardır. Cetveli kırmızı, ince, tek bir çizgidir. Az sayıda derkenar içermektedir. Metin herhangi bir telif kaydı olmaksızın sona ermektedir. İlk sayfalarda yoğun rutubet lekeleri vardır fakat diğer sayfalar fiziksel açıdan iyi durumdadır.

Baş: ... يا منْ قدّر الآجال وجعل لها مددًا
Son: انتقل (رحمه الله) تعالى سنة أربع وستّين وتسعمائة.

Manisa Yazma Eser Kütüphanesi, no. 45 Hk 1347/1 (M2): 205x125 mm. dış, 150x60 mm. iç ebatlarında. Çehârkûşe, vişneçürüğü rengi meşin, şemseli, iç tarafı ebru kâğıt kaplı bir cildi vardır. Feyzî'nin *Rûhu'n-Nüfûs* adlı eseriyle aynı yazma içerisindedir. Ia varağında iki beyit yazılıdır, başa özenli bir fihrist konmuştur. Va varağında kitabın Osman Ağazâde tarafından Murad b. Ali Kütüphanesi'ne vakfedildiğini bildiren bir kayıt ve Hüseyin b. Ahmed ile Mehmed Efendi'ye ait iki mühür vardır. Tüm yazma 181 varak, *el-Ikdu'l-Manzûm* 138 varaktır. 19 satırdır. Yıldız taş filigranlı, koyu krem rengi kâğıt kullanılmış, serlevha olmadan başlamıştır. Okunaklı, özenli bir ta'lik yazısı vardır. Madde başlarında kırmızı, metinde siyah mürekkep kullanılmıştır. Rekabe kaydı tutulmuş, kimi kelimelerin anlamlarının bildirildiği derkenarları

mevcuttur. Cetveli yoktur. Metnin sonunda 1062/1651-52 tarihli bir istinsah kaydı bulunmaktadır. İlk sayfalarda rutubet lekeleri vardır ancak sonraki sayfalarda yoktur.

Baş: ... يا منْ قدّر الآجال وجعل لها مددًا
Son: انتقل (رحمه الله) تعالى سنة أربع وستّين وتسعمائة.

Manisa Yazma Eser Kütüphanesi, no. 45 Hk 5069 (M3): 215x155 mm. dış, 151x90 mm. iç ebatlarında. Sırtı, sertâbı tabarengi meşin, iç tarafı ebru desenli, miklebli ciltlidir. Başta özenle tutulmuş bir biyografi fihristi vardır. Zahriyesinde el-Hâc Eyyûb'a ait bir vakıf mührü bulunmaktadır. Aynı mühür yazma sonunda da vardır. 78 varak, 21 satırdır. Arma filigranlı, nohudî renk kâğıt kullanılmış, serlevhasız, cetvelsizdir. Rekabe kaydı tutulmuştur. Özenli, okunaklı bir ta'lik hat ile yazılmıştır. Söz başlarında kırmızı, diğer yerlerde siyah mürekkep kullanılmıştır. Derkenarlar enderdir. Metnin sonunda bir istinsah kaydı vardır. Buna göre Abdurrahman b. Mehmed tarafından 25 Recep 1045 (4 Ocak 1636) tarihinde istinsah edilmiştir. Kaydın yanındaki nottan ikinci istinsah olduğu ve Abdurrahman Efendi'nin Babaeski'de mülâzemeti esnasında başlanıp tamamlandığı anlaşılmaktadır. *el-Ikdu'l-Manzûm* 72a varağında bitmekte, sondaki altı varakta müellifi belli olmayan Arapça hâl tercümeleri gelmektedir. Tüm yazma fizikî açıdan iyi durumdadır.

Baş: ... يا منْ قدّر الآجال وجعل لها مددًا
Son: من هجرة النبيّ المبعوث إلى كلّ فريق وفئة.

Kayseri Raşit Efendi Yazma Eser Kütüphanesi, no. 911 (K): 204x116 mm. dış, 145x65 mm. iç ebatlarında. Geometrik şemseli, zencirekli, şemseli miklebli, vişneçürüğü renkli, iç tarafı taba renkli deri ciltli. Zahriyesinde Dîvân-ı Hümâyun Beylikçisi Mehmed Râşid'in temellük kaydı vardır. İlk ve son varaklarda aynı kişinin vakıf mührü bulunmaktadır. 144 varak, 19 satırdır. Aharlı, krem rengi kâğıt kullanılmış; okunaklı, belirgin

bir nesih hatla yazılmıştır. Müzehheb ve mülevven serlevhalıdır. Çift kuzulu, altın yaldızlı cetvellidir. Takibesi vardır. Az da olsa derkenar bulunmaktadır. Metnin yanına tashihler işlenmiştir. Söz başları kırmızı, diğer yerler siyah mürekkeple yazılmıştır. Secilerin ve mısraların sonuna kırmızı nokta konmuş, biyografi sahiplerinin nisbeleri kırmızı mürekkeple başlığın yan tarafına yazılmıştır. Metnin sonunda sadece tarihin bildirildiği bir istinsah kaydı vardır. Buna göre 1030/1620-21 yılında istinsah edilmiştir. Yazma, fiziksel bakımdan oldukça iyi durumdadır.

Baş: … يا منْ قدّر الآجال وجعل لها مددًا
Son: من هجرة النبيّ المبعوث إلى كلّ فريق وفئة.

Ankara Milli Kütüphane, Yazmalar Koleksiyonu, no. 06 Mil Yz FB 390 (L): 165x97 mm. dış, 116x45 mm. iç ebatlarında. Yaldızlı kafes şemseli, zencirekli koyu kahverengi meşin kaplı mukavva ciltli. Cildi yıpranmış vaziyettedir. Cildin iç tarafında sonradan eklenen açık mavi renkte iki sayfaya bir bilgi notu ve fihrist işlenmiştir. Zahriyede Ahmed İshak Efendizâde'ye ait bir temellük kaydı vardır. 138 varak, 19 satırdır. Krem rengi âbâdî kâğıt kullanılmıştır. Müzehheb ve mülevven bir serlevhası vardır. Özenli, okunaklı bir ta'lik hatla yazılmıştır. Çift kuzulu, altın yaldızlı cetvellidir. Pek çok sayfasında derkenarlar mevcuttur. Takibe kaydı yoktur. Söz başlarında kırmızı, diğer yerlerde siyah mürekkep kullanılmıştır. Seci ve mısra sonlarında kırmızı nokta konmuştur. Âyet ve hadislerin üzeri kırmızı mürekkeple çizilmiştir. Metnin sonunda istinsah kaydı vardır. Buna göre 1 Rebîülevvel 1000 (17 Aralık 1591) tarihinde Mehmed b. Mahmud el-Konevî el-Mevlevî tarafından istinsah edilmiştir. Yazma, fiziksel açıdan iyi durumdadır.

Baş: … يا منْ قدّر الآجال وجعل لها مددًا
Son: انتقل (رحمه الله) تعالى سنة أربع وستّين وتسعمائة.

Ankara Milli Kütüphane, Yazmalar Koleksiyonu, no. 06 Mil Yz A 1140 (L1): 175x105 mm. dış, 130x65 mm. iç ebatlarında. Gömme müzehhep, salbeksiz şemseli, zencirekli, kahverengi ciltlidir. Mukaddime ve ilk dört biyografinin olduğu sayfaları kopuktur. Beşinci biyografi olan Sürûrî Efendi biyografisinin sonlarından itibaren başlamaktadır. İlk yedi sayfada kemirgen yeniği nedeniyle okunamayan yerler vardır. Yazmada *el-Ikdu'l-Manzûm* dışında Âşık Çelebi'nin *Zeyl-i Şakâ'ik*'ı bulunmaktadır. *el-Ikdu'l-Manzûm* 1-139. varaklar arasındadır. 17 satırlıdır. Kimi yerlerde özensiz, nesta'lik hatla yazılmıştır. Sarı, ince Avrupa kâğıt kullanılmış. Söz başları kırmızı, metin siyah mürekkeple yazılmıştır. İkinci eserde mülevven, müzehhep bir serlevha vardır. Tüm eser çift kuzulu, yaldızlı cetvellidir. Takibe kaydı mevcuttur. Ender de olsa derkenarlar bulunmaktadır. Metnin sonunda herhangi bir kayıt yoktur. Yazmanın şirazesi dağılmış, fizikî açıdan kötü durumdadır.

Baş: … وخلت تصانيفه عن الافادة

Son: انتقل (رحمه الله) تعالى سنة أربع وستّين وتسعمائة.

Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Bağdatlı Vehbi Koleksiyonu, no. 1065 (BV): 198x119 mm. dış, 143x63 mm. iç ebatlarında. Soğuk baskı salbekli şemseli, zencirekli, mıklepli koyu kahverengi meşin ciltlidir. Miklebi de şemseli ve zencireklidir. Cildin zencirekleri aşınmıştır. Zahriyede Türkçe, Farsça, Arapça seçme şiirler vardır. Metinden önceki sayfaya özensiz bir biyografi fihristi işlenmiştir. 17 satır, 120 varaktır. Aharlı, krem rengi kâğıt kullanılmıştır. Özenli bir ta'lik hat ile yazılmıştır. Ser-levhası ve cetvelleri yoktur. Tashihler dışında der-kenarlar görülmemektedir. Söz başları kırmızı, metin siyah belirgin mürekkeplidir. Secilerin olduğu yerlere ve beyit sonlarına kırmızı nokta konmuştur. Rekabe kaydı vardır. Metnin sonunda, sayfanın sol alt kenarına bir istinsah kaydı yazılmıştır. Buna göre 19 Cemâdiyelûlâ 1011 (4 Kasım 1602) pazartesi günü çoğaltılmıştır. Yazma fiziksel açıdan iyi kondisyondadır.

Baş: ... يا منْ قدّر الآجال وجعل لها مددًا
Son: انتقل (رحمه الله) تعالى سنة أربع وستّين وتسعمائة.

Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Hamidiye Bölümü, no. 972 (HA): 255x163 mm. dış, 180x83 mm. iç ebatlarında. Yaldızlı zencirekli, şemsesiz, mıklepsiz, zencireklerin olduğu yer bordo, ortası kum motifli meşin ciltlidir. Zahriyesinde Sultan Abdülhamid Han'a ait bir mühür ve vakıf kaydı vardır. 25 satırlı 89 varaktır. Aharlı, saman sarısı kâğıt kullanılmıştır. Özenli, ince bir nesih hatla yazılmıştır. İnce tığlı ser-levhalıdır. İlk varakta çift kuzulu cetvel vardır. Diğer sayfalar cetvelsizdir. Söz başlarında kırmızı, diğer yerlerde siyah mürekkep kullanılmıştır. Hâl tercümesi başlıklarının olduğu satırın kenarına şahsın nisbesi kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Takibe kaydına riâyet edilmiştir. Tashihler dışında der-kenar görülmemektedir. Secilerin ve mısraların sonuna kırmızı noktalar konmuştur. Metnin sonunda istinsah kaydı bulunmaktadır. Meçhul bir müstensih tarafından daha önce kendisinin çoğalttığı bir nüshadan 1112 (1700/1701) tarihinde istinsah edilmiştir. İstinsah kaydından sonra diğer sayfada Fuzaylullah el-Cemâlî'ye ait Arapça bir biyografi vardır. Yazmanın cildi ve sayfaları düzgün kondisyondadır.

Baş: ... يا منْ قدّر الآجال وجعل لها مددًا
Son: انتقل (رحمه الله) تعالى سنة أربع وستّين وتسعمائة.

Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Hekimoğlu Bölümü, no. 749 (HE): 217x104 mm. dış, 163x56 mm. iç ebatlarında. Cildin iç tarafında ebru desenleri vardır. Zahriyede Abdülbâki adlı şahsa ait bir temellik kaydı, iç sayfada Kınalızâde'ye ait Arapça bir kıt'a bulunmaktadır. Son sayfaya Sadrazam Ali Paşa'ya ait bir mühür basılmıştır. 27 satırlı 115 varaktır. Filigranlı, krem rengi kâğıt kullanılmıştır. Okunaklı bir nesih hatla yazılmıştır. Serlevha çizilmiş ancak süslenmemiştir. Tüm sayfalar çift kuzulu, yaldızlı cetvellidir. Söz başlarında kırmızı, diğer yerlerde siyah mürekkep kullanılmıştır. Hâl tercümesi başlık-

larının olduğu satırın kenarına şahsın nisbesi kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Ayak kaydı vardır. Tashihler dışında derkenar görülmemektedir. Secilerin ve mısraların sonuna kırmızı noktalar konmuştur. Metnin sonundaki kayda göre Mustafa Fâiz tarafından 1126 Cemâziyelevvel'inde (Mayıs-Haziran 1714) istinsah edilmiştir. Eser bitiminde özensiz biçimde tanzim edilmiş biyografi fihristi vardır. Yazmanın cildi ve sayfaları düzgün kondisyondadır.

Baş: ... يا منْ قدّر الآجال وجعل لها مددًا
Son: انتقل (رحمه الله) تعالى سنة أربع وستّين وتسعمائة.

Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Lala İsmail Bölümü, no. 339 (Lİ): 212x125 mm. dış, 140x65 mm. iç ebatlarında. Cildin iç tarafı şeker rengi, desensiz kâğıt kaplıdır. Zahriyesinde Farsça manzumeler, iç sayfasında Arapça fevâid, Lala İsmail'e ait bir vakıf mührü, çeşitli notlar, yazmanın babadan oğula geçtiğine işaret eden Abdurrahman, Es'ad b. Abdurrahman, İsmail b. Es'ad b. Abdurrahman'a ait temellük kayıtları vardır. 17 satırlı 125 varaktır. Aharlı, limon sarısı kâğıt kullanılmıştır. Özenli bir ta'lik hatla yazılmıştır. Serlevhasız ve cetvelsizdir. İlk 17 varakta sadece siyah mürekkep kullanılmıştır. Diğer sayfalarda cümle sonlarına kırmızı mürekkeple nokta konmuş, biyografi başlangıçlarının yan tarafına nisbe yazılmıştır. Takibe kaydı tutulmuştur. Tashihler dışında derkenar görülmemektedir. Metin sonunda bir kayıt vardır. Buna göre 14 Recep 1018 (13 Ekim 1609) tarihinde istinsah edilmiştir. Eser bitiminde gelen sayfada İbn Hallikân'dan alıntı bir mensur parça vardır. Nüsha düzgün kondisyondadır.

Baş: ... يا منْ قدّر الآجال وجعل لها مددًا
Son: من هجرة النبيّ المبعوث إلى كلّ فريق وفئة.

Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Ragıp Paşa Bölümü, no. 976/2 (R): 205x142 mm. dış, 142x71 mm. iç ebatlarında. Bir *eş-Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye* nüshasının sonunda yer almaktadır.

Eserin öncesinde, kırmızı-siyah mürekkeple özenle çizilmiş bir fihrist vardır. 25 satırlı 103 varaktır. Aharlı, saman sarısı kâğıt kullanılmıştır. Özensiz bir nesih hatla yazılmıştır. Serlevhasızdır. Cetveli kırmızı, tek çizgidir. Söz başlarında kırmızı, metinde siyah mürekkep kullanılmıştır. İlk sayfalarda secinin sonuna kırmızı nokta konmuştur, diğer sayfalarda pek yoktur. Rekabe kaydı vardır. İlk sayfalarda derkenarlar görülmekte, diğer sayfalarda azalmaktadır. Metnin sonundaki kayda göre Nuh b. Mehmed tarafından 1061 Şevval'inin (Eylül-Ekim 1651) ortalarında istinsah edilmiştir. İstinsah kaydının altına Râgıb Paşa'nın vakıf mührü basılmıştır. Yazma düzgün kondisyondadır.

Baş: … يا منْ قدّر الآجال وجعل لها مددًا
Son: من تبعه إلى ساعة القيام.

Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi Bölümü, no. 4597 (HC): 208x113 mm. dış, 137x65 mm. iç ebatlarında. Zahriye sayfaları kopuktur. Başta özenle çizilmiş bir fihrist vardır. Bu fihristin de ilk iki sayfası kopmuştur. 19 satırlı 133 varaktır. Aharlı, limon sarısı kâğıt kullanılmıştır. Özenli, okunaklı bir ta'lik hatla yazılmıştır. Serlevha çizilmiş fakat süslenmeden, sadece besmele işlenmiştir. Tüm sayfaları çift kuzulu cetvellidir. Söz başlarında kırmızı, metinde siyah mürekkep kullanılmıştır. Seci yerlerine ve mısra sonlarına kırmızı nokta konmuştur. Takibe kaydı tutulmuştur. Ancak bazı sayfalarda takibe eksiktir. Özellikle ilk sayfalarda çok sayıda der-kenar görülmektedir. Metnin sonundaki kayda göre Bor kasabasından Mûsâ b. Mustafa tarafından 10 Şâban 1029 (11 Temmuz 1620) tarihinde istinsah edilmiştir. İstinsah kaydının yanına bir tashih kaydı işlenmiştir. Buna göre metnin tashihi 5 Ramazan 1029 (4 Ağustos 1620) tarihinde tamamlanmıştır. *el-Ikdu'l-Manzûm*'dan sonra gelen on varakta Âşık Çelebi'nin *Zeyl-i Şakâ'ik*'ından alıntılar vardır. Yazma, düzgün kondisyondadır.

Baş: … يا منْ قدّر الآجال وجعل لها مددًا
Son: انتقل (رحمه الله) تعالى سنة أربع وستّين وتسعمائة.

İstanbul Beyazıt Yazma Eser Kütüphanesi, Veliyyüddin Koleksiyonu, no. 2435 (B1): 215x143 mm. dış, 140x72 mm. iç ebatlarında. Şemsesiz, miklebli vişneçürüğü rengi meşin ciltlidir. Bir *eş-Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye* nüshasının sonunda yer almaktadır. Eserin öncesinde, kırmızı-siyah mürekkeple özenle çizilmiş bir fihrist vardır. Fihristten sonra gelen sayfada müellif Ali b. Bâlî hakkında bilgi notu vardır. 19 satırlı 89 varaktır. Aharlı, krem rengi kâğıt kullanılmıştır. Kırık bir ta'lik hatla yazılmıştır. Serlevha için yer çizilmiştir. Fakat tezhip edilmemiştir. Yaldızlı, kuzulu cetvellidir. Söz başlarında kırmızı, metinde siyah mürekkep kullanılmıştır. İlk sayfalarda secinin sonuna kırmızı nokta konmuştur. Diğer sayfalarda pek yoktur. Rekabe kaydı tutulmamıştır. Özellikle ilk sayfalarda çok sayıda derkenar vardır. Hâl tercümesi başlangıçlarının yan tarafına şahsın nisbesi yazılmıştır. Metnin sonundaki kayda göre Mahmud b. Mehmed tarafından 22 Safer 1017 (7 Haziran 1608) cuma günü istinsah edilmiştir. Sonraki sayfada Şeyhülislâm Veliyyüddin Efendi'ye ait bir vakıf kaydı vardır. Nüsha düzgün kondisyondadır.

Baş: … يا منْ قدّر الآجال وجعل لها مددًا
Son: روحه وزاد في طرف جنان فتوحه.

İstanbul Beyazıt Yazma Eser Kütüphanesi, Veliyyüddin Koleksiyonu, no. 2421 (B2): 212x141 mm. dış, 138x71 mm. iç ebatlarında. Miklebli vişneçürüğü rengi meşin ciltlidir. Cildin ve miklebin iç tarafında ebru desenleri vardır. Zahriyede Evkaf Müfettişi Sıdkızâde Ahmed Reşid Efendi'ye ait bir temellük mührü, İbrâhim b. Kemâleddin'e ait bir vakıf mührü, iç sayfada Arapça dualar mevcuttur. Başta üç varak boştur. Sonraki varakta Arapça ve Farsça şiirler ve Mehmed Ali isimli bir zata ait temellük kaydı vardır. 19 satırlı 114 varaktır. Aharlı, açık krem

rengi kâğıt kullanılmıştır. Okunaklı bir ta'lik hatla yazılmıştır. Serlevhası çizilmiştir. Eser adı kırmızı mürekkeple yazılmış fakat tezhip edilmemiştir. İlk varak çift kuzulu cetvellidir. Diğer varaklarda tek, kırmızı çizgili cetvellidir. Söz başlarında kırmızı, metinde siyah mürekkep kullanılmıştır. Secinin ve mısraların sonuna kırmızı nokta konmuştur. Madde başlarında kelimenin üstü kırmızıyla çizilmiştir. Takibe kaydı tutulmuştur. Ender sayıda derkenar vardır. Metnin sonunda "Temme'l-kitâb bi-'avni'l-Meliki'l-Vehhâb" kaydı düşülmüştür. İstinsah tarihi belli değildir. İbrâhim b. Kemâleddin'in mührü temmenin altına da basılmıştır. Fiziksel olarak sadece yazmanın cildi gevşemiştir, onun dışında nüsha düzgün kondisyondadır.

Baş: ... يا منْ قدّر الآجال وجعل لها مددًا
Son: انتقل (رحمه الله) تعالى سنة أربع وستّين وتسعمائة.

İstanbul Beyazıt Yazma Eser Kütüphanesi, Veliyyüddin Koleksiyonu, no. 2439 (B3): 208x135 mm. dış, 134x72 mm. iç ebatlarında. Miklebsiz, soğuk damgalı salbeksiz şemseli, koyu kahverengi meşin ciltlidir. Cildin arka yüzünde de aynı şemse vardır. Cildin iç tarafı vişne rengi meşin kaplıdır. Zahriyede Arapça hadisler vardır. Sonraki sayfada Arapça notlar ve Türkçe müfredler mevcuttur. Sonraki sayfada da çeşitli notlar ve beyitler vardır. Sonra boş bir varak gelmektedir. Sonraki sayfada Abdülkerim Efendi'nin vefeyâtından alıntılar bulunmaktadır. Sonra gelen sayfada biyografik metinler ile Şeyhülislâm Veliyyüddin Efendi'nin mührü vardır. *el-Ikdu'l-Manzûm* sonraki sayfada başlamaktadır. 15 satırlı 176 varaktır. Aharlı, açık krem rengi kâğıt kullanılmıştır. Kırık bir ta'lik hatla yazılmıştır. Müzehheb ve mülevven serlevhalıdır. İlk varakta çift kuzulu, yaldızlı cetvel vardır. Diğer sayfalar cetvelsizdir. Söz başlarında kırmızı, metinde siyah mürekkep kullanılmıştır. Secinin ve mısraların sonuna kırmızı nokta konmuştur. Ayak kaydı tutulmuştur. Metin üzerinde çok fazla tashih yapılmıştır. Metin herhangi

bir kayıt olmaksızın sona ermektedir. Bu yüzden istinsah tarihi belli değildir. Son sayfada Veliyyüddin Efendi'ye ve Abdullah Efendi'ye ait birer mühür vardır. Fiziksel olarak düzgün kondisyondadır.

Baş: ... يا منْ قدّر الآجال وجعل لها مددًا
Son: انتقل (رحمه الله) تعالى سنة أربع وستّين وتسعمائة.

Kütahya Vahit Paşa Yazma Eser Kütüphanesi, no. 817 (V): Türkiye yazmaları elektronik kataloğunda (www.yazmalar.gov.tr) bulunmamaktadır. 210x125 mm. dış, 145x70 mm. iç ebatlarında. Soğuk baskı şemseli, zencirekli, baskı şemseli miklebli, kahverengi deri ciltlidir. Zahriyede yazarına ait, eser hakkında bilgi veren bir manzume vardır. Zahriyenin diğer yüzünde Müderris Rûhî, Müderris Hasan, Mecdî Mehmed'e ait temellük kaydı, Müderris Rûhî, Mehmed Emin Vâhid ve Kütahya Vahit Paşa Kütüphanesi'ne ait birer mühür ve Riyâzîzâde'ye ait bir mütalaa kaydı bulunmaktadır. 23 satırlı 100 varaktır. Aharlı, saman rengi kâğıt kullanılmıştır. Serlevhasız, cetvelsizdir. Takibe kaydı mevcuttur. Okunaklı, özenli bir nesih hattı vardır. Söz başları kırmızı mürekkeple kalın, metin siyah mürekkeple ince yazılmıştır. Secinin ve dizelerin sonuna kırmızı noktalar konmuştur. Biyografi başlığı satırının kenarına şahsın nisbesi kırmızı olarak işlenmiştir. Kimi sayfalarda hâşiyeler, ta'lîkâtlar görülmektedir. 61b varağındaki hâşiyenin altında "Nev'îzâde merhûmun hattıdır." yazılıdır. Buna göre yazma, *Zeyl-i Şakâ'ik* yazarı Nev'îzâde Atâyî tarafından kullanılmıştır. Eser herhangi bir kayıt olmaksızın bitmektedir. Temme'nin yanına sonradan iki kayıt işlenmiştir. Biri 15 Recep 1053 (29 Eylül 1643) tarihli bir temellük kaydı, diğeri ise Müderris Rûhî'ye ait 1158 Zilkade (Kasım-Aralık 1745) tarihli mütalaa kaydı. Yazma, fizikî olarak iyi kondisyondadır.

Baş: ... يا منْ قدّر الآجال وجعل لها مددًا
Son: روحه وزاد في طرف جنان فتوحه.

Kütahya Vahit Paşa Yazma Eser Kütüphanesi, no. 818 (V1): Türkiye yazmaları elektronik kataloğunda (www.yazmalar.gov.tr) 43 Va 521/1 numarası ile kayıtlıdır. 200x120 mm. dış, 140x65 mm. iç ebatlarında. Şemseli, zencirekli cevizî renk, miklebli meşin ciltlidir. Zahriyede Urfî'nin Farsça bir beyti, Seyyid Mehmed Emin Vâhid'e ait bir temellük kaydı, aynı kişiye ait bir vakıf mührü ve Kütahya Vahit Paşa Kütüphanesi'ne ait bir mühür vardır. Yazmanın sonunda biyografi fihristi bulunmaktadır. 21 satır, 110 varaktır. Filigranlı, aharlı, saman sarısı renginde kâğıt kullanılmış. Okunaklı bir ta'lik hatla yazılmıştır. İlk iki sayfa çift kuzulu, yaldızlı cetvelli; diğer sayfalar siyah, tek çizgili cetvellidir. Serlevhası sadedir. Söz başları kırmızı, metin siyah mürekkeplidir. Takibe kaydı tutulmuş. Az sayıda derkenar ve tashih içermekte. Rekabe kaydına riâyet edilmiştir. Biyografi başlığı satırının kenarına şahsın nisbesi kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Metnin sonunda herhangi bir kayıt yoktur. Yazma, fiziksel açıdan iyi kondisyondadır.

Baş: … يا منْ قدّر الآجال وجعل لها مددًا
Son: من هجرة النبيّ المبعوث إلى كلّ فريق وفئة.

Kütahya Zeytinoğlu İlçe Halk Kütüphanesi, no. 43 Ze 684 (Z): 205x120 mm. dış, 145x70 mm. iç ebatlarında. Şemsesiz, zencireksiz, sarı yıldız ve nokta desenli, kurşunî mukavva ciltlidir. Yazmanın sonunda iki varaklık özensiz bir fihrist vardır. Zahriyede Tâhir b. Mehmed'e ait bir mühür ile silik bir mühür vardır. 23 satır, 107 varaktır. Aharlı, saman sarısı renginde kâğıt kullanılmıştır. Belirgin bir ta'lik hatla yazılmıştır. İlk sayfa çift kuzulu, yaldızlı cetvelli; diğer sayfalar kırmızı tek çizgili cetvellidir. Serlevha çizilmiş ancak tezhip ve telvin yapılmamıştır. Serlevhaya "*el-Ikdu'l-Manzûm fî Zikri Efâzıli'r-Rûm* li'l-fâzıl Ali b. Bâlî el-müteveffa sene 991 fî Mar'aş, *radıyallahu anh*." yazılmıştır. Söz başlarında kırmızı, metinde siyah mürekkep kullanılmış. Seci ve mısra sonlarına kırmızı mürekkeple nokta

konmuştur. Biyografi başlığı satırının kenarına şahsın nisbesi kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Ayak kaydına riâyet edilmiş. Derkenarlar çok enderdir. Metnin sonunda herhangi bir kayıt yoktur. Yazma, fiziksel açıdan iyi kondisyondadır.

Baş: ... يا منْ قدّر الآجال وجعل لها مددًا

Son: انتقل (رحمه الله) تعالى سنة أربع وستّين وتسعمائة.

Nuruosmaniye Yazma Eser Kütüphanesi, no. 34 Nk 3316 (N): 210x125 mm. dış, 145x70 mm. iç ebatlarında. Miklebli, şemseli meşin ciltlidir. Zahriyede silik iki mühür ve Sultan Mustafa oğlu Sultan Osman tarafından vakfedildiğini bildiren Harameyn Evkafı Müfettişi Hacı İbrâhim Hanîf'e ait bir vakıf kaydı vardır. *el-Ikdu'l-Manzûm*'a geçmeden önceki sayfada ve *el-Ikdu'l-Manzûm*'un ilk sayfalarının kenarında Nev'îzâde Atâyî'nin *Zeyl-i Şakâ'ik*'ından alınmış biyografiler yazılıdır. Aynı biyografiler *el-Ikdu'l-Manzûm*'un sonuna da konmuştur. *el-Ikdu'l-Manzûm* 134, tüm yazma 162 varaktır. 19 satırdır. Aharlı, krem rengi kâğıt kullanılmıştır. Özenli bir ta'lik hatla yazılmıştır. Yazmanın boş yerlerine yazılan biyografi parçalarında özensiz bir hat vardır. Serlevhası ve cetvelleri yoktur. Söz başlarında kırmızı, metinde siyah mürekkep kullanılmıştır. Seci ve mısra sonlarına kırmızı mürekkeple nokta konmuştur. Biyografi başlığının olduğu satırın kenarına şahsın nisbesi kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Rekabe kaydı var. *el-Ikdu'l-Manzûm* metni herhangi bir kayıt olmaksızın bitmektedir. Diğer sayfalarda da herhangi bir kayıt yoktur. Yazma, fiziksel açıdan iyi kondisyondadır.

Baş: ... يا منْ قدّر الآجال وجعل لها مددًا

Son: انتقل (رحمه الله) تعالى سنة أربع وستّين وتسعمائة.

İstanbul Millet Kütüphanesi, Feyzullah Efendi Koleksiyonu, no. 34 Fe 1453 (F): 196x134 mm. dış, 150x67 mm. iç ebatlarında. Sırtı ebru kâğıt kaplı, şirazeli, meşin ciltlidir. Zahriyede Rodosîzâde Mehmed Efendi'ye ait bir temellük kaydı ile

Şeyhülislâm Feyzullah Efendi Vakfı'na ait bir vakıf mührü vardır. Aynı mühür eser sonuna da basılmıştır. Zahriyedeki kayda göre yazma bu vakfa 1113 (1701-2) tarihinde kaydedilmiştir. 21 satırlı, 113 varaktır. Aharlı, balköpüğü renkli kâğıt kullanılmıştır. Özensiz bir nesih hatla yazılmıştır. Serlevhasız ve cetvelsizdir. Söz başları kırmızı, metin siyah mürekkeple yazılmıştır. Seci ve mısra sonlarına kırmızı mürekkeple nokta konmuştur. Derkenarlar ender görülmektedir. Tüm sayfalarda takibe kaydı vardır. Bazı sayfalarına vakıf malı olduğunu belirtmek için büyük harflerle "vukife (vakfedildi)" yazılmıştır. Yazma herhangi bir kayıt olmaksızın sona ermektedir. Bazı sayfaların üst köşesinde rutubet izi vardır. Bunun dışında yazma, iyi kondisyondadır.

Baş: ... يا منْ قدّر الآجال وجعل لها مددًا
Son: انتقل (رحمه الله) تعالى سنة أربع وستّين وتسعمائة.

Burdur İl Halk Kütüphanesi, no. 15 Hk 231 (B): 180x105 mm. dış, 150x75 mm. iç ebatlarında. Sırtı ve sertâbı meşin, miklebli, ebru kâğıt kaplı mukavva ciltlidir. Zahriyede Sadrazam Derviş Mehmed Paşa tarafından Burdur Kütüphanesi'ne vakfedildiğine dair bir kayıt ile Mehmed Rıfkî el-Hâşimî'ye ait silik bir kayıt bulunmaktadır. Başta iki sayfalık özensiz bir fihrist çizilmiştir. Fihristin yan tarafında Mehmed Rıfkî, Rıfkîzâde Abdurrahman ve Lârende Müftüsü Mehmed Said b. Mehmed'e ait temellük kaydı ile iki silik mühür vardır. 15-24 arası muhtelif satırlı, 90 varaktır. Birleşik harf filigranlı, krem rengi kâğıt kullanılmıştır. Son varaklara doğru özensizleşen bir ta'lik hatla yazılmıştır. Serlevhasız, cetvelsizdir. Tüm metin siyah mürekkeple yazılmıştır. Söz başlarında, biyografi başlıklarında satırın üstü kırmızı mürekkeple çizilmiştir. Derkenarlar ender görülmektedir. Rekabe kaydına uyulmuştur. Metnin sonunda istinsah kaydı vardır. Buna göre Mehmed Rıfkî el-Hâşimî tarafından 1083 Recep'inde (Ekim-Kasım 1672) istinsah edilmiş-

tir. *el-Ikdu'l-Manzûm*'dan sonra gelen son dört varakta Arapça çeşitli biyografik metinler yazılıdır. Bazı sayfalarda rutubet izi vardır. Miklebinin derisi gevşemiştir. Bunun haricinde yazma, iyi kondisyondadır.

Baş: ... يا منْ قدّر الآجال وجعل لها مددًا
Son: من هجرة النبيّ المبعوث إلى كلّ فريق وفئة.

Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Atıf Efendi Koleksiyonu, no. 1901/2 (A): 190x105 mm. dış, 155x80 mm. iç ebatlarında. Salbekli şemseli, kuzulu cetvelli, şemseli miklebli kahverengi meşin ciltlidir. Şemseleri yaldızlıdır. Yazma, Taşköprîzâde Efendi'nin *eş-Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye* adlı eseri ile *el-Ikdu'l-Manzûm*'u içermektedir. *eş-Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye* 1-150, *el-Ikdu'l-Manzûm* 155-234 varakları arasındadır. *eş-Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye*'nin bitimini takip eden boş sayfada Ali Çelebizâde Mehmed Ali'ye ait 1027 (1617-18) tarihli bir temellük kaydı vardır. Sonraki iki sayfada *el-Ikdu'l-Manzûm*'un fihristi gelmektedir. Hacı Ömer Efendi'ye ait bir vakıf mührüyle Ali b. Bâlî hakkında kısa bir notun olduğu boş iki sayfadan sonra *el-Ikdu'l-Manzûm*'a geçilmiştir. 21 satır, 79 varaktır. Mülevven ve müzehhep bir serlevhası vardır. İlk sayfa çift kuzulu, diğer sayfalar tek kırmızı çizgili cetvellidir. Aharlı, krem rengi kâğıt kullanılmış. Kırık bir ta'lik hatla yazılmıştır. Söz başlarında kırmızı, diğer yerlerde siyah mürekkep kullanılmıştır. Seci ve mısra sonlarına kırmızı mürekkeple nokta konmuştur. Biyografi başlıklarının yan tarafına siyah mürekkeple nisbe yazılmıştır. Derkenarlar ender görülmektedir. Tüm sayfalarda rabıta kaydı vardır. Metin, herhangi bir kayıt olmaksızın bitmekte fakat hemen yan tarafa Farsça bir dua beyti ve istinsah kaydı işlenmiştir. Buna göre yazma, Bursa'da 11 Rebîülevvel 1019 (3 Haziran 1610) tarihinde çoğaltılmıştır. Yazma, fiziksel olarak iyi kondisyondadır.

Baş: ... يا منْ قدّر الآجال وجعل لها مددًا
Son: من هجرة النبيّ المبعوث إلى كلّ فريق وفئة.

Edirne Selimiye Yazma Eser Kütüphanesi, no. 22 Sel 524 (E): 186x105 mm. dış, 155x76 mm. iç ebatlarında. Zencirekli, şemseli kahverengi meşin ciltlidir. Cildin dört köşesine yaldızlı çiçek motifi işlenmiştir. Cildin iç sayfası mavi düz renkte kâğıt kaplıdır. Zahriyesinde Kayseri Kadısı Seyyid Hasib Efendi'ye ait tarihsiz bir temellük kaydı ve aynı şahsa ait bir mühür vardır. Zahriyeden sonra iki sayfalık, özenle tertip edilmiş bir biyografi fihristi gelmektedir. 25 satır, 85 varaktır. Aharlı, açık krem rengi kâğıt kullanılmıştır. Özenli, okunaklı, harekesiz bir nesih hatla yazılmıştır. Serlevha için çizgiler çizilmiş ancak serlevha işlenmemiştir. Tek kırmızı çizgiden oluşmuş cetvelleri vardır. Söz başları kırmızı, metin siyah mürekkeple yazılmıştır. Seci ve mısra sonlarına kırmızı mürekkeple nokta konmuştur. Şiirlerin olduğu yerlerde satır çizgileri çizilmiştir. Biyografi başlıklarının yan tarafına kırmızı mürekkeple nisbe yazılmıştır. Biyografi sahiplerinin isimlerinin üzeri siyah mürekkeple çizilmiştir. Tashihler dışında kenarlarda haşiyeler görülmemektedir. Tüm sayfalarda takibe kaydı vardır. Metin sonunda ferağ kaydı bulunmaktadır. Buna göre 1055 Zilkade'sinin (Aralık-Ocak 1645-46) başlarında istinsah edilmiştir. Yazma, fiziksel bakımdan düzgün kondisyondadır.

Baş: ... يا منْ قدّر الآجال وجعل لها مددًا
Son: من هجرة النبيّ المبعوث إلى كلّ فريق وفئة.

İstanbul Arkeoloji Müzesi Kütüphanesi, no. 402 (AR): 208x151 mm. dış, 150x72 mm. iç ebatlarında. Sırtı ve ön yüzü soluk ebru kâğıt kaplı, miklebli ciltlidir. Sırtı kahverengi meşindir. Yazma, Taşköprîzâde Ahmed İsâmeddin'in *eş-Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye*'si ile *el-Ikdu'l-Manzûm*'dan ibarettir. Zahriyede münderecat hakkında Arapça ibareler, Arapça beyitler ve Mehmed Yümnî'ye ait 1140/1727-28 tarihli iki temellük kaydı ve mühür vardır. *eş-Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye* 1b-251b, *el-Ik-*

du'l-Manzûm 255b-430a arasındadır. 17 satırlı 175 varaktır. Aharlı, nohudî renk kâğıt kullanılmıştır. Özenli, yer yer harekeli bir nesih hatla yazılmıştır. Serlevhasız ve cetvelsizdir. Söz başları kırmızı, metin siyah mürekkeple yazılmıştır. Seci ve mısra sonlarına kırmızı mürekkeple nokta konmuştur. Derkenarlar ender görülmektedir. Tüm sayfalarda takibe kaydına riâyet edilmiştir. Metnin sonunda temme kaydının yan tarafına bir istinsah kaydı eklenmiştir. Buna göre 5 Rebîülevvel 1039 (23 Ekim 1629) tarihinde istinsah edilmiştir. Sayfaların üst köşesinde rutubet izi vardır. Bunun dışında yazma, düzgün kondisyondadır.

Baş: ... يا منْ قدّر الآجال وجعل لها مددًا
Son: انتقل (رحمه الله) تعالى سنة أربع وستّين وتسعمائة.

İstanbul Arkeoloji Müzesi Kütüphanesi, no. 405 (AR1): 210x145 mm. dış, 141x74 mm. iç ebatlarında. Sırtı ve ön yüzü bordo, siyah, krem, mavi renk noktalı ebru kâğıt kaplı, miklebsiz, şemsesiz ciltlidir. Cildin iç tarafı kırmızı, kahverengi noktalı ebru desenlidir. Sırtı siyah meşindir. Zahriyede mazmunu meşhur kitap isimleri olan Türkçe bir gazel, Arapça özlü ifadeler ve bir hadis vardır. Başta iki sayfalık, özensiz bir fihrist bulunmaktadır. 21 satırlı 129 varaktır. Aharlı, açık krem renkli kâğıt kullanılmıştır. Okunaklı, yer yer özensiz bir ta'lik hatla yazılmıştır. Serlevha yoktur. Cetveli kırmızı mürekkeple çizilmiş tek çizgidir. Söz başları kırmızı, metin siyah mürekkeple yazılmıştır. Seci ve mısra sonlarına kırmızı mürekkeple nokta konmuştur. Az sayıda derkenarı vardır. Takibe kaydı tutulmamıştır. Metin herhangi bir kayıt olmaksızın sona ermektedir. Bu nedenle istinsah tarihi belli değildir. Yazma, fizikî açıdan düzgün kondisyondadır.

Baş: ... يا منْ قدّر الآجال وجعل لها مددًا
Son: انتقل (رحمه الله) تعالى سنة أربع وستّين وتسعمائة.

Mısır el-Ezher Üniversitesi Kütüphanesi, no. 313376 (EZ):[1] Ali b. Bâlî'nin müellifi belli olmayan ayrıntılı bir hâl tercümesi

1 İlgili yazmanın sadece sayfa görüntüleri temin edilebildiği için ebatlar ve cilt tavsifleri bildirilememiştir.

ile başlamaktadır. 2a-4a varaklarında özenle tanzim edilmiş bir biyografi fihristi vardır. *el-Ikdu'l-Manzûm* 5b varağında başlayıp 120a varağında sona ermektedir. Aharlı, hilâl, minare ve çiçek motifi filigranlı, açık krem rengi kâğıt kullanılmıştır. 25 satır, 115 varaktır. Okunaklı, düzgün bir nesih hatla yazılmıştır. Mülevven ve müzehhep serlevhası vardır. Cetveli birbirine yakın çizilmiş iki kırmızı çizgi şeklindedir. Söz başları kırmızı, diğer yerler siyah mürekkeple yazılmıştır. Seci ve mısra sonlarına kırmızı mürekkeple nokta konmuştur. Şiirlerin olduğu yerlerde satır çizgileri çizilmiştir. Biyografi başlıklarının yan tarafına kırmızı mürekkeple nisbe yazılmıştır. Özellikle ilk varaklarda hâşiyeler mevcuttur. Nüshada herhangi bir telif veya istinsah kaydı bulunmamaktadır. Yazma, fiziksel açıdan iyi kondisyondadır.

Baş: … يا منْ قدّر الآجال وجعل لها مددًا
Son: من هجرة النبيّ المبعوث إلى كلّ فريق وفئة.

Fransa Milli Kütüphanesi, Türkçe Yazmaları, Schefer, Blochet Kataloğu 1121 (S1): Edgard Blochet, Fransa Milli Kütüphanesi Kataloğu Türkçe Yazmaları 1121 numarada bir *el-Ikdu'l-Manzûm* nüshasının kayıtlı olduğunu bildirmektedir. Blochet'a göre bu nüsha 205x110 mm. dış ebatlarındadır. Türk tarzı gömme baskılı, yaldızlı, kahverengi meşin ciltlidir. Nesta'lik hat ile yazılmıştır. Altın yaldızlı cetvellidir. Muharrem 1010 (Temmuz 1601) tarihinde Mehmed b. Lutfullah tarafından istinsah edilmiştir.[1]

Fransa Milli Kütüphanesi, Arabe 2163 (S2): Fransa Milli Kütüphanesi Arapça yazmaları 2163 numarada bir *el-Ikdu'l-Manzûm* nüshası daha vardır. Bu nüshanın cildi miklebsiz, şemsesiz, ince cetvelli, kahverengi meşindir. Zahriyesinde eserin ismi hat sanatıyla başlık biçiminde yazılmıştır. 2a-3b varaklarında özenle çizilmiş bir biyografi fihristi vardır. 4a'da çeşitli dualar, 4b'de Derdî ve İmam Şâfiî'ye ait birer şiir, 5a'da Arapça bir bi-

1 bk. Edgard Blochet, *Bibliotheque Nationale Catalogue des manuscripts Arabes des nouvelles acquisitions (1884-1924)*, Paris 1925, c. 2, s. 170.

yografi metni mevcuttur. *el-Ikdu'l-Manzûm* 5b varakta başlayıp 105b'de sona ermektedir. Buna göre 100 varaktır. Serlevha çizilmiş ancak süslenmemiştir. Serlevha varağı çift kuzulu, yaldızlı; diğer varaklar yakın iki kırmızı çizgili cetvellidir. Saman sarısı kâğıt kullanılmıştır. Okunaklı, özenli bir ta'lik hat ile yazılmıştır. Söz başlarında kırmızı, diğer yerlerde siyah mürekkep kullanılmıştır. Takibe kaydı vardır. Eserin sonunda Bahâeddinzâde Mehmed b. Mehmed'e ait tarihsiz bir istinsah kaydı vardır. *el-Ikdu'l-Manzûm*'un bitiminde gelen üç varağa çeşitli hastalıklar için tedavi yöntemleri yazılmıştır. Yazma, düzgün kondisyondadır.

Baş: ... يا منْ قدّر الآجال وجعل لها مددًا

Son: من تبعه إلى ساعة القيام.

2. Değerlendirilmesi

el-Ikdu'l-Manzûm fî Zikri Efâzili'r-Rûm'un yirmi sekiz yazma nüshası arasında müellif hattı özellikleri taşıyan bir nüsha bulunmamaktadır. Bunların on beşinin istinsah tarihi bellidir. En eskisi 1 Rebîülevvel 1000 (17 Aralık 1591) tarihli olup *el-Ikdu'l-Manzûm*'un tamamlanmasından 8-10 yıl sonra istinsah edilmiştir. En yenisi ise 1126 Cemâziyelevvel'inde (Mayıs-Haziran 1714) çoğaltılmıştır. *el-Ikdu'l-Manzûm*'un istinsah tarihi belli olan nüshaları kronolojik bir biçimde şu şekilde sıralanmaktadır:

- 1 Rebîülevvel 1000 (17 Aralık 1591) – Ankara Milli Kütüphane, Türkçe Yazmalar, no. 06 Mil Yz FB 390 (L).
- 1010 Muharrem (Temmuz 1601) – Fransa Milli Kütüphanesi, Schefer, Blochet Kataloğu, no. 1121 (S).
- 19 Cemâziyelevvel 1011 (4 Kasım 1602) – Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Bağdatlı Vehbi Koleksiyonu, no. 1065 (BV).
- 22 Safer 1017 (7 Haziran 1608) – İstanbul Beyazıt Yazma Eser Ktp. Veliyyüddin Koleksiyonu, no. 2435 (B1).
- 14 Recep 1018 (13 Ekim 1609) – Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Lala İsmail Koleksiyonu, no. 339 (Lİ).

- 11 Rebîülevvel 1019 (3 Haziran 1610) – Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Atıf Efendi Koleksiyonu, no. 34 Atf 1901/2 (A).
- 10 Şâban 1029 (11 Temmuz 1620) – Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi Koleksiyonu, no. 4597 (HC).
- 1030 (1620-21) – Kayseri Raşit Efendi Yazma Eser Kütüphanesi, no. 911 (K).
- 25 Recep 1045 (4 Ocak 1636) – Manisa Yazma Eser Kütüphanesi, no. 45 Hk 5069 (M3).
- 1055 Zilkade (Aralık-Ocak 1645-46) – Edirne Selimiye Yazma Eser Kütüphanesi, no. 22 Sel 524 (E).
- 1061 Şevval (Eylül-Ekim 1651) – Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Ragıp Paşa Koleksiyonu, no. 976/2 (R).
- 1062/1651-52 – Manisa Yazma Eser Kütüphanesi, no. 45 Hk 1347/1 (M2).
- 1083 Recep (Ekim-Kasım 1672) – Burdur İl Halk Kütüphanesi, no. 15 Hk 231 (B).
- 1112 (1700/1701) – Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Hamidiye Koleksiyonu, no. 972 (H).
- 1126 Cemâziyelevvel (Mayıs-Haziran 1714) – Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Hekimoğlu Koleksiyonu, no. 749 (HE).

el-Ikdu'l-Manzûm fî Zikri Efâzıli'r-Rûm'un Manisa Yazma Eser Kütüphanesi 45 Hk 1348/1 numaralı yazmasının (M nüshası) istinsah tarihi belli değildir. Fakat muhteva ve nüsha hususiyetleri itibarıyla çok eski tarihli bir yazma olduğu intibaı yaratmaktadır. Kültür düzeyi yüksek, Arapça bilen bir müstensih tarafından istinsah edildiği anlaşılmaktadır. Yazmalar arasında nüsha farklılıklarının görüldüğü yerlerde en isabetli varyantın M yazmasında olduğu dikkat çekmektedir.

el-Ikdu'l-Manzûm nüshalarının önemli bir kısmında Perviz Efendi[1] ile Nûreddinzâde Şeyh Muslihuddin'in[2] hâl tercümeleri mevcut değildir. M

1 Ali b. Bâlî, *el-Ikdu'l-Manzûm,* M, vr. 71a.
2 Ali b. Bâlî, *el-Ikdu'l-Manzûm,* M, vr. 72a.

nüshası bu iki biyografinin bulunduğu ender yazmalardan biridir. Bazı yazmalarda ise kimi hâl tercümelerinde alıntı şiirlerin kırpıldığı görülmektedir. Örneğin Fransa Milli Kütüphanesi, Arabe 2163 (S2 nüshası) yazmasında Mehmed b. Abdülvehhâb'ın Farsça ve Çağatayca şiirleri metinden çıkartılmıştır.[1] M nüshasında ise bu tür eksiklikler yok denecek kadar azdır. Metinde pek çok can alıcı noktada da mütemmim unsurlara M nüshasında rastlanmaktadır. Örneğin neredeyse tüm nüshalarda "… aynı konuda Ali Kuşçu'nun bir risâlesini şerh etti."[2] cümlesindeki Ali Kuşçu ismi boş bırakılmışken M nüshasında bu kısım tam verilmiştir. Derkenarlara bazı düzeltmelerin işlenmesi ve bunların yanına (صح) işaretinin konması[3] M nüshasının tashih edildiğini göstermektedir. Bu yazma, kurduğumuz nüsha şeceresinde kol başı durumundadır. Bütün bu nedenlerden dolayı M nüshası *el-Ikdu'l-Manzûm fî Zikri Efâzili'r-Rûm*'un tahkikli metnine esas alınmıştır.

el-Ikdu'l-Manzûm'un en eski tarihli nüshası olan Ankara Milli Kütüphane 06 Mil Yz FB 390 numaralı yazma (L nüshası) cildi, kâğıdı, süslemeleri ve hattıyla önemli bir şahıs için çoğaltıldığı izlenimi vermektedir. Ali b. Bâlî'nin vefatından sadece sekiz sene sonra istinsah edilmiştir. Fazla sayıda derkenar ve hâşiye içermektedir. Hâl tercümeleri, risâle-şiir alıntıları ve diğer muhteva unsurları itibarıyla komplet bir nüsha izlenimi yaratmaktadır. Tesis ettiğimiz nüsha şeceresinde kol başı olan yazmalardan biridir. L nüshası bu nedenlerden dolayı tahkikli metin tesisinde yararlanılacak yazmalardan biri olarak tercih edilmiştir.

el-Ikdu'l-Manzûm'un tahkikli metninde kullanılan üçüncü nüsha Kayseri Raşit Efendi Yazma Eser Kütüphanesi 911 numarada kayıtlı yazmadır (K nüshası). 1030/1620-21 tarihinde istinsah edilen K nüshası en eski tarihli *el-Ikdu'l-Manzûm* yazmalarından biridir. Munuk Ali Çelebi'nin vefatından 38 sene sonra çoğaltılmıştır. İçerik bakımından eksiği azdır. Bazı önemli bilgiler sadece K nüshasında vardır. Örneğin Yavuz Sultan Selim'e yenilen Sultan Gavrî'nin zehir içerek canına kıyması[4] bilgisi az sayıda yazmada vardır. K nüshası bu ender sayıdaki yazmalar arasındadır. Söz konusu nüshanın

1 bk. Ali b. Bâlî, *el-Ikdu'l-Manzûm,* S2, vr. 39a.
2 Ali b. Bâlî, *el-Ikdu'l-Manzûm,* M, vr. 60b.
3 Bir örnek için bk. Ali b. Bâlî, *el-Ikdu'l-Manzûm,* M, vr. 100a.
4 Ali b. Bâlî, *el-Ikdu'l-Manzûm,* K, vr. 22a.

tashih gördüğü anlaşılmaktadır.[1] K nüshası hattı, kâğıdı, cildi ve tezhibiyle özenle hazırlanmış bir yazmadır.

Nev'îzâde Atâyî, "Bu cerîdenün nevâdiri andan terceme olınmışdur."[2] demek sûretiyle *Hadâ'iku'l-Hakâ'ik*'ı yazarken *el-Ikdu'l-Manzûm*'dan yararlandığını belirtmiştir. Nev'îzâde'nin kullandığı *el-Ikdu'l-Manzûm* yazması Kütahya Vahit Paşa Yazma Eser Kütüphanesi 817 numarada kayıtlı yazma (V nüshası) olmalıdır. Çünkü bu yazmanın kenarına başka bir hatla çeşitli hâşiyeler yazılmıştır. Biyografi içerikli bu hâşiyelerden birinin altında "Nev'îzâde merhûmun hattıdır."[3] yazılıdır. V nüshası Atâyî'nin düştüğü hâşiyeler sayesinde zengin bir görünüm sergilemektedir. Bu yazma, M nüshası ile aynı kol başından olduğu için tahkikli metne dâhil edemedik. Bununla birlikte M, L ve K nüshalarının çözüme yetmediği noktalarda V nüshasından yararlandığımızı belirtmekte fayda vardır.

3. Şeceresi

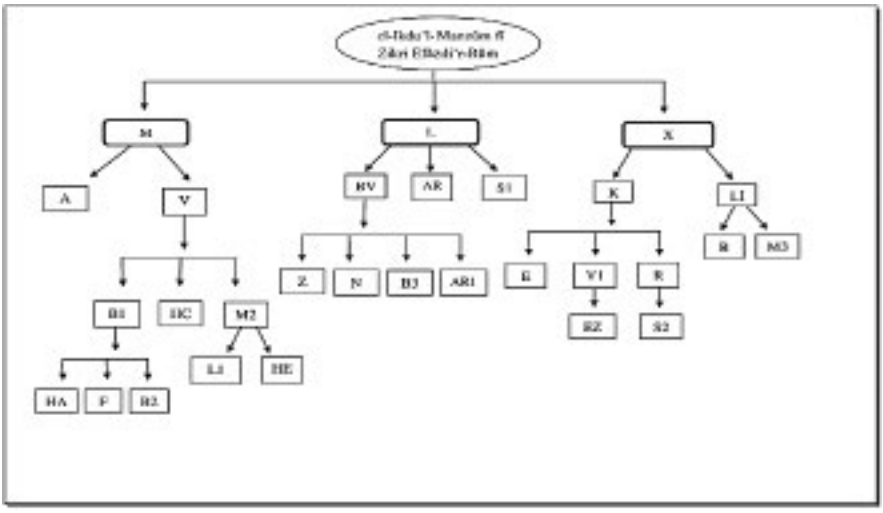

1 Bir örnek için bk. Ali b. Bâlî, *el-Ikdu'l-Manzûm,* K, vr. 30b.
2 Donuk, age, c. 1, s. 161-162.
3 Ali b. Bâlî, *el-Ikdu'l-Manzûm,* V, vr. 61b.

C. Tahkik ile İlgili Açıklamalar

• Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM) metin tahkiki kaideleri esas alındı.

• *el-Ikdu'l-Manzûm*'un Manisa 1348 nüshası için م (M), Kayseri 911 nüshası için ق (K) , Milli Kütüphane FB 390 nüshası için ل (L) kısaltması kullanıldı.

• Nüsha farklılıkları iki noktadan (:) sonra verildi. Örnek: م: بيت.

• Nüshada eksik olan bilgi eksi (–) işaretiyle verildi. Örnek: ق –قد.

• Nüshada fazla olan bilgi artı (+) işaretiyle verildi. Örnek: ل +شعر.

• Dipnotta birden fazla bilgi veriliyorsa bunların arası düz çizgi (|) ile ayrıldı.

Örnek: ل +شعر. | ق: للمفتي أبي السعود.

• Arapça metinde âyetler metin içinde süslü parantez arasında harekeli olarak verildi. Örnek:

﴿ أَلَمْ يَأْنِ لِلَّذِينَ آمَنُوا أَن تَخْشَعَ قُلُوبُهُمْ لِذِكْرِ اللَّهِ﴾

• Âyet bilgisi dipnotta şu şekilde verildi: الحديد، 57/16.

• Metin içinde âyetlere yapılan telmihlere dipnotlarda işaret edilerek âyetin orijinal metnine yer verildi.

• Metin içinde zikredilen hadislerin kaynağı, başta *Kütüb-i Sitte* olmak üzere literatüre ait kitaplar üzerinden gösterildi.

• Alıntılanan metinler özgün kaynaklarına müracaat edilerek yerlerine işaret edildi.

• Tercüme-i hâli verilen âlimlerin isimleri köşeli parantez içine alındı.

EL-IKDU'L-MANZÛM
FÎ ZİKRİ EFÂZILİ'R-RÛM

ALİ B. BÂLÎ

Allah'ın rahmeti onun üzerine olsun.

العقد المنظوم
في ذكر أفاضل الرّوم

على بن بالى

رحمة الله عليه

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla…[1]

Ey ecelleri takdir eden ve onlara belirli bir süre veren, ey işleri düzenleyen ve tüm işleri tek tek sayıp döken (Allah'ım)! Doğrulukla konuşanların en hayırlısı olan, kendisine hikmetin ve eşsiz hitap becerisinin verildiği, kitap ve peygamberliğin kendisiyle sona erdiği Hz. Muhammed'e ve ona güzellikle tâbi olan aile efradına ve ashabına merhamet eyle.

Sadede gelince, kendi zamanımda yaşayan ve yine kendi asrımda vefat eden, bir kısmının bereketli sohbetlerinden istifade ettiğim ve bir kısmını sadece görmekle müşerref olduğum büyük âlimlerin ve hayırlı şeyhlerin tarihine ait en güzel kıssaları ve haberleri anlatacağım. Allah onları Firdevs cennetlerine ve lutfuyla en hayırlı yere ve konuma yerleştirsin.

Bu deniz [gibi âlim]ler ne acayiptir! Kabirlerdeki sedefler onları nasıl içine alabilmiştir? Bu dağ [gibi âlim]ler ne acayiptir! Zaman[2] onları nasıl gizleyebilmiştir? Tâ ki onlardan geriye sadece tasavvur ve hayal kalmıştır. Bu çalışmada en uygun ibareleri ve en parlak işaretleri seçerek en güzel yolu tutmaya gayret ettim. Hayatıma yemin olsun ki, böyle bir çalışma çoğularına[3] göre zaman kaybı **[2a]** olarak kabul edilmektedir. Çünkü marifet, onlara göre hurafelerden ibarettir. Öyle bir zamana geldik ki, bu zamanda edebiyat ayıp görülmekte, sanat dallarıyla ilgilenmek günah sayılmaktadır. Zamanın bu [derdinden] şikâyet[4] ancak merhameti çok olan Allah'adır. Zaman, erdemlerle donanmış ve akranlarının önüne geçmiş kişilere zulüm ve düşmanlık kılıcını çekmiş, asalet ve şeref sahibi her kişiye oklarını yöneltmiştir. Bu yüzden inci ile cam birbirine karışmış, tatlı su, acı suya benzemiştir. Akıllı kimseler sisteki sineklerin kaybolması gibi yok olup gitmiştir. Bilgi, hayalî bir gök kuşağına ya da gitmek üzere olan bir misafire dönüşmüştür. İlmin esası ve binâsı güçsüz düşmüş, temelleri yıkılmış ve ateşi sönmüştür. İlmin izleri neredeyse silinmeye yüz tutmuştur.

---

1 K -Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla. | L: Noksanlıklardan münezzeh, yüce Allah'ın adıyla.
2 K: hâlleri
3 2a L
4 2a K

بسم الله الرّحمن الرّحيم[1]

يا منْ قدّر الآجال وجعل لها مددًا، ودبّر الأمور وأحصى كلّ شيء عددًا، صلِّ على محمّد خيرِ مَن نطق بالصّواب، وأُوتي الحكمةَ وفصلَ الخطاب، وخُتم به الرسالةُ والكتاب، ومن تبعه بإحسان من الآل والأصحاب.

٥ وبعدُ، فنحن نقصّ عليك أحسنَ القصص والأخبار مِن تواريخ العلماء الكبار والمشايخ الأخيار الّذين درجوا في زماني وشالَت نَعامَتهم في عصري وأواني من الّذين تبرّكتُ بصحبتهم أو تشرّفتُ بمُجرّد رُؤيتهم أسكنهم الله فراديسَ الجنان وأنزلهم بلُطفه خير مُستقرّ ومكان.

ويا عجبًا من هذه البحورِ، كيفَ وسعَها أصدافُ القُبُور، ومن هذه الجبال كيف ١٠ واراها الآل[2]، حتّى لم يبق منها إلّا التّصوُّر والخيال. وقصدتُ في ذلك إلى أحسن المسالك من أوفق العبارات وأرشق الإشارات، ولعمري إن ذلك يعد عند الأكثرين[3] من تضييع الأوقات، [٢أ] لأنّ المعارف عندهم خرافات، فإنَّا قد انتهينا إلى زمان يرون الأدب عيبا، ويعدّون التضلّع من الفُنُون ذنبا، والى الله الحنّان، المشتكى[4] من هذا الزّمان، قد سلّ سيفَ بغيِه وعدوانِه، على مَن تحلّى بالفضائل وتقدم على أقرانه، وأَوفَق نبله ١٥ لكلّ ذي نبل ظاهر، وشرف باهر، فالتبَس الدّرّ بالزّجاج، واشتبه العذب بالأجاج، وضاع أرباب الألباب، كالذّباب في الضّباب، فصار المعارف طيفَ خيال، أو ضيفًا على شرَف ارتِحال، وضعُف أساسُ العلم وبنيانُه، وتضعْضَع اركانُه وخمُدتْ نارُه، وكاد أن يمحَى آثارُه.

---

١ ق – بسم الله الرّحمن الرّحيم | ل: باسمه سبحانه تعالى.
٢ ل ، م: الحال.
٣ ٢أ ل
٤ ٢أ ق

Müftü Ebüssuûd Efendi'ye (Yüce Allah rahmet eylesin) aittir:[1]

İlmin tahtı şeffaf bir saray idi
Yücelerdeki yedi kubbeye erişiyordu

Karganın ulaşamayacağı kadar yüksek ve sağlamdı
Elde edilemeyecek kadar korunmuş ve yüceydi

Burçlarından hidâyet şimşeğinin parlaklığı yayılır
Bulutların arasından çıkması gözlenen şimşek gibiydi

Sonra ölüm rüzgârları eteklerini onun üzerine çekti
Ve o sarayın tahtları, sonra da payandaları yere serildi

Kasırgalar onun güzelliğinin eserlerini yok etti
Ondan herhangi bir belirti ve nişan bırakmadı

Yardım elleri zayıfladı, sevgi araçları tükendi. Allah sevgisi, tıpkı geçip giden gün gibi çekip gitti. Artık onun ne gücü ne de yardımcısı vardır. Dostluk, vefâ ve doğruluktan ayrılıp gitti. Bu yüzden saflığını kaybetmemiş bir dost göremezsin.

Muhakkak ki[2] Ebû Firâs[3] insanların ahvâlini açıklarken şöyle demiştir:

Şiir[4]

Etrafıma bakındığımda öyle arkadaşlar görüyorum ki
Hep nimetin döndüğü tarafa yönelip durur

Bütün dostlar böyle insafsız mıdır
Ve onurlu insanlara karşı zaman cimri midir

Zeyd ve Amr[5] gibi (adı-şânı duyulmamış) makam **[2b]** ve güç sahibi birine dayanırsan, Bakıl'dan daha aptal ve Habennak'tan daha ahmak olsan da sen baş göz üstünde tutulursun. Eğer böyle bir dayanağın yoksa[6] Sahbân el-Vâilî'den daha fasih ve İyadlı Kuss'tan daha belîğ olsan da adamdan sayılmazsın.

İbn Abdülkerim Efendi'ye (Yüce Allah rahmet eylesin) aittir:[7]

1 L +Şiir | K: Müftü Ebüssuûd'a aittir.
2 K -Muhakkak ki
3 2b L
4 L -Şiir
5 2b K
6 L -bir zaman
7 L: İbn Abdülkerim dedi; K: İbn Abdülkerim.

للمفتي أبي السّعود (رحمه الله تعالى)، شعر[١]

وكان سرير العلم صرحا ممردا ... يناغي القباب السّبع وهي عظام
متينًا رفيعًا لا يطار غرابه ... عزيزًا منيعا لا يكاد يرام
يلوح سَنا برق الهدى من برُوجه ... كبرقٍ بدا بين السّحاب يشام
٥ فجرّت عليه الرامسات ذيولَها ... فخرّت عرُوش منه ثمّ دعام
محا الذاريات الهوج آيات حسنه ... فلمْ يُبق منها آية ووِسام

ضعُفت سواعدُ المساعدة، وانحسمَت موادّ الموادّة، وذهب الحبّ في الله كأمسِ الدّابر، وما له من قُوّة ولا ناصر، وخلت الخلّة عن الصدْق والوفاء، فلا ترى إلا خليلًا خليًّا عن الصفاء.

١٠ وقد[٢] قال أبو فراس[٣] شارحًا عن أحوال النّاس:

شعر[٤]

أقلّب طرفي لا أرى غير صاحب ... يميل مع النعماء حيثُ يميل
أكلُّ خليلٍ هكذا غيرُ منصِف ... وكلّ زمانٍ بالكرام بخيل

وإن استندْتَ إلى ذي جاه [٢ب] وقدر من زيْد وعمرٍو[٥]، فأنتَ مرفوع إلى الرّأس
١٥ ومحمُول على الحَدَق؛ وإن كنتَ أعْيَى من باقل وأَحمَق من هَبَنَّق، وإن[٦] عريت عن الاستناد، فأنت بمَعزِل عن الاعتِدَاد، وإن كنتَ أفصح من سَحْبان وائل، وأبلَغ مِن قُسّ إياد .لإبن عبد الكريم (رحمه الله تعالى):[٧]

١ ل + شعر. | ق: للمفتي أبي السعود.
٢ ق – قد.
٣ ٢ب ل
٤ ل – شعر.
٥ ٢ب ق
٦ ل: إذ.
٧ ل: قال ابن عبد الكريم، ق: ابن عبد الكريم.

Beyit[1]

İnsanlar kutlu kişileri ve
Saygın simaları göz ardı etti

Beceriksizler izzet sarayında ağırlanırken
Akıllı kimseler bir kenara itildi

Aman Allah'ım! Köleler özgür insanlara lider yapıldı. Küçükler büyüklerin önüne geçti. Faziletli ve kıymetli eşyaların çarşısı müşterisiz kaldı. Düşük tabiatlı olanlar, üstün ve şerefli olanlara tercih edildi. Ayıplanacak utanılacak şeyler yayıldı. Cömertlik ve hoşgörü azaldı. Öyle ki kapısına sığınılacak, kendisinden bir şey istenecek kimse kalmadı. Edip el-'Âsımî şu sözüyle ne kadar da doğru söylemiş ve bu durumu ne güzel açıklamıştır:

Şiir

Boş ver, dünyada küçük büyük herhangi birinin
Sığınabileceği saygın bir kişi kalmadı

Şeref diyarında dost olan yoktur
Fazilet ehlinin hiçbir yardımcısı yoktur

Her hür kişi felâketlerin elinde
Ya kırılmış ya da esirdir

Ne zaman herhangi birinin yardımını almak veya[2] onun şeref yağmurlarının altında bulunmak için yanına girsem o anlarda hep Cahza'nın [el-Bermekî] şu sözünü hatırlarım:

Şiir[3]

Kendilerine ulaşmak için çabaladığın bir kavim vardır
Sanki ben burunlarındaki kılı koparmak için uğraştım

Kalk ve büyük kadehle bana (şarap) ver ve şiir söyle
Kanatları altında yaşanacak kimseler göçüp gitti

1 M, K -Beyit
2 3a L
3 M: Beyit

بيت[1]

والنّاس قد نبذوا وراء ظُهورهم غرّ الوُجُوه وزمرة السُّعداء
والأخرقون بقبّة من عزّة وأولو النُّهى منبوذة بعراء

ويا لله من توليَة العبيد على الأحرار، وتقدّم الصغار على الكبار، وكساد سوق الفضائل والمعالي، واستئثار الوضيع على الماجد العالي، وفشوّ اللّؤم والوقاحة، وقلّة الكرم والسماحة، بحيثُ لم يبْقَ مَن يُلتجأ إلى بابه، ويُرتَجى من جنابه. ومَا أصدقَ الأديبَ العاصمي حيثُ قال وأبان عن هذه الأحوال:

تسل فليْس في الدُّنيا كريم يلوذُ به صغيرٌ أو كبير
فرَبع المجدِ ليس به أنيس وحِزبُ الفضل ليس بهم نصير
ولا أحدَ من الأحرارِ إلّا كسيرُ يدِ النوائب أو أسير

وما دخلتُ على أحدٍ طالبًا من رفده ونوالِه، ومستدرا[2] من شآبيب نبله وأفضاله، إلا وقد تذكّرت في تلك اللّحظة ما قاله جَحْظَةُ:

شعر[3]

قومٌ أُحاول نيْلهم فكَأنَّني حاولتُ نتْفَ الشَّعر من آنافِهم
قُم فاسْقِنيها بالكبير وغنّني ذهَب الّذين يُعاش في أكنافِهم

١ م، ق – بيت.
٢ ٣أ ل
٣ م: بيت.

Müstesna olanlar ve nâdir bulunanlar hariç[1] faziletli insanları bulmak, deve kuşu yumurtası ve [toprağı altın yapan] kibrit-i ahmeri bulmaktan daha zordur. Bu durum, tartışmasız gerçeğin ta kendisidir ve uydurulmuş bir söz değildir.

Nâçizâne yazara aittir:

Bütün zeki gençlerin ışığı söndü
Lambalarında bir nur bulamadım **[3a]**

Bütün insanlar onlardan yüz çevirmekte
Onlara destek olanlarsa azdır

İşte tecrübelerin bana öğrettiği budur
Eğer bilmiyorsan bir bilene sor

Muhakkak ki nehirlerin bulanıklığı kaynağın bulanıklığındandır. Eğer bilmiyorsanız bilenlere sorun. Gurur ve gösteriş onları kaplamış ve göğüs kafeslerindeki kalpleri körelmiştir. Birbirlerinin peşine takıldılar ve yapıp yıkmaya çalıştılar. Şüphe yok ki bir kör diğer köre rehberlik ederse, ikisi birlikte kuyuya düşerler.

Şiir

Bir yokuşta buluşursa yetmiş kör bir şekilde
Hepsi kuyuya düşer içlerinden bir lider seçerlerse

Ey nefis, sözü çok uzattın; artık asıl maksadına dön ve şikâyet etmeyi bırak, anlattığın hikâyenin sadedine gel. Bu yaşadığın, dünyanın âdeti ve geleneğidir. Şüphe yok ki her devrin ileri gelenleri, kendi zamanlarından şikâyet etmişlerdir.

İmam Şâfiî[2] (Yüce Allah ondan razı olsun)[3] şöyle demiştir:

Şiir[4]

Zamanın sıkıntıları çoktur, yok olmaz
Onun mutluluğu sana bayram gibi gelir

Nice büyükleri zaman, ele geçirip köle hâle getirmiştir
Ancak sen zamanı aptalların elinde köle olarak görürsün

1 3a K
2 3b L
3 L, K -Yüce Allah ondan razı olsun.
4 L -Şiir

إلّا مَا شَذَّ أَو نَدُرَ[1] فإنّهُ أعزّ من بيض الأنوق والكبريت الأحمر، وهذا هو الحقّ الصّريح بلا مرا وما كان حديثًا يفترى:

لمؤلفه الحقير

خَبا مصباحُ كلِّ فتًى ذكيّ وفي مشكاتهم لم ألقَ نورا [٣أ]
وجلُّ النّاس في الإعرَاض عنهم قليلٌ مَن يكون لهم ظهِيرا
وهذا ما التجارب علَّمتْني فإن تَكُ غافلًا فاسْأل خبِيرا

ألا إنّ تكدُّر الأنهار من تكدّر العُيُون، فاسئلوا أهل الذّكر إن كُنتُم لا تعلمُون، استولى عليهم التبجح والغرور واعمى القلوب الّتي في الصُّدُور. فتبع بعضُهم بعضًا وحاولوا إبرامًا ونقضًا، ولا شكَّ أنّ الضّرير إذا قاد الضّريرَ وقعَا معًا في البِئر:

شعر

إذا التقَى في حَدَبِ واحدٍ سبعُون أعمَى بمقادير
وصيَّروا بعضَهم قائدا فكلُّهم يسقطُ في البِير

يا نفسُ قد أطلْتِ الكلامَ فعُودِي إلى المرام وأقصري عن هذه الشكاية وارجعي إلى ما أنتِ بصددِه مِن الحكاية، فإنّ ذلك دأبُ الدّهرِ وعادتُه، فلا جرمَ شكا من كلّ زمانٍ سادتُه.

قال الإمام الشّافعي[2] (رضي الله تعلى عنه):[3]

شعر[4]

مِحَن الزّمان كَثيرةٌ لا تنقَضِي وسرُورُه ياتِيكَ كالأَعْيَادِ
مَلَكَ الأكَابِرَ فَاسْتَرَقَّ رِقَابَهُم فَتَراه رِقًّا فِي يدِ الأَوْغَادِ

١ ٣أ ق
٢ ٣ب ل
٣ ل، ق – رضي الله تعلي عنه.
٤ ل – شعر.

Birisi şöyle demiştir:[1]

Dünyanın musibetleri ve âfetleri
Diğer insanlara değil de fazilet ehline gelip çatar

Tıpkı kuşlar gibi, hiçbiri tutsak edilmez
Sesi neşe ve coşku veren kuşlar hariç

el-Hamdûnî demiştir ki:[2]

Kendisiyle mutlu olduğum edebe ait küçük bir şey öğrenmedim ki
Altında kötülüğe dair bir şey öğrenmiş olmayayım

Kezâ mahir bir şekilde sanatıyla öne çıkan kişi
O sanatıyla nereye yönelirse yönelsin mahrumdur

Bu kitaba *el-Ikdu'l-Manzûm fî Zikri Efâzıli'r-Rûm* [Anadolu Bilginlerini Anlatmada Gerdanlık] ismini verdim. Kelimelerimi mütalaa edenlerden isteğim hatalarımı mâzur görmeleridir. Çünkü bu, türlü türlü sıkıntılarla zamanın kendisini sınadığı ve dert kadehlerini yudum yudum içirdiği kişinin sözüdür.

İbn Abdülkerim şöyle derken ne kadar doğru **[3b]** söylemiştir:

Şiir[3]

Dertlerin içinde kişi bir fazilet ortaya koyamaz
Nitekim bulut araya girince güneş ortaya çıkmaz

1 K -Birisi demiştir.
2 3b K
3 L, M -Şiir

وقال واحد:[1]

تَطْرُقُ أَهلَ الفضلِ دُون الوَرَى مَصَائِبُ الدُّنيَا وآفَاتُهَا
كَالطّيرِ لَا يُسجَنُ مِن بينِهَا إِلَّا الّتِي تُطْرِبُ أصْوَاتُهَا

وقال الحمدوني:[2]

٥ مَا ازْددْتُ مِن أَدبٍ حرفًا أُسرُّ بِه إِلَّا تَزيَّدتُ حرفًا تَحْتَهُ شُومُ
كَذَا المُقَدّم فِي حذقٍ بِصنْعَتِه أَنَّى توجَّه فِيها فهُو مَحْرومُ

وسمّيت هذه الجريدةَ **بالعِقد المنظُوم في ذِكر أفاضل الرّوم**، والمأمول ممّن يطّلع على كلِماتي أن يغضَّ الطّرف عن عثَراتِي، فإنّ ذلك كلام مَن جرّبه الدّهرُ بِالبأس والبؤْسى، وَجرّعه سلافة الغموم كأسا فكأسا، وما أصدقَ [٣ب] ابن عبد الكريم حيثُ ١٠ يقُول:

شعر[3]

وَلا المرءُ يُبدِي بِالهمُومِ فضيلةً ولَا الشّمسُ تَبْدُو إِذْ يَحُولُ غَمَامُ

١ ق – وَقال واحد.
٢ ٣ب ق
٣ ل ، م – شعر.

[İsâmeddin Ebu'l-Hayr Ahmed b. Muslihuddin "Taşköprîzâde Efendi"]

Taşköprîzâde olarak tanınan İsâmeddin Ebu'l-Hayr Ahmed b. el-Mevlâ Muslihuddin Efendi, [Kanûnî Sultan Süleyman devri] efendilerinin öncüsü ve değerli kolyenin büyük incisidir.

Âlimlerin seçkinlerinden sayılan Muslihuddin Efendi, Halep kadılığından sonra Semâniye medreselerinden birinde müderris iken vefat etti. Taşköprîzâde, çocukluğun kemendinden kurtulduktan sonra zekâ ve kıymet yolunun erbabı arasına katıldı. Cılızı semizden, ucuzu pahalıdan ayırmaya çabaladı.[1] Yiğitlik ayaklarının üzerinde ayağa kalktı. Fazilet ve irfan elde etmede, maksatları ve araçları mükemmel kılmada özen ve ciddiyetle işe girişti. Ona hadis ve tefsir rivayetlerini nakletmede icâzet verinceye kadar babasının yanında ilimle uğraştı. Taşköprîzâde ile babası Hocazâde Efendi'den; o, Mevlâ Fahreddin el-Acemî'den; o, Mevlâ Haydar'dan; o, Mevlâ Sa'deddin et-Teftâzânî'den hadis ve tefsir nakletmiştir.

Daha sonra Seyyidî Mehmed el-Kocavî Efendi'den dersler okuyup ona mülâzım oldu. Sonra da Mîrim Çelebi olarak tanınan[2] Mevlâ Mahmud İbn Mehmed'den ders aldı.[3] Onun yanında matematik ilimlerini tamamladı. Şeyh Muhammed et-Tunusî el-Mağûşî İstanbul'a gelince ondan ders okudu ve yanında ilim tahsil etti. Tâ ki el-Mağûşî ona, sırayla Şeyh Şehâbeddin Ahmed es-Sübkî[4] ve Şeyh Şehâbeddin Ahmed b. Hacer el-Askalânî'den nakletmiş olduğu hadis ve tefsiri ve icâzet verilebilen ve rivayet edilebilen tüm bilgileri nakletme konusunda icâzet verdi.

İlk olarak Dimetoka kasabasında Oruç Paşa Medresesi'nde yirmi beş akçe ile ders verdi. Sonra İstanbul'da Muhyiddin **[4a]** Efendi İbn el-Hâc Hasan Medresesi'nde otuz akçe ile, sonra Üsküp İshâkiyesi'nde kırk akçe ile, sonra adı geçen görevle İstanbul'da Kalenderiye Medresesi'nde,[5] sonra aynı şehirde Mustafa Paşa Medresesi'nde elli akçe ile müderrislik yaptı. Daha sonra Edirne'de mücâvir olan [Peykler ve Saatli] medreselerinden birine naklolundu.

1 L: kokladı
2 L: bilinen
3 4a K
4 K - Şeyh Şehâbeddin Ahmed es-Sübkî
5 4b L

[المولى عصام الدّين أبو الخير أحمد بن مصلح الدّين طاشكبري زاده]

ومقدم هؤُلاء السّادة وواسطة هذه القلادة المولى عصام الدّين أبو الخير أحمد بن المولى مصلح الدّين المشتهر بطاشكبري زاده.

وكان المولى مصلح الدّين المزبُور من العلماء الأعيان[١]، توفّي وهو مدرّس بإحدى المدارس الثمان بعد ما كان قاضيًا بحلب. ولما خلص المرحوم من ربقة الصّبي فانتظم في سلك أرباب الحجر والحجا، وفرّق الغثّ عن السمين، وميّز الكاسد عن الثمين، قام على أقدام الإقدام، وشمّر[٢] عن ساق الجدّ والاهتمام في تحصيل المعارف والفضائل، وإتقان المقاصد والوسائل. واشتغل على أبيه حتّى أجاز له برواية الحديث والتّفسير راويًا لهما على المولى خواجه زاده عن المولى فخر الدّين العجمي عن المولى حيدر عن المولى سعد الدّين التّفتازانيّ.

ثمّ قرأ على المولى سيّدي محمّد القوجوي، وصار ملازما له. ثمّ قرأ على المولى محمُود بن محمّد المشتهر[٣] بميرم چلبي[٤] وكمّل عنده العلوم الرياضيّة. ولمّا جاء الشّيخ محمّد التّونسيّ المغوشي إلى قسطنطينية قرأ عليه واشتغل لديه حتّى أجاز له بأن يروي عنه التّفسير والحديثَ وجميعَ ما يجوز إجازته ويصحّ روايته راويًا عن الشّيخ شهاب الدّين أحمد السبكي[٥] عن الشيخ شهاب الدين أحمد بن حجر العسقلاني.

ودرّس أوّلًا في مدرسة أروج پاشا بقصبة ديموتوقه بخمسة وعشرين، ثمّ مدرسة المولى محيي الدّين [٤أ] ابن الحاج حسن قسطنطينية بثلاثين، ثمّ إسحاقية أسكوب بأربعين، ثمّ المدرسة القلندرية[٦] بالوظيفة المزبورة في مدينة قسطنطينية، ثمّ مدرسة مصطفى پاشا في المدينة المزبروة بخمسين. ثمّ نُقل إلى إحدى المدرستين المتجاورتين بأدرنه،

١ ٤أ ل
٢ ل: شم.
٣ ل: الشهير.
٤ ٤أ ق
٥ ق – عن الشّيخ شهاب الدّين أحمد السبكي.
٦ ٤ب ل

Akabinde Semân medreselerinden birine döndü.[1] Edirne'de Sultan Bayezid Han Medresesi'ne naklolundu. 952 senesinde Bursa kadısı olarak atandı. Semân medreselerinden birine geri döndü. Sonra İstanbul kadılığına atandı. Gözleri rahatsızlanıncaya kadar dinî hükümlerin icrasına meşgul oldu. Hastalık gözlerine zarar verdi ve artık görmez oldu. Hukukta geçen "Kaza geldiğinde gözler kör olur." sözünün tasdikçisi oldu. Görevinden istifa edip daha önce yaptıklarından tevbe etti. Yazdığı bazı kitapları temize çekmekle uğraşmaya başladı. Bu işlere çalışırken[2] basur hastalığına yakalandı. Bu hastalıkla ölümünün yaklaştığını ve umutlarının artık tükendiğini fark etti.[3] Yakınları onun öleceğini anladıklarında hizmetinde bulunurken ettikleri kusurların affı için niyazda bulundular. O da şu mektubu yazarak güzel bir cevap verdi:

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla, Hamd, âlemlerin Rabbi olan Allah'a aittir. Salât ve selâm Allah'ın Resûlü Hz. Muhammed'in (s.a.), onun bütün âlinin ve ashâbının, bildikleriyle amel eden âlimlerin, zühd sahibi şeyhlerin, sabreden fakirlerin, şükreden zenginlerin üzerine olsun. Allah onlara kıyamet gününe kadar selâmet versin. İmdi, yâ Rabbî, Seni ve Senin meleklerini şahit tutuyorum ki[4] ben İslâm dini üzerine yaşadım ve dindeki bid'atlerden Sana sığınıyorum. Kıyamet gününde, Müslüman olmuş bir şekilde **[4b]** Seninle buluşmayı diliyorum. Sonra, çocuklarım ve akrabalarım benim hakkımı gözetmek konusunda kendilerine vâcip olan şeylerde yapmış oldukları kötülükten dolayı benden helâllik istediler. Ben de bundan sonra hakkıma riâyet etmeleri durumunda onlara hakkımı helâl edeceğimi söyledim. Selâm insanların efendisi ve onun kıymetli arkadaşları üzerine olsun.

Bu usta şahsın dilinden bu yazı tamamlandığında dünya hayatından alakasını kesip cennetin kutsal bahçelerine ulaştı. Vefat etti ve Rabb'ine kavuştu. Allah onun ruhunu şâd kılsın, her zaman muzafferiyetlerini arttırsın. Vefatı 968 senesinde oldu.

---

1 L: ulaştı
2 4b K
3 L, K: istedi
4 5a L

ثمّ عاد[1] إلى إحدى المدارس الثمان. ثمّ نُقل إلى مدرسة السُّلطان بايزيد خان في أدرنه. ثمّ قُلّد قضاء بروسه سنة اثنتين وخمسين وتسعمائة، ثمّ عاد إلى إحدى المدارس الثمان، ثمّ قلّد قضاء قسطنطينية، فاشتغل في إجراء الأحكام الدّينيّة إلى أن عرضت له عارضة الرمد، فأضرّت عيناهُ وعميت كريمتاه، فكان مصداق ما ورد في الأثر: «إذا جاء القضاء عمي البصر». فاستعفى عن المنصب واستتاب عن سوالفه، واشتغل بتبييض بعض تواليفه. بينا هو في هذه الأمور[2]، إذ ابتلي بمرض الباسُور، فنعى[3] بقرب أجله وانصرام أمله، ولمّا تيقّن أقاربه بموته تضرّعوا منه أن يجعلهم في حلّ من تقصيرهم في خدمته فأحسن في الجواب واستملى هذا الكتاب:

«**بسم الله الرّحمن الرّحيم**. الحمد لله ربّ العالمين، والصّلاة والسّلام على نبيّه محمّد -صلّى الله عليه وسلم- وآله وصحبه أجمعين، وعلى العلماء العاملين، وعلى المشايخ الزاهدين، وعلى الفُقراء الصابرين، وعلى الأغنياء الشّاكرين وسلّم عليهم سلامًا إلى يوم الحشر والدّين. ثمّ إنّي أشهدك وأشهد[4] ملائكتك بأنّي عِشت على ملّة الإسلام، وأعيذ عن البدعة في الدّين، وأرجُو أن ألقاك بالإسلام [٤ب] في يوم الدّين، ثمّ إن أولادي وأقربائي إلتمسوا مني أن أجعهلم في حلّ ممّا عملُوا من الإساءة فيما وجب عليهم من رعاية حقي. وإنّي جعلتهم في حلّ إن عملُوا في رعاية حقّي عليهم فيما بعد ذلك. والسّلام على سيّد الأنام وصحبه الكرام.»

فلمّا تمّ التّحرير من لسان ذلك النّحرير، انقطع عن عالم الإنس واتصل بحظائر القُدس، وقضى نحبه ولقي ربّه، روّح الله روحه وزاد كلّ يوم فتوحه، وذلك سنة ثمان وستّين وتسعمائة.

---

١ ل: وصل.
٢ ٤ب ق
٣ ل ، ق: فبغي.
٤ ٥أ ل

Merhum efendi, eğitim ve ilim konularında deniz, faziletlerin[1] tepelerine ve zirvelerine çıkmış, açık ve gizli anlamlara hâkim biri idi. Mevzûların ortaya konması ve yazılmasında, konuların aydınlatılması ve incelenmesinde otorite idi.[2] Meseleleri yazarken kalemlerin dili mürekkep hokkasına gidip gelmekten bitkin düşerdi. Yazmış olduğu kıymetli kitapları ve değerli eserleri bu hususu ortaya koymada yeterlidir. Zira kılıcın küçük izini gören kişi aslında daha fazlasını gömüştür. O, (Allah'ın rahmeti onun üzerine olsun) tüm çalışmalarında itidal ve doğruluk üzereydi. Hakka razı, kibir ve inattan arınmıştı. Birisinde inat ve rekabet hissettiğinde onunla tartışmaya girmekten kaçınırdı. O, (Allah'ın rahmeti onun üzerine olsun) dünyaya az rağbet eder,[3] sevap kazanmak için çok çalışırdı. Tüm zamanını ibadet ve ilim tahsilinde sarf ederdi.

Sözüne güvendiğim bazı kişiler onun bir gün eliyle diline işaret edip şöyle dediğini anlatırlar: "Bu dil, hata ve kusur adına neler işledi neler! Ondan doğru ve yanlış pek çok şey sâdır oldu. Şu kadarı var ki dünyevî makamları talep etmek için **[5a]** asla söz söylemedi." O, oldukça rağbet gören güzel bir yazı ile hızlıca yazardı. Güzel yazısıyla çok sayıda kitap yazmıştır.[4]

Onun gözde öğrencilerinden biri şöyle demiştir: "Kalenderiye müderrisi iken Ramazan gecelerinden birinde, yemek vaktinde -ki Ramazan aylarında her akşam öğrencilerini davet etmek âdetiydi- şöyle dedi: Üsküp İshâkiyesi görevini üstlendiğimde kendime her sene[5] *Beyzâvî Tefsiri* nüshasını yazıp üç bin dirheme satmayı ve o para ile Ramazan akşamlarında öğrencilerime yemek vermeyi âdet edindim."

İtimat edilen bazı kimselerden onun şöyle dediğini duydum: "Bazı sûfî şeyhlerle irtibata geçtim ve bu irtibatım sebebiyle (Allah'a şükürler olsun) seyr ü sülûke ait iştiyak duyduğum bazı hâller hâsıl oldu. Birden tam bir soyutlanma ile bedenimden bütünüyle ayrıldım. Bu hâl üzere iken birden öğle vakti girdi ve namaz için abdest almaya niyetlendim. Fakat öğle vakti çıkıncaya kadar vücudumu hareket ettirecek ve kullanacak gücü bulamadım. Sonra ikindi vakti girdi, ben yine aynı vaziyette idim. Sonra eski hâlime döndüm." Allah'ım, bizleri hak yolun yolcuları[6] ve sâlihler zümresi ile haşret, bizleri gaflet çukurlarında helâk olmuşlardan kılma.

1 M: boşlukların
2 5a K
3 5b L
4 M: çok yazmıştır; K: kitaplar yazmıştır.
5 5b K
6 6a L

وكان المولى المرحوم بحرًا من المعارف والعلوم، متسنِّمًا من الفضائل[١] سنامها وغاربها، مُقيّدًا من المعاني شواردَها وغرائبَها، وكان له اليد الطُّولى في[٢] تحرير المسائل وتصويرها، وتدقيق المباحث وتنويرها، تكلّ ألسنة الأقلام من أفواه المحابر في أدائِها وتقريرها، ويكفيك آثارُه المنيفة وتصانيفُه الشّريفة، فمن رأى من السّيف أثره فقد رأى أكثره، وكان (رحمه الله) في جميع مباحثاته على النصفة والسداد، راضيًا بالحقّ عاريًا عن المكابرة والعناد، إذا أحسّ من أحد اللّجاج والمنافسة أمسك عن التّكلُّم والمباحثة، وكان (رحمه الله) قليل الرّغبة في دُنياهُ[٣]، كثير التشمر في تحصيل زلفاه، صارفًا لجميع أوقاته في تحصيل العلوم وعباداته.

وحكى بعضُ مَن أثِق بكلامه أنه أشار يومًا بيده إلى لسانه وقال: «إنّ هذا فعَل ما فعَل من التّقصير والزّلل وصدَر عنه ما صدَر من الحقّ والغلطِ غيرَ أنه [٥أ] ما تكلّم في طلب المناصب الدُّنيويّة قطّ.» وكان يكتب خطًّا مليحًا يرغب فيه مع كمال السرعة، وقد كتب كثيرًا من الكتب[٤] بخطّه الشريف.

وقال واحد من أعيان تلاميذه: «حضرت طعامه ليلة من ليالي شهر رمضان وهو مدرّس بالقلَندريّة، وكان من عادته أن يدعُو طلبته في كلّ ليلة من ليالي شهر رمضان، فقال إنّي مُنذُ تولّيت إسحاقية أسكوب جعلتُ لنفسي عادةً وهي أن أكتُب[٥] في كلّ سنة نُسخةً من تفسير البيضاويّ وأَبيعها بثلاثة آلاف دِرْهم وأنفق ذلك المبلغَ على طعام الطّلبة في ليالي رمضان.»

وسمعت من الثّقات أنّه قال: «اتّصلتُ ببعض المشايخ الصُّوفيّة وحصل لي بسببه الحمد لله تعالى بعض ما اشتاقه من نفائس السّلوك، وقد اتّفق لي انسلاخٌ كلّيّ وفارقتُ بدَنِي كلَّ المُفارقة فبيْنَا أنا على تلك الحالة إذ دخل وقتُ الظّهر فقصدتُ التّوضُّؤ للصّلاة فلم أقدر على تحريك القالب واستعماله فيه حتّى ذهب وقت الظّهر ثمّ وقت العصر وأنا على تلك الحالة، ثمّ عُدتُ على حالتي الأولى.» اللهمّ احشُرنا[٦] في زمَر الصّالحين السّالكين ولا تجعلنا في مهاوِي الغفلة هالكين.

١ م: العطايل.
٢ ٥أ ق
٣ ٥ب ل
٤ م: كتب الكثير، ق: كتب الْكتب.
٥ ق
٦ ٦أ ل

Kitapları Hakkında Bilgi

el-Me'âlim fî İlmi'l-Kelâm isimli kitabı, Şerîf el-Cürcânî'nin *Hâşiyetü't-Tecrîd* adlı eserine baştan "mâhiyet" konusuna kadar hâşiyesi vardır. Bu kitapta Mevlâ Ali el-Kûşî, Mevlâ Celâleddin ed-Devvânî, Mevlâ Mîr Sadreddin ve Mevlâ İbnü'l-Hatîb'in görüşlerini toplamıştır. Ayrıca eseri en muhtasar ve en uygun ifadelerle kaleme alan müellif, meselelerin etraflıca incelenmesi **[5b]** ve maksadın izahı adına kalbine doğan hususları da zikretmiştir. *el-Miftâh* kitabının üçüncü kısmını şerh etti. *el-Fevâidü'l-Gıyâsiyye*'yi şerh etti. Bu kitap[1] kapsamlı olup *el-Miftâh*'a yapılan şerhlerde[2] geçen bazı mevzûları reddeden görüşleri içermektedir. *eş-Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye fî Ulemâi'd-Devleti'l-Osmâniyye* diye isimlendirdiği bir kitabı vardır. Bu kitabı gözleri görmez olduktan sonra bir araya getirmiştir. Yazımıyla ilk meşgul olduğu eseri olup ilimlerin çeşitleri, sınıfları ve konularından söz etmiştir. Yine kitapta, her ilim dalında şöhret bulan eserlerden ve bu eserlerin müelliflerine ait tarihî bilgilerden bahsetmiştir. Böylece eser, değerli ve çok faydalı bir hâle gelmiştir. Tarih ilminde büyük bir kitap kaleme almıştır. Eserde, İbn Hallikân'ın söylediklerini bir araya getirmiş, ona sahâbe, tâbiîn ve diğerlerinin hayat hikâyelerini de ilâve etmiştir. Daha sonra bu eseri küçük bir cilt hâlinde özetlemiştir. Şerîf el-Cürcânî'nin *Şerhu'l-Miftâh*'ına bir hâşiye yazmaya başlamış lâkin eseri tamamlayamamıştır. Bu esere babası Muslihuddin Efendi'nin görüşlerini de koymuştur. Muhtasarlardan *el-Avâmil*'i[3] şerh etti. *el-Hidâye* ve *et-Tavâlî* isimli eserlerin dîbâcesini şerh etti. Beyzâvî'nin *el-Muhtasar*'ı tarzında nahiv ilmiyle ilgili bir muhtasarı vardır. Çeşitli risâleler yazdı ve bunlarda pek çok problemli meseleleri ve çetrefilli konuları inceledi. Bunların çoğu müsvedde olarak kaldı. Temize çekmeye muvaffak olamadı. Müsvedde olarak kalanların sayısı on beşten fazla olup bunlar arasında şunlar vardır: *Sûretü'l-Halâs fî Sûreti'l-İhlâs*, *er-Risâletü'l-Câmi'a li-Vasfi'l-Ulûmi'n-Nâfi'a*, *Mesâlikü'l-Halâs fî Mehâliki'l-Havâss*, *Ecellü'l-Mevâhib fî Ma'rifeti Vücûbi'l-Vâcib*, *Nüzhetü'l-Elhâz fî Ademi Vad'i'l-Elfâz li'l-Elfâz*,[4]

1 6a K
2 M, L: Şerhler
3 6b L
4 6b K

ذكر تواليفه

منها الكتاب المُسمّى بالمعالم في علم الكلام، وحاشية على حاشية التّجريد للشريف الجرجانيّ من أوّل الكتاب إلى مباحث الماهيّة، جمع فيه مقالات المولى عليّ القوشي والمولى جلال الدّين الدوّاني والمولى مير صدر الدّين والمولى ابن الخطيب وأداها بأخصر عبارة وأليق إشارة، ثمّ ذكر ما خطر له من تحقيق المقام [٥ب] وتبيين المرام، وشرح القسم الثّالث من كتاب المفتاح، وشرح الفوائد الغياثية وهو شرح[١] حافل يتضمّن الرّد على بعض المواضع من شروح[٢] المفتاح، وكتاب سمّاهُ بالشقائق النعمانية في عُلماء الدّولة العثمانية، وقد جمعه بعد عماه وهو أوّل من تصدّى له. وكتاب ذكر فيه أنواع العلوم وضروبها وموضوعاتها وما اشتهر من المصنّفات في كلّ فنّ مع نبذ من تواريخ مصنفيها، فجاء كتابا عزيزًا غزيرَ الفائدةِ. وصنّف كتابًا كبيرًا في التّاريخ، جمع فيه ما ذكره ابن خلّكان وأضاف إليه سيَر الصّحابة والتّابعين وغيرهم، ثمّ اختصر منه مجلدًا لطيفًا. وكتب حاشية من أوّل شرح المفتاح للشريف الجرجانيّ وأدمج فيها كلمات أبيه المولى مصلح الدّين ولم يتم. وشرح العوامل من[٣] المختصرات، وشرح ديباجة الهداية، وديباجة الطوالع، وله مُختصر في علم النّحو على منوال مُختصر البيضاويّ. وكتب رسائل وحقّق فيها كثيرًا من المسائل المشكلة والمباحث المعضّلة؛ وبقي أكثرها في المسودة، وما تيسّر تبييضه تنيف على خمسة عشر، منها؛ صُورة الخلاص في سُورة الإخلاص، الرسالة الجامعة لوصف العلوم النافعة، مسالك الخلاص في مهالك الخواصّ، أجلّ المواهب في معرفة وجوب الواجب، نزهة الألحاظ في عدم وضع الألفاظ[٤] للألفاظ،

١ ٦أ ق
٢ م ، ل: شروح.
٣ ٦ب ل
٤ ٦ب ق

Risâletü't-Ta'rîf ve'l-İ'lâm fî Halli Müşkilâti'l-Haddi't-Tâmm, *el-Kavâ'idü'l-Hamliyyât fî Tahkîki Mebâhisi'l-Külliyyât*, *Fethu'l-Emri'l-Muğlak fî Mes'eleti'l-Mechûli'l-Mutlak*, *Risâle fî Tefsîri Âyeti'l-Vuzû'*, **[6a]** *Risâle fî Tefsîri Kavlihi Te'âlâ "Huve'llezi halaka lekum mâ fi'l-ardi cemî'an*." Müellif (Allah'ın rahmeti onun üzerine olsun) Arapça şiirler yazıyordu. Gözleri görmez olduktan sonra bazı dostlarına şiirler nazmetmiştir:

Şiir

Suladım yeryüzünün yaygısını her dakikada
Gözyaşlarıyla, en hayırlı dostları andığımda

Yanağımın yüzü kuşak gibi çizgili
Kan kırmızısı ayrılık yaşı akıtmaktan ötürü

Gözlerim yakut gibi kızarmış akiktir
Gözbebeklerim korun üzerindeki anber gibidir

Dostlara bakma zevkinden mahrum kaldım[1]
Eğer ölümümden önce gözlerimi açamazsam ne acı!

Her şeyin yaratıcısı, insanların İlâh'ının takdiriyle
Başa gelen musibetten dolayı sızlanma ey nefsim!

Başa gelen her sıkıntıya razı olup sabır göstermek
Kendisinden razı olunan kişilerin ahlâkındandır

Müftü Ebüssuûd Efendi tefsirinden bir bölümü yazıp ona gönderdiğinde o da şu beyitleri yazmıştır:

O ki her yüce faziletin sahibi oldu gönlümde
Kefildi o, hakikatin ortaya çıkarılmasında

Rûhulkudüs, Hassân'ın fıtratını güçlü kıldı
Gizli olan bazı sırlar onunla ortaya çıktı

Edeple Allah Resûlü'nün onurunu savundu
Haşirde, korkudan emin olarak O'nunla buluştu[2]

1 7a L
2 Bu beyit, M ve L nüshalarında yoktur.

رسالة التّعريف والإعلام في حلّ مشكلات الحدّ التّام، القواعد الحمليّات في تحقيق مباحث الكليّات، فتح الأمر المغلق في مسئلة المجهول المُطلق، رسالة في تفسير آية الوضُوء، [٦أ] رسالة في تفسير قوله تعالى: «هُوَ الَّذِي خَلَقَ لَكُم مَّا فِي الأَرْضِ جَمِيعًا».

وكان (رحمه الله) ينظم الشّعر العربيّ وقد كتب إلى بعض أصدقائه بعد عماه:

٥ شعر

سقيْتُ بسِيطَ الأرضِ في كلِّ ساعةٍ ... بِدَمْعٍ جرَى فِي ذكْرِ خَيرِ الأَحبّة

وصَفْحَةُ خدّي كالوِشَاح المفَصَّلِ ... بِقَطْر دمُوع بين قَانِىء عبْرَة.

وعيْني عَقِيق بيَاقُوت مقْلَة ... وإنْسَان عيْنِي عنْبَر فوْق جَمْرة

حرمت مِن الأحْبَابِ لذَّةُ نَظْرة[١] ... فَوَا حَسْرَتَا إنْ لَمْ أَفِقْ قَبْلَ مَوْتَتِي

١٠ وَلَا تَجْزعِي يَا نفسُ مِن نَازِل جرى ... بِتَقْدِيرِ خَلَّاق إِلَه البَرِيَّة

فإنّ الرِّضَا والصَّبرَ في كلِّ مِحْنَة ... مِنْ أَخْلاقِ أَصحَابِ النُّفُوسِ الرَّضِيَّة

ولَمّا كتب المُفتي أبو السُّعُود جزأ من تفسيره وأرسله إليه، كتبَ عليه هذه الأبيات:

شعر

بنَفْسِي جنابًا حازَ كلَّ فضِيلَة ... وصار لإظهارِ الحقِيقَة ضَامِنا

١٥ وأيّد رُوح القُدْس حسَّان طبعَه ... فجلّى مِن الأسْرَار مَا كَانَ كَامِنا

ونافَح عن عِرض النّبي تأدّبا ... فَفِي الحَشْر يلقَاهُ مِن الخَوْفِ آمِنا[٢]

١ ٧أ ل

٢ هذا البيت ساقط من نسختي م ، ل.

Seninle İslâm aydınlatıcı bir nur hâline geldi
Ve sen dönüp duran gezegende sekizinci oldun

Tazmin yoluyla nazmetmiş olduğu şöyle bir şiiri vardır:

Ey kuzey rüzgârı, Necid'in sınırlarına ulaştın
5 *Duralım, sevgilinin ve onun konakladığı yerlerin anısına ağlayalım*

Yazık oldu, medreselerin izleri silinip gitti
Silinip gitmiş izlerin var mıdır bir kıymeti?[1]

1 7a K

بِكَ الملّةُ الزَّهرَاءُ أَضْحَتْ مُنِيرَة ففِي الكَوْكَبِ السَّيَّار قدْ صِرْتَ ثَامِنا

وله بطَريق التّضْمِين:

وَصَلْتِ حِمَى نَجْدٍ أَيَا رِيحَ شَمال قِفَا نَبْكِ مِن ذكرَى حَبِيبٍ ومنزِلِ

فَوَا أَسَفَا رَسْمُ المدَارِسِ دَارِس فَهَلْ عِنْد رَسْمٍ دَارِسٍ مِنْ مُعَوَّل[1]

---

١ ٧أ ق

[Yahyâ b. Nûreddin Efendi "Emin Kösesi"]

Emin Kösesi olarak tanınan Yahyâ b. Nûreddin Efendi [Kanûnî Sultan Süleyman devrinin] erdemli bilginlerindendir.

Babası Osmanlı mütevellî zümresine mensuptu. Sultan Bayezid Han zamanında Sultan'ın özel ihracat mütevellîsi oldu. Merhum (Emin Kösesi), fıtratının güzelliği ve safiyeti sebebiyle atalarının takip ettiği ilim yolunu tercih etti. İlim tahsili ve tekâmül yoluna girdi.[1] Zamanının en erdemlileri **[6b]** ve akranları içinde en gözde olanlarıyla ilim çalıştı. Yüce mertebedeki ehil insanlarla dostluk kurdu. Tâ ki Müftü Cemâleddin el-Cemâlî'nin derslerinde muîd [ders tekrar ettirmekle yükümlü medrese görevlisi] oldu. Müftünün hizmetindeyken kendini ispatladı ve müftü onu kızıyla evlendirdi. Sonra Bursa'da Emir Sultan[2] Medresesi olarak bilinen Kasım Paşa Medresesi'nde yirmi beş akçe ile ders verdi. Otuz akçe ile İstanbul'da İbrâhim Paşa Medresesi, kırk akçe ile Bursa'da Yıldırım Han Medresesi, elli akçe ile Çorlu kasabasında Ahmed Paşa Medresesi'nde müderrislik yaptı. Daha sonra Edirne Dârülhadis Medresesi'ne, oradan Semâniye medreselerinden birine, oradan Sultan Süleyman'ın Ayasofya Camii civarında inşa ettiği medreseye, oradan da Bursa'da Sultan Murad Medresesi'ne naklolundu. Sonra altmış akçe ile Semâniye medreselerinden birine döndü. Bağdat kadılığına atandı. Oradan azledildi. Her bir gün için seksen dirhem emekli maaşı bağlandı. Sultan Süleyman, İstanbul'da bir medrese binâ edip onu dârülhadis yapınca, hadis ilmindeki şöhreti nedeniyle[3] merhuma müderrislik verdi. Her bir gün için yüz dirhem maaş tayin edildi. Sonra birden, iade ve mülâzımlık satmak ve odaları verme karşığında rüşvet almakla itham edildi. Padişah bu suçtan haberdar oldu ve onu görevinden azletti. Bu sebeple derin bir gam ve kedere gark oldu. Çok zaman geçmemişti ki 968 senesinde vefat etti.

1 7b L
2 M: Güvenilir
3 7b K

[المولى يحيى بن نور الدّين «كوسج الأمين»]

ومنهم العالم الفاضل المولى يحيى بن نور الدّين الشهير بكوسج الأمين.

كان أبوه من زمرة الأمناء العثمانية وصار في عهد السلطان بايزيد خان مُتولّيًا على الإخراجات الخاصّة السُّلطانيّة. واختار المرحوم من جودة طبعه وصفائه جادّةَ العلمِ على طريقة آبائه. فسَلك مسلك التّحصيل وذهب مذهب[1] التّكميل. فاشتغل على أفاضل زمانه [٦٧ب] وأماثل أقرانه وصاحب الأعالي والأهالي، حتّى صار معيدًا لدرس المُفتي علاء الدّين الجمالي وتميّز في خدمته حتّى زوجّه بابنَتِه. ثمّ درّس في مدرسة قاسم پاشا بمدينة بروسه المشتهرة بمدرسة الأمير[2] بخمسة وعشرين، ثمّ مدرسة إبراهيم پاشا بقسطنطينية بثلاثين، ثمّ مدرسة يلدرم خان في بروسه بأربعين، ثمّ مدرسة أحمد پاشا بقصبة جورلي بخمسين، ثمّ نقل إلى مدرسة دار الحديث بأدرنه، ثمّ إلى إحدى المدارس الثمان، ثمّ إلى المدرسة الّتي بناها السُّلطان سُليمان بجوار جامع أيا صوفية، ثمّ مدرسة السُّلطان مُراد في مدينة بروسه، ثمّ عاد إلى إحدى المدارس الثمان بستين، ثمّ قلّد قضاء بغداد، ثمّ عزل عنه وعيّن له كلّ يوم ثمانُون درهمًا بطريق التقاعد. ولَمّا بنى السُّلطان سُليمان مدرسته بقسطنطينية وجعلها دار الأحاديث النّبويّة أعطاها[3] المرحوم لاشتهاره بعلم الحديث، وعيّن له كلّ يوم مائةَ درهم، ثمّ اتّفق أنه اتّهم ببيع الإعادة والملازمة وأخذ الرشى على إعطاء الحجرات. فبلغ ذلك إلى السُّلطان فغضب عليه وعزله. فاغتمّ له غمًّا شديدًا، فلمْ يذهب كثير حتّى توفّي سنةَ ثمان وستّين وتسعمائة.

---

١ ٧ب ل
٢ ل: الأمين.
٣ ٧ب ق

Merhum efendi, Anadolu'nun erdemlilerinden biriydi.[1] Tefsir, hadis, vaaz ve tezkir ilimlerinde otorite idi. Ders verme, tarih ve tartışma konularında bilgili idi. O, (Allah'ın rahmeti üzerine olsun)[2] hoş sohbet, tatlı tatlı konuşan biriydi. Kibirden ve üstünlük taslamaktan uzaktı. Miskin, fakir herkesle samimiyet kurardı. Kısaca o, (Allah'ın rahmeti üzerine olsun) eksiksiz ve mükemmel bir insandı. Ne var ki onda, adaşı Yahyâ b. Eksem'in **[7a]** bir huyu vardı. İbn Eksem parlak yanaklı, güzel görünüşlü, sakalı bitmemiş oğlanlara meyletmeyi açıkça ifade edenlerin ilkidir. İbn Eksem, aklındaki bu durumu izah ederken şöyle demiştir:

Beyit[3]

Şüphesiz ki dünya yemek, içmek ve oğlan sevmekten ibarettir
Eğer ıskalarsan bunları, selâm olsun o vakit dünyaya

Allah o ikisinin günahlarını affetsin, sevaplarını kat kat arttırsın.

1 8a L
2 L -Allah'ın rahmeti onun üzerine olsun.
3 K: Şiir

وكان المرحوم من أفاضل الرّوم، صاحب اليد الطُّولى[1] في الحديث والتّفسير وعلوم الوعظ والتذكير، وله باع واسع في فنّ المحاضرات والتواريخ والمحاورات. وكان (رحمه الله)[2] لذيذ الصُّحبة حُلو المحاورة، خاليا عن الكبر والخُيلاء، مختلطًا بالمساكين والفقراء. وبالجُملة كان (رحمه الله) رجلًا أكمل وأتمّ إلا أن فيه [٧أ] خصلةُ سميّهِ يحيى بن أكثم الّذي هو أوّل من صرّح بالميل إلى المُرد المِلاح ذوي الخدود الصّباح وهو الّذي قال وأبان عمّا في البال:

بيت[3]

إنّما الدُّنيا طَعام ومُدام وغُلام فإذا فاتَك هذَا فعَلَى الدُّنيَا سَلَام

عفا الله عن سيّآتِهما وضاعَف حسناتِهما.

١ ٨أ ل
٢ ل – رَحمَه الله.
٣ ق: شعر.

[Aydınlı Mahmud Efendi "Hoca Kaynı"]

Hoca Kaynı olarak tanınan Aydınlı Mahmud Efendi [Kanûnî Sultan Süleyman devri âlimlerindendir].

Babası kasabalarda hüküm süren büyük kadılardan biri idi. Aydınlı Mahmud Efendi ilim talep etti, yazdı çizdi tâ ki Bedreddin el-Asfar Efendi'ye mülâzım oldu. Ansızın talihin bir hediyesi denk geldi ve padişah muallimi Hayreddin Efendi'nin kız kardeşi ile evlendi. Hayreddin Efendi onu önemli biri kıldı ve onun mertebesini yükseltti.[1] O, yirmi akçe ile Bursa'da Çendik Medresesi'ne, yirmi beş akçe ile Silivri kasabasında Pîrî Paşa Medresesi'ne, otuz akçe ile İstanbul'da Efdaliye Medresesi'ne atandı. Orada mertebesi kırk akçeye çıkarıldı. Elli akçe ile Edirne'de Halebiye Medresesi'ne müderris oldu.[2] Edirne'deki mücâvir olan [Peykler ve Saatli] medreselerinden birine, oradan Semâniye medreselerinden birine nakloldu. Sonra Halep kadılığına atandı. Azledildi. Mekke kadılığına atandı. Azledildi, sonra o göreve tekrar döndü. Tekrar azledildi. Menziline ulaşamadan 968 senesinde Üsküdar kasabasında emelleri kesintiye uğrayarak vefat etti.

Merhum efendi; iyi huylu, güler yüzlü, yumuşak yaratılışlı, kimsenin kendisinden sıkıntı görmediği biri idi. Hiç kimseye muhtaç olmayan[3] Allah rahmet eylesin.

1 8a K
2 8b L
3 L: Yüce

[المولى محمُود الأيديني «خواجه قايني»]

ومنهم المولى محمُود الأيديني المعرُوف بخواجه قايني.

كان أبوه من كبار القُضاة الحاكمين في القصبات، وطلب العلم وكتب وزبر حتّى صار ملازمًا للمولى بدر الدّين الأصفر فاتّفق له عطفة من الزّمان حيثُ تزوّج بأخت المولى خير الدّين معلّم السُّلطان، فعَلَتْ به كلمتُه وارتفعَت مرتبتُه[1]، فقلّد مدرسة جنديك بمدينة بروسه بعشرين، ثمّ مدرسة پري پاشا بقصبة سلوري بخمسة وعشرين، ثمّ المدرسة الأفضلية بقسطنطينية بثلاثين، ثمّ صار وظيفته فيها أربعين، ثمّ درّس بالمدرسة الحلبية بأدرنه بخمسين، ثمّ نُقل[2] إلي إحدي المدرستين المجاورتين بأدرنه، ثمّ إلي إحدى المدارس الثمان، ثمّ قلّد قضاء حلب، ثمّ عُزل ثمّ قلّد قضاء مكّة، ثمّ عُزل، ثمّ أعيد إليها، ثمّ عُزل. فقَبْلَ وُصُوله إلى منزله أدركتْه منيتُه وانقطعت أمنيته بقصبة أسكدار سنة ثمان وستّين وتسعمائة.

وكان المرحوم خَلوقًا بَشوشًا حليمَ النّفس، لا يتأذّى منه أحدٌ رحمه الله الصّمد.[3]

---

١ ٨أ ق
٢ ٨ب ل
٣ ل: تعالى.

[Muslihuddin Efendi "Niksarlı"]

Muslihuddin Efendi, [Kanûnî Sultan Süleyman devri] âlimlerindendir.

O, (Allah rahmet eylesin) Niksar kasabasından idi. Ergenlik çağına ulaşınca bu kasaba ve civarındaki âlimlerden ilim talep etmek üzere yola koyuldu. Yetenekli kişilerin sınıfına dâhil olup **[7b]** Muhyiddin el-Fenârî Efendi'nin hizmetine girene kadar ülkede dolaşıp bilginlerinden istifade etti. Muhyiddin el-Fenârî'nin yanında bir müddet ilimle uğraştı. Pek çok ilim tahsil etti. Sonra Mevlâ Mehmed Paşa'nın hizmetine girdi ve ondan ilim tahsil edip istifade etti. Mehmed Paşa, Edirne'de mücâvir olan [Peykler ve Saatli] medreselerinden birine naklolununca onu da beraberinde götürdü ve onu öğrencilere muîdlik [ders tekrarı yaptırma] vazifesine atadı. Yirmi akçe ile Gelibolu kasabasında Saruca Paşa Medresesi'nde, yirmi beş akçe ile Vardar kasabasında Emir Ahmed el-Evrenosî[1] Medresesi'nde, otuz akçe ile Edirne Haceriye Medresesi'nde, kırk akçe ile Pîrî Paşa Medresesi'nde, elli akçe ile Çorlu kasabasında Ahmed Paşa Medresesi'nde müderrislik yaptı. Manisa Medresesi'ne nakloldu. Bağdat kadılığı ve o bölgenin[2] fetva vazifesi kendisine tevdi edilinceye kadar Manisa Medresesi'nde çalışıp oraya faydalı oldu. Her bir sene için beytülmâlden kendisine bin beş yüz dinar maaş bağlandı. Muslihuddin Efendi, Osmanlı Devleti hükümdarları tarafından Bağdat kadılığına ilk defa getirilen kişidir. Orada altı sene bulunup İslâm dininin şeriatını uyguladı. Mal ve mülk adına ne varsa o şehirde elde etti. Sonra azledildi. Belirli bir süre boşta kaldı ve gözden düştü. Sonra kendisine Sultan Murad Han Medresesi verildi. Tam eşyalarını hazırlarken ansızın Halep kadılığına atandı. Güvenli şehir Halep'te iki ay durmadan ona Bursa kadılığı müjdesi ulaştı. Sonra Edirne, sonra da emin[3] şehir İstanbul kadılıklarına atandı. Azledildi ve her bir gün için yüz dirhem maaş tayin edildi. Kadılık süresi hesap edildiğinde yirmi seneyi bulmuştu. Daha sonra Sultan Süleyman'ın İstanbul'da binâ ettiği Dârülhadis kendisine verildi ve maaşı otuz dirhem arttırıldı. 969 **[8a]** senesinde vefat edinceye kadar müzakereye ve ders vermeye devam etti. Sabah namazı için abdest almaya yöneldiği sırada birdenbire o büyük vefat hadisesinin başına geldiği anlatılır.

1 8b K
2 9a L
3 L: güvenilir

[المولى مُصلِح الدّين "نيكسارى"]

ومنهم المولى مُصلِح الدّين.

كان (رحمه الله) من قصبة نيكسار، فخرج بعد بُلُوغه إلى سنّ البلُوغ طالبًا للعلم من هذه الديار. فدار البلاد واشتغل واستفاد حتّى انتظم في سِلك أرباب الاستعداد ووصل إلى خدمة [٧ب] المولى محيي الدّين الفناري. فاشتغل عليه مُدّة وحصّل من العلوم عدّة، ثمّ وصل إلى خدمة المولى محمّد پاشا فاجتهد في التّحصيل والاستفادة حتّى إذا انتقل المولى المزبُور إلى إحدى المدرستين المتجاورتين بأدرنه عيَّنه لخدمة الإعادة. ثمّ درّس في مدرسة صاروجه پاشا بقصبة كليبولي بعشرين، ثمّ مدرسة الأمير أحمد الأورنوسي[١] بقصبة واردار بخمسة وعشرين، ثمّ المدرسة الحجرية بأدرنه بثلاثين، ثمّ مدرسة پري پاشا بأربعين، ثمّ مدرسة أحمد پاشا بقصبة جورلي بخمسين، ثمّ نقل إلى مدرسة مغنيسا، فاشتغل فيها وأفاد حتّى ولي قضاء بغداد وفوّض إليه الفتوى بهذه[٢] الديار، وعُيّن له من بيت المال كلّ سنة ألف وخمسمائة دينار، وهو أوّل مُتولّ بقضاء بغداد من قبل سلاطين آل عُثمان، فشرع في إجراء الشّرع المُبين، وأقام بها ستّ سنين، فنال فيها ما نال من صنوف الأمتعة والأموال، ثمّ عُزل وبَقي في التعطل والهوان، ثمّ أعطي مدرسة السُّلطان مُراد خان، بينا هو في تهيئة الأهب إذ قلّد قضاء حلب، ولم يمكث شهرين في حلب المحروسة حتّى جاءت له البُشرى بقضاء بروسه. ثمّ قلّد قضاء أدرنه ثمّ قسطنطينية المحميّة[٣]، ثمّ عُزل وعيّن له كلّ يوم مائة درهم، وحُسِبت مُدّة قضائه فبلغَت عشرين سنة. ثمّ أعطي له دار الحديث الّتي بناها السُّلطان سُليمان بقسطنطينية، وزيد في وظيفته ثلاثُون، فدام على المدارسة والمذاكرة حتّى توفّي سنة تسع وستّين [٨أ] وتسعمائة. ويحكى أنه قصد أن يتوضّأ لصلاة الصُّبح فبينا هو في أثنائه إذ أتاه ذلك الأمر العظيم وألمّ به الخطب الجسيم.

١ ٨ب ق
٢ ٩أ ل
٣ ل: المحروسة.

O, (Allah rahmet eylesin) ilim ve iyilikle bilinen, üzerinde başarı ve muvaffakiyet belirtileri[1] görülen, giyiminde ölçülü, insanlara karşı muamelesinde tevazu sahibi biriydi. Görünüşü heybetli, iç dünyası latif, konuşması güzeldi. İnsanlarla güzel bir diyaloğu vardı. Hoş sohbetti ve sözleri ender bulunur güzellikteydi. Onun (Allah[2] rahmet[3] eylesin) söylediği sözlerden biri şudur: "Bizim etrafımızdaki insanlarla olan misalimiz, halkın ortasında yanan mumun misali gibidir. İnsanlar ondan aydınlanır ve istifade ederler. Mum ise her geçen gün eksilir ve yokluğa doğru yol alır, küçülür ve sönüp gider." Onun bu sözleri, İmam Gazzâlî'nin şu sözüne benzemektedir: "Bizim fıkıh âlimlerimiz lambanın ateşinde yanan fitil gibidir. Fitil yanarken onun ışığı tüm insanları aydınlatır."

Merhumun ömrü doksan seneyi geçmişti. Allah onu sâlihler zümresi içerisinde haşretsin.

1 9a K
2 L -Allah
3 9b L

وكان (رحمه الله) معرُوفًا بالعلم والصّلاح يُرى عليه آثار الفوْز والفلاح[1]، متقشفًا في اللّباس، متخشّعًا في مُعاملة النّاس. وكان مهيب المنظر، لطيف المخبر، حسن المناظرة، طيب المعاشرة. وكان (رحمه الله) لذيذ الصُّحبة، حسن النادرة. ومن كلامه رحمه[2] الله[3]: «مثَلُنا مع حواشينا مثل الشمع الموقد بين أظهر قوم، فإنهم مستضيئون به ومنتفعون بنوره. والشمع منتقص في كلّ وقتٍ وفان، ومتداع إلى الخزي والخسران.» ولا يخفى أنّ كلامه هذا أشبه قول الإمام الغزاليّ: «فُقهاؤنا كَذبالة النبراس، هي في الحريق وضوؤُها للنّاس.» وقد أناف عمرُه على تسعين، بعثه الله في زمرة الصّالحين.

١ ٩أ ق
٢ ٩ب ل
٣ ل – الله.

[Muslihuddin b. Şâban Efendi "Sürûrî"]

Muslihuddin b. Şâban Efendi, [Kanûnî Sultan Süleyman devrinin] ilmiyle amel eden âlim, ârif ve kâmillerindendir (Allah o ikisini cennet odalarında yatırsın).

Gelibolu kazasında doğdu. Babası zengin bir tüccar idi. İlmi ve ilim erbabını sever, âlimleri yüceltirdi. Oğlunun eğitimi için çok para sarf etti. Merhum Muslihuddin Efendi, ilim öğrenmek için Kadri Efendi ve Taşköprîzâde Efendi gibi asrının seçkin hocalarını dolaştı. Bilgi ve fazilet tahsil edip az ve nâdir bulunan güzellikleri kendinde topladı. Şiir söyledi ve şiir sanatında itkân sahibi oldu. Sürûrî[1] mahlasını aldı. Böylelikle Anadolu ve İran şairlerinin geleneğini yerine getirdi. Fars dili alanında usta bir binici olana kadar Farsça kitaplarıyla haşır neşir oldu. Sonra **[8b]** Muhyiddin el-Fenârî'nin[2] hizmetine girdi. el-Fenârî, İstanbul kadısı olduğunda onu kendi nâibi olarak tayin etti. O, mevleviyet mertebesindeki âlimlerin öğrencileri içerisinde mahkeme nâibliğine atananların ilki oldu. Ondan önce[3] mahkeme nâibliğinde yabancılar istihdam ediliyordu. Sonra yirmi akçe ile Gelibolu kasabasında Saruca Paşa Medresesi'nde, yirmi beş akçe ile İstanbul'da Pîrî Paşa Medresesi'nde dersler verdi. Pîrî Paşa Medresesi'nde vazife mertebesi otuz akçeye, sonra da kırk akçeye çıkarıldı. Daha sonra azledildi. Ardından İstanbul'un karşısında bulunan ve şu an Kasımpaşa ismiyle bilinen Galata'da Kasım Paşa Medresesi elli akçe ile kendisine verildi. O, seher vaktinde bazı kıymetli kitapları mütalaa ederken ansızın insanları cezbeye getiren bir ses işitti: "Şüphesiz Allah'ın sizin zamanınıza ait şu günlerde nefesleri vardır." Ardından dalgın ve şaşkın her insanın kulağına şu âyeti çaldı: "İman edenlerin kalplerinin Allah'ı anarak boyun eğme zamanları gelmedi mi?"[4] Bu hitapları duyunca Allah aşkı ile şevk ve cezbeye tutuldu. Eğitim-öğretimi terk edip bir köşede inzivaya çekildi. Zühd ve yokluk erbabının yaşantısına gönül verdi. Şeyh Mahmud en-Nakşibendî huzurunda tevbe etti. Yöneldiği bu yolun zor ve dar olduğunu, yük ve ağırlıkların bu yolda yürümeye engel olduğunu, bu yola ancak er oğlu erlerin girebileceğini anlayınca, bu yolun temel gereklerini alıp fâni güzellikleri terk etti. Allah rızası için bir mescid binâ etti ve kendini sadece Mevlâ'ya ibadete hasretti.

1 M -Sürûrî
2 9b K
3 10a L
4 Hadîd, 57/16.

[المولى مصلح الدّين ابن شعبان]

ومنهم العالم العامل العارف الكامل المولى مصلح الدّين ابن شعبان (أرقدهما الله تعالى في غرف الجنان).

ولد في قصبة كليبولي، وكان أبوه من التُّجّار وأصحاب اليسار، محبًّا للعلم وأربابه، ومعظّمًا لأصحابه. فبذل في تعليم ابنِه مالًا جزيلًا ومبلغًا جليلًا، ودار المرحوم على أفاضل عصره للاستفادة، كالمولى القادري والمولى طاشكبري زاده، فأحرز الفضائل والمعارف، وجمع النّوادر واللطائف. وقال الشّعر ومهر في فنونه وتلقّب ب«السّروري»[1]، واتّسم كما هو دأب شعراء الرّوم والعجم. وجعل يزاول كتب الأعاجم ويمارس حتّى أصبح فارسًا في معرفة لسان فارس. ثمّ وصل إلى خدمة المولى [٨ب] محيي الدّين الفناري[2]. فلمّا صار قاضيًا بقسطنطينية استنابه، فكان هو من طلبة الموالى أوّل نائب، فإنهم من قبل[3] كانُوا يستخدمون الأجانب. ثمّ درّس في مدرسة صاروجه پاشا بقصبة كليبولي بعشرين، ثمّ مدرسة پري پاشا بقسطنطينية بخمسة وعشرين، ثمّ صار وظيفته فيها ثلاثين، ثمّ صارت أربعين، ثمّ عُزل، ثمّ أعطي بخمسين مدرسة قاسم پاشا المبنية بقصبة غلطه تجاه قسطنطينية المشتهرة الآن باسم قاسم پاشا. بينا هو في بعض الأسحار يطالع نفائس الأسفار إذ نادى مُنادي الجذبات: إن لله في أيّام دهركم نفحات، وقرع أسماع كلّ ساهٍ ولاهٍ: ﴿أَلَمْ يَأْنِ لِلَّذِينَ آمَنُوا أَن تَخْشَعَ قُلُوبُهُمْ لِذِكْرِ اللَّهِ﴾[4] فلمّا سمع هذا الخطاب، غلب عليه الشوق والانجذاب، وترك التّدريس واختار الخمول والانزواء، وأحب مراسم طريق أرباب الزّهد والفناء، وتاب على يد الشّيخ محمُود النقشبندي. فلمّا توجّه إلى هذا الطّريق، وعلم أنّها صعب مضيق، لا تسع الأثقال والأحمال ولا يسلكها إلّا الأفراد من الرّجال، اختار مهمّاته وترك مجمّلاته وبنى مسجدًا لله وتخلّص لعبادةِ مولاهُ:

١ م – بالسّروري.
٢ ٩ب ق
٣ ١٠أ ل
٤ الحديد، ١٦/٥٧.

Şiir

Ne mutlu o kula ki azığı vardır
Yaşamak için yanında birikmiştir

O kul, insanlara buğzedip kaçar
Sadece yalnızlık ve Allah'la irtibat kurar

Bir süre sonra ona daha önce adı geçen medresenin kurucusu Kasım Paşa'dan bir mektup ulaştı. Mektupta "Bu medreseyi senin için binâ ettim.[1] Sen[2] hayatta olduğun sürece derslerini[3] senin vermeni şart koştum. Eğer kabul etmezsen o medreseyi temelinden yıkarım." denmekteydi. Merhum Sürûrî, kabul etmek zorunda kaldı. O medrese ona ikinci defa elli akçe ile verildi. Bunun üzerinden **[9a]** bir süre geçince Sultan Süleyman Han[4] oğlu Mustafa Han'ın eğitimi ile sınandı. Bu göreve gelince üstün mevkilere ve erişilmez makamlara ulaştı. Sözleri dinlenir oldu ve mevkisi yüceldi. Şehzade,[5] görüşünü almadan işlerde karar vermiyor, onun bilgisi ve onaylaması olmadan bir şey yapmıyordu. Şehzade, en kalabalık maiyetle en rahat yaşamı sürdürdü. Tâ ki Kanûnî Sultan Süleyman'ın Şehzade Mustafa'ya çok kızıp onun canına kastetmesine; onu katledip tüm izlerini silmesine kadar. Sultan azap mızrağı ile onu katledip bütün sebepler onun için[6] tümüyle tükendiğinde ve şehzadenin etrafındaki bazı kimseleri öldürüp kahr u perişan ettiğinde, muhakkak ki şehzadenin etrafındakiler Sultan'ın gazabından kurtulmak için sağa sola dağıldılar. Merhum Sürûrî Efendi, şans yıldızının söndüğünü anlayınca eşyalarını toplayıp bir köşede inzivaya çekildi. Zarar gelmesinden korkarak ikinci defa insanlardan ilişiğini kesmeye yöneldi. Bu yüzden katlanılması neredeyse imkânsız bir yokluğa ve fakirliğe duçar oldu. Bazı zamanlar yazı yazar ve onun paralarıyla geçinirdi. Bu durumları ifade ederken şu beyitleri söyleyen kişi ne kadar da doğru söylemiştir:

Şiir[7]

Arkadaş olduğumuzdan beri hep şöyle gördüm zamanı
Güzellikleri ile çirkinlikleri[8] *iç içe geçmiştir*

İşin başı beni ne zaman mutlu etse
Âkıbet derdiyle hep korku içerisinde olmuşumdur

1 10a K
2 10b L
3 M: ders vermesini
4 M, L -Han
5 K -şehzade
6 M, L: onlar için
7 K -Şiir
8 L: hilelerine; K: azarlamaları.

شعر

هنيئًا لِعَبْدٍ لَهُ بُلْغَة من العيْشِ مَذْخُورَةٌ عِنْدَه
يفِرُّ من النّاسِ بغضًا لهم ويَأْنَس بِاللَّهِ والوَحْدَه

فبعد مُدّة ورد عليه كتاب من قاسم پاشا باني المدرسة المارّ ذكرها بأنّي قد بَنَيت[١] تلك المدرسة لأجلك وشرطت[٢] درسَها[٣] لك ما دمت حيًّا، فإن لم تقبلْها لأهدمنَّها من أساسها فاضطُرَّ المرحوم إلى قبُولها، فأُعطيت له ثانيًا بخمسين. فلمّا مضى [٩أ] عليه بُرهة من الزّمان ابتُلي بتعليم مصطفى خان بن السُّلطان سُليمان خان[٤]؛ فلمّا وصل إليه حلّ محلًّا رفيعًا ومسندًا منيعًا، وعلَتْ كلمتُه وارتفعَتْ مرتبتُه، وكان مخدومُه[٥] لا يقطع أمرًا إلّا بمشورته ولا يفعل شيأً إلّا بمباشرته ومعرفته. وبقي في أوفر جيش وأرغد عيش حتّى غضب أبوه وقصد دماره. ثمّ قتله ومحا آثاره. فلمّا قتل بحربة العذاب وتقطعت به[٦] الأسباب وقتل بعضهم السُّلطان وقهر، فلا جرم تفرّقُوا من سطوته شذَرَ مَذَرَ. فلمّا رأى المرحوم من بدره أفوله ساق إلى دار الخمول حموله، وتوجّه ثانيًا إلى الانقطاع من النّاس خوفًا من حُلُول البأس، فاستولى عليه من الفقر والفاقة ما لا يحتمله طاقة. وكان يكتب في بعض أزمانه ويقتات بأثمانه، وما أصدق مَن قال حيثُ أبان عن هذه الأحوال:

شعر[٧]

وإنّي رأيتُ الدّهرَ مُنذُ صَحِبْتُه مَحاسنه مَقْرُونة بِمعايبه[٨]
إذا سرَّنِي أَوَّلُ الأَمر لَمْ أَزَلْ عَلَى حَذَرٍ مِنْ غَمِّهِ فِي عَوَاقِبِه

١ ١٠أ ق
٢ ١٠ب ل
٣ م: تدريسها.
٤ م ، ل – خَان.
٥ ق – مخدومه.
٦ م ، ل: بِهِم.
٧ ق – شعر.
٨ ل: مقالبه، ق: معاتبه.

Bununla birlikte o, acziyet ve tasa belirtisi göstermedi. Önceki olgun insanların davranışlarını[1] takındı. Üzüntü ve kederini gizledi. Mescidini mâmur eyleyip kapısını herkese açtı. Hizmetlilerin görevlerini yerine getirmesine özen gösterdi. Öyle ki birtakım insanlar ondaki bu hâllerin apaçık bir keramet olduğuna hükmetmeye başladı. Denizciler ve kaptanlar kurban ve adaklarla ona yöneldi. O (Allah rahmet eylesin), kendi kabrini kazdı ve eceli için hazırlanıp onu gözlemeye başladı. Defin işlerinde kullanılmak üzere iki bin dirhem biriktirdi. On yıllık zekâtını verdi. Merhum, kolera hastalığından 969 senesinde **[9b]** vefat etti. Mezarı Kasımpaşa kasabasında kendi mescidindedir. Allah dilediği şekilde onun akıbetini kolaylaştırsın. İnsanlar onun vefatına çok üzüldü. Mezarını kutsal bir yer kıldı. Onun ömrü inzivada ve tek başına geçti. Çoluk çocuk sahibi olmaya yönelmedi.

O (Allah rahmet eylesin) güzel görünüşlü, ince ruhlu, tatlı dilli, güzel ifadeli, iffet ve doğruluk ile vasıflanmış, alnında başarı ve muvaffakiyet izleri parlayan biriydi. Merhum, cömert biri olup elinde avucunda cömertlik ve hoşgörüden başka bir şey bulunmazdı. Vaktinin çoğunu kitap yazmaya ayırır, eser yazmakla ve tasnifle meşgul olurdu. Yanlışını doğrudan ayırt etmeksizin aklına her[2] geleni yazdı. Bununla birlikte yazdığı yeri ikinci kez incelemedi, dönüp ikinci kez bakmadı. Bu yüzden de güzel ve mükemmel yazmak ona müyesser olmadı. O yüzden eserleri faydadan uzak kaldı ki, bunda da şaşılacak bir şey yoktur. Her öten güvercin olmadığı gibi her bakan da mavi gözlü değildir. Yine de geride bazı Farsça kitaplara ait güzel[3] şerhler ile ancak yüksek fiyatlarla satın alınabilecek eserler bırakmıştır.[4]

Arapça Eserleri

Bunlardan biri *el-Havâşi'l-Kübrâ alâ Tefsîri'l-Beyzâvî*'dir. Başı, "Hamd, beni Kur'ân'ın kâşifi kılan ve hak ile bâtıl arasında hüküm veren biri eyleyen Allah'a aittir." şeklindedir. Ve *Beyzâvî Tefsiri*'ne yapılan *el-Havâşi's-Suğrâ*'sı vardır. *Şerhu'l-Buhârî*, *Buhârî*'nin yarıya yakın kısmını şerh etmiştir. *Hâşiye ale't-Telvîh*, *Hâşiye alâ Evâili'l-Hidâye* ve *Hâşiye alâ Şerhi'l-Miftâh*'ı[5] da vardır. Bazı muhtasar metinleri de şerh etmiştir.

1 11a L ; 10b K
2 L -her
3 11a K
4 11b L
5 K, M - *Hâşiye alâ Şerhi'l-Miftâh*

ومع ذلك لم يُظهر العجزَ والأسف وسارَ سيرةَ السّلف[1] وستَر الحزْن والكآبة، وعمّر مسجدَه وفتحَ بابه، وأظهر الاهتمام في أداء وظائف الخدّام، حتّى حكم فرقة من النّاس بأن هذه الحالات ليست إلا محض الكرامات. وقصد إليه بالنذور والقرابين أربابُ السّفن وطائفةُ الملّاحين. وكان (رحمه الله) قد حفَر قبرَه وتهيّأ لِموته وانتظرَه، وادّخر ألفي درهم للتجهيز والتكفين، وأدّى زكاته مُدّة عشر سنين، ومات (رحمه الله) من مرض الهيضة سنة تسع وستّين وتسعمائة. [٩ب] وقبره (رحمه الله تعالى) عند مسجده في قصبة قاسم پاشا. يسّر الله في عُقباه ما يشا. وحزِن النّاس بموته، وتبرّكوا بتربته. وقد ذهب عمرُه بالتجرّد والانفراد ولم يمل إلى التوْليد والاستيلاد.

وكان (رحمه الله) بهيّ المنظر، لطيف المخبر، حُلو المحاضرة، حسن المحاورة، موصُوفًا بالعفّة والصّلاح، يلوح من جبينه آثار الفوز والفلاح. وكان (رحمه الله) جوادًا لا يلبث في ساحة راحته غير جوده وسماحته. وكان (رحمه الله) مكِبًّا على التأليف، وحريصًا على التّحرير والتصنيف. فكتب كلَّ[2] ما خطر بباله من غير تمييز مستقيمه عن محاله، ومع ذلك لم ينظر إلى موضعٍ مرّتين، ولم يُرجع البصرَ كرّتيْن. فلم يتيسّر له الإحسان والإجادة، وخلت تصانيفُه عن الإفادة ولا غروَ فيه. فما كلّ هاتفة ورقاء وما كل ناظرة زرقاء، غير أنّه ترك من شُرُوح بعض الكتب الفارسية آثارًا جميلة[3] ومؤلّفات لا يظفر عليها إلا بأثمان جليلة[4].

تواليفه العربيّة

منها الحواشي الكُبرى على تفسير البيضاويّ، وأوّلها: الحمد لله الّذي جعلني كشّاف القُرآن وصيّرني قاضيًا بين الحقّ والبطلان. والحواشي الصُّغرى عليه، وشرح البُخاريّ قريبًا إلى النّصف، وحاشية على التّلويح، وحاشية على أوائل الهداية، وحاشية على شرح المفتاح[5]، وشرح لبعض المُتُون المختصرة.

١ ١١أ ل؛ ١٠ب ق
٢ ل – كل.
٣ ١١أ ق
٤ ١١ب ل
٥ ق ، م – وحاشية على شرح المفتاح.

Farsça Eserleri

Mevlevîlerin *Mesnevî*'sini yüz büyük defter olarak şerh etti. Mescidinde meclisler düzenlemeyi ve Mevlânâ'nın *Mesnevî*'sinden eksiksiz ve açık yorumlarla tercümeler yapmayı âdet hâline getirmişti. Bu toplantıları her zaman çok kalabalık olurdu. *Gülistan* ve *Bostan* isimli kitapları, *Hâfız-ı*[1] **[10a]** *Şîrâzî Dîvânı*'nı ve *Şebistân-ı Hayâl*'i şerh etti. Muamma ilminde birkaç risâleyi şerh etti. Tıpta *el-Mûcez* ve edebî hikâyelerde *Ravzu'r-Reyâhîn* benzeri pek çok eseri Türkçeye tercüme etti. Yaşı yetmiş ikiye ulaşmıştı. Allah ona binlerce hasenat yazsın.

1 L, M: Hâfızu'd-din

تواليفه الفارسيّة

شرح كتاب المسنوي المولوي في مائة كراريس كبار، وكان من عادته أن يعقد المجالس في مسجده وينقل ذلك الكتاب بأوفى تقرير وأوضح بيان، فيزدحم النّاس عليه من كلّ مكان. وشرح كتاب كلستان وكتاب بوستان. وشرح ديوان [١٠أ] حافظ[١] الشّيرازيّ، وشرح كتاب شبستان خيال، وشرح عدّة رسائل في فنّ المعمّى. وقد ترجم عدّة كتب بالتركي كالموجز من الطّبّ، وروض الرياحين من المحاضرات. وقد بلغ عمرُه إلى اثني وسبعين سنة كتب الله له ألف حسنة.

١ ل، م: حَافظ الدين.

[Muhyiddin Efendi "Cürcân"]

Cürcân olarak bilinen Muhyiddin Efendi, [Kanûnî Sultan Süleyman devri] âlimlerindendir.

Merhum Cürcân Efendi Akyazı kasabasında dünyaya geldi. İlim talep etti. Doğduğu yerden çıkıp asrının bilginleriyle bir araya geldi ve onlardan istifade etti. Bunlar arasında Taşköprîzâde adıyla tanınan Muslihuddin Efendi ve Dabbe ismiyle bilinen Mehmed Şah Efendi vardır. Sonra Muallim-i Sultan[1] Hayreddin Efendi'ye mülâzım oldu. Böylelikle akranları arasında ön plana çıkma şansı elde etti. Yirmi beş akçe ile Bursa'da Kazzâziye Medresesi'ne, otuz akçe ile Emir Sultan Medresesi'ne, kırk akçe ile Filibe kasabasında Karagöz Paşa Medresesi'ne, aynı vazife mertebesi ile İstanbul'da Ali Paşa Medresesi'ne, elli akçe ile Gebze Medresesi'ne müderris oldu. Sonra Ebû Eyyûb el-Ensârî'nin (Yüce Allah'ın rahmeti onun üzerine olsun) mezarı yakınında yer alan Sultan Mehmed Medresesi'ne, sonra Semâniye medreselerinden birine naklolundu. Amasya'nın fetva ve eğitim sorumluluğunu üstlendi. Bu görev için kendisine günlük yetmiş dirhem maaş tayin edildi. Sonra maaşı on dirhem arttırıldı. Sultan Süleyman oğlu Sultan Bayezid'in isyanı ile azledildi. Sonra kendisine günlük yetmiş akçe maaş tayin edildi. 967 senesinde vefat etti.

Merhum Cürcân Efendi ağırbaşlı, sohbetine güvenilir, yapmacıksız, tevazusu çok, kimseye kötülük beslemeyen bir adam idi.

1 12a L ; 11b K

[المولى محيي الدّين «جرجان»]

ومن عُلماء هذا الأوان المولى محيي الدّين الشهير بجرجان.

نشأ (رحمه الله) في قصبة أق يازي وطلب العلم وخرج من هذه البلاد، فاجتمع بأفاضل عصره واستفاد منهم؛ المولى مصلح الدّين المشتهر بطاشكبري زاده، والمولى محمّد شاه الشهير بدابّة، ثمّ صار ملازمًا من المولى خير الدّين معلّم السُّلطان[1]، ففاز بحظّ الظُّهور من بين الأقران، ثمّ درّس بالمدرسة القزازية في بروسه بخمسة وعشرين، ثمّ مدرسة أمير في بلدة المزبوره بثلاثين، ثمّ قره كوز پاشا بقصبة فلبه بأربعين، ثمّ مدرسة علي پاشا بقسطنطينية بالوظيفة المسفورة، ثمّ مدرسة ككيوزة بخمسين، ثمّ نُقل إلى مدرسة السُّلطان محمّد بجوار مرقد أبي أيّوب الأنصاري عليه رحمة العزيز الباري، ثمّ إلى إحدى المدارس الثمان، ثمّ ولي الإفتاء والتدريس بأماسيه، وعيّن له كلّ يوم سبعُون درهمًا، ثمّ زيد عليها عشرة، ثمّ عُزل بكائنة خُرُوج السُّلطان بايزيد ابن السُّلطان سُليمان، ثمّ عُيّن له كلّ يوم سبعُون درهمًا. وتُوفّي سنة سبع وستّين وتسعمائة.

وكان (رحمه الله) رجلًا سليمًا مأمُون الصُّحبة، مُطرَح التّكلُّف، كثير التّواضُع، لا يضمر السوءَ لأحد.

---

١ ١٢أ ل؛ ١١ب ق

[Sultan Bayezid Han]

Sultan Bayezid Han'ın hikâyesidir.[1]

Yukarıda zikredilen isyan hadisesinin özeti şudur ki; Bayezid Han, Kütahya kasabasında emir idi. **[10b]** Babası Sultan Süleyman onu Amasya emirliğine getirip onun büyük kardeşi, muzaffer sultanımız Sultan Selim Han'ı onun yerine atadı. Bunun üzerine adı geçen Bayezid Han, Kütahya'nın İstanbul'a Amasya'dan daha yakın[2] olması nedeniyle babasının kardeşine meylettiğini, onu değil de kardeşini tahta geçirmek istediğini anladı. Bu yüzden kalbi haset ve öfkeyle doldu ve şu âyeti okudu: "Öyleyse bu, çok haksız bir taksim!"[3] Bunun üzerine babası Sultan Süleyman'a itaatten vazgeçmeye ve kardeşi Selim Han'a saldırmaya karar verdi.[4] Memleketteki Türklerin hırsızlarından azgın olanlar ve Kürtlerin şirretlilerinden isyancı ve fesat ehli onun etrafında toplandı. Askerlerini toplayıp birlikleri bir araya getirdi. Yanındaki âsî ve sapkınlara aldanarak savaşmaya azmetti. Kardeşi için kazdığı kuyuya kendisinin düşeceğinin kaçınılmaz olduğunu anlamadı. Babası Sultan Süleyman bundan haberdar olduğunda ona nasihat edecek ve onu bu azgınlık ve düşmanlıktan dolayı azarlayacak kimseler gönderdi. Fakat bu öğütler onun sadece azgınlığını, nefretini, sersemliğini ve gururunu arttırdı. Hüsranla neticelenecek bu yolundan dönmedi. Azgınlık yolunu bırakmadı. Babasının öğütlerini kabul etmeyi reddedip kibre kapıldı. Kendi toprağında küçük bir kuş iken kartalmış gibi davrandı. Etrafında toplanan fesat ehli kişilerle ülkeyi ayaklarının altında ezmeye başladı. Babasına itaat etmekten vazgeçtiğini ilan ederek kardeşiyle savaşa yöneldi. Sultan Süleyman işin ciddiyetini anlayınca, yanındaki yiğit ve kahramanlara oğlu Sultan Selim'e katılmalarını, azgın grubu yok etmek ve sapkın topluluğun kökünü kazımak üzere ittifak etmelerini salık verdi. Bu yiğitler "İşittik ve emrinize itaat ettik." diyerek ona tâbi olmanın gereğini yerine getirdiler. **[11a]**

1 L, K -Sultan Bayezid Han'ın hikâyesidir.
2 12a K
3 Necm, 53/22.
4 12b L

[السلطان بايزيد خان]

حكاية السلطان بايزيد خان[1].

وخلاصة الأمر المذكُور أن بايزيد خان المزبور كان أميرًا [١٠ب] في قصبة كوتاهيّة، فقلدّه أبوه السُّلطان سُليمان إمارة أماسيَه، ونصبَ مكانهُ أخاه الأكبر سلطاننا السُّلطان سليم خان المظفّر، فاستشعر بايزيد خان المزبُور من الأمير المسفور ميلًا من أبيه إلى جانب أخيه بسبب أنّ كوتاهيّة قريبة[2] إلى قسطنطينية من أماسيَه. فامتلأت من ذلك نفسُه حسدًا وغيظًا تاليًا قوله تعالى: ﴿تِلْكَ إِذًا قِسْمَةٌ ضِيزَى﴾[3]. فصمّم في الخُرُوج[4] عن طاعة أبيه السُّلطان والإغارة على أخيه سليم خان. فاجتمع عليه أصحاب البغي والفساد من الّذين طغوا في البلاد من لصوص الأتراك، وأشرار الأكراد، وجنّد الجنُود واحتشد الحشود، وعزم على القتال مُغترًّا بِمَن عنده من أرباب البغي والضلال. ولم يدر أنّ حافر البئر لأخيه ساقط لا محالة فيه. فلمّا وصل هذا الخبر إلى أبيه السُّلطان أرسل إليه من ينصحه ويعاتبه على هذا البغي والعدوان. ولم يزدْه النصح إلّا البغي والنفور والرعونة والغرور. ولم ينحرفْ عن جادّة خسرانِه، ولم يرتدعْ عن طريقة طغيانه. وأبى عن قبُول النصح واستكبر، وكان بغاثًا في أرضه فاستنسر، فداس البلاد بمن إلتفّ عليه من أرباب الفساد، وقصد إلى قتال أخيه، مُعلنًا بالخرُوج عن طاعة أبيه. فلمّا استيقنه السُّلطان أشار إلى من عنده من الأبطال والفرسان ليلتحقوا إلى ابنه سليم خان، ويتّفقوا على تدمير الفِئة الباغية واستئصال الفرقة الطاغية. فأجابوه بالسّمع والطّاعة، وتقلّدوا [١١أ] بخرائد التباعة.

---

١ ل، ق – حكاية السلطان بايزيد خان.
٢ ١٢أ ق
٣ النجم، ٥٣/٢٢.
٤ ١٢ب ل

Azgın topluluk[1] Konya açıklarına ulaştığında, kesinleşmiş bir kader gibi Sultan Selim Han muazzam bir ordu ile onun karşısına çıktı. Orada iki topluluk karşılaşıp[2] çatışma başladığında, ordular çarpışıp savaş iyice kızıştığında, kalemlerin vasfetmekten yorgun düştüğü ve anne karnındaki ceninlerin bile şiddetini hissettiği bir savaş oldu. İlk gün haksız tarafın doğru yolda olanlara karşı galip geldiği zannını verdi. İkinci gün savaş ve kapışma başladığında vaziyet şunu diyordu: "Dikkat edin ki savaş kazanma ve kaybetmedir." Allah, Sultan Selim'in askerlerine yardım etti ve bayraklarını yüceltti. Sultan Selim ve askerleri Allah'ın izniyle karşı tarafı hezimete uğrattı. "Attığın zaman sen atmadın fakat Allah attı."[3] Sultan Selim ve askerleri onların bellerini kırdı, mallarını bölüştü. Onların zafer elde etmeleri ne kadar da uzak! İhanetin başı utanç, sonu ateşe girmektir. İbn Düreyd şu beyitleri söylerken ne kadar da doğru söylemiştir:

Şiir

Kim ki ipleri hırsın eline verirse
Akıp giden zillet suyundan devamlı yudumlar

Gücünün sınırında kim durmazsa
Uzun adımlar atmaya güç yetiremez

Sağduyusunu kaybeden kişi kendisi için
Kordan daha yakıcı olan pişmanlığı toplar

Bu savaşta iki taraftan on binden fazla kişinin öldüğü söylenmektedir. Yollarda[4] ve etrafta helâk olanlar bu sayıya dâhil değildir. Sultan Bayezid, askerleri bozguna uğrayınca kaçarak Amasya'ya geri döndü.[5] Çirkin davranışlarından dolayı pişman oldu. Açık açık tutarsızlık ve düşüncesizlik yaptığını itiraf etti. Şeyh Hayreddin İcadî ve Cürcân Efendi'yi çağırdı. Şeyh İcadî'nin huzurunda yapmış olduğu düşmanlık ve bozgunculuktan dolayı tevbe etti. Hatasından döndüğüne dair ikisini şahit tuttu. Sultan Bayezid, o ikisini bu şahitlik hususunu anlatma ve şefaat dileme için Sultan Süleyman'a gönderdi. **[11b]** Şeyh İcadî ve Cürcân Efendi Sultan Süleyman'ın huzuruna varmadan önce Sultan Bayezid fikrini değiştirdi ve hatasına geri döndü. Üç büyük evlâdını alıp yanında kalan şirretlilerle Acem diyarına yöneldi. Şeyh İcadî ve Cürcân Efendi Sultan Süleyman'ın eşiğine ulaşmadan önce, isyandan vazgeçildiği haberinin aksine bir haber Sultan'a ulaştı.

1 12b K
2 13a L
3 Enfâl, 8/17.
4 L: tarafta | 13b L
5 13a K

فلمّا وصل الفئة الباغية[1] إلى ظاهر قونية كالقضاء المبرم عارضهم السُّلطان سليم خان بجيش جرار عرَمرَم. فلمّا اجتمع[2] به الفئتان وتقابل الفريقان، ودارت رحى الحرب وحمِيَ الوطيس، وتصادم الخميس بالخميس، قامت معركةٌ كلَّت عن وصفها ألسِنة الأسنّة وأحسّت بشدائدها في الأرحام الأجنة. وتراءتِ الغلبة في اليوم الأوّل من جانب البُغاة على زمرة المهتدين السراة، فلمّا أصبحوا في اليوم الثّاني وتعاطوا الحرب والنزال، نادى مُنادي الحال ألا إنّ الحرب سجال، ونصر الله جُنُوده ورفع أعلامه وبنوده، فهزموهم بإذن الله: ﴿وَمَا رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ وَلَكِنَّ اللهَ رَمَى﴾[3]. وقصموا أصلابهم، ثمّ قسموا أسلابهم، وهيهات الظفر من جانبهم، والغدر عاجله العار وآجله الدُّخُول في النّار، وما أصدق ابن دُريد حيثُ يقُول:

شعر

مَن ملَّك الحِرْصَ القيَادَ لَم يَزَل ... يكرَعُ في ماء من الذُّلِّ جَرَى
مَنْ لَم يَقِفْ عِنْدَ انتِهَاء قَدْرِه ... تَقَاصرَتْ عنْهُ فَسِيحَاتُ الخُطَى
مَن ضَيَّع الحَزْم جَنَى لِنَفْسِه ... ندامةً ألذَعُ مِن سَفْعِ الذَّكَا

ويُقال إنّ عدد من قتل في المعركة من الفريقين يزيد على عشرة آلاف سوى من هلك في الطّرق[4] والأطراف. ولَمّا تفرّق عسكر السُّلطان بايزيد المزبُور، كرّ راجعًا ورد إلى أماسيه هاربًا[5] نادمًا على فعله القبيح، ومعترفًا بخفته وطيشه الصّريح. فأحضر الشّيخ خير الدّين الإيجادي والمولى جرجان، وتاب على يد الشيخ المزبُور عمّا صدر عنه من البغي والعدوان. وأشهدهما على الرُّجُوع والارتداع، وأرسلهما إلى السُّلطان [١١ب] للشّهادة بذلك والاستشفاع. وقبلَ وصولهما إلى السُّلطان تحوّل عن رأيه وعاد إلى غيّه وأخذ أولاده الثّلاثة الكبار وتوجّه إلى بلاد العجم بمن بقي عنده من الأشرار. فقبْل وصولهما إلى عتبة السُّلطان ظهر خلاف ما جاء به مِن خبر ترك العصيان،

١ ١٢ب ق
٢ ١٣أ ل
٣ الأنفال، ١٧/٨.
٤ ل: الطّرف | ١٣ب ل.
٥ ١٣أ ق

Sultan Süleyman Şeyh İcadî ve Cürcân Efendi'nin gelişlerinden rahatsız oldu, onlara yaklaşımı değişti ve onları İstanbul'da bir eve hapsetti. Tâ ki o ikisinin nifak amaçlarının olup olmadığına ve sorun yaratma gayesi taşıyıp taşımadıklarına dair işin gerçek yüzü ortaya çıksın. Daha sonra ikisini serbest bıraktı ve Cürcân Efendi'yi fetva görevinden azletti. Sonra (yukarıda) söylediğimiz üzere ona yetmiş dirhem maaş bağladı.

Sonunda Sultan Bayezid bütün çabasını sarf ederek yola çıktı. Hiçbir Osmanlı komutanı ona engel olamadı. Sultan Bayezid kısa bir süre içerisinde Acem diyarına ulaşana kadar Sultan Süleyman'dan o komutanlara emirler gitti. Bayezid'i inançsızların lideri, isyancıların önde gideni Şah Tahmasb küçük bir askeri birlikle karşıladı. Bayezid, Şah Tahmasb'ı yanında olan az sayıdaki grupla birlikte yok edebilirdi.[1] Bayezid'in yanındaki yiğit komutanlarından bazıları ona Tahmasb'ı yakalayıp onun yanındakileri öldürmeyi, tüm askerî birliğini yok etmeyi önerdi.[2] Bayezid'e korku ve endişe hâkim oldu ve bu fikre razı olmadı. İkinci defa yanlış karar aldı. Sonunda şairin şu söylediklerini doğru çıkardı:

Bir kişi kendine faydalı olanı bilmediğinde
Ve sevdiklerinin söylediklerini dinlemediğinde

Ondan hayır umma ve onu terk et
Çünkü o, felâketlerin elleriyle tokatlanacaktır

Bir araya geldiklerinde Şah Tahmasb, Bayezid'i güzel bir yüzle karşıladı ve ona güzel şeyler vâdetti. Onu yanındakilerle birlikte kendi memleketine götürdü. Sonra çeşitli oyun ve hilelerle onu arkadaşlarından ayırdı. Ona ihanet etti ve evlâtlarıyla birlikte onu hapse attı. Bu yaptıkları neredeyse darbımesel hâline geldi. Bayezid'in yanındakilerin çoğunu öldürdü. Bunların bazıları **[12a]** Tahmasb'ın bâtıl ve bozuk mezhebine girerek canını kurtardı. Bazıları da türlü oyunlarla İslâm ülkesine ulaştılar ve bu korkunç durumdan kurtuldular. Allah'ım, intikam alacak, onların memleketlerini harap edecek, eserlerini yok edecek kimseleri onlara musallat et! Onları boyunlarından vur! Müslümanları onların şerrinden koru! Yeryüzünü onların kirli vücutlarından temizle! Onları hem dünyada hem de âhirette[3] insanlara bir ibret kıl!

1 14a L
2 13b K
3 14b L

فكره السُّلطان مجيئهما وتغيَّر وحبسهما في بيت في قسطنطينية حتّى يظهر جليّة الخبر من أنّهما لم يقصدا النّفاق ولم يتّفقا على الاختلاق. وأطلقهُما وعزل المولى المزبُور عن منصب الفتيا، ثمّ عيّن له سبعين درهمًا على ما ذكرنا.

وآخر أمر الأمير بايزيد أنه سافر وجدّ في سيره ولم يقدر أحد من الأمراء العثمانية على منعه وضيره. وإن تتابع الأمر به إليهم من جانب السُّلطان حتّى وصل إلى بلاد العجم في قليل من الزّمان، فاستقبله رئيس المُلحدين وعمدة المتمرّدين شاه طهْماسب في نفر يسير من أصحابه يُمكن[1] اسئصاله بمن معه من خُلاصة أحزابه. فعرض على بايزيد خان بعض من أمرائه الشجعان أن يأخُذُوا طهماسب ويقتلوا أصحابه ويستأصلوا أحزابه[2]، فغلب عليه الجُبن والخوف، فلم يكن به راضيًا وأخطأ في رأيه ثانيًا، فكان في الآخر مصداق لما قاله الشّاعر:

إذا المرءُ لَم يَعرِف مَصالح نَفْسِه وَلَا هُو إنْ قال الأحبَّاء يَسْمَعُ
فَلَا ترجِ مِنْهُ الخَيْرَ وَاتْرُكْهُ إِنَّه بِأَيْدِي صُرُوفِ الحَادِثَاتِ سَيُصْفَعُ

ولما اجتمعا أظهر طهماسب في وجه بايزيد تودّدًا عظيمًا ووعد له جميلًا وأتى به مع أصحابه إلى بلده. ثمّ فرّق أصحابه بأنواع الخدع والحيل حتّى غدر به فحبسه مع أولاده، فكاد أن يُضرب به المثل. وقتل أكثر أصحابه، وخلّص بعضهم نفسه [١٢أ] بالدُّخُول في مذهبهم الباطل، واحتال بعضهم حتّى وصل إلى ديار الإسلام، ونجا من ذلك الخطب الهائل. اللهمّ سلّط عليهم من يأخُذ ثأرَهم ويخرّب ديارهم ويمحو آثارَهم، واضربهم في نحورهم ونجّ المُسلمين من شرورهم، واجعل من خبائث وجودهم الأرضَ طاهرةً، واجعلهم عبرةً للعالمين في الأولى والآخرة[3].

١ ١٤أ ل
٢ ١٣ب ق
٣ ١٤ب ل

Sultan Süleyman bu durumdan haberdar olunca adamlarından bazılarını kıymetli hediyeler[1] ve değerli armağanlarla Şah Tahmasb'a gönderdi ve ondan esir alınan evlatlarını istedi. Tahmasb, Sultan Süleyman'ın adamlarına Bayezid ile çocuklarını maktul şekilde teslim etti. Sultan'ın adamları cenazeleri aldıktan sonra onları Sivas beldesinde defnettiler. Allah'ım, insanların efendisi Hz. Muhammed'in (s.a.) hürmetine onları affet ve onlara merhamet eyle.[2]

Adı geçen Bayezid Han; cesareti, gözü pekliği,[3] kahramanlığı, cömertliği ve doğruluğu ile tanınırdı. İlmi ve ilim ehlini severdi. Şeyhlerin ve sâlihlerin meclislerinde bulunurdu. Akıl ve ileri görüşlülük sahibiydi. Ne var ki saltanat ve liderlik aşkı gözünü kör etti. [Bu aşk nedeniyle] bunları yaptı ve bu [hatalara] düştü. Marifet ve iftihar edilecek şeylerden yeteri miktarda nasibini almıştı. Türkçe ve Farsça şiirler yazardı. Bu Farsça şiir ona aittir:

Bu eşikte niyaz ile bulunmayan kişinin
Gönlü mutluluk oklarına asla hedef olmaz

Hüsrev ile Şirin'in olduğu yazılan hikâye
Bizim maceramızdır büyü ve efsane değildir

Güzel bir yüzün, düzgün bir boyun var
Tepeden tırnağa hiçbir çirkinlik belirtin yok

Saçlarını süslemeye benim kirpiklerim yeter **[12b]**
O yüzden saçlarının kıvrımlarının tarağa ihtiyacı yok[4]

Ey Şâhî bunun gibi âşıkâne bir gazeli
Olmayanın adını âşıkların arasına yazmadılar

Tevafuğun şaşırtıcı durumlarındandır ki Sultan Bayezid, şiirlerinde "Şâhî" mahlasını kullanıyordu. O, Şah Tahmasb'a iltica etti ve ömrünün son demlerini Şah'ın yanında geçirdi. Ve bu olay, burada anlatmaya çalıştığımız neticeyle son buldu.

1 L -hediyeler
2 L: ruhlarını
3 14a K
4 15a L

ولَمّا وصل الخبر إلى السُّلطان أرسل إلى طهماسب عدّة من أمرائه مع هدايا[1] سميّةٍ وتحَف سنيةٍ وطلب منه أولاده المأسورين، فسلّمهم إليه مقتولين. فلمّا قبضوا أجسادهم دفنوهم في بلدة سيواس. ربّ اعفُ عنهم وارحمهم[2] بحرمة سيّد الناس.

وكان بايزيد خان المزبُور معرُوفًا بالشجاعة والشهامة[3] والفروسية والسخاء والاستقامة، وكان محبًّا للعلم والعُلماء، ومتردّدًا إلى مجالس المشايخ والصلحاء، وكان صاحب فهمٍ وفراسةٍ إلّا أنّه أعماه حبّ السلطنة والرياسة، حتّى صنع ما صنع ووقع فيما وقع وكان له الحظّ الوافر من المعارف والمفاخر، وكان ينظم الشّعر بالتركي والفارسي وله بالفارسيّة:

آن سر كه با نياز برين آستانه نيست — هركز دلش زتير سعادت نشانه نيست
آن قصّهء زخسرو وشيرين ميكنند — أو حسب حال ماست فسون وفسانه نيست
رخسار خوب دارى وموزون قامتى — هركز ترا زسر بقدم يك بهانه نيست
مژكان من بسست بتزيين طرّه ات [١٢ب] — زان رو شكنج زلف تو محتاج شانه نيست[4]
نامش بعاشقى نه نويسند شاهيا — آنرا كه با چنين غزل عاشقانه نيست

ومن غرائب الاتّفاق أنه كان تسمّى في شعره ب»شاهي«، وقد ذهب في آخر عمره إلى شاه طهماسب والتجأ إليه وآل أمره إلى ما أوقفناك عليه.

١ ل – هَدَايَا.
٢ ل: أرواحهم.
٣ ١٤أ ق
٤ ١٥أ ل

[Mehmed b. Mehmed Efendi "Arabzâde"]

Arabzâde olarak bilinen Mehmed b. Mehmed Efendi, [Kanûnî Sultan Süleyman devrinin] fazilet kolyesinin büyük incisi, gayret ve bilgi sahibi, erdemli âlimidir.

O (Allah rahmet eylesin), ilim öğrenmeye istekli ve tekâmüle rağbetli bir şekilde büyüdü. Çağının ileri gelenleri ve zamanının insanları ile birlikte bulundu. Kitap ve risâleler inceledi. İlmî kuralları ve meseleleri kavradı. Çeşitli bilimlerde ön plana çıktı ve çoğu kişiyi geçti. Ünü her tarafa ulaştı. Sultan Süleyman'ın hocası Hayreddin Efendi'ye mülâzım oldu.[1] Çekmece kasabasında Abdüsselâm tarafından yaptırılan medreseye yirmi beş akçe ile atandı. Oradayken vazifesi otuz akçe oldu. Sonra Sultan Murad Hân-ı Gâzî'nin Bursa'da binâ ettiği Kaplıca olarak bilinen medreseyi kırk akçe ile yönetti. Oradan elli akçe ile İstanbul'da Mahmud Paşa Medresesi'ne naklolundu. Orada ders vermeye başlamadan önce Sultan Süleyman kızı [Mihrimah Sultan] Medresesi kendisine verildi. Çok zaman geçmeden Semâniye medreselerinden birine naklolundu. Bunun üzerine göğüslerdeki kalpleri kör eden bir nevi gurur kalbine girdi. Yüce Allah'ın "Aldatıcı şeytan seni Allah'a karşı aldatmasın."[2] sözünü unuttu. Mûtat işleyişin dışına çıkarak[3] Ebüssuûd Efendi'nin bir öğrencisini kendisine muîd olarak atadı. Müftü Ebüssuûd Efendi Arabzâde'nin edebi terk ettiğini duyunca çok öfkelendi. Tartışmak ve öç almak için hazırlandı. Öfke ateşini yaktı[4] ve Arabzâde'den intikam almak istedi. Onun tüm eserlerini yok etmeye kastetti. Şikâyetini belirttiği **[13a]** bir mektup yazıp hükümdara gönderdi. Hükümdar, Arabzâde'nin edep yolundan çıktığını duyunca hiddete kapıldı. Sultan, içeriği şu şekilde olan bir fetva yazmalarını istedi: "Tüm halkın müftüsü, şeyhülislâm efendiyi küçük görenin cezası ulemânın önde gelenlerine göre nedir?" Adı geçen müftü üç kelime ile cevap verdi: "Sonsuza kadar azil, şiddetli bir dayak ve şehirden sürgün." Hükümdar bunun üzerine Arabzâde Efendi'yi azletti ve onu küçük düşürmeye karar verdi. Onun yola getirilmesini ve dövülmesini emretti. Bunun üzerine dîvâna, alçak biriymiş gibi getirildi ve şahitlerin önünde dövüldü.

1 14b K
2 Lokmân, 31/33.
3 15b L
4 L: çalıştırdı

[المولى عرب زاده محمّد بن محمّد]

ومنهم العالم الفاضل وواسطة عقد الأفاضل صاحب الجدّ والإفادة المولى محمّد بن محمّد الشهير بعرب زاده.

نشأ (رحمه الله) طالبًا للتحصيل وراغبًا في التّكميل، فاشتغل على موالي عصره وأفاضل دهره، وتتبّع الكتبَ والرسائل، وضبط القواعد والمسائل، وبرز في الفُنُون وفاق وملأ بصِيته الآفاق، وصار ملازمًا للمولى خير الدّين معلم السُّلطان سليمان، ثمّ قلّد المدرسة الّتي بناها عبد السلام[1] بقصبة چكمجه بخمس وعشرين، ثمّ صار وظيفته فيها ثلاثين، ثمّ ولي بأربعين المدرسة الّتي بناها السُّلطان مُراد الغازي بمدينة بروسه المشهور بقپلوجه، ثمّ نُقل عنها إلى مدرسة محمُود پاشا بقسطنطينية بخمسين، وقبل أن يدرس فيها أعطي مدرسة بنت السُّلطان سُليمان. ولم يذهب كثير حتّى نقل إلى إحدى المدارس الثمان، فداخله نوع من الغرُور الّذي يعمي القُلُوب الّتي في الصُّدُور. فنسي قوله تعالى: ﴿وَلَا يَغُرَّنَّكُم بِاللَّهِ الْغَرُورُ﴾[2]. تحرّك على خلاف[3] العادة وعيّن واحدًا من طلبة المفتي أبي السُّعُود للإعادة. فلمّا سمع تركه الأدب قام المُفتي على ساق الغضب، وتهيّأ للخصام وتأهّب للانتقام. فأضرم[4] ناره وطلب ثأره وقصد إلى أن يمحو آثاره. فكتب الحكاية وعرضها على السُّلطان [١٣أ] وأظهر الشكاية، فلمّا سمع السُّلطان إساءته الأدب استولى عليه ثائرة الغضب، فأمر أن يكتبوا صُورة فتوى مضمونها: من خفّف شيخ الإسلام ومفتي الأنام فما جزاؤُهُ عند الأئمّة العظام؟ فأجاب المُفتي المزبُور بثلاث كلمات: العزل للأبد والضّرب الأشدّ والنّفي عن البلد. فعزله السُّلطان وعزم على تحقيره. فأمر بتأديبه وتعزيره فأحضِر إلى الدّيوان كواحد من الأوغاد وضرب على رُؤُوس الأشهاد.

١ ١٤ب ق
٢ اللقمان، ٣٣/٣١.
٣ ١٥ب ل
٤ ل: فاخدم.

Acı veren dayaktan sonra[1] memleketten sürülmesi için emir verdi. Arabzâde Efendi, şeref sancağı ters yüz olmuş bir şekilde Bursa şehrine göçtü. Eli boş bir şekilde bu şehre geldi ve iki yıl burada ikâmet etti. Burada uzaklık ve ayrılıktan başka arkadaşı yoktu. Zamanı da karanlıklar içinde, yokluktan bîtap düşmüş bir şekilde geçip gidiyordu.

Şiir

Dünya dönen bir çarktır
Orada mutluluk felâketle birliktedir

Delikanlı göklerin üstündeyken
Ansızın kayaların altında kalabilir

Sonra hükümdar ondan hoşnut oldu ve ona ikinci defa Semâniye medreselerinden birini[2] verdi. Sonra halk arasında Süleymaniye olarak bilinen Sultâniye medreselerinden birine naklolundu. Bu mâmur kurumdan Kahire kadılığına atandı. Yola çıkmaya hazırlandığında karadan yapacağı seyahatin sıkıntılarının daha büyük olacağını düşündü. Bunun üzerine şiddetli fırtınaların, taşkınlığın olduğu, hiç uygun olmayan bir zamanda deniz yolculuğu yapmaya karar verdi. Nasıl uygun olsun ki! Bahar sırtını dönüp gitmiş, kış gelmiş, kar ve yağmur habercileri yeryüzü ile gökyüzü arasında soğukluk vermiş, bulutlar sincap kürkü giymiş ve kar pamukları bulut yayını hallacın üzerine koymuştu. Öğüt veren pek çok kişi çabalayıp var gücüyle nasihat etti. Nice basîretli nasihatçi ona açık ve doğru görüşü sundu. Ne var ki kaderde yazan onu doğru yoldan alıkoydu.

Şiir [13b]

Zaman, akıllı kişiye sırtını döndüğünde
Kötü olan fikrini ona güzel gösterir

Kendisini ilgilendirmeyen işlerle uğraştırır
İnsanların doğru gördüklerini bozuk gösterir

1 15a K
2 16a L

فلمّا جاوز[1] الضّرب الحدّ أمر بنفيه عن البلد. فارتحل ورايةُ عزّه منكوسة إلى دار الملك بروسه. ورجع بخفّي حُنَيْن وأقام بها مُدّة سنتين، لا أنيسَ له إلا البعد والفراق، وأيّامه في الظّلمة كليلة المحاق.

شعر

٥ الدّهر دولاب يدُور فيه السُّرُور مع الشُّرور
بينا الفَتَى فوقَ السَّمَا وإذا بِه تَحتَ الصُّخُور

ثمّ رضي عنه السُّلطان فأعطاه ثانيًا إحدى المدارس الثمان، ثمّ نقل إلى إحدى المدارس[2] السُّلطانيّة المعرُوفة عند النّاس بالسليمانية، ثمّ نقل من تلك العامرة إلى قضاء القاهرة. فلمّا عزم على السّفر رأى مُؤنة البرّ أكبر، فقصد البحر في غير أوانه ١٠ في زمن عتوّه وطُغيانه، كيف لا وقد أدبرَ الرّبيعُ وأقبل الشّتاء، وألقَت وشاة الثلوج والأمطار برودة بين الأرض والسّماء، ولبس السّحاب فروة السنجاب، وعرض أقطان الثّلج قوس السّحاب على الحلج. وكم ناصح بذل جهده واستفرغ في نصحه مجهوده. وربّ حازم نصيح عرض عليه الرّأي الصّحيح، إلّا أن سبق الكتاب أغفله عن طريق الصّواب:

١٥ شعر [١٣ب]

إذا انْعَكَسَ الزّمَانُ على لبِيبٍ يُحسِّنُ رأيَهُ مَا كَانَ قَبِحا
يُعَانِي كلّ أمرٍ لَيْسَ يعنى ويُفْسِدُ مَا رَآهُ النّاسُ صلحا

١ ١٥أ ق
٢ ١٦أ ل

Söylenen sözleri ve yapılan eleştirileri "Siz kışa[1] aldırış etmeyin; o, serindir ve güvenlidir." diyerek dikkate almadı. Arkadaşları onu engellemeye çalışıp dururken o, Allah'ın şu âyetini okuyarak deniz yolculuğuna başladı: "Onların ecelleri geldiği zaman onlar ne bir saat geri kalabilirler ne de öne geçebilirler."[2] Arabzâde Efendi Rodos adasından ayrıldığı zaman şiddetli bir rüzgâr esmeye ve aniden şimşekler parlamaya[3] başladı. Kış onları parçalayıp dağıttı. İçerisinde ateş olan bütün kasırgalar her taraftan üzerlerine yağdı.[4] Gökyüzü kararıp su küresi azgınlaştı. Deniz kabardı ve dalgalandı. Dalgalar yükseldi. Dalga ordusunun hücumu peşi sıra, kesintisiz sürdü. Bu ordu, düşmanca bir hücumla gemilere saldırdı. Denizin üstünde vadiler, dağlar, platolar, zirveler ve tepeler belirdi. Bu duruma şahit olduğunda güneş, anında gözden kayboldu. Yücelere çıkmaya ve burçlara sığınmaya karar verdi. Ayın yanakları helâk olma korkusuyla sapsarı kesildi. Ay, feleklerin eteğine yapıştı. Gece onlara yöneldi ve onları şiddet ve acı ile uyardı. Gemi, bir yükseliyor bir alçalıyor, içindekiler ise ümitsizlik ve yılgınlık denizine batmış durumda. Dağ kadar büyük dalgalar, ecelin umuda yürümesi misali kendilerine doğru yürüyor. Felâketi gördüklerinde gözyaşları sel gibi aktı; helâllik istemeye, bağışlanma dilemeye, dua ve niyaz etmeye başladılar. Allah'tan kurtuluş talep edip kaçış yolu için gayret sarf ettiler. Ne var ki, Cebbâr olan Allah'ın iradesi[5] gemiyi akıntıya doğru sürükledi. Gemideki güruh için dalgalara girmekten başka seçenek mümkün olmadı.

Beyit[6]

Kişi her zaman istediğini elde edemez
Nitekim rüzgâr geminin istemediği tarafa da eser

Deniz onların üzerine çullanıp saldırdığında, Yüce Allah'ın **[14a]** şu âyetini okudular: "…birbiri üstüne karanlıklar…"[7] Bu felâket kalkıp herkes gözlerini açınca her biri arkadaşını, eşini ve dostunu bulmaya çalıştı. Baktılar ki merhum Arabzâde Efendi ile onun refakatindekilerden bir topluluk[8] ve yarenlik ettiği dostları kaybolmuşlar. Onlardan ne bir iz görüldü ne de bir haber alındı.

1 15b K
2 Yûnus, 10/49.
3 16b L
4 L, M -Kış onları parçalayıp dağıttı. İçerisinde ateş olan bütün kasırgalar her taraftan üzerlerine yağdı.
5 16a K
6 K: Şiir
7 Nûr, 24/40.
8 17a L

فلم يلتفت إلى كلام وملام، قائلًا لا تكترثوا بشأن[1] الشتاء. فإنما هو برد وسلام. فركِبَ البحر وأصحابه يمنعُون، تاليًا قوله تعالى:﴿إِذَا جَاء أَجَلُهُمْ فَلاَ يَسْتَأْخِرُونَ سَاعَةً وَلاَ يَسْتَقْدِمُونَ﴾[2] فلمّا انفصل من جزيرة رُودُس هبّت الرّياح العاصفة وأومضت البروق الخاطفة[3]، دمّر الشتاء عليهم بالدمار وانحطّ عليهم من الجوانب لكلّ إعصار فيه نار[4]، وأظلم السّماء وطغت كرة الماء، واضطرب البحر وماج وارتفعت الأمواج، وتواتر تواتر الكتائب وهجمت هجوم العدى على المراكب، وظهر في ظهر البحر أودية وجبال وأنجاد شاهقة وتلال. فلمّا شاهدت هذه الأحوال غابت الشّمس في الحال، وعزمت على العروج والتحصن بالبروج، واصفرت وجنة القمر من خوف الهلاك وتشبث بذيل الأفلاك، وأقبل عليهم اللّيل وأنذرهُم بالشدّة والويل، والسفينة بين الصعُود والهبوط وأهلها غارقون في بحر اليأس والقنوط. فإذا موج عظيم كالجبل يدب نحوهم دبيبَ الأجل إلى الأمل. فلمّا شاهدوا الويل سالت عبراتهم كالسيل، وأخذُوا في الاستغفار والاستحلال، وشرعوا في التضرع والابتهال، وطلبوا من الله الخلاص واجتهدوا في طريق المناص[5]، إلا أنّ إرادة الجبّار ساقت المركب نحو التيار، فلم يُمكن لذلك الفوج إلا الدُّخُول في الموج:

بيت[6]

مَا كلُّ مَا يَتَمَنَّى المَرْءُ يُدْرِكُهُ تَجْرِي الرِّياحُ بمَا لَا تَشْتَهِي السُّفُنُ

فلمّا انصبّ الماء عليهم وانقضّ، تلَوْا قولَه تعالى: [١٤أ] ﴿ظُلُمَاتٌ بَعْضُهَا فَوْقَ بَعْضٍ﴾[7] ولما ارتفعت تلك الطّامة وفتح أعينهم الخاصّة والعامّة، تفقد كلّ امرئ صاحبه ورفيقه ومصاحبه. فإذا المرحوم وفرقة من رفقته[8] وأرباب صحبته فقدوا، ولم ير لهم أثر ولم يسمع عنهم خبر:

١ ١٥ب ق
٢ يونس، ٤٩/١٠.
٣ ١٦ب ل
٤ ل ، م – دمّر الشتاء عليهم بالدمار وانحطّ عليهم من الجوانب لكل إعصار فيه نار.
٥ ١٦أ ق
٦ ق: شعر.
٧ النور، ٤٠/٢٤.
٨ ١٧أ ل

Beyit[1]

Sanki Hacûn dağı ile Safâ arasında bir arkadaş kalmadı
Sanki Mekke'de sohbet edecek kimse kalmadı

Anlatılır ki Arabzâde Efendi (Allah rahmet eylesin) arkadaşlarından ve dostlarından on yedi kişi ile birlikte geminin arka tarafında oturuyordu. Denizin karanlığı onları bürüyünce ve o büyük dalga onları kuşatınca Arabzâde, yanındaki küçük büyük herkesle birlikte geminin kıç tarafından denize düştü. Merhum Arabzâde Kur'ân okuyarak Melik[2] ve Rahmân olan Allah'tan kurtuluş diliyordu. Göğsünde duran Kur'ân-ı Kerîm ile birlikte suya gömüldü. Allah onları merhamet denizlerine daldırsın. Cennet bahçelerinde yeniden bir araya getirsin. Bu insanların başına gelen felâket, 969 senesindeydi. Arabzâde'nin yaşı ise elli idi.

O (Allah rahmet eylesin), çağının önemli adamlarından, zamanının büyüklerinden biri idi. Araştırma, inceleme, başarı ve uzlaşma sahibiydi. Yüreği güçlü,[3] sözü etkiliydi. Alnında başarı ve muvaffakiyet izleri görünürdü. Zamanının çoğunu kitaplar üzerinde düşünmeye ve ibadete harcardı. Hak yolunda keskin kılıçlar gibiydi. Allah yolunda kınayanların kınamasından korkmazdı. Hikmet içeren sağlam şiirler yazardı. Onun şairliğini ispat etmeye uygun olan şu beyitleri elde edebildim. Bazı ileri gelenlerin naklettiğine göre o, bu beyitleri ölmeden birkaç gün önce söylemiştir:

Şiir

Ey malın peşinde koşan, sahiplik iddiasında bulunan
Ödünç mallar için sana ne oluyor da sahiplik iddia ediyorsun[4]

Kalk ve kemal elde etmeye çalış çünkü
Allah katındaki kemalin malın gibi değildir

Allah'ın adını an, şüphesiz sen O'nun adıyla **[14b]**
Her şekilde üzüntülerden kurtuluşa erersin

1 K: Şiir
2 L, M -Melik
3 16b K
4 17b L

بيت[1]

كَأَنْ لَمْ يَكُنْ بَيْنَ الحَجُونِ إلى الصَّفَا أَنِيسٌ وَلَمْ يَسْمُرْ بِمكَّةَ سَامِرُ

وحكي أنه كان (رحمه الله) قاعدًا في كوثل السّفينة مع سبعة عشر نفرًا من أصحابه وخلاصة أحزابه، فلمّا غشيهم من اليمّ ما غشيهم وأحاطهم ذلك الموج الكبير، رمي بالكوثل إلى البحر مع من به من الكبير والصّغير، وكان المرحوم يقرأ القُرآن ويسأل الفرج من الملك[2] الرّحمن. فما غرق إلا والمصحف على صدره، أغرقهم الله في بحار رحمته وجمع شملهم في حدائق جنّته. وحلول البأس بهذه الفئة سنة تسع وستّين وتسعمائة. وقد مضى من عمره خمسُون سنة.

وكان (رحمه الله) من فحول عصره وأكابر دهره، صاحبَ تحقيقٍ وتدقيقٍ وتوفيقٍ وتلفيقٍ، قويَّ الجنان[3]، نافذ الكلام، يلوح من جبينه آثار الفوز والسعادة، يصرف أكثر أوقاته في مطالعة الكتب النافعة والعبادة، وكان في طريق الحقّ من السيوف الصوارم، لا يخاف في الله لومة لائم. وكان ينظم الشّعر المُحكم المُشتمل على نبذ من الحِكم. وقد ظفرت بهذه الأبيات الخليقة بالإثبات، وقد قالها قبل موته بأيّام على ما نقله بعض الأعلام:

شعر

أيا طالبًا مَالًا وتزعم مَالِكًا فَمَا لك تَدْعُو للعَوَاري بِمالكا[4]

قُم وَاشْتَغِلْ كَسْبَ الكَمَال فَإنّه كمَالُكَ عِنْدَ الله لَيْسَ كَمَالكَا

ونَاجِ بِذكرِ الله إنَّك باسمه [٢١٤ب] لناجٍ مِنَ الأحزَانِ فِي كُلِّ حَالِكَا

١ ق: شعر
٢ ل ، م – الملك.
٣ ١٦ب ق
٤ ٧١ب ل

Allah'ım! Sahibim! Seni ihsan ve cemâl sahibi olarak bildim
Sen de cemâlinin nuruyla beni güzelleştir

Bana nazar et ve benliğimin üzerindeki örtüyü kaldır
Beni sana kavuşmanın güzel kokusundan mahrum etme

Tüm vesilelerden arınarak sana geldim
Bu konuda suçlu ve helâke uğramış biri olmadım

En son emelim seninle çabuk buluşmaktır
Ey özlem duyanları buluşturan, beni bu isteğime ulaştır

Beyzâvî Tefsiri, *el-İnâye*, *el-Hidâye*, *Fethu'l-Kadîr*, *Sadrüşşerîa*, Şerîf'in *Şerhu'l-Miftâh*'ı, *el-Mutavvel* üzerine hâşiyeler yazdı. Maalesef bunların çoğu kitapların üzerinde hâşiyeler olarak kaldı. Bunları bir araya getirip esere dönüştürmek ona nasip olmadı. Allah onun mükâfatını kat kat kılsın. Şüphesiz ki Allah (kullarına) yakındır; onların dualarına icâbet eder.

إلهي ومولائي علِمتُك مُحسِنا جميلًا فجَاملْنِي بِنُورِ جَمَالِكَا
وجُدْ نظرَةً وارْفَعْ حِجَاب هويَّتِي ولَا تحرمنّي نفحةً مِن وِصَالِكَا
أتيتُكَ مِن كلِّ الوسَائلِ عارِيًا وَلَمْ أَكُ فِي هَذَا شَقِيًّا وَهَالِكَا
نِهايةُ آمالِي لِقَائُكَ مُسْرعًا فيَا مُوصِلَ المُشْتَاقِ بَلّغ هُنَالِكَا

٥ وعلّق حواشي على تفسير البيضاويّ، وعلى الهداية، والعناية، وفتح القدير، وصدر الشّريعة، وعلى شرح المفتاح للشريف، وعلى المطول، إلّا أنّ أكثرها بقيت في حواشي الكتب ولم يتيسّر له الجمع والتّرتيب. ضاعف الله أجره إنّه قريب مُجيب.

[Ni'metullah Efendi "Rûşenîzâde"]

Rûşenîzâde olarak bilinen Ni'metullah Efendi, [Kanûnî Sultan Süleyman devrinde] âlimlerin yolunda yürüyenlerdendir.

Ni'metullah Efendi'nin babası bazı kasabalarda hüküm sahibi[1] olan kadılardan biri idi. Vefat edince oğluna önemli miktarda mal bıraktı. Ni'metullah Efendi bu malı, nefsinin hoşuna giden şeylere harcayarak kısa bir sürede yok etti. Bunun üzerine ilim talep edip Abdülvâsi Efendi'den mülâzım oluncaya kadar ilim meclislerinde, toplantılarında bulundu.[2] Sonra yirmi akçe ile Bursa şehrinde Bayezid Paşa Medresesi'nde, yirmi beş akçe ile aynı şehirde Kasım Paşa Medresesi'nde, otuz akçe ile orada Veliyyüddinzâde Ahmed Paşa Medresesi'nde, kırk akçe ile yine orada Yıldırım Han Medresesi'nde, elli akçe ile Trabzon Medresesi'nde, aynı vazife derecesi ile Bursa'da Sultan Murad Medresesi'nde müderrislik yaptı. Orada vazife derecesi altmış akçeye çıkartılıp Bursa Vakıfları teftişinde görevlendirildi. Sonra Bağdat kadılığına getirildi. Halep kadılığına nakledildi. Bu görevden azledildi. Her bir gün için seksen akçe vazife ile Bursa'da Sultan Murad Medresesi müderrisliğine getirildi. Azledilip sonra aynı vazifeye tayin edildi. Ardından Medîne-i Münevvere'ye kadı olarak atandı. Orada hayat tarzı düzelip övülecek hâle geldi. Medîne'de kadılık yaparken **[15a]** 969 senesinde vefat etti.

O (Allah rahmet eylesin); ince yaratılışlı, alçak gönüllü, hoş sohbet, az bulunan güzellikte hikâye ve anekdot bilen, ilimde pay sahibi biri idi. Onun özellikle kelâm ilminde otorite olduğu söylenirdi. Dilinde genişlik ve intizamsızlık vardı. İnsanlar onun şerrinden çekinirlerdi. Yüce Allah onu affetsin.

Sözüne güvenilir bazı kişiler, Bağdat[3] kadısı olduğu zamanlarda ondan şu garip hikâyeyi nakletmişlerdir. Şöyle demiştir: Bağdat'ta bir mahalle halkı bana gelip benden bazı camilerin genişletilmesini talep ettiler. Bu durumu padişaha arz ettim. Genişletilmesi hakkında emirleri geldi. İşe başladığımızda caminin civarında bazı eski kabirler bulduk.

1 17a K
2 18a L
3 17b K

[المولى نعمة الله ''روشني زاده'']

وممّن انسلك في سِلك هؤُلاء السّادة، المولى نعمة الله الشهير بروشني زاده.

كان أبوهُ من زمرة القُضاة الحاكمين في[1] بعض القصبات، فلمّا مات وترك لابنه أموالًا جليلة، أفناها في مستلذات نفسه في أزمنة قليلة. وطلب العلم وحضر المجالس والمجامع[2] حتّى صار ملازمًا لعبد الواسع، ثمّ درّس بمدرسة بايزيد پاشا في مدينة بروسه بعشرين، ثمّ مدرسة قاسم پاشا في المدينة المزبورة بخمسة وعشرين، ثمّ فيها بمدرسة أحمد پاشا ابن ولي الدّين بثلاثين، ثمّ فيها أيضًا بمدرسة يلدرم خان باربعين، ثمّ مدرسة طربزون بخمسين، ثمّ مدرسة السُّلطان مراد في بروسه بالوظيفة المزبورة، ثمّ صارت وظيفته فيها ستّين. وولي تفتيش أوقاف بروسه، ثمّ قضاء بغداد، ثمّ نقل إلى قضاء حلب، ثمّ عُزل ووَلي مدرسة السُّلطان مُراد في بروسه في كلّ يوم بثمانُون درهمًا، ثمّ عُزل وعيّن له وظيفته السّابقة، ثمّ قلّد قضاء المدينة المنورة، وحمدت سيرته فيها، وتُوفّي وهو [١٥أ] قاضٍ فيها سنة تسع وستّين وتسعمائة.

وكان (رحمه الله) خفيف الرّوح، ظريف الطّبع، لذيذ الصُّحبة، صاحب لطائف ونوادر، ذا مُشاركة في العلوم. ويُقال أن له يدًا في علم الكلام، وكان في لسانه بذاذة وسعة يحذر النّاس من شرّه. عفا الله تعالى عنه.

وقد حَكى عنه بعض الثّقات غريبة ظهرت في أيّام قضائه في بغداد[3] وهي أنه قال: طلب أهل محلّة من بغداد توسيع بعض الجوامع، فعرضت ذلك على السُّلطان فورد الأمر بالتوسيع. فلمّا باشرناه وجدنا بجوار الجامع بعضًا من القُبُور العتيقة،

١ ١٧أ ق
٢ ١٨أ ل
٣ ١٧ب ق

Kabirlerden biri Şerîf[1] el-Murtazâ Ali b. Tâhir'e aitti. Bunun üzerine bu kabirleri başka bir yere nakletmeye[2] karar verdik. Şerîf'in kabrini açtığımızda onu sanki bir gün önce kefenlenip konulmuş gibi gördük. Orada bulunanlardan bazısı kefenin bir tarafını mevtânın yüzünden kaldırdı. Bir de baktık ki güzel yüzlü, muazzam bir beyazlığa sahip, yaşlı bir adam. Onda en ufak bir bozulma belirtisi bulunmamaktaydı. Sanki o, canlı ve uyuyordu. Bu durum karşısında hayretler içinde kalıp dehşete düştük. Onu kabrinden çıkarıp başka bir yere nakletmeye cüret edemedik ve öylece bıraktık. Onun kabrini düzleştirdik ve mescidin içinde muhafaza ettik.

Şerîf el-Murtazâ ise Ali b. Ebî Tâlib'in (Allah onun yüzünü ağartsın) soyundandı. Kelâm ilminde, edebiyat ve şiirde önde gelenlerdendi. Şîa mezhebi üzerine kitapları ve akaid ile ilgili risâlesi vardır. Şiirlerinin toplandığı dîvânı bulunmaktadır. İnsanlar İmam Ali'nin (Allah ondan razı olsun[3]) sözlerinin toplandığı *Nehcü'l-Belâga* adlı kitabın onun mu yoksa kardeşi er-Radî tarafından mı bir araya getirildiği hususunda ihtilafa düşmüşlerdir. *el-Gurer ve'd-Dürer* adını verdiği ve edebiyata ait ilimleri ihtiva eden bir eseri vardır. Orada nahiv, lugat vb. ilim dallarından bahsetmiştir. O (Allah rahmet eylesin), 355 senesinde doğdu. Bağdat'ta 433 senesinde vefat etti.[4] İbn Hallikân da bu şekilde zikretmiştir. **[15b]**

1 18b L
2 L -nakletmeye
3 L, M - Allah ondan râzı olsun.
4 18a K

منها: قبر الشريف[1] المرتضى عليّ بن طاهر. فقصدنا نقل[2] تلك القُبُور، فلمّا فتحنا قبر الشريف رأيناهُ مكفنا كأنّهُ وضع في أمس ذلك اليوم. فرفع بعض من حضره طرف الكفن عن وجهه فإذا بشيخ جميل الصُّورة صاحب شيبة عظيمة لم يتطرّق إليه شيء من آثار التّفرُّق، كأنّهُ حيّ نائم. فتعجّبنا منه وغلب علينا دهشة وهيبة. فلم نقدّم على نقله واخراجه من قبره، فتركناه وسطحنا قبره، فبقي داخل المسجد.

والشريف هذا من أولاد عليّ بن أبي طالب (كرّم الله وجهه)، وكان إماما في علم الكلام والأدب والشعر، وله تصانيف على مذهب الشّيعة ومقالة في أصُول الدّين، وله ديوان شعر. وقد اختلف النّاس في كتاب نهج البلاغة المجمُوع من كلام الإمام عليّ (رضي الله عنه)[3]، هل هو جمعه أم جمع أخوه الرضي؟ وله الكتاب الّذي سمّاهُ الغرر والدرر يشتمل على فنون من الأدب. تكلّم فيها على النّحو واللغة وغير ذلك. ولد سنة خمس وخمسين وثلثمائة، ومات ببغداد سنة ثلاث وثلاثين وأربعمائة[4]، كذا ذكره ابن خلكان. [١٥ب]

١ ١٨ب ل
٢ ل – نقل.
٣ ل ، م – رضي الله عنه.
٤ ١٨أ ق

[Şah Ali Çelebi İbn Kâsım Beg]

Şah Ali Çelebi İbnü'l-Merhum Kâsım Beg [Kanûnî Sultan Süleyman devrinin] ilmiyle amel eden âlimlerinden ve kâmil sâlihlerdendir.

Sultan Mehmed Han devrinde imar edilen Dârüssaâde'de çalışan hizmetçilerden biri idi. Saraydan çıktığında bazı imaretlere mütevelli oldu. Bunlardan biri, Bolayır imareti idi. Zühd ve[1] doğruluk sahibi, başarılı bir kişi idi. Onun oğlu, merhum Şah Ali Çelebi babasının ocağında büyüdü. Sağını solundan ayırabilecek, cılızı semizden fark edebilecek bir yaşa geldiğinde, insanın şerefinin Kur'ân metninin söylediği hususlara bağlı olduğunu, bunun da fazilet, takvâ, ilim ve saflıktan geçtiğini fark edince; buna mukabil, zamanın fırsatlardan ibaret olduğunu ama çoğunun acılarla dolu olduğunu, zamanın keskin bir kılıç, ömrün bir anlığına parlayan bir şimşek olduğunu öğrenince yönünü zâhirî ilimleri tahsil etmeye, hem dünyada hem de âhirette mutluluk getirecek sebepleri oluşturmaya çevirdi. En seçkin âlimlerden biri olan Abdurrahman b. Ali el-Müeyyed gözetiminde dersler okudu. O derslerden bir miktar elde edince, sevdiği ve arzuladığı her şeyi terk etti. Kendisini onun sahibi olan Allah'ın ibadetine adadı. O, Allah'a ibadet ederek yetişen bir genç oldu.[2] Hakikat erbabına ve tarikat ricâline dost oldu. Bunlar arasında, Şeyh Mahmud en-Nakşbendî ve Şeyh Cemâleddin el-Halvetî gibi kişiler vardı. Seyr ü sülûkün kaygan zeminlerinde sabit durmaya ve şüphe dehlizlerinden kurtulmaya çalıştı. Zamanını ibadet etme ve faydalı olmakla geçirdi. Böylelikle yaşı altmış beşe ulaştı. Bunun üzerine tüm vaktini ibadete ayırdı.[3] Onun kırk sene boyunca her akşam ve sabah Ayasofya Camii'nde cemaatin ilk sırasında durup iftitah tekbiri getirmeye aralıksız devam ettiği söylenmektedir. Allah onun mükâfatını kat kat etsin. Bu ne kadar güzel bir şey! Onun içinde liderlik etme hevesi olmadığı için medresede hocalık, zâviyelerde şeyhlik tekliflerini kabul etmedi. Seçkin insanlar ne zaman onun sohbetini talep etse ya da onu görmeyi arzulasalar onlara, özünü arazî şeylerden kurtarmak ve kalbini gereksiz şeylerden uzak tutmak için bundan hoşnutsuzluğunu belli ederdi.[4]

1 19a L

2 Burada "Sadece Allah'ın gölgesinin olduğu (o kıyamet) gününde Allah yedi grubu kendi gölgesinde gölgelendirir. Onlardan biri Rabb'ine ibadet içerisinde büyüyen gençlerdir." (Buhârî, Ezan 36, Zekât 16, Rikak 24; Müslim, Zekât 91) hadîs-i şerîfine telmih yapılmıştır.

3 18b K

4 19b L

[شاه عليّ چلبي ابن قاسم بك]

ومن العلماء العاملين والصلحاء الكاملين شاه عليّ چلبي ابن المرحوم قاسم بك.

وهو من الغلمان الّذين يخدمون في دار السّعادة العامرة في عهد السُّلطان محمّد خان، ولَمّا خرج منها صار مُتولّيًا لبعض العمائر، منها: عمارة بولاير. وكان رجلًا من ٥ أرباب[١] الفلاح وأصحاب الزّهد والصّلاح، ونشأ ابنه المرحوم في حجر أبيه المرقوم. فلمّا فرّق الشمال من اليمين، وميّز الغثّ عن السمين، وعلِم أنّ شرف الإنسان على ما نطق به نصّ القُرآن، بالفضل والتّقى والعلْم والنقى، وأنّ الدّهر فرص وأكثره غصَص، والوقتُ سيفٌ قاطع، والعمر برَق لامِعٌ، سار نحو تحصيل العلوم الظّاهرة، وترتيب أسباب السّعادة في الأولى والآخرة، وقرأ على العالم الأمجد عبد الرحمن بن عليّ ١٠ المُؤيّد. فلمّا حصل منها طرفًا صالحًا، ترك كلّ ما يُحبهُ ويهواه، وتمحض لعبادة مولاهُ. وكان شابًّا نشأ في عبادة الله تعالى[٢]، وصاحب أرباب الحقيقة ورجال الطّريقة، منهم: الشّيخ محمُود النقشبندي، والشّيخ جمال الدّين الخلوتي. وثبت في مداحض السلوك، وخلص عن غياهب الشكوك. ثمّ وزّع أوقاته بين العبادة والإفادة حتّى وصل عمره إلى خمس وستّين. فحصر وقتَه في العبادة [٣]. ويحكى أنه لازم في كلّ مساءٍ وصباحٍ الصّفّ ١٥ الأوّل، وتكبير الافتتاح في جامع أياصوفيه أكثر من أربعين سنة، ضاعف الله أجره فما أحسنه. ولِما لم تكن نفسه من نوع الرياسة خالية، لم يقبل تدريس مدرسة ولا مشيخة زاوية. وكلّما طلب الأعيان صحبته وأحبّوا رُؤيته، أظهر لهم الانقباض[٤]، وأرى الإعراض لخلوص جوْهره عن الأعراض وخلوّ قلبه عن الأغراض:

---

١ ١٩أ ل

٢ فيه إشارة إلى الحديث الشريف: "سبعةٌ يظلّهم الله في ظلّهِ يوم لا ظِلّ إلّا ظلّه؛ ... وشابٌ نشأ في عبادة الله تعالى..." صحيح البخاري، الأذان ٣٦، الزكاة ١٦، الرقاق ٢٤؛ صحيح مسلم، الزكاة ٩١.

٣ ١٨ب ق

٤ ١٩ب ل

Şiir[1]

Şüphesiz ki Allah'ın zeki kulları vardır **[16a]**
Onlar dünyayı boşamış, fitnelerden korkmuşlardır

Onlar, dünya hakkında düşündüler
5 *Ve onun hiçbir canlı için vatan olmadığını anladıklarında*

Zeki kullar dünyayı bir deniz
Sâlih amelleri de bir gemi yapmışlardır

1 M: beyit

شعر[1]

إنَّ لله عبادًا فَطِنًا [١٦أ] طلَّقُوا الدُّنيَا وخَافُوا الفِتَنَا

فكَّرُوا فِيها فلمَّا عَلِمُوا إِنَّها ليستْ لِحَيٍّ وَطَنَا

جَعَلوهَا لُجَّة وَاتَّخَذُوا صَالحَ الأَعْمَالِ فِيهَا سُفُنَا.

١ م: بيت.

[Şemseddin Ahmed "Ebüssuûd Efendi'nin Oğlu"]

Müftü Ebüssuûd Efendi'nin oğlu Şemseddin Ahmed, [Kanûnî Sultan Süleyman devrinin] çeşitli faziletlerde öne çıkan ve meşhur olan lâkin ortaya çıkışıyla gizlenmesi, doğuşuyla batışı birbirine yakın olan âlimlerindendir (Allah ona ebed yurdunda lutfuyla muamele etsin).

O (Allah rahmet eylesin), alnında seyyidlik emâreleri belirmiş ve mutluluk nurları parlamış bir şekilde doğdu. Alnındaki beyazlıktan ve yanağının yüzeyinden babasının soyluluk ve atalarının şeref izleri okunuyordu. Bu asil soyun silsilesinden "Çocuk, babasının sırrıdır."[1] hadîs-i şerîfini aktarıyordu. Tahsil zamanına ulaşıp olgunlaşmaya başlayınca bilgi ve erdem, az bulunan bilgilere ve nüktelere vukufiyet elde etmeye çabaladı. Onun hilâli,[2] babasının güneşinden aydınlık alıp dolunay oldu. Irmağı, babasının bulutundan dökülen yağmurları toplayarak denize dönüştü. Böylelikle kısa zamanda kıymetli bilgiler topladı. Az bir sürede pek çok bilim dalını öğrendi. Kısacası, onun fıtrat aynası cilalı olunca, babasının fazilet görüntüleri onda dolup taştı. Babasının yanı sıra Taşköprîzâde Efendi'nin yanında ilimle uğraştı. Sonra babasının derslerinde muîd oldu. Kendisi için önemli olan ve kendisini ilgilendiren her şeyi tahsil edip tamamladı. Şöhrette[3] gündüzün ortasındaki güneş gibi oldu. Şöhreti, Sadrazam Rüstem Paşa'nın kulağına ulaşınca onu görmek istedi ve davet etti. Rüstem Paşa onunla bir araya gelince sözlerinin güzelliğine hayran kaldı. Ona enfes kitaplar hediye etti ve kendi oğluymuş gibi benimsedi. O muîd iken Rüstem Paşa ona, İstanbul'da kendisinin binâ ettirdiği medreseyi elli akçe maaş ile verdi. O vakit yaşı on yedi idi. Böylece dersler vermeye başladı ve insanın takatini aşan işler yaptı. Sonra İstanbul'da Sultan Süleyman'ın zevcesine ait medreseye naklolundu. Oradan Semâniye medreselerinden birine naklolundu. Oradan da Sultan Süleyman oğlu Sultan Mehmed Medresesi'ne intikal etti. O (Allah rahmet eylesin), orada müderrisken ve yaşı henüz otuza ulaşmamışken 970 senesi Cemaziyelevvel ayında vefat etti. **[16b]** Onun ölüm sebebi şüphesiz ki bazı kötü kişilerle arkadaşlık kurması, bunların onu bazı macunları, ilaç karışımlarını yemeye sevk etmeleri ve onun buna yönelmesidir.[4] Şu sözleri söyleyen ne kadar da doğru söylemiştir:

1 Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ ve Muzîlu'l-İlbâs*, Mektebetu'l-'İlmi'l-Hadîs, II, 407 (no: 2911).
2 19a K
3 20a L
4 19b K

[شمس الدّين أحمد ابن المفتى أبي السُّعُود]

وممّن رزق التّميّز والاشتهار في أنواع الفضل وضروبه لكن عانق ظُهوره بخفائه وطلوعه بغروبه شمس الدّين أحمد ابن المفتى أبي السُّعُود، عامله الله بلُطفه في دار الخلود.

ولد (رحمه الله) وآثار السّيادة من ناصيته ظاهرة، وأنوار السّعادة من جبينه باهرة. يُتلى من بياض غرته وصحيفة خدّه آيات نجابة أبيه وعزّة جدّه. ويروى من سلسلة هذا النجل النبيه، حديث: الوَلَدُ سِرُّ أبِيهِ[1]. فلمّا وصل أوان التّحصيل وأبان التّكميل، اجتهد في إحراز الفضائل والمعارف وإتقان النّوادر واللطائف، واستضاء هلاله من[2] شمس أبيه، فصار بدرًا، واستمدّ نهرَه من سواكب مزنه، فأصبح بحرًا. وحصّل المعارف الجليلة في الأزمنة القليلة، ووصل إلى فنون عدّة في أدنى مُدّة. وبالجُملة لما كانت مرآة طبعه مجلوّة، أصبحت صور فضائل أبيه فيها مملوة. واشتغل أيضًا على المولى طاشكبري زاده، ثمّ صار معيدًا لدَرس أبيه، وأكمل كلّ ما يهمّه ويعنيه، وصار في الاشتهار[3] كالشّمس في وسط النّهار. ولَمّا وصل صيته إلى سمع الوزير الكبير رستم پاشا أحبّ رُؤيته واستدعاه. فلمّا اجتمع به أعجبه حسنُ كلامه، فأحسن إليه من نفائس الكتب وتبناه. ثمّ أعطاه وهو معيد مدرسته الّتي بناها في قسطنطينية بخمسين، وسِنّه إذ ذاك سبعة عشر. فشرع في إلقاء الدُّرُوس وأظهر أمورًا خارجةً عن طوْق البشر. ثمّ نُقل إلى مدرسة زوجة السّلطان سليمان بقسطنطنية، ثمّ إلى إحدى المدارس الثمان، ثمّ إلى مدرسة السُّلطان محمّد ابن السُّلطان سُليمان. وتُوفّي [١٦ب] (رحمه الله) وهو مدرّس بها في شهر جُمادي الأولى من سنة سبعين وتسعمائة. وما بلغ عمرُه ثلاثين سنة. وكان سبب موته أنه خالط بعض الأرذال ورغّبه في أكل بعض المعاجين. فإليه مال[4] وما أصدق قول من قال:

١ كشف الخفاء ومزيل الإلباس للعجلوني، مكتبة العلم الحديث، ٧٠٤/٢ (رقم: ١١٩٢).
٢ ٩١أ ق
٣ ١٠٢أ ل
٤ ٩١ب ق

Şiir

Hayatın üzerine yemin ederim ki zaman ancak ödünç verilmiştir
Öyleyse zamanın iyiliklerinden gücün nisbetinde istifade et

Kişiyi soruşturma, onun arkadaşlarına bak
Çünkü her arkadaş, arkadaşlık kurduğu kişiye uyar

Bu tür macunları yemeye devam edince onun mizacı bozuldu. Akan nehirleri durgunlaştı, parlayan bahçeleri göz alıcılığını yitirdi, çiçekleri solmaya, şans yıldızı batıp görünmez olmaya yüz tuttu. Sonunda bülbülleri uçup gitti, kandilleri söndü. Kafilesi yola koyuldu ve mahallenin çığırtkanı "Göç vaktidir, göç vaktidir."[1] diye seslendi. Zaman, ona yok etme gözüyle baktı. Zamanın bulandırmadığı[2] hangi nimet vardır? Arkasından gecenin gelmediği hangi gündüz vardır? Felâkete dönüşmeyen hangi neşe vardır? Şayet Şeddâd'ın mülküne sahip olsan, hatta Amâlika ve Ad'ın kuvveti eline geçse, zafer elde edip Timur ve Buhtunnasr gibi şehirleri yıkıp insanlara ezâ eden biri olsan, Kisrâ'yı parçalayıp Kayser'in sarayını yıkıp yerle bir etsen, Yemen'in Tübba halkı sana tâbi olsa, han ve hakanlar senin iktidarın altında toplansalar, senin güçlü hâlinin sonu güçsüzlük ve son konağın kabir değil midir?

Şiir

Farzet ki işlerin yetkisi, anahtarı sende
Sen yiğit biri iken dünya sana boyun eğmiş

Bütün dünyanın gelirini zorla ele geçirdin
İnsanların güç yetiremediğini başardın

Gıpta edilecek şekilde zamanı lezzetlerle geçirdin
Peki, bütün bunlardan sonra ölüm kesin değil mi?

Canlılar ile ölümsüzlük arasında fark vardır
Ölümle insanlar arasında kopmaz bağ vardır

1 K -göç vaktidir.
2 20b L

شعر

لَعمرُكَ مَا الأيّام إلّا مُعَارَة فَمَا اسْتَطَعْتَ مِنْ مَعْرُوفهَا فَتَزَوَّدِ
عَنِ المرءِ لَا تَسْأَلْ وَأَبْصِرْ قَرِينَهُ فَكُلُّ قَرِينٍ بِالْمُقَارِنِ يَقْتَدِي

فلمّا أدام أكله تغيّر مزاجه فركدت أنهاره الجارية، وأصبحت حدائقه من النضارة ٥ عارية، ومالت أزهاره إلى الذبول، وطوالعه إلى الغُرُوب والأفول، وبآخره طارت عنادله، وانطفَتْ قنادله، وقامت قافلته إلى السّبيل، ونادى مُنادي الحيّ الرحيل الرحيل[١]، ولاحظه الزّمان بعين القهر، فأيّ نعيم لا يكدره[٢] الدّهر، وأيّ نهار لم يعقب باللّيل، وأيّ سرُور لم يئن بالويل. فإنّك لو ملكتَ مُلكَ شدّاد، وعاد إليك قدرة العمالقة وعاد، ونُصرتَ فصِرتَ في تخريب البلاد وإيذاء العباد كتيمور وبُختنصّر، ١٠ وكسرتَ كِسْرى وهدمت قَصرَ قَيْصَر، وتبِعك تُبَّع اليَمَانِ واجتمع على خوانك الخانُ والخاقانُ، أليس غايةُ قواكَ الفتورُ وآخرُ سُكنَاكَ القُبُور:

شعر

هَبْ أَنّ مقَالِيدَ الأُمُورِ مَلكتَهَا ودَانَتْ لَكَ الدُّنْيَا وَأنتَ هُمَام
جَبَيْتَ خرَاجَ الخَافِقِينَ بِسَطْوَةٍ وَفُزْتَ بِمَا لَمْ تَسْتَطِعْهُ أَنَام
١٥ وَمُتِّعْتَ بِاللَّذَّاتِ دَهْرًا بِغِبْطَةٍ أَلَيْسَ بِحَتْمٍ بَعْدَ ذَاكَ حُمَام
فَبَيْنَ البَرَايَا وَالخُلُودِ تَبَايُن وَبَيْنَ المُنَايَا وَالنّفُوسِ لِزَام

١ ق – الرحيل.
٢ ٠٢ ل

O (Allah rahmet eylesin) ezberde, ileri görüşlülükte ve bilgide zamanın harikası,[1] dönemin az bulunanlarından idi. Açık bir fikir, akıcı ve etkili bir dil sahibi idi. Merhum, son derece cesaretli ve yürekliydi. **[17a]** Yorum yapma ve ifade etmede büyük bir yeteneğe sahipti. Bir defasında o, Sultan Oğlu Medresesi'nde müderris iken geze geze Bursa'ya seyahat etmişti. Oradaki müderrisler ve ileri gelenlerle bir araya geldi. Bursa Ulucamii'nde bir toplantı yaptı. Buhârî'nin kitabından nakiller yaparak ilmî vukufiyetini, yazı ve araştırmada yetkinliğini göstermiştir. Kısacası o (Allah rahmet eylesin), şayet yaşasaydı kâmil insanların mertebesine ulaşacak ve dünyanın dört bir tarafından insanlar yolculuk yapıp[2] ona geleceklerdi. Onun güzel fıtratı ile ilgili bir şey bulamadım. Sadece babası Müftü Ebüssuûd Efendi'nin kaleme aldığı ve başlangıcı şu şekilde olan kasidenin kenarına yazmış olduğu notları bulabildim:

Beyit[3]

Kimin bu yerler, sütunları yerle bir olmuş
Ve duvarları tavanlarının üzerine yıkılmış

[Şemseddin Ahmed Efendi'nin] bu notları açıklama ve izah niteliğinde olup bunları bu şekilde kabul etmemizde bir sakınca yoktur. Yazmış olduğu notlar şu şekildedir:

Öncelikle bu kasidenin sahibi (Allah onun izzetini daim eylesin), dünya saltanatının, sahibine şu şekilde yöneldiğini ifade etmiştir: Dünya saltanatı, güzelliğin zirvelerine ulaştığından, izzet ve yücelik elbisesini giydiğinden, şeref ve kemale güç kattığından dolayı reislerin boyunları onun karşısında eğilmiştir. İnsanların ciğeri, onun kıymetli sözlerinin tatlılığına, yüksek[4] ifadelerinin berrak suyuna susamıştır. Öyle ki parmakla gösterilir hâle gelip ileri gelenler gözlerini ondan ayıramaz olmuşlardır. Ayın güzelliği onun yüzüne doğmuş, zerafet dalları onun güzelliğinin bahçesinde olgunlaşmıştır.[5]

1 20a K
2 21a L
3 L: Arapça Beyit | K -Beyit
4 20b K
5 L: ermiştir

وكان (رحمه الله) أعجوبة الزّمان[1] ونادرة الأوان في الحفظ والفراسة والشمول والإحاطة، صاحب إذعان صحيحٍ ولِسان طلْق فصيحٍ. وكان (رحمه الله) غاية في جراءة [١٧أ] الجنان وسعة التّقرير والبيان. واتّفق أنّه سافر متنزّهًا وهو مدرّس بمدرسة ابن السُّلطان إلى بروسه، فجمع مَن كان فيها من المدرّسين والأعيان، وعقد مجلسًا في الجامع الكبير، فنقل من كتاب البُخاريّ وأظهر اليد البيضاءَ في إتقان وتحرير. وبالجُملة كان (رحمه الله) بحيثُ لوْ عاشَ وامتدّ له مُدّة الانْتعاش لَبلغ مبلغ الكمل من الرّجال، ويشدّ إليه من الأقطار الرّحال[2]. وما ظفرت على شيء مِن نتائج طبعه الكريم سوى ما كتبه من غير تسويد على حاشية القصيدة الّتي أنشأها أبوه المُفتي أبو السُّعُود الّتي أوّلها:

بيت[3]

لِمَنِ الدِّيَارُ وَتَضَعْضَعَتْ أَرْكَانُهَا وَانْقَضَّ فَوْقَ عُرُوشِهَا جُدْرَانُهَا

فَجَرى لها مجرى الشّرح والبيان، فلا علينا من أن نثبته في هذا المكان، وهذه صورته:

أفاد أوّلًا أدام الله عزّته أنّ إقبال دولة الدُّنيا على صاحبها بحيثُ ذلّت رقاب الأقيال لبلوغها ذرا الحسن والجمال، ومباشرتها لثياب العزّ والإجلال، وآزر المجد والكمال، والنّاس عطاش الأكباد لزلال ألفاظها الرائقة، وسلسال عبارتها الفائقة[4]، حتّى صارت بحيثُ يشار إليها بالبنان، ويترقبها عُيُون الأعيان، أقمار الحسن في وجهها طالعة، وغصون البهجة في بساتين جمالها يانعة[5]،

١ ٠٢أ ق
٢ ١٢أ ل
٣ ل: بيت عربي؛ ق – بيت.
٤ ٠٢ب ق
٥ ل: بالغة.

Öyle bir yüceliğe erişmiştir ki, Müşteri yıldızıyla oynaşır vaziyete ve Belkıs'ın tahtına denk bir hâle gelmiştir. Sonra zaman, o saltanattan yüz çevirip belalar gelip çattığında, güzellik çiçeklerinin köklerine musibet suları yağdığında, bela ve sıkıntıların ardı arkası kesilmeyip tahtlarının üzerine bela eteklerini sürüklediğinde, türlü bela ve musibetlerle sarayın direkleri yıkıldığında ve bu şekilde zamanlar, **[17b]** dönemler, asırlar geçip gittiğinde[1] onun güçlü kapısından ayrılmayanlar ve yüce yurdunda oturanlar dağılıp gitmiştir. Onların varlığını gerekli kılan sebepler yine onların yok olup gitmelerine sebep oldu. Sanki hiç var olmamışlar gibi memleket onlardan boşaldı. O memleketin durumu ve hâlleri değişti. Mülkünde değişim ve dönüşme olmayan, saltanatında dağılma ve bölünme gerçekleşmeyen Allah, her türlü noksandan münezzehtir. Daha sonra müellif hiç kimsenin aklına gelmeyen eşsiz ve mükemmel bilgilere işaret etmiştir. Tâ ki bu bilgiler, talep edilen hususlar için, gizli olanı izah eden açık bir delil ve akleden[2] bir kavim için açık bir âyet olsun.

1 21b L
2 L: bilenlere

وارتفعت مكانتها إلى حيثُ يناغي البرجيس ويعادل عرش بلقيس، ثمّ لَمّا أعرض عنها الزّمان ودهَاه الحدثان، وصبّ على جراثيم أزهار حسنها مياه المصائب، وتتابعت عليها الرزايا والنوائب، وجرّ على عروشها أذيال البلى وخرَّ عواميد قصرها بأنواع المحنة والبلى، وجرى[1] على هذا الأسلوب الأزمان [١٧ب] والدهور والأحقاب والعصور، وتفرّق عاكفوا بابها المنيع ومجاوروا مسكنها الرفيع. وقد اقتضاهم من أوجدهم أن يفنوا وخلت عنهم الديار كأنْ لم يُغنوا، آل أمرها إلى حال تغيّرت عليها الشؤون والأحوال، فسبحان من لا يعتري ملكه التبدّل والانتقال، ولا يجري في سُلطانه تفرّق وانفصال. وبعد ذلك أشار إلى ما لا يخطر ببال أحد من فرائد وبدائع الفوائد ليكُون على المطلُوب حجّة نيّرة واضحة المكنون، وآية بيّنة لقوم يعقلُون[2].

١ ١٢ب ل ـِ
٢ ل: يعْلمون.

[Kurd Ahmed Çelebi]

Sultan Süleyman'ın muallimi Hayreddin Efendi'nin oğlu Kurd Ahmed Çelebi, [Kanûnî Sultan Süleyman devri] ileri gelenlerinden birinin oğludur.

O (Allah rahmet eylesin), izzet ve yüceliğin kanatları altında, şeref ve ululuğun zirvelerinde yetişti. Bilgiye talip olup mârifet ehlinden[1] istifade etti. Abdülbâki Efendi, Sâlih b. Celâl Efendi, Bostan Efendi ve fazilet ve olgunluk erbabı diğer âlimlerin yanında ilimle uğraştı. Sonra Çivizâde olarak bilinen Mehmed Efendi'ye, iade yoluyla müftü olduğu hâlde mülâzım oldu. Sonra o soylu kişi, İznik Süleymaniye Medresesi'ne müderris oldu. Belirli bir süre orada dersler verdikten sonra Semâniye medreselerinden birine naklolundu. Altı sene geçince orada vazife derecesi altmış akçeye çıktı. Sonra hükümdarın sevgisine[2] nâil oldu ve Süleymaniye medreselerinden birine naklolundu. Sonra dizginlerini Dımaşk-Şam tarafına çevirdi. İki sene sonra, hakkında kötü zan beslendi ve başına bir musibet geldi. Bu olay, 976 senesindeydi.

Merhum, çeşitli ilimlerde hisse sahibi, hoş sohbet biri idi. Arkadaşlığı iyi, fıtratı tatlı, kolayca ulaşılabilir, güzel yüzlü ve tatlı dilliydi. Yüce[3] Allah onun ruhunu hoşnut etsin ve mezarını pür nur eylesin.[4]

1 21a K
2 22a L
3 K -Yüce
4 L, M -ve mezarını pür nur eylesin.

[المولى قورد أحمد چلبي]

ومن المخاديم الأعيان المولى قورد أحمد چلبي بن خير الدّين معلم السُّلطان سُليمان.

نشأ (رحمه الله) بكنف العزّ والعلاء، وقُنن المجد والسنا، طالبًا للمعارف ومستفيدًا من كلّ عارف[1]، واشتغل على المولى عبد الباقي والمولى صالح بن جلال والمولى بُستان وغيرهم من أرباب الفضل والكمال. ثمّ صار ملازمًا من المولى محمّد الشهير بجوي زاده وهو مفت بطريق الإعادة، ثمّ صار ذلك العتيق مدرّسًا بسليمانية إزنيق. فبعد قليل من الزّمان نقل إلى احدى المدارس الثمان، فلمّا مضى عليه ستّ سنين صارت وظيفته فيها ستّين، ثمّ ظهر له العواطف السُّلطانيّة[2] فنقل إلى إحدى المدارس السليمانية، ثمّ عطف الزّمام نحو دمشق الشّام. فبعد سنتين ساءت به الظنون وحلّ به ريب المنون، وذلك سنة ستّ وسبعين وتسعمائة.

وكان المرحوم مشاركًا في بعض العلوم، حُلو المصاحبة، حسن المقاربة، عذب المشرب، سهل المطلب، ذا وجه صبيح، ولسان فصيح، روّح الله تعالي[3] روحه ونوّر ضريحه.[4]

---

١ ٢١أ ق
٢ ٢٢أ ل
٣ ق – تعالى.
٤ ل ، م – ونوّر ضريحه.

[Şeyh Garseddin İbn İbrâhim]

Şeyh Garseddin **[18a]** İbn İbrâhim İbn Şeyh Şehâbeddin Ahmed, [Kanûnî Sultan Süleyman devrinin] yetenekli, eşi bulunmaz âlimlerindendir.

O (Allah rahmet eylesin), Halep şehrinde büyüdü. İlim tahsil etmek istedi ve bunun için gerekli tüm vasıtalara sıkıca tutundu. Şeyh Hasan Suyûfî'den muhtasar eserleri okudu. Edebiyata ait hatırı sayılır ilimler tahsil etti. Sonra[1] tam anlamıyla ilim tahsil etmeye karar verdi. Bunun için yürüyerek Şam bölgesindeki Dımaşk şehrine gitti. Orada zeki bilginlerin ileri gelenlerinden biri olan ve tabiplerin önderi İbnü'l-Mekkî adıyla meşhur olan âlimden tıp tahsil etti. Sonra bu şehirden yürüyerek Kahire'ye intikal etti. Orada İbn Abdülgaffâr[2] olarak bilinen, yüce mertebeli üstat bilginin yanında ilimle uğraştı. Düzenli dersler almak sûretiyle felsefe, matematik ve diğer aklî ilimleri ondan tahsil etti. Hadis ve diğer dinî ilimleri müfessirlerin üstadı[3] Kadı Zekeriyyâ'dan aldı. İlimlerin dizginlerini elinde tutan ve bilimler ülkesinde sözü dinlenen biri oldu. Emsalleri ondan geri kaldı. Akranlarından üstün hâle geldi. Şöhreti her tarafa yayıldı. Fazileti, Kahire Sultanı nezdinde âşikâr olunca Sultan onu görmeyi istedi ve davet etti. Onun kadrini yüceltip layıkınca ikramda bulundu. Onu çocuğunun öğretmeni ve eğiticisi yaptı. Sultan'ın oğlu ile Anadolu hükümdarı arasında mücadele vâki olunca, Çerkezler tarafında yer alarak savaşa şahit oldu:

1 21b K
2 L -Abd [Kul]
3 22b L

[الشّيخ غرس الدّين]

ومنهم العالم الأمجد والبارع الأوحد الشّيخ غرس الدّين [١٨أ] ابن إبراهيم ابن الشيخ شهاب الدين أحمد.

نشأ (رحمه الله) في مدينة حلب ورغب في العلوم وتشبّث بكُلّ سبب، وقرأ المختصرات على الشّيخ حسن السيوفي، وحصّل طرفًا صالحًا من فنون الأدب. ثمّ قصد إلى[١] التّحصيل التّام، فارتحل ماشيًا إلى دمشق الشّام، وأخذ فيه الطّبّ من مقدّم الألباء ورئيس الأطبّاء العالم الذكي المشتهر بابن المكّيّ. ثمّ انتقل من تلك العامرة ماشيًا إلى القاهرة، واشتغل فيها على العالم الجليل المقدار الشّيخ المشتهر بابن عبد[٢] الغفّار، وأخذ منه الحكميات وعلوم الرياضيات وسائر العلوم العقليّة قاطبة بالدروس الرّاتبة، وأخذ الحديث وسائر عُلُوم الدّين من القاضي زكريّا شيخ المُفسّرين[٣]، فأصبح وهو لناصية العلوم آخذ وحكمه في ممالك الفُنُون نافذ، وتنقلّت به الأحوال وتأخّرت عنه الأمثال، وفاق على الأقران وسار بذكره الركبان. ولما كانت فضائله ظاهرة عند سُلطان القاهرة، أحبّ رُؤيته واستدعاه ورفع منزله وأكرم مثواه. ثمّ جعله معلّمًا لابنه ومربّيًا لغصنه، ولما وقع بين مخدومه وبين سُلطان الرّوم من المنافسة حضر الوقعة المعرُوفة من جانب الجراكسة:

١ ٢١ب ق
٢ ل – عبد.
٣ ٢٢ب ل

Çerkezlerden Sultan Gavrî'nin Kısaca Hikâyesi

İki birlik bir araya gelip yüz yüze karşılaşınca, yiğitler ileri çıkıp diğer adamlar onların peşi sıra gidince, Anadolu aslanları ve orman kaplanları düşman çakallarına ve çöl tilkilerine hücum edince, esmer[1] kalemleri [mızrakları] ile yaralanma ve sakatlanma olaylarını yazdıklarında, oklar göndererek onlara ölüm haberlerini ulaştırdıklarında,[2] ateşten alev toplarını üzerlerine saldıklarında ve onlardan pek çok kişiyi cehenneme **[18b]** gönderdiklerinde, yıldırımlar ve şimşekler alevler ve ışıltılar saçtıklarında, gök üzerlerine demir ve taşlar yağdırdığında, etraflarındaki çember daralıp vadiler kanlarıyla sulandığında ve vahşi hayvanlar onların etleriyle karınlarını doyurduğunda Çerkezler gündüz ancak bir saat karşı koyabildiler. Sonra durmak yerine kaçmayı tercih ettiler. Anadolu askerlerinin önünde seğirtip kaçtılar. Arkalarından[3] söylenen şu söze muhatap oldular:

Beyit[4]

Savaşta onların sırtlarını yüzleri yaptık
Yüzlerine diş, göz ve kaş çizdik

Sultan Gavrî savaşta katledildi. Onun katilinin kim olduğu öğrenilemedi. Anlatılır ki Sultan Gavrî, mağlubiyetinin kesinleştiğini anlayınca hemen zehir içti. Bazı hizmetçilerine ölümünden sonra başının kesilmesini ve düşmanın eline geçmesin diye Kahire'ye götürülmesini emretti.[5] Gavrî'nin oğlu ve merhum Garseddin Ahmed Efendi de esir düştü. O ikisi Sultan Selim Han'a getirildiğinde Sultan ikisini affetti. Onların suçlarını iyilikle karşıladı. Sultan Selim, Mısır'ı elde etme işini bitirip Anadolu'ya döndükten sonra Gavrî'nin oğlu ile merhum Garseddin Ahmed Efendi'yi yanına aldı. Bunun üzerine merhum, İstanbul'u yurt edindi. Bilginin yayılması, nâdir ve güzel bilgilerin öğretilmesi işine koyuldu. Pek çok beyefendi, onun yanında çalışıp ondan istifade etti. Ben de onu görmekle müşerref oldum, sohbetinin bereketinden istifade ettim. Merhum Garseddin Ahmed Efendi 971 senesinde vefat etti.

1 L, M: zehir
2 22a K
3 23a L
4 K: Şiir
5 L, M -Anlatılır ki Sultan Gavrî // Kahire'ye götürülmesini emretti.

قصّة سلطان غورى من الچراكسة اختصارًا

فلمّا التقى الجمعان وتراءت الفئتان وتقدّم الأبطال وتبعهم الرّجال وهجم لُيُوث الأروام وأسود الأجام على ذئاب الأعادي وثعالب البوادي، وكتبُوا بأقلام السمر[١] أحاديث الجرح والسقام، وأوصلوا إليهم أخبار الموت برسل السّهام، و [٢]أرسلوا عليهم شواظًا من نار، وأحلّوا أكثرهم [١٨ب] دار البوار، وأخذ الصّواعق والبروق في اللّمعان الشروق، وأمطر السّماء عليهم الحديدَ والحجارة، وضيّق عليهم هذه الدارة، وسالت بدمائهم الأباطح، وشبعت من لحومهم الجوارح، لم يثبت الجراكسة إلا ساعةً من النّهار. ثمّ بدّلُوا الفرار من القرار، وجعلُوا أمام عسكر الرّوم يتواثبون، وهم من ورائهم[٣] بهذا القول يتخاطبون:

بيت[٤]

جَعَلْنَا ظُهُورَ القومِ فِي الحرْبِ أَوْجُهًا رَقَمْنَا بِهَا ثُغرًا وَعَيْنًا وَحَاجِبًا

وقتل الغوري في المعركة ولم يعرف له قاتل، ويحكى أنه لَمّا أيقن بالانكسار أكل سمّ ساعة، وأمر لبعض غلمانه أن يقطع رأسَه بعد موته ويذهب إلى القاهرة حتى لا يصل إليه يد العدوّ[٥]. وأسر ابنه والمولى المرحوم، ولما جيء بهما إلى السُّلطان سليم خان، عفا عنهما وقابل جرمهما بالإحسان. ثمّ لما عاد إلى ديار الرّوم بعد فراغه من أمر مصر، استصحب ابن الغوري والمولى المرحوم، فاستوطن قسطنطينية وشرع في إشاعة المعارف وإذاعة النّوادر واللطائف. واشتغل عليه كثير من السّادة وفازوا منه بالاستفادة. وقد تشرفتُ برُؤيته وتبرّكت بصُحبته، توفّي (رحمه الله) سنة إحدى وسبعين وتسعمائة.

١ ل ، م – السم.
٢ ٢٢أ ق
٣ ٢٣أ ل
٤ ق: شعر.
٥ ل ، م – ويحكى أنه لَمّا أيقن بالانكسار أكل سمّ ساعة، وأمر لبعض غلمانه أن يقطع رأسَه بعد موته ويذهب إلى القاهرة حتى لا يصل إليه يد العدوّ.

O (Allah rahmet eylesin), bütün ilimlerde önder idi, faziletlerin[1] hepsini kendinde toplamıştı. Önceki ve sonraki milletlere ait ilimleri biliyordu. Matematikte ileri gelenlerin burnunu yere sürtüyor, tıp alanında Hipokrat ve Câlînûs ile boy ölçüşüyordu. Garip, görülmemiş bilgilere sahip olup acayip
5 işler yapmaya kudreti vardı. Yıldızlar ve geometri ile ilgili olan usturlap ve rubu' gibi çeşitli âletleri ve diğer vasıtaları yapmakta mahir idi. O (Allah rahmet eylesin) zâyîçe[2], kimya ve benzeri[3] ilimlerde tartışmasız ileri gelenlerden biri idi. Ondan ilim ve istifade talep eden öğrencilere karşı[4] cimri oluşu ve az ders vermesi ile meşhurdu. Ömrü boyunca **[19a]** hükümdarın verdiği
10 vazifeleri kabul etmedi. İzzet ve ikrâm sahibi zenginlerden mümkün olduğu kadar isteklerde bulunmadı. Doktorluktan kazandığı ve öğrencilerinden gelen hediyelerle geçinirdi. Sert, pürüzlü elbiseler giyer, küçük sarıklar takardı. Az miktarda azıkla ve basit şeylerle yetinirdi.

Merhum, Fırat'ın suyundan daha tatlı beyitler nazmederdi. Bazı erdemli
15 âlimleri, zannedersem Halep'te kadı olarak bulunduğunda Sâlih[5] b. Celâl'i "tâ" kafiyesi ile methederken şöyle demiştir:

Kaside

Ettiğim dua sayı olarak sayılmaz, kayıt altına alınmaz
Sana olan teşekkürüm devamlıdır, azalmaz

20 *En güzel şekilde över sonra selâm sunarım*
Tütsü konulan kaptan dağılan mis kokulu rayihaya

Onunla misk yayılıp güzel kokusu her tarafı kapladı
Gülün yanağından elde edilmiştir buhurdanlık[6]

Onun huzurunda ilmiyle canlılar dirildi
25 *Dinin ve şeriatın hükmü onunla açığa çıktı*

Onun zirvelerinden başka talep edilecek yer yok
Azim sahibi kişiler ondan başkasına yönelmez

1 22b K
2 Zâyîçe: Yıldızların konumunu tespit eden bir alet.
3 L, K -ve benzeri
4 23b L
5 M -Sâlih
6 L: karşı çıkmıştır

وكان المرحوم رأسًا في جميع العلوم، مستجمعًا لشروط[1] الفضائل، وجامعًا لعلوم الأواخر والأوائل. يرغم في الرياضيات أنوف الرؤوس، ويحاكي في الطّبّ أبقراط وجالينوس. وكان صاحب فنون غريبة، قادرًا على أفاعيل عجيبة، ماهرًا في وضع الآلات النجوميّة والهندسيّة كالربع والأسطرلاب وسائر الأسباب. وكان (رحمه الله) مظنّة علم الكاف وعلم الزايچه[2] ونحوه[3] بلا خلاف، وكان (رحمه الله) مشهورًا بالبخل في التّعليم والإفادة[4] لأرباب الطّلب والاستفادة. [١٩أ] ولم يقبل مُدّة عمره وظيفة السُّلطان، وقطع حبال الأماني من أرباب العزّة بقدر الإمكان. وكان يكتسب بطبابته، ويقتات بهدايا تلامذته. وكان يلبس لباسًا خشنا، عمامته صغيرة، ويقنع من القُوت بالنزر القليل والأمور اليسيرة.

وكان (رحمه الله) ينظم الأبيات أعذب من ماء الفُرات، وقال في قافية الطّاء مادحًا لبعض الفُضلاء، وأظنّهُ المولى صالح[5] ابن جلال عند كونه قاضيًا بحلب ومنها:

قصيدة

دعَائِي فَلَا يُحصِيه عَدّ ولا ضَبْط ... وشُكْرِي لَكم دَوم فَمَا كان يَنْحط

وأثنِي جميلًا ثمّ أهدي تحيّة ... لطيب شذَاها يطلب العود والقسط

فباح بها مِسك وفَاح بعِطْرها ... وفي وجنة للورد منها أتى[6] قُسط

إلى حضرة أحيى الأنام بعلمها ... وبان بها حكم الشّريعة والشّرط

فلا مطلب إلا ذراها نعم ولا ... رحال لذي عزم إلى غيرها تخط

---

١ ٢٢ب ق
٢ الزايچه: جهاز يكشف عن موقف النجوم.
٣ ل ، ق – ونحوه.
٤ ٢٣ب ل
٥ م – صَالح.
٦ ل – أبى.

Nice insanlar sıkı çalışıp onun gibi olmaya gayret ettiler
Pek çok zorluktan sonra bu hedefe ulaştılar[1]

Pek çok kırılmış[2] *kişinin durumunu onardın*
Zincirleri kendisine zarar veren esirleri âzâd ettin[3]

Nice sırtları yere indiren eller vardır
Onun ağırlığından neredeyse ayaklar tökezleyecekti

Fazilette, cömertlerin önüne geçtin
Onların gayreti ancak senin azminin sınırları altında

Öyle yükseldin ki, sözlerinle[4] *alev huzmeleri getirdin*
O sözler Arapların ve Kıptîlerin diline atasözü oldu

Bütün ilimleri şahsında topladın
Senin gibi, farklı ilimleri kendinde toplayan birini görmedik

Ömrüme yemin olsun ki, onda düşmanlar için tasa görüyorum
Nitekim şaşırdılar ve öfke onları kötü duruma düşürdü

Cömerttir civanmerttir o, daima onu razı görürsün
Fakat düşmanları onun atının tökezlemesini dilerler

Bunlar, düşmanlarının boş hayalden ibaret arzularıdır
Ördeğin kartalı caydırdığı nerede görülmüştür!

Dünyanın âlimleri ve gençlerine sorun
Her iki tarafında yarık bulunan sağlam mızraklara

Hayvanlar sığınıyor muydu
Aslanın yaşadığı ve torunlarının bulunduğu o yere **[19b]**

Ne güzel gündür o, gölgelendirir onları
Size ait, başlarında benek bulunan beyaz kılıçlar

Ölüm denizi o gün canlarını kovalamakta
Ve ateş gürültülü şekilde nefesinden saçılmakta[5]

1 23a K
2 M: çok
3 24a L
4 L: yola çıkarak
5 24b L

لقد جدّ أقوام وضاهوا بمثلها فدون أمانيها القتادة والخرط[١]

فكَم مِن كسِير[٢] قدْ جبَرت لحاله وفكَكْتَ مأسورًا أضرّ بِه الرَّبط[٣]

وكَم مِن أياد قدْ أناختْ لكاهل ومَا كَادتِ الأقدام مِن حملها تخطو

سبقت إلى الفضل السّراة فما لهم من الجهد إلّا دون عزمك قد حطوا

٥ علوت إلى أن جئت بالشُّهُب منطقًا[٤] فسارت به الأمثال والعرب والقبط

جمعت لأنواع العلوم فلا نرى لِمثلك فردًا في الفُنُون له ضبط

لعمري من يوم أرى فيه للعدى كمودًا وقد حاروا وقدْ ساءَهم سخط

جواد له جود تراهُ على الرّضا وإلا تمنّى أن فارسه سقط

فتلك أمانيّهم وأحلام كاذب فهل ثمّ عقبان يردعها البط

١٠ سلوا عُلماء الخافقين وفتية بسمر القنا في الجانبين لهم شرط

فهل كانت الأنعام تأوي لبقعة أقام بها ليث وفيها له سبط[١٩ب]

فيا حبّذا يوم وفيه تظلهم سيوفٌ لكم بيض على رؤوسهم رقط

تذود حياض الموتِ فيه نُفُوسهم ونيران يقع من زفير لها لغط[٥]

---

١ ٢٣أ ق
٢ م – كَثير.
٣ ٢٤أ ل
٤ ل – منطلقا.
٥ ٢٤ب ل

Ölüm, canlara oklar hediye etmekte
Ve siyah mızraklar bu konuda pek aktif

Ruhum size feda olsun! Hatalarımla geldim
Hoş görü sizdendir, hatalarımın beni zelil kılmasından korkarım

Hata fıtratımın gereği iken doğrularım nerede
İstediğim şeye doğru attığım adımlar yok olup gitti

Hata edeni hoş gör, âlicenaplık gösterip onu koru
Zira orijinal fikirlerim hata edenler için yazılmıştır

Arşın sahibi olan Allah sana ihsanda bulunsun
Sana sevinçler tattırsın, ardından da mutluluklar versin

Müftü Ebüssuûd Efendi'nin yazdığı ve başlangıcı;

Selmacık'tan sonra bir arzu ve istek var mıdır?[1]
Onun sevgisinden başka bir kara sevda ve aşk var mıdır?

olan *Kasîde-i Mîmiyye* ona ulaştığında, değerli bir mektup ve buna ilâve olarak "sin (س)" kafiyeli birkaç beyit nazmetti ve adı geçen Ebüssuûd Efendi'ye gönderdi. O metin şu şekildedir:

Yüce kapının eşiğine, Selâm olan Allah'ın adıyla başlarım. Doğru yolu, efendimiz ve dayanağımız olan Hz. Muhammed'in nuruyla, onun güzel fıtratının esintisiyle, teslimiyet yolunda yürüyerek, doğruluk istikametine sımsıkı tutunarak arıyorum. O, doğruluk ipliğine cazibeyi dokudu ve böylece ruhları büyüleyip Süleymâ'yı davet etti. Süleymâ da bir gelin gibi ona koştu. Sonra teslimiyetten aldığı bir teselliyle[2] onu zihninden tamamen sildi. Ona ait efsaneleri kalbinin derinliklerinden emniyetli bir şekilde çekip aldı. Bunun üzerine onun kerem bulutundan cömertlik istedim. Bana cömertliğiyle yardım etti ve beni ânında kendisine kul köle etti. Onun cennet pınarının soğuk suyundan, saf şarabından içmek için hızlıca koştum ve bir kara sevdalı gibi dinledim. Öyleyse ona giden yolu talep et. Ve ben şu şekilde bir şiir söyledim:

Öyle satırlar ki, güneşten aldığı bir güzelliği var
İsim ve Selâm'daki "sin" beni büyüleyip esir aldı

1 23b K
2 25a L

وتهدي المنايا للنفوس بأسهم وأقلام سمر من أسود بها نشط
فديتُكم روحي لقد حئت بالخطا فحلم بدا منكُم فحاشاه بي يسطُو
فأين صوابي والخطأ كان جبلّتي وأقدام ما أبغي عليه لقد حطّوا
فسامح لمن أخطأ وصنه تكرّما فأبكار فكري للخاطئين قد خطّوا
٥ جزاك إله العرش عني عطيّة ويأتيك أفراح ويعقبها الغبطُ

ولما وصل إليه القصيدة الميمية الّتي أنشأها المُفتي أبو السُّعُود، عليه رحمة الربّ الودُود، وهي الّتي أوّلها:

أبعد سليمى مطلب ومرام[١] وغير هواها لوعة وغرام

صنَع خطبة سنيّة، وصنع عدّة أبيات سينيّة وأرسلها إلى المولى المزبُور:

١٠ «أستبدي باسم السّلام إلى السّدة السّنيّة، وأستهدي من سناء سيّدنا وسندنا بنسمة من نسماته السجسجية، سالكًا سبيل التّسليم متمسّكا بالصّراط المُستقيم، نسج السحر في سلك الاستقامة، فسبى النُّفُوس واستدعى لسليمى، فأسرعت إليه كالعروس، ثمّ سلا عنها بسلوان[٢] من التّسليم، وسلب أساطيرها عن سويدائه بسرّ سليم، فسألت السخاء من سحاب سماحتِه، فأسعفني بها واسترقني من ساعته، فسمعت مستهامًا في
١٥ سلسال سلسبيلها، مسارعًا لسلافها فسل سبيلها، وأنشدت:

سطور لها حُسن عن الشّمس أسفرت سباني سنّ باسم وسلام

١ ٢٣ب ق
٢ ٢٥أ ل

Cana kıymayı ona kolay kıldı, hatta buna gayret bile etti
Kılıçlı adam (سائف) ve oklar (سهام) buna yardım ederler

Ne de çabuk kınında duran kılıçlar çekildi
Yürüyüp gidelim, zira kılıçlar keskin

Ey Selmacık, teselli olamam, ya kan dökülecek ya da affedeceksin
Üzerimde nişanlar ve madalyalarla ancak teselli olurum **[20a]**

Vay başıma gelenler! Uykusuz gecelerime bir yardımcım yok
Yaşantım keder ve hastalıktan ibaret

Tutsak ve mutsuz hâldeyim, alçaklar eğlenir benimle
Değersiz eşyalar çarşısında, canım için pazarlık yapılır

Kötülük kadehlerine dost oldum, acele ettim
İçimde hasret ve zehirden başka bir şey yok

Cömert kişi bana zehir içirip gitti
Tesnim bulutlarının tepesine[1] *bulutlardan akan yaşlar*[2] *sevindi*

Bana lutfetmiş olursun, canımı satılığa çıkarmaya izin verirsen
Dostluk ve esenlik içinde, selâm üzerine olsun

Bunu gönderen kişi hakkında yazdığı şu şiirle yeteneğini hemen ortaya koymuştur:

Beyit[3]

Ey çağın yegânesi! Sana itaat konusunda çabuk davrandım
Ey hem cömertliği hem de vakitleri kendinde barındıran kişi!

Bizim için hayırlı bir şey düşündünüz
Bu yüzden derhal sizin köleniz oldum

1 25b L
2 24a K
3 K: Şiir

فسهّل لها سفك النُّفُوس وقد سعى يساعد فيها سائف وسهام

فسرعان ما سلّت سيوف نواعس فسيرا فسيرا فالسيوف سطام

سليمى فما أسلو فسفكًا أو اسمحي فأسلو وفيّ أرسم ووسام [٢٠أ]

فيا حسرتا ما للسهاد مساعدي وما سيرتي إلا أسي وسقام

٥ أسيرًا عبوسًا والسفيه يسرّ بي ونفسي في سوق الكساد تسام

أنست بكأسآت من السوء أسرعت وما سرّي إلّا حسرة وسمام

سقاني السّخى سمًّا وسار سنيّة[١] سحائب تسنيم سعدت سجام[٢]

سخيت بنفسي إن سمحت بسومها بأُنس وتسليم عليك سلام

وقد أظهر البراعة فيمن أرسل ساعة، فقال:

١٠ بيت[٣]

يا مفردَ العصر قد بادرت بالطّاعة يا من حوى الجُود والأوقات في ساعة

نوعًا من الخير قد لاحظتموه لنا فكنت عبدًا لكم في الوقت والساعة

١ ٢٥ب ل
٢ ٢٤أ ق
٣ ق – شعر.

Eserleri Hakkında Bilgi

et-Tezkire fî İlmi'l-Hisâb [hesap ilmi konusunda bir kitap], ferâiz ilminde bir metin ve şerhi, astronomi üzerine bir hâşiyesi, *Şerhu'l-Mevâkıf*, Câmî'nin *el-Kâfiye*'sinin "Merfû'ât" bölümünün sonuna kadar olan şerhine hâşiyesi, tıp alanında İbnü'n-Nefîs'in[1] *el-Mûcez* adlı şerhine hâşiyesi, Kur'ân-ı Kerîm'den iki cüzü ihtiva eden *Beyzâvî Tefsiri*'ne şerhi, zâyîçe ilminde bir kitabı vardır. Müftü Ebüssuûd Efendi'nin *Mîmiyye Kasîdesi*'ni şerh etti ve onu müftü efendiye götürdü. Ebüssuûd Efendi onu karşılayıp bağrına bastı ve ona en iyi şekilde ikrâmda bulundu. Yazdıklarını görünce onu takdir etti ve ona çeşitli kıymetli kumaşlar, sarıklar ve başka şeyler hediye etti.

Allah onun ruhunu hoşnut etsin ve mezarını nurlandırsın.

1 Yazma nüshalarda "İbnü'n-Nefîsî" şeklinde yazılmıştır. Doğrusu, bizim tespit ettiğimizdir.

ذكر تصانيفه

التّذكرة في علم الحساب، ومتن وشرح في علم الفرائض، وحاشية على فلكيات، شرح المواقف، وحاشية على شرح الجامي للكافية إلى آخر المرفوعات، وحاشية على شرح الموجز لابن النفيس[1] من الطّبّ، وشرح تفسير البيضاويّ حوى جزئين من القرآن الكريم، وكتاب في علم الزايجه. وقد شرح القصيدة الميمية للمفتي أبي السُّعُود، وأتى به إلى المولى المزبُور، فاستقبله وعانقه وأكرمه غاية الإكرام. فلمّا نظر إلى ما كتبه استحسنه وأعطاه بعضًا من الأقمشة والعمائم وغيرها، روّح الله روحه ونوّر ضريحه.

١ ورد في المخطوط «ابن النفيسي»، والصحيح ما أثبتناه.

[Abdülbâki b. Alâeddin el-Halebî]

Abdülbâki Efendi b. el-Mevlâ Alâeddin el-Arabî el-Halebî, [Kanûnî Sultan Süleyman devrinin] erdemli bilginlerinden ve kâmil âlimlerindendir.[1]

O henüz küçükken babası vefat etti. Büyük kardeşi, Bâbek Çelebi olarak bilinen Abdurrahman Efendi'nin evinde yetişti. Çocukluk uykusundan uyanıp bu alâmetler hakkında kafa yorup düşününce; rütbelerin edep ve fazilete bağlı olarak farklılık arz ettiğini anladı. Böylece kendini geliştirmek için lezzetleri terk etti. Müftü Alâeddin **[20b]** el-Cemâlî'nin meclisine katılana kadar liderlerle ve ehil insanlarla arkadaşlık kurdu. Alâeddin el-Cemâlî'ye mülâzım olunca[2] yirmi beş akçe ile Kütahya kasabasında Karagöz Paşa Medresesi müderrisliğini üstlendi. Sonra otuz akçe ile İnegöl kasabasında İshak Paşa Medresesi'nde, kırk akçe ile Bursa şehrinde Kaplıca Medresesi'nde görevlendirildi. Oradan elli akçe ile İstanbul'da Mahmud Paşa Medresesi'ne, oradan da Edirne'de mücâvir olan [Peykler ve Saatli] medreselerinden birine naklolundu. Sonra Semâniye medreselerinden birine döndü. Ardından Edirne'de Sultan Bayezid Han Medresesi'ne geçti. Halep kadılığına atandı. Sonra Mekke (Yüce Allah orayı şerefli kılsın) kadılığına intikal etti. Azlolundu. Sonra Bursa kadılığına atandı. Kahire kadılığına geçti. Oradan azledilip ikinci defa Mekke kadılığına getirildi. O, 969 senesinde orada kadıyken bana haccetmek nasip oldu. O sene azledildi. Memleketine döndüğünde 971 senesinde veba hastalığından vefat etti. Ömrünün yetmiş altı yıla vardığı söylenir. Geride çocuk ya da reşid bir mirasçısı yoktu. Bu yüzden malının üçte birini hayır işleri için vasiyet etti. Bu parayla, yoksul mülâzımların ikâmet etmesi için[3] bazı odalar inşa edildi.

1 26a L
2 24b K
3 26b L

[المولى عبد الباقي بن علاء الدّين الحلبي]

ومنهم العالم الفاضل والنحرير الكامل المولى عبد الباقي ابن المولى علاء الدّين العربيّ الحلبي[1].

انتقل أبوه وهو صغير ونشأ في حجر أخيه الكبير عبد الرحمن الشهير ببابك چلبي، فلمّا انتبه من رقدة الصغَر وتفكّر في هذه المعالم وافتكر، علم أن تفاوت الرتب بالفضل والأدب، فترك لذّاته في تكميل ذاته. فصاحب الرؤوس والأهالي حتّى وصل إلى مجلس المُفتي علاء الدّين [٢٠ب] الجمالي. فلمّا صار ملازمًا منه[2] تقلّد بمدرسة قره كوز پاشا بقصبة كوتاهيه بخمسة وعشرين، ثمّ مدرسة إسحاق پاشا بقصبة إينه كول بثلاثين، ثمّ مدرسة قپلوجه بمدينة بروسه باربعين. ونقل عنها إلى مدرسة محمُود پاشا بقسطنطينية بخمسين، ثمّ نقل إلى إحدى المدرستين المتجاورتين بأدرنه، ثمّ عاد إلى إحدى المدارس الثمان، ثمّ نقل إلى مدرسة السُّلطان بايزيد خان بأدرنه، ثمّ قلّد قضاء حلب، ثمّ نقل إلى قضاء مكّة شرّفها الله تعالى. ثمّ عزل، ثمّ قلّد قضاء بروسه، ثمّ نقل إلى قضاء القاهرة، ثمّ عزل، ثمّ قلّد قضاء مكّة ثانيًا. وقد تيسّر لي الحج وهو قاض بها، وذلك سنة تسع وستّين وتسعمائة. ثمّ عزل بهذه السّنة. فلمّا عاد إلى وطنه مات من الطّاعُون سنة إحدى وسبعين وتسعمائة. وقيل بلغ عمرُه إلى ستّ وسبعين سنة. ولم يعقب وليدًا ولا وارثًا رشيدًا، فأوصى بثلث ماله لوجوه الخيرات، فبنوا به بعض الحجرات يسكنها[3] فُقراء الملازمين.

---

١ ٢٦أ ل
٢ ٢٤ب ق
٣ ٢٦ب ل

O (Allah rahmet eylesin), âlimlerin seçkinlerinden, erdemlilerin büyüklerinden idi. İlimde otorite sahibi idi. Anadolu bilginlerini yetiştiren biriydi. Eğitim esnasında derslere ve misalleri toplamaya çok ehemmiyet verirdi. Bu yüzden faziletli, yetenekli kişilerin çoğu onunla birlikte bulunurdu. O (Allah rahmet eylesin), sözleri etkili biriydi. Tam bir şöhrete sahip[1] olup faydalı biriydi. Şahitliği geçerli, güvenilir bir insandı. Semâniye Medresesi'nde ders veren yaşıtları ve müderrisler içerisinde onun derecesine ve şöhretine kimsenin ulaşamadığı söylenir. Semâniye Medresesi'nde bulunduğu süre zarfında her gün[2] yedi ya da sekiz ders verirdi. Bu kadar şöhretli ve bilinir olmasına rağmen kapsamlı bir şekilde çalışan ve üreten biri değildi. Akrabalara ve yabancılara karşı[3] dost canlısı, yumuşak huylu, insanları sohbetiyle neşelendiren, arkadaşlığıyla mutlu kılan[4] biriydi. **[21a]** O, (Allah rahmet eylesin) reis olma ve yüksek makamlar elde etme konusunda son derece istekliydi. Kazasker olma yolunda büyük bir servet harcadı. Bursa şehrinde kadılık yaptığı esnada akan sıcak bir suyun üzerine dünyanın harikalarından, yüksek bir hamam binâ etti. Her sene o hamamdan büyük bir servet kazandı. Kazandıklarını Vezîriâzam Rüstem Paşa'ya verdi. O ki[5] insanların zâlimliğiyle andıkları biriydi.

Güvenilir şahıslardan biri bana[6] şunları anlattı: Abdülbâki Efendi'yi birgün adı geçen vezirin kapısında, yüzünde büyük bir sıkıntının izleri olacak biçimde gördüm. Sıkıntısını sordum. Âh çekip şöyle dedi: O vezir için otuz[7] bin dinar harcadım. Bugün onun odasına girdim. Fakat benim yüzüme bile bakmadı. Hakikat şudur ki, bu vezir aşırı bir şekilde ileriye gitti. Gayret ve işleri ehemmiyetle yönetme konusunda bir kusuru da yoktu. Ne var ki takdîr-i ilâhî ona yardımcı olmadı. Yardımcı olan kişilerin haşmeti fayda etmediği gibi cesareti de ziyan ve hüsrandan[8] başka bir şey getirmedi. Merhum Abdülbâki Efendi "Hırslı olan kişi mahrum kalır."[9] sözünü acı bir şekilde tattı. Hayatım üzerine yemin ederim ki şunları söyleyen kişi çok güzel söylemiş ve sözün en güzelini ifade etmiştir:

---

1 25a K
2 K -Her gün
3 K -Akrabalara ve yabancılara karşı
4 K -Arkadaşlığıyla mutlu kılan
5 K -O ki
6 L -Bana
7 27a L
8 L -hüsran
9 Kelâm-ı Kibâr'a ait bir sözdür. Ahmed Timur Paşa, *el-Emsâlü'l-âmiyye*, Dâru'l-kitâbi'l-Arabî, Mısır 1956, s. 327.

وكان (رحمه الله) من أعلام العلماء وأكابر الفُضلاء، صحب أيدٍ في العلوم، مربّي أفاضل الرّوم. وكان في زمن تدريسه كثيرَ العناية بالدّرس وجمع الأماثل، فلذلك اشتغل عليه كثير من الأفاضل. وكان (رحمه الله) نافذ الكلام، صاحب اشتهارٍ تامّ[١]، كثير الإفادة مقبُول الشّهادة. وكان يُقال أنه لم يبلغ أحد ممّن درّس بالمدارس الثمان، مبلغه في الاشتهار والظهور مِن بين الأقران. وكان يلقي مُدّة إقامته بالثمانية كلّ يوم[٢] سبعة دروس أو ثمانية. وهو بهذا التّعيّن والاشتهار لم يكن من صاحب الإحاطة والاستحضار. وكان رقيق الحاشية، ليّن الجانب للأقارب والأجانب[٣]، تطيب النّفس بصُحبته، وتطرب لقربته[٤]. [٢١أ] وكان في غاية ميل للرياسة والجاه، وقد بذل في تحصيل قضاء العسكر أموالًا عظيمة، وقد بنى في زمن قضائه بمدينة بروسه على ماء حارّ حمّامًا عاليًا من غرائب الدُّنيا يحصل منه مال عظيم في كلّ سنة. وهبه للوزير الكبير رستم پاشا وهو الذي[٥] يذكره النّاس بالظلمية.

وحكى لي[٦] بعض الثّقات إنّي رأيته يومًا في باب الوزير المزبُور وعليه أثر غم شديد. فسألت عنه فتأوه، ثمّ قال: قد بذلت لهذا الوزير ثلاثين[٧] ألف دينار، وقد دخلت عليه اليوم وما نظر إلي نظر القبُول والاختيار، والحقّ أن ذلك الوزير بالغ في الإقدام، ولم يقصّر في السّعي والاهتمام، إلّا أنه لم يساعده التّقدير. فلم ينفع جلالة الظهير، ولم يثمر هذه الجسارة إلّا النّقص والخسارة[٨]. وذاق المرحوم مذاق «الحريص محروم»[٩]. ولعمري قد أجاد من قال وأتى بأحسن المقال:

---

١ ٢٥أ ق
٢ ق – كلّ يوم.
٣ ق – للأقارب والأجانب.
٤ ق – وتطرب بقربته.
٥ ق – هو الذي.
٦ ل – لي.
٧ ٢٧أ ل
٨ ل – والخسارة.
٩ من كلام الكبار. الأمثال العاميّة لأحمد تمورطاش باشا، دار الكتاب العربي، مصر ١٩٥٦، ص ٣٢٧.

Şiir[1]

Allah sana, istediğin bir konuda yardım etmezse eğer
O yardımı sana hiçbir yaratılmış yapamaz

O, sana yardım etmezse eğer, bir yardımcı bulamazsın
5 *Yardımcılar çok güçlü ve kabile büyük olsa bile*

Şayet O, her girdiğin yolda seni doğru tarafa sevk etmezse eğer
Yolunu şaşırırsın, balıklar rehberin olsa bile

1 L: Beyit | 25b K

شعر[1]

إذا لم يعِنكَ الله فيمَا تُريده فليس لِمخلوق إليه سبيلُ
وإن هو لم ينصرْك لَمْ تلقَ ناصرًا وإن عزَّ أنصارُ وجلَّ قبيلُ
وإن هو لم يرشدْكَ في كلِّ مسْلَك ضَللْتَ وَلو أنَّ السِّماكَ دليلُ

١ ل: بيت | ٢٢٥ ق

[Abdurrahman b. Cemâleddin "Şeyhzâde"]

Şeyhzâde olarak bilinen Şeyh Abdurrahman b. Şeyh Cemâleddin, [Kanûnî Sultan Süleyman devrinin] efendilerin yoluna giren, mutluluk ve başarı sahibi kişilerin mesleğinde yürüyen âlimlerindendir.

O (Allah rahmet eylesin), Merzifon kasabasında doğdu. Daha gençken yetenekli kişiler zümresine dâhil oldu. Çağının erdemli âlimleri ile bir araya geldi ve onlardan istifade etti. Tâ ki Semâniye medreselerinden birinde görev yapan Hâfız el-Acemî Efendi'nin hizmetine girdi. Mehmed el-Karabağî Efendi İznik kasabasında Sultan Orhan Medresesi'nde **[21b]** müderris olunca onu derslerinde[1] muîd yaptı. Adı geçen efendi vefat edince, merhum Şeyh Abdurrahman ulemâ sınıfının takip ettiği resmî yolu terk edip Ebû Eyyûb el-Ensârî kasabasında Kasım Paşa Medresesi müderrislerinden Arap Çelebi olarak bilinen hocaya intisap etti. Atılganlık ayakları üzerinde dikilip bilgi tahsiline son derece önem verdi. Edebiyat ilminde ve Arapça bilgisinde ustalaştı. Hadiste, tefsirde, vaaz ve hitabet ilimlerinde temayüz etti. Bunun üzerine Mahmud ed-Defterî'nin Ebû Eyyûb el-Ensârî kasabasında binâ ettiği Dârülhadis Medresesi'nin sorumluluğunu üstlendi. Kasım Paşa (Yüce Allah âhirette onun isteklerini kolaylaştırsın) Camii'ne hatip olarak atandı. O, Kur'ân-ı Kerîm okuyanlar içerisinde sesi en güzel[2] ve nağmesi en hoş olan idi. Hutbeleri taze hurmadan daha tatlı bir sesle terennüm ederdi. Bu yüzden vaaz ve hitabet vazifesi ile pek çok camide görevlendirildi. Hadislerin ve tefsirlerin nakledilmesine özen gösterdi. Görev ücreti her gün için yetmiş akçeye ulaştı. Akrânı olan müfessirler içerisinde ön plana çıktı. 971 senesinde vefat etti.

O (Allah rahmet eylesin), âlimlerin önemlilerinden ve erdemlilerin büyüklerinden idi. Ben onun tefsir meclisine, vaaz ve hitabet mahfiline katıldım. Onun, elde ettiği rütbeyi gerçek anlamda hak ettiğini ve meramını inceden inceye tetkik ettiğini, bu konuda hedefe ulaşmış ve nihai dereceyi elde etmiş olduğunu gördüm. Sadece ima etmekle ve azar azar anlatmakla yetinmezdi. Bilakis duyularla öğrenilen temel şeyler ile akla dayalı,[3] ikincil derecedeki bilgileri katacak şekilde açıklar, anlaşılır kılar ve bunda aşırılık gösterirdi.

1 27b L
2 26a K
3 28a L

[شيخ زاده عبد الرحمن بن جمال الدّين]

وممّن انخرط في سلك هؤُلاء السّادة وسلك مسلك أصحاب الفوز والسعادة الشّيخ عبد الرحمن ابن الشّيخ جمال الدّين الشهير بشيخ زاده.

ولد (رحمه الله) في قصبة مرزيفون، ودخل وهو شاب في زمرة أرباب الاستعداد، فاجتمع مع أفاضل عصره واستفاد، حتّى وصل إلى خدمة المولى حافظ العجمي وهو في إحدى المدارس الثمان. ولما صار المولى محمّد القره باغي مدرّسًا بمدرسة السُّلطان أورخان [٢١ب] بقصبة إزنيق جعله[١] معيدا لدرسه. فلمّا توفّي المولى المزبُور ترك المرحوم طريقة العلماء الرسميّة واتصل بالمولى المشتهر بعرب چلبي، وهو مدرّس بمدرسة قاسم پاشا بقصبة أبي أيوب الأنصاري، فقام على أقدام الإقدام واهتم في تحصيل المعارف غاية الاهتمام، فمهر في العلوم العربيّة والفنون الأدبية. وتميّز في الحديث والتّفسير وعلوم الوعظ والتذكير. ثمّ ولي مدرسة دار الحديث الّتي بنّاها محمود الدفتري بقصبة أبي أيّوب الأنصاري، وعيّن خطيبًا بجامع قاسم پاشا، يسّر الله تعالى في عقباه ما يشا. وكان حسن النغم[٢]، طيّب الألحان من جملة من يتغنّى بالقرآن. وكان يرسل الخطب بصوت أحلى من الرّطب، ثمّ عيّن له وظائف الوعظ والتذكير في عدّة من الجوامع، فاعتنى بنقل الأحاديث والتفاسير، وقد بلغ وظيفته كلّ يوم إلى سبعين، وتميّز من أقرانه المُفسّرين. وتُوفّي سنة إحدى وسبعين وتسعمائة.

كان (رحمه الله) من أجلّة العلماء وأكابر الفُضلاء، وقد حضرتُ مجلس تفسيره ومحفل وعظه وتذكيره، فوجدتُه في تحقيق المقام وتدقيق المرام واصلًا إلى الغاية وبالغًا إلى النّهاية. وكان لا يكتفي بالإيماء والترشيح، بل يبالغ في التّصريح والتوضيح، بحيثُ يُلحق ثواني المعقولات[٣] بأوائل المحسوسات،

١ ٢٧ب ل
٢ ٢٦أ ق
٣ ٢٨أ ل

Öğretmeye ve faydalı olmaya olan hırsından dolayı tekrar etmekten ve defalarca anlatmaktan kaçınmazdı. Kısacası o, kendi yönteminde tek, sanatında eşsizdi. Ebüssuûd Efendi'nin icâzetnâmesinde yazdıkları övünmek ve[1] iftihar etmek için ona yeter. Son derece güzel ve zarif olması sebebiyle bu icâzetnâmenin **[22a]** sûretini buraya eksiksiz yazdım:

"Bütün efendilerin Rabb'i, yaratıkların sahibi olan, kitabı indiren, hakkı yerine koyan, doğruyu ilham eden Allah'ım! Kendisine hikmet ve hitabet gücü verilenlerin en üstünü olan Peygamberimize (s.a.), köklü ailesine ve öncü olan ashâbına[2] salât ve selâm eyle. Katından bize rahmet lutfeyle. Çünkü Sen lutfu bol olansın. Başlangıç Sendendir ve dönüş de Sanadır. Sadede gelince; ne zaman ki bu yazının hâmili, ulemânın önde gelenlerinin süsü, zeki, kavrayışlı ve parlak akıllı, hikmet sahibi, ileri görüşlü ve maharetli, düzgün ve keskin tabiatlı, güçlü ve münekkit zihin sahibi, hiçbir engelleyicinin saptırmasına izin vermeden azîmet dizginlerini Allah'ın rızâsını elde etmeye yönelten ve hiçbir şeyin dikkatini dağıtmasına izin vermeden kararlılık yularını O'nun yakınlığı yönüne çeviren, amelî ve nazarî gücü nisbetinde nefsini yüce kemâlâta ulaştırmaya çalışan, o hayırlı şeyhlerin torunlarından, iyi âlimlerin evlatlarından bilgelerin örnek şahsiyeti, dinin ve milletin güzel yüzü olan Şeyh [Cemâleddin'in] (İstediği ve arzuladığı konularda Allah onu başarılı kılsın ve onun için daha makbul ve doğru olan mevzûlarda[3] Allah ona başarı ihsan etsin) oğlu Şeyh Abdurrahman Efendi'dir. Onda bütün fenlerde açık muvaffakiyet delilleri ve saklı kitabın marifetinde apaçık faziletin izlerini gördüm. Ben de ona, tefsir âlimlerinin en ileri gelenlerinin telif ettiği kısa ve uzun, takrir ve tahrir tahtının sultanlarının tasnif ettiği geniş ve kapsayıcı, kıymetli kitapları mütalaa etme ve okyanuslar[4] gibi derin mevzûlara dalma, onların kenarlarında saklı güzel faydaları ve hârikulâde incileri çıkarma konusunda icâzet verdim. Ve bu eserleri, beyân ilminin parmaklarının satırların ipine dizdiği ve belâgat ilminin kalemlerinin yayılmış sayfaların içine yazdığı üzere, onların muhteşem nurundan **[22b]** iktibas etmek isteyenlere[5] tefsir ve takrir yoluyla ve güzel meyvelerinin nimetlerinden faydalanmak isteyenlere nasihat ve hatırlatma yoluyla aktarması[6] için ona izin verdim.

1 K: görüşeceği
2 26b K
3 28b L
4 L: âlemler
5 27a K
6 K -aktarması

ولا يحترز عن التّكرار والإعادة حرصًا على التّعليم والإفادة، وبالجُملة كان وحيدًا في طريقته، وفريدًا في صنعته، ويكفيه يوم مباهاته[١] ومفاخرته ما كتبه أبو السُّعُود في صُورة إجازته. وهذه صورته [٢٢أ] الإجازة كتبتُها بالتّمام لغاية حسنِها ونضارتِها:

«اللهمّ ربّ الأرباب، مالك الرّقاب، منزّل الكتاب، محقّ الحقّ، وملهمَ الصّواب، صلّ وسلّم على أفضل من أوتي الحكمة وفصل الخطاب، وعلى آله الأوتاد وصحبه الأقطاب[٢]. هب لنا من لدنك رحمة إنّك أنت الوهّاب، منك البداية وإليك المآب. (وبعد) فلمّا توسّمت في رافع هاتيك الأرقام زين العلماء الأعلام، الألمعيّ الفطن اللّبيب، واللّوذعيّ اللقن الأريب، ذي الطّبع السّليم الوقّاد، والذّهن القويّ النقّاد، العاطف لأعنَّة عزائمه ابتغاء مرضاة الله من غير عاطف يثنيه، والصارف لأزمّة صرائمه نحو تحصيل زلفاه بلا صارفٍ يلويه، السّاعي في تكميل النّفس بالكمالات العلية، بحسب قوّتية النظرية والعملية، سليل المشايخ الأخيار نجل العلماء الأبرار، مولانا الشّيخ عبد الرحمن ابن قدوة العارفين الشّيخ جمال الملّة والدّين، وفّقه الله تعالى لما يُحبّهُ ويرضاه[٣] وأتاح له في أولاه وأخراه ما هو له أولاه وأحراه. دلائلُ نبلٍ ظاهر في الفُنُون، ومخايل فضلٍ باهرٌ في معرفة الكتاب المكنون، أجزتُ له في مطالعة الكتبِ الفاخرة، واختياض العوالم[٤] الزاخرة الّتي ألّفها أساطين أئمة التّفسير من كلّ وجيز وبسيط، وصنّفها سلاطين أئمّة التّقرير والتحرير من كلّ شامل ومحيط، واستخراج ما في مطاويها من الفوائد البارعة، واستنباط ما في تضاعيفها من الفرائد الرائعة، وسوّغت له إفادتها [٢٢ب] للمقتبسين[٥] من أنوارها الرائقة تفسيرًا وتقريرًا وإفاضتها[٦] وللمغتنمين من مغانم آثارها عظةً وتذكيرًا على ما نظمه بنان البيان في سمط السطور، ورقمه يراعة البراعة في طي رقّها المنشور،

١ ق: مباحثته.
٢ ٢٦ب ق
٣ ٢٨ب ل
٤ ل: الْعيالم
٥ ٢٧أ ق
٦ ق – وإفاضتها.

Tıpkı bana şu kişilerin icâzet verdiği gibi: Marifetler deryası ve ilimler dalgası, nefs-i mutmainne-i kudsiyye sahibi, insanlığın doğuştan gelen[1] üstün melekelerini kendinde toplayan, dünyevî vasıflardan arınan, lâhûtî işlerin hükümlerinde fâni olan, nefsin tehlikelerinin tavırlarından haber-
5 dar ve "hazarât-ı hams"ın esrarına vâkıf, hidâyet ve irşad gemlerinin mâliki, tüm kullar üzerine Hakk'ın delili; şeriatı, hakikati ve dini ihya eden merhum şeyhim ve babam Muhammed b. Mustafa el-İmâd. O da icâzetini büyük şeyhlerinden almıştır, özellikle de[2] kadri yüce, güzel eserler sahibi, ulu âlim, sonsuz derya, eşsiz şeref sahibi, övgüye lâyık akıl eri, annemin
10 amcası, dinin ve milletin yüceliği, Ali Kuşçu diye meşhur molladan, ki *eş-Şerhu'l-Cedîd li't-Tecrîd*'in yazarıdır. Üstadım, şânı yüce allâme, nâmı açık fehhâme, büyük imam, soyluların efendisi, eşsiz kişi, zamanının ferîdi, benzeri olmayan dâhi, darb-ı mesellere konu yektâ, şânı yüce ulu kişi, şeref sahibi, Ali el-Müeyyed oğlu [Müeyyedzâde] Ebü'l-Meâlî Abdurrahman.
15 Ona da hocası, halk arasında kadrinin yüceliği ile meşhur,[3] uzak ve yakın herkesçe faziletleri malum, milletin ve dinin "celâli", Muhammed Es'ad ed-Devvânî icâzet vermiştir.[4] O da icâzetini büyük hocalarından almıştır ki, aralarında kadri yüce babası, milletin ve dinin kutlusu Es'ad es-Sıddîkî de vardır ki, bu da büyük şeyhlerinden, özellikle âlemin allâmesi, mil-
20 letlerin ileri gelenleri arasında fazileti müsellem, mutlak şekilde tariften müstağni, **[23a]** ufukların her yönünde "Şerîf " lakabı ile meşhur, dinin ve milletin süsü, "muhakkik" Ali el-Cürcânî'den icâzet almıştır. Kâmil ve azametli hocam, bilgin, muhaddis, büyük âlim, mükemmel kadr ve hâlis övünç sahibi, efendim "Ebü'l-fezâ'il"[5] Muhammed b. Muhammed. Ona
25 da faziletli hocası, kâmil şeyhi, yüce[6] nesep ve açık fazilet sahibi, *Şerhu'l-Mevâkıf*'a hâşiye yazan Hasan Çelebi diye meşhur molla icâzet vermiştir.

1 K -doğuştan gelen
2 29a L
3 27b K
4 M - Ona da hocası // icâzet vermiştir.
5 29b L
6 K: büyük

حسبما أجاز لي شيخي ووالدي المرحوم بحر المعارف ولجّة العلوم، صاحب النّفس المطمئنّة القدسيّة، مُحرز الملكات الملكية[١] الإنسيّة، المنسلخ عن النعوت الناسوتيّة، الفاني في أحكام الشؤون اللّاهوتيّة، العارف بأطوار خطرات النّفس، الواقف على أسرار الحضرات الخمس، مالك زمام الهداية والإرشاد، حجّة الحقّ على كافّة العباد، محيي الشّريعة والحقيقة والدّين، محمّد بن مصطفى العماد المجاز له من قبل مشايخه الكبار لا سيّما أستاذه[٢] الجليل المقدار، الجميل الآثار، الحبر السّامي والبحر الطامي، الصنديد الفريد والنحرير الحميد المجيد، عمُّ والدتي علاء الملّة والدّين المولى الشهير بعلي قوشجي صاحب الشّرح الجديد للتجريد، وأستاذي العلّامة العظيم الشأن والفهّامة الجليّ العنوان، الإمام الهمام السميدع القمقام، نسيج وحده ووحيد عهده، عبقريٌّ لا يُوجد له مثال، أوحديٌّ يضرب بمآثره الأمثال، المولى البارع الأمجد أبو المعالي عبد الرحمن بن عليّ المُؤيّد، المجاز له من قبل أستاذه المشهور جلالة قدره[٣] فيما بين الجُمهور، المعرُوف فضائله لدى القاصي والداني، جلال الملّة والدّين محمّد بن أسعد الدوّاني، المجاز له من قبل أساتذته[٤] العظام الّذين من زمرتهم والده العلي القدر سعد الملة والدّين أسعد الصديقي، المجاز له من قبل مشايخه الفخام، لا سيّما أستاذه علّامة العالَم، مُسلّم الفضل فيما بين جماهير الأمم، الغنيّ عن التّعريف على الإطلاق [٢٣أ]، المشتهر بلقبه الشريف في أكناف الآفاق، زين الملّة والدّين عليّ المُحقّق الجرجانيّ، وأستاذي الماجد الخطير والنقّاب المُحدّث النّحرِير، ذُو القدر الأتمّ والفخر الأشمّ أبو الفضائل[٥] سيّدي محمّد بن محمّد، المجاز له من قبل أستاذه الفاضل وشيخه الكامل ذي النّسب السّامي[٦] والفضل العصامِي المولى المشتهر بحسن چلبي محشّي شرح المواقف،

١ ق – الملكية.
٢ ٢٩أ ل
٣ ٢٧ب ق
٤ م – المشهور جلالة قدره فيما بين الجُمهور، المعرُوف فضائله لدى القاصي والداني، جلال الملّة والدّين محمّد بن أسعد الدوّاني، المجاز له من قبل أساتذته.
٥ ٢٩ب ل
٦ ق: الطامي.

Bu da icâzetini kıymetli şeyhi, yüce makam sahibi üstadı, asrının ve devrinin teki, çağının ve zamanının biriciği, dinin ve şerefin yüce timsali, *Kitâbu'z-Zuhr* sahibi, Mevlâ Tûsî diye meşhur zâttan almıştır. Zillet ve mihnet içinde yüzüstü kapanarak, tazarru ve niyaz cepheleri üzerinde secdeye vararak Allah Teâlâ'dan ulemâmız üzerine mağfiretinin kovalarını boşaltmasını, rahmet ve rızâsının sağanaklarını indirmesini istiyor, bizi hidâyet ve doğruluk yollarına ulaştırmasını ve kötülüklerin ortalığa saçıldığı kıyamet gününde bizi muhafaza etmesini diliyoruz. Çünkü O, kullarına karşı merhamet sahibidir. Bu icâzeti, Allah'a muhtaç ve O'nun yüceliğinden kendi affını ve bağışlanmasını dileyen[1] hakir kulu Ebüssuûd (günahları bağışlansın) kaleme almıştır."

1 28a K

المجاز له من جهة شيخه الأجلّ وأستاذه الشامخ المحلّ، وحيد عصره وأوانه، وفريد دهره وزمانه، علاء المجد والدّين المشهور بالمولى الطوسي، صاحب كتاب الذخر. والله سُبحانهُ أسأل مكبّا على وجه الذلّ والمهانة، ساجدًا على جباه الضراعة والاستكانة، أن يفيض عليهم سجال غفرانه وشآبيب رحمته ورضوانه، ويهدينا سبيل الهدَى ومناهج الرّشاد، ويقِينا مصارع السوء يوم التناد، إنّه رؤف بالعباد، كتبه[1] الفقير إلى الله سُبحانهُ، الرّاجي من جنابه عفوه وغفرانه، أبو السّعود الحقير عُفِي عنه.»

١ ٢٨أ ق

[Mehmed Efendi "Ebüssuûd Efendi'nin Oğlu"]

Müftü Ebüssuûd Efendi'nin oğlu Mehmed Efendi, [Kanûnî Sultan Süleyman devrinde] acımasız hayatın güzelliklerindendir.

O (Allah rahmet eylesin), köklü bir şâna sahip olmaktan dolayı bulutları parlayan ve köklü bir şerefe malik olmaktan dolayı sabahı ağaran bir insan olarak doğdu. Beşikteyken denizin cömertliğinden haber veren inci gibi soyunun güzelliğinden söz etti. Babası onun dalının tazeliğini görünce yağmur bulutlarını üzerine boşalttı. Kısa bir zamanda insanlar onlara bakarak "Ağacın kökü güzel olunca meyvesi de güzel olur." sözünün doğru olduğuna inandılar. Hilâlin ayın oğlu olduğu[1] konusunda yaptıkları incelemelerde bunun hakikat olduğunu gördüler. Sonra [Mehmed Efendi], Muhyiddin el-Fenârî Efendi'ye intisap etti. Erdemine şahit olup onu övene kadar onun yanında ilimle uğraştı. **[23b]** Muhyiddin el-Fenârî sayesinde hükümdar elli akçe ile Kasım Paşa Medresesi'ni ona ihsan etti. Ebû Eyyûb el-Ensârî (Bârî ve Melik olan Allah'ın rahmeti onun üzerine olsun) civarında bulunan Sultan Mehmed Medresesi'ne, [oradan] Semâniye medreselerinden birine, [oradan da] Sultan Selim Han Medresesi'ne naklolundu. Sonra İslâm memleketlerinin en zariflerinden olan Şam bölgesi şehirlerinden Dımaşk'a kadı olarak atandı. Oraya varınca tavizsiz olarak, gözü pek bir şekilde, tam bir doğrulukla en uygun biçimde hemen kadılık yapmaya başladı. Dilden dile dolaşan haberlere göre o bölgenin halkı ona müteşekkir oldu. Sonra sebepsiz yere azledildi. Sonra da Halep kadılığına getirildi. Bir sene geçtikten sonra onun hakkında kötü zan beslediler ve sonrasında vefat etti.[2] Bu, 971 senesinde gerçekleşti. Vefat ettiğinde ömrü kırk seneyi geçmiyordu.

Merhum, zekâsının fazlalığı, zihninin saflığı ve açıklığı bakımından asrın güzelliklerinden ve zamanın ender bulunanlarından idi. Alnında asalet izleri okunuyordu. Yanaklarında seyyidlik nurları parlıyordu. O (Allah rahmet eylesin), tarih ve eğitim hakkında mâlûmatı olan, âlim, edîb ve zeki bir insandı. Yazı yazma sanatı hakkında geniş bir bilgisi vardı. Kendisinden öncekilerin pek çok yazma eserlerini topladı. Bunun için çok fazla para harcadı. Kendisi de oldukça hoş bir yazı ile yazardı. Farsça dil bilgisi kuralları[3] hakkında oldukça fazla mâlûmata sahipti. Hatta mahir Fars şairlerin yazmaya güç yetiremeyeceği derecede, beliğ bir şekilde Farsça şiirler yazacak duruma gelmişti.

1 30a L
2 28b K
3 30b L

[المولى محمّد ابن المُفتي أبي السُّعُود]

ومن محاسن الدّهر اللّدود المولى محمّد ابن المُفتي أبي السُّعُود.

ولد (رحمه الله) وسحابه يبرق عن مجد أصيل، وصباحه يُسفر عن شرف أثيل، وكلّم في المهد عن طيب نجره، كلؤلؤ يخبر عن كرم بحره. فلمّا رأي أبوه رشاقة غصنه، عطف عليه سواكب مزنه، فعمّا قليل صدق النّاس في استدلالهم بطيب الأصل على طيب الثّمر، وحقّق تفرّسهم ما تفرّسوا في الهلال ابن القمر[1]. ثمّ اتّصل إلى المولى محيي الدّين الفناري واشتغل لديه حتّى شهد بفضله، وأثنى عليه، [٢٣ب] فأعطاه السُّلطان بتربيته مدرسة قاسم پاشا بخمسين، ثمّ نقل إلى مدرسة السُّلطان محمّد في جوار أبي أيوب الأنصاري (عليه رحمة الباري)، ثمّ نقل إلى إحدى المدارس الثمان، ثمّ إلى مدرسة السُّلطان سليم خان، ثمّ قلّد قضاء دمشق الشّام من ألطف بلاد الإسلام. فلمّا وصل إليها باشر القضاء بما يليق به من الصرامة والشهامة وكمال الاستقامة. وتواتر الأخبار بشكر أهل هذه الديار، ثمّ عزل عنه بلا سبب، ثمّ قلّد قضاء حلب. فبعد مُضيّ سنة ساءت به الظّنون، وحلّ به ريب المنون[2]، وذلك سنة إحدى وسبعين وتسعمائة، وما أناف عمره على أربعين سنة.

كان المرحوم من محاسن العصر ونوادر الدّهر في شدّة ذكائه وصفاء ذهنه ونقائه، يتلألأ من جبينه آثار النجابة، ويلوح من وجناته أنوار السّيادة. وكان (رحمه الله) عالمًا أديبًا ومخدومًا لبيبًا، له اطّلاع على المعارف والتواريخ، وكان له معرفة تامّة بأحوال الخطّ. وقد جمع الكثير من خطوط السّلف، وبذل فيه أموالًا عظيمة، وكان يكتب خطًّا مليحًا في الغاية، وكان له اطّلاع عظيم على قواعد اللّسان[3] الفارسي، حتّى بلغ إلى أنّه نظم الشّعر الفارسي على أبلغ النظام، بحيثُ يَعجز عنه مهَرة الأعجام:

١ ٣٠أ ل
٢ ٢٨ب ق
٣ ٣٠ب ل

Şiir[1]

Vefâ bağlama geleneği bu ince bel için hayal ile birliktedir
Bu kadar ince bir hayali bağlayabilmek mümkün değildir

Şeker kamışı ve gül bahçesindeki servi, senin boyunun hayranıdır
Bu, şaşılacak denli güzel görünüşlü, mu'tedil bir boydur

Güneş gizlendi, hilâl daha güzel görünmemekte
Biri senin yüzünden utanmada diğeri senin yüzsuyundan infialdedir
[24a]

Eğer ayrılık derdinin ateşiyle inlersem beni ayıplama
Ayrılık ateşi zaten yüz çeşit dert ve elemdir[2]

Gönül sabırsız Meylî'nin hâlini hiç sormadı
Hevesin ve yâdın hiç aklıma gelmiyor, nasıl bir durumdur bilmiyorum

Bu da onundur:

Ey bal dudaklı! Sana gönlün ve canın muradı denebilir
Cana can katan dudaklarına ölümsüzlük suyu denebilir

Boyun naz yapmaktan bir servi gibi başını kaldırmıştır
Bu yüzden yürüyüşte sana hoş yürüyüşlü servi denebilir

Gül yanaklı güzeller senin yüzünü görmek için mahallende toplanır
Bu yüzden senin mahallene gül bahçesini kıskandıran yer denebilir[3]

Her an günahsız yüz Müslüman'ın kanını dökersin
Ey sert huylu Türk, sana Müslüman değilsin denebilir

Ey ay kadar güzel sevgilim, kimsesiz Meylî'nin senin için bir sözü vardır
Ancak öyle bir söz ki rakipler için gizlidir denebilir

1 L, M: [Bu da] ona aittir.
2 29a K
3 31a L

شعر[1]

بآیین وفابستی میانرا با خیالست این

چنین نازك خیالی کی توان بستن محالست این

زبالای تو حیران نی شکر سرو کلستان هم

٥ عجب شیرین شمایل قامت با اعتدالست این

نهان شد آفتاب وماه نو خوشتر نمی آید

زرویت آن خجل و زابرویت در انفعالست این [٢٤أ]

مکن عیبم اکر می نالم از نار غم هجران

غم هجران مکر صد کونه اندوه وملالست این[2]

١٠ زحال ميليء بي صبر دل هركز نپرسيدى

نيامد هيج ازو يادت نمي دانم چه حالست این

وله أيضا

ترا أي نوش لب كام دل و جان مي توان كفتن

بجان بخش لبت را آب حیوآن میتوان کفتن

١٥ قدت مانند سرو ازناز جون قامت برافرازى

چو بخرامي ترا سرو خرامان ميتوان كفتن

بکویت کلرخان جمعند بهر دیدن رویت

سرکوی ترا رشك كلستان ميتوان كفتن[3]

بریزی بی کنه هر لحظه خون صد مسلمانرا

٢٠ ترا ای ترك بد خو نامسلمان می توان کفتن

مه من با تو دارد ميليء بى خانمان حرفى

ولی حرفی که پنهان بارقیبان می توان کفتن

---

١ ل ، م: وله.
٢ ٢٩أ ق
٣ ٣١أ ل

[Muslihuddin Efendi "Mimarzâde"]

Mimarzâde olarak bilinen Muhyiddin Efendi'nin oğlu Muslihuddin Efendi, [Kanûnî Sultan Süleyman devrinin] mertebesi[1] yüce âlimlerindendir.

Babası, Halep kadısı iken vefat etti. Bunun üzerine merhum [Muslihuddin Efendi] talep devesini ilim ve edep tarafına yöneltti. Uykusuz geceler geçirerek fazilet aramaya koyuldu. İlimlerin bahçelerinden çiçekler ve meyveler topladı. Mâlûl adıyla bilinen Muhyiddin Efendi'den, sonra da Çivizâde olarak tanınan Şeyh Mehmed Efendi'den dersler okudu. Sonra Sultan Süleyman muallimi Hayreddin Efendi'ye mülâzım oldu. Ardından[2] yirmi beş akçe ile Bursa şehrinde Emir [Sultan] Medresesi'nde, otuz akçe ile adı geçen şehirde Veliyyüddinzâde **[24b]** Ahmed Paşa Medresesi'nde, kırk akçe ile söz konusu beldede Yıldırım Han Medresesi'nde, elli akçe ile Trabzon kasabasında Sultan Selim Han Vâlidesi Medresesi'nde ders verdi. Daha sonra, bazı önderlerin yardımıyla İstanbul'a Sultan Süleyman Zevcesi [Hürrem Sultan] Medresesi'ne naklolundu. Oradan Semâniye medreselerinden birine geçti. Sultan Süleyman Han,[3] İstanbul'da inşa ettiği caminin doğu tarafına[4] iki medrese binâ edince onlardan birini her bir gün için altmış akçe ile merhum [Muslihuddin Efendi'ye], diğerini ise Kadızâde olarak bilinen Şemseddin Ahmed Efendi'ye verdi. Sonra Bursa kadılığına atandı. Resmî belgelerinde ve yazılarında bazı hatalar görülmesi nedeniyle oradan azledildi. Bir seneden sonra Edirne kadılığına getirildi. Oradan İstanbul'a naklolundu. Sadrazam Rüstem Paşa ile aralarında anlaşmazlık çıkıncaya kadar orada devam etti. Rüstem Paşa onu azletti ve ona her bir gün için yüz akçe emekli maaşı tayin etti. Adı geçen Paşa vefat edip onun makamına Ali Paşa atanınca, merhum [Muslihuddin Efendi] ona Hz. Peygamber'in (Allah'ın salât ve selâmı onun üzerine olsun) şehrinin kadılığını istediğini izhar etti. Bunun üzerine oraya atandı. Bir seneden sonra oradan azledildi. Oradan dönüp Mısır'a ulaşınca ansızın ölüm onu yakaladı ve emelleri mazide kaldı. Bu, 972 senesinin Şevval ayında oldu. Bazı önemli şahıslardan[5] onun [İstanbul'a] dönüşünde Şam yerine Mısır yolunu tercih etmesinin sebebi hakkında şunu duydum:

1 M -Mertebesi
2 29b K
3 K -Han
4 31b L
5 30a K

[المولى مصلح الدّين «إبن المعمار»]

ومن العلماء الجليل المُقدار[1] المولى مصلح الدّين ابن المولى محيي الدّين المشتهر بإبن المعمار.

توفّي أبوه قاضيًا بحلب، فوجه المرحوم راحلة الطّلب نحو ناحية العلم والأدب. فعطف على طلب الفضائل ساهرًا، فقَطَفَ مِن رياض العلوم ثمارًا وزاهرًا. وقرأ على المولى محيي الدّين الشهير بالمعلول، ثمّ على المولى الشّيخ محمّد الشهير بجوي زاده، ثمّ صار ملازمًا من المولى خير الدّين معلم السُّلطان سُليمان، ثمّ درّس[2] في مدرسة الأمير بمدينة بروسه بخمسة وعشرين، ثمّ مدرسة أحمد پاشا ابن [٢٤ب] ولي الدّين بالمدينة المزبورة بثلاثين، ثمّ مدرسة يلدرم خان في البلدة المذكُورة بأربعين، ثمّ مدرسة أم السُّلطان سليم خان بقصبة طرابوزن بخمسين، ثمّ ساعده بعض الرؤساء حتّى نقل إلى مدرسة زوجة السُّلطان سُليمان بقسطنطينية، ثمّ نقل إلى إحدى المدارس الثمان، ثمّ لَمّا ابتنى السُّلطان سُليمان خان[3] المدرستين الواقعتين بشرق الجامع[4] الّذي بنّاه بقسطنطينية أعطى إحداهما المرحوم والأخرى للمولى شمس الدّين أحمد المشتهر بقاضي زاده في كلّ يوم بستين درهمًا، ثمّ قلّد قضاء بروسه، ثمّ عزل عنه لبعض زلّاته الواقعة في صكوكه ومراسلاته. وبعد سنةٍ ولي قضاء أدرنه، ثمّ نقل إلى قسطنطينية، ودام عليه حتّى وقع بينه وبين الوزير الكبير رستم پاشا ما وقع، فعزله وعيّن له كلّ يوم مائة درهم بطريق التقاعد، ثمّ لَمّا مات الوزير المزبُور وانتصب مكانهُ عليّ پاشا أظهر له المرحوم رغبتَه في قضاء مدينة النّبي صلى الله عليه وسلم، فقلّد ذلك، وبعد سنة عزل عنه، فلمّا عاد وبلغ إلى مصر أدركته المنيةُ وفاتته الأمنية. وذلك في شهر شوّال سنة اثنتين وسبعين وتسعمائة. وسمعت من بعض العظام[5] أنّ السّبب في اختيارِه عندَ عوْده طريقَ مصرَ على طريقِ الشّامِ

---

١ م – المُقدار.
٢ ٢٩ب ق
٣ ق – خان.
٤ ٣١ب ل
٥ ٣٠أ ق

O, bir gece rüyasında birinin ona "Hüküm Mısır'dadır." dediğini duydu. Uyanıp fikir deryasına daldı. Sonra bu rüyayı kendisinin Kahire kadısı olacağının açık delili olarak yorumladı. Fakat onun, hoşnut olacağı bir hayata ulaşacağı ölüm hükmü olduğunun farkında değildi.

Merhum efendi, pek çok ilimde kabiliyetliydi.[1] Mizacının temizliği, **[25a]** zekâsının keskinliği ile bilinirdi. Bununla birlikte onda kibir ve kendini büyük görme kokusu yoktu. Mizah ve şakalaşmayı, dostlarla içli dışlı olmayı seven, arkadaşlarla sohbet etmeye önem veren çok neşeli biriydi. Allah onu cennet odalarında mukim eylesin.

O (Allah rahmet eylesin), Hasan Çelebi'nin *et-Telvîh* için kaleme aldığı hâşiyenin üzerine hâşiyeler yazdı. Bunlar, kitabın sayfa kenarlarında kaldı. O nüsha şu an, Sadrazam Ali Paşa'nın yeni medresesine vakfettiği kitaplar arasında mevcuttur. Ayrıca *et-Dürer* ve *el-Gurer* üzerine hâşiyeler yazdı ama tamamlanmadı.

Molla Câmî'nin kitabının hâmişinde, onun "aded" bahsindeki sözü hakkında öğrencilerin kendisine sorular sormuş oldukları yerde yazdığı ifadelere rastladım:

"Sayının cem'i müzekker sâlime izâfe edilmesi (tamlama yapılması) câiz değildir ve işbu sebepten ötürü «ثلاثة مُسلمين» "üç Müslümanlar" şeklinde bir ifade kullanılamaz. Geriye sadece «مئات» "yüzler" lafzı kalır. Fakat onlar temyizin, vav-nûn ile cemî olmuş şeklinden sonra gelmesine alıştıktan sonra[2] elif-te ile cemî olmuş bir isimden sonra gelmesini kerih gördüler. Burada «عشرين» yirmiden «تسعين» doksana kadar olan onluk sayıları kastediyorum."[3] İşte [Molla Câmî'nin söylediği] mesele budur.

Molla Câmî'nin [metninde geçen] merfû hâlindeki «التّمييز» kelimesi «يلي» fiilinin fâilidir. Mansûb olan «المجمُوع» kelimesi ise bu fiilin mef'ûlüdür. Temyiz ile kastedilen şey, sayının ne olduğunu ortaya çıkaran, «رجل»/"adam" ve «درهم»/"dirhem" gibi sayılanın ismi olan kelimedir.

1 32a L
2 30b K
3 Abdurrahman el-Câmî, *el-Fevâidu'd-diyâiyye*, Dâru'l-Kütübi'l-'İlmiyye, Beyrut, s. 437-438.

أنّه في بعض اللّيالي نام، فسمع قائلًا يقُول في المنام: القضاء في المصر. فانْتبه وغاص في بحر الفكر، ثمّ حكم بأنّ هذه الرُّؤيا من الآيات الظّاهرة بأنّه سيكون قاضيا بالقاهرة، ولم يدر أنّها قاضية بأنّه سيصل فيها بالعيشة الراضية.

وكان المولى المرحوم بارعًا[1] في كثير من العلوم معرُوفًا بنقاء [٢٥أ] القريحة وجودة البديهة، ومع ذلك ليس فيه رائحة كبروتية. وكان كثير الانشراح، محبًّا للمفاكهة والمزاح، محبًّا لمعاشرة الإخوان، ومكبًّا على مصاحبة الخلّان، أسكنه الله في غرف الجنان.

وقد علق (رحمه الله) حواشي على حاشية المولى حسن چلبي على التّلويح، وبقي في هامش الكتاب. وهذه النُّسخة الآن موجُودة في الكتب التي وقفها الوزير الكبير عليّ پاشا في مدرسته الجديدة. وعلّق أيضًا حواشي على الدُّرر والغرر، ولم تتمّ.

وقد عثرتُ على كلمات كتبَها في هامش كتاب الجامي على الموضع الّذي يتساءل عنه الطلاب من قوله في بحث العدد:

«ولا يجوز إضافة العدد إلى جمع المُذكّر السّالم، فلا يُقال: «ثلاثة مُسلمين»، فلم يبقَ إلّا «مئات». لكنّهم كرهوا أنْ يَلِيَ التّمييزُ المجمُوعَ بالألفِ والتّاء بعد ما تعوَّد المجيءَ بعدما هو[2] في صُورة المجمُوع بالواو والنُّون، أعني» عشرين إلى تسعين»[3]. فهي هذه.

قوله «التّمييز» بالرّفع فاعل «يلي» و»المجمُوع» بالنّصب مفعُوله. والمراد من التّمييز اسم المعدُود الّذي هو مُميّز العدد، مثل: «رجل» و«درهم».

---

١ ٣٢أ ل
٢ ٣٠ب ق
٣ الفوائد الضيائية لعبد الرحمن الجامي، دار الكتب العلمية، بيروت، ص ٤٣٧-٤٣٨.

Çünkü bu, gerçek anlamda bir temyizdir. Metinde geçen ilk «بعد» kelimesi «يلي» fiilinin mâmulüdür. Ba'de «بعد» kelimesinden sonra gelen «ما» masdariyye olarak gelmiştir ve onun sılası ise «تعوَّد»[1] cümlesidir. Mansûb olan «المجيء» kelimesi «تعوَّد» fiilinin mef'ûlüdür. Fâili ise temyizin kinayesidir. İkinci gelen «بعد» kelimesi ise «المجيء» kelimesinin zarfıdır. «بعد» kelimesinden sonra gelen «ما» ve sonrası ise hep birlikte onun sılasıdır. Anlamı ise şudur: Araplar, temyizin -ki sayılanın adıdır- «مائة» "yüz" kelimesinde olduğu üzere elif-te ile cemî yapılmış müennes bir cemî kelimeden sonra gelmesini ve «ثلثمآت رجل» "üç yüz adam" denilmesini hoş karşılamamışlardır. Zira Arapların âdetine göre temyiz, cemî müzekker sûretinde gelen sayıdan sonra gelmektedir. **[25b]** Yirmi ile doksan arası onluk sayılarda, «عشرين رجلا» "yirmi adam" örneğinde olduğu üzere. Bizim söylediğimiz hususun doğru olduğuna, bizzat kendisinin «وجمعه»/"onun çoğulu" sözünü açıklarken söylemiş olduğu ifadeler delâlet etmektedir. O [İbn Hâcib], açıklama yaparken «وجمعه» demiş olup «وجمعهما» "ikisinin çoğulu" dememiştir. Çünkü «مائة» kelimesinin çoğulunun mümeyyizi ile birlikte kullanımı sayılar konusunda kabul edilmemektedir. Bu yüzden «وثلثمآت رجل» "üç yüzler adam" denilmez. Bu konuyu düşün.

Denilmiştir ki o [Kadızâde ismi ile tanınan Şemseddin Efendi kastedilmiştir][2], bu durumu şüpheyi izâle edecek bir biçimde çözmüştür. Şöyle ki nahivciler âdet olarak, üç sayısı ve benzerlerinden sonra elif-tâ ile cem' yapılan temyizin gelmesini, vav-nûn ile çoğul yapılmış isim sûretinde olan sayının ardından müfred temyizin gelişinden sonra doğru bulmamışlardır. Örneğin «عشرُون مئات»"Yirmi yüzler" denilmez. Aynı şekilde "üç yüzler" de denilemez. Metinde ilk geçen «بعد» kelimesinin âmili «أن يلي» olup sonrasında gelen «ما» masdariyyedir. İkinci geçen «بعد» kelimesinin âmili ise «المجيء»dir. Ardından gelen «ما» ise mevsûf ya da ism-i mevsûldür.[3] Bu görüşe şu şekilde cevap verilir: Araplar «عشرُون مئات»"Yirmi yüzler" demedikleri gibi, «عشرون آلاف» "yirmi binler" de demezler. Bu sebeple, «ثلاث آلاف» "üç binler" dememeleri gerekir. Ne var ki onlar, bu şekilde ifade ederler. Bitti. Bu husus sayılarla ilgili usulün geçersizliği sebebiyle bir yönüyle geçersizdir. [4] Allah, doğru yola hidâyet edendir. Müellifin sözü sona erdi.

1 32b L
2 L nüshasının kenarında şu ifade bulunmaktadır: "Kadızâde olarak tanınan Şemseddin Efendi'yi kastetmiştir."
3 31a K
4 33a L

لأنّه التّمييز بحقيقة، و»بعد» الأوّل معمُول «يلي»، و»ما» بعد «بعد» مصدريّة صلتها «تعوَّد»[1]، و»المجيء» بالنّصب مفعول «تعوَّد»، فاعله كناية التّمييز. والثّاني ظرف المجيء، وما بعده موصُولة بما بعده. (والمعنى) أنّ العرب كرهوا أن يجيء التّمييز الّذي هو اسم المعدُود بعد العددِ المجمُوع جمع المُؤنّث اللّازم على تقدير جمع المائة بالألف والتّاء؛ وأن يُقال ثلثمآتٍ رجل، بعد كون العَادة أن يجيء [٢٥ب]بعد العددِ الّذي هو في صُورة الجمع المُذكر، مثل: عشرين رجلًا إلى تسعين. ويدلّ على كون ما قُلنا شرح قوله بصريحِه تصرِيحه في شرح قوله: «وجمعه» وإنما لم يقُلْ: «وجمعهما» لأنّ استعمال جمع مائة مع مميّزها مرفوضٌ في الأعداد. لا يُقال: «وثلثمآت رجل»، تدبّر.

وقيل[2] حلّ هذا المقام على وجهٍ يزيل الإبهام، وهو أنّ النُّحاة كرهوا أن يلي الثّلاث وأخواته التّمييز الّذي جمع بالألف والتّاء بعد صيرورة مجيء التّمييز المُفرد بعد العدد الّذي هو في صُورة الإسم المجمُوع بالواو والنُّون عادة لهم، مثلًا لا يُقال: «عشرُون مئات»، فكذا لا يُقال: «ثلثمآت»، فالعامل في «بعد» الأوّل «أن يلي» وما بعده مصدريّة، والعامل في «بعد» الثاني «المجيء»، وما بعده موصُوفة أو موصُولة[3]. يردّ عليه إنّهم كما لا يقولون «عشرُون مئات» لا يقُولُون «عشرون آلاف». فينبغي أن لا يقولوا: «ثلاث آلاف»، مع أنّهم كذلك، انتهي. وهو فاسد[4] بأحد الوُجُوه لفساد أصول الأعداد، وهو الهادي إلى سبيل الرّشاد، انتهي كلامه.»

---

١ ٣٢ب ل
٢ وفي هامش ل: أراد به المولى شمس الدّين المشتهر بقاضي زاده.
٣ ٣١أ ق
٤ ٣٣أ ل

[Şeyh Abdüllatif en-Nakşbendî el-Buhârî]

Şeyh Abdüllatif en-Nakşbendî el-Buhârî, [Kanûnî Sultan Süleyman devrinde] rehberlik meclislerinde oturanlardan ve Allah'ın inayetine mazhar, sağ-ölü herkesin kendisine yöneldiği kişilerdendir.

O (Allah rahmet eylesin), Sultan Mehmed Han devri dîvân vezirlerinden Mûsâ Paşa'nın çocuklarından biriydi. İlk önce ilim talep edip bütün erdemli, irfan sahibi âlimlere hizmet etti. Rahmânî cezbe ve Sübhânî inâyet onu tasavvuf yoluna sevk etti. Gösterişi terk etti. Allah'ı hakkıyla bilen Şeyh Ahmed el-Buhârî'nin halifesi olan Şeyh Mahmud el-Amâsî eliyle tevbe etti. **[26a]** [Şeyh Mahmud'un] hizmetinde ön plana çıktı. Öyle ki şeyhi onu kızıyla evlendirdi. [Şeyh Mahmud] vefat edince adı geçen [Şeyh Abdüllatif Efendi], onun İstanbul'da bulunan zâviyesinde irşad vazifesi için yerine geçti. 970 senesinde hacca gidene kadar bu yüce menzilde ve şerefli makamda hizmet etti. Bir sonraki senenin hacılarının gelmesine bir hafta kalana kadar Mekke-i Müşerrefe'de kaldı. Sonra [orada] Allah'ın geniş ihsanına intikal etti.

O (Allah rahmet eylesin) bilgili, akıllı, güvenilir, inançlı biri idi. Hoşgörü, muhabbet ve ağırbaşlılık konusunda örnek idi.[1] Yüce Allah onun meskenini altlarından ırmakların aktığı cenneti kılsın.[2]

1 33b L

2 Burada "Şüphesiz Allah, inanıp sâlih ameller işleyenleri, içinden ırmaklar akan cennetlere koyacaktır." [Muhammed, 47/12] âyetine telmih yapılmıştır. | 31b K

[الشّيخ عبد اللطيف النقشبندي البجاري]

ومن الّذين جلسُوا في مجالس الإرشاد فأهرع إليه النّاس من كلّ حاضرٍ وبادٍ المنظُورُ بعين عناية الباري الشّيخ عبد اللطيف النقشبندي البجاري.

كان (رحمه الله) من أولاد مُوسى پاشا من وزراء الدّيوان في دولة السُّلطان محمّد خان، وكان في أوّل أمره من طلبة العلم الشريف، وخدمة كلّ فاضل عريف. ثمّ ساقته العنايات السبحانية والجذبات الرحمانية إلى طريق التصوّف، وترك التّكلُّف وتاب على يد الشيخ محمُود الأماسي، خليفة الشّيخ العارف بالله أحمد البُخاريّ، [٢٦أ] وتميّز لخدمته حتّى زوجه بإبنته، ولما انتقل شيخه إلى جوار ربّ العباد أجلس المزبُور مكانهُ للإرشاد في زاويته المعرُوفة المبنيّة بقسطنطينية المحميّة. وخدم ذلك المقام الشريف والمنزل المنيف إلى أن حجّ سنة سبعين وتسعمائة، وجاور بمكّة المشرفة إلى أن بقي أسبوع إلى وُصُول الحاج من العام القابل، ثمّ انتقل إلى إحسان ربّه الشّامل.

كان (رحمه الله) عالمًا عاقلًا صالحًا مُعتقدًا، آية في الحلم والتؤدة والوقار[١]، أسكنه الله تعالى في جنّات تجري من تحتها الأنهار.[٢]

١ ٣٣ب ل

٢ فيه إشارة إلى الآية : ﴿إِنَّ اللَّهَ يُدْخِلُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ﴾ [سورة محمد، ١٢/٤٧]. | ٣١ب ق

[Sâlih b. Celâl Efendi]

Sâlih b. Celâl Efendi, [Kanûnî Sultan Süleyman devrinin] olgunluk ve erdem ehli âlimlerindendir.

Babası, kasabalara hâkim olan büyük kadılardan biriydi. O (Allah rahmet eylesin); ilimle ve ilim erbabıyla hemhâl olarak[1] fazilete ve erdem sahiplerine hayranlık duyarak büyüdü. Tahsile önem verip kemale yoğunlaştı. Efendilerin meclisleri ile müşerref oldu. Sultan Süleyman'ın muallimi Hayreddin Efendi'ye mülâzım oluncaya kadar başına pek çok şey geldi. [Mülâzım olduktan] sonra yirmi beş akçe ile Edirne'de Sirâciye Medresesi'nde, otuz akçe ile İstanbul'da Murad Paşa Medresesi'nde, kırk akçe ile aynı şehirde Mahmud Paşa Medresesi'nde müderrislik yaptı. Sonra orada vazifesi elli akçe oldu. Dünya yüzüne güldü ve zaman ona yardım etti. Öyle ki oradan Sadrazam Ayas Paşa'nın himmetiyle, hayır bilakis her şeye gücü yeten Allah'ın takdiriyle Semâniye medreselerinden birine ulaştı. Daha sonra Sultan Süleyman bazı Farsça kitapları Türkçeye tercüme etmesi konusunda onu görevlendirdi. Kısa bir süre içerisinde bu görevi tamamladı. Bunun üzerine [Sultan Süleyman], ona Sultan Bayezid Han Medresesi'ni bağışladı. Sonra Halep kadılığına atandı. Edep ve erdem sahibi Şeyh **[26b]** Garseddin, tarih konusunda kaleme aldığı eserinde bu hususu şöyle dile getirmiştir:

Ey Halep, müjdeler olsun ki meramına kavuştun
Neşe, Sâlih ile birlikte geldi,[2] ne güzel bir talep[3]

Sıkıntı sona erdi, işte bak Sâlih geldi sana
Bu yüzden vâcip oldu sana Allah'a şükretmek

İlim ve hilm ile olgunlaştı sıfatları
Cömerttir, takvâ sahibidir, yüce soyludur o

Hâtem-i Tâî cömertliği onlardan rivayet etmiştir
Aynı şekilde Lebîd edebiyatı onlardan aktarır[4]

Onun zamanı bize bereketle geldi
Ey onun tarihini soran kişi: Halep kadısıdır o (951)

1 M: tutkun olarak
2 M, L: tastamam oldu
3 34a L
4 32a K

[المولى صالح بن جلال]

ومن أرباب الفضل والكمال المولى صالح بن جلال.

كان أبوه من كبار زمرة القُضاة الحاكمين في القصبات، ونشا (رحمه الله) مشغولًا[1] بالعلم وأربابه ومعجبًا بالفضل وأصحابه. فاهتمّ في التّحصيل ورغب في التّكميل، وقد تشرّف بمجالس السادات، وكان منه ما كان حتّى صار ملازمًا من المولى خير الدّين معلّم السُّلطان سُليمان. ثمّ درّس في المدرسة السّراجيّة بأدرنه بخمسة وعشرين، ثمّ مدرسة مراد پاشا بقسطنطينية بثلاثين، ثمّ مدرسة محمُود پاشا بهذه المدينة بأربعين، ثمّ صارت وظيفته فيها خمسين، ثمّ ساعده الدّهر وأعانه الزّمان حيثُ وصل منها إلى إحدى المدارس الثمان، بِهمّة إياس پاشا الوزير الكبير، بل بتقدير العزيز القدير. ثمّ صار مأمُورًا من قبل السُّلطان سُليمان بترجمة بعض الكتب الفارسية بالتركي، فأتمّها في قليل من الزّمان، فأعطاه مدرسة السُّلطان بايزيد خان، ثمّ قلّد قضاء حلب. وقال في تاريخه الشّيخ [٢٦ب] غرس الدّين صاحب الفضل والأدب:

بُشرَاكَ يَا شهبًا لقد نِلْت الأرب ... وأَتَى[2] الهَنَا فِي صالح نعم الطّلب[3]
زال العَنَا هَا قَدْ أَتَاك صَالح ... فَالشُّكر للهِ علَيْك قَد وَجَب
بالعِلمِ والحِلْمِ غَدَتْ أَوْصَافُهُ ... أخو السَّخَاء، ابنُ التُّقى، عالي النّسب
فحَاتَم في الجُود عنهم قد روى ... أيضًا لبيد عنهم يروي الأدب[4]
باليمن قد جاءت لنا أوقاته ... يا سائلي تاريخه: قاضي حلب

١ م: مشغوفًا.
٢ م ، ل: وافى.
٣ ٣٤أ ل
٤ ٣٢أ ق

Oradan azledildi. Kahire'nin durumunu teftiş etme konusunda yetkilendirildi. Tam bir istikamet sahibi olması sebebiyle bu şehir bayındır hâle geldi. İkinci defa Halep kadılığı ona teklif edildi. Fakat o istemedi ve kabul etmedi. Seksen akçe ile ilk medresesine geri döndürüldü. Orada yıllarca ders vermeye devam etti. Sonra Şam kadılığına atandı. Oradan Piramitleriyle bilinen Mısır kadılığına geçti. Azledildi; hüzün ve tasa içinde kaldı. Yüz akçe ile Ebû Eyyûb el-Ensârî Medresesi'ne gönderildi. Fakat kısa bir süre sonra gözleri görmez oldu. Bunun üzerine aynı vazife ücreti ile aynı şehirde emekli oldu. Bu efendinin yaşı seksen seneye varınca hain zaman onu eskitti ve yerle yeksan etti. Bu, 973 senesinde oldu.

Merhum efendi, pek çok ilimde[1] hisse sahibi idi. Vakarda ve ağırbaşlılıkta büyük efendileri andırırdı. Merhum, saf bir fıtrat ve cömert bir ele sahipti. Selim fıtratların âdeti olduğu üzere eski hukuka riâyet ederdi. Arkadaşlarına ikramda bulunur, komşularına cömert davranırdı.

O (Allah rahmet eylesin), *Şerhu'l-Mevâkıf*, Sadrüşşerîa'nın *Şerhu'l-Vikâye*'si,[2] Şerîf el-Cürcânî'nin *Şerhu'l-Miftâh*'ı üzerine hâşiyeler yazdı. Görme yetisini kaybettikten sonra[3] Anadolu âlimlerinin zarif hikâyelerini ve ender bulunan [güzellikteki yaşam] bilgilerini bir araya getirdi.[4] Türkçe şiirlerinin yer aldığı *Dîvân*'ı vardır. Aynı dilde *Münşeat Dîvânı* da bulunmaktadır. Yüce **[27a]** Allah onun meskenini cennet odaları kılsın.

1 34b L
2 L -Sadrüşşerîa'nın *Şerhu'l-Vikâye*'si
3 K: Ondan sonra
4 32b K

ثمّ عُزل عنه وفُوّض إليه تفتيش أحوال القاهرة، فأصبحت بكمال استقامته عامرة. فوجه إليه ثانيًا قضاء حلب، فلم يقبله ولم يرغب، فأعيد إلى مدرسته الأولى بثمانين، ودام على الدّرس بها سنين، ثمّ قلّد قضاء دمشق الشّام، ثمّ نقل إلى قضاء مصر ذات الأهرام، ثمّ عُزل وبقي في الحزن والهمّ، ثمّ وجه إليه مدرسة أبي أيُّوب الانصاري بمائة درهم، فعمّا قليل عمِيت عيناهُ فتقاعد بوظيفته المزبورة بالمدينة المسفورة. فلمّا وصل عمر هذا العرنين إلى حُدُود الثّمانين، أباده الزّمان وأبلاه الدّهر الخوان، وذلك سنة ثلاث وسبعين وتسعمائة.

وكان المولى المرحوم مشاركًا[١] في العلوم، يحاكي السّادة الكبار في السكينة والوقار. وكان المرحوم ذا نفس زكية وراحة سخية، يُراعي الحُقُوق القديمة كما هو عادة الطباع السليمة، محسنًا إلى إخوانه متفضّلًا على جيرانه.

وقد كتب (رحمه الله) حواشي على شرح المواقف، وعلى شرح الوقاية لصدر الشّريعة[٢]، وعلى شرح المفتاح للشريف الجرجانيّ. وجمع بعد عماه[٣] لطائف عُلماء الرّوم ونوادرهم[٤]. وله ديوان شعر بالتركي، وديوان منشآت بذلك اللّسان، أسكنه الله [٢٧أ] تعالى في غرف الجنان.

١ ٣٤ب ل
٢ ل – وعلى شرح الوقاية لصدر الشّريعة.
٣ ق: بعده
٤ ٣٢ب ق

[Muhyiddin Efendi "İbnü'l-İmâm"]

İbnü'l-İmâm olarak bilinen Muhyiddin Efendi, [Kanûnî Sultan Süleyman devrinin] büyük âlimlerindedir.

Babası, Mahmud Paşa Camii'nde imamdı. O (Allah rahmet eylesin), yüksek fikirler elde etmeyi talep ederek pek çok şerefli bilginin maiyetinde yücelikler isteyerek büyüdü. Önemli bilimleri tahsil etti, zarif eserleri inceleyip istifade etti. Büyük âlim İbn Kemal'den, olgunluk ve fazilet sahibi diğer şahsiyetlerden dersler okudu. Kadri Efendi'ye mülâzım oldu. Sonra yirmi akçe ile Kütahya'da Vâhid Paşa Medresesi'nde müderrislik yaptı. [Oradayken] vazife derecesi yirmi beş akçe oldu. Sonra otuz akçe ile İnegöl kasabasında İshak Paşa Medresesi'nde, kırk akçe ile Bursa şehrinde Yıldırım Han Medresesi'nde, elli akçe ile Gebze Medresesi'nde dersler verdi. Daha sonra Edirne'de mücâvir olan [Peykler ve Saatli] medreselerinden birine naklolundu. Orada amacına ulaştıktan sonra kendisine Üsküdar Medresesi verildi. Bu medreseye atanan ilk müderris, o [güzelin] örtüsünü açan ilk kişi oldu. Sonra Semâniye medreselerinden birine,[1] oradan Sultan Selim Han Medresesi'ne intikal etti. İstemediği, talep etmediği hâlde Halep kadılığına getirildi. "Hüküm verdim." sözünü iki defadan fazla kullanmadan[2] iki sene kadar orada kadılık yaptı. Bunun üzerine oradan azledildi. Gelenek ve kanunlar gereği[3] kendisine seksen akçe vazife maaşı bağlandı. Vazife derecesi yüz akçeye çıkarıldı ve Amasya'ya müftü olarak atandı. Amasya'ya hareket etmeden önce ansızın âhiret yolculuğuna çıkıverdi.

O, çalışkan âlimlerden ve kâmil aydınlardan idi. Eskilerin sözlerini inceler, faziletli şahsiyetlerin söylemlerindeki fikirleri tetkik ederdi. Elden ele dolaşan meşhur kitapların çoğuna hâşiyeler ve notlar yazdı. Ne var ki, bunları toplayıp düzenlemeyi, gözden geçirip temize çekmeyi başaramadı. O (Allah rahmet eylesin), kendini insanlardan soyutlayan, giyim kuşamda gösterişten uzak olan biriydi. Dünya işlerine karşı kayıtsızlığı ve ilgisizliği sebebiyle, insanlarla olan ilişkilerinde **[27b]** ve davranışlarında kusurları vardı. Bu yüzden insanlar onu eleştirmiş ve gaflete düşmekle itham etmişlerdir:

Kimdir o bütün huyları insanları razı eden (dört dörtlük) kişi
Kişinin kusurlarının sayıl(acak kadar az ol)ması ona asalet olarak yeter

O (Allah rahmet eylesin), 973 senesinin Rebîülevvel ayında vefat etti.

1 35a L
2 33a K
3 M -gereği

[المولى محيي الدّين «ابن الإمام»]

ومن العلماء العظام المولى محيي الدّين الشهير بابن الإمام.

كان أبوه إمامًا في جامع محمُود پاشا، ونشأ (رحمه الله) طالبًا لاكتساب المعالي وراغبًا في مصاحبة كلّ ماجد عالي، ومارس الفُنُون الشّريفة وتتبّع المصنّفات اللطيفة. وقرأ على المولى الأعظم ابن كمال وغيره من أرباب الفضل والكمال، وصار ملازمًا من المولى القادري، ثمّ درّس في مدرسة واحد پاشا بكوتاهية بعشرين، ثمّ صار وظيفته خمسة وعشرين، ثمّ درّس في مدرسة إسحق پاشا بقصبة إينه كول بثلاثين، ثمّ مدرسة يلدرم خان بمدينة بروسه بأربعين، ثمّ مدرسة ككبوزه بخمسين، ثمّ نقل من هذه الأمكنة إلى إحدى المدرستين المتجاورتين بأدرنه. فلمّا قضى منها الأوطار أعطي مدرسة أسكدار، وهو أوّل مدرّس بها ورافع لنقابها، ثمّ نقل إلى إحدى[1] المدارس الثمان، ثمّ إلى مدرسة السُّلطان سليم خان، ثمّ قلّد قضاء حلب بلا رغبة منه وطلب. فباشر القضاء فيها قدْر سنتين ولم يتكلّم[2] بلفظ «حكمت» مرّة فضلًا عن مرّتين، ثمّ عزل عنه وعيّن له الثّمانُون حسبما جرت به[3] العادة والقانون، ثمّ صار وظيفته مائة، ونصب مفتيًا بأماسيه، فقبل الحركة والمسافرة اتّفق له سفر الآخرة.

وكان من العلماء العاملين والفضلاء الكاملين، يُحقّق كلام القدماء ويدقّق النّظر في مقالات الفُضلاء. وقد علّق على أكثر الكتب المتداولة حواشي، إلّا أنّه لم يتيسّر له الجمع والتّرتيب والتبييض والتهذيب. وكان (رحمه الله) مُعتزلًا عن النّاس غير متكلّف في اللباس، وكان يصدُر عنه لعدم اكتراثه بأمور الدُّنيا وقلّة مبالاته، قُصُورٌ في مداراة النّاس [٢٧ب] ومعاملاته، ولذلك كانُوا فيه يطعنون وإلى التغفل ينسبون:

وَمَن ذَا الّذي تُرْضِي سَجَايَاهُ كُلُّهَا كَفَى المَرءَ نُبْلًا أَنْ تُعَدَّ مَعَايِبَهُ

توفّي (رحمه الله) في أوّل الربيعين، سنة ثلاث وسبعين وتسعمائة.

١ ٣٥أ ل
٢ ٣٣أ ق
٣ م – جرت به.

[Şeyh Tâceddin İbrâhim b. Abdullah el-Hamîdî]

Şeyhimiz ve üstâdımız Tâceddin İbrâhim b. Abdullah, [Kanûnî Sultan Süleyman devrinin] bildiğiyle amel eden âlimlerinden ve kâmil büyüklerindendir (Allah onun toprağını sulasın ve mekânını cennet kılsın).

O (Allah rahmet eylesin), 900 senesinin başında Hamîd vilâyetinde doğdu. İlim tahsil etmek amacıyla oradan[1] çıktı ve şehirler dolaştı. Gençliğini bilgi elde etmek ve ilim tahsil etmekle[2] geçirdi. İnsanların seçkinleriyle arkadaşlık kurdu. İlim binâsını en sağlam esaslarla tahkim etti. Erdemli bilginlerden dersler aldı, tâ ki ileri gelenler onun faziletine şahit oldular. Sarıgürz olarak bilinen Nûreddin Efendi'den dersler alıp ona mülâzım oldu. Daha sonra İstanbul'da Başçı[3] İbrâhim Medresesi'nde yirmi[4] akçe ile, sonra yirmi beş akçe ile Plevne kasabasındaki, bânisinin Mihaloğlu olduğu bilinen medresede,[5] daha sonra Tire kasabasında Kara Kadı Medresesi'nde, Agros Medresesi'nde ve İznik'te Süleyman Paşa Medresesi'nde müderrislik yaptı. Orada çalışırken *Sadrüşşerîa*'ya hâşiye yazdı. Bu eserin pek çok bölümünde İbn Kemal Paşa'ya karşı çıktı. Hâşiyeyi bitirince, bir risâle yazıp İbn Kemal'e karşı çıktığı on altı bölümü bir araya getirdi. Söz konusu efendi hakkında bu risâlenin pek çok bölümünde ağır sözler yazdı. Onun önsözünün başında şöyle dedi: "İmdi,[6] ey kesin bilginin peşindeki talebe toplulukları! Selâm olsun size; biz cahiller istemiyoruz. Biliniz ki, İbn Kemal Paşa diye meşhur, erdemli ve deniz gibi kemale sahip olan âlimin (Allah onu cennetinin bahçesinde bildiği ve dilediği şekilde nimetlendirsin) telif ettiği ve *el-Islâh ve'l-Îzâh* diye adlandırdığı muhtasar eser; **[28a]** gereksiz olanı zikredip[7] gerekli olandan kaçınmış olması sebebiyle sehv[8], kalem sürçmesi, tökezleme veya karıştırma sonucu meydana gelmeyecek fâsid tasarruflar ve itirazlar içermiş ve bu nedenle salâh ve felâh yolundan[9] ayrılmıştır. Bununla birlikte bu eser şeriata muhalif birçok meseleyi barındırmaktadır.

1 35b L
2 33b K
3 L: Paşa, K: Başkan
4 L: yirmi beş
5 L -sonra yirmi beş akçe ile Plevne kasabasında bulunan, bânisinin Mihaloğlu olduğu bilinen medresede
6 K -İmdi
7 34a K
8 36a L
9 K -âdetlerinden

[الشيخ تاج الدّين إبراهيم بن عبد الله الحميدي]

ومنهم العالم العامل والسريّ الكامل، شيخنا وأستاذنا تاج الدّين إبراهيم بن عبد الله، سقى الله ثراه وجعل الجنّة مثواه.

ولد (رحمه الله) على رأس تسعمائة في ولاية حميد، فخرج منها[١] في طلب العلم ودار البلاد، واشتغل واستفاد، وأفنى عنفوان شبابه في تحصيل العلم واكتسابه[٢]. وصاحب أعيان النّاس وشيّد بنيان العلم بأشدّ أساس. وتلقّى من الأفاضل الدُّرُوس حتّى شهد بفضله الرؤوس، واتّصل بالمولى نور الدّين الشهير بصاروكرز وصار منه ملازمًا. ثمّ درّس في مدرسة إبراهيم الرواس[٣] بقسطنطينية بعشرين[٤]، ثمّ بالمدرسة الواقعة بقصبة يبلونه الشهير بانيها بميخال أُوغلِي بخمسة وعشرين[٥]، ثمّ مدرسة القاضي الأسود بقصبة تيره، ثمّ مدرسة أغراس، ثمّ مدرسة سُليمان پاشا بإزنيق. فاشتغل فيها وكتب حاشية على صدر الشّريعة، وردّ فيها على المولى ابن كمال پاشا في مواضع كثيرة، فلمّا انفصل عنها كتَبَ رسالة وجمع فيها من مواضع ردّه عليه ستّة عشر موضعًا، وأغلظَ على المولى المزبُور في مواضع عديدة من تلك الرسالة، وقال في أوّل ديباجتها: «وبعد[٦]، فاعلموا معاشر طلّاب اليقين، سلام عليكُم لا نبتغي الجاهلين، إنّ المُختصر الّذي سوّده الحبر الفاضل والبحر الكامل الشهير بابن كمال پاشا، نعّمه الله في روضة جنّته ممّا يعلمهُ وما يشا، وسمّاهُ بالإصلاح والإيضاح [٢٨أ] مع خُرُوجه عن سمتِ[٧] الصّلاح والفلاح باشتماله على تصرُّفات فاسدةٍ واعتراضات غير واردة من السّهو[٨] والزلل والخبط والخلل لإتيانه[٩] بما لا ينبغي وتحرّزه عمّا ينبغي، مُشتملًا على كثير من المسائل المُخالفة للشّرع

١ ٣٥ب ل
٢ ٣٣ب ق
٣ ل: پاشا ، ق: الرئيس.
٤ ل: بخمسة وبِعشْرين.
٥ ل – ثمّ بالمدرسة الواقعة بقصبة يبلونه الشهير بانيها بميخال أُوغلِي بخمسة وعشرين.
٦ ل – وبعد.
٧ ق: سنن.
٨ ٣٦أ ل
٩ ٣٤أ ق

Nitekim bu durum, asıl ve fer' olanı bilenlere gizli değildir. Mübtedî olanların bu meselelerin hakikatine inanmaları gerekmediği gibi, müntehîlerin de onunla amel etmeleri gerekmez. Zira bu meselelerin aksi, hem mutavvel hem de muhtasar, muteber eserlerde açık bir şekilde yer almaktadır. Her kim ki aşağıda söyleyeceklerimizi görüp düşündükten sonra yukarıda söylenenlerde şüpheye düşerse, lambanın ışığı ve güneşin doğuşundan sonra sabahın varlığı konusunda şüpheye düşmüş gibi olur."

Sonra bu risâleden iki nüsha yazdı. Birini kendisine intisap ettiği Vezir Sûfî Mehmed Paşa'ya, ikincisini de Sadrazam Rüstem Paşa'ya sundu. Risâleyi adı geçen vezire verdiğinde, vezir ondan okumasını istedi. Tâceddin Efendi, İbn Kemal Paşa hakkındaki kötü sözlerini okumaya başlayınca vezir, İbn Kemal'den dersler alması sebebiyle canı sıkılıp davranışları değişti. Bunun üzerine risâleyi ondan aldı ve şöyle dedi: "Bunu müftüye göndermemiz gerekir. -Müftü de o zaman Ebüssuûd Efendi idi.- Eğer davanda haklıysan istediğini sana vereceğiz. Eğer yalan söylüyorsan edepsizliğin için seni cezalandıracağız." Merhum [Tâceddin İbrâhim], üzgün bir şekilde vezirin makamından ayrıldı. Sonra söz konusu vezir kimi âlimlere, kendisinin anlayacağı tarzda, İbn Kemal Paşa'ya karşı çıktığı bazı konuları açıklamalarını emretti. Bu konuların ilki onun şu sözüydü: "İbn Kemal Paşa[1] olarak bilinen bilge dedi ki: 'Elbiseyi sürüyerek (yürümeyi) mekruh gördü.'[2] sözünden başlayarak, 'Mescidin üstünde[3] cinsel ilişki, büyük ve küçük abdest gidermek de mekruhtur. Aynı şekilde içinde mescid olan, yani namaz için ayrılan yeri ve mihrâbı olan bir evin üstünde de bunları yapmak mekrûhtur.' sözüne kadar. Müellif bunlara ilkini marife, ikincisini ise nekra yaparak işaret etmiştir. **[28b]** Ben derim ki: Bevletmeyi mescidin üzerinde saymak mekruh olan hususlardandır. Muteber kitaplarda izah edilen hususlara açık bir şekilde aykırılık göstermektedir. Üstelik bu sözünü herhangi bir nakille desteklememiştir. Bu yazdıkları dikkatsizlik ya da kalem sürçmesinden başka bir şey değildir."

1 K: Vezir
2 34b K
3 36b L

بحيثُ لا يخفى بعد التّنبيه للأصل والفرع، ولا ينبغي الاعتقاد بحقيقتها للمبتدي ولا العمل بها للمنتهي، لوُجُود خلافها صريحًا في الكتب المُعتبرات من المطوّلات والمختصرات. ومَن شكّ فيما ذكر بعد النّظر فيما سيذكرُ، أوشك أن يشكّ في ضوء المصباح ووُجُود الصّباح عند طُلُوع الإصباح.»

٥ ثمّ كتب منها نسختين ورفع إحداهما إلى الوزير محمد الصوفي، وكان ينتسب إليه، والثّانية إلى الوزير الكبير رستم پاشا. فلمّا أعطاه إيّاه طلب الوزير المزبُور قراءتها. فلمّا وصل إلى تشنيعه على المولى المزبُور تغيّر الوزير غاية التّغيُّر بسبب أنّه كان قد قرأ على المولى المزبُور. فأخذ منه الرسالة وقال: «لا بُدّ من إرسالها إلى المُفتي، وهو يؤمئذٍ المولى أبو السُّعُود، فإن كنتَ صادقًا في دعواك نعطيك ما تسألُه، وإن كذبتَ ١٠ فسنجزيك بإساءتك الأدب.» فخرج المرحوم من عنده مغمومًا، ثمّ أمر الوزير المزبُور لبعض العلماء أن يصوّر له بعضًا من تلك المواضع الّتي ردّ فيها على المولى المزبور بحيثُ يفهمهُ، وكان أوّل موضع منها قوله: «قال الفاضل الشهير بابن كمال پاشا[١]: وكره[٢] سدل الثّوب إلى قوله: الوطىء والتخلّي فوق[٣] المسجد والبول فوقه وفوق بيت فيه مسجد، أي مكان أعدّ للصّلاة وجعل له محراب. وأشار [٢٨ب] إلى هذا بتعريف ١٥ الأوّل وتنكير الثّاني. أقول: عدّ البول فوق المسجد من جملة المكروهات. يُخالفُ مُخالفةً بيّنة ما هو المُصرّح به في الكتب المُعتبرات، والحال أنّه لم يُؤيِّد كلامَه بنقل. وما هو إلّا سهو أو سبق قلم منه.»

١ پاشا:الوزير ق
٢ ٣٤ب ق
٣ ٣٦ب ل

Vezir bu mevzûyu işitince "O bu konuda da, mescid üzerinde bevletmeye cevaz vermekle de edepsizlik yapmıştır. O, rezil bir adamdan başka bir şey değildir. Terbiye edilmesi gerekir. Şu cehâlete ve kötü anlayışa bakın." dedi. Sonra onun, eşin nafakası için defalarca köle satmaya cevaz verdiği meseleyi duyunca bir kez daha ona şiddetli öfke duydu ve şöyle dedi: "Bunda bana bir îmâ var." Bu yüzden, ona kesinlikle makam verilmemesi hususunda kararlılık gösterdi. Ancak o kibirli kişi Azîz olan Allah'ın şu sözünü unuttu: "İyi bilin ki bütün işler sonunda Allah'a döner."[1] Merhum Tâceddin İbrâhim, kısa bir zamanda değersizlik ve düşkünlük sıkıntısı içerisinde kaldı. Ona ümitsizlik ve karamsarlık hâkim oldu. İnsanlardan ümidini kesip Yüce Yaratıcısına yöneldi. Tâ ki kulağına şu âyet çalınana kadar: "Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin."[2] Bu durum ile Bursa'daki Sultâniye Medresesi'nin açılışı aynı zamana tevafuk etti. Hükümdar, azledilmiş müderrislerden birinin oraya atanmasını emretti. Merhum [Tâceddin İbrâhim'den] ve adı geçen vezirin ondan daha çok[3] nefret ettiği bir şahıstan[4] başka kimse yoktu. Vezir, hükümdarın medreseyi o sevmediği şahsa vermesinden çekindi. Bu yüzden merhumun arz edilmesi konusunda acele davrandı. Sultan da onu kabul etti. Sonra o da yaptıklarından pişman oldu. Fakat iş işten geçtikten sonra pişmanlığı ona fayda vermedi. Şunu diyen ne kadar da doğru demiştir:

Beyit[5]

Kesin hüküm zamanı geldiğinde
İhtiyaç talep edenin avucuna koşar

Bunun üzerine merhum [Tâceddin İbrâhim] medresesine gitti. Ders vermeye başladı. *Sadrüşşerîa* üzerine yazdıklarını -hac bölümünün başından kitabın sonuna kadar- orada temize çekti. Üzerinden yedi sene geçince ona, **[29a]** Semâniye medreselerinden biri verildi. *el-Hidâye* kitabından bazı bölümleri bu medresede ondan okudum. Sonra Ayasofya Medresesi'ne, oradan da Sultan Selim Han Medresesi'ne naklolundu. Her bir gün için seksen dirhem vazife ile Amasya fetvası ona emanet edildi. Üzerinden beş sene geçince

1 Şûrâ, 53/42.
2 Yûsuf, 12/87.
3 37a L
4 35a K
5 K: Şiir

فلمّا سمع الوزير تلك المسئلة قال: «قد أساء الأدب فيه أيضًا حيثُ جوّز البول فوق مسجد، وما هو إلا رجل سفيه. لا بدّ أن يؤدّب. أنظُر إلى هذا الجهل وسُوء الفهم»، ثمّ لما سمع مسئلة تجويز بيع العبد في نفقة زوجته مرّة بعد أخرى، غضب غضبًا شديدًا، وقال: «إنّه تعريض لي»، فعزم أن لا يُوّجه إليه منصبًا قطعًا، ونسي ذلك المغرُورُ قولَه عزَّ مِن قائل: ﴿أَلَا إلى اللَّهِ تَصِيرُ الْأُمُورُ﴾[1]، فبقي المرحوم بُرهة من الزّمان في مهامة الذلّ والهوان، واستولى عليه القنُوط واليأس، وقطع أمنيته عن النّاس، فتوجّه إلى جناب مولاهُ إلى أن قرعَ سمعَه نداء ﴿لاَ تَيْأَسُوا مِنْ رَوْحِ اللّهِ﴾[2]، وذلك أنه اتّفق فتح سلطانية بروسه، وورد الأمر من السُّلطان بأن يُوجّه إلى أحد من المعزولين، ولم يُوجد منهم إلا المرحوم وشخص آخر يبغضه الوزير المزبُور أكثر من[3] بغضه للمرحوم[4]، فخاف أن يُعطيها السُّلطان ذلك الشّخص فسارع في عرض المرحوم، فقبله السُّلطان، ثمّ ندِم على ما فعله ولم ينفعهُ النّدم بعدما زلّت القدم، وما أصدقَ مَن قال:

بيت[5]

إذا أتى وقت القضاء الغالب بادرتِ الحاجةُ كفَّ الطَّالب

فذهب المرحوم إلى مدرسته فشرع في الإفادة، وبيّض فيها ما كتبه على صدر الشّريعة، من أوّل كتاب الحجّ إلى آخر الكتاب. فلمّا مضى عليه [٢٩أ] سبع سنين أعطي إحدى المدارس الثمان، وقد قرأتُ عليه فيها نبذًا من كتاب الهداية، ثمّ نقل إلى مدرسة أيا صوفيه، ثمّ نقل إلى مدرسة السُّلطان سليم خان، ثمّ فوّض إليه الفتوى بأماسيه في كلّ يوم بثمانين درهمًا. فلمّا مضى عليه خمس سنين

١ الشورى، ٤٢/٥٣.
٢ يوسف، ١٢/٨٧.
٣ ٣٧أ ل
٤ ٣٥أ ق
٥ ق: شعر.

psikolojisi ve sağlığı bozuldu, çeşitli hastalıklar ona hücum etti. Razı bir şekilde oradan ayrıldı. Gelenek ve kanunlara uygun bir şekilde[1] ona seksen akçe [emeklilik maaşı] tayin edildi. O (Allah rahmet eylesin), 973 senesinin Rebîülevvel ayında vefat etti.

Merhum; mağfiret denizi, ilimler okyanusu, tahkik sahibi, araştırmanın dizginlerini elinde tutan biriydi. Akla dayalı bilimlerde hisse sahibi, dinî ilimlerde ise mahir idi. Özellikle fıkıh ve bu ilimle ilgili konularda yetenekli olup bu alanda çalışan âlimlerin en büyüklerinden idi. O (Allah rahmet eylesin), yüce mertebelere ve[2] yüksek makamlara uygun biriydi. Ne var ki zaman ona ihanet edip yaşadığı asır ona yardımcı[3] olmadı. Yüce Allah ona dünyevî mertebeler yerine uhrevî dereceler nasip etsin. O (Allah rahmet eylesin), zarif bir fıtrata ve hoş bir görünüşe sahipti. Allah'ın ahlâkı ile ahlâklanmıştı. Az bir dünyalık mal ile kanaat ederdi. Bereketli, kutlu bir üstat idi. Öğrencilerinin pek çoğu başarılı oldular. Akranlarını geçerek onlara üstün oldu. Öğrencileri zamanın ve çağın erdemlileri arasına girdiler.

Ondan keramete benzer bazı hâller sudûr etmiştir. Onlardan biri [şudur]: Dönemin veziri İbrâhim Paşa, kendi hizmetçilerinin öğretmenine onun medresesinin verilmesini emretti. Kazasker; vezire karşı gelmeye, muhalefet etmeye, onun sahip olduğu ezici kuvvet ve kudretten dolayı güç yetiremedi. Merhum [Tâceddin İbrâhim'i] çağırıp ona yazılı emri sundu. Ona "Bu kararı kabul edip kadere rızâ göstermekten başka bir seçeneğin yoktur." dedi. Merhum [bu durumdan] rahatsız oldu. Duyduğu rahatsızlığı ve rızâsının olmadığını ifade etti. **[29b]** Kendisine bir yardımcı ya da destekçi bulamadı. Kederli ve hüzünlü bir şekilde onun yanından ayrıldı. Vasıtaları, sebepleri terk etti ve kapıları kapattı. Cenâb-ı Allah'a yönelerek geceledi. Birden o gece [onun yerine atanan] öğretmen öldü. Hakeza Yüce Allah'ın[4] makamına en saf hâlde yönelen, isteklerini elde etmeyi başarır. Allah'a tevekkül edene Allah yeter. Allah'tan başka kapıya sığınan avucundaki her şeyini kaybeder. Berrak sudan daha tatlı bir şekilde şunu diyen ne kadar da güzel demiştir:

1 M -uygun bir şekilde
2 35b K
3 37b L
4 L: Hazreti Cenâb-ı [Allah]

انحرف مزاجه وانكسر زجاجه وهجم عليه الأمراض، فانفصل عنه وهو راضٍ وعُيّن له الثّمانُون حسبما جرت به[1] هو العادة والقانون. وتُوفّي (رحمه الله) في أوّل الربيعين من شهور سنة ثلاث وسبعين وتسعمائة.

وكان المرحوم بحر المعارف ولجّة العلوم، واصلًا إلى التّحقيق ومالكًا لأزمّة التدقيق، مشاركًا في العلوم العقليّة وبارعًا في الفُنُون النقلية، خُصُوصًا في الفقه وبابه. فإنه مِن أكبر أربابه. وكان (رحمه الله) خليقًا بالمراتب العليّة و[2] المناصب السّنيّة، إلّا أنّه خانه دهرُه ولم يساعدْه[3] عصرُه، عوّضه الله تعالى عن المراتب الدُّنيويّة بالدرجاتِ الأخروية. وكان (رحمه الله) ذا خصائل رضيّة وشمائل مرضية، متخلّقًا بأخلاق الله، قانعًا باليسير من دُنياهُ، شيخًا مُباركًا ورجلًا متبرّكًا، فاز كثير من تلاميذه، وفاقَ على أقرانه، وصارُوا أفاضل عصره وأوانه.

وقد صدر عنه بعض الحالات الشبيهة بالكرامات، منها؛ أنّ وزير زمانه إبراهيم پاشا أمر بأن يُعطي مدرسته معلّم غلمانه، فلم يقدر قاضي العسكر على مُخالفته وعصيانه لشدّة بأسه وقُوّة سُلطانه، فأحضر المرحوم وعرض عليه المرسوم، وقال: لا بُدّ لهذا الحكم من المضا، فليس لك إلّا الرّضا بالقضاء، فاضطرب المرحوم وأظهر النفرة عنه وعدم الرّضا. [٢٩ب] فلم يجد لنفسه ناصرًا ومعينًا، فقام عنه كئيبًا حزينًا وترك الأسباب وأغلق الباب وتوجّه إلى جناب ربّه وبات. فإذا المعلّم في تلك اللّيلة ماتَ. هكذا ينجحُ ويظفرُ بالآمال مَن أخلص التّوجُّه إلى جناب حضرة[4] المتعال، ومَن توكّل على الله كفَاهُ، ومن التجأ إلى غير بابه صفرت كفاهُ. وما أحسنَ قولَ من قال أعذب من ماء الزلال:

١ م ، ق – جرت به.
٢ ٣٥ب ق
٣ ٣٧ب ل
٤ ل: حَضْرَة جناب.

Şiir[1]

Allah'ın nice gizli lutufları vardır
Zeki insanın anlamayacağı kadar gizli

Pek çok kolaylık zorluklardan sonra gelir[2]
Dertli kalbin elemlerine ferahlık verir

Nice işler var ki sabah onlarla üzülür
Akşam vakti sevinç gelir mutlu olursun

Günün birinde olaylar canını sıkarsa eğer
Vâhid, Ferd ve Aliyy olan Allah'a güven

O (Allah rahmet eylesin), eş-Şerîf'in *Şerhu'l-Miftâh*'ının bazı kısımlarına hâşiye yazdı. Bu hâşiyede, İbn Kemal Paşa'nın tek olduğunu iddia ettiği konularda, ona karşı reddiyelerde bulunmuş ve karşı çıkmıştır. eş-Şerîf'in *Hâşiyetü't-Tecrîd*'inin bölümleri hakkında yazdığı pek çok risâlesi vardır. Sarf ilminde *el-Merâh* adlı kitaba şerhi bulunmaktadır.

1 36a K
2 38a L

شعر[1]

وكَمْ لله مِنْ لُطْفٍ خَفِيّ يدقّ خفَاه عن فهم الذكيّ
وكَمْ يُسرٍ أتَى مِن بَعدِ عُسْرٍ[2] ففَرَّجَ كُرْبَةَ القَلْبِ الشَّجِيّ
وكَمْ أمْرٍ تسَاء بهِ صَبَاحًا وَتأْتِيكَ المَسَرَّةُ بالعَشِيّ
٥ إِذا ضَاقَتْ بِكَ الأَحْوَالُ يومًا فَثِقْ بِالوَاحِدِ الفَرْدِ العَلِيّ

وقد كتب (رحمه الله) حشيةً على بعض المواضع من شرح المفتاح للشريف، يردّ فيها على المولى ابن كمال پاشا في المواضع الّتي يدّعي التفرّد فيها، وله عدّة رسائل على مواضع من حاشية التّجريد للشريف، وله شرح لِمتن المرَاح من علم التصريف.

١ ٣٦أ ق
٢ ٣٨أ ل

[Dede Halife es-Sonusî]

Dede Halife olarak bilinen âlim, [Kanûnî Sultan Süleyman devrinde] şerefli ilimlere hizmet edenlerden[1] biridir.

O (Allah rahmet eylesin), Sonusa kasabası nahiyelerinden birinde yaşayan bazı Türk ailelerinin çocuklarındandır. İlk başta, bazı zenaatlarla uğraşan bir sanat erbabı idi. Yaşı yirmiyi aşıncaya dek yıllarca dericilik zenaatıyla uğraştı. İlim hakkında tek harf okumamış ve herhangi bir âlimle bir araya gelmemişti. Sonra Allah Teâlâ onu en büyük nimetleriyle serfiraz kıldı ve asrının seçkinlerinden ve âlimlerinden biri oldu. Anlatılır ki o (Allah rahmet eylesin), Amasya beldesinde dericilik mesleğinde çalışırken o zamanın âlimlerinden bir müftü oraya geldi. Söz konusu müftünün [şerefine] düzenlenen ziyafette **[30a]** adı geçen beldenin ileri gelenleri bir araya geldiler. Müftüyü bahçelerden birine götürdüler. Yukarıda geçen [Dede Halife] Efendi,[2] ziyafete katılanlardan bazılarıyla kaynaşmak için oraya gitti. Yemek pişirme işine başlayınca, odun toplayacak birini istediler. Merhum [Dede Halife] da orada cahil[3] dericilerin kıyafetleriyle duruyordu. Söz konusu müftü, merhumu işaret ederek, Şu cahili gönderin, dedi. Merhum, kendisinin hakir görüldüğünü anladı. Bu hakirliğin ancak cehâletin bir lekesi olduğunu anladı ve odun toplamaya gitti. [Müftünün] onu hor görmesi ve küçük düşürmesi iç dünyasında büyük bir etki yarattı. Onlardan uzaklaşınca oradaki bir akarsuya indi ve sudan abdest aldı. İki rekât namaz kıldı. Sonra yüzünü yere koydu. İçten bir yakarış ve niyaz ile yüce Allah'ın makamına yöneldi. Yüce [Allah'ın] "Gerçekten ben [onlara çok] yakınım. Bana dua edince, dua edenin duasına cevap veririm."[4] sözlerine dayanarak cehâletin ve noksanlığın kemendinden kurtulmayı, fazilet ve irfan ehline katılmayı Allah'tan talep etti. Sonra kalktı ve yüklenebileceği kadar odun aldı. Yüzünü toprağa sürmenin şiddetiyle suratında [açılan] kanlı yaralarla meclise geldi.

1 M, K: Onlardan
2 36b K
3 38b L
4 Bakara, 2/186.

[دده خليفة السونسي]

وممّن خدم العلوم الشريفة[1] المعرُوف بدده خليفة.

كان (رحمه الله) من نواحي قصبة سونسه من أولاد بعض الأتراك، وكان في أوّل الأمر من أصحاب البضائع مشتغلًا ببعض الصّنائع، وعالج صنعة الدّباغة سنين حتّى أناف عمره على عشرين. وما قرأ حرفًا من العلوم، وما اجتمع بواحد من أرباب الفهوم. ثمّ منّ الله تعالى عليه بأكبر آلائه فصار من أعيان عصره وعلمائه، كان (رحمه الله) مشتغلًا بعمل الدّباغة في بلدة أماسيه، فاتّفق أنه جاء إليها مفتٍ من عُلماء ذلك العصر، فاجتمع فرقة من أعيان البلدة المزبورة لضيافة [٣٠أ] المُفتي المزبُور، فذهبُوا به إلى بعض الحدائق وذهب المولى المزبُور[2] متلطفًا لبعض أرباب المجلس، فلمّا باشروا أمر الطّعام طلبُوا مَن يجمع لهم الحطب، والمرحوم قائم على زيّ الدبّاغين الجهلة[3]، فقال المُفتي المزبُور مُشيرًا إلى المرحوم ليذهب إليه هذا الجاهل، ففهم منه المرحوم ازدراءً لشأنه، وعلم أنّه ليس ذلك إلّا مِن شآمةِ الجهلِ، وذهب إلى جمع الحطب وفي نفسه تأثّر عظيم من ازدرائه وتخفيفه. فلمّا بعد عنهم نزل على ماء هُنالك وتوضّأ منه وصلّى ركعتين، ثمّ ضرب وجهه على الأرض وتوجّه بكمال التضرّع والابتهال إلى جناب حضرة المتعال، وطلب منه الخلاص من ربقة الجهل والنُّقصان، واللّحوق بمعاشر الفضل والعرفان، متّكلًا على قوله تعالى: ﴿فَإِنِّي قَرِيبٌ أُجِيبُ دَعْوَةَ الدَّاعِ إِذَا دَعَانِ﴾[4]. ثمّ قام وأخذ من الحطب ما يتحمّله وجاء إلى المجلس وفي وجهه جراحات تدمي من شدّة مسح وجهه بالتُّراب،

١ م ، ق: منهم.
٢ ٣٦ب ق
٣ ٣٨ب ل
٤ البقرة، ١٨٦/٢.

[Meclisteki] insanlar onunla dalga geçtiler ve bunun, odun toplarken ağaçların çarpmasından [dolayı gerçekleştiğini] zannettiler. Meclis sona erince, merhum [Dede Halife] ayağa kalktı, müftünün elini öptü ve şöyle dedi: "Zenaatı terk etmek ve ilim talep etme [yoluna] girmek istiyorum." Müftü, "Bu ilim talep etmek [işinden] uzak dur. O ancak büyük bir meşakkat, uzun bir sadâkat, doğru bir azim, üstün bir basîret ile elde edilir. Mûtad olandan daha fazla bir müddet bir üstada hizmet etmen gerekir.[1] Ancak sen[2] bu meşakkate katlanamaz ve bu zinciri taşıyamazsın." dedi. Merhum, müftüye yalvardı ve kabul etmesi için ısrarcı oldu. Tâ ki müftü onun hizmetine girmesini kabul etti ve onu eğitmeye razı oldu. Ertesi gün, dükkânındaki eşyaları **[30b]** satıp bir mushaf satın aldı[3] ve müftünün kapısına gitti. [Dersler] okumaya başladı. İlimlerin temelini tahsil etti, ilim erbabı halkasına dâhil oldu ve [bu işte] mûtad olan yönteme göre hareket etti. Tâ ki Bursa şehrinde Sultan Murad Medresesi'nde Aklık [lakabıyla] bilinen Sinâneddin Efendi'nin derslerinde muîd oldu. Sonra yirmi akçe ile adı geçen şehirde Bayezid Paşa Medresesi'nin, yirmi beş akçe ile Amasya'da Büyük Ağa Medresesi'nin, otuz akçe ile Tire'de [Kara] Kadı Medresesi'nin, kırk akçe ile Merzifon'da Sultan Mehmed Medresesi'nin, elli akçe ile Diyarbakır şehrinde Beylerbeyi Hüsrev Medresesi'nin, Halep şehrinde Hüsrev Paşa Medresesi'nin idaresini üstlendi. Halep Hüsrev Paşa Medresesi'nin ilk müderrisi oldu. O memleketin müftülüğü ona emanet edildi. Sonra İznik kasabasında Süleyman Paşa Medresesi'ne naklolundu. [Oradan] Kefe diyarına müftü olarak atandı ve her bir gün için ona yetmiş akçe maaş tayin edildi. Bazı görevlerden [sonra] emekli oldu ve her bir gün için altmış akçe maaş bağlandı. O (Allah rahmet eylesin), 973 senesinde vefat etti.[4]

O (Allah rahmet eylesin), ilmin ve faziletin elde edilmesinde gayret sarf eden, erdemli, bilgili biriydi. Ezber ve bilgileri ihata konusunda örnekti. Fıkıh ve tefsirde otorite sahibiydi.

O (Allah rahmet eylesin), sarf (dilbilgisi) alanında *Teftâzânî Şerhi*'ne hâşiye yazdı. Bu eserinde, geniş açıklamalar yapıp pek çok faydalı bilgiyi bir araya getirdi. Fıkıh ilminde bir manzumesi vardır. Çeşitli ilimlerde[5] pek çok risâlesi bulunmaktadır. Allah rahmet eylesin.

1 37a K
2 L -sen
3 39a L
4 37b K
5 39b L

فتضاحك القوم منه وظنّوا أنّ ذلك من مصادمة الأشجار عند الاحتطاب. فلمّا تمّ المجلس قام المرحوم وقبّل يد المفتي وقال: «أريد ترك الصّناعة والدُّخُول في طلب العلم.» فقال المُفتي: «أبعد هذا، تطلب العلم وهو لا يحصل إلّا بجهد جهيدٍ وعهد مديدٍ وعزم صادقٍ وحزم فائقٍ، ولا بُدّ[1] من خدمة الأستاذ أكثر من المُعتاد، وأنتَ[2] لا تتحمّل بهذه المشاقّ ولا تحتمِل ذلك الوثاقَ.» فتضرّع المرحوم وأبرمَ عليه في القبُول إلى أن قبله المُفتي لخدمته ورضي بتعليمه. فلمّا أصبح [٣٠ب] باعَ ما في حانوته واشترى[3] مُصحفًا وذهب إلى باب المُفتي، وبدأ في القراءة وقام في الخدمة إلى أن حصّل مباني العلوم ودخل في سلك أرباب الاستعداد وتحرك على الوجه المُعتاد، حتّى صار معيدًا لدرْس المولى سنان الدّين المشتهر بأقلق في مدرسة السُّلطان مُراد بمدينة بروسه، ثمّ تولى مدرسة بايزيد پاشا في البلدة المزبورة بعشرين، ثمّ مدرسة أغا الكبير بأماسيه بخمسة وعشرين، ثمّ مدرسة القاضي بتره بثلاثين، ثمّ مدرسة السُّلطان محمّد بمرزيفون بأربعين، ثمّ مدرسة أمير الأمراء خسرو بمدينة آمد بخمسين، ثمّ مدرسة خسرو پاشا بمدينة حلب وهو أوّل مدرس بها. وفوّض إليه الفتوى بهذه الديار، ثمّ نقل إلى مدرسة سُليمان پاشا بقصبة إزنيق، ثمّ نصب مفتيًا بديار كفه، وعيّن له كلّ يوم سبعُون درهمًا، ثمّ تقاعد عن المنصب وعيّن له كلّ يوم ستُّون درهمًا، وتُوفّي (رحمه الله) سنة ثلاث وسبعين وتسعمائة[4].

كان (رحمه الله) عالمًا فاضلًا مُجتهدًا في اقتناء العلوم وجمع المعارف، آية في الحفظ والإحاطة، له اليد الطُّولى في الفقه والتّفسير.

وكتب (رحمه الله) تعالى حاشية على شرح التّفتازانيّ من الصّرف وبسط الكلام وبالغ في جمع الفوائد والمهمّات، وله منظومة في علم الفقه وعدّة[5] رسائل من فنون عديدة (رحمه الله).

١ ٣٧أ ق
٢ ل – وَأَنت.
٣ ٣٩أ ل
٤ ٣٧ب ق
٥ ٣٩ب ل

[Sultan Süleyman b. Selim Han]

Bu, Fars ve Bağdat[1] diyarının fâtihi, Engürüs ve Boğdan kalelerini söküp atan, kâfirlerin ve dinsizlerin izlerini yok eden, azgın müşriklerin suratlarını yere sürten, meşhur olayların ve dillere destan menkıbelerin sahibi, saldırılarıyla **[31a]** uzak diyarların sultasını eline geçiren, şerefinin otağında dünyanın ileri gelenlerinin başını eğen, Osmanoğulları sultanlarının onuncusu merhum Sultan Süleyman Han'ın devletinde gerçekleşen vefeyâtların sonuncusudur.

O ki Doğu'nun Sultanı onun önünde kaçacak delik aradı. Doğu'nun ve Batı'nın tüm hükümdarları onun azametine boyun eğdi. O öyle mücahit bir hükümdar ki, oturduğu yerden yıldızları eline aldı. Kılıcının keskinliğinden deniz titremeye başladı. Mars, onun okundan kaçmak için yedi kat göğün burçlarına saklandı. Eğer o, muhkem olan Satürn gezegenine yönelse onu düşürür. Şayet mızrağıyla Simâk-ı Râmih'e[2] hamle yapsa onu A'zel yıldızı [gibi savunmasız bir korkak] adama çevirir. [Sultan Süleyman Han] (Allah rahmet eylesin), övgüye, senâya lâyık bir hükümdar ve mutlu, muzaffer bir yiğit idi. [İslâm] dininin düşmanları onun sayesinde[3] elem verici bir azaba düştüler. Onun hükümranlığı yedi iklime ulaştı. O (Allah rahmet eylesin), Zigetvar kalesini kuşatmışken vefat etti. Dönüp duran feleğin gözü, böyle sağlam bir kale görmemiştir. [O kalenin] surları yükseklikte gökyüzü ile yarışıyordu. Burçları Koç burcuyla toslaşıyor, İkizler burcu ile tokalaşıyordu. Sonuçta [Sultan Süleyman Han'ın] hükümdarlığının yüce himmeti, bu kalenin Osmanlı ülkesine dâhil edilmesine sebep oldu. Onun döneminde gerçekleşen tarihî olaylarla ilgilenen, eserlerini ve hükümlerini kayıt altına alan bazı kimseler[4] onun, saltanatı zamanında, büyük-küçük üç yüz altmış kale fethettiğini söylerler. Bu konuda bilgili ve deneyimli tarihçiler gibi hiç kimse haber veremez.

---

1 Derkenarda şu ibare bulunmaktadır: "[Bu kelimenin] dört farklı söylenişi vardır: Bağdâd, Bağzâd, Bağzâz, Bağdân."

2 Semâda İki Simâk adı verilen yıldızlar vardır. Bunlardan birine Simâk-ı A'zel, diğerine ise Simâk-ı Râmih adı verilir. İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, Dâru Sâdır, Beyrut 1414, XI, 442.

3 38a K

4 40a L

[السُّلطان سُليمان بن سليم خان]

هذا آخر ما وقع من وفياتهم في دولة المرحوم السُّلطان سُليمان بن سليم خان عاشر سلاطين آل عثمان، فاتح ديار فرس وبغدان[1] قالع قلاع أنكروس وبُغدان، قامع آثار الكفرة والملحدين، معفّر جباه عتاة المُشركين، صاحب الوقائع المشهورة والمناقب المذكُورة، ملك ملكَ الآفاق [٣١أ] بسطوته، وتطأطأ سراة العالمين عند سرادقات عزّته.

هو الّذي هرب ملك الشرق من بين يديه دربًا فدربًا، ودانت لهيبته المُلُوك شرقًا وغربًا، فيَا له مِن ملكٍ مُجاهدٍ تناول الكواكبَ وهو قاعد. أصبح البحر من صارمه الصمصام في اضطراب، وتحصّن المريخ من سهمه في بروج السّبع القباب. لو قصد إلى كيوان في حصنه لأنزل، ولو حمل بقناته على السماك الرامح[2] لتركه رجلًا أعزل. وكان (رحمه الله) ملكًا ممدوحًا ومحمودًا مقدامًا مظفّرًا مسعودًا، وقع منه[3] عداة الدّين في العذاب الأليم، وبلغ ملكه إلى السّبع الأقاليم وقد مات (رحمه الله) وهو محاصرٌ لقلعة سِكتوار الّتي لم ير مِثلها في حصانتها عينُ الفلكِ الدوّار. تباهي في رفعة سورها السّماء، وتناطح بروجها الحمل وتصافح الجوزاء. وبأخرة كانت همّته العلية السُّلطانيّة سببا لالتحاقها بالممالك العثمانية، وقال بعض من اعتنى[4] بتواريخ أيّامه وضبط آثاره وأحكامه أنّه فتح في أيّامه ثلثمائه وستُّون حِصنًا ما بين صغير وكبير ولا ينبئك مثل خبير.

---

١ وفي الهامش: «أربع لغات :بَغداد، بَغذاد، بَغذاذ، بَغدان».
٢ فِي نُجُومِ السَّمَاءِ سِماكان أَحدهما السِّماك الأَعْزَل، وَالْآخَرُ السِّماك الرَّامِحُ. لسان العراب لابن منظور، دار صادر، بيروت ١٤١٤، ١١/٤٤٢.
٣ ٣٨أ ق
٤ ٤٠أ ل

O (Allah rahmet eylesin), 22 Safer 974 tarihinde vefat etti. Cenazesi İstanbul'a varınca onu bütün şehir tam bir hüzün ve keder ile karşıladı. Onun bilinen camii [Süleymaniye Camii'nde] namazını kıldılar. Onun için [Allah'tan] bağışlanma ve rızâ-yı İlâhîye kavuşmasını dilediler. Onu, adı geçen caminin karşısına defnettiler. Asırlar ve çağlar geçmesine rağmen, Dâim ve Bâkî [olan Allah] tüm noksanlıklardan münezzehtir.

O (Allah rahmet eylesin), ilmi severdi. İlim ehli olanlara, âlimlere oldukça saygı gösterir, onları yüceltirdi. Büyük bir özenle, şer'-i mübînin icrasına önem verirdi. Büyük hayırlar işlemek, önemli hayır kurumları inşa etmek, büyük iyilikler yapmak ona nasip ve müyesser oldu. **[31b]** Şayet bir hükümdar bunlardan sadece birini tek başına yapsaydı, övünmek için bu ona yeterdi.

Bu hayratından biri onun İstanbul'da inşa ettiği camidir. Zamanın gözleri onun bir benzerini[1] görmüş değildir. Onun bir eşi şu ana kadar binâ edilmiş değildir. Ne Havernak ne de Eblak kalesi onun seviyesine çıkamaz. Bu caminin yanına, akıl ve zekâ sahiplerinin mutlu olduğu, dinî ve bedenî ilimlere ait çeşitli ilimlerin tedris edildiği, içinde akıl ve anlayış erbabı insanların bulunduğu medreseler inşa etti. Medreseye şehir ve köylerden gelen misafirler için eşsiz yemeklerle dolu bir imarethâne binâ etti. Ayrıca imarethânede, altı yüz değerli ilim talebesi[2] ve güçlü-zayıf ayırmaksızın diğer ihtiyaç sahipleri için yemekler yapılıyordu. Yine [külliyede] çeşitli şurup, ilaç ve macunlarla, hastaları ve akıl sağlığını yitiren insanları tedavi etmek amacıyla bir hastane binâ etti.

[Onun hayratından] biri İstanbul yolu üzerine inşa ettiği büyük köprüdür. Bu köprü uzunluk, genişlik ve yapısının sağlamlığı konusunda dünyada hayranlık uyandıran [eserlerinden] biridir.

1 38b K
2 40b L

وقد انتقل (رحمه الله) في اليوم الثّاني والعشرين من صفر سنة أربع وسبعين وتسعمائة. ولمّا أتي بجنازته إلى قسطنطينية استقبلها جميع من في البلد بكمال الهموم والأحزان، وصلّوا عليه عند جامعه المعروف، ودعوا له بالمغفرة والرضوان، ودفنوه قبالة الجامع المزبُور. فسبحان الدّائم الباقي على مرّ الأعصار والدهور.

وكان محبًّا للعلم مُعظّمًا لأهله غاية الإعظام، ومهتمًّا في إجراء الشّرع المُبين بمزيد الاهتمام. وقد تيسّر له من الخيرات العظام و [٣١ب] المبرّات الجسام، ما لو تفرّد بإحداها ملِكٌ مِن المُلُوك لكفتْه يوم مُفتخره:

منها الجامع الّذي بناه بقسطنطينية، وهو الّذي لم ير مثله[1] عينُ الزّمان، ولم يبْن مِثله إلى هذا الآن، لا يدانيه الخورنقُ ولا الحصن الأبلق، وبنى بجوانبه عدّة مدارس يدارسُ فيها أنواع العلوم وأرباب الحِجا والفهوم، ممّا يبتَهج به أولو النّهى والبرهان، من عُلُوم الأديان والأبدان. وبنى بها عمارة مُلئت بنفائس القرى للواردين مِن الأمصار والقرى، سوى ما يصرف لستمائة نفس من طلبة[2] العلم الشريف، وسائر المحاويج من القوي والضعيف، وبنى بها أيضًا مارستانا لمداواة المرضَى وتربية المجانين بأنواع الأشربة والأطعمة والمعاجين.

ومنها الجسر العظيم الّذي بناه على مرحلة من قسطنطينية، وذلك إحدى غرائب الدُّنيا في الطول والعرض وقُوّة البناء.

---

١ ٣٨ب ق
٢ ٤٠ب ل

[Onun hayratından] biri, İstanbul'a getirdiği ve yüzden fazla kanal ile şehrin mahallelerine dağıttığı büyük[1] nehirdir. O [nehrin inşaatında] pek çok kişiyi istihdam etti ve büyük para harcadı. Onun güzergâhında acayip[2] binâlar ve harika kemerler inşa etti. Müftü Ebüssuûd Efendi onun evsafı ve yapılış tarihi hakkında şunları demektedir: "Şüphesiz ki [Sultan Süleyman Han] örneği görülmemiş [su kemerlerini] inşa etmekle Celâl sahibi, yüce Rabb'ine yakınlık elde etti. O [kemerlerin] direkleri yüksek, sütunları yüce, payandaları erişilmez,[3] kolonları sağlamdır. Bacaklarının tarzı galaksi gibidir. Kemerleri gökkuşağı için bir örnektir.[4] O [kemerlerin] içinde, gözlerin görmediği tatlılıkta soğuk tatlı bir su akmaktadır. Râviler o suyu bir görse, susuzların susuzluğunu giderir, ölüleri diriltir. Sanki o, yaşam pınarından çıkıp parlak saltanat yurdu **[32a]** güvenli İstanbul halkına ve şehir ya da çölden olsun memleketin dört bir yanından bu şehre gelen tüm insanlara ulaşan bir ırmaktır. [Bu kemerleri inşa eden] kutlu, büyük Sultan hazretleri; muhteşem, şânlı hakan,[5] muazzam önderliğin sahibi, parlak sultan, büyükten büyüğe ulu hilafetin vârisi, karada ve denizde tüm coğrafyaları kendi emrine sokan, iyilik ve cömertlikle memleketleri imar eden, yüce Allah'ın yardımı ve muzaffer askerleri ile doğudaki ve batıdaki şehirleri fetheden, hükümdar oğlu hükümdar Sultan Süleyman Han b. Selim Han'dır. [Kemerlerin inşası] 972 Zilkade ayı başlangıcında tamamlanmıştır.

[Sultan Süleyman Han] bilge bir insan olup az bilinen bilgilere (nevâdir) vâkıftı. Önceki ve sonraki milletlerin tarihi konusunda derin bilgiye sahipti. Türkçe ve Farsça şiirler yazardı. Ün kazanmış Türkçe bir *Dîvân*'ı vardır. Farsça bir *Dîvân*'ı da vardır. Bu şiirlerin çoğu kaliteli olup selim fıtrata ve sağlam bir zihne sahip kimselerin hoşuna gider.[6] Bu Farsça şiir onundur:

1 M -büyük
2 M, L: azametli
3 L: erişilmez payandalar
4 39a K
5 41a L
6 M, L: istifade eder

ومنها النّهر العظيم[١] أتى به إلى قسطنطينية، وقسم على محلاتها أقسامًا تنيف على مائة واستخدم فيه خلقًا عظيمًا، وبذل مالًا جسيمًا، وبنى له في طريقه أبنية عجيبة[٢] وطاقات غريبة الّتي يقُول في بعض أوصافها وبيان تاريخها المُفتي أبو السُّعُود: «وقد تقرّب إلى ربّ العظمة والجلال بإنشاء الصنع البديع المثال الرفيع الدعائم الشامخ العماد والمنيع القوائم[٣] الراسخ الأوتاد، الّذي ساقاته كالمجرة في المنوال، وطاقاته لقوس قزح مثال[٤]، وإجراء ما فيه من العذب الفُرات، الّذي لم تره العُيُون، ولو يروه الرواة يروي العطاش ويحيى الموات، كأنّهُ جدول تشعب من ماء الحياة على أهل دار السلطنة السّنيّة [٣٢أ] قسطنطينية المحمية، وعلى من يردها من أقطار البلاد من كلّ حاضرٍ وبادٍ، السُّلطان الأسعد الأعظم والخاقان الأمجد الأفخم[٥]، مالك الإمامة العُظمى، والسُّلطان الباهر، وارث الخلافة الكُبرى، كابرًا عن كابر، مسخّر الأقاليم بحرًا وبرًّا، معمّر الممالك إحسانًا وبرًّا، فاتح بلاد المشارق والمغارب بنصر الله العزيز وجنده الغالب، السُّلطان ابن السُّلطان السُّلطان سُليمان بن سليم خان. وقد اتّفق الإتمام في غرّة ذي القعدة الحرام سنة اثنتين وسبعين وتسعمائة.

وكان (رحمه الله) ذا حظّ من المعارف والنوادر، وله معرفة تامّة بالتواريخ من الأوائل والأواخر، وكان ينظم الشّعر بالتركي والفارسي، وله ديوان شعر بالتركي مشهور، وله ديوان شعر بالفارسيّة أكثره جيّد، يستعذبه[٦] الطّبع السّليم والذهن المُستقيم وله بالفارسيّة:

---

١ م – الْعَظِيم.
٢ م ، ل: عَظِيمة.
٣ ل: القوائم المنيع.
٤ ٣٩أ ق
٥ ٤١أ ل
٦ م ، ل: يستفد به.

Nazım[1]

Yasemin [göğsünün] parlaklığını ayda bulamıyorum
Ağzının tatlılığını şekerde bulamıyorum

Sevgi ve vefâ senin yeni aya [benzeyen yüzünün] güzelliği için
O öyle bir zarafettir ki hiçbir beşerde[2] *bulamıyorum*[3]

Bir gece senin saçının hikâyesini duydu ve kendisini kaybetti
Hâlâ gariban gönülden bir haber alamıyorum

Bende sabır görmediğinde ağlamaya sabır göster deme
Sabra bir yer değil, kendimden bir eser bulamıyorum

Put gibi sevgililerden Muhibbî gibi pek çok belâlar ve fitneler gördüm
Ancak senin gözlerin gibi bir fitneci[4] *bulamıyorum*

Bu da onundur:

Gönüller sevgilinin saçının esiridir
Sevgilinin delilerinin silsilesindedir

Akıllı kişilerin gönül tarlasında
Sevgi tohumu dışında kazançları yoktur

Bahçe tarafına nazlı nazlı salınarak yürüyüş
Hüzünlü âşıklar bekleyiştedir[5] **[32b]**

Gümüş tenli sevgililerde vefâ aramayın
Onlar cefa dışında bir şeye sahip değildir

Ey Muhibbî peri gibi [güzel] sevgililer hoştur
Gönlün maksadı seninle gelmektir

Bu da onundur:

Hey, senin bakışından sabah güneşi utanır
Dudakların taze bir gülüşle sabah suyunu alıp götürür

1 M, L -Nazım
2 M, L: şekerde
3 39b K
4 M: ci
5 41b L

نظم[1]

طراوت سمنت درقمر نمی یابم

حلاوت دهنت درشکر نمی یابم

درای حسن مه نو ترا بمهر و وفا

۵ نزاکتیست که آن در بشر[2] نمی یابم[3]

شبی حکایت زلفت شنید و بیخود شد

هنوز ازدل مسکین خبر نمي یابم

مکو که صبر کن ازکریه جون مرا بینی

چه جای صبر که از خود اثر نمی یابم

۱۰ بلا و فتنه بسی دیدم ازبتان چومحبي

ولی چو چشم تو یك فتنه[4] کرنمی یابم

وله ایضا

دلها که اسیر زلف یارند درسلسله جُنُون نکارند

ارباب خرد بمزرع دل جز تخم محبتت نکارند

۱۵ بخرام بنازسوی بُستان عشاق حزین درانتظارند[5] [۳۲ب]

ازسیمتنان وفا مجویید کایشان بجز از جفا ندارند

خوش آنکه پری وشان محبي مقصود دل ترا برآرند

وله ایضا

أي ازنظارهٔ تو خجل آفتاب صبح لعلت بخندهٔ نمکین برده آب صبح

---

۱ م ، ل – نظم.
۲ م ، ل: شکر.
۳ ۳۹ب ق
٤ م – فتنه.
۵ ٤۱ب ل

Beyaz günün aydınlığının sabah örtüsünden belirmesi gibi
Göğsün, gömleğinin cebinden gümüş gibi parlar

Güneş [gibi sevgilinin] yüzü ve sabah şarabının hâli
Gönle kurtuluş, göze ışık verir

Güneş sabah kitabını açtığı o anda
Ey Muhibbî, iyi şans ile sabah içkisini [eline] al

[Sultan Süleyman Han] Allah'ın rahmetine kavuşunca onun devrinin şairleri ona Türkçe ve Farsça mersiyeler yazdı.[1] Devrinin âlimleri de ona Arapça kasidelerle ağıt yaktılar. Onlardan biri, müftü Ebüssuûd Efendi'nin yazdığı pek zarif ve uzun kasidedir. Onun bazı kısımlarını aldım:

Arapça[2] Kaside

Yıldırım sesi mi bu, yoksa Sûr'a mı üflendi!
Zira yeryüzü bir boru [Sûr] sesiyle doldu

İnsanlığa korkunç bir felâket çöktü
Ve mahlûkat Tûr'daki baygınlığı tattı

Yüce dağların zirveleri ürperdi ve titredi
Sanki ürkmüş ve korkmuş birinin kalbiydi

Gökyüzünü toz kapladı ve yüzü karardı
Neredeyse yeryüzü toz duman oldu

İslâm ordusundan gelen haber!
Bütün halkı hayret içinde bıraktı

Kimi yılgın, kimi üzgün, kimi bitkin
Kimi hüzün zincirleriyle yorgun ve esir

Bu ne dehşet verici ve korkunç bir haberdir!
Kulak bile istemez, duymaktan nefret eder

Korku ve hüzün sebebiyle insanlar akıllarını yitirdi
Sanki hepsi delirmiş ve sihre kapılmış gibi[3]

1 40a K
2 M, K -Arapça
3 42a L

تابان زجيب پيرهنت سينه چو سيم　　چون روشنئ روزسپيد ازنقاب صبح

دلرا فراغ ميدهد و ديده را فروغ　　ديدار افتاب وشان و شراب صبح

بُستان مى صبوح محبي بفال سعد　　اين دم كه آفتاب كشايد كتاب صبح

ولما انتقل إلى رحمة الله رثاه شعراء زمانه بالتركي والفارسي[1]، ورثاه علماء أوانه بالقصائد العربيّة، منها ما قاله المُفتي أبو السُّعُود، وهي قصيدة طويلة في غاية اللّطافة، وقد ذكرت نبذًا منها:

قصيدة العربيّة[2]

أصوتُ صاعقة أم نفخة الصُّور　　فالأرض قد مُلئت مِن نقْر ناقُور

أصاب منها الورى دهياء داهية　　وذاق منها البرايا صعقة الطّور

تصدّعت قلل الأطواد وارتَعدَت　　كأنّها قلْب مرْعُوب ومذعور

واغبرّ ناصيةُ الخضراء وانكدرت　　وكاد يمتلئ الغبراء بالمور

ما جاء من عسكر الإسلام من نبإ　　قد حيّر النّاس جُمهور الجماهير

فمِن كئِيب وملهوف ومن دنف　　آن سلسلة الأحزان مأسور

فيا له مِن حديثٍ موحشٍ نكرٍ　　يعَافه السّمع مكرُوهٌ ومنفور

تاهت عقول الورى من هوْل وحشته　　فأصبحوا مثل مجنُون ومسحور[3]

١ ٤٠أ ق
٢ م ، ق – العربيّة.
٣ ٤٢أ ل

İnsanların gözyaşı pınarları boşaldı
Sanki bir tufan ve tandır gözü gibiydi

Gözkapakları kanla dolu bir gemi
Akıp gidiyor, dalgalı gözyaşı denizinde

[Öyle bir haber ki] ışıksız bir gün getirdi
Zifirî karanlıkta düzenlenmiş bir saldırı gibi

Yoksa bu, emri her yerde geçen
Zamanın Süleyman'ının ölüm ilanı mıdır? **[33a]**

O, dünya saltanatının yörüngesi ve merkezidir
Allah'ın halifesidir ve tüm ufuklarda adı anılır

Teşekküre layık gayretiyle âlemlerde
Allah'ın dininin sancağını yücelten ve üstün tutandır

Düşmanlarına doğru eğilmiş Lehzamî kılıcı
Ve kâfirlere karşı çekilmiş Meşrefî kılıcıyla

Her yerde bilinen nice hadiseleri vardır
Haberleri bütün sayfalarda yazılıdır[1]

Ey göz, bundan sonra[2] *sana yalnız ağlamak düşer*
Göz pınarlarından bir an bile ayrı düşme sakın

Sel gibi akıt yanaklarından aşağı
Kova gibi su boşaltan göz kapaklarından!

Bir an için bile olsa dünyaya göz kırpma
Bir bakış da olsa bakılacak olana bakma

Ey nefis sen neden hâlâ dünyadasın
O buradan göçüp gittikten sonra!

Yeryüzünde gâfil gâfil nasıl yürürsün!
Bilmez misin ki onun vücudu yerin altında medfun!

Bundan sonra helâl midir[3] *sanırsın*
Bir an bile kalman bu yalan dünyada

1 40b K
2 M, K -bundan sonra
3 K: celâl midir

دموعهم وقد انحلّت منابعها كأنّها عين طوفان وتنّور

أجفانهم سفن مشحونة بِدَم تجري ببَحر مِن العَبرات مسْجُور

أتى بوجه نَهارٍ لا ضياء له كأنّهُ غارَة شنّت بديجور

أم ذاك نعي سليمان الزّمان ومن مضَت أوامره في كلّ مأمُور [٣٣أ]

٥ مدار سلطنة الدُّنيا ومركزها خليفة الله فِي الآفاق مذكُور

مُعْلي معالمَ دِين الله مُظهرها في العالَمين بِسَعْي منْه مَشْكور

بلهذميّ إلى الأعداء منعطِف ومشرفِيّ على الكفّار مَشْهور

له وقائع في الأكناف شائعة أخبارها زُبِرَت في كلّ طامور[١]

يا عيْنُ لا تبْرحِي تبْكين بعد[٢] ولا تفارِقي الدّهر مِن دمع وسَاهور

١٠ وأهرقيه على الخدّين هامعة مِن الجفون الهوامي مثل عصمور

لا تطْرُفِي طَرفَة نحو الدّنا أبدًا لا تَنْظُري نظْرةً تلْقَاء مَنظُور

يا نفسُ ما لكِ في الدُّنيا مخلفة مِن بعد رِحلتِه مِن هذهِ الدّور

وكيف تمشين فوْق الأرض غافلة أليس جُثْمَانه فيها بمقبور

أتحسبين حلالًا[٣] بعدَ ذلك إن تستأخِري ساعَةً في عالم الزُّور

---

١ ٤٠ب ق
٢ م ، ل – بعد.
٣ ل: جَلَالا.

Helâk yurdu, kötülüğün merkezi ve madeni
Haydi! Onun eserlerini helâk et durma

Hüzünden tüm insanlar ölse haktır
Fakat bu, güç yetirilemeyen bir iştir

Her ölüm için tayin edilmiş vakit vardır
Levh-i Mahfûz'da yazılan o mukadder anda gelir

Bunlardan biri de [Sultan Süleyman Han'ın] oğlu Sultan Selim Han'ın methiyle ilgili:

Cömert ve asildir o, heybeti artmıştır
İzzet ve vakar içinde, hilâfet sayesinde[1]

Onun saltanatında gece ile gündüz yenilendi
Sanki ikisi misk ile kâfur gibi oldu

İnsanlar hor görülmüş, fena bir vaziyette
Keder içerisindeyken, o tüm güzelliğiyle göründü

O sanki gizlenmiş bir dolunay gibiydi
Sonra görünüp bulutların altından meydana çıktı

Yeryüzünün her tarafı parıldamaya başladı
Dört bir yanı aydınlık üstüne aydınlık[2] *oldu*

Yüce bir hükümdardır o, övünçleri çok yüce
Manzum veya mensur, beyân edilemez bir şeyle

Onun övünçleri ile onlar için söylenenler, ateş böceğine benzer
Kuşun gagasına kıyasla bir deniz mesabesindeler

Ümmüveledzâde olarak bilinen Ali Efendi (Allah ona güzellikleri ve daha fazlasını yazsın) [şu kasideyi] söyledi:

Dünyanın hükümdarı öldü bulunmaz doğuda
Ve batıda ona feryat edenden[3] *başka* **[33b]**

1 42b L
2 Burada "(Bu,) nûr üstüne nûrdur." [Nûr, 24/35] âyetine telmih yapılmıştır.
3 M: tarih | 41a K

دار البَوار مدَار الشّرِّ معدنه كلّا فبُورِي عَلى آثاره بوري

حق على كلّ نفسٍ أن تمُوت أسى لكنّ ذلك أمر غير مقدُور

فللمُنَايا مواقيتُ مقدّرة تأتي على قدَرٍ مِنَ اللّوْح مسْطُور

ومنها في مدح ابنه السُّلطان سليم خان:

٥ سميدع ماجد زادت مهابته تحت الخلافة في عزّ وتيقور[١]

جدّ الجديدان في أيّام دولتِه صارا كأنّهما مِسْك بكَافُور

بدا بطلعته والنّاس في كربٍ وسُوء حَال من الأحوال منكور

كأنّما هو بدرٌ كان محتجبًا ثمّ انْجَلى وبدا من تحت تاهور

فأصبحت صفحات الأرض مشرقة وعاد أكنافُها نورًا على نور[٢]

١٠ سُبحان من ملكٍ جلَّت مفاخره عن البيان بمنْظوم ومنثور

كأنّها ويراع الواصفين لها بحر مقيّس إلى منقار عُصفُور

وقال المولى عليّ الشهير بأم الولد زاده، كتب الله له الحسنى وزياده:

مضى ملك الدُّنيا ولم يبق مشرق ولا مغرب إلّا له فيه نائح[٣] [٣٣ب]

١ ٤٢ب ل
٢ فيه إشارة إلى الآية: ﴿نُورٌ عَلَى نُورٍ﴾ [سورة النور، ٣٥/٢٤].
٣ م: تاريخ | ٤١أ ق

Ne malının ne adamlarının ne atlarının ne de kısraklarının[1]
Faydası olmadı onun ölümüne

Felâket büyük olsa da [ölümünden sonra] başıma gelen musibet değildir
Neşe veren bir şeyle de mutlu olacak değilim

5 *Ölümlere söyle! Aldınız bizden yiğit birini*
Parmakları hem doğunun hem de batının anahtarı

Hediyelere de ki: Bundan sonra bu işleri bırakın
Çünkü kudretin ve cömertliğin sahibi öldü

O, hidâyet önderi, cömertlik denizi, düşmanları dize getiren
10 *İnsanlara hoşgörülü ve cömertçe davranan Süleyman'dır o*

Onun defniyle yüce asâlet de defnedildi
Güçlü, sâlih dostlara az rastlanır oldu

Şeref bayraklarını diken çıkmadı
Mutluluk işaretlerini gösteren olmadı

15 *Kalemler, onun için kederle dolup taştıklarında ağladılar*
Tıpkı yeryüzünün onun için titremesi gibi

Bırak ölüm dilediği kişiyi yok etsin
Zira bugün felâketten korkan kişi öldü

Allah dünyamızı ve kötü hâllerini yok etsin
20 *Zira onun felâketlerinden kurtulan asla görülmedi*

Yaşama ait nimet dolu bir ok aldığında
Hemen ardından sıkıntıya ait bir ok gelir ve delip geçer[2]

Dünyanın kısmetini nitelerken söylenen söz güzeldir
Eğer düşünürsen, o niteleme iyi bir niteleme değildir

25 *Onun en saf lezzeti keskin zehir ve şahane bir binek*
Tadına bakarsan eğer aklını başından alır

Yavaş ol! Ey dünyanın kudret ışıklarına aldanan kişi
Çok yakında o ışıklar seni terk edip gidecek

1 K: uğurlu şeylerinin
2 43a L

ولم يغن عنه ماله ورجاله ... من الموت شيئًا والخيول والسوابح[1]

وما أنا من رزء وإنْ جلّ فاجع ... ولا بحبور بعد موتك فارح

وقل للمنايا قد ظفرت سميدعًا ... براجمه للمشرقين مفاتح

وقل للعطايا بعد ذاك تعطّلي ... فإنّ وليّ الجُود والطول طائح

٥ إمام الهدى بحر الندى قامع العدا ... سُليمان مَن بالفضل للنّاس سامح

لقد دُفن المجدُ الرفيعُ بدَفنه ... وعزّ منيع والخلال الصوالح

وجدّ لِرايات السّيادة ناصب ... وجدّ لآيات السّعادة واضح

وقد بَكَت الأقلام إذ فاض بالأسى ... عليه كما رفّت عليه الصفائح

ذر الموت يُفني مَن أراد فإنّه ... ثوى اليوم من يخشى عليه الفوادح

١٠ محا الله دُنيانا وخطب صروفها ... فلم يُر مِن أهوالها قطّ ناجح

إذا أعجلت سهمًا مِن العيش ناعمًا ... فمِن خلفِه سهْم مِن البُؤس قادح[2]

وقد جاد ما قد قِيل في وصْف حظّها ... وما هو وصْف إن تدبَّرتَ صالح

سلاف قُصاراها زعاف ومركب ... شهيّ إذا استَلذَذته فهو جامح

رويدَك يا مَن غرَّه طيف عزّها ... فعمَّا قليل عنك ذلك نازح

---

١ ق: السوانح.
٢ ٤٣أ ل

O ancak kayan yıldız ve ışığı gibidir
Göründükten sonra bir anda yok oluverir

Ölüp gitti fakat onun güzel yâdı kalıcıdır
Haşre kadar bâki, kokusu misk gibi yayılacaktır

Ey saygıdeğer, kutlu hükümdar!
Allah'ın selâmı üzerine olsun, şarkılar söylendiği müddetçe

Mahdum Mehmed b. Bostan Efendi uzun bir kasidede şunları söyledi:

Sabâ rüzgârı ayrılık hüznüyle rikkate geldi
Sedir ağacındaki güvercin korkudan deliye döndü[1]

Ey İslâm hududlarını koruyan! Ölüp gittin
Ona bir ağıt mı yaktın? Bu mazereti olmayan bir borçtur

Onun ölümü, sevinç tablolarını dünyadan yok edip gitti
Zamanın mutlulukları, hepsi ziyana dönüşüp gitti

Gözyaşlarım! Âdil birinin kaybından dolayı sel olup ak
O, Hz. Ömer'e muadil, Hz. Ebûbekir'e denkti

Önderimiz ölüm şarabından içti
O, hidâyet rehberi, cömertlik denizi, insanların iyisi **[34a]**

Onun adâlet beşiğinde zaman, huzur içerisinde geçti
Kendisi de yeşilden döşeklere kurulup rahata erdi

Günler bizi bir araya getirmekle bizlere ikrâmda bulundu
Şükürde kusur ettiğimizden dolayı bizleri fırkate attı

Zaman işte böyledir, içinde sıkıntı da nimet de vardır
Nitekim ibret ve öğüt olarak bu hâller sana yeter

Ne yazık! Zaman onun gibi bir sarayı
Taş ve kayaların dibine geçirdi

Senden sonra buranın sulanan ağaçları yeşermedi
Işıl ışıl bahçelerde güvercinler ötmedi

1 41b K

وما هو إلّا كالشّهاب وضوئِه يزُول بآنٍ بعدَما هو لائح

وأودي ولكنْ طيب ذكراهُ خالد إلى الحشر يبقى وهو كالمسك فائح

ألا أيّها الملك السعيد المكرّم عليك سلام الله ما حنَّ صادح

وقال المخدوم محمّد ابن المولى بُستان في قصيدة طويلة:

٥ نسيم الصّبا رقّت بأشجان فرقة حمامة ذات السدر جنّت من الذعر[١]

أحامي حمى الإسلام أودى وهل له نعيت لدين أنت ما لك من عذر

أزالت من الدُّنيا مراسم بهجة وآلت مسرّات الزّمان إلى الضّر

دموعي جودي في رزيّة عادل عدِيل ابن خطّاب مثِيل أبي بكر

لقد ذاق من كأس الحمام إمامنا إمام الهدى، بحر النّدى، طيّب البشر [٣٤أ]

١٠ أنام أنام العهد في مهد عدله فراح إلى دوح على سندس خضر

تفضّلت الأيّام بالجمع بيننا ففرّق من أجل القُصُور عن الشُّكر

كذلك دهرُ الدّهرِ بؤسٌ ونِعْمة وناهيك تِلك الحال في الوعظ والذكر

فوا حسْرتا أن أنزل الدّهر مثله من القصر في قعر الجنادل والصخر

فما اخضرّ بالمروين بعدك عوده وما غرّدت ورقاء في الرّوض ذي النُّور

---

١ ٤١ب ق

Onun ölümünden sonra atlıların elleri mızrak çevirmedi
Harp meydanında, saldırıp çekilme ânında

Allah kabrini nimet bulutlarıyla sulasın
O kabir ki cömerlikte ve iyilikte[1] *bir denizi kapsamıştır*

Ey mücahid, şehid hükümdar!
Yumuşak huylu, cömert şekilde güzel anılarla bir hayat geçti

Rahmân sana ikrâmda bulunsun ve rahmet etsin
Rahatlık ve güzel kokular içinde kal kıyamete dek

Bu dünyada izzet ve nimet içerisinde olduğun gibi
Öbür âlemde, haşir ve neşir ânında da aynı güzellikler içerisinde olasın

1 43b L

وما قلبت أيدي الفوارس بعده رماحًا لدى الهيجاء ذي الكرّ والفرّ

سقى الله قبرًا من سحائب نعمه تضمّن بحرًا في الندى ضامن البرّ[1]

ألا أيها الملك الشّهيد المُجاهد حليمًا كريمًا قد مضى طيّب الذّكر

عليك من الرّحمن فضل ورحمة وروْح وريْحان مدى الدّهر والعصر

٥ كما أنت في الأولى بعزّ ونعْمَة كذلك في الأخرى وفي الحشر والنشر

١ ٤٣ب ل

[Sultan II. Selim Han Devri]

Sultan Selim Hân-ı Sânî İbn Sultan Süleyman (Mennân olan Allah'ın rahmeti o ikisinin üzerine olsun)[1] zamanında gerçekleşen vefeyât.

[Şeyh Muhyiddin "Hekim Çelebi"]

Hekim Çelebi olarak bilinen Şeyh Muhyiddin, [Sultan II. Selim devri] tarikat şeyhlerinden ve hakikat adamlarındandır.

O (Allah rahmet eylesin), İzmit kasabasında doğdu. İyilikleri talep ederek ve kötülüklerden uzak durarak büyüdü. Risklere daldı ve tehlikelere[2] atıldı. İlimlerde amacına ulaştı. [Hekim Çelebi] geniş bir dünyada, bağlarından çözülmüş ve mutlak âlemde seyahat ederken, hakikat bahçelerinden rüzgârlar esti; tarikat bölgelerinden şimşekler[3] çaktı ve sevgilinin olduğu tepelerdeki meltemi içine çekti. Bunun üzerine muhabbet nuru ışıldadı ve bütün kederli kalpler heyecanlandı. Bütün hasret çeken Ya'kûblar "Şüphesiz ben Yûsuf'un kokusunu alıyorum."[4] dedi. Sabah rüzgârı esmeye ve sevgilinin güzelliğinden bahsetmeye başladı. Bütün tatlılığı ile Leylâ'yı vasfetmeye koyuldu. Âşıkların haykırışları[5] bütün âfâkı doldurdu. Bu sesler onun kulağına çalınınca **[34b]** ilâhî muhabbetin nurunun parıltısı onun üzerine doğdu. İlâhî aşkın şevk ve tutkusu ona hücum etti. Vecd ve aşk ona üstün geldi. Aşkın hükümranlığı onu her yerden kuşattı. Aşk ve sevgi askerleri onu talan etti. Hasta kalbi ile kendine bir mürşit ve rehber bulmaya koyuldu. Bunun üzerine Allah'ın yardımı onu Şeyh[6] Ahmed el-Buhârî'nin hizmetine sevk etti. Böylece, zifirî karanlıkta kendisine rehber olacak yıldızı ve bilinmezlik çölünde engebesiz en kolay yolu buldu. Onun elini öptü ve eteğine yapıştı.

1 M, L -Mennân olan Allah'ın rahmeti o ikisinin üzerine olsun.
2 K: bölgelere | 42a K
3 M, L: şimşek
4 Yûsuf, 12/94.
5 L: sabahı
6 44a L

[عهد السُّلطان سليم خان الثّاني]

ذكر ما وقع من وفياتهم في عهد السُّلطان سليم خان الثّاني ابن السُّلطان سُليمان (عليهما رحمة ربهما المنّان)[1].

[الشّيخ محيي الدّين «حكيم چلبي»]

ومن مشايخ الطّريقة ورجال الحقيقة الشّيخ محيي الدّين المشتهر بحكيم چلبي.

ولد (رحمه الله) بقصبة أزنكميد ونشأ طالبًا للفضائل ومجتنبًا عن الرذائل، فخاض الغمار واقتحم الأخطار[2]، وقضى من العلوم الأوطار، وبينا هو يسيح في عالم فسيح، عاريًا عن الرّباق وسائحًا في عالم الإطلاق، إذ هبّت الرّياح من رياض الحقيقة وأومضت البروق[3] من أراضي الطّريقة، وتنفّس النسيم من ربع الحبيب فاشعل نيران المحبّة فهاج كلّ قلب كئيب، وقال كلّ يعقُوب متلهف: ﴿إِنِّي لَأَجِدُ رِيحَ يُوسُفَ﴾[4]، وأخذ الصّبا في الهبوب وذكر صباحة المحبوب، وشرع في وصف ليلى بما هو ألذّ وأحلى فملأ الآفاق صياحُ[5] العشاق، فلمّا قرع هذا الهديل سمعه [٣٤ب] أشرق عليه من نور المحبّة لمعه، وهجم عليه الشوق والغرام، وغلب الوجد والهيام، واستولى عليه سُلطان الهوى، وأغار جنود العشق والجوى، فقام بالقلب العليل إلى طلب المرشد والدّليل، فساقته عناية الباري إلى خدمة الشّيخ[6] أحمد البُخاريّ، فوجد النّجم الهادي في الغيهب المتمادي. والطّريق الأسهل في بيداء مجهل. فقبّل يده وتشبّث بذيله،

١ م ، ل – عليهما رحمة ربهما المنّان.
٢ ق: الأقطار | ٤٢أ ق
٣ م ، ل: البرق.
٤ يوسف، ٩٤/١٢.
٥ ل: صباح.
٦ ٤٤أ ل

Gecesi ve gündüzüyle çalışmaya başladı. Teslimiyet ve ibadet kemendine kendi iradesiyle bağlandı. Gizli ve açık her işinde tüm benliğiyle Allah'a yöneldi. Çabaladı ve çok çalıştı. Böylece akranları arasında öne çıktı. O, çalışma ve gayret içerisindeyken birden tehlikeli bir hastalığa müptelâ oldu. Bunun üzerine tıp ilmine[1] ait pek çok bilgiyi[2] tahsil etti. Öyle ki "Hekim" ismi ile tanınır oldu. İnsanlar, Allah yolunda onun maharetinden[3] istifade ettikleri gibi tabipliğinden de yararlandılar. O (Allah rahmet eylesin), 974 senesinde vefat etti. Şeyh İbn Vefâ hazîresine, daha önce sözü edilen Şeyh Ali'nin yakınına defnedildi.

Merhum [Hekim Çelebi], Anadolu şeyhlerinin büyüklerindendi. Üstün kerametlere ve yüce mertebelere sahipti. Müslümanlar için çok faydalıydı. Yüce Allah onu cennetin en üst makamına çıkartsın.

1 42b K
2 L: yol
3 L: halifeliğinden

وأخذ في الاجتهاد بيومه وليله، ودخل بحسن الإرادة في ربقة التّسليم والعبادة، وتبتّل إلى الله في سرّه وإعلانه، وجدّ واجتهد حتّي تميّز عن أقرانه. بينا هو في السّعي والمجاهدة، إذ ابتُلي بالأمراض الهائلة، فحصّل[1] من علم الطّبّ الطّرف[2] العظيم، حتّى اشتهر باسم الحكيم، وانتفع النّاس بطبابته كما انتفعوا في طريق الحقّ بحذاقته[3].

٥ وتُوفّي (رحمه الله) سنة أربع وسبعين وتسعمائة، ودفن بحظيرة الشّيخ ابن الوفاء، بقرب الشّيخ عليّ السّابق ذكره.

كان المرحوم من أجلّة مشايخ الرّوم صاحب الكرامات العليّة والمقامات السّنيّة، كثير النّفع للمُسلمين، رفعه الله تعالى في أعلى علّيّين.

---

١ ٤٢ب ق
٢ ل: الطّريق.
٣ ل: بخلافته.

[Alâeddin el-Manavgâdî Efendi]

Alâeddin el-Manavgâdî Efendi, [Sultan II. Selim devri] âlimlerinden biridir.

O (Allah rahmet eylesin), dayısının evinde ve onun yardımıyla büyüdü. İnsanlar arasında Ebü'l-Leys olarak bilinen Sadrazam Ayas [Paşa'nın] hocasıdır. Kemalpaşazâde olarak bilinen efendiye mülâzım oluncaya kadar [bilgilerinden] yararlanmak için zamanının âlimlerini dolaştı. Sonra bazı medreselerin [müderrisliğini] üstlendi. Kendini ilme verip onunla meşgul oldu. Daha sonra otuz akçe ile İnegöl Medresesi'ne, kırk akçe ile İstanbul'da Dâvud Paşa Medresesi'ne, **[35a]** elli akçe ile Trabzon Medresesi'ne [müderris olarak] atandı. Sonra azledildi.[1] Bunun üzerine üzüntü ve kedere garkoldu. Tâ ki Manisa Sultâniyesi[2] kendisine verildi. Sonra azledildi. Semâniye medreselerinden biri ihsan edilinceye kadar boşta kaldı ve önemsenmedi. Sonra Ayasofya Medresesi'ne intikal etti. Bağdat kadılığına atanana kadar burada çalışıp ders verdi ve faydalı oldu. Azledildi ve her bir gün için seksen akçe maaş tayin edildi. Ecel ona gelip çatıncaya kadar böyle devam etti. Onun vefatı[3] 974 senesinde idi.

O (Allah rahmet eylesin), olgunlukla bilinir, büyük adamlardan sayılırdı. Cesur[4] yürekli,[5] sözünü sakınmayan, hoş sohbet, yakınlarıyla iyi geçinen,[6] örnek kişilerle toplanmaya önem veren ve erdemlilerle sohbet etmeye düşkün biriydi. Allah onun ruhunu hoşnut etsin ve mezarını nurlandırsın.

1 44b L
2 K: Medresesi
3 43a K
4 K: kuvvetli
5 L: dilli
6 L -yakınlarıyla iyi geçinen

[المولى علاء الدّين المنوغادي]

ومنهم المولى علاء الدّين المنوغادي.

نشأ (رحمه الله) في حجر خاله وتربّى بغيث نواله، وهو معلّم الوزير الكبير أياس المشتهر بأبي اللّيث بين النّاس، ودار على موالي عصره للاستفادة، حتّى صار ملازمًا من المولى الشهير بكمال پاشا زاده، ثمّ تقلّد بعض من المدارس، وجعل يزاول العلوم ويمارس، ثمّ ولي مدرسة إينه كول بثلاثين، ثمّ مدرسة داوُد پاشا [٣٥أ] بقسطنطينية بأربعين، ثمّ مدرسة طرابوزن بخمسين، ثمّ عُزل[١] فوقع في الحزن والأسى حتّى أعطي سلطانية[٢] مغنيسا، ثمّ عُزل وبقي في التعطّل والهوان حتّى أعطي إحدى المدارس الثمان، ثمّ نُقل إلى مدرسة أياصوفيه، فاشتغل فيها وأفاد إلى أن قلّد قضاء بغداد، ثمّ عُزل وعيّن له كلّ يوم ثمانُون، ودام عليه حتّى ألمّ بساحته المنون، وذلك[٣] سنة أربع وسبعين وتسعمائة.

كان معرُوفًا بالكمال ومعدودًا من الرّجال، جريء[٤] الجنان[٥] طليق اللّسان، حُلو المحاورة لطيف المجاورة[٦]، مهتمًّا بمجمع الأماثل وراغبًا في مصاحبة الأفاضل، روّح الله روحه ونوّر ضريحه.

---

١ ٤٤ب ل
٢ ق: مدرسة
٣ ٤٣أ ق
٤ ق: قوي.
٥ ل: اللّسان.
٦ ل – لطيف المجاورة.

[Şemseddin Ahmed Efendi "Sadrazam Ahmed Paşa Hocası"]

Sadrazam Ahmed Paşa'nın Hocası olarak bilinen Şemseddin Ahmed Efendi b. Ahî el-Karamânî, [Sultan II. Selim devri] âlimlerinden biridir.

O (Allah rahmet eylesin), Konya şehrinden idi. İlim talep etmek amacıyla oradan ayrıldı. Pek çok şerefli ve seçkin kimseyle bir araya geldi. Tâ ki *Beyzâvî Tefsiri*'ne hâşiye yazan Sâdullah Efendi'nin hizmetine ulaştı. Mülâzım oluncaya dek zarif bilgiler elde etmeye ve ilim tahsil etmeye yoğunlaştı. Bunun üzerine yirmi akçe ile Bursa şehrinde Hüsrev Efendi Medresesi'nin idaresini üzerine aldı. Orada vazife [derecesi] yirmi beş akçe oldu. Sonra otuz akçe ile Edirne'de Haceriye [Taşlık] Medresesi'ne, kırk akçe ile İstanbul'da Dâvud Paşa Medresesi'ne [müderris oldu]. Orada vazife [derecesi] elli akçeye çıktı. Oradan Üsküdar kasabasında Sultan Kızı [Mihrimah Sultan] Medresesi'ne, oradan Semâniye medreselerinden birine, oradan[1] altmış akçe ile Ayasofya Medresesi'ne, oradan da aynı vazife [derecesi] ile **[35b]** Sultan Selim Han Medresesi'ne naklolundu. Sonra Medîne-i Münevvere kadılığına atandı. Azledildi. Azledildiği haberi ulaşmadan önce orada, 974 senesi başlarında vefat etti.

O (Allah rahmet eylesin), bazı ilimlerde hisse sahibi idi.[2] Eğitimde ve hoş hikâyeler anlatmada yetenekliydi. Güleç yüzlü olup hoş bir üslûbu vardı. Kendisine sığınanların işleri için çalışırdı. Adı Mehmed olan, ondan daha küçük bir kardeşi vardı. Süleymaniye medreselerinden birinde müderris iken kendisinden birkaç ay önce vefat etti.

1 45a L
2 43b K

[المولى شمس الدّين أحمد]

ومنهم المولى شمس الدّين أحمد ابن أخي القراماني المشتهر بمعلم الوزير الأعظم أحمد پاشا.

كان (رحمه الله) من بلدة قونية وخرج منها لطلب العلوم، فاجتمع مع الكثير من الأماجد القروم، حتّى وصل إلى خدمة المولى سعدالله محشّي تفسير البيضاويّ، فعكف على تحصيل المعارف واكتساب اللطائف، حتّى صار ملازمًا منه، فتقلّد مدرسة المولى خسرو في مدينة بروسه بعشرين، ثمّ صار وظيفته فيها خمسة وعشرين، ثمّ المدرسة الحجرية بأدرنه بثلاثين، ثمّ مدرسة داوُد پاشا بقسطنطينية بأربعين، ثمّ صار وظيفته فيها خمسين، ثمّ نقل إلى مدرسة بنت السُّلطان بقصبة أسكدار، ثمّ إلى إحدى المدارس الثمان، ثمّ إلى[1] مدرسة أياصوفيه بستّين، ثمّ إلى مدرسة السُّلطان سليم خان بالوظيفة المزبورة، [٣٥ب] ثمّ قلّد قضاء المدينة المنورة، ثمّ عزل فقبل وُصُول خبر العزل توفّي بها في أوائل سنة أربع وسبعين وتسعمائة.

كان المرحوم مشاركًا في بعض العلوم[2]، ذا حظّ من المعارف واللطائف، بشوشًا حسَن السّمت، ساعيًا في أمر من يلوذ به. وكان له أخ أصغر منه اسمه محمّد، توفّي قبله بأشهر وهو مدرّس بإحدى المدارس السليمانية.

---

١ ٤٥أ ل
٢ ٤٣ب ق

[Ya'kûb Efendi "Çalık"]

Çalık olarak bilinen Ya'kûb Efendi, [Sultan II. Selim devri] âlimlerinden biridir.

O (Allah rahmet eylesin), Ankara kasabasından idi. Öğretim çağı yaklaşınca ilim tahsil etmek amacıyla oradan ayrıldı. Büyük faziletli bilginlerle bir araya geldi ve onlardan yararlanmaya gayret etti. Öyle ki Çivizâde olarak bilinen Şeyh Mehmed[1] Efendi'ye mülâzım oldu. Sonra yirmi akçe ile Hasköy Medresesi'nde müderrislik yaptı. Orada vazife [derecesi] yirmi beş akçe oldu. Sonra[2] ikinci kez vazife derecesi arttırılarak otuz akçe yapıldı. Kırk akçe ile Filibe kasabasında Karagöz Paşa Medresesi'ne, elli akçe ile Saray Medresesi'ne, aynı derece ile Çorlu kasabasında Ahmed Paşa Medresesi'ne müderris oldu. Sonra Edirne Dârülhadisi'ne, oradan da Semâniye medreselerinden birine naklolundu. Bağdat kadılığına atandı. Orada kadılık yaparken 974 senesinde vefat etti.

O (Allah rahmet eylesin); ilim, erdemle ve geçmişte üzerinde hakkı olanların hukukuna riâyet etmekle bilinirdi. Övgüye layık bir fıtratı, güzel bir[3] gönlü, yapmacıklığı ve samimiyetsizliği reddeden temiz bir kalbi vardı.

Yüce Allah rahmet eylesin.[4]

---

1 L -olarak bilinen Şeyh Mehmed
2 K: -Sonra dersler verdi
3 45b L
4 K -Yüce Allah rahmet eylesin.

[المولى يعقُوب «چالق»]

ومنهم المولى يعقُوب الشهير بچالق.

كان (رحمه الله) من قصبة أنقره، فلمّا قارب أوان التّحصيل خرج منها راغبًا في التّكميل، فاجتمع بالأفاضل السّادة، وجدّ في الإستفادة، حتّى صار ملازمًا من المولى شيخ محمّد المشتهر[1] بجوي زاده، ثمّ درّس بمدرسة خاص كوي بعشرين، ثمّ صار وظيفته فيها خمسة وعشرين، ثمّ[2] بها ثانيًا بثلاثين، ثمّ بمدرسة قره كوز پاشا بقصبة فلبه بأربعين، ثمّ بمدرسة سراي بخمسين، ثمّ بمدرسة أحمد پاشا بقصبة چورلي بالوظيفة المزبورة، ثمّ نُقل إلى دار الحديث بأدرنه، ثمّ إلى إحدى المدارس الثمان، ثمّ قلّد قضاء بغداد. توفّي وهو قاض بها سنة أربع وسبعين وتسعمائة.

وكان (رحمه الله) معرُوفًا بالعلم والفضيلة ومراعاة الحُقُوق السّابقة، وكان محمُود السّيرة حسن السريرة، سليم[3] الصّدر طارحًا للتكلّف والتصنع. (رحمه الله تعالى)[4].

---

١ ل – المولى شيخ محمّد المشتهر.
٢ ق: ثمَّ درّس.
٣ ٤٥ب ل
٤ ق – رحمه الله تعالى.

[Tâceddin İbrâhim el-Manavî Efendi]

Tâceddin İbrâhim el-Manavî Efendi, [Sultan II. Selim devri] âlimlerinden biridir.

Zaman onu büyük efendi Kemalpaşazâde'nin[1] hizmetine sevk edene kadar o (Allah rahmet eylesin), çağının ileri gelenlerinden ve zamanının âlimlerinden dersler okudu. [Kemalpaşazâde'nin] vefatından dolayı **[36a]** mülâzım oluncaya kadar tahsille, derslerle zamanını doldurdu ve kendini yetiştirmeye çalıştı. Elli akçe ile Adana'da Pîrî Paşa Medresesi'ne atanana kadar çeşitli nahiye ve kasabalarda kurulu pek çok medresede dersler verdi. Sonra oradan aynı derece ile Bursa şehrinde Manastır Medresesi'ne, oradan Bursa Sultâniyesi'ne, oradan Semâniye medreselerinden birine,[2] oradan Manisa Sultâniyesi'ne,[3] oradan da Şam şehrinde Sultan Süleyman'ın kurduğu medreseye naklolundu. O memleketin fetvası ona verildi ve her bir gün için seksen akçe maaş bağlandı. 974 senesinde vefat edene kadar bu göreve devam etti.

O (Allah rahmet eylesin), dinî ilimlere ve imânî meselelere, özellikle fıkha hâkim biri olarak biliniyordu.[4] Fıkıh âlimlerinden biri olarak addediliyor ve o ilmin ileri gelenleri arasında zikrediliyordu. O (Allah rahmet eylesin), yumuşak huylu, sahih bir imanlı, güzel ahlâk sahibi idi.

1 44a K
2 L -Birine
3 K: Medresesi'ne
4 L: bilirdi

[المولى تاج الدّين إبراهيم المناوي]

ومنهم المولى تاج الدّين إبراهيم المناوي.

قرأ (رحمه الله) على بعض عُلماء زمانه ورؤساء أوانه، حتّى ساقه الدّهر إلى خدمة المولى المُعظّم كمال پاشا[1] زاده، فعكف على التّحصيل والاستفادة، وسعى في تكميل ذاته حتّى صار [٣٦أ] ملازمًا منه بحكم وفاته، ثمّ درّس بعدّة من المدارس المبنيّات في بعض النواحي والقصبات، حتّى قلّد مدرسة پري پاشا بقصبة أطنه بخمسين، ثمّ نقل عنها إلى مدرسة مناستر في مدينة بروسه بالوظيفة المزبورة، ثمّ نقل إلى سلطانية بروسه، ثمّ إلى إحدى[2] المدارس الثمان، ثمّ إلى سلطانية[3] مغنيسا، ثمّ إلى المدرسة الّتي بناها السُّلطان سُليمان بمدينة دمشق، وفوض إليه الفتوى بهذه الديار، وعيّن له كلّ يوم ثمانُون درهمًا، فدام عليه حتّى توفّي سنة أربع وسبعين وتسعمائة.

وكان (رحمه الله) معرُوفًا[4] بالعلوم الدّينيّة والمسائل اليقينية خُصُوصًا الفقه، فإنّه كان معدودًا من أصحابه ومذكورًا في أعداد أربابه. وكان (رحمه الله) ليّن الجانب، صحيح العقيدة صاحب الأخلاق الحميدة.

---

١ ٤٤أ ق
٢ ل – إحدى.
٣ ق: مدرسة.
٤ ل: عارفا.

[Mehmed b. Abdülvehhâb Efendi]

Mehmed Efendi b. Abdülvehhâb b. Abdülkerim, [Sultan II. Selim devrinin] önemli âlimlerinden ve deneyimli şahsiyetlerinden biridir (Yüce[1] Allah onları naîm cennetinde ağırlasın).

Atası Abdülkerim Efendi Sultan Mehmed Han devrinde[2] kazasker[3] idi. Babası Abdülvehhâb Efendi Sultan Selim Han zamanında defterdar olarak atandı. O (Allah rahmet eylesin), ilim denizine[4] ve maârif okyanusunun derinliklerine dalarak, faziletin ve ince bilgilerin incilerini isteyerek, çeşitli ilimleri elde etmeye gayret ederek, naklî ve aklî [bilgi] kırıntılarını avlayarak büyüdü. İsrâfilzâde Efendi, Çivizâde Efendi ve Semâniye medreselerinden birinde kısa bir süreliğine Müftü Ebüssuûd Efendi'nin [ilim meclisinde] bulundu. Sonra erdem ve olgunluk **[36b]** madeni, ders vermede özel şahsiyetlerin uğrak yeri olan Kemalpaşazâde olarak bilinen efendiye vardı. Böylece engin bir ilme ve maharete sahip oldu. Kendisine muarız olanları kırıp kahretti. Akranlarına üstün gelip onları geçti. Şöhretinin kuşu ufuklarda uçtu. Bilimlerden mükemmel bilgiler topladı. [Döneminin] büyük şahısları onun erdemine şahit oldu. Şöhret rütbesini güneşten çekip aldı. Sonra yirmi beş akçe ile Gelibolu kasabasında Sarıca Paşa Medresesi'nde, otuz akçe ile Edirne'de Haceriye Medresesi'nde, kırk akçe ile İstanbul'da Kalenderiye Medresesi'nde, elli akçe ile İznik'te Süleyman Paşa Medresesi'nde dersler verdi. Zaman ona yardım etti ve Semâniye medreselerinden birine, oradan da Sultan Selim Han Medresesi'ne naklolundu. Orada gayesini yerine getirince Halep kadılığına atandı. Sonra Dımaşk-Şam ve Piramitler ülkesi Mısır kadılıklarını üstlendi. Hayat onu oyuna getirdi ve sıkıntıya savurdu.[5] Üç ay sonra sebepsiz yere azledildi. Bu görevin meyvesi[6] sadece yorgunluk oldu.

1 K -Yüce
2 46a L
3 L: şeyhülislâm
4 44b K
5 46b L
6 L: tamamlanması

[المولى محمّد بن عبد الوهّاب]

ومنهم المولى الخطير والسميدع النحرير المولى محمّد بن عبد الوهّاب بن عبد الكريم، قراهم الله تعالى[1] في دار النّعيم.

كان جدّه المولى عبد الكريم قاضيًا بالعسكر[2] في دولة[3] السُّلطان محمّد خان، وولي أبوه عبد الوهّاب الدفتردارية في عهد السلطان سليم خان، ونشأ (رحمه الله) غائصًا في غمار العلوم[4] ولجج المعارف، طالبًا لدرر الفضائل واللطائف، ساعيًا في اقتناء أنواع العلوم، راغبًا في اقتناص شوارد المنطُوق والمفهوم. واشتغل على المولى إسرافيل زاده والمولى جوي زاده، ثمّ اشتغل بُرهة من الزّمان على المتفي أبي السُّعُود في إحدى المدارس الثمان، ثمّ وصل إلى معدن [٣٦ب] الفضل والكمال، ومحطّ رحال الرّجال المخصُوص في عهده بالإفادة المولى الشهير بكمال پاشا زاده، فتبحّر في العلوم ومهر وكسر معارضيه وقهر، وغلب على أقرانه وفاق، وطار طائر صيته في الآفاق، وجمع من الفُنُون الخيار وشهد بفضله الكبار، وسلب الشّمس رُتبة الاشتهار. ثمّ درّس في مدرسة صاروجه پاشا بقصبة كليبولي بخمسة وعشرين، ثمّ بالمدرسة الحجرية بأدرنه بثلاثين، ثمّ االمدرسة القلندرية بقسطنطينية بأربعين، ثمّ مدرسة سُليمان پاشا بإزنيق بخمسين، ثمّ ساعده الزّمان فنقل إلى إحدى المدارس الثمان، ثمّ إلى مدرسة السُّلطان سليم خان. فلمّا قضى منها الأرب تقلّد قضاء حلب، ثمّ قضاء دمشق الشّام، ثمّ قضاء مصر ذات الأهرام، ثمّ خانه الدّهر ورماه بالتعب[5]، فعُزل بعد ثلاثة أشهر بلا سبب. فلم يُثمر[6] ذلك المنصب إلا النصب،

١ ق – تعالى.
٢ ل: مفتيًا.
٣ ٤٦أ ل
٤ ٤٤ب ق
٥ ٤٦ب ل
٦ ل: يتم.

Sonra korunaklı Şam şehrine ikinci defa atandı. Oradan[1] Bursa kazasına[2] naklolundu. Mâmur Anadolu vilâyetinde muzaffer [Osmanlı] askerlerinin kadısı, [yani] Anadolu kazaskeri oldu. Sağlam görüşleriyle o vazifenin hakkını verdi ve bu altı sene kaldı. Açıklaması uzun sürecek bir olaydan dolayı azledildi ki, bu olayın şerh[3] ve izahı insana bitkinlik verir. İşin özeti [yani azledilmesinin sebebi], İslâm dininin korunması ve sadrazama karşı gelmektir. Âdet olduğu üzere kendisine, her bir gün için yüz elli akçe maaş -daha fazlasına lâyık olmasına rağmen- tayin edildi. Bu efendinin yaşı altmışa varınca, ecel onu gafil avladı ve vefat etti. Asil ya da sıradan olsun bütün halk, hatta süt emen çocuk, herkes onun ölümüne üzüldü. Uzaktan yakından insanlar akrabası, eşi dostu için ağlıyormuş gibi onun ölümüne ağladı. Bu hadise karşısında gönüller ürperdi. Ben de **[37a]** şairin şu sözüyle manzarayı ifade ettim:

Göz pınarları akan kanlar döktü
Bir felâket ki, göz pınarlarında kıyameti kopardı

"O öldü" denilse bile onu ananlar ölmedi
O diridir; zaman aktığı müddetçe bâki kalacaktır

Bu [vefat], 975 senesi aylarından[4] Ramazan ayının 27'sinde idi.

Merhum efendi; ilim ve irfanda dağ gibiydi. Meşhur ilimlerle ilgili çetrefilli problemleri çözen, gizli fenlerin örtülerini kaldıran biriydi. Arapça konusunda öyle otorite sahibiydi ki, Ebî Ubeyd'in kulacı onunkinin yanında kısa kalırdı. Şayet o parlak endamıyla ortaya çıksa, el-Ferrâ önünden kaçıp giderdi.[5] Fıkıh alanında onun özgün fikirlerini görseydin, Bu, ya [İmam] Muhammed'dir ya da [İmâm-ı Âzam] Ebû Hanîfe'dir,[6] derdin. Bu parlak erdem ve açık üstünlüğe rağmen, onda gurur ve kibir kokusu yoktu. Şakalaşması tatlı, arkadaşlığı güzel biri idi. Marifet sahibi, güleç yüzlü biri idi. O (Allah rahmet eylesin); himmeti yüce, şöhretli, büyük bir insandı. Uzak-yakın herkes onun iyiliğini görüyordu. Yağmur, onun [dağıttığı] hediyelere özenirdi.

1 K, M -Oradan
2 45a K
3 L: şerhleri
4 K, L -aylarından
5 47a L
6 45b K

ثمّ استقضي ثانيًا بدمشق المحروسة، ثمّ نقل عنه[١] إلى[٢] قضاء بورسه، ثمّ صار قاضيًا بالعسكر المنصُور في ولاية أناطولي المعمورة، فوفّى حُقُوقه برأيه الرصين ودام عليه مُدّة ستّ سنين، ثمّ عُزل لأمر يطول بيانه ويُورث الكسل شرحه[٣] وتبيانه، وحاصله صيانة أمر دينه الخطير ومُخالفة الوزير الكبير، وعيّن له كلّ يوم مائة وخمسُون درهمًا على حسب العادة وإن كان خليقًا بالزّيادة. فلمّا وصل عمر هذا العرنين إلى حُدُود السّتين، غاله أجله وانصرم عمله، فحزن بموته كلّ شريف ووضيع، بل طفل رضيع، وبكاه البعيد بكاء القريب، كأنّه للنّاس حميم أو نسيب، واشمأزّ الخاطر فتمثلت بقول [٣٧أ] الشّاعر:

أجرى المدامع بالدّم المهراق خطب أقام قيامة الآماق

إن قيل مات فلم يمت من ذكره حيّ على مرّ اللّيالي باقي

وذلك في السّابع والعشرين من رمضان من شهور[٤] سنة خمس وسبعين وتسعمائة.

وكان المولى المرحوم طودًا من المعارف والعلوم، كاشف معضّلات العلوم المشهورة، رافع أستار الفُنُون المستورة. له في العربيّة أيد يقْصُر عنها باع أبي عبيد، لو طلَع بغرّته الغرّاء لفرَّ من بين يديه الفَرَّاء[٥]، ولو رأيت في الفقه أبكار أفكاره اللطيفة لحكمت بأنه محمّد أو أبو حنيفة[٦]. والعجب أنّه مع ذلك الفضل الباهر والتقدّم الظّاهر، ليس فيه رائحة عُجب وتيه، حُلو الفكاهة، طيّب المعاشرة، أبو المعارف، أخو مُكاشرة. وكان (رحمه الله) عالي الهمّة، عظيم الشأن، يرى إحسانه كلّ قاص ودان، يغبطه الغيث على نواله

١ ق ، م – عنه.
٢ ٤٥أ ق
٣ ل: شروحه.
٤ ق ، ل – من شهور.
٥ ٤٧أ ل
٦ ٤٥ب ق

Deniz onun yaptığı gibi yapardı. Onun eli, iyilik yapmadan rahat edemezdi. Zira o, cömertlik ve hoşgörü üzerine yaratılmıştı. Sanki[1] iyilik onun için yaratılmış ve sanki o cömertlikten meydana gelmişti. Akrabaları ya da onunla arkadaşlık yapan yakın bir tanıdığı kendisini [cömertliği hususunda] eleştirdiğinde, onlara yumuşak bir şekilde cevap verir ve şu şekilde seslenirdi:

Şiir[2]

Ey beni eleştirenler! Cömertlik beni helâk etmez
Kötülük de cimri kişiyi bâki kılmaz

Delikanlının ahlâkı anlatılıp durulur
Kemikleri yer altında eskiyip kaybolsa da

Onun otoritesine dair bir misali tafsilatına girmeden özet bir şekilde yazalım: O, meclisinde oturup dostluk toplantısında bulunuyorken huzuruna birden gözlerindeki yaşlar sele dönmüş, yoksulluk[3] elbisesine bürünmüş bir dilenci girdi. Onun olduğu tarafa saygıyla yürüdü ve ondan hediye ve bağış istedi. O da altmış akçe getirmelerini emretti. Hizmetçi yanlışlıkla **[37b]** akçeler yerine altın paralar getirdi. Onun büyük [bir meblağ] ya da çok olduğunu[4] düşünmedi. Tam aksine onun az ve küçük [bir miktar] olduğunu düşündü. Tüm altınları dilenciye bağışladı. Dilenci, istediğinden yüksek [bir parayı] ve umduğundan fazlasını elde ettiği için sevincinden neredeyse uçacaktı.

Sipâhîzâde[5] olarak bilinen Muhyiddin Efendi, Şerîf el-Cürcânî'nin *Tecrîd Hâşiyesi*'ne yazdığı hâşiyeleri tasnif edince [Mehmed Efendi'nin] adına telif edip ona arz etti. [Bunun üzerine] o, [Muhyiddin Efendi'ye] yüz dinar para ve otuz akçe maaşlı bir medrese vazifesi ihsan etti. Onun kazaskerlik yaptığı sürede kazandığı [mal] hesaplandı. Kazancı yetmiş bin dinara ulaşmıştı. O (Allah rahmet eylesin), toplam dört bin dinar borçlu olarak vefat etti. O (Allah ona rahmet eylesin) âlimlerin damgası, cömertlerin sonuncusu idi. Cömertlikte Hâtem-i Tâî idi. Allah'ın [dininin] nişanelerini yüceltmede en üst noktadaydı.

1 M, L: Beyit Sanki
2 M: Beyit
3 L: yoksul
4 47b L
5 46a K

وينسج البحر على منواله. لم يجد راحته بدُون المعرُوف راحة، حيثُ جُبل على الكرم والسماحة، وكأنّهُ[1] وجد الخيار لنفسه في خلقه، فمن السخاء تكونا، وإذا أخذ في العذل أقاربه ومن يصاحبه ويقاربه، يلاطفهم في الجواب ويخاطبهم بهذا الخطاب:

شعر[2]

٥ أعاذل إن الجُود ليس بمهلكي ولا يخلد النّفس الشحيحة لؤمها
ويذكر أخلاق الفتى وعظامه مغيبة في الأرض، بال رميمها

ولنكتب من أياديه مثالًا وتفاصيله إجمالًا، بينا هو جالس في مجلسه وقاعد في محافل أنسه، إذ دخل عليه سائل بدمع سائل ولباس فقر[3] هائل، فسارع نحوه بالاحترام وقصده بالعطيّة والإنعام، فأمر بإحضار ستّين درهمًا. فإذا غلط [٣٧ب] ١٠ الخادم وأتى بالدّنانير مكان الدّراهم، فما استكثره[4] وما استكبره، بل استقلّه واستصغره، وأعطاه جملة الدّنانير، فكاد السّائل من فرحه يطير، حيثُ وصل فوق بغيته وأكثر من أمنيته.

ولما جمع المولا محيي الدّين المشتهر بسباهي زاده[5] حواشيه الّتي علّقها على حاشية التّجريد للشريف الجرجانيّ، صدرها باسمه وعرضها عليه، أعطاه مائة دينار ١٥ وقلّده مدرسة بثلاثين، وقد حسب ما حصل له مُدّة قضائه بالعسكر، فبلغ إلى سبعين ألف دينار، ومات (رحمه الله) وعليه أربعة آلاف دينار. وبالجُملة كان (رحمه الله) للعُلماء خاتمًا وللأجواد خاتمًا وفي الجواد حاتما، وكان في طرف عالٍ من تعظيم شعائر الله،

١ م ، ل: وَكَأَنَّهُ بيت.
٢ م: بيت.
٣ ل: فقير.
٤ ٤٧ب ل
٥ ٤٦أ ق

Onun âdetlerinden biri şu idi:[1] O, İzzet ve Celâl sahibi Allah'ın ismini yazarken kullandığı kalemle başka bir şey yazmazdı. Şerefli ilmi yüceltmek adına, yazı yazdığı evde uyumaması ve uzanmaması onun başka bir âdetiydi.

O (Yüce Allah ona rahmet eylesin), Harîrî'nin *Makâmât*'ı tarzında pek çok makale yazdı. *Beyzâvî Tefsiri* üzerine -eserin başından Tâhâ sûresine kadar- hâşiye yazdı. Celâleddîn-i Devvânî'nin *Tecrîd Hâşiyesi*'ne hâşiyeler ekledi. Başka şeyler de yazdı fakat vefatından sonra telif edilmedi. Merhum, pek çok dilde beyitler nazmederdi. Onun şerefli şairlik yeteneğinin ürünlerinden biri zarif Arap dili ile [yazılmış], suyun yumuşaklığını kendisinden aldığı[2] ve arının balını yine kendisinden zorla çekip aldığı şu sözlerdir:

Kaside

Yüce bir yerden sabâ rüzgârının kokusu geldi
En güzel taraflardan hatıralar çıkageldi

Ötelere en güzel kokuları bol bol saçtı
Ruhlar dirilerin arasına çıkageldi

Sanki Selma bir elçi
Ukaysa da kara anber gönderdi[3] **[38a]**

Sanki kara anber kokusundan bir saç lülesine
Veya ipekli kumaştan misk kokulu bir önlüğe büründü

Sanki o, muhabbet ehline şefkat gösteren bir rüzgârdır
O rüzgârın kokusu onlara şifa gibi hediye olarak sunulur

Onun evinde, -ki çevresinde hiçbir şer yuvası yoktur-
Âşıklar için bir devâ vardır ama nasıl bir devâ!

Fakat her kim âşık olursa, hasretle ölür
Dert içinde, gözünden kanlı yaşlar gelerek

Zayıf, uzak[4] *birinin hâlini anlatacak herhangi bir ifade*
Veya onu dillendirecek bir elçi var mıdır?

1 L: böylelikle; M: böylece
2 48a L
3 46b K
4 L: bilgi

وكان من[1] عادته أنّه لا يكتب شيأ بالقلم الّذي يكتب به اسم الله عزّ وجلّ، ومن عادته أنه لا ينام ولا يضطجع في بيت كتبه تعظيمًا للعلم الشريف.

وقد كتب (رحمه الله) تعالى عدّة مقالات على منوال مقامات الحريري، وكتب حاشية على البيضاويّ من أوّل الكتاب إلى سورة طه، وعلّق حواشي على حاشية المولى جلال الدّين الدواني للتجريد، وكتب أشياء أخر إلّا أنّها لم تظهر بعد موته. وكان (رحمه الله) ينظم الأبيات بعدة ألسنة ولغات، فمن نتائج طبعه الشريف بلسان عربيّ لطيف، هذا الكلام الّذي سلب الماء رقته[2] وغصب النّحل ريقته:

قصيدة

أرج الصّبا من جانب العلياء — فغدا المعاهد طيب الأرجاء

قد جاد بالعرف الجميل على الورى — فتبادر الأرواح في الأحياء

فكأنّ سلمى أرسلت من مُرسل — وعقيصة من عنبر سوداء[3] [٣٨أ]

أو حلّت الأزرار من ديباجها — من حلّة مسكيّة فيحاء

أو أشفقت ريح على أهل الجوى — تهدى إليهم عرفها لشفاء

في دارهم لا دار شرّ حولها — للعاشقين دواء أي دواء

لكن مَن يهوى يمُوت بحسرة — وبمحنة وبدمعة حمراء

هل من سفير مُعرب فمعبّر — عن حالة الشّخص الضّعيف النائي[4]

١ ل: فمِن ، م: ومِن.
٢ ٤٨أ ل
٣ ٤٦ب ق
٤ ل: النباء.

Doğru bir dille konuşup hakikati haber verir mi?
Benim aşkımı, dostluğumu ve arkadaşlığımı

Dolunaylı bir gecede onunla sohbet ettiğimden beri
Uzun bir uykusuzluk hâlimin olduğunu

5 *Nerde o soylu âşıkların, koruluğa doğru yaklaşması*
Fakirlerden oluşan bir grupla birlikte

Genç develer benimle birlikte hızlıca yürürken
Issız geniş topraklardan şarkılar eşliğinde

Karşı konulamaz büyük fırtınalar esti
10 *Ve çölde rüzgârlarla buluştu*

[Devem] gece biraz yol aldıktan sonra
Onu yeşil bir arazide durdurdum

Geldiğim kapıyı kapatmayı başardığımda
Ona sükûnet ve hayâ içinde selâm verdim

15 *Korkudan kaşıyla cevap verdi bana*
Gözetenlerin bakışlarından gizli bir şekilde

Gecenin ortasında onlardan gizli olarak
En güzel biçimde bir şeyler söyledi bana

Gencin ömrünü ulaşmak için sarf ettiği şey ne güzeldir!
20 *Güzel umutlarla arzuladığı zaman dilimi*

Fakat o, kısa ve geçici[1] *bir andır*
Fenâ[2] *ve geçip gitmede çok hızlıdır*

Su [değirmeni] çarkının aşınan direği gibi
Bulutların geçişi ve suların akması misali

25 *Heyhat ki heyhat! Kurtarmak "ân"ı bir kez*
Zaman içinde akıp giden diğer ânlar içinden

Koca dağlar ötesindedir benim antikalarım
Yırtıcı aslanlarladır benim kavgam[3]

1 48b L
2 K: genç olan
3 47a K

فمخبر بلسان صدق ناطق بصبابتي وبخلّتي وولائي

وبأنّ لي أرقًا طويلًا منذ ما سامرتها في ليلة قمراء

أين السّرى أهل الهوى نحو الحمى في رفقة من فرقة الفُقراء

إذ أسرعت معي القلوص بسيرها مندوحة عن موضع وحِداء

٥ هبّت هبوبًا لا يشقّ غبارها وتلقّت الأرياح بالبيداء

إذ ما قضت عن دلجة وطرًا لها وأنختها بالخطّة الخضراء

لمّا نجحت بستر باب جئته حيّيتها بسكينة وحياء

من خيفة ردّت بجانب حاجب في خُفية عن أعين الرقباء

ألقت حديثًا جوف ليل خافيًا عنهم إليّ بأجمل الإلقاء

١٠ يا حبّذا عمر الفتى في نيله ما قد رجا زمنًا بحسن رجاء

لكنّه آن لطيف زائل[١] متسارع في نقلة وفناء[٢]

كعمود دولاب تمرّ وتنقضي مرّ السّحاب وشبه جري الماء

هيهات هيهات النجاح بمرّة غير الّتي مرّت من الآناء

فوق الجبال الراسيات طرائفي ومع الأسُود الضّاريات مرائي[٣]

---

١ ٤٨ب ل
٢ ق: وفتاء.
٣ ٤٧أ ق

Zamanın iğrençliği başladı, işler bak gördüğün gibi
Saygın kişilerle aşağılık kimseler yer değiştirmiş

İnsanlar sırtlarını dönmüşler
Göz aydınlığı bahtiyar zümresine

Aptallar, izzetten arındırılmış bölgede
Akıl sahipleri ise atılmıştır çöllere

Akıllı kişinin etrafını saran bulut karanlığa döndü
Sabahı akşam oldu, bir şey göremez hâle geldi **[38b]**

Onun işleri paramparça, köhnemiş bir evde
Yaşadığı yazda, baharda, kışta

Zaman, elinde bir topuz, fırlatıp duruyor
Atışlarında bir sapma yok, atışları dosdoğru

Ben düz arazide[1] *kaldım, himmetim ise*
Zirvede, İkizler burcunun ötesinde

Yüce servetinin[2] *ulaşılabilecek en yüksek sınırına uzanarak*
Doktorların efendisinden miras olarak aldım

Kendi dönemlerinde yüce zirvelere tırmanarak çıkmışlar
Hanif kimselerin süsleriyle de süslenmişler

[O] şerefli bir dal olup Tûbâ ağacından yücedir
Kökü onun kökünden, soyu[3] *şerefli kimselerdendir*

Canlara güzel kokular verir nefesiyle
Ruhu rahatlatır ve hüznü giderir

Zamana ve ehline itibar eden yoktur
Onları semizotu gibi değersiz görmekteler

Şimdi bu zayıf bedenime taşıtıyorsun
Bana denk kimselerin taşıyamayacağı yükleri

Dostum! Derdim büyüktür benim
[Rabb'im] sağır gurbette kedere düşmekten korusun

1 L: özellikte
2 M, K: çoğu
3 L: köklerden

وبذاء الزّمان بدا الأمور كما ترى بالعكس في الكرماء واللؤماء

والنّاس قد نبذوا وراء ظهروهم غرّ الوُجُوه وزمرة السُّعداء

الأخرقون بقيّة من عزّة وأولو النّهى منبوذة بعراء

أضحى اللبيب غيامه كظلامه لا يستبين وصبحه كمساء [٣٨ب]

٥ وشوؤنه شتّى بربع دارس في صيفه وربيعه وشتاء

ورمان بالكرة الزّمان ورميه لا فيه زيغ رمية بسواء

وبقيت في هذا الحضيض[١] وهمتي في أوجها تعلو على الجوزاء

بمناط حد من مكارم حجّته[٢] أورثتها عن سادة الاساء

متسنمون بعهدهم قنن العلي متوسّمون بحلية الحنفاء

١٠ غُصن كريم زاد طُوبى عرقه من عرقه وأصوله[٣] الكرماء

يلقى النُّفُوس معطّرًا أنفاسها ومروحا للروح والسوداء

لا في اعتبار للزمان وأهله إلا كمثل البقلة الحمقاء

فالآن في هذا الضئيل تحمل ما لا يُطيق لعدله أكفائي

خطبي عظيم صاحبي وقيتما من كربة في غربة صمّاء

---

١ ل: الخصيص.
٢ م ، ق: جمة.
٣ ل: أصول.

Bu derdin anlatımı istenmez elbet
Şiir ya da nesir yazan yazardan

İnsanlar arasındaki bu[1] *kötü hâlime rağmen*
Merhametli kimselerden hoşgörü beklemeye hakkım yok

Benim sıkıntıya katlanmamı gördüklerinde
Bana karşı şiddetli bir şekilde karşı durup direndiler

Umutlara ulaşmada sebepler tükendi artık
Gizlice yapılan seslenişler dışında

İznik'te edilen dua [makbuldür], orada yatan ne iyi biridir
Soylu kimselerin ve şehitlerin[2] *huzurunda*

Onun şartlarını hayalen yerine getirerek
Şefaatçilerin ikrâmından medet umarak

Bütün selâmları O'na arz eyle
Kıyamete kadar, varlıklar adedince

İsimlerin en güzeli kendisine ait olan
Ve sıfatları yüce olan Allah'a tazarru ederek

Rabb'imin katındadır her şeyin hazinesi
Sayılamayacak kadar çoktur nimetleri

Katından dualarımıza icâbetini gözlüyoruz
O her şeyden münezzeh, çağrımı duyan Rabb'imdir O

Kasîde-i Mîmiyye'sinde şöyle diyor:

Ben hasletleri güzel olan bir nesildenim[3]
Onlar ulu kimseler, ilim sahiplerinin en önde gelenleridir

İlmin temeli büyük bir binâ olarak inşâ edildi
Çatısı yüce, payandaları güçlü yapıldı **[39a]**

[İlmin] binâsı yüksek, konumu göklerden öte
Surları çok güçlü, onları aşmak ne mümkün!

1 49a L
2 47b K
3 L: güzelliktendim

لا يرتجى تفصيله من قارض — أو كاتب بالشعر والإنشاء

ما كان لي مع سوء حالي هذه[1] — بين الورى سمح من الرُّحماء

لما رأوا منّي تحمل شدّة — تبدو أبوا عنّي أشدّ إباء

فتقطع الأسباب في نيل المنى — عن دابر إلا خفي نداء

٥ فدعاء في إزنيق طاب سكينه — بمشاهد النجباء والشُّهداء[2]

مستجمعًا لشروطه بخيالها — مستشفعًا عن إكرام الشفعاء

جلى تحيات عليه جميعها — حتّى القيامة عدّة الأشياء

متضرّعًا لله جلّ صفاته — وعلت له الحسنى من الأسماء

ربّي خزائن كلّ شيء عنده — آلاؤه جلّت عن الإحصاء

١٠ ومراقبًا لإجابه من عنده — سُبحانهُ ربّي سميع نداء

ويقُول في قصيدة ميمية:

وكنت من الجيل[3] الجميل خصالهم — أولئك أعلام العلوم عظام

وقد شيّد أسّ العلم بيتًا مُعظَّمًا — وجلَّ له سقف وعزّ دعام [٣٩أ]

رفيع البِنا فوق السّموات منزلًا — عزيز الحمى عن أن يكون يُرام

١ ٤٩أ ل
٢ ٤٧ب ق
٣ ل: الجميل.

İlim ehli, yaratılmışlara efendi oldu
Onlar bütün âlemdeki en yüce efendilerdir

Onların asaletine ulaşmak için lezzete veda ettim
Süslü şeylere meyletmeye de "selâm olsun" deyip [terk ettim]

Arzulara karşı nefsimi dizginleyerek başarıya ulaştım[1]
Bunu istememden dolayı bana bir kınama yoktur

Ve burada şöyle söylüyor:

Gönül tokluğu, istediğim şeyde bana yetti
İnsanların birbirine düşman olduğu iktidarda

[İstekler] uyuklayanın zihnine gelen hayalden başka bir şey değildir
Onlar benim için ancak rüyada gördüğüm şeylerdir

Şaşarım kalbini bağlayan kişiye
Zararı kesin[2] *hoşa giden şeylere*

Vallahi, kısmetine kanaat eden yoksul birine
Kınama yoktur ona, alçaklar nezdinde

Onun kanaati bütün ihtiyaçlardan onu müstağni kıldı
İşte efendi budur, zaman da onun hizmetçisidir

Yine bu konuda şöyle demiştir:[3]

Gencin durumu hiçbir zaman istikrarlı değildir
Dünyanın işlerinin de herhangi bir düzeni yoktur

Sarhoşluk, ayıklık, yücelik ve rezilliktir
Sevinç, keder, sıhhat ve hastalıktır

İktidarın yılları sayılı olup bir sonu ve nihayeti vardır
İzzetle geçen günlerin tamama erip bittiği bir an vardır

Bir yeri imar etmek, onu harap etmeye davetiyedir
Ömrün lezzetleri ise -eğer bilirsen- zehirdir

1 L, K: muhafaza ettik
2 49b L
3 48a K

وقد ساد من بين الخليقة أهله فهم سادة في العالمين فخام
وودّعت لذّاتي على نيل نبلهم وقلت على ميل النّقوش سلام
نجحت[1] بحجب النّفس عن كلّ مطمع بسؤلي هذا ما عليّ ملام

وفيها يقُول:

٥ كفاني كفاف النّفس ما أنا قاصد إلى دولة فيها الأنام خصام
فهل هي إلّا نحو طيف لناعس وهل هي إلّا ما أراه منام
فيا عجبًا للمرء يعقد قلبه على شهوات ضرُّهن لزام[2]
ولله صعلوك قنوع بحظّه ما معه عند اللّئام لؤام
قناعتُه أغنَتْه عن كلّ حاجة فذاك أمير والزّمان غُلام

١٠ وفيه يقُول:[3]

وشأن الفتى لا يستقرّ بحاله حوادث دهْر ما لهنّ نظام
فسَكْر وصحْو عزّة ومذلّة سرُور وغمّ صحّة وسقام
لأَعوام مُلك غاية ونهاية وأيّام عزّ آخر وتمام
وعُمران أرض عرضة لخرابها ولذّات عمر إن علِمْت سمام

١ ل ، ق: نحجب
٢ ٤٩ب ل
٣ ٤٨أ ق

Bu dediklerimden eğer azıcık bir şüphen varsa
Ve sende dünyaya ait hâlâ münakaşa ve düşmanlık varsa

Yeryüzündeki harabeleri gez ve ibret al
Oralarda hâlâ oturan, ayakta olan biri var mı!

Bu Farsça [beyitler] onundur:

Ey zâhid, Allah [rızası] için bu âşığı kendi hâline bırak
Sesi soluğu çıkmayan bu dervişi şimdi ayıplama[1]

Ben ezel gününde sevgilinin aşkının kadehini çektim[2]
O andan beridir o bildik sevgili için harap ve sarhoşum

O andan beridir sevgilinin esiri, zamanın reziliyim **[39b]**
Sabırsız ve kararsızım bu dilenciye bir merhamet et

Dünyayı süsleyen güzelliktir, insanları coşturan aşktır
Mutluluk içerisindeki dostlara başka nasıl anlatabilirim

Ey Mehmed kendiliğinden sarhoşluk etme, içki içme
Ey temiz fıtratlı [Mehmed], özrünü Allah'a bildir

Bu Farsça [manzume] de[3] onundur:

Ey âşık, misk kokulu saçlarımı sevgiliye anlat
Divanenin gönlüne bir yumuşak zincir gereklidir[4]

Gönlümde şimdi peri yüzlü sevgilinin sevgisi vardır
Ben böylelikle bu harabe köşeyi mâmur hâle getirdim

Aşk ve çılgınlık hâlini divane âşıktan sor
Benim canım, bu[5] *gönülçelen efsaneyi benden dinle*

Kırgınlığım şundandır ki içki meclisinde sıra bana gelmişken
Sözünde durmayan sâkî kadehi taşa vurup kırdı

Gönül tokluğu göğünün doğanı daneyi istemez
Bu yüzden Mehmed; zillet, düşkünlük tuzağına herkes düşecek değildir

---

1 L: *Yalnızlık köşesinde dökülen gözyaşları bizim için saf şaraptır*
Örselenmiş, kana bulanmış ciğer bizim için kebaptır

2 Bundan sonra gelen şiirler L nüshasında bulunmamaktadır.

3 K: Bu da

4 48b K

5 M -bu

فإن كنتَ ممّا قلتَ في شقّ ريبة وعندك فيه مِرية وخِصام

فَسِر واعتبر بالخاويات على الثّرى أفِيها قعُود هل ترى وقيام

وله بالفارسيّة:

این عاشقی نه ازخود ای پارسا خدارا اکنون مکن ملامت درویش بی نوارا[1]

٥ من جام عشق جانان روز ازل کشیدم[2] زان دم خراب ومستم کو یار آشنارا

زان روز اسیر یارم رسوای روز کارم [٣٩ب] بی صبر و بی قرارم رحمی کن این کدارا

حنست علام آرا عشقست حالت افزا دیکر چه کونه کویم یاران باصفارا

مستی وباده نوشی ازخود نشد محمّد أی پیر پاك مشرب عذرم شنو خدارا

وله بالفارسيّة[3] :

١٠ عاشق کیسوی مشکینم بکو جانانه را شفقتی زنجیرمی باید جنین دیوانه را[4]

دارم اندرسینه مهران پری پیکر کنون من بکنج آباد کردم کنج این دیوانه را

حالت عشق وجنون ازعاشق دیوانه پرس جان من ازمن شنو این[5] دلفریب افسانه را

انکسارم زانکه آمد نوبتم در بزم می سنك را زد ساقیء پیمان شکن پیمانه را

دام ذلت را نمی افتد محمّد بهر مال شاهبا ز اوج استغنا نخواهد دانه را

---

١ ل: اشك در كوشهٔ عزلت می نابست مرا جكر ريش دم آلوده كبابست مرا
٢ الأبيات التالية ساقطة من نسخة ل.
٣ ق: أيضا.
٤ ٤٨ب ق
٥ م – اين.

Nevâyî [dilinde yazılmış bu manzume] de ona aittir:[1]

Teli-dürür dil katık bar mu inen tedbîr ana
Her ni dem kim pend birdüm kılmadı te'sîr ana

Aytup irdüm köp nasihat ol mini gûş itmedi
Her ni bâb u fasldın kim kılmışam takrîr ana

Özge âlemga tüşüp tabdı bu âlemdin halâs
Öz özidin hem bu nev' irmiş meger takdîr ana **[40a]**

Min ni kılgaymın fenâ bâzârının rüsvâlıga
Her ni kim takdîr kılgay bulmagay tağyîr ana

Ni mu'âlicdin eser tabgay ni nâsıhdın haber
İy Mehemmed hâlıga koymak irür tedbîr ana[2]

Bu da ona aittir:[3]

Cânga yitdi derd ü gam kılmas demi cânân ana
Ol cihândın fârig ü bolmış cihân hayrân ana

Ol ferâgat âleminde derd-i dildin bî-haber
Min cünûn düşti de boldım zâr ü sergerdân ana

On çekip feryâddın isgey yitür kim ol kuyaş
Bolgalı ola mahal yitmes demi efgân ana

Min özimdin bardum ol bargaç nazardın bolmagay
Min özüme ol mana kilmek imes imkân ana

İy Mehemmed tapdı köp cevr ü cefâ şeydâ könül
Min ni kılgaymın vefâ kılmas könül algan ana

1 M -Bu manzume de ona aittir.
2 49a K
3 K -Bu da ona aittir.

وله[1] نوايي:

تليدرر دل قاتيق بارمو ايكن تدبير انكا
هرنى دم كم پند بردم قيلمادي تأثير انكا
ايتب ايردم كوپ نصيحت اول مني كوش ايتمدي
٥ هر ني باب و فصلدين قيلمشم تقرير انكا
اوزكه عالمغه توشب تابدي بوعالمدين خلاص
اوز اوزيدين هم بو نو ايرمش مكرتقدير انكا[٤٠أ]
مين ني قلغايمين فنا بازار ينك رسواليغه
هرني كم تقدير قلغاي بولمغاي تغيير انكا
١٠ ني معالجدين اثر تابغاي ني ناصحدن خبر
أي محمد خاليغه قويمق ايرر تدبير انكا[2]

وله أيضا[3]:

جانغا يتدي درد و غم قيلماس دمي جانان انكا
اول جهاندن فارغ و بولمش جهان حيران انكا
١٥ اول فراغت عالمينده درد دلدين بي خير
مين جُنُون دشتيده بولدم زار و سركردان انكا
اون چكيب فرياددين اسغاي يتور كم اول قوياش
بولغالي اولا محل يتماس دمي افغان انكا
مين اوزمدين باردم اول بارعاج نظردين بولمغاي
٢٠ مين اوزمكا اول منكا كلماك ايماس امكان اكا
أي محمّد تاپدي كوب جور و جفا شيدا كونكل
مين نى قلغايمين وفا قيلماس كونكل الغان اكا

---

١ م – وَله.
٢ ٤٩أ ق
٣ ق – وَله ايضا.

Bu [manzume] ona aittir:[1]

Anmaz mısın benim hâlimi, anmaz mısın
Bulutun arkasındaki ay, beni anmaz mısın

Dedim hayat geçip gitti, ömür tükendi
Bana, "Bırak! Ne kadar geçerse o kadar tatlı olur" dedi

Bu [manzume] ona aittir:[2]

Eğer o ay gibi güzel sevgili dergâhında başımıza bir yer açarsa
Külâhımızın kanatları yüce feleğin üstüne ulaşır

Bugün gönül çelmekte dünyanın ay yüzlülerinden üstünsün
Ki ay,[3] feleğin penceresinden her zaman seni izlemeye gelmekte **[40b]**

[Mehmed Efendi'nin Türkçe zarif şiirleri de vardır. Bu şiirlere, sahip oldukları şöhret nedeniyle yer vermedik.[4]

1 K -Bu da ona aittir.
2 K -Bu da ona aittir.
3 M -ay
4 K -Mehmed Efendi'nin Türkçe zarif şiirleri de vardır. Bu şiirlere, sahip oldukları şöhret nedeniyle yer vermedik.

وله[1]:

أفلا يرثي لحالي أفلا قمر في السحب عني أفلا

قلت مرّ العيش والعمر انقضى قال لي مه كلّما مرّ حلا

وله[2] :

٥ اكر آن می دهد جایی بدرکاهش سر مارا

رسد پر کلاه ما برفعت جرخ والارا

تویی دردلبری افزون زمهرویان دهر اکنون

که مه[3] ازروزن کردون همی اید تماشارا [٤٠ب]

وله اشعار تركية لطيفة أضربنا عن ذكرها لشهرتها[4].

١ ق – وَله.
٢ ق – وَله.
٣ م – مَه.
٤ ق – وله اشعار تركية لطيفة أضربنا عن ذكرها لشهرتها.

[Seyyid Hasan b. Sinan en-Niksârî]

Seyyid Hasan b. Sinan, [Sultan II. Selim devrinin] gözde âlimlerinden biridir.

O (Allah rahmet eylesin), Niksar kasabasında doğdu. İlim talep etmek üzere diyarından ayrıldı. Yetenek erbabının yoluna dâhil oluncaya kadar çeşitli şehirleri dolaştı. Sonra Gebze Medresesi'nde [müderris] olan Ebüssuûd Efendi'nin hizmetine girdi. Onun yanında sekiz sene ilimle uğraştı. Onun sayesinde mertebelerin en yükseğine[1] ve hedeflerin en şereflisine ulaştı. Sonra Sultan Süleyman muallimi Hayreddin Efendi'ye mülâzım oldu. Yirmi beş akçe ile Bursa'da Emir [Sultan] Medresesi'ne, otuz akçe ile Çekmece'de Abdüsselâm Medresesi'ne,[2] kırk akçe ile Filibe kasabasında Karagöz Paşa Medresesi'ne, elli akçe ile Bursa şehrinde Manastır Medresesi'ne, ardından İstanbul'da Sultan Süleyman zevcesi [Hürrem Sultan] Medresesi'ne atandı. Oradan Semâniye medreselerinden birine naklolundu. Sonra Halep kadılığına getirilip oradan Mekke'ye gönderildi. Orada beş sene süresince ikâmet etti. Ben Mekkelilerin ona şükran duyduklarını ve onu hayırla andıklarını gördüm. Sonra Bursa kadılığına, oradan da Edirne kadılığına intikal etti. Azledilip emeklilik maaşı olarak her bir gün için doksan akçe tayin edildi. 975 senesinin Zilhicce ayında, bayram gecesinde vefat etti.

Merhum efendi,[3] pek çok ilimden hissesi olan biriydi. Zamanının çoğunu faydalı kitapları mütalaa etmeye ve ibadete ayırırdı. Pek çok kitabı mütalaa etti, [önemli] meseleleri bir araya getirip faydalı bilgileri yazdı. Ayrıca risâleler kaleme aldı. O (Allah rahmet eylesin); güvenilir, dindar bir adamdı. Kadılık yaparken övgüyü hak edecek tarzda davranırdı. Öyle ki insanlar onu överken, iyilikle yâd ederken aşırıya kaçardı. Bazı güvenilir kişilerin naklettiği şu bilgi sana yeter: Mekkelilerden biri, zarar ve ziyana sebebiyet vermeyen bir dava için ona **[41a]** kimsenin yanında olmadığı[4] bir vakitte yirmi bin dinar para teklif etti. Bunun üzerine [rüşvet teklif edene] kaşlarını çattı, hiddetle baktı, ondan yüz çevirip sırtını döndü. Onu kovup kalbini kırdı. Hatta onu dövmek istedi. Şu mertliğe ve adamlığa bir bakın! Şüphesiz bu, peygamberliğe ait hasletten alınmıştır. Yüce Allah ona bol bol ihsanda bulunsun ve onu cennet tahtlarında oturtsun.[5]

1 49b K
2 50a L
3 L -efendi
4 50a K
5 50b L

[السيّد حسن بن سنان النيكساري]

ومن العلماء الأعيان السيّد حسن بن سنان.

ولد (رحمه الله) في قصبة نيكسار، فخرج طالبًا للعلم من هذه الديار، فدار البلاد حتّى انتظم في سلك أرباب الاستعداد، ثمّ وصل إلى خدمة المُفتي أبي السُّعُود وهو في مدرسة ٥ ككبوزه، فاشتغل عليه ثمان سنين فنال به أعلى المراتب[١] ووصل إلى أشرف المآرب، ثمّ صار ملازمًا من المولى خير الدّين معلّم السُّلطان سُليمان، ثمّ تقلّد مدرسة الأمير ببروسه بخمسة وعشرين، ثمّ مدرسة عبد السلام[٢] بجكمجه بثلاثين، ثمّ مدرسة قره كوز پاشا بقصبة فلبه بأربعين، ثمّ مدرسة مناستر في مدينة بروسه بخمسين، ثمّ مدرسة زوجة السُّلطان سُليمان بقسطنطينية، ثمّ نقل إلى إحدى المدارس الثمان، ثمّ قلّد قضاء حلب، ثمّ نقل إلى ١٠ مكّة واستقرّ فيها مُدّة خمس سنين. وقد رأيت أهل الحرم يشكرونه ويدعون له بالخير، ثمّ نقل إلى قضاء بروسه، ثمّ نقل إلى قضاء أدرنه، ثمّ عُزل وعيّن له كلّ يوم تسعون درهمًا بطريق التقاعد، وتُوفّي سنة خمس وسبعين وتسعمائة ليلة العيد من ذي الحجّة.

وكان المولى[٣] المرحوم مشاركًا في كثير من العلوم يستوعب أكثر أوقاته مطالعة الكتب النافعة وعباداته، وقد طالع كتبًا كثيرة وجمع المسائل وكتب الفوائد وحرّر ١٥ الرسائل، وكان (رحمه الله) رجلًا صالحًا ديّنًا مشكور السّيرة في قضائه والنّاس يبالغون في مدحه وثنائه. ويكفيك ما جاء في الأخبار ونقله بعض الأخيار من أنّ واحدًا من أهل مكّة عرض عليه [٤١أ] عشرين ألف دينار في قضيّة لا تستوجب الغائلة والضّرر، في وقت لا يطّلع[٤] عليه فرد من أفراد البشر. فعبس وبسر، وتولّى وأدبر، وطرده وكسر قلبه. بل أراد ضربه فانظُر إلى هذه الرجوليّة ولا شكّ أنّها من الإمداد الرسولية، جزاه ٢٠ الله تعالى بمزيد إحسانه وأسكنهُ في أرائك جنانه[٥].

---

١ ٤٩ب ق
٢ ٥٠أ ل
٣ ل – الْمولى.
٤ ٥٠أ ق
٥ ٥٠ب ل

Büyük oğlu, onun ölümünden sonra ona bir kaside yazarak ağıt yaktı. O kasideden bazı beyitler zikretmek istiyoruz:

Kaside

Bütün insanlar ölecek ve defnedilecektir
Bütün kibirli kişiler toza toprağa bulanacaktır

Bütün kılıçların köreleceğine şüphe yoktur
Bütün sivri mızraklar elbet kırılacaktır

Çiçekli bir gülistan olduktan sonra
Bütün bahçelerin güzellikleri bozulacaktır

Bütün işlerin bir sonu, nihayeti vardır
Bütün yüce hâller çıkmaza girecektir

O temiz evlat, pak üstat nerede?
Kimdir ilimde en büyük reis olan?

Müslümanların kadılarının kadısı, hidâyet üzeredir o
Bir şeyh ki, fazilette masmavi bir deniz gibi görürsün onu

Güzel davranışları, ismi ve sıfatı gibidir
Bakanlar görmüş müdür, onun gibi kâmil birini

Hz. Muhammed'in kızının soyundan gelmesi yeter ona
Bütün iftihar edilecek övünç kaynaklarına şeref olarak

Gece boyu onun faziletine dair menkıbeler anlatsalar[1] *şayet*
Yorulursun, zira o menkıbeler sayılamayacak kadar çoktur

Ondan önce gözler görmemiştir
Engin bir denizin defnedilip gömüldüğünü

Ona ait cömertlik fermanları dürüldü
Onun daha önce, dalgalanan fazilet sancakları vardı

Rabb'inin davetine çağrıldığında koşup gitti
Şevkle, şükranla, müjde almış şekilde

1 K: sınırlandırılacak

ورثاه ابنه الأكبر بعد الممات بقصيدة، فلنذكر منها بعض الأبيات:

قصيدة

فلكُلّ نفس أن تمُوت وتُقبرا ولكُلّ أنف شامخ أن يعفرا

ولكُلّ سيف لا محالة كلّة ولكُل رمح الطعن أن يتكسرا

٥ ولكُلّ روض أن يُغيّر حسنه من بعد أن قد صار روضًا أزهرا

ولكُلّ أمر غاية ونهاية ولكُلّ خطب العزّ أن يتعسّرا

أين السّليل الطّاهر الشّيخ النقيّ من كان في العلم الرئيسُ الأكبرا

قاضي قُضاة المُسلمين على الهدى شيخًا ترى في الفضل بحرًا أخضرا

حسن الفِعال كاسمه صفاته فبمثله متكاملًا من أبصرا

١٠ وكفى له كون ابن بنت المُصطفى شرفًا على جمّ الفخار ومفخرا

لو بتّ أحصوا[١] من مناقب فضله لعييت إذ تيك المنى لن تحصرا

ما كان تبصر أعين من قبله أن يلحد البحر العظيم ويقبرا

طُويت مناشر جوده من بعد أن كانت له أعلام فضل تنشرا

فمضى لدعوة ربّه لما دُعي متشوّقًا متشكّرا مُستبشرًا

١ ق: أحصر.

Cennet bahçeleri rahmet yağmurlarıyla sulanıp dursun
Misk, anber ve hoş kokular içinde

Allah'ım! Onun ruhunu hoşnut et mezar içinde
Esen yelin gelip gittiği[1] *her seferinde*

Vallahi sizi anmanın verdiği lezzetleri unutmayacağım
Ayrılık acısından ölüp haşredilene dek

Toprağa gömülüp bizden ayrı düşsen de
Senin övgüye mazhar yâdın bizden ayrı değildir

Beni ayrılığınla uykusuz bırakan sensin
Bundan önce gece yürüyüşünün ne olduğunu bilmezdim[2] **[41b]**

İçinde uyuduğun mezara ne mutlu!
Parlak, nurlu dolunaya komşu oldu

Nimet bahçelerinde sonsuza dek kalasın
Ey namaz kılan, oruç tutan ve zekât verenlerin en hayırlısı!

Rabb'in sana cennet havuzlarından[3] *içirsin*
Susuz kalınan o haşir gününde, temiz Kevser sularından

1 50b K
2 51a L
3 K: şaraplarından

لا زال تسقى من غوادي رحمة روضاته عطرًا وطيبًا عنبرًا

يا ربّ روّح روحه في قبره ما أقبل الرّيح النسيم وأدبرا[1]

والله ما أنسى لذائذ ذكركُم حتّى أَموت على الفراق وأُحشرا

إن كنتَ عنّا في التُّراب مغيَّبًا ما ذكرك المحمُود عنّا مهجرا

٥ أنت الّذي أسهدتني بفراقه ما كنت أدري قبله دلج السرى[2] [٤١ب]

طُوبى لقبر أنت فيه مضاجع قد جاور البدر الزهيّ الأنورا

لا زلتَ في روض النّعيم مخلّدًا يا خير من صلّى وصام وأفطرا

وسقاك ربّك من حياض[3] جنانه يوم الظما ماءً طهورًا كوثرًا

١ ٥٠ب ق
٢ ٥١أ ل
٣ ق: رحيق.

[Muslihuddin Efendi "Dâvudzâde"]

Dâvudzâde olarak bilinen Muslihuddin Efendi, [Sultan II. Selim devrinin] ileri gelenlerinden[1] biridir.

O (Allah rahmet eylesin), zamanının erdemlilerinden ve çağının örnek[2] şahsiyetlerinden ders aldı. Bunlardan biri Kutbüddinzâde olarak bilinen Muhyiddin Efendi'dir. Sultan Süleyman'ın muallimi Hayreddin Efendi'ye mülâzım oldu. Yirmi beş akçe ile Bursa'da Çendik Medresesi, otuz akçe ile Yenişehir kasabasında Süleyman Paşa Medresesi idaresini üstlendi. Süleyman Paşa Medresesi'ne ikinci defa vazife mertebesi kırk akçe olarak görevlendirildi. Sonra İstanbul'un dışında bulunan Kasım Paşa Medresesi'ne atandı. Oradan Hankah Medresesi'ne, sonra Hasekiye Medresesi'ne, sonra Semâniye medreselerinden birine, sonra da Selim Han Medresesi'ne naklolundu. Medîne-i Münevvere kadılığına atandı. Harem-i Şerîf'e varır varmaz kölelerini âzat ettiği ve büyük bir özenle hac ibadetini yerine getirdiği anlatılır. Az bir zaman geçtikten sonra her şeyi duyan Rabb'inin katına intikal etti. Cennetü'l-bakî mezarlığına defnedildi.

Merhum, ilimlerde otorite sahibi idi. Yumuşak başlı,[3] sahih bir inanca sahip, himmeti âlî olup fazlasıyla cömert biriydi. Arkadaşları bir felâkete uğradığında onlarla olan eski hukuklarına uyardı. O (Allah rahmet eylesin), genel olarak gayret ve basîret sahibi idi. Bununla birlikte maalesef onda İbn Hazm'a ait bir özellik vardı. Beyân erbabı bazı kimseler İbn Hazm hakkında şunu demişlerdir: "İbn Hazm'ın dili[4] ile Haccâc b. Yûsuf'un kılıcı kardeştir." Allah o ikisinin günahlarını silsin, iyiliklerini kat kat arttırsın.

O (Allah rahmet eylesin), ders esnasında Şerîf el-Cürcânî'nin *Şerhu'l-Miftâh*'ının bazı bölümlerine hâşiyeler yazmıştır.

1 L: İlmiyle amel eden âlimlerden
2 L: az bulunan
3 51a K
4 51b L

[المولى مصلح الدّين «داوُد زاده»]

ومن هؤُلاء السّادة[1] المولى مصلح الدّين المشتهر بداوُد زاده.

قرأ (رحمه الله) على أفاضل عصره وأماثل[2] دهره؛ منهم المولى محيي الدّين الشهير بقطب الدّين زاده، ثمّ صار ملازمًا من المولى خير الدّين معلم السُّلطان سُليمان، ثمّ تولى مدرسة چنديك ببروسه بخمسة وعشرين، ثمّ مدرسة سُليمان پاشا بقصبة يكي شهر بثلاثين، ثمّ بها ثانيًا بأربعين، ثمّ مدرسة قاسم پاشا خارج قسطنطينية، ثمّ نقل عنها إلى مدرسة خانقاه، ثمّ إلى مدرسة الخاصكية، ثمّ إلى إحدى المدارس الثمان، ثمّ إلى مدرسة سليم خان، ثمّ قلّد قضاء المدينة المنورة. يُحكى أنّه لمّا دخل الحرم أعتق مماليكه واجتهد في أداء مناسك الحج، واهتمّ غاية الاهتمام، وبعد قليل انتقل إلى جوار ربّه السّميع، ودُفن بالبقيع.

وكان المرحوم صاحب أيدٍ في العلوم، سهلَ القياد[3] صحيحَ الاعتقاد، ذا همّة عليّة وسماحة جليّة، يُراعي مع الإخوان الخلّان الحُقُوق السّابقة إذا نزلت بهم بائقة. وبالجُملة كان (رحمه الله) صاحب عزم وحزم إلّا أنّ فيه خصلة ابن حزم الّذي قال في شأنه بعضُ أربابِ البيان: «لسان[4] ابن حزم وسيف الحجّاج شقيقان.» محا الله سيّآتهما وضاعف حسناتهما.

وقد علّق (رحمه الله) في أثناءِ الدّرس حواشيَ على بعض المواضع من شرح المفتاح للشريف الجرجانيّ.

---

١ ل: العلماء عاملين.
٢ ل: نوادر.
٣ ٥١أ ق
٤ ٥١ب ل

[Mahmud Efendi Sarâyî "Mehmed Paşa Muallimi"]

Sadrazam Mehmed Paşa Muallimi Mahmud Efendi, [Sultan II. Selim devrinde] hayatın önderlik nasip ettiği,[1] olağandışı şekilde pek çok faziletli insanın önüne geçen ve şeref[2] meydanlarında dilediği gibi **[42a]** hareket eden kimselerden biridir.

Saray kasabasında doğdu. İlim tahsil etmek ve istifade etmek amacıyla oradan ayrıldı. Pek çok erdemli ve ileri gelen [âlimin] yanında ilimle uğraştı. Abdülbâki Efendi ve Sâlih Efendi'den dersler okudu. Mâlûl olarak bilinen Muhyiddin Efendi'ye mülâzım oldu. Sonra yirmi akçe ile Hasköy Medresesi'nde, yirmi beş akçe ile İstanbul'da Hoca Hayreddin Medresesi'nde dersler verdi. Orada otuz akçe ile ikinci defa görev yaptı. Kırk akçe ile İstanbul'da Rüstem Paşa Medresesi'nde müderrislik yaptı. Orada vazife derecesi elli akçe oldu. Sonra Ebû Eyyûb el-Ensârî Medresesi'ne, oradan Semâniye medreselerinden birine, oradan da Sultan Süleyman'ın binâ ettiği medreselerden birine naklolundu. Kahire kadılığına getirildi. Piramitleriyle [bilinen] Mısır'a varıp arzusunu yerine getirmesinden[3] iki ay sonra, 977 senesi mübarek Muharrem ayının dördüncü gününde vefat etti.

Merhum, bazı ilimlerde hisse sahibiydi. İnancı sahih,[4] ahlâkı güzel biriydi. İmkânı ve gücü olmasına rağmen insanlara eziyet etmezdi. Kadılık vazifesini, tam bir istikamet üzere yerine getirdi. Yüce[5] Allah kıyamet gününde ona bol bol ihsanda bulunsun.

1 L: İlim ve faydalı olmakla tanınanlardan
2 L: Zaman
3 51b K
4 52a L
5 K -Yüce

[المولى محمُود السرايي]

وممّن (ألقى إليه الدّهر قيادة)[1] فتقدّم على كثير من الأفاضل على خلاف العادة، وتحرّك في ميادين العزّ[2] كيفَ يَشاء، [٤٢أ] المولى محمُود معلّم الوزير الكبير محمّد پاشا.

٥ ولد بقصبة سراي فخرج منها راغبًا في التّحصيل والاستفادة، واشتغل على كثير من الأفاضل والسادة، وقرأ على المولى عبد الباقي والمولى صالح، وصار ملازمًا من المولى محيي الدّين الشهير بالمعلول، ثمّ درّس في مدرسة خاص كوي بعشرين، ثمّ مدرسة خواجه خير الدّين بقسطنطينية بخمسة وعشرين، ثمّ بها ثانيًا بثلاثين، ثمّ مدرسة رستم پاشا بقسطنطينية بأربعين، ثمّ صار وظيفة فيها خمسين، ثمّ نقل إلى ١٠ مدرسة أبي أيّوب الأنصاري، ثمّ إلى إحدى المدارس الثّمان، ثمّ إلى إحدى المدارس الّتي بناها السُّلطان سُليمان، ثمّ ولي قضاء القاهرة. فبعد شهرين من الظفر[3] بالمرام والدُّخُول إلى مصر ذات الأهرام، توفّي في رابع محرم الحرام سنة سبع وسبعين وتسعمائة.

وكان المرحوم مشاركًا في بعض العلوم، صحيح العقيدة[4]، صاحب الأخلاق ١٥ الحميدة، لا يُؤذي النّاس مع كمال قدرته ونهاية مكنته. وقد باشر القضاء بكمال الاستقامة، جزاه الله تعالى[5] بمزيد إحسانه يوم القيامة.

---

١ ل: اشتهر بالعلم والإفادة.
٢ ل: دهر.
٣ ٥١ب ق
٤ ٥٢أ ل
٥ ق – تعالى.

[Muslihuddin Efendi "Sultan Cihangir Muallimi"]

Sultan Cihangir'in Muallimi olarak bilinen Muslihuddin Efendi, [Sultan II. Selim devrinin] ilmiyle amel eden âlimlerinden[1] biridir.

O (Allah rahmet eylesin), yakın bir kasaba olan Eğridir'de doğdu. Gençliğini ilim tahsil etmekle geçirdi. Kolları sıvayıp çalıştı ve [ilmiyle] temayüz etti. Yetenekli kişilerin halkasına dâhil oldu. Çivizâde olarak bilinen efendinin hizmetine girene kadar [ilmiyyenin] alışıldık yolunu tuttu. Sonra Abdülvâsi Efendi'nin hizmetine girip ondan ne [kadar bilgi] alınabilecekse aldı. Onun yanında emellerine ulaştı. Ondan mülâzım olunca Abdülvâsi Efendi onu Dimetoka'da kendisinin inşa ettiği medreseye yirmi akçe ile [müderris olarak] atadı. Orada vazife derecesi yirmi beş akçeye çıkartıldı. Adı geçen [Abdülvâsi] Efendi **[42b]** vefat edince o medresede emekli olup kanaat eteğine yapıştı. Nefsini elinden geldiğince terbiye etmeye çalıştı. Üzerinden kısa bir süre geçince Sultan Süleyman oğlu Sultan Cihangir'in muallimi olarak atandı. Hayat onun ateşini söndürüp izlerini silinceye kadar Sultan Cihangir'in eğitimine devam etti. Emeklilik ödeneği olarak kendisine her bir gün için elli akçe tayin edildi. Sonra ücreti yirmi akçe arttırıldı. Vefat edinceye kadar[2] bu şekilde devam etti. Bu [vefat], 977 senesi[3] Muharrem ayında gerçekleşti.

O (Allah rahmet eylesin), etkili bir âlim, muttakî bir dindar idi. Çabuk anlayan, güçlü zihinli, güzel ahlâklı bir kişiydi. Allah onun toprağını bol etsin, mekânını cennet eylesin.

1 L ilmiyle âmil; K: büyük âlimlerden
2 52a K
3 52b L

[المولى مصلح الدّين "معلّم السُّلطان جهانكير"]

ومنهم العالم العامل[1] المولى مصلح الدّين الشهير بمعلّم السُّلطان جهانكير.

وقد نشا (رحمه الله) في القرية القريبة أكردير، وشبّ على تحصيل العلم وشمّر عن ساق الاجتهاد حتّى تميّز وانتظم في سلك أرباب الاستعداد، وسلك في الطّريقة ٥ المُعتادة حتّى وصل إلى خدمة المولى المشتهر بجوي زاده، ثمّ وصل إلى خدمة المولى عبد الواسع فنال به ما نال وحصّل عنده الآمال، فلمّا صار ملازمًا منه قلّدهُ المدرسة الّتي بناها بقصبة ديمتوقه بعشرين، ثمّ زاد في وظيفته فصارت خمسة وعشرين، ولمّا توفّي [٤٢ب] المولى المزبُور تقاعد في المدرسة وتشبّث بذيل القناعة، واشتغل بتهذيب نفسه بقدر الاستطاعة، ولمّا مضى عليه بُرهة من الزّمان، نُصب ١٠ معلّمًا للسُّلطان جهانكير ابن السُّلطان سُليمان، فدام على تعليمه إلى أن أخمد الدهر ناره وعفى آثاره، وعُيّن له كلّ يوم خمسُون درهمًا على طريق التقاعد، ثمّ زيد عليه عشرُون، فدام[2] عليه حتّى ألمّ به ريب المنون، وذلك في المحرم سنة[3] سبع وسبعين وتسعمائة.

وكان (رحمه الله) عالما عاملًا وورِعًا ديّنا، سريع الفهم، قويّ الذّهن، حسن ١٥ الأخلاق، طيّب الله ثراه وجعل الجنّة مثواه.

---

١ ل: الْعَامِل الْعَالم ، ق: الْعَالم الْخطير.
٢ ٥٢أ ق
٣ ٥٢ب ل

[Muhyiddin Efendi "İbnü'n-Neccâr"]

İbnü'n-Neccâr olarak bilinen Muhyiddin Efendi, [Sultan II. Selim devrinin] hayırlı âlimlerinden biridir.

O (Allah rahmet eylesin), Üsküp kasabasında doğdu. Marifet talep etmek amacıyla oradan ayrılıp tüm bilginlerden istifade etti. İshak Efendi'ye varıp bilgilerini, elde ettiklerini arttırdı. Öyle ki [İshak Efendi'ye] iade yoluyla mülâzım oldu. Sonra yirmi akçe ile Tire kasabasında Orta Medrese'de, yirmi beş akçe ile Bursa'da Emir Hamza Medresesi'nde, otuz akçe ile Çekmece'de Abdüsselâm Medresesi'nde, kırk akçe ile Sofya kasabasında Mehmed Paşa Medresesi'nde, elli akçe ile Edirne'de Halebiye Medresesi'nde müderrislik yaptı. [Halebiye'den] Bursa Sultâniyesi'ne, oradan Semâniye medreselerinden birine naklolundu. Bağdat kadılığına getirildi. Sonra bu görevden azledilip emeklilik ödeneği olarak kendisine her bir gün için yetmiş akçe tayin edildi. O (Allah rahmet eylesin), 977 senesinde vefat etti.

O (Allah rahmet eylesin), erdemli bir âlim ve zeki bir edebiyatçıydı. Selim bir fıtrata, sağlam bir zihne sahipti. Hoş sohbet, arkadaşlığı tatlı biriydi. Kibirden ve kendini büyük görmekten uzaktı. Saf altın gibi **[43a]** saf ve temiz biriydi. O (Allah rahmet eylesin), Türkçe ve Arapça şiirler yazardı. Bu [manzume] ona aittir:[1]

Şiir[2]

Ey insanları en güzel şekilde yaratan!
İnsanları en yüce melekelerle[3] üstün kıldın
Her bir sıfatta ve her yönden[4]

Ne mutlu o ruhlara,[5] en nefis şeyleri Senin uğrunda harcamıştır
Ey bana kurtuluş yollarını bahşeden [Rabb'im]!
Sıkıntı zamanında, Sana itaat eder, hükmünü kabul ederim

1 K, L -Bu [manzume] ona aittir:
2 M -Şiir
3 53a L
4 52b K
5 M: ruha

[المولى محيي الدّين «ابن النجّار»]

ومن العلماء الأخيار المولى محيي الدّين الشهير بابن النجّار.

نشأ (رحمه الله) في قصبة أسكوب، فخرج منها طالبًا للمعارف ومستفيدًا من كلّ عارف، واتّصل بالمولى إسحق، فأكثر من التّحصيل والاستفادة حتّى صار ملازمًا منه بطريق الإعادة، ثمّ درّس بالمدرسة الوُسطى بقصبة تيره بعشرين، ثمّ مدرسة الأمير حمزة بمدينة بروسه بخمسة وعشرين، ثمّ مدرسة عبد السّلام بچكمجه بثلاثين، ثمّ مدرسة محمّد پاشا بقصبة صوفية بأربعين، ثمّ المدرسة الحلبية بأدرنه بخمسين، ثمّ نقل إلى سلطانيّة بروسه، ثمّ إلى إحدى المدارس الثمان، ثمّ ولي قضاء بغداد، ثمّ عُزل عنه وعيّن له كلّ يوم سبعُون درهمًا بطريق التقاعد. توفّي (رحمه الله) سنة سبع وسبعين وتسعمائة.

وكان (رحمه الله) عالمًا فاضلًا أديبًا لبيبًا، صاحب طبعٍ سليمٍ وذهنٍ مُستقيم، لذيذَ الصُّحبة حُلو المقاربة، عاريًا عن الخيلاء والكِبر، صافيًا كصفاء [٤٣أ] العقيان والتبر. وكان (رحمه الله) ينظم الشّعر بالتركي والعربي وله[١]:

شعر[٢]

يا من خلَق الخلقَ على أحسن ذات ... ميّزت ذوي النُّطق بأعلى الملكات[٣]

في كلّ صفات من كلّ جهات[٤]

طُوبى لنفُوس[٥] بذلَت أنفسَ شيء ... في حبّك يا معطِي أسباب نجاتي

طوعًا قبولًا حِين العقبات

١ ق ، ل – وله.
٢ م – شعر.
٣ ٥٣أ ل
٤ ٥٢ب ق
٥ م: لنفس.

Hayatımda bir an bile senin buyruğuna uymadım
Tüm ömrümü arzu ve istekler uğrunda sarf ettim
Fakat hepsi hayatıma ait keseden harcanıp gitti

Ey Allah'ım, kim pişmanlıkla senin kapına gelirse
5 *Tevbe ile [günahları], ağacın yaprakları gibi düştüğünde*
En büyük âsi de olsa eli boş dönmez[1]

Affetmeni diliyorum, ey günahlarımı bağışlayan Rabb'im
Zira günahlarımın çok olduğunu ikrar ediyorum
Dua ettiğim vakitte, [affeyle] hepsini ve tamamını[2]

1 M: döner
2 M -Dua ettiğim vakitte, [affeyle] hepsini ve tamamını

ما كنت على أمرك من عمري حينًا أسرفت مدى العُمر لأجل الشّهوات
لكن مرارًا من كيس حياتي

مَن جاء إلى بابك بالتوب إلهي إذ يسقط بالأوب كأوراق نبات
لا يرجع[1] خلو اجرام عُصاة

٥ أرجو بك أن تعفُو يا غافر ذنبي إذ كنتُ مقرًّا بوفور السقطات
كلًّا وجميعًا وقتَ الدّعوات[2]

١ م: راجع.
٢ م – كلًا وجميعًا وقتَ الدّعوات.

[Abdurrahman Efendi "Baldırzâde"]

Baldırzâde olarak bilinen Abdurrahman Efendi, [Sultan II. Selim devri] âlimlerinden biridir.

Babası, Bursa Sultâniyesi'nde müderris iken vefat etti. Merhum [Abdurrahman Efendi] fen ve ilim tahsiline yönelince etrafındaki sıradan halkla ve yüce şahsiyetlerle arkadaşlık kurdu. Öyle ki müftü Alâeddin Ali el-Cemâlî'ye mülâzım oldu. Bazı medreselerin [müderrislik] vazifesini üstlenip kendini ilme verdi ve ilmî çalışmalar yaptı. Tâ ki yirmi beş akçe ile Dimetoka kasabasında Oruç Paşa Medresesi'ne atanana kadar. Sonra otuz akçe ile İbnü'l-Hâc Hasan olarak bilinen efendinin medresesine, kırk akçe ile Tire kasabasında Arab Efendi Medresesi'ne, ilk görevli olarak Kalenderiye Medresesi'ne, elli akçe ile Halebiye Medresesi'ne, Ebû Eyyûb el-Ensârî Medresesi'ne, Semâniye medreselerinden birine, Edirne'de Sultan Bayezid Han Medresesi'ne [müderris olarak] atandı. Sonra Medine[1] (En üstün salât ve selâm[2] gece ve gündüz birbirini takip ettiği sürece, orada ikâmet eden Hz. Peygamber'in üzerine olsun) kadılığını üstlendi. Azledilip sonra Halep kadılığına atandı. Azledildi ve 977 senesinde **[43b]** vefat etti.

O (Allah rahmet eylesin), ilim sahibi olmakla tanınan biriydi. Ders verdiği dönemlerde atasözlerini toplamakla meşgul olurdu. Samimi[3] ve kararlıydı. Ders anlatımı mükemmel, tartışma üslûbu makbul, fıtratı övgüye lâyık idi. Ben Medine halkının onu çokça övdüklerine şahit oldum.

Yüce Allah ona merhamet etsin ve kıyamet gününde ihsanda bulunsun.

1 53a K
2 53b L
3 K: anlaşılır

[المولى عبد الرحن «بالدر زاده»]

ومنهم المولى عبد الرحمن المشتهر ببالدر زاده.

توفّي أبوه مدرّسًا بسلطانية بروسه، ولمّا توجّه المرحوم نحو تحصيل المعارف والعلوم، صاحب الأهالي والأعالي حتّى صار ملازمًا من المُفتي علاء الدّين عليّ الجمالي، ثمّ تولّى بعض المدارس وجعل يزاول العلوم ويمارس حتّى قُلّد مدرسة أورچ پاشا بقصبة ديمتوقه بخمسة وعشرين، ثمّ مدرسة المولى المشتهر بابن الحاج حسن بثلاثين، ثمّ مدرسة المولى عرب بقصبة ثيره بأربعين، ثمّ مدرسة القلندرية بالوظيفة الأولى، ثمّ المدرسة الحلبية بخمسين، ثمّ مدرسة أبي أيّوب الأنصاري، ثمّ إحدى المدارس الثمان، ثمّ مدرسة السُّلطان يايزيد خان بأدرنه، ثمّ قُلّد قضاء المدينة[1] على ساكنها أفضل الصّلوات[2] ما تعاقب النُّور والظلمات، ثمّ عُزل ثمّ قلّد قضاء حلب، ثمّ عزل وتُوفّي سنة سبع وسبعين وتسعمائة [٤٣ب].

وكان (رحمه الله) معرُوفًا بالعلم وجمع الأماثل في زمن تدريسه، نصيحًا[3] حازمًا جيد المحاضرة، مقبُول المناظرة، محمُود السّيرة في قضائه. وقد رأيت أهل المدينة يبالغون في ثنائه، رحمه الله تعالى وأحسن إليه يوم جزائه.

---

١ ٥٣أ ق
٢ ٥٣ب ل
٣ ق: فصيحا.

[Muslihuddin Efendi "Bostan"]

Bostan olarak bilinen Muslihuddin Efendi, [Sultan II. Selim devrinin] erdemli âlimlerinden, zamanın ve çağların benzerleriyle iftihar ettiği seçkinlerin ve faziletlilerin övüncü biridir.

O (Yüce Allah rahmet eylesin), 904 senesinde Tire kasabasında doğdu. Büyüyüp, çocuk olmaktan çıkarak ders talep etme çağına[1] gelince gevşekliği ve uyuşukluğu bıraktı. Ağırdan almayı ve geri durmayı terk etti. Böylece bu memleketten çıktı, çalışma ve gayret eteğine yapıştı. Tâ ki ilim erbabının halkasına dâhil oldu. Muhyiddin el-Fenârî Efendi ve Şücâ' Efendi gibi kendileriyle bir araya gelinmesi mümkün olan bütün fazilet ehli insanlarla bir araya geldi. Sonra dizginlerini İbn Kemal ismiyle bilinen büyük âlim Kemalpaşazâde ile çalışmaya çevirdi. Sıkı bir şekilde ilim tahsil etmeye yoğunlaştı. İlimlerin dizginlerini ele geçirdi. İbn Kemal'in yanında mümkün olduğunca fazilet elde etmeye çalıştı. Marifet meydanında yarışa katılıp öne çıktı. Bu meydanda en uzak mesafeyi koştu. İlerleme evini en sağlam temeller üzerine inşa etti. Sultan Süleyman muallimi Hayreddin[2] Efendi'ye mülâzım oldu. Sonra Bursa şehrinde[3] Yegân Efendi Medresesi [müderrisliğini] üstlendi. Sonra ona bazı işler tahsis edildi. Bazı sebeplerden dolayı değişik kasabaların kadılıklarını tercih etmek zorunda kaldı. Sağlam kararlarıyla görev yapmaya başladıktan bir müddet sonra kadılıktan ayrıldı. Kırk akçe ile Tire kasabasında Arab Efendi Medresesi [müderrisliğini] aldı. Sonra hayat ona destek çıktı ve zaman ona yardım etti. Zira Sultan Süleyman'ın zevcesine intisap etti. Bunun üzerine [Hürrem Sultan], İstanbul'da inşa ettiği medreseyi ona bağışladı. Kısa bir süre sonra **[44a]** Semâniye medreselerinden birine naklolundu. Sonra Bursa kadılığına, oradan Edirne kadılığına, oradan da İstanbul kadılığına atandı. Kadılık süresi dört yıla ulaşınca Anadolu kazaskerliğine getirildi. On gün sonra Çivizâde olarak bilinen Mehmed Efendi Rumeli kazaskerliği yaparken vefat edince onun yerine Rumeli kazaskeri oldu. Bu görevde beş sene kaldı. Azledilip kendisine her bir gün için yüz elli akçe [emeklilik maaşı] bağlandı. 977 senesi Ramazan ayının son on günü içerisinde vefat etti. Kadir gecesinde İstanbul'un dışında Seyyid Buhârî Zâviyesi yakınına defnedildi.

1 L: zamanına
2 53b K
3 54a L

[المولى مصلح الدّين «بستان»]

ومنهم العالم الفاضل فخر الأماجد والأفاضل الّذي يفتخر بمثله الأدوار والأزمان، المولى مصلح الدّين المشتهر ببستان.

ولد (رحمه الله) تعالى سنة أربع وتسعمائة بقصبة ثيره، فلمّا نشأ وشبّ وبلغ، أبان[1] الطّلب ترك التواني والتناعس وهجر التقاعد والتقاعس. فخرج من تلك البلاد وتشبّث بذيل السّعي والاجتهاد حتّى انتظم في سلك أرباب الاستعداد، واجتمع من الأفاضل بمن يُمكن معه الاجتماع، كالمولى محيي الدّين الفناري والمولى شُجاع. ثمّ عطف الزّمام نحو الاشتغال على المولى المُعظّم المشتهر بابن الكمال، فجعل العكوف على التّحصيل لزامًا، فملك من العلوم عنانًا وزمامًا، وأحرز عنده من الفضائل ما أحرز، سابق في مضمار المعارف فبرز، وجرى في ميدانها إلى أبعد أمد، وبنى بيت التّقدُّم على أثبت عمَد، وصار ملازمًا من المولى[2] خير الدّين معلّم السُّلطان سُليمان، ثمّ تقلّد مدرسة المولى يكان بمدينة[3] بروسه، ثمّ عُيّن له بعض الأمور، واقتضت بعض الحيثيات اختياره قضاء بعض القصبات، ثمّ رجع عنه بعد ما باشر القضاء برأيه الرصين، وأخذ مدرسة المولى عرب بقصبة ثيره باربعين، ثمّ ساعده الدّهر وأعانه الزّمان، حيثُ انتسب إلى زوجة السُّلطان سُليمان، فأعطته مدرسته المبنيّة في قسطنطينية المحمية. فبعد قليل من الزّمان نُقل إلى [٤٤أ] إحدى المدارس الثمان، ثمّ قُلّد قضاء بروسه، ثمّ قضاء أدرنه ثمّ قضاء قسطنطينية. فلمّا وصل مُدّة قضائه إلى أربع سنين ولي قضاء العسكر بولاية أناطولي. فبعد عشرة أيّام توفّي المولى الشّيخ محمّد المشتهر بچوى زاده وهو قاض بالعكسر بولاية روم ايلي، فنقل المرحوم إلى مكانهِ، واستقرّ فيه خمس سنين. ثمّ عزل وعيّن له كلّ يوم مائة وخمسُون درهمًا، وتُوفّي في العشر الأخير من رمضان سنة سبع وسبعين وتسعمائة، ودفن ليلة القدر بقرب زاوية السّيّد البُخاريّ خارج قسطنطينية.

---

١ ل: أيام.
٢ ٥٣ب ق
٣ ٥٤أ ل

O (Allah rahmet eylesin), erdemlilerin ileri gelenlerinden, âlimlerin büyüklerinden biriydi. Güzel görünüşüyle insanların içini açardı. Zekâsı örnek olarak gösterilirdi. Fıtratının saflığına, temizliğine, [aklının] çabuk kavrayışına insanlar özenirdi. Akıllı, kıvrak zekâlı, anlayışlı, zeyrek, benzersiz[1] edepliydi. Tartıştığı vakit benzersiz bir şekilde şüphe bırakmayacak deliller sunar, akıllı, zeki insanları sustururdu. Büyük tefsirlerin meşhur olanları onun hafızasındaydı,[2] sanki gözlerinin önünde serilmiş gibiydi. Aklî ilimlere gelince o, bu ilimleri perçeminden yakalamış olup bu iş için biçilmiş kaftandır.

[Muslihuddin Efendi], *Beyzâvî Tefsiri*'ne En'âm sûresine kadar hâşiye yazdı. Başka konulara da hâşiyeler yazdı. Ne var ki zühd ve takvâ yoluna girip bu yolun gereklerini yerine getirdiği için bunları temize çekmeye ve tamamlamaya imkân bulamadı. İlmi ve takvâyı bir araya getiren, şerefli şeriatın ipine en güçlü şekilde yapışan biriydi. Kur'ân-ı Kerîm'i ezberlemişti. Her hafta namazlarında bir kez Kur'ân'ı hatmederdi. Bir gün "Elli seneden beri kazaya kalmış bir sabah namazım olmamıştır." dedi. Diğer [namazlar kim bilir] nasıldır! O (Allah rahmet eylesin), "Şüphesiz ki ben Ramazan ayında öleceğim ve **[44b]** Kadir gecesinde defnedileceğim." diyordu. Dediği gibi de oldu. Onun zamanının şeyhleri "O, tasavvuf yolunu tamamladı." dediler.

Merhum babam Bâlî b. Mehmed, Bostan Efendi'nin ilimle uğraştığı zamanlarda ortağı idi. Kemalpaşazâde Efendi ile Çivizâde Efendi arasında vukû bulan hadisede, adı geçen büyük âlim Kemalpaşazâde'ye mülâzım oldu. Bu olayın özeti şu şekildedir: Kemalpaşazâde Efendi, Semâniye medreselerinden birini açınca Muhyiddin el-Fenârî, Kadri Efendi, Çivizâde Efendi,[3] İsrâfilzâde Efendi ve İshak Efendi'yi sınava tâbi tuttu. Bu sınav *el-Hidâye, et-Telvîh* ve *el-Mevâkıf* kitaplarından yapıldı. Bu [âlimler] kitapları dikkatli bir şekilde inceleyerek okudular ve çeşitli risâleler yazdılar. O zaman Kemalpaşazâde Efendi başkent, güvenli şehir İstanbul'un[4] müftüsü idi. Kemalpaşazâde Efendi bundan önce fıkıh usûlü alanında adını *Tağyîrü't-Tenkîh* koyduğu bir kitap yazmıştı.[5]

1 M -benzersiz | 54a K
2 54b L
3 54b K
4 K, L -güvenli şehir İstanbul'un
5 55a L

كان (رحمه الله) من أكابر العلماء والفحول الفُضلاء، ينشرح النُّفُوس بروائه، ويُضرب المثل بذكائه، يغبطه النّاس على نقاء قريحته وسُرعة بديهته، ألمعيًّا فطنًا لبيبًا لوذعيًّا فذّا[1] أديبًا. وكان إذا باحث أقام للإعجاز برهانًا، وأصمت ألبابًا وأذهانا، وكانت المشاهير من كبار التفاسير مركوزة في صحيفة خاطره[2] كأنّها موضُوعة لدى ناظره، وأمّا العلوم العقليّة فهو ابنُ بَجْدَتِها وآخذ بِنَاصِيَتها.

وقد كتب حاشية على تفسير البيضاويّ لسورة الأنعام، وعلّق حواشي على مواضع أخر، إلّا أنّه لم يتيسّر له التبييض والإتمام، بسبب أنّه سلك مسلك الزّهد والصّلاح، واتّسم بسمة أصحاب الفوز والفلاح، وكان جامعًا بين العلم والتّقوى، متمسّكًا من حبال الشّريعة الشّريفة بالسّبب الأقوى، وكان يحفظ القُرآن الكريم ويختم في صلواته في كلّ أسبوع مرّة. وقال يومًا: «إنّي مُنذُ خمسين سنة، لم يتّفق لي قضاء صلاة الصُّبح» فكيف غيرها. وكان (رحمه الله) يقُول لا بُدّ إنّي أموت في رمضان وأدفن [٤٤ب] ليلة القدر، وكان الأمر كما قال، وكان مشايخ زمانه يقُولُون إنّه كمّل الطّريقة الصُّوفيّة.

وكان المرحوم الوالد بالي ابن محمّد شريكًا له في زمن اشتغاله، وصار ملازما من المولى المعظم كمال پاشا زاده في القضيّة الواقعة بين المولى المزبُور والمولى جوي زاده. وخلاصة ذلك الخبر أنّه لمّا فتح إحدى المدارس الثمان امتحن المولى محيي الدّين الفناري والمولى القادري والمولى جوي زاده[3] والمولى إسرافيل زاده والمولى إسحق. ووقع الامتحان من عدّة كتب الهداية والتلويح والمواقف، فطالعوا فيها وحرّروا رسائل، وكان المولى كمال پاشا زاده يؤمئذ مفتيًا بدار السلطنة السنيّة قسطنطنيّة المحميّة[4]، وكان قد كتب[5] قبل هذا كتابًا في أصول الفقه وسمّاهُ تغيِير التّنقيح،

١ م – فَذّا. | ٥٤أ ق
٢ ٥٤ب ل
٣ ٥٤ب ق
٤ ق، ل – السنيّة قسطنطنيّة المحميّة.
٥ ٥٥أ ل

İmtihanda, Kemalpaşazâde'nin bu kitabının *et-Tenkîh* adlı kitabın müellifi [Sadrüşşerîa'ya] reddiye içerdiği yer tevafuk etti. Çivizâde Efendi bunu görünce, kendi risâlesinde "Denildi ki (kīle)" lafzıyla o reddiyeyi nakletti ve buna cevap verdi. Sınav tamamlanıp Çivizâde'nin üstünlüğüyle sonuçlanınca onun bazı düşmanları adı geçen müftüye giderek şöyle dediler: "Çivizâde risâlesinde senin ifadelerini küçümseyerek ve eksilterek nakletti." Müftü öfkelendi ve [Çivizâde'yi] Sultan'a şikâyet etti. Sultan [Çivizâde'nin] hapis, müftünün teselli edilmesini emretti. Bu durumu açığa kavuşturacak birini müftüye gönderdi. Müftü, "Onun katli dışında bir şey beni teselli etmez." dedi. Sultan [Çivizâde'nin] denizde [boğdurularak] katledilmesine karar verdi fakat onun fazilet ve takvâ sahibi olduğunu duyduğu için bu kararını uygulamada acele etmedi. Sonra Sultan, bazı ileri gelenleri, müftünün öfkesinin giderilmesi, bu öfke ateşinin söndürülmesi hususunda yönlendirdi. Bunun üzerine âlimlerden birtakım kişiler ve başka insanlar bu konuda gayret gösterdiler. Müftüye yalvardılar, [Çivizâde'nin] yazdığı risâleyi değiştirip ona sundular. "Çivizâde hakkında anlatılanlar yalan ve iftiradan ibarettir." dediler. [Bu aracılar Müftü Kemalpaşazâde'nin] [Çivizâde'yi] affa meylettiğini hissedince **[45a]** onu huzuruna çıkarttılar. [Çivizâde], müftünün makamına girince onun ayağını öpüp oradan çıktı. Sultan onu affedip Edirne'de mücâvir olan [Peykler ve Saatli] medreselerinden bir medreseye[1] gönderdi. Onun[2] Semâniye medreselerine girişini yasakladı. Sultan, müftüye, önceki meselede teselli olması, affettiğinden[3] dolayı da mükâfat olması maksadıyla ihsanlar gönderdi. Ona kitap, elbise ve başka [hediyeler] yolladı. Ona mülâzım olmak üzere pek çok öğrenci belirlemesini istedi, o da belirledi. [Müftünün] (Allah rahmet eylesin) [mülâzım olarak] belirledikleri içerisinde merhum babam Bâlî b. Mehmed de vardı. Babamın kalbinde [Bostan Efendi'nin] önemli bir yeri vardı. Sonra merhum babam, yirmi akçe ile Hasköy Medresesi'nde, yirmi beş akçe ile Edirne'de Emîrü'l-ümerâ Medresesi'nde dersler verdi. Sonra bazı işler onu kadılık görevini seçmeye sevk etti. Kadılık mertebesi yüz otuz akçeye çıkartıldıktan sonra Budin kasabasına yolculuk yaparken Çorlu kasabasında vefat edinceye kadar pek çok makamda görev aldı. Adı geçen kasabada defnedildi. Bu [vefat], 957 senesi Recep ayında gerçekleşti. O (Allah rahmet eylesin), 901 senesinde doğdu. Ben ondan sarf ve nahiv biraz da fıkıh okudum. Ben o zaman on yaşımı[4] yeni tamamlamıştım.

1 K -medreseye
2 55a K
3 55b L
4 K: akıl yaşımı

فاتّفق أنّ له في محلّ الامتحان من ذلك الكتاب ردًّا على صاحب التّنقيح، فلمّا وقف عليه المولى جوي زاده، نقله في رسالته بلفظ قيل وأجاب عنه، فلمّا تمّ الامتحان وتقرّر رُجحان المولى جوي زاده، سعى بعض أعدائه إلى المُفتي المزبُور بأنّه كتب كلامك في رسالته بتخفيفٍ وتنقيص. فغضب المُفتي وشكا إلى السُّلطان، فأمر بحبسه وتسلية المُفتي، فأرسل إليه مَن يتعرف ذلك، فقال المُفتي: «لا أتسلّى بدُون قتله.» فعزم السُّلطان على أن يقتله في البحر، إلّا أنّه لم يُسارع فيه لِما أنّه كان يسمع في المولى جوي زاده من الفضل والتّقوى، ثمّ أشار إلى بعض الرؤساء بأن يسعوْا في إزالة غضب المُفتي وإثارة ناره، فسعى طائفة من العلماء وغيرهم، استشفعوا وتضرّعُوا إليه وغيّروا الرسالة وعرضوها عليه، وقالُوا إنّ ما ذكر كذب وافتراء عليه، فلمّا أحسوا [٤٥أ] منه الميل إلى العفو أتوا به إليه. فلمّا دخل عليه باس نعله، فخرج من عنده، فعفا عنه السُّلطان وذهب إلى مدرسة[١] إحدى المدرستين المتجاورتين بأدرنه. وحُرِم[٢] من الدُّخُول في المدارس الثمان، ثمّ قصد السُّلطان إلى المُفتي بالإحسان تسليةً للأمر السّابق وجزاء للعفو[٣] المذكُور، فأرسل إليه من الكتب والألبسة وغيرها، وطلب منه أن يعيّن عدّة من طلبته للملازمة فعيّن (رحمه الله). فمِمّن عيّن المرحوم الوالد، وكان عنده بمرتبة، ثمّ درّس المرحوم بمدرسة خاص كوي بعشرين، ثمّ مدرسة أمير الأمراء بأدرنه بخمسة وعشرين، ثمّ ساقه بعض الأمور إلى اختيار منصب القضاء، وتولّى عدّة مناصب حتّى توفّي بقصبة چورلي، وهو مُسافر إلى قصبة بودين بعد تقليد قضائه بمائة وثلاثين. ودفن بالقصبة المزبورة، وذلك في شهر رجب سنة سبعة وخمسين وتسعامئة. وقد ولد (رحمه الله) سنة إحدى وتسعمائة، وقد قرأتُ عليه الصّرف والنحو ونبذا من علم الفُرُوع وأنا في ذلك مكمّل لأوّل العُقُود[٤].

١ ق – مدرسة.
٢ ٥٥أ ق
٣ ٥٥ب ل
٤ ق: الْعُقُول.

O (Allah rahmet eylesin), keskin zekâlı, temiz[1] mizaçlı, sağlam inançlı biriydi. İlimle uğraşan bir araştırmacıydı. İnsanlar tarafından böyle tanınırdı. Muteber pek çok ilmî kitabı, özellikle de hocası İbn Kemalpaşazâde Efendi'nin eserlerini kendi el yazısıyla yazardı. Öyle ki onun tüm kitap ve risâlelerini yazdı. [Hocasının] *Ferâiz Şerhi*'nin bazı kısımlarına ve *el-Islâh ve'l-Îzâh*'ın bazı bölümlerine hâşiyeler yazdı. Kelâm, astronomi ve hesap ilimlerinde otorite sahibi idi. Bu ilimlerdeki bazı konular hakkında[2] güzel metinler yazdı. O (Yüce Allah rahmet eylesin), övgüye lâyık bir fıtratla kadılık yaptı. Allah kıyamet gününde **[45b]** ona lutfuyla muamelede bulunsun.[3]

1 K: sahibi
2 55b K
3 56a L

وكان (رحمه الله) حديد الذّهن، صفيّ[1] القريحة، صحيح العقيدة، بحّاثًا بالعلم، معرُوفًا به بين الأهالي. وقد كتب كثيرًا من المُعتبرات بخطّه، خُصُوصًا مؤلّفات أستاذه المولى ابن كمال پاشازاده، حيثُ كتب جميع كتبه ورسائله، وعلّق حواشي على بعض المواضع من شرحه للفرائض، وعلى بعض المواضع من الإصلاح والإيضاح.

٥ وكان له اليد الطُّولى في الكلام والهيئة والحساب، وكتب على بعض المواضع منها[2] كلمات لطيفة، وكان (رحمه الله) محمُود السّيرة في قضائه. عامَلَه الله تعالي [٤٥ب] بلُطفه يوم جزائه.[3]

١ ق: صاحب.
٢ ٥٥ب ق
٣ ٥٦أ ل

[Muslihuddin Efendi "Küçük Bostan"]

Küçük Bostan olarak bilinen Muslihuddin Efendi, [Sultan II. Selim devrinin] gözde âlimlerinden biridir.

O (Allah rahmet eylesin), Birgi kasabasında doğdu. Diyarları gezerek ilim talep etti. Yetenekli [âlimlerin] halkasına girene dek çalışıp bilgi edindi. Mâlûl ismiyle bilinen Muhyiddin Efendi gibi önemli bilginlerin meclislerine girdi. Sultan Süleyman Han[1] zevcesi [Hürrem Sultan] Medresesi'nde Abdurrahman Efendi'nin derslerinin muîdi oldu. Sonra yirmi akçe ile İstanbul'da Hatuniye Medresesi'nde müderrislik yaptı. Orada vazife derecesi yirmi beş akçe oldu. Otuz akçe ile adı geçen şehirde Murad Paşa Medresesi'nde dersler verdi. Bu medresede ondan Şerîf el-Cürcânî'nin *Şerhu'l-Miftâh*'ının bir kısmını okudum. Oradan kırk akçe ile Efdaliye Medresesi'ne naklolundu. Elli akçe ile Kalenderiye Medresesi'ne müderris olup Sultan Süleyman Han zevcesi [Hürrem Sultan] Medresesi'ne, oradan Semâniye medreselerinden birine, oradan da Manisa Medresesi'ne intikal etti. [Manisa] bölgesinin fetvası da ona emanet edilip her bir gün için yetmiş akçe maaş tayin edildi. Maaşı önce on, sonra yirmi akçe arttırıldı. Vazife derecesi her bir gün için yüz akçe oldu. 977 senesi Zilhicce ayının başlarında hayat onu yıpratıp yok edinceye kadar orada çalışıp dersler ve fetvalar verdi, çok iyi işler yaptı.

O (Allah rahmet eylesin), ilimlerin çoğunda hisse sahibiydi. Doğruları söylerdi. Dinî konularda[2] tavizsizdi. Önem verdiği ve ilgilendiği[3] konularda çok çalışırdı. Faydalı ilimler elde etme hususunda çok fazla gayret sarf ederdi. Yüce Allah kıyamet gününde ona pek çok ihsanda bulunarak mükâfatlandırsın.

1 L, M -Han
2 56a K
3 56b L

[المولى مصلح الدّين «كوچك بُستان»]

ومن العلماء الأعيان المولى مصلح الدّين الشهير بكوچك بُستان.

نشأ (رحمه الله) بقصبة بركي وطلب العلم ودار البلاد واشتغل واستفاد، حتّى انتظم في سلك أرباب الاستعداد ودخل مجالس الفحول، منهم المولى محيي الدّين المشتهر بالمعلول. وصار معيدًا لدرس المولى عبد الرحمن في مدرسة زوجة السُّلطان سُليمان خان، ثمّ درّس بالمدرسة الخاتونيّة بقسطنطينية بعشرين، ثمّ صارت وظيفته فيها خمسة وعشرين، ثمّ درّس بمدرسة مُراد پاشا في المدينة المزبورة بثلاثين. وقد قرأتُ عليه في تلك المدرسة طرفًا من شرح المفتاح للشريف الجرجانيّ، ثمّ نُقل عنها إلى المدرسة الأفضليّة بأربعين، ثمّ درّس بالمدرسة القلندرية بخمسين، ثمّ نُقل إلى مدرسة زوجة السُّلطان سُليمان خان[1]، ثمّ إلى إحدى المدارس الثمان، ثمّ إلى مدرسة مغنيسا. وفوّض إليه الفتوى بهذه النواحي، وعيّن له كلّ يوم سبعُون درهمًا، ثمّ زيد عليها عشرة، ثمّ عشرُون فصار وظيفته في كلّ يوم مائة. فاشتغل فيها وأفاد وأفتى وأجاد، حتّى أبلاه الدّهر وأباد في أوائل ذي الحجّة من سنة سبع وسبعين وتسعمائة.

وكان المرحوم مشاركًا في أكثر العلوم، قوّالًا بالحقّ، متصلّبًا[2] في دينه، مشتغلًا بما[3] يهمّه ويعنيه، ومجتهدًا في إحراز العلوم النافعة غاية الاجتهاد، جزاه الله تعالي بمزيد إحسانه يوم التّناد.

---

١ ل ، م – خَان.
٢ ٥٦أ ق
٣ ٥٦ب ل

[Abdullah Efendi "Gazzâlîzâde"]

Gazzâlîzâde olarak bilinen Abdullah Efendi, [Sultan II. Selim devri] efendiler zümresinden biridir.

O (Allah rahmet eylesin), imam Ebû Hâmid el-Gazzâlî'nin soyundandı. O (Allah rahmet eylesin), çağının erdemli âlimlerinden dersler okuyup *Beyzâvî Tefsiri*'ne hâşiyeler yazan büyük âlim Sâdullah Efendi'nin yanında ilimle uğraştı. Sonra Taşköprîzâde ismiyle bilinen Muslihuddin Efendi'ye mülâzım oldu. Yirmi akçe ile İstanbul'da **[46a]** Canbaziye Medresesi'nde dersler verdi. Bazı kasabaların kadılığını üstlenip sağduyu ve doğruluk ile şöhret buldu. Bunun üzerine Selanik ve Sidrekapısı kadılıklarını bir arada yürüttü. Merhuma her bir gün için üç yüz akçe maaş tayin edildi. Sonra Kahire vakıflarının teftişi ile emrolundu. Aldığı güzel tedbirlerle bu şehri mâmur etti. Oradan dönünce üç yüz akçe ile Ebû Eyyûb el-Ensârî kasabası kadılığı ile birlikte Galata kasabası kadılığı onun idaresine verildi. Hükümdar ona, öğrenciler alıp eğitmesi ve o dönemde müfredatta okutulan kitaplardan ders işlemesini, Şam ve mâmur[1] Halep şehirleri kadılarına yapılan [ücretle ilgili] muamelenin aynısının kendisine de yapılmasını emretti. Bunların hepsi Sadrazam Rüstem Paşa'nın yardımıyla gerçekleşti. Adı geçen sadrazam azledilince merhum [Abdullah Efendi] de kadılıktan azledilip her bir gün için kendisine altmış akçe ücret bağlandı. Sonra bu maaş yirmi akçe arttırıldı. Vazife ücreti her bir gün için seksen akçe oldu. O (Allah rahmet eylesin), 977 senesinin Zilhicce ayı başlarında vefat etti.

O (Allah rahmet eylesin), alev gibi parlak bir zihne[2] ve araştırmacı bir fıtrata sahipti. Görüşleri güçlü, anlatımları mükemmel idi. Fıtratı övgüye layık,[3] gönlü güzel, dini bütün, tüm zamanını Allah yoluna sarf eden, yaratıcısının emirleriyle meşgul olan, gönlünde büyüklük taslama ve kibir bulunmayan, yapmacıklığı reddeden, şeyhlerin ve sâlihlerin ahlâkını taşıyan bir kişiydi. Evrâd u ezkârı Seyyid Velâyet'ten almış ve onun kızıyla evlenmişti. Zeyniyye tarikatını tamamladığı söylenir.

1 L, M -mâmur
2 56b K
3 57a L

[المولى عبد الله «غزالي زاده»]

ومن زمرة هؤُلاء السّادة[1] المولى عبد الله الشهير بغزالي زاده.

كان (رحمه الله) من أولاد الإمام أبي حامد الغزاليّ. قرأ (رحمه الله) على أفاضل عصره، واشتغل على المولى علّامة سعد الله محشّي تفسير البيضاويّ، ثمّ صار ملازمًا من المولى مصلح الدّين المشتهر بطاشكپري زاده، ثمّ درّس بالمدرسة الجانبازية بقسطنطينية [٤٦أ] بعشرين، ثمّ تقلّد قضاء بعض القصبات، فاشتهر بكمال السّداد والاستقامة، فجمع قضاء سلانيك وسدرقپسي، وقلّد المرحوم بثلثمائة درهم في كلّ يوم، ثمّ أمر بتفتيش أوقاف القاهرة فأصبحتْ بحسْن تدابيره عامرة. فلمّا عاد منها قلّد قضاء قصبة أبي أيّوب الأنصاري مع قصبة غلطه بثلثمائة، وورد الأمر من السُّلطان بأن يتّخذ طلبة للتعليم ويباشر للدّرس من الكتب المتداولة المعهودة، ويعامل مُعاملة قُضاة الشّام وحلب المعمورة[2]، كلّ ذلك بعناية الوزير الكبير رستم پاشا. فلمّا عُزل الوزير المزبُور عُزل المرحوم عن القضاء، وعُيّن له كلّ يوم ستُّون درهمًا، ثمّ زيد عليه عشرُون فصار وظيفته كلّ يوم ثمانين درهمًا. وتُوفّي (رحمه الله) في أواخر ذي الحجّة سنة سبع وسبعين وتسعمائة.

وكان (رحمه الله) صاحب ذهن وقّاد[3] وطبع نقّاد، قويّ المناظرة جيّد المحاضرة، محمُود السّيرة[4] حسن السّريرة، ورِعًا ديّنًا مُنقطعًا إلى الله، مشتغلًا بأوامر مولاهُ، خاليًا عن الكبر والخُيلاء، طارحًا للتّكلّف، متخلّقًا بأخلاق المشايخ والصلحاء. وقد تلقّن الذّكر من السّيّد ولايت، وتزوج ابنته. ويُقال إنّه كمّل الطّريقة الزينيّة،

١ ل: ومنهم الفاضل العالم ، م: ومنهم العالم العامل.
٢ ل ، م المعمورة.
٣ ٥٦ب ق
٤ ٥٧أ ل

O (Allah rahmet eylesin), fıkıh ilminde ve kadılık işlerinde otorite sahibiydi. Esmâ-i hüsnâya şerh yazdı. Bu şerhte az bulunan, faydalı bilgileri bir araya getirdi. Bu eserin tamamlanmasına az bir miktar kalmışken vefat zamanının yaklaştığı ve acele etmesi gerektiğini ikaz eden bir zuhûrat meydana geldi. Merhum da şerhi bitirmek için acele etti. Eseri tamamladıktan birkaç gün sonra hastalandı ve yukarıda zikredilen senede vefat edinceye kadar da bu hastalığı devam etti.

وكان (رحمه الله) صاحب اليد الطُّولى في علم الفقه وأُمُور القضاء، وقد كتب (رحمه الله) تعالى شرحًا للأسماء الحسنى وجمع فيه فوائد وفرائد، فلمّا بقي منه القليل وقعت له واقعة بأن أسرع في إتمامه، فإنّ الوقت قريب فسارع (رحمه الله) في إتمامه. فلمّا فرغ منه ومضى عليه عدّة أيّام مرض وتمادى به المرض حتّى توفّي في السّنة المزبورة.

[Câfer Efendi "İskilipli"]

Âlimlerden Câfer[1] Efendi, **[46b]** Müftü Ebüssuûd Efendi'nin amcasının oğludur.

O (Allah rahmet eylesin), İskilip kasabasında doğdu. Gençlik çağını geçirdikten sonra ilim talep etmek üzere ilim halkasına girdi. İlim tahsil etmeye ve okumaya başladı. Tâ ki Şücâ' Efendi'ye mülâzım oluncaya kadar. Otuz akçe ile Akşehir Medresesi'nin müderrisliğini alıncaya kadar pek çok medresede dersler verdi. Sonra kırk akçe ile Merzifon Medresesi'nde müderrislik yaptı. İstanbul'da Efdalzâde adıyla bilinen efendinin medresesinin ilk hocası oldu. Kırk beş akçe ile Ali Paşa Medresesi'ne atandı. Orada vazife derecesi elli akçe oldu. Sonra Edirne'de Sultan Bayezid Han[2] Medresesi'ne naklolundu. Şam kadılığına atandı. Yedi ay geçtikten sonra[3] Anadolu kazaskerliği sorumluluğunu aldı. Altı sene Anadolu kazaskeri olarak devam etti. Azledilip her bir gün için[4] yüz elli akçe maaş bağlandı. O (Allah rahmet eylesin), 978 senesinde vefat etti. [Öldüğünde] yaşı sekseni geçmişti.

O (Allah rahmet eylesin), Allah'tan korkan, dindar biriydi. Zühd ve takvâdan büyük bir hissesi vardı. Başarılı kimselere ve kurtuluş erbabına ait alâmetleri taşıyordu. Zamanının çoğunu ibadetle geçirirdi. Onda kurtuluş ve mutluluk izleri görünmekteydi. Dini bütün biriydi. Doğruyu söyleyen, insanları idare etmek konusunda umursamaz biriydi. Kazaskerlikte geçen zamanı, ileri gelen ya da sıradan tüm insanların dillerinde hayırla yâd edilen tarihî bir dönemdi. Anlatılır ki Şam kadılığına atandığında [bu görevi] kabul etmedi. Dostları onunla bir araya geldi ve onun borçlarını sayıp "Bu borçları ödemen için [bu görevi] kabul etmen kaçınılmazdır." dediler. Uzun bir zaman tereddütte kaldıktan sonra vazifeyi kabul etti. Daha sonra, vazifeyi kabul ettiği için pişmanlığını dile getirerek "Bilinen borçları bilinmeyenlerle değiş tokuş yaptım. Bunun dışında bir şey elde etmedim." diyordu. Bu hususta o, doğruyu söylemiştir ve sözlerin en geçerlisini sarf etmiştir.

1 L: Câfer Çelebi
2 L -Han
3 57a K
4 57b L

[المولى جعفر الإسكليبي]

ومنهم المولى جعفر[١] [٤٦ب] ابن عمّ المُفتي أبي السُّعُود.

نشأ (رحمه الله) بقصبة إسكليب وطلب العلم وانتظم في سلك طلّابه، بعدما أفنى عنفوان شبابه، وشرع في التّحصيل وبالقراءة والسّماع حتّى صار ملازمًا من المولى شُجاع، ثمّ درّس في عدّة مدارس حتّى ولي مدرسة آق شهر بثلاثين، ثمّ مدرسة مرزيفون بأربعين، ثمّ مدرسة المولى المشتهر بأفضل زاده بقسطنطينية بالوظيفة الأولى، ثمّ مدرسة عليّ پاشا بخمسة وأربعين، ثمّ صار وظيفته فيها خمسين، ثمّ نُقل إلى مدرسة السُّلطان بايزيد خان[٢] بأدرنه، ثمّ قلّد قضاء دمشق. فبعد مُضيّ سبعة أشهر[٣] ولي قضاء العسكر بولاية أناطولي، فدام عليه ستّ سنين، ثمّ عُزل وعُيّن له كلّ يوم[٤] مائة وخمسُون درهمًا، وتُوفّي (رحمه الله) سنة ثمان وسبعين وتسعمائة، وقد أناف عمره على ثمانين.

كان (رحمه الله) رجلًا ديّنًا ورعًا ذا حظّ عظيم من الزّهد والصّلاح، متّسمًا بسمة أرباب الفوز والفلاح، يصرف أكثر أوقاته في العبادة. يتراءى عليه آثار الفوز والسعادة، وكان متصلّبًا في دينه، قوّالًا بالحقّ غير مكترث بمداراة الخلق، وكان مُدّة قضائه بالعسكر من تواريخ الأيّام مذكُورة بالخير على ألسُن الخواصّ والعوام، ويحكى أنّه لما قلّد قضاء دمشق أبَى عن قبُوله، فاجتمع إليه أصحابه وعدّوا عليه دُيُونه، وقالُوا لا بُدّ من قبُوله حتّى تقضي هذه الدُّيُون، فقبله بعد تردّد في عدّة أيام. وكان يقُول بعده متندّمًا على قبُوله: بدّلتُ ديوني المعلُومة بالمجهولة، وما صنعت شيئًا غيره. ولقد صدق فيما قال وأتى بأصدق المقال.

١ ل: جَعْفَر چلبي.
٢ ل: خان.
٣ ٥٧أ ق
٤ ٥٧ب ل

[Şah Mehmed b. Hürrem]

Şah **[47a]** Mehmed b. Hürrem, [Sultan II. Selim devrinin] şerefli âlimlerinden ve yegâne ustalarından biridir.

O (Allah rahmet eylesin), Allah'ın velilerinden olduğu muhakkak olan[1] *Mesnevî* sahibi, Konyalı Celâleddin[2] Efendi'nin soyundandır. Merhum [Şah Mehmed], Karahisar kasabasında doğdu. O diyarda ilim ve irfan tahsil ederek büyüdü. Merhaba adıyla bilinen Muhyiddin Efendi'nin [ilim mecline] katıldı. Onunla fenlerin kilitlerini açıp hücrelerin darlıklarını genişletti.[3] Çeşitli ilimleri eşsiz[4] ve sağlam bir şekilde ondan tahsil etti. Fazilet bahçelerinden çiçekler ve meyveler topladı. Mârifet denizinin diplerine, derinliklerine ulaştı. Sonra Çivizâde adıyla bilinen Şeyh Mehmed Efendi'nin meclisine katıldı. Ders tekrar ettirme göreviyle Çivizâde Efendi'ye mülâzım oluncaya kadar sürekli [ilim] tahsil edip [bilgiden] yararlandı. Yaşıtlarından üstün hâle gelip öne çıktı. İnsanlar arasında üstün başarı elde etti. Sonra yirmi akçe ile Bursa'da Hüsrev Efendi Medresesi'nde, yirmi beş akçe ile Edirne şehrinde Sirâciye Medresesi'nde, otuz akçe ile aynı şehirde Eski Cami Medresesi'nde, kırk akçe ile Kütahya'da Rüstem Paşa Medresesi'nde, sonra[5] elli akçe ile korunaklı İstanbul şehrinde kurulu olan bir medresede dersler verdi. Üsküdar kasabasında Sultan Süleyman Kızı [Mihrimah Sultan] Medresesi'ne naklolundu. Ben o medresede Şerîf el-Cürcânî'nin *Şerhu'l-Mevâkıf*'ının "kemiyet" konularının başından bir kısmını ondan okudum. İlk derste Hasan Çelebi Efendi'nin bu konuda yazdığı hâşiye ile ilgili iki metin yazıp ona sundum. O da "Ben de bu yeri Çivizâde Efendi'den okudum." dedi. Bu iki metni yazıp ona sundum, o da bu metinleri beğendi. Sonra ondan *el-Hidâye* kitabının bir kısmını da okudum. [Şah Mehmed Efendi, Mihrimah Sultan Medresesi'nden] Semâniye medreselerinden birine, oradan da İstanbul'da Sultan Selim Han Medresesi'ne naklolundu. Sultan Süleyman, İstanbul'da [kendi adını taşıyan caminin] batısında iki medrese inşa edince **[47b]** bunlardan birini merhum [Şah Mehmed'e], diğerini Kınalızâde adıyla bilinen[6] Alâeddin[7] Efendi'ye tevcih etti.

1 K -muhakkak olan
2 L: Celâleddin Muhammed bin Ahmed
3 58a L
4 57b K
5 L -otuz akçe ile aynı şehirde Eski Cami Medresesi'nde, kırk akçe ile Kütahya'da Rüstem Paşa Medresesi'nde, sonra
6 58a K
7 K: Ali | 58b L

[المولى شاه محمّد بن حرّم]

ومنهم العالم الأمجد والبارع الأوحد، المولى شاه [٤٧أ] محمّد بن حرّم.

كان (رحمه الله) من أولاد وليّ الله على التحقيق[١] المولى جلال الدّين[٢] القنوي صاحب المثنوي الفارسي. ولد (رحمه الله) بقصبة قره حصار ونشأ على تحصيل العلوم والمعارف في هذه الديار، ثمّ اتّصل إلى المولى محيي الدّين المشتهر بمرحبا. فاستفتح به مغالق الفُنُون، واستوسع[٣] مضايق السجون، وأخذ منه العلوم المُختلفة الأنواع بإتقان[٤] وإبداع. وقطف من رياض الفضائل أثمارها وأنوارها، وبلغ من لجج المعارف أعماقها وأغوارها، ثمّ وصل إلى مجلس المولى الشّيخ محمّد المشتهر بچوي زاده، فأكثر من التّحصيل والاستفادة، حتّى صار ملازمًا منه بطريق الإعادة، فتميّز من أقرانه، ففاز بحظّ الظُّهور وحاز قصبات السّبق من بين ذلك الجُمهور، ثمّ درّس بمدرسة المولى خسرو ببروسه بعشرين، ثمّ المدرسة السّراجيّة بمدينة أدرنه بخمسة وعشرين، ثمّ مدرسة الجامع العتيق بالمدينة المزبورة بثلاثين، ثمّ مدرسة رستم پاشا بكوتاهيه بأربعين، ثمّ[٥] المدرسة المبنيّة بقسطنطينية المحمية بخمسين، ثمّ نقل إلى مدرسة بنت السُّلطان بقصبة أسكدار. وقد قرأتُ عليه في هذه المدرسة جزءًا من شرح المواقف للشريف الجرجانيّ من أوّل مباحث الكمّ. وقد عرضت عليه في الدّرس الأوّل كلامين في حاشية المولى حسن چلبي على ذلك بحث. فقال: قرأت هذا المقام على المولى چوى زاده»، فعرضت عليه هذين الكلامين فاستحسنهما، ثمّ قرأت عليه جزءًا من كتاب الهداية، ثمّ نقل عنها إلى إحدى المدارس الثمان، ثمّ إلى مدرسة السُّلطان سليم خان بقسطنطينية. ولما ابتنى [٤٧ب] السُّلطان سُليمان المدرستين الواقعتين بغربي الجامع الّذي بناه بقسطنطينية وجّه إحداهما للمرحوم والأخرى للمولى علاء الدين[٦] الشهير بحنّاوي زاده[٧].

---

١ ق – علي التحقيق.
٢ ل: جلال الدّين محمد بن أحمد.
٣ ٥٨أ ل
٤ ٥٧ب ق
٥ ل – مدرسة الجامع العتيق بالمدينة المزبورة بثلاثين، ثمّ مدرسة رستم پاشا بكوتاهيه بأربعين، ثمّ.
٦ : ق: علي | ٥٨ب ل
٧ ٥٨أ ق

Sonra Kahire kadılığına atanıp oradan Edirne kadılığına, oradan da İstanbul kadılığına naklolundu. Azledilip her bir gün için yüz akçe maaş bağlandı. Bir kaç ay geçince, sabah namazı için abdest alırken eceli onu gafil avladı. 978 senesinde vefat etti.

Müderrislik yaptığı zamanlarda "Benim İstanbul kadısı olmam gerekir. Bu makamı aşıp aşmayacağımı ise bilmiyorum." diyordu. Bir gün kendisine böyle düşünmesinin nedeni soruldu. "Ben Sirâciye [Medresesi'nden] azledildikten sonra çok fakirlik çektim. Bir vazife almaya güç yetiremedim. [Küçük] kasabaların kadılıklarını kabul edinceye kadar nice büyük sıkıntılar ve dertler yaşadım. [Vazife bulamadığım o zamanlarda] bu sıkıntılarımı düşünürken rüyamda üstadım Çivizâde Efendi'nin beni çağırdığını gördüm. Bunun üzerine ona gittim. Bana 'Bu düşünceleri bırak! Çünkü sen İstanbul kadısı olacaksın.' dedi. Ve dediği gibi de oldu."

O (Allah rahmet eylesin), aklî ve naklî tüm ilimlerde ileri gelen adamlardan biriydi. Köklü ve sağlam bir görüşe sahipti. Heybetli bir görünüşü ve şaşırtıcı bir iç dünyası vardı. Ona etkin bir dil, cesur bir yürek ve geniş bir açıklama gücü verilmişti. Tartışması güçlü, müzakeresi çok hızlıydı. Komşusuna zarar vermez, kimseye yenilmezdi. Kısacası fazilet ve başarı ehli olan kişiler onu tarttıklarında mükemmelliği sebebiyle herkesten üstün tutulan biri olduğu anlaşılıyordu. Bununla birlikte o[1] kendini beğenen, kibirli, hevâ ve hevesinin peşinden giden biriydi. Çoğu araştırmalarında ifade ettiği şeyler insaftan uzaktı. Zorlama ve kibir hususlarında[2] başına buyruktu. Yüce Allah onun günahlarını affetsin, iyiliklerini çoğaltsın.

O (Allah rahmet eylesin), merhum Kemalpaşazâde **[48a]** Efendi'nin[3] *el-Islâh ve'l-Îzâh* kitabı üzerine hâşiyeler yazdı fakat tamamlayamadı. Şerîf el-Cürcânî'nin *Hâşiyetü't-Tecrîd*'ine hâşiyeler yazdı fakat bunu da tamamlayamadı. Onun el yazısıyla yazılmış her iki eseri de Süleymaniye medreselerinin kütüphanesinde vakfedilen kitaplar arasına konulmuştur. Vakıf ile ilgili bir risâle yazdı. Bu kitap döneminin âlimleri tarafından oldukça beğenildi.

1 K -fazilet ve başarı ehli olan kişiler onu tarttıklarında mükemmelliği sebebiyle herkesten üstün tutulan biri olduğu anlaşılıyordu. Bununla birlikte o.

2 59a L

3 58b K

ثمّ قلّد قضاء القاهرة، ثمّ نُقل إلى قضاء أدرنه، ثمّ إلى قضاء قسطنطينية، ثمّ عُزل وعيّن له كلّ يوم مائة درهم. فلمّا مضى عليه عدّة شهور بغته أجله وهو في أثناء الوضُوء لصلاة الصُّبح، وذلك سنة ثمان وسبعين وتسعمائة.

وكان يقُول أوان تدريسه: «لا بُدّ أن أكون قاضيًا بقسطنطينية المحمية ولا أدرى أن أتجاوز هذا المنصب». وسُئل يومًا عن سبب حُصُول ذلك العلم فقال: «إني أملقت جدًّا بعد عزلي عن السّراجيّة، ولم أقدر على أخذ المنصب، فعرض لي غاية القلق والاضطراب حتّى توجّهت إلى قَبُول بعض القصبات، فأخذني النّوم على هذا الفكر، فرأيت في منامي أستاذي المولى چوي زاده، فدعاني فذهبتُ إليه فقال: دَعْ عنك هذا الفكر، فإنك تكون قاضيًا بقسطنطينية. وكان الأمر كما قال.»

كان (رحمه الله) من الرّجال الفحول في كلّ منقُول ومعقول، ذا رأي أصيل وفكر أثيل، مهيب المنظر، عجيب المخبر، وقد أوتي بسطة في اللّسان، وجراءة في الجنان، وسِعَة في البيان، قويّ المناظرة، سريع المذاكرة، شديدًا لا يضام جاره، ولا يشقّ غباره، وبالجُملة كان ممّن ينعقد عليه الخناصر إذا تفقّد أهل الفضائل والمآثر، إلّا أنّه[1] كان متكبّرًا معجبًا بما حواه، تابعًا لكلّ ما استهواه. وكان أكثر مباحثاته خالية عن الإنصاف، مستبدًّا[2] على المكابرة والاعتساف، عفا الله تعالى عن سيآته وضاعف حسناته.

وقد كتب (رحمه الله) حواشي على كتاب الإصلاح والإيضاح للمولى[3] المرحوم كمال پاشا [٤٨أ] زاده ولم يتمّ. وحاشية على حاشية التّجريد للشريف الجرجانيّ ولم يتمّ أيضًا. وهما موضوعان بخطّه في الكتب الموقُوفة بخزانة المدارس السليمانية. وكتب رسالة يتعلّق بالوقف، استحسنها فضلاء عصره غاية الاستحسان.

١ ق – كان ممّن ينعقد عليه الخناصر إذا تفقّد أهل الفضائل والمآثر، إلّا أنّه.
٢ ٥٩أ ل
٣ ٥٨ب ق

Molla Câmî'nin kitabının bir nüshasının hâmişinde onun, Mimarzâde ismiyle bilinen Muslihuddin Efendi'nin tercümesinde de zikri geçen, sayılara dair bir konuyu ele alan ifadelerini buldum. Bu hâmiş şöyleydi: "Bana göre bu durum şöyle anlaşılmalıdır: Araplar 100 sayısının katları ifade edilirken (300, 400 vb.) üç ile dokuz sayısından sonra mie (yüz) kelimesinin elif ve ta ile çoğul temyiz (tümleç) olarak kullanımını, bu konudaki yerleşik uygulamaya rağmen, mie kelimesinin vav ve nun ile çoğul yapılması gerekçesiyle uygun bulmamışlardır. Böylece iki cemî yapısı da ayırt edilmiş olur. Üç bin kelimesi ifade edilirken 'elf (bin)' kelimesinin çoğul kullanımı ile bu durum çelişki oluşturmaz. Çünkü 'elf' kelimesinin çoğulu olan 'âlâf' kelimesi 'mie' kelimesinin iki değişik çoğul formuna göre dişilik ve erillik yönünden ortak bir kelimedir. Bu konuda amaca en çok hizmet edecek açıklama budur." Sözü sona erdi.

وقد عثرتُ على كلمات كتبَها في هامش نُسخةٍ من كتاب الجامي في بحث العدد الّذي مرّ ذكره في ترجمة المولى مصلح الدّين الشهير بمعمار زاده، وهي هذه: حلّ هذا المقام عندي، هو أنه كره العرب أن يلي التّمييز المجمُوع بالألف والتّاء ثلاثًا وأخواته حين ما قُصد التّعبير عن عقود المائة، بعد ما تعود مجيء تلك العُقُود من مراتب الأعداد بعد ما هو في صُورة المجمُوع بالواو والنُّون كرِهوا التّعبير عن عقود المائة بالتمييز المجمُوع بالألف والتّاء للمباينة بين الجمعين. فلا يرد عليه النّقض بثلاثة آلاف، لأنّها جمع مكسّر مُشترك بين المُذكر والمؤنث بخلاف ذينك الجمعين، هذا ما تيسّر في المقام والسوق للمرام انتهى كلامه.

[Ahmed b. Abdullah "Fevrî"]

Fevrî olarak bilinen Ahmed b. Abdullah, [Sultan II. Selim devri] âlimlerinden biridir.

O (Allah rahmet eylesin), önceleri İskender Çelebi ed-Defterî'nin kölesi idi. İskender Çelebi onda doğruluk ehli olanların belirtileri ile kurtuluş[1] ehli olanların özelliklerini tespit edince onun eğitim alması, okuması için gayret etti. Öyle ki Fevrî Efendi ilim tahsil edenlerin yoluna dizildi. Sonra âlimlerin meclislerine girdi. Onlardan biri Taşköprîzâde[2] ismiyle bilinen Ahmed Efendi idi. Bostan ismiyle bilinen Muslihuddin Efendi'ye mülâzım oluncaya kadar Abdülbâki Efendi ve diğer gözde âlimlerden dersler okudu. Sonra pek çok medresede dersler verdi. Kırk akçe ile Bursa'da Kaplıca Medresesi'nin derslerinden sorumlu kılınıncaya kadar ilimle meşgul oldu. Elli akçe ile İstanbul'da Ali Paşa Medresesi'nde dersler verdi. Bu vazife derecesi ile aynı şehirde Hankah Medresesi'ne **[48b]** müderris oldu. Hasekiye ismi ile bilinen Sultan Süleyman Zevcesi Medresesi'ne naklolundu. Sonra Semâniye medreselerinden birine, sonra da Şam şehrinde Sultan Süleyman Medresesi'ne geçti. O beldenin fetvası da ona emanet edilip her bir gün için seksen akçe tayin edildi. Çok fazla [zaman] geçmemişti ki 978 senesinde vefat etti. [Vefat] tarihi için Farsça "Fevrî öldü (978)" denildi.[3]

O (Allah rahmet eylesin), fazilet sahibi, temiz fıtratlı bir âlimdi. Cana yakın, hoş sohbet biriydi. Ömrünün sonunda kitaplar okuyup inceleme ve anılarını yazma tutkusuna kapıldı. *Beyzâvî Tefsiri*'nin bazı bölümleri üzerine hâşiyeler yazdı. Bunları küçük defterlerde beyaza çekti. Molla Hüsrev'in *ed-Dürer* ve *el-Gurer*'ine baştan[4] sona hâşiyeler yazdı. Türkçe şiir ve düz yazı [yazıp] söylemekte yetkindi. Arapça bazı münşeat risâleleri vardır.

1 59b L
2 59a K
3 L: Öldü Fevrî; M -[Vefat] tarihi için Farsça "Fevrî öldü (978)" denildi.
4 60a L

[المولى أحمد بن عبد الله «فوري»]

ومنهم المولى أحمد بن عبد الله المشتهر بالفوري.

كان (رحمه الله) في أوّل أمره من عبيد إسكندر چلبي الدفتري، فلمّا تفرّس فيه مخايل أرباب السداد وشمائل أصحاب[1] الرشاد، لم يزلْ ساعيًا في تهذيبه وإقرائه حتّى انتظم في سلك أرباب الاستعداد، ثمّ دخل مجالس السّادة؛ منهم المولى أحمد المشتهر بطاشكپري زاده[2]، وقرأ على المولى عبد الباقي وغيره من الأعيان حتّى صار ملازمًا من المولى مصلح الدّين المشتهر ببستان، ثمّ درّس في عدّة مدارس وجعل يزاول العلوم ويمارس حتّى ولي تدريس مدرسة قپلوجه ببروسه بأربعين، ثمّ مدرسة علي پاشا بقسطنطينية بخمسين، ثمّ نقل بهذه الوظيفة إلى مدرسة خانقاه [٤٨ب] بالمدينة المذكورة، ثمّ نقل إلى مدرسة زوجة السُّلطان سُليمان المشتهرة بالمدرسة الخاصكية، ثمّ إلى إحدى المدارس الثمان، ثمّ إلى مدرسة السُّلطان سليمان بمدينة دمشق، وفوّض إليه الإفتاء بهذه الديار، وعيّن له كلّ يوم ثمانُون درهمًا. فلم يذهب كثير حتّى توفّي (رحمه الله) سنة ثمان وسبعين وتسعمائة، وقيل في تاريخه بالفارسية «برفت فوري»[3].

وكان (رحمه الله) عالمًا فاضلًا ذكي الطّبع، خفيف الرّوح، لطيف المباحثة، لذيذ الصُّحبة. وقد ولع في آخر عمره في مطالعة الكتب وتحرير الخواطر. وقد كتب حواشي على بعض المواضع من تفسير البيضاويّ، وبيّضها في كراريس، وعلّق حواشي على الدُّرر والغرر للمولى خسرو من أوّل الكتاب[4] إلى آخره. وله يد في قول الشّعر بالتركي والإنشاء، وله بعض رسائل منشآت على لسان العرب.

---

١ ٥٩ب ل
٢ ٥٩أ ق
٣ ل: فوري برفت. | م – وقيل في تاريخه بالفارسية «برفت فوري».
٤ ٦٠أ ل

Hat, yazı ilminde güzel bir risâlesi vardır. Onun önsözünün başında şöyle söylemiştir: "Hamd, kalemle öğreten, insana bilmediğini bildiren [Allah'a] mahsustur.[1] Salât, bir parça bile yazıp çizmeyen, en seçkin, ümmî Peygamber [Hz. Muhammed'in] üzerine olsun." Sonunda ise şöyle demiştir: "Bunu kalem ehline yazı yazmayı kolaylaştırmak ve çizim erbabına kayda geçirmeyi müyesser kılmak amacıyla tek bir risâle ve eşsiz bir mecmua kıldım. O, tüm istekli kâtipler ve dileyen çizerler için bir hediyedir. Zaman aktığı müddetçe onun var olmasını, bazı zaman ve anlarda ondan yararlanılmasını ve bu günahkâr kulun ömrü ve vakti sona erdikten sonra onun için dua edilmesine, *Yazı bâkidir, ömür fânidir*, diyenin sözüne uyarak vesile olmasını diliyorum."

1 Alak, 66/4-5.

وله رسالة لطيفة في علم الخطّ. وقد قال في أوّل ديباجتها: «الحمد لِمن ﴿عَلَّمَ بِالْقَلَمِ ۞ عَلَّمَ الْإِنسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ﴾[1] والصّلاة والسّلام على النّبي الأمّيّ الأكرم الّذي ما خطّ في القط قطّ وما رقم». وقال في آخرها: «وجعلتها رسالة مُنفردة ومجلة متفرّدة ليسهل تحريره على أصحاب القلم ويتيسّر تسطيره لأرباب الرقم، هديّة لكلّ كاتب طالب وتحفة لكلّ راقم راغب، راجيًا أن تبقى هي ببقاء الزّمان، وينتفع بها في بعض الأوقات والأوان، ويكون وسيلة لدعائهم لهذا العبد الجاني بعد انقراض عمري وأواني، امتثالًا لقول من قال: «الخطّ باقي والعمر فاني".

١ العلق، ٦٦/٤-٥.

[Yahyâ b. Ömer Efendi "Amasyalı"]

Yahyâ Efendi b. Ömer, [Sultan II. Selim devrinin] ilmi ile amel eden âlimlerinden ve fazilet sahibi olgun insanlarından biridir.

Babası Amasya kasabasından idi. Bazı [küçük] kasabalarda kadılık yapıyordu. Merhumun [Yahyâ Efendi] doğumu 900 yılının başında gerçekleşti. O (Allah rahmet eylesin), Sultan Bayezid oğlu Sultan Selim'in emirliğini yaptığı **[49a]** Trabzon'da büyüdü. Adı geçen [Yahyâ Efendi'nin] annesi söz konusu emirin evine giriyordu. Emir [Sultan Selim'in] oğlu Sultan Süleyman, o zamanlarda ayakları üzerinde durup yürüyemeyecek kadar küçüktü. Sütten kesilecek çağa henüz gelmemişti. Bu yüzden [Yahyâ Efendi'nin] annesi onu kısa bir süre emzirdi. Böylelikle Yahyâ Efendi ile Sultan Süleyman[1] süt kardeşi oldu. Bazı hadiselerden sonra merhum [Yahyâ Efendi] ilim ve irfan tahsil etmeyi arzu etti. Öğrencilikte azimle çalıştı. Üzengisini oynattı. Sefere çıkmanın zorluklarına katlandı. Bilgiye sahip olup içini onunla doldurana kadar kitapların kilitlerini açıp [okudu]. İlimlerin gerçeklerini[2] ve mecazlarını tahkik etti. Alâeddin el-Cemâlî'ye mülâzım oluncaya kadar yücelik ve şeref sahibi kişilere arkadaş oldu. Onun ders çalışma ve öğrencilik zamanlarında yedi sene boyunca insanlarla ilişkisini kesip Trabzon yakınlarında bir mağarada tüm zamanını ilimle uğraşarak geçirdiği söylenir. Sonra yirmi akçe ile Sonusa Medresesi'nde, yirmi beş akçe ile İstanbul'da Canbaziye Medresesi'nde, otuz akçe ile Hacı Hasanoğlu Mehmed Efendi Medresesi'nde, kırk akçe ile Efdaliye Medresesi'nde, elli akçe ile Mustafa Paşa Medresesi'nde dersler verdi. Bu medreselerin hepsi adı geçen [İstanbul] şehrindeydi. Sonra Üsküdar'da Sultan Süleyman Kızı [Mihrimah Sultan] Medresesi'ne, oradan Semâniye medreselerinden birine naklolundu. Bir defasında süt kardeşi Sultan Süleyman Han'a bir mektup gönderdi. Mektubunda bazı hoş olmayan hususlardan dolayı ona kötü sözler sarf etti. Bundan dolayı Sultan'ın canı sıkıldı. Onu azledip her bir gün için elli akçe maaş tayin etti. Maaşını on akçe arttırdı. Merhum Yahyâ Efendi,[3] daha önce İstanbul'un dışında, Beşiktaş denilen semtte inşa ettiği bahçesinde [kalarak] emirlerin ve vezirlerin kapılarına gidip gelmez oldu.

1 60b L
2 60a K
3 61a L

[المولى يحيى بن عمر الآماسي]

ومن العلماء العاملين والفضلاء الكاملين المولى يحيى بن عمر.

كان أبوه من قصبة آماسيّه، وكان قاضيًا في بعض القصبات، وقد وقع ولادة المرحوم على رأس تسعمائة، ونشأ [٤٩أ] (رحمه الله) في قصبة طرابزن وأميرها يومئذٍ السُّلطان سليم خان ابن السُّلطان بايزيد خان. فداخلت أمّ المولى المسفور دار الأمير المزبُور وابنه السُّلطان سُليمان يومئذٍ صغير لم ينتظم له المشي بالأقدام، ولم يبلغ رُتبة الانفطام، فأرضعته بُرهة من الزّمان، فصارا[١] رضيعي لبان. وبعد اللّتيّا والّتي رغب المرحوم في تحصيل المعارف والعلوم، وجدّ في الطّلاب وقلقل الركاب، وتعانى شدائد الأسفار، واستفتح مغالق الأسفار إلى أن حوى المعارف وحازها[٢]، وتحقّق حقائق العلوم ومجازها، وصاحب الأماجد والأعالي حتّى صار ملازمًا من المولى علاء الدّين الجمالي. ويُقال إنّه في أوان طلبه واشتغاله، اعتزل النّاس مُدّة سبع سنين، واعتكف في غار بقرب طرابزن مكبًا على الاشتغال في العلوم، ثمّ درّس بمدرسة سونسه بعشرين، ثمّ بالمدرسة الجانبازية بقسطنطينية بخمسة وعشرين، ثمّ بمدرسة المولى محمّد ابن الحاج حسن بثلاثين، ثمّ المدرسة الأفضليّة بأربعين، ثمّ مدرسة مصطفى پاشا بخمسين، كلّ ذلك بالمدينة المزبورة. ثمّ نُقل إلى مدرسة بنت السُّلطان أسكدار، ثمّ إلى إحدى المدارس الثمان. فاتّفق أنّه أرسل مكتُوبًا إلى رضيعه السُّلطان سُليمان خان وشّنع عليه لبعض المُنكرات وأغلظ في الكلام، فاشمأزّ منه خاطر السُّلطان، فعزله وعيّن له كلّ يوم خمسين درهمًا، ثمّ زاد عليها عشرة. فانقطع المرحوم عن التّردُّد إلى أبواب الوزراء والأمراء في حديقته[٣] الّتي عمّرها من قبل في موضع من توابع قسطنطينية يُقال له بشك طاش.

١ ٦٠ب ل
٢ ٦٠أ ق
٣ ٦١أ ل

Bu yeri seçmesinin sebebi olarak **[49b]** şöyle [bir hikâye] anlatılır. Trabzon'dan dönüşü esnasında korkutucu bir rüya görmüş. Onun özeti şudur ki, rüyasında bir kişi gelip onu, İstanbul'a gelip bu şehre girdiği için azarlamış. Oradan çıkmasını tavsiye edip onu korkutmuş. Sabah olup düşününce ve gördüğü rüyayı yorumlayınca, İstanbul'u[1] tamamen terk etmekten başka bir çare bulamamış. Hemen kalkıp İstanbul'un etrafını araştırmış ve bu [bahçenin] olduğu yere yaklaşıp bakmış. Birden oradaki kuyunun yanında oturan bir meczup görmüş. Meczup, merhumu [Yahyâ Efendi] görünce "Bana bir dirhem ver, sana bu diyarı satayım." demiş ve [parmağıyla] bahçeleri ve etrafındakileri göstermiş. [Yahyâ Efendi] bunu duyunca onun isteğini yerine getirmiş. Meczup bunun üzerine ikinci defa bu tarafları gösterip "Sana satılanı al." demiş. Merhum, bu bölgelerin sahiplerini araştırmış. Nihayet o yere yaklaşmış. Aynı günde onu satın almış ve o geceyi orada geçirmiş. Sonra orayı yurt edinip çevresini bayındır hâle getirmiş. Orada pek çok medrese, mescid, hankah, hamam ve Hızırlık Makamı adı verilen bir yer binâ etmiş. Hızırlık Makamı'nın, Hızır ve Mûsâ'nın (Selâm o ikisinin üzerine olsun) bir araya geldiği iki denizin birleştiği yer olduğuna inanılır. Bu bahçe o bölgenin ihya olmasına vesile oldu. [Yahyâ Efendi] kendisini insanlardan soyutlayıp nefsini [terbiye etmekle] uğraştı. Böylece oradaki insanlar [Yahyâ Efendi'ye] büyük bir hüsnükabul gösterdiler. [İnsanlar da] adaklar ve kurbanlarla ona geliyordu. Fakirlerden ve yolculardan oluşan çok kalabalık bir topluluk orada toplanıyordu.[2] Hatta her gün ekmek için harcadığı para yüz akçeye ulaşmıştı. Diğer yiyecekler ve ihtiyaçlar için yapılan masraflar bunun dışındadır. Bunları temin etmek Yahyâ Efendi'ye düşüyordu. Onun vazife ücreti ise günlük altmış akçe idi. Bu yüzden bazıları bu durumu kâf ilminin mârifetine, bazıları ise define bilgisine bağlıyordu. Her taraftan[3] ihtiyacı olan kişiler onun evine sık sık gelip ondan vezirlerin ya da diğer hüküm sahiplerinin **[50a]** şefaatini[4] diliyorlardı. O, bu konuda cimrilik etmiyor, onların ihtiyaçları için sahip olduğu imkânları kullanıyordu. İleri gelenlerden biri onun [şefaat dilemek için yazdığı] mektubu küçümsedi. Bunun üzerine başına azledilmek veya ölüm gibi bir musibet gelmişti.

1 60b K
2 61b L
3 M: yönden
4 61a K

ويحكى في سبب [٤٩ب] اختياره تلك البقعة أنّه وقعت له في أثناء المجيء من طرابوزن واقعة هائلة، ملخّصها: أنّه أتى إليه في منامه شخص وعاتبه على مجيئه ودخوله في قسطنطينية، وأشار إلى الخُرُوج منها وخوّفه، فلمّا أصبح وفكّر وتأمّل وتفكّر لم يجد بدًّا[١] من تركها بالكُلّيّة. فقام من وقته وتتبّع نواحي قسطنطينية حتّى أشرف على تلك البقاع، فإذا المجذوب قاعد عند بئر. فلمّا رأى المرحوم ناداه بأن هات درهمًا واحدًا حتّى أبيع لك هذه الديار وأشار إلى تلك الحوالي والرياض. فلمّا سمعه دفع إليه ما طلبه، فقال المجذوب: خُذ مبيعك، وأشار ثانيًا إلى تلك الأطراف. فتتبّع المرحوم أصحاب تلك البقاع حتّى أشرف على تلك البقعة، فاشتراها في يومه ذلك وبات بها ليلة. ثمّ استوطنها وعمّر أطرافها، وبنى فيها عدّة مدارس ومسجدًا وخانقاه وحمّامًا ومقامًا سمّاهُ بخضرلق، بناء على أنّه يعتقد أنّ ذلك هو مجمع البحرين الّذي اجتمع فيه الخضر بمُوسى عليهما السّلام. وكان سببًا لإحياء تلك النّاحية. واعتزل عن النّاس واشتغل بنفسه، فحصل للنّاس فيه اعتقادٌ عظيم وقبُول تامّ، وقصدوه بالنذور والقرابين، واجتمع فيه من الفُقراء والمسافرين جمع كثيرٌ وجمّ غفير[٢]، حتّى وصل إلى أنّه أنفق عليهم كلّ يوم من الخبز ما قيمتُه تنيف على مائة درهم سوى ما يصرفهُ في سائر الحوائج والأطعمة. وكان يقع منه ذلك ووظيفته كلّ يوم ستُّون درهمًا، فلذلك نسبه بعضهم إلى معرفة علم الكاف، وبعضهم إلى علم الدفائن. وكان يتردّد إليه أرباب الحاجات من كلّ حدْب[٣] يطلبُون منه [٥٠أ] الشّفاعة[٤] إلى الوزراء وسائر الحُكّام. وهو لا يضنّ بشيء، ويبذل مقدوره في حوائجهم. وقد خفّف بعض الرؤساء بمكتوبه فأعقبه نكبة من العزل أو الموت.

١ ٦٠ب ق
٢ ٦١ب ل
٣ م: قطر.
٤ ٦١أ ق

Onlardan biri şu şekilde oldu: Bazı işler için Sultan Süleyman'ın (Allah'ın rahmeti ve rızâsı üzerine olsun) vezirlerinden Vezir Ali Paşa'ya bir mektup gönderdi. Paşa onu önemsemedi. O da bir kâğıda "Cemâdî ve Recep ayları arasında şaşılacak şeyi gör." diye yazıp Paşa'ya gönderdi. Paşa bundan haberdar olunca saltanatın gücüne güvenerek yazıyı inkâr edip onu küçümsedi. Bunun üzerine iki ay geçmeden [hükümdara] zengin ile fakirin, sultan ile vezirin [karşısında] eşit olduğu büyük iş [ölüm], her şeye gücü yeten yüce Allah'ın emri ile indi. Saltanat hükümdarımız Sultan Selim Han'a geçince o, [Yahyâ Efendi'yi] bazı zamanlar çağırıp ondan tavsiyeler aldı. Ona pek çok mal gönderdi. Onun ihtiyaçlarını karşıladı. Bu durum onun ömrünün sonuna kadar devam etti. [Yahyâ Efendi] (Allah rahmet eylesin), Zilhicce ayının dokuzuncu günü, ikindiden sonra vefat etti. Müftü Ebüssuûd Efendi,[1] bayram namazından sonra onun cenaze namazını kıldırdı. Bahçesinin yakınına, ölmeden önce kendisinin tayin ettiği bir yere defnedildi. Şehirden uzak olmasına rağmen, onun [cenaze] namazına büyük bir halk kitlesi katıldı. Bu [olay] 978 senesinde gerçekleşti.

O (Allah rahmet eylesin), âlimdi, erdemliydi. İlimlerden kıymetli olanlarını tahsil etmişti. Öğrencilerin, tek başınayken ya da topluluktayken yöneldiği bir kişiydi. Güçlü bir [İlâhî] cezbeye ve tamamıyla mübârek bir nefese sahipti. Kısacası o (Allah rahmet eylesin), velî olduğu düşünülen, kerâmeti ise kesin olan biriydi.[2] Onun mezarı insanların yöneldiği bir yer idi. İnsanlar orayı ziyaret ediyor, onu bereket vesilesi yapıyor ve onun çevresindeki fakirlere infakta bulunuyorlar. [Yahyâ Efendi'nin] şiir ve düz yazı gibi ilimlerde kısmen kabiliyeti vardı.

1 62a L
2 61b K

منها أنّه أرسل في بعض شأنه مكتُوبًا إلى الوزير عليّ پاشا من وزراء السُّلطان سُليمان (عليه الرّحمة والرضوان)، فلم يعبأ به وكتب في ورق: «ترى العجب ترى العجب بين جُمادى ورجب»، وأرسلها إليه، فلمّا اطّلع عليها ازداد إنكارًا وتخفيفًا بشأنه مُعتمدًا على قُوّة سُلطانه، فلم يذهب هذان الشهران إلّا وقد نزل به الخطب الكبير الّذي يستوي بين الغنيّ والفقير والسُّلطان والوزير بأمر الله العزيز القدير، ولمّا صار السلطنة إلى سلطاننا السُّلطان سليم خان طلبه في بعض الأيّام واستنصح منه وأرسل إليه من المال جملة وقضى حوائجه. كان ذلك في أواخر عمره. وقد توفّي (رحمه الله) في اليوم التّاسع من ذي الحجّة بعد العصر، وصلّى عليه[1] المُفتي أبو السُّعُود بعد صلاة العيد، ودفن بقرب من حديقته في موضع عيّنه قبل موته، وقد اجتمع في جنازته خلقٌ عظيم مع بُعده عن البلد، وذلك سنة ثمان وسبعين وتسعمائة.

كان (رحمه الله) عالمًا فاضلًا مستحضرًا من العلوم نفائسها، وكان مقصدًا للطّلبة مع انقطاعه وانجماعه، وكان صاحب جذْبة عظيمة ونفس مبارك، وبالجُملة كان (رحمه الله) مظنّة الولاية ومثنة الكرامة[2]، وكان قبره مقصدًا للنّاس، يزورونه ويتبركون به وينفقون على من عنده من الفُقراء، وله معارف جزئية كالشعر والإنشاء.

١ ٦٢أ ل
٢ ٦١ب ق

[Ahmed b. Mehmed "es-Samsûnî"]

Ahmed b. Mehmed, [Sultan II. Selim devri] âlimlerinden biridir.

Atası Hasan Efendi, Sultan Mehmed Han döneminde kazaskerlik **[50b]** görevini üstlenmişti. Babası [Mehmed Efendi], Edirne şehrinin kadısıyken vefat etti. İkisinin insanların çokça rağbet ettiği eserleri vardı. O (Allah rahmet eylesin), şehrinin erdemlilerinden, zamanının efendilerinden dersler okudu. Bağdat Kadısı ismiyle tanınan Kıvâmüddin Efendi'nin derslerinde muîd olana dek ilimle uğraştı, gayret etti, (bilginlerden) faydalandı. Sonra Müeyyedzâde adıyla tanınan Alâeddin Efendi'den ders alma ve onun öğrencisi olma şerefine nâil oldu. Ona mülâzım olunca yirmi akçe ile İstanbul'da Murad Paşa Medresesi'nde dersler verdi. Orada vazife derecesi yirmi beş akçe oldu. Sonra otuz akçe ile Hacı Hasanoğlu Medresesi'nde müderrislik yapıp orada vazife derecesi otuz[1] beş akçe oldu. Kırk akçe ile Edirne'de Halebiye Medresesi müderrisi oldu. Orada vazife derecesi kırk beş akçe oldu. Elli akçe ile İstanbul'da Mustafa Paşa Medresesi'nde dersler verdi. Altmış akçe ile Edirne'de Sultan Bayezid Han Medresesi'ne naklolundu. Sonra Bursa kadısı olarak atandı. Oradan Edirne kadılığına, oradan da İstanbul kadılığına intikal etti. Azledilip ders vermesi için İstanbul'da Sultan Bayezid Han Medresesi'ne[2] atandı. [Bu görev karşılığı olarak] kendisine her bir gün için yüz akçe maaş tayin edildi. Bu görevden Semâniye medreselerinden birine naklolundu. Sonra Arap ve Acem diyarının genel teftişi için atandı. Her bir gün için kendisine üç yüz elli akçe maaş bağlandı. Bu vazife [ve ücreti] bir sene boyunca devam etti. Sonra ücreti her bir gün için dört yüz akçe oldu. Bu da iki sene sürdü. Sonra yüz akçe ile kendi medresesine geri döndü. Kendi isteği ile Halep kadılığına atandı. [Bu görevi] istemesinin sebebi israf derecesine varan cömertliği yüzünden insanların [kendisinde kalan] alacakları içinde boğulması ve dört bir yanını borçların sarmasıydı. Sonra azledilip kendisine her bir gün için yüz akçe emeklilik maaşı tayin edildi. 979 senesi Muharrem'inin başlarında vefat etti.

1 62b L
2 62a K

[المولى أحمد بن محمّد السامسوني]

ومنهم المولى أحمد بن محمّد بن حسن السامسوني.

تولى جدّه المولى حسن قضاء [٥٠ب] العسكر في دولة السُّلطان محمّد خان، وتُوفّي أبوه قاضيًا بمدينة أدرنه، ولهما تصانيف يتداولها النّاس. قرأ (رحمه الله) على موالى عصره وأفاضل مصره، وجدّ واجتهد واشتغل واستفاد، حتّى صار معيدًا لدرس المولى قوام الدين المشتهر بقاضي بغداد. ثمّ تشرّف بالتلمذ والاستفادة من المولى علاء الدّين المشتهر بمؤيد زاده، ولما صار ملازمًا منه درّس بمدرسة مُراد پاشا بقسطنطينية بعشرين، ثمّ صار وظيفته فيها خمسة وعشرين، ثمّ بمدرسة ابن الحاج حسن بثلاثين، ثمّ صار وظفيته فيها خمسة[1] وثلاثين، ثمّ بالمدرسة الحلبيّة بأدرنه بأربعين، ثمّ صار وظيفته فيها خمسة وأربعين، ثمّ بمدرسة مصطفى پاشا بقسطنطينية بخمسين، ثمّ نقل إلى مدرسة السُّلطان بايزيد خان بأدرنه بستّين، ثمّ قلّد قضاء بروسه، ثمّ نقل إلى قضاء أدرنه، ثمّ نُقل إلى قضاء قسطنطينية، ثمّ عُزل ثمّ عُيّن للتدريس في مدرسة السُّلطان بايزيد خان[2] بقسطنطينية، وعيّن له كلّ يوم مائة درهم، ثمّ نُقل بهذه الوظيفة إلى إحدى المدارس الثمان، ثمّ نصب للتفتيش العام في ديار العرب والعجم، وعيّن له كلّ يوم ثلثمائة وخمسُون درهمًا. واستمرّ على ذلك سنة، ثمّ صار وظيفته كلّ يوم أربعمائة درهم، واستمرّ على ذلك سنتين، ثمّ عاد إلى مدرسته بمائة درهم، ثمّ قلّد قضاء حلب برغبة منه وطلب، بسبب أنّه أحاطه الدُّيُونُ واستغرقته حُقُوقُ النّاس لسخائه القريب إلى حدّ الإسراف، ثمّ عُزل وعيّن له كلّ يوم مائة درهم بطريق التقاعد، وتُوفّي في أوائل المحرّم من سنة تسع وسبعين وتسعمائة.

---

١ ٦٢ب ل
٢ ٦٢أ ق

O (Allah rahmet eylesin), âlimdi, erdemliydi, dindardı. Kadılık yaparken övgüye lâyık bir karakteri vardı. Öyle ki onun kadılık zamanı, şükranla anılan tarihî anlar olarak addedilir. Onu tanıyan **[51a]** rütbeli ya da sıradan kişilerin hepsi ona dua ederlerdi. O (Allah rahmet eylesin), iyilik ve cömertlikte yüce bir makamdaydı. Gösterişe meraklı, liderliği seven biriydi.[1]

Bazı güvenilir kişiler onun İstanbul kadılığından azledilmesi hakkında şaşırtıcı bilgiler anlatırlar. Onun [iyi anlaştığı] bir dostu varmış. Bu adam güvenilir, doğru dürüst biriymiş. İstanbul'da dükkânlardan birinde oturup ticaret[2] yaparmış. Sâlihlerden ve meczuplardan birtakım insanlar onun yanına uğrarmış. Bir sabah meczup bir adam onun [dükkânına] gelmiş. Konuşma esnasında tüccara[3] "Benden bir isteğin var mı?" demiş. [Tüccarın] aklına, adı geçen [Ahmed Efendi'nin] kazasker olmak isteği gelmiş. Bunu dile getirip [meczuptan] bununla ilgilenmesini rica etmiş. Meczup, "Bu dileğin yerine gelmesini istiyorsan söz konusu efendiye söyle, malından iki yüz dinar ayırsın ve kölelerinden birini âzâd etmek üzere belirlesin. Bunları yaptığında inşallah onun dileği yerine gelecektir." demiş. Bunun üzerine tüccar adam, adı geçen [Ahmed] Efendi'ye gitmiş. Ona kıssayı ve kendisi ile meczup arasında geçen macerayı anlatmış. [Ahmed Efendi] bunları duyunca onu küçümsemiş, onunla dalga geçmiş ve şöyle demiş: "Allah'ın evliyaları, velî kulları melekût âleminde tasarruf sahibidirler. Onlarla ilgili işlerde mal talebinde bulunmaktan uzaktırlar. Kazaskerliğe gelince, o benim yolum olup onu asla kaçırmayacağım. Sen ebleh adamın birisin." Tüccar adam, "Belki bunda gizli bir hikmet vardır." deyip onunla konuşmaya devam etmiş. Konuşma en sonunda merhum [Ahmed Efendi'nin] "Öyleyse o adam hangi gün atama olacağını bildirsin, o zaman onun dediklerini yapalım." demesine kadar varmış. Bu şekilde ayrılmışlar. Tüccar uyanıp dükkânını[4] açınca sabahleyin meczup gelmiş ve ondan [Ahmed Efendi ile aralarında geçen] hadiseyi sormuş. [Tüccar] meczuptan utanarak bir cevap vermemiş. Bunun üzerine meczup "Seninle onun arasında geçen bütün olaydan haberim var." demiş. Dükkândan bir kâğıt alıp uzunlamasına katlamış.

1 63a L
2 L: tek başına
3 62b K
4 63b L

كان (رحمه الله) عالمًا فاضلًا متديّنًا مشكور السّيرة في قضائه، بحيثُ تُعدّ مدّته من تواريخ الأيّام. ويشكره ويدعُو له كلّ من يعرفهُ [٥١أ] من الخواصّ والعوام، وكان (رحمه الله) في الطّبقة العليا من البرّ والسماحة، وكان مائلًا إلى الظُّهور ومحبًّا للرّياسة.[١]

وقد حكى بعض الثّقات خبرًا غريبًا يتعلّق بعزله عن قضاء قسطنطينية، وهو أنّه كان من حواشيه رجل صالح مُعتقد يقعد في بعض دكاكين قسطنطينية متجرًا[٢]، وكان يتردّد إليه بعض الصلحاء والمجذوبين، فإذا برجُل مجذوب أتاه صبيحة يوم فقال للسوقي في أثناء كلامه[٣]: ألك عندي حاجة؟ فخطر له كون المولى المزبُور قاضيًا بالعسكر، فذكر له والتَمس منه التّوجُّه في ذلك، فقال المجذوب: إن أردت حُصُول ذلك المطلُوب فقل للمولى المزبُور يفرز لي من ماله مائتي دينار، ويعيّن واحدًا من عبيده للعتق. فإذا فعل ذلك يحصل المُراد إن شاء الله تعالى، فذهب ذلك الرجل السوقي إلى المولى المزبُور وعرض عليه القضيّة وأخبره بما جرى بينه وبين المجذوب، فلمّا سمعه استخفّ به وضحك وقال: «إنّ أولياء الله المتصرّفين في عالم الملكوت متبرؤن من طلب مال في عمل لهم، وأمّا قضاء العسكر فطريقي الّذي لا يفوتني. وما أنت إلّا رجل أبله.» فقال له السوقي: «لعلّ في ذلك حكمة خُفية. وباحث معه وآل الأمر إلى أن قال المولى المزبُور: «إن عَيّن ذلك الرجل يوم النصب نفعل ما ذكره»، فافترقا على ذلك، فلمّا أصبح السوقي وفتح [٤]حانوته صبحه المجذوب وسأله عن القضيّة، فلم يجبهُ بشيء واستحيا من المجذوب، فقال المجذوب: «قد سمعت كلّ ما جرى بينك وبينه»، فأخذ من الحانُوت ورقة وطواها على طولها،

١ ٦٣أ ل
٢ ل: متجردا.
٣ ٦٢ب ق
٤ ٦٣ب ل

Sonra iki parçaya ayırmış. "Atama isteyenin [atamasını] böylece yaptım ve onu görevinden azlettim. Onu harap ederek yok ettim." Tüccar bunu duyunca bu işte bir uğursuzluk görmüş ve çok sinirlenmiş. **[51b]** Meczubun elini öpmüş, [arkadaşı adına] af dileyip ağlamış. Meczup ona[1] "[Arkadaşını] bu kadar sevdiğini bilmiyordum. Bununla birlikte işlerin telafi edilmesi muhakkaktır." demiş ve aklın almayacağı tarzda garip şeyler yapmış. Sonra "Ancak [Ahmed Efendi'nin] azledilmesinin falan günde gerçekleşmesi kaçınılmazdır." deyip yoluna koyulmuş. Tüccar, kederli bir şekilde kalakalmış. [Meczubun bildirdiği] o günü gözlemiş. O gün geldiğinde azil, meczubun haber verdiği üzere gerçeklemiş. Kazaskerlik [Ahmed Efendi] için mümkün olmamış, hasret ve pişmanlık ile vefat etmiş.

1 63a K

ثمّ قطعها قطعتين وقال: «أنا أفعل بمن طلب التّعيين كذلك، وقد عزلتُه عن منصبه ودمّرته تدميرًا». فلمّا سمعه السوقي تطيّر منه وقامت قيامته، [٥١ب] فقبّل يد المجذوب واستعفى وبكا، وقال[١] له المجذوب: «لم أدر انعطافك له بهذا القدر، فإذا لا بُدّ من تدارك الأمر في الجُملة»، ففعل أفعالًا غريبة خارجة عن طوْر العقل، ثمّ قال: «وأما العزل فلا بُدّ من الوُقُوع في اليوم الفُلانيّ»، فراح إلى سبيله وبقي السوقي مغمومًا منتظرًا لذلك اليوم. فلمّا جاء ذلك اليوم وقع العزل على ما أخبر به المجذوب، ولم يتيسّر له القضاء بالعسكر ومات على الحسرة والندامة.

١ ٦٣أ ق

[Atâullah Efendi "Aydınlı"]

Cömert hakan, büyük sultan, sultan oğlu sultan, Sultan Selim Han b. Sultan Süleyman Han'ın muallimi Atâullah Efendi, öne çıkmaya hak kazanan ve işlerin anahtarlarını elinde tutanlardan; liderliğin kendisine tevazu kattığı, şeref ve hâkimiyetin ise olağanüstü şekilde geldiği, gece ve gündüzün izzet ipeğini kısa sürede eskittiği, felâket ellerinin hâkimiyet kaftanını paramparça ettiği, sanki hakkında hiçbir şey söylenmemiş biri hâline dönen fakat bunların hepsinin Kitap'ta [Levh-i Mahfûz] yazılı olduğu âlimlerdendir.

O (Allah rahmet eylesin), Aydın vilâyeti kasabalarından Birgi'de yetişti. Ömrünün sermayesini ilim ve irfan elde etmeye sarf etti. Öyle ki tahsili önünde hiçbir engel, onu tahsilden uzaklaştıracak herhangi bir unsur tanımadı. Faziletli şahısların meclisleri ve örnek âlimlerin mahfilleri ile şereflendi. Önemli âlim, deneyimli şahsiyet, zamanın övüncü, çağın bilgesi Müftü Ebüssuûd Efendi Dâvud Paşa Medresesi'nde müderris iken ondan dersler okudu. Deniz gibi cömert, âlicenap, önder, örnek bilgin,[1] örnek araştırmacı, *Beyzâvî Tefsiri*'ne hâşiye yazan Sâdullah Efendi İstanbul -Allah onu belâlardan korusun- kadısı iken ondan da dersler aldı. Ders tekrar ettirme göreviyle İsrâfilzâde Efendi'ye mülâzım oldu. Sonra yirmi akçe ile Mudurnu kasabasında Yıldırım Han Medresesi'nde, yirmi beş akçe ile Tokat'ta **[52a]** Hatuniye Medresesi'nde dersler verdi. Orada vazife derecesi otuz akçe oldu. Kırk akçe ile İstanbul'da Kadı Hüsam Medresesi'nde müderrislik yaptı. Sonra elli akçe ile adı geçen şehirde Sadrazam Rüstem Paşa Medresesi'ne intikal etti. O medresenin ilk müderrisi oldu. Sultan Selim Han Manisa sancağının emîri iken ona muallim tayin edildi. Saltanat[2] nöbeti onun emîri olan [Sultan Selim Han'a] geçince nüfuzu arttı, mertebesi yükseldi. İşleri düzeldi, ateşi harlandı. Öyle ki [Sultan Selim] ona ikrâmda aşırıya kaçıyor, tâzim ve yüceltmede ifrata düşüyordu. Ara sıra önemli işlerde yazışarak bazen de sözlü olarak ona danışıyordu. Onu İstanbul'a çağırıyordu. Her ay bir ya da iki kez onunla bir araya geliyordu.

1 K: araştırmacı | 63b K
2 64b L

[المولى عطاء الله الآيديني]

وممّن فاز بحظ الظُّهور وملك مقاليد الأمور، وأتته الرياسة منقادة وجاءه العزّ والسؤْدد فوق العادة، وعن قريب أخلق ديباج عزه الجديدان ومزّق جلباب سؤدده أيدي الحدثان، فعاد كأن لم يكن شيأ مذكُورًا، وكان ذلك في الكتاب مسطورًا المولى عطاء الله معلّم السُّلطان الأعظم والخاقان الأكرم السُّلطان[1] ابن السلطان سلطان سليم خان بن السُّلطان سُليمان خان.

نشأ (رحمه الله) بقصبة بركي من ولاية آيدين، صارفًا لرائح عمره في إحراز العلوم والمعارف، بحيثُ لا يلويه عن تحصيلها عائق ولا صارف، وتشرّف بمجالس الأفاضل ومحافل الأماثل، وقرأ على العالم الخطير والسميدع النحرير، فخر الزّمان، علّامة الأوان المُفتي أبو السُّعُود، وهو مدرّس بمدرسة داوُد پاشا، ثمّ على الإمام الهمام السّريّ القمقام قدوة المدقّقين[2] أسوة المُحقّقين المولى سعد الله محشي تفسير البيضاويّ، وهو قاض بقسطنطينة حميت عن البلية، ثمّ صار ملازمًا بطريق الإعادة من المولى المشتهر بإسرافيل زاده، ثمّ درّس يلدرم خان بقصبة مدرني بعشرين، ثمّ بالمدرسة الخاتونية [٥٢أ] بتوقات بخمسة وعشرين، ثمّ صار وظيفته فيها ثلاثين، ثمّ بمدرسة القاضي حسام بقسطنطينية بأربعين، ثمّ نقل بخمسين إلى مدرسة الوزير الكبير رستم پاشا بالمدينة المزبورة، وهو أوّل مدرّس بها، ثمّ عيّن لتعليم السُّلطان سليم خان، وهو يومئذٍ أمير بِلواء مغنيسا. ولما وصلتْ نوبة[3] السلطنة إلى مخدومه علت كلمتُه وارتفعت مرتبته، واستقام أمره، واشتعل جمره، حيثُ بالغ في إكرامه وأفرط في إعزازه وإعظامه. وكان يُراجعهُ في الأمور المهمّة تارة مُكاتبة وأخرى مشافهة. وكان يدعُوهُ إلى الدّار العامرة ويجتمع به في كلّ شهر مرّتين أو مرّة.

---

١ ٦٤أ ل
٢ ق: المحقّقين. | ٦٣ب ق
٣ ٦٤ب ل

[Atâullah Efendi] bu şekilde düzenli bir hayata ve işleri yolunda gidip isteklerine ulaşınca, etrafındaki insanları, akrabalarını ve öğrencilerini tercih etmeye, başkalarının önüne geçirmeye, onları çok kısa zamanda yüksek makamlara getirmeye başladı. Küçükleri büyük âlimlerin önüne geçirdi. Böylelikle faziletler bahçesi solmaya yüz tuttu. Mârifet yıldızı[1] batmaya meyletti. İlim güneşi gurub etmeye yöneldi. İlim rüzgârı estikten sonra durgunlaştı. Bu yüzden insanlar yakarışla, duayla yalvararak yüce Allah'a seslendiler. Fakat ölüm oku [Atâullah Efendi'yi] o emellerine ulaşmadan önce yakaladı ve vefat etti. İnsanlar onun hakkında kötü zan beslediler. Böylece bütün dünya için bir ibret ve öğüt hâline geldi. Sonrakiler için bir örnek oldu.

Zamanın, sıkıntısını gidermediği kim vardır?
Ve günlerin, iniltisini yumuşatmadığı kim vardır?

Bu [vefat], Sultan hükümdar olduktan beş sene sonra,[2] 979 senesi Safer ayının başlarında oldu. Bütün vezirler ve âlimler onun cenazesi için evine geldiler. Hükümdar da Bâbıâli'ye **[52b]** kadar indi. Naaşını, Sadrazam Mehmed Paşa, vezirler, emirler[3] ve diğerleri taşıdılar. Cenazesini Sultan Süleyman Camii'ne götürdüler. [Cenaze] namazını Müftü Ebüssuûd Efendi kıldırdı. İstanbul şehrinde Şeyh İbnü'l-Vefâ Zâviyesi'nde defnedildi. O günün ertesinde oğullarının vazife [mertebelerinin] arttılması ve hizmetçilerinden elliyi aşkın köle ya da özgür şahsın görevlendirilmesi hususunda emir sâdır oldu.

Anlatılır ki hastalığından önce bir rüya görmüş. Rüyasında güya o, insanlarla dolu bir mecliste başköşede oturuyormuş. Etrafındaki insanların başı eğikmiş. Birden sûfî görünüşlü, elinde asası olan bir adam ortaya çıkmış. Meclise yaklaşınca[4] ona yönelip hitap etmiş. Ve demiş ki: "Ey edepsiz, kalk meclisinden!" [Atâullah Efendi] onu önemsememiş. [Sûfî, hitabını] ikinci, üçüncü defa tekrar etmiş. "Ben [Atâullah Efendi] de yine onu umursamadım.

1 64a K
2 65a L
3 L -emirler
4 64b K

ولما انتظم له الحال على ذلك المنوال وورت به زناده وحصل مُراده اشتغل بإيثار حواشيه وتقديم متعلقاته وتلاميذه، وأوصلهم إلى المناصب الجليلة في الأزمنة القليلة. وقدّم الصغار على المشايخ الكبار، وقد أشرف روض الفضائل بذلك إلى الذبول، ومال[1] نجم المعارف إلى الأفول، وصغت شمس العلم للغروب وركدت ريحها بعد الهبوب، فضجّ النّاس بالتضرّع والابتهال إلى جناب حضرة المتعال، فعاجله سهم المنية قبل حُصُول الأمنية وحلّ بساحته المنون وساءت به الظنون، فأضحى عبرة وعظة للعالمين، وكان مثلًا وسلفًا للآخرين:

من ذا الّذي لا يذل الدّهر صعبته ولا تلين يد الأيام صعدته

وذلك في أوائل صفر من سنة تسع وسبعين وتسعمائة، بعد ما مضى من دولته مقدار[2] خمس سنين. وحضر جنازته في بيته عامّةُ العلماء والوزراء، ونزل السُّلطان إلى الباب العالي [٥٢ب] وأخذ بأطراف نعشه الوزير الكبير محمّد پاشا وسائر الوزراء والأمراء[3] الحاضرين، وأتوا بجنازته إلى جامع السُّلطان سُليمان وصلّى عليه المُفتي أبو السُّعُود، ودُفن بزاوية الشّيخ ابن الوفاء بمدينة قسطنطينية. وفي غد ذلك اليوم ورد الأمر بالزّيادة على وظائف أبنائه وتعيين الوظائف لعدّة من خُدّامه ما بين رقّ وحرّ تنيف على خمسين نفسًا.

ويُروى أنه رأى قبل مرضه في منامه كأنه قاعد في صدر مجلس حافل بالنّاس وهم مطرقون حوله، وظهر رجل على زيّ الصُّوفيّة وبيده عصا، فلمّا قرب[4] من المجلس توجّه إليه وخاطبه، فقال: «قُم من مجلسك يا سيىء الأدب.» قال: «فلم ألتفت إليه فكرر الخطاب ثانيًا فثالثًا، وكررتُ عدم الالتفات،

١ ٦٤أ ق
٢ ٦٥أ ل
٣ ل – الأمراء.
٤ ٦٤ب ق

Bunun üzerine bana hücum etti ve elindeki asa ile beni dövdü. Zor kullanarak beni meclisimden kovdu. Elinden kurtulunca orada hazır bulunanlara onun kim olduğunu sordum. Dediler ki: 'O, Müftü Ebüssuûd Efendi'nin babası Muhyiddin el-İskilibî'dir.' Bu esnada korkuyla uyandım. Bedenimde bir ağırlık hissettim. Birkaç gün geçmemişti ki bu hastalığa yakalandım. Belki de [bu rüya ve hastalığın sebebi] benden, adı geçen Ebüssuûd Efendi'yi aşağılayacak, onu küçültecek sözler zuhûr etmesinden dolayı onunla[1] aramızda meydana gelen kavga ve düşmanlıktır."

O (Allah rahmet eylesin), âlim, fâzıl, muttakî, dindar, zeki biriydi. Güçlü fıtratlı, sahih fikirli, sağlam görüşlüydü. İşleri yürütme ve tasarrufta bulunmada örnek bir şahsiyetti. Bununla birlikte kendisinde aşırı bir taassup vardı.

Beş ilmi; [yani] hadis, fıkıh, maânî, kelam ve hikmeti kapsayan bir risâle yazdı. Onun Sadrüşşerîa'nın *Şerhu'l-Vikâye*'sinin ilk kısımlarına yazdığı, öğrencilerin rağbet ettiği bir hâşiyesi vardır.[2] Ben bu esere, övgülerin en yücesini içeren edebî bir giriş yazdım. Başı şöyledir: "Zamanın sayfalarının **[53a]**, nimetlerini ihata etmekten âciz kaldığı bol nimetleri ve güzel hediyelerinden dolayı Allah'a hamdolsun." Bu girişi gördüğünde onu beğendi. Ne var ki onun hakkında bir şey söylemedi ve faziletinden bahsetmedi. Belki de bu şekilde yaparak açıkça övmekten kaçınması, medih kabilinden bir övgüdür.

1 65b L

2 M, K -Onun Sadrüşşerîa'nın *Şerhu'l-Vikâye*'sinin ilk kısımlarına yazdığı, öğrencilerin rağbet ettiği bir hâşiyesi vardır.

فهجم عليّ وضربني بعصاه الّتي بيده، ودفعني من مجلسي قهرًا. فلمّا نجوتُ من يده سألت بعض الحاضرين عنه فقالُوا إنّه الشّيخ محيي الدّين الإسكليبي أبو المُفتي أبو السُّعُود. فانتبهت مذعورًا، فوجدت في بدني ثقلة ولم يذهب إلا أيام قلائل حتّى هجمني هذا المرض.» ولعلّ السّبب في ذلك ما وقع بينه[1] وبين المُفتي المزبُور من المعاداة والمشاجرة بسبب أنه ظهرت منه أقوال إلى تخفيف المُفتي المزبُور وازدرائه.

كان (رحمه الله) عالمًا فاضلًا ورعًا ديّنا ذكيّا قويّ الطّبع، صحيح الفكر، أصيل الرّأي، آية في التّدبير والتّصرُّف، إلّا أنّ فيه التعصب الزّائد.

وقد كتب رسالة تشتمل على فنون خمسة؛ فنون الحديث والفقه والمعاني والكلام والحكمة. وله حاشية علي أوائل شرح الوقاية لصدر الشريعة يتداولها أيدي الطلّاب[2]. وعملت لها خطبة سنيّة يتضمّن غرر المدائح، أوّلها: «الحمد لله على جميل عطائه وجزيل نعمائه الّتي تقاصرت صحائف الأيام [٥٣أ] دون إحاطة آلائه». ولما وقع نظره عليها وقع في حيّز الاستحسان، إلّا أنّه لم يحصل منه طائل ولم يفد عنه إظهار الفضائل، ولعلّ ذلك الحرمان الصّريح من الإطراء الواقع في المديح.

١ ٦٥ب ل
٢ م ، ق – وله حاشية علي أوائل شرح الوقاية لصدر الشريعة يتداولها أيدي الطلّاب.

[Şeyh Ramazan "Vizeli"]

Şeyh Ramazan, [Sultan II. Selim devrinin] fazilet ve irfanıyla tanınan, böylece zamanının ve çağının öğrencilerinin yöneldiği âlimlerden biridir (Allah'ın[1] rahmeti ve rızâsı onun üzerine olsun).

O (Allah rahmet eylesin),[2] Anadolu beldelerinden biri olan Vize'den idi. İlim ve irfan talep etmek üzere oradan ayrıldı. Efendilerin meclisleriyle irtibata girdi ve [ilmiye] sınıfının geleneksel yöntemlerini takip ederek talebelik meydanlarında yürüdü. Usta âlim, Merhaba ismiyle tanınan Mehmed Efendi'den dersler okudu. Sonra[3] değerli âlim, Müftü Sa'dî b. Îsâ'nın hizmetine girdi. Daha sonra uzlet ve insanlardan uzak durmak kendisine sevdirildi. Bunun üzerine kanaat ve içine kapanan insanların yolunu tuttu. Vazife kabul etmekten kaçındı. Çorlu kasabasında Ahmed Paşa Camii'nde hutbe verme [görevini] seçti. Adı geçen kasabada emekli oldu. Ünlü kitaplar üzerinden çalışmaya, bilgi edinmeye ilgiyle uğraştı. Bu yüzden öğrenciler onun etrafında toplandı. [Farklı] yerlerden, bölgelerden ona doğru koştular. Ondan çokça yararlandılar.

O (Allah rahmet eylesin), dersleri esnasında allâme Teftâzânî'nin *Şerhu'l-Akâid*'ine Hayâlî Efendi'nin yazdığı hâşiyelere, az ve öz oluşta onunla aynı değerde olan latif bir hâşiye yazdı. Araştırma yöntemleri konusunda *Şerhu'l-Mes'ûdiye* [adlı esere] bir hâşiye de yazdı. Şerîf el-Cürcânî'nin *Şerhu'l-Miftâh*'ının bazı konularına ta'likler yaptı. O (Allah rahmet eylesin), 979 senesinde mezkûr kasabada vefat etti.

Merhum [Şeyh Ramazan] bilgili, erdemli ve araştırmacı biriydi. İlmin zorluklarının hakkından gelirdi. İlmî meselelerin yüzündeki örtüyü kaldırırdı. İsabetli orijinal fikirleriyle, ilme ait problemlerin düğümlerini çözerdi. Keskin bakışlarıyla, **[53b]** içinden çıkılmaz güçlüklerin ayak bağını kaldırıp atardı. Fikirde ve ders vermede[4] gayretliydi. Öyle ki hayat onu yok edip ortadan kaldırdı.

1 65a K
2 M, L -Allah rahmet eylesin.
3 66a L
4 65b K

[الشّيخ رمضان الوِيزَوي]

وممّن اشتهر بفضله وعرفانه، فأضحى مقصدا لطلبة عصره وأوانه، الشّيخ رمضان)عليه[1] الرّحمة والرضوان(.

كان (رحمه الله)[2] من بلدة ويزه من بلاد الرّوم، فخرج منها في طلب المعارف والعلوم، فاتّصل إلى مجالس السّادة وتحرك في ميادين الطّلب على الطّريقة المُعتادة، وقرأ على العالم النحرير المولى محمّد الشهير بمرحبا، ثمّ وصل[3] إلى خدمة الفاضل الخطير المولى المفتي سعدى بن عيسى، ثمّ حبب له العُزلة والانقطاع فسلك مسلك القناعة والانجماع، ورغب عن قبُول المنصب، واختار خطابة جامع أحمد پاشا في قصبة چورلي، فتقاعد في القصبة المزبورة وأكبّ على الاشتغال والإفادة من الكتب المشهورة، فاجتمع إليه الطّلبة وأهرعوا من الأماكن والبقاع وانتفعوا به أيّ انتفاع.

وكتب (رحمه الله) في أثناء درسه حاشية لطيفة على حواشي المولى الخيالي على شرح العقائد للعلّامة التّفتازانيّ، يوافقها في الدقّة والوجازة. وكتب أيضا حاشية على شرح المسعوديّة من آداب البحث وعلّق حواشي على بعض المواضع من شرح المفتاح للشريف الجرجانيّ، وتُوفّي (رحمه الله) في القصبة المزبورة سنة تسع وسبعين وتسعمائة.

وكان (رحمه الله) عالمًا فاضلًا مدقّقًا، يذلّل من العلوم صعابها، ويكشف عن وُجُوه مخدّراتها حجابها، ويحلّ ببنان أفكاره الصائبة عُقَد المشكلات، ويرفع بأيدي أنظاره الثاقبة [٥٣ب] عقال المعضّلات، مواظبًا[4] على النّظر والإفادة حتّى أفناه الدّهر وأباده.

١ ٦٥أ ق
٢ م ، ل: رَحمَه الله.
٣ ٦٦أ ل
٤ ٦٥ب ق

O (Allah rahmet eylesin), zarif fıtratlı, hoş sohbet, tatlı dilli biriydi. Türk dili ile en güzel biçimde şiirler yazardı. Acem ve Anadolu şairlerinin geleneğine [uyarak] bu [şiirlerde] Bihiştî mahlasını kullanırdı.

Ben onun Fâzıl el-Hindî'nin, İbn Hâcib'in *el-Kâfiye*'sine yazdığı şerhin bir yerine kaydettiği bazı sözlerine rastladım.[1] Öğrencilerin zihinlerini imtihan eden türden sözlerdi. Bunları burada yazarak bu bahsi kapattım. O demiştir ki: "Şârih şöyle dedi: 'İsnad onadır' yani ismedir. Buradan da «الإسناد إليه» ifadesinin müptedâya atıf olduğu ortaya çıktı. Bu durumda o, müptedânın hükmünde olacaktır. Haberi de yine haberi hükmünde olacaktır. Buradan çıkarılacak netice; bir şeyin isme isnad edilmesi, isme ait özelliklerdendir. Bu ise boş laftır [yanlıştır]. O da buna karşılık şu şekilde cevap verdi: Onun hakkında hususiyet hükmü vermek yani onun isme ait bir özellik olduğunu isnad etmek, müsned ya da müsnedün ileyh olarak gelen ismin türsel tabiatı itibarıyladır. Sınıf itibarıyla değildir ki bu da müsnedün ileyhin bir kısmıdır. «المستفادة» sözcüğü, «الطبيعة الصنفية» ibaresinin sıfatıdır. «من: إليه المُختصّ به» ibaresi de «إليه» sözünün sıfatıdır. «به» sözcüğündeki zamir الصّنف kelimesine dönmektedir. Harf-i cer burada maksûr olana dâhil olmuştur. Meselenin özeti şudur ki, burada murad edilen şey; bir şeyin ismin sınıfına isnad edilmesi, isim türünün özelliklerindendir. Bu yüzden bu boş laf [yanlış] değildir. Tıpkı şunu söylemek gibidir: Habeşli olan birinin siyahlığı insan türüne ait bir özelliktir. Bu yüzden haber, müptedâdan çıkarılmayacak bir mana ifade etmektedir. İşte bunu bil!"

1 66b L

وكان (رحمه الله) ظريف الطّبع، لذيذ الصُّحبة، حُلو المحاورة. ينظم الشّعر على لسان التّركي بأبلغ النظام، ويتسمى فيه ببهشتى كما هو دأب شعراء الرّوم والأعجام.

وقد عثرت[1] على كلمات له علّقها على موضع من شرح كافية ابن الحاجب للفاضل الهنديّ، ممّا يمتحن به أذهان الطّلبة، فأثبتّها في هذا المقام وختمتُ بها ذلك الكلام. قال: قال الشّارح: و«الإسنادُ إليه» أي إلى الاسمِ فورد أنّ قوله: و«الإسناد إليه» عطف على المُبتدأ، فيكون حينئذٍ في حكمه، وخبرُه في حكم خبره. فالمآل إسناد الشّيء إلى الاسم من خواصّ الاسم، فهذا لغوٌ من الكلام. وأجاب عنه بقوله: «والحكم عليه» أي الإسناد إليه «بالخصوص» أي بكونه خاصّة الاسم. «باعتبار الطبيعة النوعيّة» للاسم المتناول للمسند والمسند إليه. «دون الصنفية» وهي قسم المسند إليه. «المستفادة» وصف للطبيعة الصنفية. و«من: إليه المُختصّ به» وصف لقوله إليه. وضمير «به» راجع إلى الصّنف، والجارّ داخل على المقصُور. ومُلخّصه أنّ المُراد إسناد الشّيء إلى صنف الاسم من خواصّ نوع الاسم فلا لغوَ، كما إذا قيل سواد الحبشي خاصّة لنوع الإنسان، فيُفيد الخبر معنى غير منفهم من المبتدأ فاعرف هذا».

---

١ ٦٦ب ل

[Pîr Ahmed Efendi "Leyszâde"]

Leyszâde olarak bilinen Pîr Ahmed Efendi, [Sultan II. Selim devrinin] efendilik ve şeref mertebelerinde yükselenlerinden[1] biridir.

Babası Kahire kadılığından ayrıldıktan sonra vefat etti. Merhum [Pîr Ahmed Efendi], Arabzâde ismiyle tanınan Muhyiddin Efendi'den dersler okudu. Bostan Efendi'ye mülâzım oldu. Zaman onun yüzüne güldü ve Sultan Selim Han muallimi **[54a]** Atâullah Efendi'nin[2] kızı ile evlendi. Böylece onun mutluluk yıldızları zuhûr etti. Efendilik güneşleri parladı. Öyle ki kısa bir zamanda yüce makamlara ulaştı. İlk olarak otuz akçe ile İbnü'l-Hâc Hasan Medresesi'ne, sonra[3] kırk akçe ile İstanbul'da İbrâhim Paşa Medresesi'ne atandı. Orada vazife derecesi elli akçe oldu. Aynı vazife derecesi ile İstanbul'da Rüstem Paşa Medresesi'ne, oradan Üsküdar Medresesi'ne,[4] oradan da Semâniye medreselerinden birine naklolundu. Kayınpederi Atâullah Efendi'nin ölümüne yakın bir zamanda [Semâniye medreselerinden birinde] müderris iken vefat etti.

O (Allah rahmet eylesin), güzel görünüşlü, latif fıtratlı, ilmi seven, kıymetli kitapları toplamaya çalışan biriydi. O kitaplardan en nefis, en latif, en nâdir ve en zarif olanlarını topladı. Tâ ki zaman, o kitapları darmadağın edip güzelliklerini ve bulunduğu yeri harabeye döndürdü.

1 66a K
2 67a L
3 L: sonra atandı
4 M, L -oradan Üsküdar Medresesi'ne

[المولى پير أحمد «ليس زاده»]

ومن الّذين ارتقوا مدارج العزّة والسيادة، پير أحمد[1] المشتهر بليس زاده.

توفّي أبوه مُنفصلًا عن قضاء القاهرة، وقرأ المرحوم على المولى محيي الدّين المشتهر بعرب زاده، وصار ملازمًا من المولى بُستان. واتّفق له عطفة من الزّمان حيثُ تزوّج ابنة المولى[2] عطاء الله معلّم السُّلطان [٥٤أ] سليم خان. فطلَعت نُجُوم سعادته، وشرقت شموس سيادته، حيثُ وصل في الأزمنة القليلة إلى المراتب الجليلة، وقلّد أوّلا مدرسة ابن الحاج حسن بثلاثين، ثمّ[3] مدرسة إبراهيم پاشا بقسطنطينية بأربعين، ثمّ جعل وظيفته فيها خمسين، ثمّ نقل بالوظيفة المزبورة إلى مدرسة رستم پاشا بقسطنطينية، ثمّ إلى مدرسة أسكدار[4]، ثمّ نقل إلى احدى المدارس الثمان. توفّي وهو مدرّس بها في مُدّة قريبة من موت المولى عطاء الله صهره.

وكان (رحمه الله) حسن الشكل، لطيف الطّبع، محبًّا للعلم، وساعيًا في اقتناء الكتب النفيسة. وقد جمع منها النفائس واللطائف والنوادر والظرائف إلى أن بدّد الدّهر شملها وأقفر ربعها ومنزلها.

---

١ ٦٦أ ق
٢ ٦٧أ ل
٣ ل: ثمَّ قلّد.
٤ م ، ل – ثمّ إلى مدرسة أسكدار.

[Sinan Efendi "Akhisarlı"]

Sinan Efendi, [Sultan II. Selim devrinin] gözde âlimlerinden biridir.

O (Allah rahmet eylesin), Saruhan sancağına bağlı Akhisar kasabasından idi. Gençlik çağına ulaştıktan sonra ilim talep edenlerin halkasına girdi. İrfana ait önemli bir miktar tahsil edince İbn Yegân adıyla tanınan efendiye mülâzım oldu. Sonra[1] yirmi akçe ile Çay Medresesi'nde, yirmi beş akçe ile Taraklıborlu Medresesi'nde, aynı vazife derecesi ile Birgi Medresesi'nde, otuz akçe ile Balıkesir Medresesi'nde, kırk akçe ile Tokat'ta Hatuniye Medresesi'nde, aynı vazife derecesi ile Bursa'da Yegân Efendi[2] Medresesi'nde, elli akçe ile Edirne'de Halebiye Medresesi'nde dersler verdi. Oradan Üsküdar'da Sultan Süleyman kızı [Mihrimah Sultan] Medresesi'ne, oradan Semâniye medreselerinden birine, oradan da Sultan Süleyman oğlu Sultan Mehmed Medresesi'ne naklolundu. Orada dersler verip faydalı oldu ve sıradan bir hayat sürdü. Tâ ki zaman onun birliğini bozup yok edene kadar. Bu [vefatı], 979 senesine **[54b]** ait ayların bulunduğu iplikte dizili duran Şâban ayının başlarında oldu.

O (Allah rahmet eylesin), bilgiliydi, doğruydu, temiz tabiatlı ve güzel bir fıtrata sahipti. Sûfî şeyhlere samimi bir şekilde sevgi duyar ve onlara sık sık gidip gelirdi. Onların güzel nefeslerinden istifade ederdi. Ona sığınanların işlerini yapmada tâvizsizdi. Ona gidip gelen eşine dostuna çok yardım ederdi. Kısacası o (Allah rahmet eylesin), zamanın güzelliklerinden bir güzel idi. Geriye kalan iyi insanlardan biriydi.

Ölümünden sonra rüyada görüldü. Ona "Allah seni bağışladı mı?" diye soruldu. O (Allah rahmet eylesin), "Evet. [Hatta] benden sonra gelenlerden pek çoğu da [bağışlandı]." diye cevapladı. Rüyayı gören dedi ki: "Ona 'Âhiret yurdunu önceki hayatına nispetle nasıl buldun?' diye sordum.[3] O da 'Şüphesiz ki âhiret yurdu Allah'a ve kıyamet gününe inananlar için daha hayırlıdır.[4] Dünya da hayırlıdır.' dedi. Ondan önce vefat eden bazı şahısların [durumu] hakkında ona soru sordum. Bunun üzerine onlardan kimileriyle bir araya geldiğini söyledi."

Onun,[5] Şerîf'in *Şerhu'l-Miftâh*'ına hâşiyesi vardır.[6]

1 66b K
2 67b L
3 67a K
4 L -daha hayırlıdır
5 68a L
6 M, K -Onun, Şerîf'in *Şerhu'l-Miftâh*'ına hâşiyesi vardır.

[المولى سنان الآق حصاري]

ومن العلماء الأعيان المولى سنان.

كان (رحمه الله) من قصبة آق حصار من لواء صاروخان، وقد انتظم المرحوم في سلك الطلاب بعدما وصل إلى سنّ الشّباب. ولما حصّل الطّرف الصّالح من العرفان صار ملازمًا من المولى المشتهر بابن يكان، ثمّ[1] درّس بمدرسة چاي بعشرين، ثمّ مدرسة طرقلي بورلي بخمسة وعشرين، ثمّ مدرسة بركي بالوظيفة المزبورة، ثمّ مدرسة بالي كسرى بثلاثين، ثمّ المدرسة الخاتونية بتوقات بأربعين، ثمّ مدرسة[2] المولى يكان بمدينة بروسه بالوظيفة المزبورة، ثمّ درّس بالمدرسة الحلبية بأدرنه بخمسين، ثمّ نُقل عنها إلى مدرسة بنت السُّلطان سُليمان بأسكدار، ثمّ نُقل إلى إحدى المدارس الثمان، ثمّ إلى مدرسة السُّلطان محمّد ابن السُّلطان سُليمان، فاشتغل فيها وأفاد، وتحرّك على الوجه المُعتاد، حتّى فرّق الدّهر شمله وأباد، وكان ذلك في أوائل شعبان المنخرط [٥٤ب] في سلك شهور سنة تسع وسبعين وتسعمائة.

وكان (رحمه الله) عالمًا صالحًا ذكي الطّبع، جيّد القريحة، صحيح التودّد للمشايخ الصُّوفيّة، متردّدًا إليهم ومستمدًّا من أنفاسهم الطّيبة. وكان (رحمه الله) شديد القيام في مصالح من يلوذ به، شديد النّفع لمن يتردّد إليه. وبالجُملة كان (رحمه الله) حسنة من حسنات الأيّام، وبقيّة من السّلف الكرام.

وقد رُؤي بعد موته في المنام، فقيل له: هل غفر الله لك؟ فقال: نعم، ولكثير من الّذين جاؤا بعدي. قال الرّائي: وقلت له وكيف وجدت الدّار الآخرة بالنّسبة إلى الأولى[3]؟ قال: لا شكّ أن الدّار الآخرة خير[4] للّذين يُؤمنُون بالله واليوم الآخر، وفي الدُّنيا أيضًا خير. ثمّ سألت عن بعض الأشخاص الّذين ماتُوا قبل موته فأخبر بالاجتماع بالبعض دون الآخر.

وله حاشية[5] علي الشرح الشريف للمفتاح.[6]

١ ٦٦ب ق
٢ ٦٧ب ل
٣ ٦٧أ ق
٤ ل – خير.
٥ ٦٨أ ل
٦ م ، ق – وله حاشية علي الشرح الشريف للمفتاح.

[Alâeddin Ali b. Emrullah Efendi "Kınalızâde"]

Kınalızâde olarak bilinen Alâeddin Ali b. Emrullah b. Mehmed, [Sultan II. Selim devrinde] elleri ilim ve irfanın renkleriyle boyanmış, nesir ve nazım bütün eserlerde mucize gösterenlerden, çağın kulaklarını parlak sözleriyle dolduran, zamanın boynuna inciden ürettiği eserlerini asan, erdemli efendilerin pek çoğunun üstünlüğünü itiraf ettiği kişilerden biridir.

O (Allah rahmet eylesin), 918 senesinde Hamid sancağına bağlı Isparta kasabasında doğdu. Babası çeşitli kasabalarda [görev yapan] kadılardan biri idi. (Alâeddin Ali Efendi), Mâlûl ismiyle tanınan Muhyiddin Efendi'den, *Beyzâvî Tefsiri*'ne hâşiye yazan Sinâneddin Efendi'den ve Merhaba adıyla bilinen Muhyiddin Efendi'den dersler okudu. Sonra Sâlih el-Esved Efendi'nin derslerinde muîdi oldu. Adı geçen efendi vefat edince Çivizâde ismiyle bilinen Şeyh [Muhyiddin] Mehmed Efendi onu [yanına] istedi. [Alâeddin Ali Efendi] de ona bağlandı. Ondan aldığı ilk derste **[55a]** *Şerhu'l-Adud* isimli eserden okudu. O (Allah rahmet eylesin), *Şerhu'l-Adud* derslerinde okuduğu bu kısımlar üzerine latif bir risâle yazıp adı geçen [Muhyiddin Efendi'ye] sundu. [Muhyiddin Efendi] bunu çok beğendi. Adı geçen Muhyiddin Efendi'ye onun ve daha önce kendisinden söz edilen Mehmed[1] Şah Efendi'nin hakkında soru sorulduğunda "Onlar benim iki gözüm gibidir. Birini diğerine üstün tutamam." demiştir.[2] O, söz konusu Muhyiddin Efendi'ye mülâzım olunca içeriğinde "nefsü'l-emr" konusunu incelediği bir risâle yazıp o zaman muzaffer askere kadılık yapan[3] [kazasker olan] Ebüssuûd Efendi'ye sundu. Bunun üzerine [Ebüssuûd Efendi] onu yirmi akçe ile Edirne'de Hüsâmiye Medresesi'ne atadı. Sonra yirmi beş akçe ile Bursa'da Emir Hamza Medresesi'ne, otuz akçe ile adı geçen şehirde Veliyyüddinzâde Medresesi'ne, kırk akçe ile Kütahya'da Rüstem Paşa Medresesi'ne, elli akçe ile İstanbul'da kurulan bir medreseye [müderris olarak] atandı.

1 67b K
2 K -demiştir.
3 68b L

[المولى حنّاوي زاده علاء الدّين عليّ بن أمر الله]

وممّن صبغ يده بألوان المعارف والعلوم، وأظهر اليد البيضاء في كلّ منثور ومنظوم، وشنّف آذان الدّهر بغرر كلماته، وقلّد جيد الزّمان بدرر مصنوعاته، واعترف بفضله الكثير من الأفاضل السّادة المولى علاء الدّين عليّ بن أمر الله بن محمّد المشتهر بحنّاوي زاده.

ولد (رحمه الله) سنة ثمان عشرة وتسعمائة في قصبة أسپارته من لواء حميد. وكان أبوه من قُضاة بعض القصبات. قرأ (رحمه الله) على المولى محيي الدّين المشتهر بالمعلول، والمولى سنان الدّين محشّي تفسير البيضاويّ، والمولى محيي الدّين المشتهر بمرحبا. ثمّ صار معيدًا لدرس المولى صالح الأسود، ولما توفّي المولى المزبُور رغب فيه المولى الشّيخ محمّد المشتهر بچوي زاده. فارتبط به وكان أوّل درس قرأ عليه [٥٥أ] من شرح العضُد. وقد كتب (رحمه الله) على هذا الموضع من شرح العضُد رسالة لطيفة وعرضها على المولى المزبُور، فاستحسنها غاية الاستحسان. وكان المولى محيي الدّين المزبُور يقُول[١] حين ما سُئل عنه وعن المولى[٢] شاه محمّد السّابق ذكرُه أنّهما مني بمنزلة عيني، لا أفضّل أحدهما على الآخر. ولما صار ملازمًا من المولى محيي الدّين المزبُور كتب رسالة يُحقّق فيها بحث نفس الأمر، وعرضها على المولى أبي السُّعُود وهو[٣] قاض بالعساكر المنصورة يومئذٍ، فقلّده المدرسة الحساميّة بأدرنه بعشرين، ثمّ قلّد مدرسة الأمير حمزة في بروسه بخمسة وعشرين، ثمّ مدرسة ابن ولي الدّين في البلدة المزبورة بثلاثين، ثمّ مدرسة رستم پاشا بكوتاهيه بأربعين، ثمّ مدرسته الّتي ابتناها بقسطنطينية بخمسين،

١ ق – يَقُول.
٢ ٦٧ب ق
٣ ٦٨ب ل

Sonra İstanbul'da Sultan Süleyman zevcesi [Hürrem Sultan] Medresesi'ne, oradan da Semâniye medreselerinden birine naklolundu. Sultan Süleyman, [kendi adını taşıyan] caminin batı tarafında duran iki medrese inşa edince bunlardan birine söz konusu [Alâeddin Ali] Efendi'yi atadı. Diğerine ise daha önce hakkında bilgi verilen Şah Mehmed Efendi'yi atadı. Bu atamanın nedeni bu ikisinin fazilet konusunda fazlaca şöhrete sahip olmalarıdır. [Alâeddin Ali Efendi], sonra Şam kadılığına atanıp oradan Kahire kadılığına, oradan Bursa kadılığına, oradan Edirne kadılığına, oradan da İstanbul kadılığına atandı. Anadolu vilâyetindeki muzaffer askerin kadısı, [Anadolu kazaskeri] oldu. Birkaç ay sonra siyatik hastalığına yakalanmışken Sultan Selim ile birlikte Edirne'ye sefer eyledi. Hareket etmesi ve soğuğun fazlalığı nedenleriyle hastalığı şiddetlendi. Doktorluk taslayan bazıları onu tedaviye kalkıştı ve içerisinde bazı zehirlerin olduğu[1] bazı yağlarla yağlayıp akabinde [bacağına] neft yağı sürdüler. Zehir onun içine **[55b]** nüfuz etti. Bu da onun ölümüne sebep oldu. O (Allah rahmet eylesin), [bacağının yağla] kaplanmasının hemen akabinde vefat etti. Bu [olay] 979 senesi mübârek Ramazan ayının yedinci gününde[2] oldu. Cenazesine tüm vezirler ve âlimler geldi. Eski Cami'de cenaze namazı kılındı. Edirne kapısının dışındaki, [herkesçe] bilinen mezarlığa, İstanbul yoluna bakan bir yere defnedildi.

O (Allah rahmet eylesin), tüm konuşan ve düşünen varlıklar içerisinde en şerefli efendilerden biri idi. Yüce bir kişiliğe ve ulu bir fıtrata sahipti. İlmin zorluklarının hakkından geldi. Bilimlerin peçesini ve örtüsünü [yüzünden] kaldırdı. İnce [bilgilerin] gelinleri onunla zifafa girip ona dokundu. Önemli ve faydalı[3] bilgilerin gelinleri onun eliyle örtüsüz, açık ve görünür hâle geldi. İlimlerin denizine dalıp zamanın kulaklarının [elde etmek] için rekabet ettiği iri incileri çıkardı. Düşünce meydanına dalıp ay ve yıl atlarının elde etmek için yarıştığı rehineleri getirdi. O (Allah rahmet eylesin); çok marifetli, çeşitli alanlarda ustalığı olan biriydi. Bilgi meydanında dizginsiz koşardı. Anlamlardan pek çok yeni [bilgi] ortaya çıkartıp icat etti. Zamanın boynuna, manzum ya da mensur ne kadar inci varsa astı. Arapçada üstattı.

1 68a K
2 69a L
3 L: ender

ثمّ نُقل إلى مدرسة زوجة السلطان سليمان بقسطنطنية ،ثمّ إلى إحدى المدارس الثمان. ولما ابتنى السُّلطان سُليمان المدرستين الواقعتين في الجانب الغربي من الجامع قلّد أحداهما للمولى المزبُور والأخرى للمولى شاه محمّد السّابق ذكره لمزيد اشتهارهما بالفضيلة الباهرة. ثمّ قلّد قضاء دمشق، ثمّ نُقل إلى قضاء القاهرة، ثمّ إلى قضاء بروسه، ثمّ إلى قضاء أدرنه، ثمّ إلى قضاء قسطنطينية، ثمّ صار قاضيًا بالعساكر المنصورة في ولاية أناطولي. وبعد عدّة أشهر اتّفق سفر السُّلطان إلى مدينة أدرنه، وكان مبتلى بعلّة عرق النسا، فاشتدّت بالحركة وشدّة البرد، وعالجه بعض المتطببة ودهنه بدهن فيه بعض السمُوم[1]، ثمّ أعقبه بالطلاء بدهن النفط، فنفذ السم [٥٥ب] إلى باطنه، فكان ذلك سبب موته. فإنّه مات (رحمه الله) عقيْب الطلاء المزبُور، وذلك في اليوم السّابع من شهر رمضان من شهور سنة تسع وسبعين[2] وتسعمائة. وحضر جنازته عامّة الوزراء والعُلماء وصلّي عليه في الجامع العتيق، ودفن بظاهر باب أدرنه في المقابر المشهورة بمقابر النّاظر الواقعة على طريق القُسطنطينيّة.

وكان (رحمه الله) أحد أماجد القروم في كلّ منطُوق ومفهوم، ذا نفس عليّة وسجيّة سنيّة، ذلّل من العلوم صعابها، ورفع عن مخدّرات الفُنُون قناعها وحجابها، فأمست عرائس النكات إليه مزفوفة، وأصبحت عرائس الفوائد[3] المهمات لديه مجلوّة مكشوفة. خاض في غمار العلوم فجاء بكُلّ فريدة يتنافس فيها آذان الأيام، وقصد ميادين الفهوم فأتى بكُل رهينة يتسابق عليها كمت الشُّهور والأعوام. وكان (رحمه الله) واسع المعرفة كثير الافتنان، جاريًا في ميدان المعارف بغير عنان. وقد اخترع الكثير من المعاني وولّد وقلّد جِيد الزّمان بخرائد منثورَة ومنظومة ما قلّد. وكان شيخ العربيّة

١ ٦٨أ ق
٢ ٦٩أ ل
٣ ل: الْفَرائِد.

Arapça sancağının taşıyıcısı, burcunun güneşi, göğünün yıldızı idi.[1] Ne zaman yeteneğini konuştursa [karşısındakini] âciz bırakırdı. Ne zaman benzersiz bir şey ortaya koyacağını vâdetse[2] o vaadi yapar, hakkıyla yerine getirirdi. Bu esere, senin hoşuna gidecek ve lezzet alacağın, ayrıca onun bu konuda gerçekten bir imam ve hatip olduğuna karar vereceğin bazı metinler koydum. O (Allah rahmet eylesin), zarif bir îmâ içeren şu manzumeyi söylemiştir:

Beyit[3]

Kıvrılmış saç lüleni bir dal harfi (د) gibi görüyorum
Fakat beninin miskinden bir nokta almış

Dal bu noktayla zel harfine (ذ) dönüştü
İşte senin bu zel'in yüzünden/bu yüzden helâk oluyorum[4]

Bu bölümde geçen ve gerçekten güzel ve hoş olan şu sözler de ona aittir:

Şiir[5]

[Dediler ki] içine bu aşk alevi nerden düştü,
Öyle sardı ki kalbin kor ateş oldu. **[56a]**

Bilemediler ki bakışının sihrinden gelmiştir
Kalbime bir yol ve yordam bulmuştur

Nasihat şeklindeki bu fasih sözler de ona aittir:

Şiir

İnfak et, çünkü Allah kuluna kefildir
Rızık her yeni günde yenilenir

Mal, infak ettikçe çoğalır
Tıpkı suyu çekildikçe artan bir kuyu gibi

Bütün sebepleri meydana getiren [Allah'a] güvenmeyi teşvik eden bu bölüm de ona aittir:

---

1 M -Arapçada üstattı. Arapça sancağının taşıyıcısı, burcunun güneşi, göğünün yıldızı idi.
2 68b K
3 L -Beyit
4 69b L
5 M: Beyit

وحامل لوائه، وشمس بروجه وكوكب سمائه[١]، كلّما أنطق البراعة أعجز، وكلّما وعد الإعجاز وفى ذلك الوعد[٢] وأنجز. وقد أثبتّ له في هذه المجلة ما تستعذبه وتسطيبه وتحكم به أنّه على الحقيقة إمام هذا الشأن وخطيبه، قال (رحمه الله) وفيها تورية لطيفه:

٥ بيت[٣]

أرى من صُدغك المعوجّ دالًا ولكن نقطت من مسك خالك

فأصبح دالّة بالنقط ذالًا فها أنا هالك من أجل ذلك[٤]

وله أيضًا في هذا الباب ممّا يستعذب جدّا ويستطاب:

شعر[٥]

١٠ [قالوا] لهيب نار الهوى من أين جاء إلى أحشاك حتّى رأينا القلب وهاجا [٥٦أ]

وما درَوْا أنّه من سحر مقلته ألفى سبيلًا إلى قلبي ومنهاجا

وله في معرض النّصيحة هذه الكلمات الفصيحة:

شعر

أنفق فإنّ الله كافل عبده فالرّزق في اليوم الجديد جديد

١٥ المال يكثر كلما أنفقته كالبئر ينزح ماؤُهُ فيزيد

وله أيضًا في هذا الباب في الحثّ على الثّقة بمسبب الأسباب:

---

١ م – وكان شيخ العربيّة وحامل لوائه، وشمس بروجه وكوكب سمائه.
٢ ٦٨ب ق
٣ ل – بيت.
٤ ٦٩ب ل
٥ م: بيت.

Şiir[1]

İstediğin her ihtiyaç karşısında Allah'a tevekkül et
Çünkü Allah, en cömert kefildir.

Allah'ı unutup gafilce günahlara[2] *dalıp gitme*
Çünkü Allah gafil değildir

İhtiyaçlar kapısını çalarken yakarış şeklinde [yazılan] bu [manzume] de ona aittir:

Şiir[3]

Ey, kendisine hatalarından pişmanlık duyarak
Gelen kulun hatalarını keremiyle görmezden gelen

Nefsime hidâyet nuruyla yol göster, çünkü
Zifirî karanlıklar, zulümler içerisinde kaldım

Sahiplerin sahibine yakarış içeren bu bölüm de ona aittir:

Şiir[4]

Ey karanlıkta som kayanın üzerinde
Yürüyen karıncanın ayak hareketlerini gören[5]

Ey en derin suların altındaki en zayıf, hasta
Ve yaralı bir kurbağanın iniltisini işiten

Sayılamayacak kadar çok olan günahların
İzlerini silecek bir rahmet damlası lutfet

Onunla efendimiz, üstadımız, Mekke'nin (Allah orayı yüceltsin) Hanefî müftüsü Kutbüddin Efendi arasında mektuplaşma gerçekleşmiştir. [Bu mektuplaşmada Kutbüddin Efendi'ye] yüce nükteler ve zarif beyitler içeren bir *Kasîde-i Bâiyye* yazdı. Oradaki[6] sözlerindendir:

1 L -Şiir
2 L: suya
3 M: Beyit
4 L -Şiir
5 69a K
6 70a L

شعر[1]

توكّل على الرّحمن في كلّ حاجة تُريدُ فإنّ الله أكرم كافل

ولا تتوغّل في المآثم[2] غافلا عن الله إنّ الله ليس بغافل

وله في صُورة المُناجاة وقرع باب الحاجات:

٥ شعر[3]

يا مَنْ يُقيل عثار العبد بالكرم إذا أتاه من الذلّات في ندَمِ

أرشد بنور الهدى نفسي فقد بقيت من المظالم في داج من الظُّلم

وله أيضًا في هذا الباب من التضرع إلى جناب ربّ الأرباب:

شعر[4]

١٠ يا باصرًا بدبيب رجْل نميْلة جنح الظلام بصخرة صماء[5]

يا سامعًا لنعيق أضعف ضفدع دنف جريح تحت لج الماء

اُمنُن بقطرة رحمة تمحو بها آثار ذنب جلّ عن إحصاء

وقد جرى بينه وبين شيخنا ومولانا قطب الدّين مفتي الحنفيّة بمكّة شرفها الله تعالى مراسلة، فكتب إليه قصيدة بائية تشتمل على أبيات لطيفة ونكات شريفة

١٥ منها[6] قوله:

---

١ ل – شعر.
٢ ل: المآء.
٣ م: بيت.
٤ ل – شعر.
٥ ٦٩أ ق
٦ ٧٠أ ل

Şiir[1]

Selâm olsun. Mim (م) harfiyle belli bir kaynaktan anlatmaya başladı
Sanki tatlı bir pınarla sevgi bahçelerini suluyor

Değerli biri hakkında son derece keskin ifadeler kullandılar
Onu övdüler fakat övgüleri keskin bir kılıçtan bile öteye geçti

Onun hakkında kutbun üzerinde dönen gezegenler gibi
Her yönden, her erdemli kişiden övgüler gelir

Umulur ki ondan gelen müstecab bir duayla
Hicaz'a olan uzaklığım değişir ve beni ona yaklaştırır

Ka'be tavaf edildiği sürece sizin ikametiniz devam etsin
Ali Efendi'nin de ihlâs, doğruluk ve sevgi üzerinde hâli devam etsin

Adı geçen Şeyh Kutbüddin Efendi, Ali Efendi'yi överek şu beyitlerle seslendiği bir kaside ile cevap vermiştir: **[56b]**

Rum diyarından öyle ilginç bir şiir geldi ki
O şiirin belâgati Arapların üstatlarını bitkin eyledi

O şiirin sahibi Zî Tuva'ya bir gün bile uğramadı
Ne el-Munhenâ, ne el-Ahşebeyn ne de el-Hadab'a gitti

Fakat bu şiir, zekâ ve fazilette asrını aşan birinin nazmıdır
İçgüdü ve gayretin yardımıyla [aşmıştır asrını]

O, son derece fasih, belâgatli ve etkili konuşan biridir.
Bir söz söylediğinde akıl sahibi hiç kimseye söylenecek söz bırakmaz

Bu kulun dostluğunu elde etmeyi amaçladınız
Köleniz ve esiriniz olduğu hâlde onunla yazıştınız

Kalbimi, sabrımı ve neşemi çekip aldınız
Sanki yağma zamanındaki bedeviler gibisiniz

Ama ben, sevgi ikliminde durmaya devam edeceğim
Mihver üzerinde sabit durmanın dışında bir şey mümkün müdür?[2]

1 M -Şiir
2 69b K

شعر[1]

سلام حكى بالميم عينا مُعينة ... يروي رياض الحبّ بالسلسل العذب

على ماجد ما حدّ مقول قائل ... ثناه وإن أربى على الصارم العضب

يدُور عليه المدح من كلّ فاضل ... كمِنطقة الأفلاك دارت على القطب

٥ عسى دعوة من عنده مستجابة ... تبدّل بُعْدي مِن حِجَاز إلى القُرب

مُقيم لكم مَا طَافَ في البيْتِ طائف ... عَلى علا الإخلاص والصدق والحبّ

وأجاب الشّيخ قطب الدّين المزبُور بقصيدة يمدحه ويدعُو له بهذه الأبيات: [٥٦ب]

ومن عجب نظم من الرّوم قد أَتي ... بلاغتُه أعيَت جَهَابذة العرب

وناظمه ما مرّ يومًا بذِي طُوى ... ولا المنحنى والأخشبين ولا الهضب

١٠ ولكنّه من نظم مَن فَاق عصْره ... ذكاءً وفضْلا بالغريزة والكَسْب

فصيحٌ بليغ لَوْذعيّ مفوَّه ... إذا قال لم يتْرك مقَالًا لذي لُبِّ

قصدتم بهذا العبد حوز ولائه ... فكاتبتمُوه وهو رِقّ لكم مسبيّ

سلبتم فُؤادِي واصطباري وسلوتي ... كأنّكم الأعراب في سنة النهب

وإنّي على عهد المحبّة ثابت ... فهل مُمكن غير الثّبات على القطب[2]

---

١ م – شعر.
٢ ٦٩ب ق

O (Yüce Allah rahmet eylesin), içeriği güzel bir şekilde düzenlenmiş[1] ve zarif bir tarzda üretilmiş, görülmemiş türden yenilikler ortaya koyduğu bir *Risâle-i Kalemiyye* meydana getirmiştir. O esere bakan kişinin, onun başarılı ve güzel bir şekilde yazıldığına hükmedeceği hoşa giden metinler koydum.

[***Risâle-i Kalemiyye***]

Kulacını ilimlere atmış, lâkin boyu bir karış kadar.[2] Maharetli bir mürekkeptir o. Onun eserlerini gördüğünde şöyle dersin:[3] Bu mürekkep ne kadar güzel! İlimleri yazmaya ve onları tasnif etmeye kadirdir. Konuşur ve böylelikle güzel kokulu kâfûr ağacının üzerine hoş rayihalı ıtırlar saçılmış [gibi güzel kokular yayar]. Onun ibareleri ne de güzeldir! Bir şeyler yazdığında problemi giderir. Kayıt altına alıp yazdığında akılları bağlarından çözer. Bazen bir mecliste saygın kişiler gibi oturur. Bazen hokka mağarasında, kollarını eşiğe uzatmış vaziyette geceler. Sanki zevk ve eğlence ortamlarında dolaşır. Süslü elbiseler içerisinde çalım satarak yürür. Evinden uzaklaştığında mezarından da uzaklaşır. Bir bulut gibi ağlar, bir güvercin gibi inler. Aldığı lezzetleri ve akranlarını hatırlar. Parmak uçları vasıtasıyla derisinin toprağa değdiği ilk yere özlem duyar. Sesi gür bir hatiptir. Elif'tir o, bazen onu hokkada görürsün; bazen de parmak üzerinde. İnsanlara hizmet eder. Ona "Yürü" dediğinde "Başım, gözüm üstüne." der. Kendi el emeği ile geçinir. Alın teri ile iktifâ eder. Güç ve cömertliği özgür bir kişininki kadar geniştir. Boynu **[57a]** ise, bir köle gibi efendisinin elindedir. Hüzün ve tasadan çektiği sıkıntıya rağmen onlardan sadece yazı talep eder.[4] O, tahrif ediyorken onun ismini fasih bir şekilde telaffuz ettiler. Onu yanlış okumak istediler fakat o yanlış okunmadı. Hikmet pınarının oluğu olup hikmet ondan fışkırmaktadır. İlim şehrinde bir ölçüdür, üzerinde parmaklar vardır. Kendisi dilsizdir ama dili okumaktadır. Başı kesildikten sonra konuşur. Bu da Allah'ın bir hikmetidir. Çokça metheder, fakat hicvedilmekten kurtulamaz. Karanlıkların etekleri altında sabahın[5] perçemini gizler.[6]

1 70b L
2 L: miktarınca
3 L: der
4 L, K -Güç ve cömertliği // sadece yazı talep eder.
5 70a K
6 71a L

وقد عمل (رحمه الله تعالى رحمة واسعة) رسالة قلمية[١] أبدع فيها كلّ الإبداع بحسن التّرتيب ولطف الاختراع، وقد أثبتّ له ما يستجاد ويحكُم النّاظر فيه أنّه أحسن وأجاد:

[رسالة القلميّة]

مدّ باعه في العلوم وقدُّه قدر[٢] شبر حبر ماهر، إذا رأيت آثاره تقول[٣]: ما أحسن هذا الحبر، قادر على تحرير العلوم وتحبيره. يتكلّم ويذر على الكافور عبيرًا، فيا حسن تعبيره، إذا شكل رفع الإشكال، وإذا قيّد أطلق العُقُول من العِقال، طورًا يجلس في الدست مثل الكرام الصّيد، وطورًا يبيت على كهف المحبرة باسطًا ذراعيه بالوصيد. كأنّهُ يتنزّه في مراتع الطّرب، يتبختر في ملابس القصب. إذا شطّ داره فشطّ عنه مزاره، فهو يبكي كالغمامة وينوح كالحمامة، يذكر لذاته وأترابه، ويحنّ إلى أوّل أرض مسّ جلده ترابه، على الأنامل خطيب مصقع، ألف تراهُ تارة في الدواة، وأخرى على الإصبع، يقوم في خدمة النّاس، وإذا قلتُ له أجر يقُول على الرأس، يتعيّش بكسب يمينه ويقتات من عرَق جبينه، يوسع كالأحرار جودًا وطولًا ورقبتُه [٥٧أ] كالعبيد في يد المولى، فهو على ما يقسيه مِن الحزن والكآبة لا يطلب من هؤلاء إلاّ الكتابة[٤]، لفظُوا باسمه فصيحًا وهو محرّف، أرادوا أن يصحّفوه فلم يصحّف، ميزابُ عين الحكمة عنه نابع، مقياس بمصر العلم عليه أصابع، أخرس ولكن لسانه قارئ، يتكلّم بعدما قطع رأسه، وهو حكمة الباري، مدّاح لكنّه لا يُفارقهُ الهجا، يستر طرّة صبح[٥] تحت أذيال الدجى.[٦]

١ ٧٠ب ل
٢ ل: قيد.
٣ ل: يقول.
٤ ل ، ق – يوسع كالأحرار جودا وطولا ورقبتُه كالعبيد في يد المولى، فهو على ما يقسيه مِن الحزن والكآبة لا يطلب من هؤلإ إلاّ الكتابة.
٥ ٧٠أ ق
٦ ٧١أ ل

Risâle-i Seyfiyye'si vardır. Tüm fazilet sahibi usta âlimlerin itirafıyla o, bu risâleyi mükemmel bir şekilde kaleme almıştır. Müellifin ileri bir seviye katettiğine şahit olacak ve onun son derecede kıdemli biri olduğunu gösterecek bazı parçalar sundum:

[***Risâle-i Seyfiyye***]

Kahramandır o, kınından sıyrılıp çekilse hep çekilmiş olarak kalır. Erkektir o, kınından ayrılsa geriye acı ve ölüm bırakır. Yıldızdır o, felâket gecelerinden parıldar. Delildir o, savaş konularında kesin hüküm verir, omuzları ve boyunları keser. Savaş kapıya dayandığında, kafaya iner. Cömert olduğu gibi sıkıntı da verir. Onda insanlar için hem şiddetli bir sıkıntı, hem de faydalar vardır. Zengindir, nisap miktarı mala sahiptir. Sultandır, başların sahibidir. Temreni Anadolu'dan, aslı Şam'dandır. Hangi gün için tecil edildi. Tabii ki [hak ile bâtılın] birbirinden ayrıldığı kıyamet günü için. Onun gazâbı şiddetlidir. Tabiatı keskindir. Kötü kişilerle çok güçlü ilişkileri vardır. Fakat yalnız başına kaldığında iyi insanlardan biri olur. [İyilerle iyi, kötülerle kötüdür.] Mahfazası içinde bazen yalnız olarak itikâfa girer. Seçkin kullardan biri olarak isimlendirilir. Hummaya tutulmuş gibi titrer, oysa o [kınından] sıyrılmış, kırmızı [renktedir] ve [çekiçle] dövülmüştür. Bu yüzden arılar onu kaplamış, karıncalar üzerinde yürür ve aslanlar önünden kaçarlar. O, bir su kaynağıdır. Onun üzerinde zafer rüzgârları eser. Bir alev topudur, "Saraylar gibi devasa kıvılcımlar saçar."[1] Mihrapta duran bir âbiddir. Sebeplerden soyutlanmış bir zâhittir.[2] Öyle bir âlimdir ki **[57b]** baktığı her metni şerh eder. Öyle bir hikmet sahibidir ki karşısına çıkan her şahidi yaralar. Vurma ve ayırma konusunda bilgi sahibidir. Kesme hususunda gerçek manada ustadır. Onun batışından sonra doğuşu, savaş gününün fecrini ortaya çıkarır. Eğer o batıdan[3] güneş doğarsa, kıyamet kopar. Yeryüzünde dolaşırsa, çeşit çeşit vergiler toplar. Atılmış bir su da olsa, ondan insan yaratılmaz. "[O su] sulb ve teraib arasından çıkar."[4] O, bahçede akan[5] bir su kanalıdır. Ondan yeni bitki tomurcukları ve zerrelerinin sûreti ortaya çıkar.

1 Murselât, 77/32.
2 L, K -Mihrapta duran bir âbiddir. Sebeplerden soyutlanmış bir zâhittir.
3 70b K
4 Târık, 86/7.
5 71b L

وله رسالة سيفيّة أجاد فيها كلّ الإجادة على ما اعترف به الجُمهور من الأفاضل السّادة. وقد أثبتّ منها ما شهد بتقدّمه ويريك مُنتهى قدمه:

[رسالة السيفيّة]

بطلٌ إذا انسلّ من مقامه بقي مشهورًا، ذكرٌ إذا فارق أولد ويْلًا وثُبورًا، نجمٌ في ٥ ليالي الخطوب ساطع، نصّ في مسائل الحروب قاطع، قاطعُ الأكتاف والأعناق، يجري على الرّأس إذا قامت الحربُ على ساق، صاحب الندى والبأس، فيه بأس شديد ومنافع للنّاس، غنيّ صاحب النّصاب، سُلطان مالك الرّقاب، روميّ النّصل دمشقيّ الأصل، لأي يوم أُجِّل ليوم الفصْل، بأسه شديد وطبعه حديد، ذُو علائق، لكن إذا كان مُجرّدًا يكون من أصحاب اليمين. وقد يعتكف في خلوة القراب فيسمّى وهو ١٠ من المقربين، يرتعد كالمحموم وهو مسلول شقيق ومدقوق، فلذلك اعتراه نحول، يدبّ النّمل عليه ويفرّ الأسد من بين يديه، جدوَل ماءٍ هبّ عليه نسيم النّصر، شعْلة نار {ترمي بشرر كالقصر[١]}، عابد عند محراب، زاهد تجرّد عن الأسباب[٢]، عالم لا ينظر إلى متن إلّا ويشرَحُه، حاكم لا يحضرهُ شاهدٌ إلّا ويجرحه، عالم بالضّرب والتفريق، ماهر في القطيعة على التّحقيق، شروق غربه يسفر من فجر يوم الحرب، تقوم القيامة ١٥ إذا طلع الشّمس من ذلك الغرب[٣]، إذا ضرب في الأرض يجمع ضروبًا من الضرائب، لا يخلق منه الإنسان وإن كان ماء دافقا ﴿يَخْرُجُ مِن بَيْنِ الصُّلْبِ وَالتَّرَائِبِ﴾[٤]، جدوَل[٥] ماء جرى في ساحة روض فظهر منه رُؤُوس نباته، فبدَتْ عليها سورة ذرّاته،

١ المرسلات، ٣٢/٧٧.
٢ ل ، ق – عابد عند محراب، زاهد تجرّد عن الأسباب.
٣ ٧٠ب ق
٤ الطارق، ٧/٨٦.
٥ ٧١ب ل

Kesmek için çalışır, bu konuda kararlı ve meseleye hâkimdir. Husumete konu olan hadiseler, onunla kesin neticeye erdirilir. Sözlü deliller konusunda sanki o, el-Âmidî'nin kılıcı gibidir. Savaş meselelerinde üstün olan odur. Bu meseleler "Vâkı'âtü'l-Hüsâmiyye" olarak adlandırılır. Oklar, bir hizmetçi gibi onun için fırlar. Mızraklar ona hizmet etmek için ayağa dikilir. Erkektir o, onun yumurta üzerine yatan bir kuş yuvası vardır.

Farsça zarif şiirleri de vardır. Onların birkaçını [burada] anacağım:

Gazel[1]

Ne yapalım ki sevgili kapımıza gelmiyor
Âşıkların gönüllerinin muradı yerine gelmiyor

Can ve gönülden bize haber nasıl ulaşır
O ay [gibi sevgiliden] iki aydır haber gelmiyor

Kanımı dökmek için umutlanma [çünkü] benim gözümdeki kan
Her gece tâ bele kadar yükselir

Gönlüm geride kaldı, sevgiliden haber almıyorum
Dert gecesi başım gitti de geri gelmiyor

Yalnızlık odamıza adım at çünkü yanaklarının ışığı olmadan
Ali için ayrılık gecesinin sabahı gelmiyor

Bu [Farsça gazel] de onundur:

Ortaya çıkan ayvatüylerin dünyayı karıştırandır, ne yapayım
Fitneler ay devrine [girmiş kaderin] gereğidir,[2] *ne yapayım*

O dünya güzeli sevgili benim için onunla şarap içeceğim demiş
Elinde şarap kadehi, sarhoş olarak evden çıktı, ne yapayım[3]

[Sevgili] ile sözleşmemiz onun sırrını kimseye açmamamdı
Fakat akan gözyaşlarımdan perde kalktı, [sırlar döküldü], ne yapayım

Ey zâhid,[4] *sarhoş bir rindim ben, [getirdiğin] azıkları götür çünkü*
Benim rızkım bu kaderin gereği olarak yazılmıştır, ne yapayım[5]

1 L: Şiir
2 L: lazımdır
3 71a K
4 M -Ey zâhid
5 Bu beyit L nüshasında bulunmamaktadır.

عامل للمقاطعة مُلتزم حاكم به مواد الخصام تحسم، كأنّه سيف الآمدي في الدّلائل الكلامية، وفائقة في مسائل الحروب تدعى الواقعات الحسامية، ينسلّ من النبل له كالخدم، تقوم الرماح في خدمته على القدم، ذكر له حيضة طائر يقع على البيضة.

٥ وله أشعار فارسية لطيفة أذكر نبذًا منها:

غزل[١]

چه شد که ازدر ما یار در نمی آید — مُراد خاطر عشاق برنمی آید
چه کونه ازدل و ازجان خبر بود مارا — دو ماه شد که ازان مه خبر نمی آید
کمر مبند بخونم که خون دیده مرا — شبی نرفت که تا در کمرنمی آید
١٠ دلم نماند و زدلبر خبر نمی شنوم — سرم برفت و شب غم بسر نمی آید
قدم بخلوت ما نه که بی فروغ رخت — شب فراق علی را سحر نمی اید

وله أيضا:

خطش آشوب جهانست و برآمد چه کنم — فتنها موجب[٢] دور قمر آمد چه کنم
کفته بودم که ننوشم می آن شوخ جهان — جام دردست زدرمست درآمد چه کنم[٣]
١٥ عهدم آن بود که با کس نکشایم رازش — لیك آن اشك روان پرده درآمد چه کنم
زاهدا[٤] رندم وسرمست ببرد خرده مکر — روزی من زقضا این قدر آمد چه کنم[٥]

١ ل: شعر.
٢ ل: لازم.
٣ ٧١أ ق
٤ م: زاهدم.
٥ هذا البيت ساقط من نسخة ل.

[Sevgili] yastığıma geldi, mutluluktan yanında öldüm
Ey Ali, aziz ömrüm başa geldi, ne yapayım[1] **[58a]**

Bu da onundur:[2]

Kavuşma günü çok çabuk geçti dertli
Ayrılık gecesinin de [tez] geçmesi için ne yapalım

Bu da onundur:

Hırs ve tokgözlülük arasında o kadar fark vardır ki
Îsâ feleğin üstündedir, Kârûn ise yerin altındadır

Bu da onundur:

Ayrılık kılıcının attığı bol bol kesikler
Öyle bir hâldir ki tenimin onu izah etmesi mümkün değildir

Bu da onundur:[3]

Bana bir söz söyle dedim, dedi ağzım yok
Israr etmedim, ne yapayım, söylenecek söz yok

Bu da onundur:

Her ne kadar senin devrinde ahde vefâ yoksa da
Felek senin gönlün için ahde vefâsızlığı kaldırdı

Kanımızı akıtmak için ne diye bahane arıyorsun
Katilimiz dudaklar, [bahane de] senin bahanesiz olan güzelliğindir

Onun Türkçe şiirleri de vardır. Âdet edindiğimiz üzere onları zikretmeden geçeceğiz.

1 72a L
2 Bundan sonraki beyitler M nüshasında bulunmamaktadır.
3 L: Kıt'a | 71a K

چون ببالين من آمد زفرح مردم پيش　　أى على عمر عزيزم بسر آمد چه كنم[1] [٥٨أ]

وله أيضا[2]:

چون روز وصل زود كذشت و شب فراق　　غمكين چرا شويم كه اين نيز بكذرد

وله أيضا:

٥ ميان حرص و تجرّد همين قدر فرقست　　كه عيسى بر فلك و زير خاك قارونست

وله:

بشرحه هاى فراوان كه تيغ هجران كرد　　بحالتست تن من كه شرح نتوان كرد

وله أيضا:

كفتم سخنى كوى مرا كفت دهن نيست　　ابرام نكردم چه كنم جاي سخن نيست

١٠ وله أيضا[3]:

زمانه با دل توعهد بى وفايى نيست　　اكرچه عهد و وفا نيست در زمانهٔ تو

بهانه از پى خونريز ما چه ميجويى　　لبست قاتل ما حسن بى بهانهٔ تو

وله أشعار تركيّة أضربنا عن ذكرها بناء على مُقتضى عادتنا.

---

١ ٧٢أ ل

٢ الأبيات التالية ساقطة من نسخة م.

٣ ل: قطعة. | ٧١ب ق

Onun eserleri arasında Şerîf el-Cürcânî'nin *Hâşiyetü't-Tecrîd*'ine hâşiyesi, Abdurrahman el-Câmî'nin *Şerhu'l-Kâfiye*'sine hâşiyesi, Hüsrev Efendi'nin *ed-Dürer* ve *el-Gurer*'ine tamamlanmamış hâşiyesi, *el-İs'âf fî İlmi'l-Evkâf*'ı, *el-Hidâye*'nin kerahet bölümüne hâşiyesi, vakıf konusu hakkında iki risâlesi vardır. İkisini Mehmed Şah Efendi ile aralarında geçen ve onun haklı olduğu bir konuda yazdı. Şerîf el-Cürcânî'nin *Şerhu'l-Mevâkıf*'ına şerh yazan Hasan Çelebi Efendi'ye baştan sona ta'likler yaptı. *Türkçe Münşeât*'ı, *Ahlâk* kitabı ve tefsir alanında[2] yazılmış büyük bir risâlesi vardır. Şam'da kadılık yaptığı esnada Şeyh Bedreddin el-Gazzî ile aralarında geçen bir münazaradan sonra onu yazdı. Yüce Allah kıyamet gününde ona cömertlik ve güzellikle muamelede bulunsun.[3]

1 M, L: İstîkâf
2 72b L
3 L, K -Şam'da kadılık yaptığı esnada … Yüce Allah kıyamet gününde ona güzellik ve cömertlikle muamelede bulunsun.

وله من التآليف؛ حاشية التّجريد للشريف الجرجانيّ، وحاشية شرح الكافية للمولى عبد الرحمن الجامي، وحاشية الدُّرر والغرر للمولى خسرو ولم يتم، وله الإسعاف[1] في علم الأوقاف، وله حاشية على كتاب الكراهية من الهداية، وله رسالتان متعلقتان بالوقف، كتبهما في الحادثة الّتي وقعت بينه وبين المولى شاه محمّد، وهي معرُوفة.

٥ وقد علّق (رحمه الله) حواشي على المولى حسن چلبي لشرح المواقف للشريف الجرجانيّ من أوّل الكتاب إلى آخره، وله كتاب المُنشآت على لسان التركي، وكتاب الأخلاق، وله رسالة[2] ضخمة تتعلّق بالتفسير كتبها بعد ما جرت المناظرة بينه وبين الشّيخ بدر الدين الغزي في الشّام أوان قضائه، عامله الله تعالى بلطفه الجميل يوم جزائه.[3]

---

١ م ، ل: استيقاف.
٢ ٧٢ب ل
٣ ل ، ق – في الشّام أوان قضائه، عامله الله تعالى بلطفه الجميل يوم جزائه.

[Şeyh Ya'kûb el-Kirmânî]

Şeyh Ya'kûb el-Kirmânî, [Sultan II. Selim devrinin] büyük şeyhlerinden ve keremli efendilerinden biridir.

O (Allah rahmet eylesin), Şeyhli beldesinde doğdu. Babası, Sultan'ın as-
5 kerlerinden, Osmanlı'nın neferlerinden idi. Merhum [Şeyh Ya'kûb], ilim[1] ve irfan tahsil etmeyi istedi. Bu nedenle şehirler dolaşıp ilimle meşgul oldu, [âlimlerden] istifade etti. Tâ ki ilim talebelerinin yoluna girdi. O, çalışıp şeref ve kemal elde etme yolunda ilerlerken rüyasında haşir manzarasını gördü. Kıyamet gününün korkunç ve dehşetli hâllerine şahit oldu. Pişmanlık
10 ve tereddüte düştü. Sebeplere tutunmayı diledi.[2] Bunun üzerine bir ağacın gölgesinde oturan, alçaklığın ve cimriliğin kendilerine uğramadığı bir topluluğa[3] denk geldi. Onlar, o [kıyamet] günündeki tüm sıkıntılardan sâlim idiler. Kendileri için "Onlara hiçbir korku yoktur. Onlar üzülmeyeceklerdir de."[4] denilen kişilerdendi. **[58b]** Bir de baktı ki bir münâdî, her tarafı inleten bir
15 sesle şöyle bağırıyordu: "Kurtuluş yoluna girmek istersen bu topluluğa yakınlaşıp katılmak için gayret sarf et. Çünkü bunlar Allah katında cennette O'na yakın bir mertebededirler." Merhum [Şeyh Ya'kûb] da onlara yönelip uydu. Onlara dâhil olana kadar çalışıp didindi. Onlara katıldı. Uykudan uyanınca onda büyük bir teyakkuz hâsıl olup tamamen kendine geldi. [İlmiye sınıfı-
20 nın] alışılmış resmî kurallarını terk etti ve önde gelen sûfîlerin yoluna girmeyi arzuladı. Onların çoğuyla arkadaşlık kurdu ve bu uğurda az olan ile yetinmedi. Tâ ki ariflerin kutbu ve selefi, sâlihlerden geriye kalan,[5] Sünbül ismiyle tanınan Şeyh Sinâneddin'e vardı. Böylelikle ona uyanların zümresine dâhil oldu ve onun ahlâkıyla ahlâklanmaya aşırı önem verdi. Normalin üstünde bir zühd
25 ve ibadet hayatı yaşadı.[6] Namazla ve oruçla tüm gayretini ortaya koydu. Öyle ki üç günde bir iftar yapıyordu. Altı ay boyunca su içmekten kaçınıp içmedi. Halbuki o su kaynağı ne kadar güzeldir.

---

1 72a K
2 K: istedi
3 L -topluluğa
4 Yûnus, 10/62.
5 73a L
6 72b K

[الشّيخ يعقُوب الكرماني]

ومن المشايخ العظام والسادات الكرام الشّيخ يعقُوب الكرماني.

ولد (رحمه الله) ببلدة شيخلو، وكان أبوه من الأجناد العثمانية والعساكر السُّلطانيّة. وقد رغب المرحوم في تحصيل المعارف والعلوم[١]، فدار البلاد واشتغل واستفاد، حتّى انتظم في سلك أرباب الاستعداد. بينا هو في اشتغاله وتحصيل مجده وكماله إذ رأى صُورة الحشر في المنام، وشاهد فيها شدائد السّاعة وأهوال القيامة، فوقع في حسرة واضطراب، ورام[٢] التشبّث بالأسباب. فاطّلع قومًا[٣] في فيء شجرة لم يرهقهم ذلّة ولا قتَرة، وهم عن شدائد ذلك اليوم سالِمُون، من الّذين ﴿لاَ خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلاَ هُمْ يَحْزَنُونَ﴾[٤]، وإذا [٥٨ب] بمناد يُنادي ويملأ بصوته ذلك النادي: إنْ أردتَ سبيل الخلاص، ورمت طريق المناص، فليجتهد في اللّحوق والانضمام إلى هذه الأقوام، فإنّ لهم الزلفى عند ربهم في دار السّلام.» فرامهم المرحوم وقصد وجدّ واجتهد، حتّى لحق بهم وانضمّ إليهم. فلمّا انتبه من المنام حصل له تيقّظ عظيم وتنبه تامّ، وترك الرسوم المُعتادة ورام الدُّخُول في مسلك الصُّوفيّة السّادة، وصحب منهم الكثير ولم يقنع باليسير، حتّى وصل إلى قطب العارفين وبقيّة السّلف[٥] الصّالحين الشّيخ سنان الدّين المشتهر بسنبل. فدخل في زمرة أصحابه وبالغ في التأدّب بآدابه، وأتى من الزّهد والعبادة بما هو فوق العادة، واجتهد[٦] بالقيام والصّيام، حتّى كان يفطر مرّة في ثلاثة أيّام واجتنب الماء ستّة أشهر ولم يشرب، ونعما ذلك المشرب.

---

١ ٧٢أ ق
٢ ق: وأراد.
٣ م – قوما.
٤ يونس، ١٠/٦٢.
٥ ٧٣أ ل
٦ ٧٢ب ق

Adı geçen [Şeyh Sünbül Sinan] çok bağışlayıcı olan Rabb'inin rahmetine kavuşunca onun yerine Merkez ismiyle bilinen Şeyh Muslihidin Efendi[1] geçti. Merhum Şeyh Ya'kûb, bir rüya görene kadar [Muslihuddin Efendi'yi] küçümseyerek ona biat etmeyi reddetti ve tâbi olmaktan geri durdu. [Rüyasında] Hz. Peygamber'in (Allah ona salât ve selâm eylesin) ve sözü edilen Muslihuddin Efendi'nin bulunduğu büyük bir meclis görmüş. Muslihuddin Efendi, Hz. Muhammed'in (salât ve selâm onun üzerine olsun[2]) huzurunda kürsüde durup Tâhâ sûresini doğru bir biçimde tefsir ediyormuş. Şeyhin başındaki sarık bazen yeşil bazen de siyah görünüyormuş. Merhum [Ya'kûb Efendi], bazı kişilere [bu rüyanın tevilini] sormuş. "Yeşil rengi şeriata tam uyduğuna, siyah rengi tarikatının eksiksiz olduğuna işaret ediyor." diye cevaplamışlar. Ondan sonra küçümsemeyi bıraktı ve [Muslihuddin Efendi ile] dostluğunu yolların en iyisi olarak saydı. Halvetiyye tarikatını tamamlayıncaya kadar onun yanında mücâhedeye devam etti. [Muslihuddin Efendi] ona bu tarikatta irşat vazifesi yapması için **[59a]** izin verdi. Pek çok hadiseden sonra İstanbul'da bulunan Mustafa Paşa Zâviyesi şeyhliği ona verildi. Böylece [Allah aşkını] isteyenleri terbiye eden efendi şeyhlerin yoluna girdi. [Hak yolu] talep edenler onun yanında toplanıp her kapıdan onun huzuruna girdiler. Câmi-i şerîfte en güzel şekilde vaaz veriyordu. Tarikatı açıklayıp Kur'ân-ı Kerîm'i sahip olduğu bilgilerle,[3] kapsamlı şekilde tahkik ederek tefsir ediyordu.[4] İnsanlar onun şerefli meclisinden ve latif nasihatlerinden istifade ediyordu. Tâ ki o (Allah rahmet eylesin), 979 senesi Zilkade ayında vefat edene kadar. Allah onun iyiliklerini kat kat arttırsın ve bereketle dolu kovalarını üzerimize boşaltsın.

1 L -Merkez ismiyle bilinen Şeyh Muslihuddin Efendi geçti. Merhum [Şeyh Ya'kûb], [Muslihuddin Efendi'yi] küçümseyerek ona biat etmeyi reddetti ve tâbi olmaktan geri durdu.

2 L: Allah ona salât ve selâm eylesin

3 73b L

4 73a K

ولما وصل الشّيخ المسفور إلى رحمة ربّه الغفور، وانتصب مكانهُ الشّيخ مصلح الدّين المشتهر بمركز أنف المرحوم من مبايعته وتأخر[١] عن مُتابعته إلى أن راى في منامه مجلسًا عظيمًا حضر فيه الرّسُول الأكرم صلّى الله عليه وسلّم والشّيخ مصلح الدّين المزبُور، قام على كرسي يُفسّر سُورة طه بتحقيق تامّ في حضرة الرّسُول عليه الصّلاة والسّلام[٢]، وعلى رأس الشّيخ عمامة ترى تارة خضراء وتارة سوداء، فسئل المرحوم من بعض الحاضرين فأجاب أن خضرتها تُشير إلى تمام شريعته وسوادها إلى كمال جهة طريقته. فترك التأنف بعد ذلك وعد صحبته من أحسن المسالك، ودام لديه على الاجتهاد إلى أن كمّل الطّريقة الخلوتيّة، وأذن له فيها [٥٩أ] بالإرشاد، ثمّ انتقلت به الأحوال إلى أن فوّض إليه المشيخة في زاوية مصطفى پاشا بقسطنطينية المحمية، فسلك مسلك المشايخ السّادة في تربية أرباب الإرادة، واجتمع عليه الطلّاب ودخلوا عليه من كلّ باب. وكان يعظ في الجامع الشريف بأحسن وجه وأوضح طريق[٣]، ويفسّر القرآن الكريم في أنبائه بإتقان وتحقيق، و[٤] ينتفع النّاس بمجالسه الشّريفة ونصائحه اللطيفة إلى أن توفّي (رحمه الله) في شهر ذي القعدة سنة تسع وسبعين وتسعمائة. ضاعف الله حسناته وأفاض علينا من سجال بركاته.

١ ل – مصلح الدّين المشتهر بمركز أنف المرحوم من مبايعته وتأخر.
٢ ل: صلّى الله عليه وسلّم.
٣ ٧٣ب ل
٤ ٧٣أ ق

[Mehmed Efendi "İbnü'l-Hâc Hasan"]

İbnü'l-Hâc Hasan olarak bilinen Mehmed Efendi b. Hızır Şah b. Mehmed, [Sultan II. Selim devrinde] çağın ve zamanın âlimlerinden biridir.

Babası [Hızır Şah Efendi] beldelerde görev yapan kadılardan biri idi. Sözü edilen dedesi [Mehmed Efendi] de Sultan Bayezid Han devrinde kazaskerken vefat etti. Merhum [İbnü'l-Hâc Hasan] zamanının erdemli âlimlerinden dersler okuyup Sultan Süleyman Han muallimi Hayreddin Efendi'ye mülâzım oldu. Sonra yirmi beş akçe ile Bursa şehrinde Kazaziye Medresesi'ne, otuz akçe ile Çekmece'de Abdüsselâm Medresesi'nde, kırk akçe ile Kütahya'da Rüstem Paşa Medresesi'ne, elli akçe ile İstanbul'da Hankah Medresesi'ne müderris olarak atandı. [Böylelikle] Hankah, medreseye dönüştürüldükten sonraki ilk müderrisi oldu. Sultan Süleyman zevcesi Hürrem Sultan orayı sûfîler için bir tekke olarak inşa ettirdi. Bazı nedenlerden dolayı medreseye dönüştürdü ve her kim orada ders veriyorsa bundan sonra adı geçen şehirde daha önceden kendisinin yaptırmış olduğu medreseye nakledilmesini şart koştu. Bunun üzerine merhum [İbnü'l-Hâc Hasan], [Hankah Medresesi'nden] aynı vazife derecesi ile bu yeni medreseye geçti. Sonra Semâniye medreselerinden birine, sonra altmış akçe ile Ayasofya Medresesi'ne,[1] sonra da Süleymaniye medreselerinden birine nakledildi. Medîne-i Münevvere kadılığına **[59b]** atanıp oradan Mekke-i Müşerrefe kadılığına geçti. Geçmiş asırlarda söz konusu merhum dışında Anadolu âlimlerinden hem Mekke hem de Medîne kadılıklarına atanan bulunmamıştı. Sahip olduğu bu üstün özellik nedeniyle Mekke ve Medîne halkı ona "Harameyn Kadısı" lakabını taktı. O (Allah rahmet eylesin), Mekke-i Müşerrefe'de 979 senesi Zilhicce ayı başlarında vefat etti.

Arafat Suyu'nun Mekke'ye ulaşması bu sene gerçekleşmiştir. Sultan Süleyman kızı Mihrimah Sultan himmetiyle 970'te suyun getirilmesine çalışılmaya başlanmıştı. Mihrimah Sultan'a, Mekke'de susuzluk baş gösterdiği ve Harem-i Şerîf'te yaşayanların zor duruma düştüğü bilgisi ulaşınca ve o, Arafat Suyu'nun Mekke'ye (Yüce[2] Allah orayı şerefli kılsın) getirilmesinin mümkün olduğunu haber alınca bu işe girişti. [Kanalların] imar edilmesi hususuna önem verdi.

1 74a L; 73b K
2 L, K -Yüce

[المولى ابن الحاج حسن]

ومن عُلماء العصر والزمن، المولى محمّد بن خضر شاه بن محمد المشتهر بابن الحاج حسن.

كان أبوه من قُضاة بعض البلدان، وجدّه المسفور توفّي قاضًيا بالعسكر في أيّام السُّلطان بايزيد خان، وقرأ المرحوم على أفاضل عصره، وصار ملازمًا من المولى خير الدّين معلم السُّلطان سُليمان، ثمّ تقلّد المدرسة القزّازية بمدينة بروسه بخمسة وعشرين، ثمّ مدرسة عبد السلام بچكمجه بثلاثين، ثمّ مدرسة رستم پاشا بكوتاهية بأربعين، ثمّ مدرسة خانقاه بقسطنطينية بخمسين، وهو أوّل مدرّس بها بعدما جعلت مدرسة. فإنّه لما بنتها السّيّدة حرّم زوجة السُّلطان سُليمان جعلتها خانقاها للصوفية، ثمّ بدّلتها مدرسة لاقتضاء بعض الأمور، وشرطت لمن يدرّس فيها النّقل إلى المدرسة الّتي بنتها قبل ذلك في المدينة المزبورة، فنقل المرحوم عنها إلى هذه المدرسة بالوظيفة المذكُورة، ثمّ نقل إلى إحدى المدارس الثمان، ثمّ إلى مدرسة أياصوفيه[1] بستّين، ثمّ إلى إحدى المدارس السليمانية، ثمّ قلّد قضاء المدينة المنورة [٥٩ب]، ثمّ نُقل إلى قضاء مكّة المشرفة. ولم يتّفق لأحدٍ من عُلماء الرّوم في سالف العصور تولية القضاء في الحرمين الشريفين غير المولى المزبُور. ولاختصاصه بهذه الفضيلة من البين لقّبه أهل هذه الديار بقاضي الحرمين. وانتقل (رحمه الله) بمكّة المشرفة في أوائل ذي الحجّة سنة تسع وسبعين وتسعمائة.

وقد وقع وُصُول ماء عرفات بمكّة في هذه السّنة، وكان يعمل له في سنة سبعين بهمة السيّدة مهروماه بنت السُّلطان سُليمان. فإنها لما وصلت إليها قلّة المياه بمكّة ومضايقة أهل الحرم الشريف فيها، وأخبرت بإمكان مجيء ماء عرفات إلى مكّة شرفها الله تعالى[2]، قصدتْ إليه واعتنَتْ بعمارته،

١ ٧٤أ ل، ٧٣ب ق
٢ ل ، ق – تَعَالَى.

Bu büyük sevap getiren işte belirtilen senede başarılı olana kadar önemli miktarda para harcadı. Suyun şehre varışı ile merhumun ölümü aynı zamana denk geldi. O senenin hacılarının gelişi de yine o güne rastladı. Bu yüzden merhumun cenazesinde âlimlerden, sâlihlerden geniş bir topluluk ve halktan büyük bir kalabalık bir araya geldi. Onun hayırlı bir kul olduğuna ve güzel bir sonla vefat ettiğine şahitlik ettiler. Onun daim bir şekilde bağışlanmasını dilediler.

Merhum, Anadolulu âlimlerin gözdelerinden idi. Büyük adamlardan sayılıyordu. Olgunluk ve erdem erbabı olanlar sayılırken adı zikrediliyordu. Temiz, seçkin, ağırbaşlı ve vakarlı bir kişiydi. Hatta bu yüzden kimi insanlar onun mağrur ve kibirli biri olduğunu zannediyorlardı.[1] Gaffâr olan Allah onu bağışlasın.

1 74a K

وأفنت فيه أموالًا جزيلة إلى أن تيسّرت لها هذه المثوبة العُظمى في السّنة المزبورة. فاتّفق دُخُولها بموت المولى المزبُور، وكذلك مجيء الحاج في السّنة المزبورة، فاجتمع في جنازته خلق كثير وجمّ غفير من العلماء والصلحاء، وشهدوا له بالخير والحسن الخاتمة ودعوْا له بالمغفرة الدائمة.

٥ وكان المرحوم من أعيان أفاضل الرّوم، معدودًا من الرّجال، مذكُورًا في عداد أرباب الفضل والكمال، نظيفًا وجِيهًا عظيم التؤدة والوقار، بحيثُ نسبه النّاس إلى الغرُور والاستكبار[١]، غفر له الملك الغفار.

١ ٧٤أ ق

[Molla Muhammed Muslihuddin el-Lârî]

Molla Muhammed Muslihuddin el-Lârî, [Sultan II. Selim devrinin] meşhur âlimlerinden ve İranlı fâzıllardan biridir.

O (Allah rahmet eylesin), noktasız râ harfiyle yazılan, Hindistan[1] ve Şîraz arasında bir memleket olan Lâr şehrinde doğdu. O (Allah rahmet eylesin), tavsif ve tebyine ihtiyaç duymayan büyük şöhrete sahip Mîr Gıyâs[2] b. Mîr Sadreddin'in yanında ilimle uğraştı. Uzak-yakın herkes tarafından tanınan, **[60a]** dinin ve milletin yücesi Muhammed ed-Devvânî'nin öğrencisi Mîr Kemâleddin Hüseyin'den de dersler okudu. Sonra yolculuğun zorluklarına meydan okuyarak Hindistan'a gitti. Hint diyarı meliklerinin büyüklerinden Emir Hümâyûn'un meclisine katıldı. Onun yanında yüksek mevkilere ve ulaşılması güç makamlara ulaştı. Emir Hümâyûn, ondan dersler alıp ona üstat adını verdi. Zaman onu ortadan kaldırıp yok edinceye kadar ona cömertlikle ve şefkatle davrandı. Emir Hümâyûn'un vefatından sonra o ülkede fitneler ve karışıklıklar ortaya çıktı. Merhum [Molla Lârî], Beytullah'ı ziyaret etmek ve İslâm'ın hac farizasını yerine getirmek maksadıyla o ülkeden ayrıldı. Hac müyesser olup gayesine ulaşınca, Anadolu diyarına varmak istedi. İstanbul'a gelene kadar beldeden beldeye, şehirden şehre intikal etti. İstanbul'da bulunan[3] ileri gelen âlimlerle bir araya gelip onlarla aklî ve naklî alanlarda ilmi sohbetler gerçekleştirdi. Ebüssuûd Efendi ile karşılaşınca onun karşısında ilim ışığı sönük kaldı. Onun yanında varlık gösteremedi. Beytülmâlden her bir gün için elli akçe maaş tayin edildi. Teveccüh görme ve emellerine ulaşma hususlarında[4] İstanbul'da aradığını bulamadı. Bu eşsiz şehirde ikâmet etmeyi tercih etmedi ve Diyar-ı Bekr ve Diyar-ı Rebîa'ya gitti. Âmid'e vardığında, hakkındaki övgüler ve üstün hasletleri ağızdan ağza dolaşınca o bölgenin emîri İskender Paşa onu davet etti. Onunla arkadaşlık etti. Ona hayran kaldı. Onu övmek ve ödüllendirmek konusunda cömert davrandı. Onu kendisine ve çocuklarına muallim tayin etti. Vazife derecesini arttırdı. Adı geçen beldede kalması[5] için ısrar etti. Söz konusu beldede Hüsrev Paşa tarafından kurulan medreseye atadı.

1 74b L
2 L: Gıyâseddin
3 L -bulunan
4 74b K
5 75a L

[المولى محمّد مصلح الدّين اللّاري]

ومن العلماء الأعلام، وفضلاء الأعجام، المولى محمد[١] مصلح الدّين اللّاري.

ولد (رحمه الله) في اللّار، وهي بالراء المُهملة، مملكة بين الهند[٢] والشيراز. اشتغل (رحمه الله) على مِيرْ غياث[٣] بن مير صدر الدّين المستغنى بشهرته التّامّة عن التوصيف والتبيين، وقرأ أيضًا على مِيرْ كمال الدّين حُسين تلميذ المولى المعرُوف لدى القاصي والداني [٦٠أ] جلال الملّة والدّين محمّد الدوّاني، ثمّ ذهب إلى بلاد الهند واقتحم شدائد الأسفار، واتصل بالأمير همايون من أعاظم مُلُوك هذه الديار، وحلّ عنده محلًا رفيعًا، ومنزلًا منيعًا، وتلمّذ منه، ولقّبه بالأستاذ، وعامله باللطف والرأفة إلى أن أفناه الدّهر وأباد، وقامت الفتن والحوادث من بعده في تلك البلاد، فخرج المرحوم عنها قاصدًا إلى زيارة بيت الحرام، وإقامة شعائر شرائع الإسلام. فلمّا تيسّر له الحج وحصل له الرّوم، رام الدُّخُول في بلاد الروم، فانتَقل من بلد إلى بلد ومن مدينة إلى مدينة، حتّى وصل إلى قسطنطينية، فاجتمع بمن فيها[٤] من الأفاضل الفحول، وباحث معهم في المعقُول والمنقُول. ولما اجتمع بالمولى أبي السُّعُود اضمحلّ عنده ولم يظهر له وجود، وعيّن له كلّ يوم خمسُون درهمًا من بيت المال. فلم يجد فيها ما يرضيه[٥] من التّوجُّه والإقبال. فلم يختر الإقامة في هذه البلدة البديعة، وخرج إلى ديار بكر وربيعة، فلمّا وصل إلى آمد وشاع له المحاسن والمحامد استدعاه أميره إسكندر پاشا وصاحبه، فاستحسنهُ وأعجبه وبالغ في ثنائه وعطائه، وعيّنه معلمًا لنفسه وأبنائه، وزاد على وظيفته، وأبرم عليه الإقامة[٦] في البلدة المزبورة. ثمّ قلّد المدرسة الّتي بناها خسرو پاشا في البلدة المسفورة،

١ م ، ق – محمد.
٢ ٧٤ب ل
٣ ل: غياث الدين.
٤ ل – بِمن فِيهَا.
٥ ٧٤ب ق
٦ ٧٥أ ل

Sultan ona Molla Lârî'nin molla derecesindeki âlimlerin zümresine iltihak etmesi ve her nevbette üç öğrencisine İstanbul'da mülâzemet verilmesi hakkında ferman yolladı. Hayat onu silip yok edinceye kadar böylece ders vermeye, bilgi dağıtmaya devam etti. Bu [vefat], 979 senesi Zilhicce ayında gerçekleşti. Onun ömrü öldüğünde altmış seneyi aşmıştı.

O (Allah rahmet eylesin), âlim, fâzıl, araştırmacı, kâmil bir insan idi. İlmi yönü güçlü, anlayışı kuvvetli biriydi. Konulara hâkimiyeti yüksek, ders anlatma kabiliyeti muazzamdı. **[60b]** Naklî ilimlerde hisse, aklî ilimlerde ise otorite sahibiydi.

Tehzîbü'l-Mantık'ı, astronomi konusunda yazılmış bir tezkireyi ve aynı konuda Ali Kuşçu'nun[1] bir risâlesini şerh etti. Astronomi alanına ait zarif bir metin yazdı. Kadî Mîr Hüseyin'in *Şerhu'l-Hidâyeti'l-Hikme*'sine, İsfahânî'nin *Şerhu't-Tavâlî*'ine, Molla Celâl'in *et-Tehzîb* adlı şerhine,[2] Şerîf el-Cürcânî'nin[3] *Şerhu'l-Mevâkıf*'ındaki bazı konulara, *Beyzâvî Tefsiri*'nin Bakara ve Âl-i İmrân sûrelerinin (Zehrâveyn sûreleri) sonuna kadar hâşiyeler yazdı. Hz. Muhammed'in (Allah ona salât ve selâm eylesin)[4] şemâilini Arap ve Fars dillerinde şerh etti. Dünyanın yaratılışından kendi zamanına kadarki önemli olayları içeren Farsça büyük bir tarih kitabı meydana getirdi. *el-Hidâye*'nin bazı bölümlerine ta'lîkâtlar ve anlatması uzun sürecek çeşitli risâleler yazdı. Kaleme aldığı *Kasîde-i Mîmiyye* ile Müftü Ebüssuûd Efendi'ye karşı çıktı ve altından kalkamayacağı bir işe girişti.[5] Sonunda şairin şu sözlerine ölçüt oldu:

Şiir[6]

Bir işe gücün yetmiyorsa onu bırak
Gücünün yettiğine yönel

Molla Lârî'nin *Kasîde-i Mîmiyye*'sinden bazı kısımları burada zikretmek istiyoruz. Tâ ki onun edebi seviyesini gösterelim:

1 K -Ali Kuşçu'nun
2 75a K
3 L: Seyyid Şerîf'in, M: Şerif'in
4 L: Allah'ın selâmı onun üzerine olsun; K: Allah'ın rahmeti ve mağfireti O'nun üzerine olsun.
5 75b L
6 M: Beyit

وأرسل إليه المنشور من جانب السُّلطان بأن يلتحق بزمرة الموالي، فتعيّن كلّ نوبة ثلاثة من طلبته لملازمة الباب العالى، فدام على الدّرس والإفادة حتّى درسه الدّهر وأباده، وذلك في شهر ذي الحجّة سنة تسع وسبعين وتسعمائة، وقد أناف عمره على ستّين سنة.

كان (رحمه الله) عالمًا فاضلًا محقّقًا كاملًا، عزيز العلم غزير الفهم، كثير الإحاطة واسع التقرير، [٦٠ب] مشاركًا في العلوم النقليّة، صاحب اليد الطُّولى في الفُنُون العقليّة.

شرح تهذيب المنطق، والتذكرة من علم الهيئة، ورسالة المولى علي القوشجى[١] في الفنّ المزبُور، وكتب فيه متنًا لطيفًا، وعلّق حاشية على شرح الهداية الحكمة للقاضي مير حُسين، وحاشية على شرح الطوالع للإصفهاني، وحاشية على شرح المولى جلال للتهذيب، وحاشية على بعض المواضع من[٢] شرح المواقف للشريف الجرجانيّ[٣]، وحاشية على تفسير البيضاويّ إلى آخر الزهراوين، وشرح شمائل النّبي صلى الله عليه وسلم[٤] بالعربي والفارسي. وجمع تاريخًا كبيرًا على لسان فارس من بدء العالَم إلى زمانه. وكتب على مواضع من الهداية. ورسائل عديدة يطول ذكرها. وقصد مُعارضة المُفتي أبي السُّعُود في قصيدته الميمية، وكلّف نفسه ما ليس في وسعه[٥]، فكان في الآخر مصداق ما قاله الشّاعر:

شعر[٦]

إذا لم تستطع أمرا فدعهُ وجاوزه إلى ما تستطيع

ولنذكر منها بعض ما قدمه حتّى نريك أين يضع قدمه:

---

١ ق – علي القوشجى.
٢ ٧٥أ ق
٣ ل: للسيد الشريف، م: للشريف.
٤ ل: عليه السلام | ق – صلى الله عليه وسلم.
٥ ٧٥ب ل
٦ م: بيت.

Şiir[1]

Senin sevginde bana sadece kınanmam arkadaş oldu
Bu yüzden selâm dileyen herkese "Selâm" dedim

Aşkın esiri, selâmet tarafına mı gitti?
5 *Âşıkların mekânı güvenli midir?*

Sevgide sadece ben kendini kaybetmiş değilim
Bu, zaman içinde süregelen eski bir yoldur[2]

Nice insanlar sevgi çölünde yolunu kaybetmiştir
Nice âşık bu sevdaya tutulmuştur

10 *Leylâ'mdan bir harf söz eden kişi beni esir eder*
Onun dışındaki tüm sözler boş kelâmdır[3]

Ey güvercin, selâm ulaştır benden sevgiliye
Ayrılıktan sonra ölüm bana ulaşırsa

Zamanım beni ayrılığının cenderesine atar
15 *Gözlerimin pınarından gözyaşlarım sel olur akar*

Göz kapaklarımı yaraladı, canımı yaktı
Döktüğüm gözyaşı ve beni ele geçiren tutku

Ne gözümden akan yaşlarım bitmiştir
Ne de iniltilerim ayrılıkla azalıp gitmiştir

20 *Keşke sevgiliye kavuşmanın huzurunu görseydim*
Ve içerisinde alevlerin toplandığı kalbim rahatlasaydı[4]

Görülüyor mu ayrılık elemlerinin dağılıp gittiği?
Umut var mı? Kavuşma vesilelelerinin toplanması için

Ey sevgili, vefâ tomarlarını sinirli bir biçimde dürdün
25 *Aramızda verilmiş sözler, hak hukuk yok mudur*

Âh ki ayrılık zamanı çok uzun geliyor
Senden ayrı olduğum günün bir saati bir yıl gibidir

---

1 L: Ona aittir
2 L, K -yoldur
3 Bundan sonra gelen beyitler M nüshasında bulunmamaktadır.
4 75b K

شعر[1]

كفانى أنيسًا في هواك ملام وقلت لمن شاء السّلام سلام

أسار أسير العشق صوب سلامة أكان مكان العاشقين سلام

وما كنت وحدي بالمحبّة هائمًا فذاك طريق[2] في الزّمان قُدّام

٥ فكم زمرة تاهت بتيه محبّة فكم هام في هذا الهيام هيام

ومن قال من ليلاي حرفًا أسرني وكلّ كلام غير ذاك كلام[3]

حمامة مني بلغيها تحيّة وإن جاءني بعد البعاد حمام

رماني زماني في مقاحم هجره ومن عين عيني الدُّمُوع سجام

وأقرح أجفاني وأحرق مهجتي بما صب عيني واستفاد غرام

١٠ فلا عبراتي من عيون تنتهي ولا زفراتي بالفراق تضام

فيا ليت شعري أرى روح وصله ويرتاح قلب قد حواه ضرام[4]

أيبدو لآلام الفراق تفرّق ويرجى لأسباب الوصال ضمام

طويت طوامير الوفاء مغاضبًا أليست عهود بيننا وذمام

فآهًا لأزمان الفراق وطولها فساعة يوم من فراقك عام

---

١ ل: وله.
٢ ل ، ق – طريق.
٣ الأبيات التالية ساقطة من نسخة م.
٤ ٧٥ب ق

Şayet geniş bir arazide şikâyet etsem
Şüphesiz hâlime hem arazi hem de dağlar ağlardı

Mihnete sabretmek hususunda şöhretim vardı
Fakat senden ayrı kalmaya sabretmek haramdır

Senin endamınla sıklığın sınırları konmuştur
Yanağın güzelliğin tanımını tastamam yapmıştır[1]

Ve sen, sabah vakti aydınlığının sahibisin
Sen ve güneş, efendi ile köle gibidir

Bazı beyitlerden sonra şöyle demiştir:

Zamane insanların hepsini terk edip gittim
Akıllı kişinin alçaklarla işi olmaz

Hayırsız bir dosltukta lutuf yoktur
Yağmursuz bulutta da bir fayda yoktur **[61a]**

Onlar kurtuluşa götürecek şeyleri yapmada gevşek davranırlar
Tehlikeli işlerde ise ısrarcıdırlar

Zamanın sunduğu iyi talih devamlı olacak değildir
Hayatın getirdiği terslikler de devamlı kalacak değildir

Tüm gündüzlerin akabinde gece ortaya çıkar
Peşinden gündüzün gelmediği gece yoktur[2]

Sürura kapılma; hüzünlenme de
Gündüzün aydınlığı ya da gecenin karanlığı geldiğinde

Çağımız bukalemun gibidir renk değiştirmede
Zamanın ortaya çıkardığı şeylerin de kalıcılığı yoktur

İnsanların dönüp duran ahvali, gördüğün üzere
Söylediğim bu sözün tamamen doğru olduğuna delildir

Sevinç ile hüzün, gençlik ile yaşlılık
Zenginlik ile fakirlik, sıhhat ile hastalık

1 76a L
2 Bundan sonra gelen beyitler M nüshasında bulunmamaktadır.

فلو في الفلا أشكو فلا شكّ أنّه ليبكي على حالي الفلا وأكام
وكان اشتهاري باصطباري لمحنة ولكن صبرًا في نواك حرام
بقدّك قد قامت حُدُود رشاقة وخدّك حدّ الحسن فيه تمام[1]
وصاحب مصباح الصباحة مصبحا فأنت وشمس، سيّد وغُلام

٥ وقال بعد أبيات:

وفارقت أبناء الزّمان جميعهم وما للّبيب باللئام لؤام
ولا لطف في خلّ من الخير قد خلا ولا نفع في سحب لهنّ جهام [٦١أ]
لهم في أداء المنجيات تكاسل لهم في لُزُوم المهلكات لزام
وليس لإقبال الزّمان إدامة وليس لإدبار الدهور مدام
١٠ فكلّ نهار يحدث اللّيل بعده ولا ليل إلّا من قفاهُ عيام[2]
فلا تكُ مسرُورًا ولا متحزّنا أتاك نهار أو عراك ظلام
كبوقلمون في التلوّن دهرُنا وليس لما أبدى الزّمان دوام
تعاقيب حالات الأنام كما ترى دليل على هذا الكلام تمام
سرُور وأحزان، شباب وشيبة غنًى واحتياج، صحّة وسقام

١ ٧٦أ ل
٢ الأبيات التالية ساقطة من نسخة م.

Yaşam ile ölüm, lezzet ile elem
Zorluk ile kolaylık, darlık ile ferahlık

Dikkat et! Dünya sadece uyuyan birinin gördüğü bir rüyadır
Uyanık olan insanlar bu hususta gaflet içindedir[1]

Nûh tufanından bir topluluk kurtulmuştur
Ancak ecel tufanından kurtulacak kişi yoktur

Rüstem'in gücü ölüme mukavemet gösteremedi
Hâm da Sâm da yok olup gitti

Nerede o ülkelerinde zulmeden[2] *hükümdarlar*
Neredeyse diledikleri her şeye sahiptiler

Onların avluları insanlarla tıka basa doluydu
Orada ileri gelenler bir rükûda, bir kıyamda idi

Onların sancakları yere düştü askerleri telef oldu
Mancınıkları ve okları darmadağın oldu

Nerede Mervanoğulları ve nerede onların şehirleri
Velîd nerede ve Hişâm nereye gitti[3]

Abbasî hanedanı geçip gitti, kuvvetleri kalmadı
Onlardan geriye ne bir eşya ne de bir güç kalmadı

Ey cehâlet ve heva girdabına batmış kişi!
Bu battığın yer sana pişmanlık getirecektir

Heva ve hevesten kaç ve ondan kork
Heva ve dipsiz çukur cehennemde ikizdir

Şaşarım azığı tükenip fakir düşen kişiye
Yok mudur onun âhiret tarafına rağbeti?

Bütün günahlar için içtenlikle tevbe et
Zira günahkârların varacağı son menzil cezadır

1 76a K
2 K: imar eden
3 76b L

حياة وموت، لذّة وتألّم — وعسر ويسر، محنة وحمام

ألا إنما الدُّنيا كأحلام نائم — فعن ذاك أيقاظ الأنام نيام[1]

وطوفان نوح قد نجا منه فرقة — ولكنّ طوفان المنيّة عام

فما قاومت موتا صلابة رستم — وقد زال حام بالزوال وسام

٥ وأين مُلُوك قد بغوا[2] في بلادهم — كان لديهم ما يكاد يرام

بساحتهم للنّاس كان تزاحم — وفيها صُدُور ركّع وقيام

صناجقهم طاحت وبادت جنودهم — مناجقهم قد بدّدت وسهام

وأين بنو مروان أين بلادهم — وأين وليد وأين راح هشام[3]

مضى آل عبّاس ولم يبق بأسهم — ولم يبق منهم عدّة وعرام

١٠ فيا راسخا في غمرة الجهل والهوى — سيلقاك في هذا الرسوخ ندام

عليك بهرب ثمّ رهب من الهوى — هوى وهويّ في الجحيم توأم

عجبت لمن أضحى من الزاد مرملا — أليس له نحو المعاد رغام

فتب خالصًا من كلّ إثم فإنّه — يصير مصير الآثمين أثام

---

١ ٧٦أ ق
٢ ق: بنوا.
٣ ٧٦ب ل

[Şeyh Ebû Saîd b. Sun'ullah]

Şeyh Ebû Saîd İbn Şeyh Sun'ullah, [Sultan II. Selim devrinin] âlim, fâzıl ve şeyhlerinden biridir.

Sözü edilen Şeyh Sun'ullah, Tebriz nahiyelerinden Kûzegerân köyünden idi. O ve Molla Abdurrahman el-Câmî, Şeyh Ubeydullah en-Nakşbendî'nin (Yüce Allah onun sırrını kutlu kılsın) yanında ilimle meşgul oldu. Onun yanında şerefin bütün derecelerini elde etti. İrşat izni ve halifelik ile müşerref oluncaya kadar yanında kaldı. Horasan'dan kendi memleketine dönüp irşat ve dini açıklama görevine başlayınca [tasavvuf yoluna] istek duyan pek çok kişi onun etrafına toplandı. Tâ ki o bölgede ilhad / dinsizlik tohumları filizlenip yayıldı[1] Kızılbaş adıyla bilinen topluluk ortaya çıktı. "O beldelerde haddi aşıp fesadı çoğalttılar."[2] Bunun üzerine merhum Şeyh Ebû Saîd Kürtlerin diyarına[3] gitti. Bir müddet Bitlis'te kaldı. Vatan sevgisi onu Tebriz'e döndürdü. O sapkın topluluğun lideri, o rezil[4] adam İsmail, Şeyh Ebû Saîd'in memleketine döneceğini öğrenince, onu öldürmeyi ve böylelikle ona engel olmayı istedi. Hemen onu çağırdı. O, Şah İsmail'in huzuruna girince onlarda âdet olan şahın ayağına kapanmayı yapmadı. Şah İsmail'in önünde durdu ve herhangi bir korku, telaş ya da heyecan belirtisi[5] göstermeden onunla konuştu. O, Şah İsmail üzerinde büyük bir etki ve saygı uyandırdı. Ondan sonra şahın veziri Mîr Cemâleddin el-İsfahânî, serbest bırakılması hakkında onunla konuştu. Bunun üzerine Şah İsmail, onu katletmeye girişmedi. Onu sağ sâlim bir şekilde evine gönderdi. İşte bundan sonra söz konusu Şeyh Ebû Saîd Tebriz'de dünyaya geldi. Onun doğum tarihi ile ilgili olarak adı geçen Cemâleddin el-İsfahânî şu beyitleri söylemiştir:

1 76b K
2 Fecr, 89/11-12.
3 L, M: beldelerine
4 L, M: asil
5 77a L

[الشّيخ أبو سعيد ابن صنع الله]

ومن العلماء والفضلاء والمشايخ[١] أبو سعيد ابن الشّيخ صنع الله.

كان الشّيخ صنع الله المذكُور من قرية كوزه كران من أعمال تبريز. وقد اشتغل هو والمولى عبد الرّحمن الجامي على الشّيخ عبيد الله النقشبندي قدّس سرّه العزيز، فحصّل عنده ما حصّل من الشرافة، ودام في خدمته حتّى شرفه بالإذن والخلافة. ولمّا رجع من خُراسان إلى بلاده، واشتغل بالإرشاد والإفادة، اجتمع عليه الكثير من أرباب الطّلب والإرادة إلى أن نبت في تلك النواحي بذور الإلحاد وفاش[٢] وظهرت الطّائفة المعرُوفة بقزلباش، ف ﴿طَغَوْا فِي الْبِلَادِ ۞ فَأَكْثَرُوا فِيهَا الْفَسَادَ﴾[٣] فخرج المرحوم إلى ديار[٤] الأكراد، وأقام مُدّة في بدليس، ثمّ أعاده حبّ الوطن إلى تبريز، ولما وقف على رُجُوعه ذلك الرجل الرذيل[٥] رئيس تلك الطّائفة الطاغية إسمعيل عزم على قتله وزجره، فطلبه من فوره، ولما دخل عليه لم يسجد له على ما هو العادة لمن دخل عليه، ومثُل بيْن يديه وخاطبه بغير إشعار[٦] الخوف والخشية والوحشة، فوقع على إسمعيل منه هيبة عظيمة ودهشة، وتكلّم في خلاصه صدره مير جمال الدّين الإصفهاني. فلم يقدم على قتله، وردّه سالمًا إلى منزله، وولد له بعد ذلك في تبريز الشّيخ أبو سعيد المزبُور، وقال في تاريخ ولادته جمال الدّين المسفور:

١ ق: الْعلمَاء والمشايخ، م: المشايخ العظام.
٢ ٧٦ب ق
٣ الفجر، ٨٩/١١-١٢.
٤ ل ، م: بلاد.
٥ ل ، م: النبيل.
٦ ٧٧أ ل

Farsça Kıt'a[1]

Dokuz yüz yirmi Zilkadesinin sekizinci gününde
Hayırlı bir saatte doğdu

Allah'ın bize verdiği Ebû Saîd
İkinci Ebû Saîd-i Ebu'l-hayr'dır **[61b]**

Şeyh Ebû Saîd büyüyüp çocukluktan çıkınca ve öğrenme çağına gelince gözde âlimlerden ve meşhur bilgin Mîr Gıyâseddin Mansûr gibi İranlı fâzıllardan dersler okudu. Öyle ki ilim adamlarının sahip olduğu mertebeye ulaştı. Üstatları onun erdem ve olgunluğuna tanıklık ettiler. Onu, yüksek zekâsını övmekte aşırıya kaçtılar. Molla Ahmed el-Kazvînî Anadolu diyarına gitmek için hacı sûretinde çıkınca Şeyh Ebû Saîd de[2] onunla birlikte aynı sûrette çıkıp gitmek istedi. Bunun üzerine Şah Tahmasb onu amcasıyla beraber hapsetti. O ikisini on bin dinara haczetti. Söz konusu meblağı getirene ikisinin sorumluluğunu bıraktı. Bunu üzerine ikisinin evlerini, diğer mülklerini ele geçirdiler. Sahip olduklarını çok ucuza sattılar. Ellerinden geldiğince o malları yok etmeye çalıştılar. Fakat on bin dinarı denkleştiremediler. Bu durumu Tahmasb'a arz ettiler. Tahmasb çeşitli yöntemlerle o ikisine işkence edilmesini emretti. İşkenceyi hiç azaltmadılar. Hatta ikisinin etlerini kancayla[3] kopardılar. Etlerinden parçaları bir yıl kadar köpeklere yedirdiler. İkisine vekil olan bazı insanlar merhamet ettiler ve onları koruyup gözetim altında tutmayı anlayışla karşıladılar. Bunun üzerine Şeyh Ebû Saîd kaçıp Erdebil'e vardı.[4] Kendisini şiddetli işkenceden kurtardı. Çünkü Erdebil'e varan kişi, en büyük düşmanları olsa bile eziyetten kurtulurdu. Amcası çok yaşlı idi. Kaçmaya imkân bulamadı. Tahmasb ve adamlarının elinde esir ve ezik bir şekilde kaldı.

Merhum Şeyh Ebû Saîd Erdebil'de Molla Hüseyin'in yanında ders okudu. İki sene kadar orada ilimle uğraştı. En büyük sultan, muhteşem Süleyman Han, Acem diyarını fethetmeye kastedip harekete geçtiğinde ve hatta atı ve ayağıyla o ülkeyi çiğnediğinde sapıklık ve fitne erbabını kökünden söküp attı ve Anadolu şahinleri Acem serçelerinin üzerine çullandı.

1 M: Farsça Beyit, K: Beyit
2 77a K
3 M: kerpetenle
4 77b L

قطعة فارسي[1]

هشتم ذي قعده نهصد و بيست — متولد بساعة خيرست

بوسعيدي بما كه داد خدا — ثاني بو سعيد بو الخيرست [٦١ب]

فلمّا شبّ ودبّ وبلغ إبّان الطّلب قرأ على العلماء الأعلام وفضلاء الأعجام؛ منهم الفاضل المشهور مير غياث الدّين المنصُور إلى أن بلغ مبلغ الرّجال، وشهد له أساتذته بالفضل والكمال، وبالغوا في مدحه وثنائه وفرط ذكائه. ولما خرج منلا أحمد القزويني إلى بلاد الرّوم في صُورة الحاج أراد الشّيخ أبو سعيد [2]الخروج معه في هذه الصُّورة، فحبِسه طهْماسب شاه وجهه مع عمّ له، وصادرهما بعشرة آلاف دينار، ووكّل بهما من يقبض منهما المبلغ المرقوم فوضعوا أيديهم على أملاكه ورباعه وباعوها بأرخص الأثمان، وسعوا في إتلافها بقدر الإمكان. فلم يحصل المبلغ المزبُور، فعرضوا القصّة على طهماسب فأمر بتعذيبهما بأنواع العذاب، ولم يقصّروا حتّى قطعُوا لحومهما بالكلاب[3]، وأطعموها قدر سنة للكلاب، فرحمهما بعض من وكّل بهما، فسامح في الحفظ والمراقبة، فهرب الشّيخ أبو سعيد ووصل إلى أردبيل[4] وخلص نفسه من العذاب الوبيل. فإنّه من دخل بها ينجو من أذاهم وإن كان من أكبر عداهم. وكان عمه شيخًا كبيرًا فلم يُمكنهُ الهرب، فبقي في أيديهم أسيرًا وكسيرًا.

وقرأ المرحوم فيها على منلا حُسين واشتغل عنده قدر سنتين، ولما قصد السُّلطان الأعظم سُليمان خان المُعظم إلى فتوح ديار العجم، وسار حتّى وطىء بخيله ورجله هذه البلاد ليستأصل ما فيها من أرباب الزيغ والفساد، وانقض صقور الأروام على عصافير الأعجام،

١ م: بيت فَارسي ، ق: بيت.
٢ ٧٧أ ق
٣ م: بالكلبتين.
٤ ٧٧ب ل

Orman aslanının şiddetli hamlesiyle **[62a]** kaçan koyunlar misali dağılıp kaçtılar. Merhum Şeyh Ebû Saîd bu sayede rahatlayıp sıkıntılarından kurtuldu. Amcası zulmün elinden yakasını kurtardı. Anadolu'ya gitmeyi tasarladılar ve yolculuk yapmaya karar verdiler.[1] Bunun üzerine muzaffer Osmanlı askerlerinin arasına katılıp onlarla yürüdüler. O ikisi, onlarla birlikte Anadolu'ya döndüler. Diyarbakır'a vardıklarında amcası vefat etti. Böylece yalnızlığı, kederi, tasası arttı. Bu, 955 senesinde gerçekleşti. Halep'e vardığında kendisine Sultan tarafından her bir gün için on beş akçe ücret tayin edildi. Adı geçen Şeyh Ebû Saîd, bunu az buldu ve hacca gitmek için izin istedi. Fakat gönlünde Hindistan'a gitmek vardı. Çünkü Hint sultanı ile eski dostlukları vardı ve birbirlerine karşı derin bir muhabbet besliyorlardı. Sadrazam Rüstem Paşa bundan haberdar oldu. Onu yumuşatarak sakinleştirdi ve kalbini hoş eyledi. Refakatine alarak İstanbul'a götürdü. Ona on beş akçe vazife tayin edip sonra da bunu arttırdı. Vazife derecesi otuz beş akçe oldu. Üstün ya da sıradan herkesin takdirini kazandı.[2] Kendisine üst üste hediyeler gönderildi. Vazife derecesi Ali Paşa'nın vezirliği devrinde yüz akçe olana kadar üst üste terfiler aldı. Bu, 971 senesinde idi. O (Allah rahmet eylesin), 976 senesinde hacca gitti. İstanbul'da 980 senesi Cemâziyelevvel ayı başlarında vefat etti. Cenazesi Şeyh Vefâ[3] hazîresine defnedildi. Bir dostu ölümü hakkında şu şiiri söyledi:

Şiir[4]

Merhum Şeyh Ebû Saîd
Bu fâni dünyada çok fazla yüz suyu döktü

Halka o kadar vefâ gösterdi ki
Vefâ meydanının kendisi oldu

O (Allah rahmet eylesin), âlim, fâzıl, kılı kırk yaran bir araştırmacı idi. Hem aklî hem naklî ilimlere hâkim, ana bilimlerin ve onların alt dallarının bilgilerine sahip biriydi. Bilgili olmasının yanı sıra kendini Allah yoluna adamış, zühd ve takvâ sahibi bir dindardı. Oldukça temiz ve nezih bir insandı.[5]

1 77b K
2 78a L
3 M -Vefâ
4 L: Kıt'a
5 78a K

فتفرّقُوا من سطوتهم تفرق الأغنام [٦٢أ] عندما حمل عليها أسود الأجام، ففرح منه الشّيخ المزبُور وزاح غمّه وتخلّص من أيدي الظلمة عمّه، وصمّما الخُرُوج إلى ديار الرّوم، وعزما على السّفر[١]، فالتحقا بالعسكر المظفر، فسارا بهم وعادا معهم إلى الرّوم في إيابهم. ولما وصلوا إلى آمد توفّي عمّه، فازداد بالوحدة همّه وغمّه. وذلك سنة خمس وخمسين وتسعمائة. ولما وصل إلى حلب عيّن له من جانب السُّلطان كلّ يوم عشرة أنصاف، فاستقلّها الشّيخ المزبُور، فاستجاز للحجّ. وكان في قلبه الذّهاب إلى الهند لما بينه وسلطانه من معارفة قديمة ومحبة أكيدة، فوقف عليه الوزير الكبير رستم پاشا، فاستماله وطيّب قلبه واستصحبه إلى قسطنطينية، وعيّن له خمسة عشر درهمًا، ثمّ زاد في وظيفته فصارت خمسة وثلاثين، وحصل له القبُول التّام عند الخواص والعوام[٢]، وترادفت عليه العطيات، وتكرّرت الترقيات، حتّى بلغت وظيفته في وزارة عليّ پاشا إلى مائة. وكان ذلك سنة إحدى وسبعين وتسعمائة. وحج (رحمه الله) سنة ستّ وسبعين وتسعمائة، وتُوفّي بقسطنطينية في أوائل جمادي الأولى سنة ثمانين وتسعمائة، ودفن بحظيرة الشّيخ وفا[٣]. وقال فيه بعض أحبّائه:

شعر[٤]

چون شيخ ابو سعيد مرحوم زين دار فنا بآب رو شد
ازبس كه وفا نمود با خلق ميدان وفا ازان او شد

كان (رحمه الله) عالمًا فاضلًا مدقّقًا محقّقًا، جامعًا بين المعقُول والمنقُول، حاويًا للفروع والأصول مع كمال الورع والديانة والزهد والصيانة. وكان من غاية نزاهته وكمال طهارته[٥]

١ ٧٧ب ق
٢ ٧٨أ ل
٣ م – وفا.
٤ ل: قطعة.
٥ ٧٨أ ق

Kalın veya ince her türlü elbiseyi, hatta kürk ve ayakkabıyı mutlaka yıkadıktan sonra giyerdi. Hiç kimseyi kendi kilimine oturtmazdı. Onunla şakalaşıp **[62b]** sohbet eden, gönlünü alan kimseleri dahi oturtmazdı. Sonrasında elini yıkamadan kimseyle el sıkışmazdı. O (Allah rahmet eylesin), cömert, asil, kerem sahibi, eli açık biriydi. Gücü yettiğince insanlara ikrâmda bulunurdu. Onda var olan şeyleri insanlara dağıtırdı. Giyimde resmî davranmazdı. İnsanlara müdârâ etme noktasında umursamazdı. Rabb'inden mükâfat umarak doğruyu söyler ve yapardı. Ömrü herkesten soyutlanma ve yalnızlık ile geçti. Kendisini aile ve evlat bağıyla bağlamadı. O (Allah rahmet eylesin), sözü etkili, insanlar tarafından kabul gören, hükümdar ve vezirlerin yanında vakarlı duran, hâkimler ve emirler nazarında sözü reddedilemeyecek, meramı görmezden gelinmeyecek,[1] isteği çevrilemeyecek kadar makbul olan, merâmı hemen halledilen ve isteğinin kendisini ele güne muhtaç etmediği biriydi. Kalplerin emrine râm olduğu Allah her türlü noksanlıktan münezzehtir.

1 78b L

لا يلبس لباسًا من الثقال والخفاف إلا بعد غسله، حتّى الفرو والخفاف. وكان لا يجلس أحدًا على بساطه وإن لم يقصّر في [٦٢ب] ملاطفته وانبساطه، ولا يصافحه إلا ويغسل يده بعده. وكان (رحمه الله) من الأسخياء الأمجاد والكرماء الأجواد. يبذل ما يقدر عليه، ويفرّق على النّاس ما يجتمع لديه، غير متكلّف في اللّباس، غير مكترث بمداراة النّاس، يقُول الحقّ ويعمل به راجيا للثّواب من ربّه. وقد ذهب عمره بالتجرد والانفراد، ولم يُقيد نفسه بقيود الأهل والأولاد. وكان (رحمه الله) نافذ الكلام، صاحب القبُول التّام، موقّرًا عند المُلُوك والوزراء، مقبُولًا لدى الحُكّام والأمراء، بحيثُ لا يردّ له كلام، ولا يفوتهُ مرام[١]، ولا يعوزه مطلُوب. سُبحان من سخّر له القُلُوب.

١ ٧٨ب ل

[Şemseddin Ahmed Efendi "Muallimzâde"]

Muallimzâde olarak bilinen Şemseddin Ahmed b. Şeyh Muslihuddin Efendi, [Sultan II. Selim devrinin] âlimlerinden biridir.

Adı geçen Şeyh Muslihuddin Efendi, *eş-Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye*'de ayrıntılı olarak açıklandığı üzere Osmanlı Devleti'nin kabul gören şeyhlerinden biriydi. Soyu âriflerin kutbu, hakka ulaşmışların örnek şahsiyeti, saygın kişilerin lideri Şeyh İbrâhim b. Edhem'e dayanıyordu. Şemseddin Ahmed Efendi (Allah rahmet eylesin), öğrencilik çağında Sa'dî b. Îsâ b.[1] Emir Han'dan dersler aldı. Semâniye medreselerinden birinde müderris olan ve Dabbe ismiyle tanınan Muhyiddin Efendi'nin derslerinde muîd oldu. Muhyiddin Efendi'nin yanında önemli bir yeri,[2] üstün bir konumu vardı. O, hastalanmış bir hâlde bir medrese odasında yatarken Muhyiddin Efendi'nin onu üç defa ziyaret ettiği anlatılır. Muhyiddin Efendi'ye mülâzım olunca ilk olarak yirmi akçe ile Bursa şehrinde Bayezid Paşa Medresesi'nde, yirmi beş akçe ile Kütahya'da Vâhid Paşa Medresesi'nde, otuz akçe ile Tire'de Kara Kadı Medresesi'nde, kırk akçe ile Bursa'da Hançeriye Medresesi'nde, elli akçe ile adı geçen şehirde Manastır olarak bilinen medresede dersler verdi. **[63a]** Sonra aynı vazife derecesi ile Rodos Medresesi'ne, oradan altmış akçe ile Manisa Medresesi'ne, oradan aynı vazife derecesi ile Semâniye medreselerinden birine naklolundu.[3] Yetmiş akçe ile Manisa'ya geri döndü. Halep kadılığına atanıp sonra Bursa kadılığına intikal etti. Anadolu vilâyetine[4] kazasker oldu. Aylarca o görevde kalıp Rumeli vilâyetine kazasker oldu. Bu görevde beş sene devam etti. Sultan muallimi Atâullah Efendi ile aralarında evlilik yoluyla gerçekleşen bir akrabalık ve bağlılık vardı. Bu husus büyük bir güç ve baht açıklığı elde etmesine sebep oldu. Böylece her türden mal ve mülkü elde etti. Atâullah Çelebi[5] ölünceye kadar ona muhalefet etmeye ya da soru sormaya kimsenin gücü yetmedi. Atâullah Çelebi'nin ölümüyle düşmanları harekete geçip ona eziyet etmek için fırsat kolladılar.

1 L, M -bin
2 78b K
3 M, L -oradan altmış akçe ile Manisa Medresesi'ne, oradan aynı vazife derecesi ile Semâniye medreselerinden birine naklolundu.
4 79a L
5 M, L -Çelebi

[المولى معلم زاده شمس الدّين أحمد]

ومنهم المولى شمس الدّين أحمد ابن الشّيخ مصلح الدّين المشتهر بمعلّم زاده.

كان الشّيخ مصلح الدّين المزبُور من المشايخ المقبولة في الدولة العثمانية على ما ذكر مفصلًا في الشقائق النعمانية، ينتهي نسبه إلى قطب العارفين وقدوة الواصلين العُمدة المفخم الشّيخ إبراهيم بن أدهم قرأ (رحمه الله) في أوان طلبه على المولى سعدى بن عيسى بن[1] أمير خان، ثمّ صار معيدًا لدرس المولى محيي الدّين المشتهر بدابّة، وهو مدرّس بإحدى المدارس الثمان، وكان له عنده رُتبة[2] جليلة ومنزلة جزيلة. يحكى أنّه مرض وهو يسكن في بعض الحجرات، فعاده المولى المرحوم فيها ثلاث مرّات، ولما صار ملازمًا منه درّس أوّلًا بمدرسة بايزيد پاشا بمدينة بروسه بعشرين، ثمّ بمدرسة واحد پاشا بكوتاهيه بخمسة وعشرين، ثمّ بمدرسة القاضي الأسود بثيره بثلاثين، ثمّ بالمدرسة الخنجرية في بروسه بأربعين، ثمّ بالمدرسة المشهورة بمناستر في المدينة المسفورة بخمسين، ثمّ [٦٣أ] نقل إلى مدرسة رودس بالوظيفة المزبورة، ثمّ نقل إلى مغنيسا بستّين، ثمّ نقل إلى إحدى المدارس الثمان بالوظيفة المزبورة[3]، ثمّ عاد إلى مغنيسا بسبعين، ثمّ قلّد قضاء حلب. ثمّ نقل إلى قضاء بروسه، ثمّ صار قاضيًا بالعسكر في ولاية[4] أناطولي. وبقي فيه عدّة أشهر فنقل إلى قضاء العسكر في ولاية روم إيلي، ودام فيه خمس سنين. كان بينه وبين عطاء الله معلم السُّلطان مصاهرة واتصال، فحصل له بسببه شوكة العظيمة والإقبال، فنال ما نال من الأمتعة والأموال. ولم يقدر أحد على المُعارضة والسُّؤال إلى أن أشرف المولى عطاء الله چلبي[5] على الموت والإنتقال، فتحرّك عداهُ واغتنموا الفرصة على أذاه

١ م ، ل – بن.
٢ ٧٨ب ق
٣ م ، ل – ثمّ نقل إلى مغنيسا بستّين، ثمّ نقل إلى إحدى المدارس الثمان بالوظيفة المزبورة.
٤ ٧٩أ ل
٥ م ، ل – چلبي.

Akrepleri yürüdü ve yakın-uzak akrabaları ayağa kalktı. Onu azlettirip şöhretini söndürene kadar uğraştılar. Fakat diğer taraftan Şemseddin Ahmed Efendi'nin değeri yükseldi. Böylece kendisine her bir gün için iki yüz akçe maaş tayin edildi.[1] Hâlbuki geleneğe ve kanuna göre onun vazifesinin emsali yüz elli akçe idi. 980[2] senesi Rebîülevvel ayında vefat etti. Öldüğünde ömrü yetmiş seneyi aşmıştı. Onun ölüm hâli, güzel ve mutlu bir sonla dünyadan göçtüğüne delâlet edecek, insanların hoşuna giden ve onun rızaya erdiğini gösteren bir şekilde gerçekleşmiştir. Anlatılır ki o, sabahleyin kalktı. Abdest aldı. Abdestini eksiksiz olarak alıp temiz elbiselerini giydi. Birkaç rekât namaz kıldı. Tespihini eline aldı. Yatağına yan tarafı üzerine uzandı. Tespih çekmeye, tehlil etmeye başladı. Bu kutlu iş üzerindeyken ecel oku gelip onu buldu ve ebedî olan Rabb'inin katına intikal etti. Orada bulunanlardan kimse öldüğünü fark etmedi. Cenazesi bu huzurlu mekândan onun Bursa şehrinde inşa ettiği mescidin önündeki hazîreye getirildi. Bu hususta şaşılacak bir rastlantı vâki oldu. Ben Arabzâde ismiyle bilinen Muhyiddin Efendi'nin **[63b]** hâl tercümesini yazıyordum.[3] Tam olarak şu sözleri yazıyordum: "Arabzâde, şeref sancağı ters dönmüş bir vaziyette Bursa'ya göç etti." Birden Şemseddin Ahmed'in bir öğrencisi geldi. Onun vefat ettiğini haber verdi. "Şu, cenazesini Bursa'ya götüren gemidir." dedi.

O (Allah rahmet eylesin), âlim, fâzıl, araştırmacı ve olgun biriydi. Aklî ilimlerde hisse sahibiydi. Naklî şer'î ilimlerde[4] üstündü. Fıkha karşı oldukça fazla ilgisi vardı. Zorluk çekmeden fetva vermeye kadirdi. Yumuşak huylu, lutuf ve kerem ile yaratılmış;[5] güzel fıtratlı olarak damgalanmış biriydi. Ne var ki fazla hırslı, açgözlülüğü olan biriydi. Allah onu baştan sona kadar bağışlasın.

1 79a K
2 L -dokuzyüzseksen
3 79b L
4 L -ilimlerde
5 79b K

ودبّ عقاربهم وقام أباعدهم وأقاربهم وسعوْا فيه، حتّى عزل وأفل بدره، لكن رفع من الجهة الأخرى قدره، فعيّن له كلّ يوم مائتا درهم[١]، وكان العادة والقانون في وظيفة أمثاله مائة وخمسين. وتوفّي في ربيع الأول سنة ثمانين وتسعمائة[٢]، وقد أناف عمره على سبعين سنة، وقد اتّفق موته على هيئة مرضية، وصفة رضية تدلّ على حسن خاتمته وسعادته في عاقبته. يحكى أنّه قام ضحوة يوم فتوضّأ وأسبغ الوضُوء، ولبس الألبسة النظيفة وصلى ركعات وأخذ بيده سبحة واضطجع على فراشه، واشتغل بالتسبيح والتهليل فعاجله سهم المنية وهو على تلك الفعلة السّنيّة. فانتقل إلى جوار ربّه الصّمد، ولم يشعر بموته من الحاضرين أحد، ونقل جسده من هذه الرباع المأنوسة إلى حظيرة في فناء مسجده الّذي بناه في مدينة بروسه، ووقع في هذا اتّفاق غريب هو: إنّي كنت أكتُب ترجمة المولى محيي [٦٣ب] الدّين المشتهر بعرب زاده[٣]، وقد انتهيت إلى قولي فيها «وارتحل راية عزّه منكوسة إلى دار الملك بروسه» إذ جاء واحد من طلبته وأخبرني بموته، وقال: «هذه سفينته الّتي تذهب به إلى بروسه».

كان (رحمه الله) عالمًا فاضلًا محقّقًا كاملًا مشاركًا في العلوم[٤] العقليّة، مبرزًا في الفُنُون الشّرعيّة النقلية، له بالفقه ألفة أي ألفة قادر على الإفتاء بغير كلفة، وكان ليّن الجانب مجبولًا على اللطف والكرم، مطبوعًا[٥] على أحسن الشيم، غير أنّ فيه طمعًا زائدًا، وحرصًا وافرًا، سامحه الله أولًا وآخرًا.

١ ٧٩أ ق
٢ ل – ثَمَانِينَ وَتِسْعمِائَة.
٣ ٧٩ب ل
٤ ل – الْعُلُوم.
٥ ٧٩ب ق

[Şeyh Bâlî el-Halvetî "Sarhoş"]

Sarhoş ismiyle tanınan Şeyh Bâlî el-Halvetî, [Sultan II. Selim devrinin] gözde şeyhlerinden ve zamanın ve asrın fâzıllarından biridir.

Babası, Sultan Bayezid Han'ın oğlu Sultan Ahmed'in muallimi idi. Ecel Sultan Bayezid'i gafil avlayınca ve o, elde ettiği büyük memleketle yüce saltanatı elinden kaçırıp zamanın ve çağın dizginleri Sultan Selim'in eline geçince babasını bazı beldelere kadı yapmış, insanlara hükmetme görevine atamıştı. Şeyh Bâlî (Allah rahmet eylesin), Aydın sancağına bağlı Tire beldesinde doğdu. İlim talep ederek ve erdem tahsil ederek büyüdü. Büyük şahıslarla, faziletli âlimlerle arkadaşlık etti. İlimle uğraştı, gayret sarf etti. Bu uğurda yapılması gerekenleri yaptı. Tâ ki Sultan'ın muallimi Hayreddin Efendi'ye mülâzım oldu. Sonra yirmi beş akçe ile İstanbul'da Kepenekçi adıyla da bilinen Hoca Sinan Medresesi'nde dersler verdi. Ders işlemeyi ve bilgi vermeyi sürdürdü. Bununla birlikte kendini Allah'a adayıp ibadet etmekle iştigal etti.[1] Sonra medreseyi bırakıp mütevazı sûfîlerin yoluna girdi.

İlmiyeyi terk etmesinin sebebi olarak şu hikâye anlatılır: O, Bursa şehrinde öğrenciliğinin ilk zamanlarında bir rüya görmüş. Rüyasında bir yolda yürüyormuş. Yüksek bir ses **[64a]** duymuş. O sese doğru yönelmiş. Birden sûfîlerden oluşan bir topluluk görmüş. Bunlar yüce Allah'ı zikrederek oturuyorlarmış. Sesleri bu güzel zikir ile yükseliyormuş. Bunu övünç vesilesi olan temcid[2] ve tehlil ile süslüyorlarmış. Onların yanına yaklaşmış. Birden yanlarında murakabeye dalmış bir adam görmüş. Bakışı adamın üzerine düşer düşmez adam kafasını kaldırmış ve eliyle işaret ederek Şeyh Bâlî'yi yanına çağırmış. Yanına gidince adam Şeyh Bâlî'ye "Niçin bu halkaya girmiyor, bu topluluğa katılmıyorsun?" diye sormuş. Şeyh Bâlî "Kalbimde beni oyalayan, size katılmaktan meneden şeyler var. Bunlar ilmiye mertebelerini tamamlamak, zâhirî ilimlerde başarı elde etmek, filan âlim ile bir araya gelip ders işlemektir. Bunları yaptığım vakit size katılmam ve tarikatınıza girmem hususunda aklımı karıştıracak herhangi bir şey kalmaz." şeklinde cevap vermiş. Uyanıp yaşantısına devam etmiş. O, ilim talep edip çalışırken ve olgunluk ile fazilet kazanırken işler ve olaylar birbirini kovalamış ve uzun yıllar geçmiş. Tâ ki İstanbul'a gelene kadar…

1 80a L
2 80a K

[الشّيخ بالي الخلوتي « سكران»]

ومن المشايخ الأعيان وأفاضل العصر والأوان الشّيخ بالي الخلوتي المعرُوف بسكران.

كان أبوه معلّمًا للسُّلطان أحمد ابن السُّلطان بايزيد خان. فلمّا غالته المنية، وفاته حُصُول الأمنية من السلطنة العُظمى والمملكة الكُبرى، وسلّم زمام الأوان وعنان الزّمان إلى يد السُّلطان سليم خان، استقضاه في بعض البلاد، وعيّنه للحكم بين العباد. وولد (رحمه الله) ببلدة ثيره من لواء آيدين، ونشأ في طلب العلم وتحصيل الفضائل، وصاحب الأكابر والأفاضل، وجدّ واجتهد، وكان منه ما كان حتّى صار ملازمًا من المولى خير الدّين معلم السُّلطان، ثمّ درّس بمدرسة خواجه سنان المعرُوف بكپنكجي في مدينة قسطنطينية بخمسة وعشرين. فعامل الطّلبة بالدرس والإفادة مع اشتغاله بالزهد والعبادة[1]، ثمّ ترك التدريس وسلك مسلك الصُّوفيّة السّادة.

وكان سبب فراغه -على ما حُكي- أنّه رأى في منامه وهو في أوائل طلبه بمدينة بروسه أنّه يمشي في بعض الطّرق فيسمع [٦٤أ] أصواتًا عالية، فقصدها فإذا بقوم من الصُّوفيّة قعدوا يذكرُون الله تعالى، ويرفعون أصواتهم بالذكر الجميل، ويزيّنونها بمفاخر التمجيد[2] والتهليل، فتقرّب منهم فإذا برجُل مراقب في ناحية منهم، فلمّا وقع نظره عليه رفع رأسه وأشار بيده ودعاه إليه. فلمّا حصل عنده، قال له: «لِمَ لا تدخل في هذه الحلقة ولا تلتحق بتلك الطّائفة؟» فأجاب بأنّ في قلبي ما يمنعني عن ذلك ويعوقني عنه، وهو إتمام مراسم الطّريق، وإحراز مآثر العلوم الظّاهرة، والاجتماع بالمولى الفُلانيّ والاشتغال عليه. فإذا حصل لي ذلك لا يبقى في خاطري ما يشوّش عليّ فألتحق بكم وأدخل في مذهبكم. ولما انتبه ومضى عليه سنون وتنقلت به الأحوال والشؤون وهو مكبّ على الطّلب والاشتغال، واكتساب الفضل والكمال، إلى أن أتى بقسطنطينية،

١ ٨٠أ ل
٢ ٨٠أ ق

İstanbul'da arkadaşlarından bir grup, dostlarından bir topluluk ile sokaklarda yürürken birden bir zâviyeden çıkan yüksek bir ses duymuş. Bâlî Efendi yanındaki arkadaşlarıyla beraber o mekâna yönelmiş. Yüce Allah'ı zikredip seslerini[1] temcid ve tevhid ile yükselten bir topluluk görmüş. Topluluktakiler kalplerine huzur inmiş, meleklere benzeyen kişilermiş. Bâlî Efendi onlara yaklaşmış. Kendinden geçmiş, huşû içinde Rabb'ini gözleyen, müşahede eden bir adam görmüş. Bakışı adamın üzerine değer değmez adam kafasını ona doğru çevirmiş ve eliyle işaret ederek onu yanına çağırmış. Yanına gidince adam Bâlî Efendi'ye, "İman edenlerin Allah'ı zikretmekten dolayı kalplerinin saygıyla ürpermesinin zamanı gelmedi mi?[2] Bil ki filan[3] âlim öldü. Bir araz olan çalışma vasfı da onunla birlikte yok olup gitti." demiş. Merhum Bâlî Efendi dikkatle bakmış. Meğer kendisine seslenen kişi, daha önce rüyasında gördüğü adam; aralarında geçen konuşma da rüyada yapılanın aynısı imiş. Bunun üzerine Bâlî Efendi, tevbe etmeyi ve Allah yoluna girmeyi **[64b]** ertelememiş. Anında o kişinin elinden tevbe etmiş. Sonra o şahsın kim olduğunu sormuş. Söz konusu kişi Şeyh Ramazan, zâviye ise Ali Paşa Zâviyesi imiş. Şeyh Ramazan,[4] fazilet ve olgunluk ile bilinen kıymetli adamlardan biri imiş. Yüce mertebeler ve üstün kerametler sahibiymiş.

Merhum Şeyh Bâlî'nin anlattığı o kerametlerden biri şudur: Dedi ki "Ben bir vakit şeyhin yanındaydım. Birden bir şahıs onun huzuruna girip ona selâm verdi. Dedi ki 'Çivizâde olarak bilinen Muhyiddin Efendi sizi selâmlıyor ve Şeyh İbnü'l-Arabî'nin *Füsûs*'u hak mıdır, bâtıl mıdır, diye soruyor.' Adı geçen Çivizâde Efendi, onu bâtıl olarak nitelemesi ve bu konuda katı olması ile biliniyordu. Şeyh Ramazan bu sözleri duyunca öfkelendi. 'Seni gönderen, Şeyh İbnü'l-Arabî'den ne istiyor? Kendisi gaflet içinde her gün yedi defa yediği[5] haram yemekler varken ve Şeyh İbnü'l-Arabî (Allah onun sırrını kutlu kılsın) o kitabı yazmak için on seneyi aşkın zamanda[6] kendini riyâzetle hazırlamışken o kitapta gizli olan incilerden ve ondaki anlam güzelliklerinden haber mi almak istiyor?' dedi. Elçilik yapan adamın suratı düştü ve çok kötü bir yüz ifadesiyle oradan ayrıldı.[7]

1 80b L
2 Hadîd, 57/16.
3 80b K
4 M -Ramazan; zâviye ise Ali Paşa Zâviyesi imiş. Şeyh Ramazan
5 81a L
6 K: on beş senede
7 M, L: umut edilenin aksiyle

فبين هو يسير في بعض طرقاتها بزمرة من خلّانه وطائفة من إخوانه، فإذا بأصوات عالية يخرج من زاوية، فقصد المرحوم هذا المكان بمن عنده من الأصحاب والخلّان، فإذا بقوم يذكرُون الله المجيد[1] ويرفعون أصواتهم بالتمجيد والتوحيد، وصفت الملائكة بهم وأنزلت السكينة في قُلُوبهم، فقرب منهم فإذا برجل مراقب يراصد ربه ويراقب، فلمّا وقع نظره عليه، رفع الرجل رأسه إليه وأشار إليه واستدعاه، فلمّا حضر عنده قال: ﴿أَلَمْ يَأْنِ لِلَّذِينَ آمَنُوا أَن تَخْشَعَ قُلُوبُهُمْ لِذِكْرِ اللَّهِ﴾،[2] واعلم أن المولى[3] الفُلانيّ قد مات وذهب عرض الاشتغال عليه وفات، فتأمّله المرحوم فإذا هو الّذي رأى في المنام، وجرى بينهما ماجرى من الكلام، فلم يُؤخر في الإنابة والابتهال [٦٤ب]، وتاب على يده في الحال، ثمّ سأل عن الرجل فإذا هو الشّيخ رمضان، والزاوية زاوية عليّ پاشا. وكان الشّيخ رمضان[4] المزبُور معدودًا من الرّجال، ومعروفًا بالفضل والكمال، صاحب الكرامات الجليّة والمراتب العليّة.

منها، ما حكاهُ المرحوم وقال: «إنّي كنت في بعض الأحيان عند الشيخ، إذ دخل عليه شخص وسلّم عليه وقال: إن المولى محيي الدّين المشتهر بچوي زاده يسلّم عليكُم ويسألكم عن فصوص الشّيخ ابن العربيّ، هل هو على الحقّ أو الباطل؟ وكان المولى المزبُور معرُوفًا بتبطيله ومشهورًا بالتعصّب فيه، فلمّا سمعه الشّيخ غضب وقال: ما يطلب من مرسلك من الشّيخ، وهل يُريد الاطّلاع على دُرر مكامن هذا الكتاب وغرر ما في تضاعيفه من المعنى المستطاب مع أكله[5] في كلّ يوم سبع مرّات، وشبعه من الحرام، والشّيخ قدّس سرّه ما كتبه إلا بعدما ارتاض (مدّة تنيف على عشرة أعوام)[6]. فعاد الرّسُول (بأسوأ وجه وأقبح صُورة)[7]،

١ ٨٠ب ل
٢ الحديد، ١٦/٥٧.
٣ ٨٠ب ق
٤ م –رمضان، والزاوية زاوية عليّ پاشا. وكان الشّيخ رمضان.
٥ ٨١أ ل
٦ ق: خمسة عشرة سنة.
٧ م ، ل: على خلاف المأمول.

Ona 'Şayet ona yumuşak davransaydın ve alttan alarak[1] cevaplasaydın sanki senin ve senden sonra da dostların için daha iyi olacaktı. Çünkü Çivizâde Efendi'nin zorluk çıkartmaya,[2] eziyet etmeye gücü vardır.' dedim. Merhum Şeyh Ramazan, 'Bunda bir zarar yok. En nihâyetinde onlar bir [münazara] meclisi kurup beni çağırırlar. Ben de böyle yaparım.' dedi ve bu sözü söyler söylemez başını cübbesinin içine çekip bulunduğu yerde yok oldu. Beni bir hayret ve tedirginlik aldı. Bir saat geçip de şeyh olduğu yere gelene kadar beni dehşet kapladı. 'Biz mecbur kalırsak işte böyle yaparız.' dedi. 'Ey efendim, bu simya ilminin marifeti midir?' dedim. 'Hayır, nefis terbiyesi adına meşakkatli mücâhedelerle ve her şeyden soyutlanıp istikrarlı olarak bedenî riyâzetlerle insanlar bunu gerçekleştirebilir. Böylece bir anda vücudunu yok edip tekrar yeniden ortaya çıkartabilir. Aynı şekilde buna benzer şaşılacak **[65a]** fiiller ve görülmemiş işleri yapacak gücü elde edebilir.' dedi."

Şimdi konumuza geri dönelim. Şeyh Bâlî, Şeyh Ramazan'ın elinden tevbe edip zikir yapmayı ondan öğrenince, Ali Paşa Zâviyesi'nin bir hücresine dâhil oldu. Lâkin şeyh onun ilmiye sınıfını tamamen bırakmasına rıza göstermedi. Her iki tariki, [ilmiye ve sûfîye tarikini] kendisinde cemetti ve en sonunda hocalık yapacak seviyeye geldi. Zâviyedeki hücresinden çıkıp medreseye gidiyor, orada ders verdikten sonra zâviyedeki hücresine dönüp vecd ile kendinden geçinceye kadar zikirle uğraşıyordu. Sonra ilmi çalışmaları bırakıp ilmiyeden ayrılma ve uzlete çekilme kendisine hoş göründü. Bunun üzerine tedrisi, bilgi vermeyi bıraktı. Olgunlaşıp üstün mertebelere ulaşana kadar kendini Allah'a adayıp ibadet ederek arındı.[3] İstanbul sınırları içerisindeki bir zâviyenin şeyhliği ona tevdi edildi.[4] 980 senesi Zilkade ayında vefat edene kadar tasavvuf yoluna girenlerin nefis terbiyesi, irşat vazifesi ve dinî eğitim ile iştigal etti. Cenaze namazı Sultan Mehmed Han Camii'nde kılındı. Cenazesine sayılamayacak kadar çok kişi katıldı. İstanbul sınırları içerisinde, söz konusu zâviye mevkiine defnedildi. Üzerine kabri binâ edildi.

1 M, L: gizleyerek
2 81a K
3 81b L
4 81b K

قال المرحوم، فقلت له: لو تلطفتم به وداريتم[1] في الجواب لكان أسلم لكم ولأحبابكم بعدكم، فإنّ له قدرة[2] على الجفا والأذى. فقال: لا بأس بهم، غاية الأمر أنهم يعقدون مجلسًا ويدعونني إليه، فنجعل هكذا. قال المرحوم: لما تكلّم الشّيخ هذه الكلمة جذب جيبه على وجهه فغاب عن موضعه الّذي هو فيه، فأخذتني الحيرة والاضطراب، وأحاطت بي الدهشة إلى أن جاء وحضر بعد ساعة. وقال هكذا نفعل إذا اضطررنا. فقلتُ له يا سيّدي هل هو من علم السيمياء؟ قال: لا، ولكن يحصل للنفوس الناطقة بسبب المجاهدات الشاقّة والرياضة الصادقة اتّصال بالمجردات، فيقدر على إعدام أبدانها وإبداعها في آن. وكذا يحصل لها القُدرة [٦٥أ] على ما يشبههما من الأفاعيل العجيبة والأمور الغريبة.

ولنعد إلى ما كُنّا فيه ،وهو أنّه لما تاب على يد الشّيخ، وتلقّن الذّكر عنه، ودخل حجرة من حجرات الزاوية المزبورة، لم يرض الشّيخ بفراغه عمّا فيه بالكُلّيّة، فجمع بين الطّريقين حتّى بلغ رُتبة التدريس. وكان يخرج من الحُجرة ويذهب إلى المدرسة ويدرّس فيها ويعود إلى الحُجرة فيشتغل بالذّكر إلى أن غلب عليه الحال وانكشف المآل، وحُبّب له الانقطاع والاعتزال، فترك التدريس والإفادة، وتمحّض للزّهد والعبادة[3] إلى أن حصّل وكمّل وبلغ مراتب الكُمّل. وفُوّض إليه المشيخة في زاوية داخل قسطنطينية[4]، فاشتغل بالإرشاد والإفادة، وتربية أرباب الإرادة إلى أن توفّي في شهر ذي القعدة سنة ثمانين وتسعمائة. وصلي عليه في جامع السُّلطان محمّد خان، واجتمع في جنازته خلق كثير لا يُحصون عددًا. ودفن في داخل قسطنطينية تجاه زاويته المزبورة وبني على قبره.

---

١ م ، ل: ووريتم.
٢ ٨١أ ق
٣ ٨١ب ل
٤ ٨١ب ق

O (Allah rahmet eylesin), âlim, fâzıl, âbid, sâlih biriydi. Maddî dünyayı önemseyen kişilere yüz vermez, zenginleri umursamazdı. Bir yöneticinin kapısından içeri kesinlikle[1] girmezdi. Bir vezirin meclisine ayağını basmazdı. Devlet kademesinde görevli, hüküm sahibi kişileri hiç önemsemezdi. Onların kapılarına gidip gelmezdi. Onların yanında ve onlarla birlikte olanlara ehemmiyet vermezdi. İleri gelen, varlıklı kimseler onu görmek ve sohbetine nâil olmak istediklerinde Şeyh Bâlî, onların bu taleplerine mesafeli duruyor, onları güzel bir sûrette reddediyordu. Onların verdiği bağışları reddetmesi ve hediyeleri geri göndermesiyle meşhurdu. Böyle olduğu hâlde kendisinin vefatından sonra ondan sekiz bin dinara yakın para kaldı. Diğer mülkleri de on bin dinar ederindeydi. İnsanlar **[65b]** nasıl bu kadar mal mülk sahibi olduğu hususunda hayrete düştü, şaşkınlıktan kalakaldı. Onun (Allah rahmet eylesin), iyi cins atlara düşkünlüğü ve sevgisi çok fazlaydı. Soylu atları sık sık tedarik eder, bunların bazılarını din uğrunda savaşan liderlere gönderirdi. Onun ömrü her şeyden soyutlanma ve tek başına kalma ile geçti. Aile ve evlat bağıyla kendini bağlamadı. Onun (Allah rahmet eylesin), insanlar nazarında büyük bir cazibesi ve hüsnükabulü vardı. Rüyaların yorumlanmasında akılları hayrette bırakan bir yeteneği vardı. Onun (Allah rahmet eylesin) âdetlerinden biri şuydu: Bazı cenazelere giderdi. Ölüye telkin verir, bilindik şekilde ona hitap ederdi.[2] Ölüden,[3] yaşarken kendisine sorulan soruya cevap veriyormuşçasına ses işitilirdi. Gözde âlimlerden pek çok kişi değişik zamanlarda bunu işitmiştir. Bu yüzden çağının âlimleri ve zamanının şeyhleri, özellikle de Nûreddinzâde ismiyle bilinen Şeyh Muslihuddin, Şeyh Bâlî'yi eleştirmiştir. O ikisinin arasında büyük bir düşmanlık meydana geldi. Şeyh Nûreddinzâde, Şeyh Bâlî'yi yukarıda geçen ölülerle konuşması hususunda kınıyordu. Onun bir bidat icat ettiğini ve büyük şeyhlerden ve fazilet sahibi şerefli insanlardan hiçbirisinin böyle bir şey yapmadığını söylüyordu. Şeyh Bâlî "Kerâmet sahası geniştir. Allah'ın velilerinin dereceleri farklı farklıdır. Bu hususta geçilmiş olmamamız bize zarar vermez." diye cevaplıyordu.

1 L -hiç
2 82a L; 82a K
3 L -Ölüden

كان (رحمه الله) عالمًا فاضلًا عابدًا صالحًا معرضًا عن أبناء الدُّنيا، غير مكترث بالأغنياء، لم يدخل قطّ[1] باب أمير، ولم يطأ مجلس وزير. لم يعبأ بأرباب الحكم والمناصب، ولم يتردّد إلى بابهم، ولم يتقيّد بما عندهم وما بهم. كلّما أرادوا صحبته وأحبّوا رُؤيته قابلهم بالاجتناب ودفعهم بأحسن جواب. وكان (رحمه الله) ٥ مشهورًا بردّ صدقاتهم ودفع عطياتهم، ومع ذلك ترك من النقد ما يقرب ثمانية آلاف دينار، وقوم سائر أملاكه بعشرة آلاف دينار، فتحيّر النّاس في إقامة [٦٥ب] السّبب، وقضوا منه العجب. وكان (رحمه الله) في غاية الحبّ والميل إلى خيائر الخيل، وكان يكثر من اقتناء الصافنات، ويُرسل بعضها إلى الأمراء الغُزاة. وقد ذهب عمره بالتجرّد والانفراد. ولم يتقيّد بقيد الأهل والأولاد. وكان (رحمه الله) ١٠ صاحب جذبة عظيمة وغاية قبُول، وله في تعبير المنامات ما يبهر العُقُول. ومن عادته (رحمه الله) أنه يحضر في بعض الجنائز، فيلقّن الميّت ويخاطبه على ما هو المعرُوف[2]، فيسمع من الميّت[3] صوته الّذي يسمع منه في حياته مجيبًا عمّا يسأله. وقد سمعه غير واحد من العلماء الأعيان في متفرقات الأحيان. ومن ذلك طعَنهُ عُلماءُ أوانه ومشايخ زمانه، خُصُوصًا الشّيخ مصلح الدّين المشتهر بنور الدّين زاده. ١٥ فإنّه حصل بينهما وحشة عظيمة، فإنّه كان يطعن فيه على الفعل المزبُور، ويقُول: إنّه بدعة ابتدعها، ولم يسبق إليها أحد من المشايخ العظام والأفاضل الكرام. وهو يُجيب بأنّ ساحة الكرامات متّسعة ورتبة الأولياء مُتفاوتة، ولا يضرّنا عدم السّبق فيه.

---

١ ل –قطّ.
٢ ٨٢أ ل ، ٨٢أ ق
٣ ل –من الْمَيّت.

Şeyh Bâlî de Şeyh Nûreddinzâde'yi zenginlerin kapısını aşındırması ve vezirler ile emirlerin meclisine girip çıkması nedeniyle ayıplıyordu. Onu bu işten az ya da çok menetmek için "Yöneticinin kapısından ayrılmayan fakir, ne kötü biridir." sözünü delil olarak sunuyordu. Şeyh Nûreddinzâde onun sorularına şu şekilde cevap verip durumunu açıklıyordu: "Böyle yapmam, herkesin iyiliğine hizmet edecek bazı işlerin yoluna konulması, Müslüman kardeşlere yardım, mazlumun yardımına koşup onu zalimin elinden kurtarmak amacıyladır." İnsanlar bu iki âlimin yaptıkları ve haklılıkları konusunda ikiye bölünmüşlerdi. Bazıları birini diğerine tercih edip onun yolunu en güzel yol kabul ederken, diğer bazıları tam aksine diğerini tercih edip onu önde tutmaktaydı. Her şeye gücü yeten Allah o ikisini affetsin. Şüphesiz ki o, kalplerde olanı en iyi bilendir.

وكان يطعن المرحوم فيه بسبب تردّده إلى باب الأغنياء، ودخوله مجالس الوزراء والأمراء. ويحتج من منع في القليل والكثير ب«بئس الفقير على باب الأمير»، وهو مُجيب عن سُؤاله ويخبر عمّا في باله، بأنّ ذلك يتضمّن إصلاح بعض الأمور الّتي تتكفل مصالح الجُمهور، وإعانة الأخ المُسلم وإغاثة المظلُوم، وإنجائه من يد الظّالم.

٥ وكان النّاس في أمرهما فرقتين، وفي تحقيقهما فئتين. فمنهم من يرجّح ذاك على هذا، ويعدّ مسلكه أحسن المسالك، ومنهم من يعكس الأمر فيقدّم هذا على ذلك. عفا عنهما الملك القادر، فإنّه أعلم بما في الضمائر.

[Ali b. Abdülaziz Efendi "Ümmüveledzâde"]

Ümmüveledzâde olarak tanınan Ali b. Abdülaziz, [Sultan II. Selim devrinde] varlığıyla âlimler halkasının **[66a]** şereflendiği kişilerden biridir.

Babası,[1] *eş-Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye*'de anlatıldığı üzere[2] Osmanlı Devleti'nde Halep kadılığı görevini üstlenmiştir. İlim ve irfan bahçelerinde zarif ve nazlı bir şekilde gezerek, mensur ve manzum tepelerine basamak basamak çıkarak büyüdü. O bahçenin en kıymetli çiçeklerini derdi. En tatlı ve en lezzetli meyvelerini topladı. İlim yağmurlarının soğuk suyuyla susuzluğunu giderdi. Maarif ağacı onun üzerine gölgesini uzattı. Anlam binâlarının eskimiş ve aşınmış taraflarını yeniledi. Beyân ilmine ait binânın temellerini yıkıp onu yeniden inşa etti. Muhyiddin el-Fenârî'ye mülâzım olunca yirmi beş akçe ile Bursa şehrinde Bayezid Paşa Medresesi'nde, otuz akçe ile İstanbul'da Vâlide Sultan Medresesi'nde, kırk akçe ile Hezargrad Medresesi'nde, kırk beş akçe ile Bursa'da Hançeriye Medresesi'nde dersler verdi. Hançeriye'de vazife derecesi elli akçe oldu. Görevden ayrılarak senelerce azledilmenin zorlukları içerisinde kaldı. Zalim hayat ona dertlerin zehirli kadehlerinden içirdi. Zillet ve rezillik elbiseleri giydirdi. Tâ ki onu imtihan darboğazlarına girmeye mecbur bıraktı. Şu söz ne de güzeldir:

Beyit[3]

Ey izzet! Sakın kınama, asil bir genç zillete düştüğünde
Ve kaba sözlü alçak biri üste çıktığında

Şahinlerin başında bir şey yoktur
Taç ise hüdhüd kuşunun başındadır

Sonra Ebû Eyyûb el-Ensârî (Allah'ın rahmeti onun üzerine olsun) Medresesi'ne atandı. Oradan Semâniye medreselerinden birine, oradan Sultan Mehmed Medresesi'ne, oradan da Sultan[4] Süleyman Medresesi'ne naklolundu. Halep kadılığına atandı ve bu işe namuslu, güvenilir, temiz ve dindar bir şekilde başladı. Hedefine ulaşmadan önce[5] yaşam pınarı giderek azalıp bulanık hâle geldi. Birkaç ay sonra, yıl henüz tamamlanmadan, 981 senesi **[66b]** Muharrem ayında vefat etti.

1 82b K
2 82b L
3 L: Şiir
4 83a K
5 83a L

[المولى عليّ بن عبد العزيز «أمّ الولد زاده»]

وممّن تشرّف [٦٦أ] بنظمه هذه القلادة، المولى عليّ بن عبد العزيز المشتهر بأمّ الولد زاده.

كان أبوه[١] قد تولّى قضاء حلب[٢] في الدولة العثمانيّة على ما هو المذكُور في الشقائق النعمانية. نشأ (رحمه الله) متأنّقًا في رياض المعارف والعلوم ومتدرّجًا في معارج المنثور والمنظوم، فاقتطف من أزاهيرها أبْهاها واجتنى من ثمارها ألذّها وأحلاها، وسقته شآبيب العلوم زلالها، ومدّت دوحة المعارف عليه ظلالها، وجدّد من مباني المعانى ما خلق ودرس، وشيّد قواعد البيان وأسّس. ولما صار ملازمًا من المولى محيي الدّين الفناري درّس بمدرسة بايزيد پاشا في مدينة بروسه بخمسة وعشرين، ثمّ بمدرسة والده بقسطنطينية بثلاثين، ثمّ بمدرسة هراز غراد بأربعين، ثمّ بالمدرسة الخنجرية في بروسه بخمسة وأربعين، ثمّ صار وظيفته فيها خمسين، ثمّ انفصل وبقي في شدائد العزل عدّة سنين، وجرّعه الدّهر الغشوم بكاسات سموم الغموم، وألبسهُ ملابس الذلّ والهوان حتّى اضطرّه إلى مضايق الامتحان ونعمّا قيل:

بيت[٣]

لا تنكري يا عزّ إنْ ذلَّ الفتى ذُو الأصل واستعلى لئيم المحتد
إنّ البزاة رؤوسهنّ عواطل والتاج معقُود برأس الهدهد

ثمّ قلّد مدرسة أبي أيّوب الأنصاريّ (عليه رحمة الباري)، ثمّ نُقل إلى إحدى المدارس الثمان، ثمّ إلى مدرسة السُّلطان محمّد بن السُّلطان سُليمان، ثمّ إلى إحدى المدارس السلطان[٤] سليمان. ثمّ قلّد قضاء حلب فباشره بالعفّة والأمانة والنزاهة والديانة. وقبل أن يقضي منه[٥] الوطر غاض منهل عيشه وتكدّر، ومات بعد عدّة أشهر، ولم يكمل سنة في شهر محرّم [٦٦ب] سنة إحدى وثمانين وتسعمائة.

١ ٨٢ب ق
٢ ٨٢ب ل
٣ ل: شعر.
٤ ٨٣أ ق
٥ ٨٣أ ل

O (Allah rahmet eylesin); âlim, edip, faziletli ve zeki idi. Erdem ve yetenek meydanının cesur savaşçısıydı. Bu sanat sahasında üstün başarı sahibiydi. İlim ve edebin sancaklarını himmet ve talep[1] elleriyle taşırdı. Bu yüzden Arap diline ait sırların sınırlarını kontrolü altında tutuyordu. Zamanın boynunu, beyânın eşsiz güzellikteki incileriyle süsledi. Sayfaların ve kitapların göğüslerini süsleyen bu incilerden bazılarını buraya koydum:

Risâletü'l-Kalemiyye olarak isimlendirdiği, en güzel mensur eserinden alıntıdır:

"Sana Zülkarneyn'i sorarlar. De ki size ondan bir anı okuyacağım."[2] Zülkarneyn, Allah'ın yeryüzünde kendisine otorite ve pek çok şeyin anahtarını verdiği bir delikanlıdır. Farklı bölgelerde, farklı şehirlerde haksızlıklar ortadan kalkıncaya kadar çalışıp çabalamıştır. Kalbinde doğan hikmet kaynaklarının kalbinden diline döküldüğü bir hakîm kimsedir. Eşsiz konuşma becerisiyle zirveleri elde etmiş bir ediptir. Kendisine mucizeler ve deliller verilen, kitap sahibi bir nebidir. Gaybe dair haberler bildirmiştir. Parmaklarından su akıtmıştır. Sanki o, balinanın yuttuğu ve çıkarıp attığı Zünnûn [Hz. Yûnus] gibidir. İnleyip, ağlayıp duran Ya'kûb (a.s.) gibidir. Önceki nesillere dair olanları ve geçmiş efsaneleri anlatan[3] Kâ'b el-Ahbâr gibidir. Efendidir, her ne zaman iz bırakanlar sayılsa hemen akla o gelir. Âmildir, güzellikleri kendine çekmek için iyilikleri insanlara taşır ve bu uğurda yorulur. Sonuna kesre geldiğinde, kırıldığında kesinlikle amel etmez, iş görmez. Hintlidir, dalı incedir. Arap değildir fakat fasih ve akıcı Arapça konuşan biridir. Hatta Arapçanın farklı lehçelerini konuştuğunda[4] konuşmanın hiddetinden alnından terler boşalır. Hikmet ve irfan toprağını delen biridir. Ondan fışkırarak çıkan iki pınar akar.[5] Dili akıcıdır. **[67a]** Dilini hiç kimseden sakınmaz. Bu yüzden de kafası dertten kurtulmaz. Cömertlikte eli çok açıktır. Ama cezalandırması da şiddetlidir. Biri cezayı hak ettiğinde canını bile almaktan geri durmaz.[6] Soyludur, soyluluğu alnından belli olan uğurlu kimselerden birisidir.

1 L: edebin
2 Kehf, 18/83.
3 83b K
4 83b L
5 L: fışkırarak çıkan … Erkektir, başını meydana koyar. Şaşılacak bir şeydir ki kadınlar gibi nakışlara sarılır.
6 M: Cömerttir o, ne var ki bazen ağlar. Âlimdir, ama bazen ayağı sürçer. Dalgınlıkla yaptığı hatalara gelince, bu durum çok yaygındır onda. Lâkin o, hatayı [düzeltirken] bile yanıldığını görür.

كان (رحمه الله) عالمًا أديبًا وفاضلًا لبيبًا، مبرّزًا في ميدان الفضل والبراعة، حائزًا قصبات السّبق في مضمار هذه الصّناعة، حمل ألوية العلم والأدب بأيدي الهمّة والطلب[١]، فملك تخوم أسرار كلام العرب، وقلّد جِيد الزّمان بخرائد بدائع البيان، وقد أثبتّ من هذه الخرائد ما يزيّن به صُدُور الصُّحُف والجرائد.

٥ ومن غرر منثوره السميّة في رسالته القلميّة:

«﴿وَيَسْأَلُونَكَ عَن ذِي الْقَرْنَيْنِ قُلْ سَأَتْلُو عَلَيْكُم مِّنْهُ ذِكْرًا﴾،[٢] إنّه فتى مُكّن له في الأرض وأوتي من كلّ شيء سببًا. قد سعى في الأقاليم والولايات إلى أن بلغ سعيه الظُّلُمات. حكيم ظهر ينابيع الحكمة من قلبه على لسانه. أديب حاز قصبات البرهان ببديع بيانه، نبيّ صاحب كتاب وآيات، قد أتى بالمعجزات والبينات. حدّث عن ١٠ مغيّبات الأنباء، وأجرى من إصبعه الماء، كأنّهُ ذُو النُّون التقَمَه نون، ونبذه بالعراء، أو يعقُوب يدُوم على الأنين والبكاء، كعب الأحبار يحدّث بأساطير الأوّلين ويخبر[٣] عمّا جرى على القُرُون الأقدمين، مسوّد متى ما يعدّ أهل المآثر ينعقد عليه الخناصر، عامل يرفع وينصب للجرّ، ولا يعمل جزما إذا لحقه الكسر، هنديّ دقيق السّاق، أعجميّ لكنه مُعرب مسلاق، حتّى إذا تحدّث أطرق ويرشّح[٤] الحياء جبينه بالعرق، ١٥ مثقب الحكم والعرفان، تجري منه عينان نضّاختان[٥]. فتق اللّسان [٦٧أ] لا يقي عن النّاس فاه، ولهذا لا يخلص عن التّفريع قفاهُ. سبط البنان في الكرم شديد بأسه، ولا يجيء منه لم إلا أن يقطع رأسه[٦]، حسيب يتبلّج السؤدد من جبينه، من أصحاب اليمن

١ ل: والأدب.
٢ الكهف، ٨٣/١٨.
٣ ٨٣ب ق
٤ ٨٣ب ل
٥ م: نضّاختان، ذكر قد يغدي رأسه في الميدان، والعجب أنّه يحترف بالنّقوش كالنسوان.
٦ م: جواد إلّا أنّه قد يبكي، عالم إلّا أنّه قد يهفو. شعر، وأمّا حديث السّهو عنه فشايع ولكنّه للسّهو سيجد أن سهى.

Kitabı sağdan verilenlerdendir. Herhangi bir ilme sahip olan yazar, edip kim varsa mutlaka her hususta o daha köklü ve güçlü bilgiye sahiptir. İçinden çıkılamayan, karıştırılan herhangi bir husus olduğunda mutlaka o hususu düzeltecek, doğrusunu ortaya koyacak bir gücü vardır. Rum diyârında üzerinde en güzel süslemeleri yapan, çinileri süsleyen biridir o. Zamanın hocasıdır. Bütün ilimlere elini daldırmıştır. Yalan bir haber yazıldığında, haksız bir şey ifade edildiğinde, sırların üstündeki perdeleri yırtıp açar ve fikir hazinelerini çalar. Bütün gücüyle tutup onu yüzüstü yatırır. Her şeyiyle elde edip onu Şah damarından keser. Sağırdır, fakat çağrıyı işitir. Konuşur ve bir şeyler söyler. İşin tuhaf tarafı başı suyun içindedir. Dilsiz bir okuyucudur. Suskun bir komşuyu ziyaret eder. Fakat o, en iyi konuşmacıdır. Sırât-ı müstakîm üzerinde olduğu hâlde yüzü yere dönük gibidir."

Kılıç ve palaları vasfederken söylediği sözlerden[1] bazıları şu şekildedir:

"O, işlere hâkim olmada bir kral gibidir. Sanki o, bir Seffâh ya da Timur'dur. Müslümanların güvenliği için parlak bir rehberdir. Kâfirlerin yok olması için de kesin bir delildir. Engelleri aşan bir kahramandır. Köleleri özgürleştiren cömert biridir. Tehlikeler içinde vücudunun bir tarafını sallarken[2] yüzünü savaşlarda asla hedeften ayırmaz. Öfkesi şiddetlidir. Dili keskindir. Bazı elleri tutarken bazı ellere bolca ihsan eder. Kambur ve haddi aşan biridir. Hiddetinden ve haddini aşmayacağından emin olunamaz. Pek çok köleye sahip **[67b]** bir liderdir. Hücumu şiddetlidir, fakat onu elde tutmak kolaydır. İşlerinde ateş gibidir. Şekli ise su gibidir. İçinden kan yağmurları[3] boşanan bulutlar gibidir. Allah, cenneti onun gölgesi altına koymuştur. Başların önünde eğildiği, boyunların teslim olduğu ölümdür o. Aynı zamanda bütün âlemde dinin izzetini koruyan bir koruyucudur o. Erkektir o, şüphe götürmez bir şekilde. Ne var ki onun şiârı; örtü sahiplerinin şiârı gibidir. Düşmanın kanları onun üzerinden akar fakat yağ ile sıvanması gerekir ki körelmesin. Sûfîdir o, soyutlanır, alakayı keser ve engellerin sebep olduğu bulanıktan süzülüp durulur. Köşelerde oturur, musibetlerin pasından uzak durur. Savaş ehlinden güçlü bir adamdır. Yüce Allah'ın şu âyeti övünç olarak ona yeterlidir: "Biz demiri indirdik. Onda büyük bir güç ve faydalar vardır."[4]

1 84a K
2 84a L
3 L: hileleri
4 Hadid, 57/25.

قد أوتي كتابه بيمينه، صاحب لبيب وكاتب أديب، ما من علم إلّا وله فيه قدم راسخ، وما من رقعة من رقاع الأوهام إلّا وهو بمحقّقات توقيعاته لها ناسخ، نقّاش الأواني يصوّر النقوش الصينيّة على بسط الرّوم، مدرّس الزّمان. قد صبغ يده في جميع العلوم. إذا أنشأ وشا إذا عبر حبر ظلوم خرق أستار الأسرار وسرق من خزائن الأفكار، فقبض وأخذ باليمين وتلّ للجبين، وجزمت أطرافه وقطع منه الوتين. أصمّ وهو يسمع الدُّعاء، ينطق ويتحدّث، والعجب أن رأسه في الماء، أبكم قارىء معيد جارٍ صامت ولكنّه كليم، مكبّ على وجهه مع أنه يمشي سويًا على صراط مُستقيم.»

ومن كلماته[1] اللطاف في وصف الصوارم والأسياف:

«ملك في قبضته الأمور كأنّهُ سفّاح أو تيمور، وهو لسلم المُسلمين برهان ساطع، ولِتَبَار الكافرين نصّ قاطع، شُجاع يقتحم العقبات، جواد يفكّ الرقبات، يهزّ عطفه في المهالك، ولا يصرف[2] وجهه قطعًا في المعارك، بأسه شديد، لسانه حديد، آخذ الأيدي، معطي الأيادي. أقعس وأشطّ لا يُؤمن منه الهلك والشطط. أمير يملك [٦٧ب] رقاب العباد، شديد الصولة لكنه سهل القياد. نار في فعله، ماء في شكله، غيم يخرج أمطار[3] الدّماء من خلاله. جعل الله الجنّة تحت ظلاله. سام يسجد له الرؤوس ويخضع له الأعناق. حام يحمي بيضة الدّين في الآفاق. ذكر بلا ارتياب إلّا أنّه شعاره شعار أرباب الحجاب. يحيض ويتدهّن، ويتحلّى من أساور من فضّة ويتزيّن. صوفيّ تجرّد وقطع العلائق وتصفّى عن كدورات العوائق. يجلس في الزوايا ويجلي عن أصداء الرزايا. من آل حرب رجل مشاجع، وكفاهُ فخرًا قوله تعالى: ﴿وَأَنزَلْنَا الْحَدِيدَ فِيهِ بَأْسٌ شَدِيدٌ وَمَنَافِعُ﴾[4].»

١ ٨٤أ ق
٢ ٨٤أ ل
٣ ل: أمكار.
٤ الحديد، ٢٥/٥٧.

Bu büyük âlimin, ışık veren mumu nitelerken söylediği sözlerden bazıları da şu şekildedir:

"Güzeldir o, sürmeli gözleri var yüzünde. Başı koniktir. Derisi açık renklidir. Güler yüzlü bir tabiatı vardır. Düzgün boylu biridir. İnci gibi parlayan[1] bir yıldızdır. Göz alıcı bir parlaklığı ve ışığı vardır. Allah, dilediğini nuruna [doğru yola] hidâyet eder. O ışığa pervanelerin her türlüsü koşar, o ışığı söndürüp yok etmek için. "Ağızlarıyla Allah'ın nurunu söndürmek isterler. Ama Allah nurunu tamamlayacaktır."[2] Beraber olunduğunda dostluğu güzel olan bir sırdaştır o. İlginçtir ki başı kesildikten sonra, varlığı ve canlılığı artarak devam eder. Zifirî karanlığa dalan İskender'dir.[3] Tehlikeler karşısında başını feda eden bir savaşçıdır. Geceleri ihyâ eden bir zâhittir o. Yüce[4] Allah'ı birlemek için parmağını dik tutan biridir o. Bu şekilde de Allah'ın birliğine şehâdet eder. Duhân ve Nûr âyetlerini sürekli zikretmeye devam eder. Büyük bir aşkla görenlerin gözlerini eğlendirir. Parlak renklidir; bakanları mutlu eder. Ateşlenmiş[5] bir hastadır. Bu yüzden dili simsiyah kesilmiştir. Bedeni erimiş, içi kavrulmuştur. Ya da o, aşkın yok edip tükettiği bir âşıktır. Ayrılık ateşi onun ciğerini yakmıştır. Gönlü de alevler içinde yanmakta, bedeni ise tutsaktır. **[68a]** Bir şeyh-i fânidir o, saçları ağarmıştır. Gözlerinden yaşlar sel olup akmıştır."

Ümmüveledzâde Efendi'nin başka pek çok risâlesi ve önemli mensur eserleri vardır. Biz bu küçük miktar ile yetineceğiz. Şüphesiz ki az, çoğa delâlet eder. Onun şiire ait; *Dürerü'l-Fevâid ve Gurerü'l-Kasâid* isimli bir eseri vardır. Bu manzum sözleri içinde, Müftü Ebüssuûd Efendi'nin *Kasîde-i Mîmiyye*'sine muâraza ettiği *Kasîde-i Mîmiyye*'si bahsedilmeye layıktır. Güzelliğini ispat edecek uygun bazı beyitleri burada verelim:

1 84b K
2 Tevbe, 9/32; Saff, 61/8.
3 84b L
4 K: En yüce
5 L: Kutsal

ومن كلام ذلك النحرير في وصف الشمع المُنير:

«جميل كحيل العين بين المحيّا، مخروط الهامة، بادي البشرة، ضحّاك بالطبع، مُستقيم القامة، كوكب[1] درّيّ باهر النُّور والسناء، يهدي الله لنوره من يشاء، يقصدهُ الأوباش من الفراش، روْما لإطفائه وثبوره، ﴿يُرِيدُونَ لِيُطْفِؤُوا نُورَ اللَّهِ بِأَفْوَاهِهِمْ وَاللَّهُ مُتِمُّ نُورِهِ﴾[2] نديم يحسن ائتناسه بين جُلّاسه، والعجب أنّه تزداد حياته بعد قطع رأسه. إسكندر يخُوض في الظلام الحالك[3]، مبارز يفدي الرّأس في المهالك، زاهد يحيى اللّيالي، ويُقيم إصبعه لتوحيد الرب العالي[4]، يشهد بوحدانية الرّحمن ويداوم ذكر آيات النُّور والدُّخان، هيفاء يلهي عُيُون الباصرين، فاقع لونها تسرّ الناظرين، عليل مني بالحرقة[5] فاسودّ لسانه، وذاب جسمه واحترق جنانُه، أو صبّ قد أفناه الهوى، وأحرق كبده حر النّوى، فُؤاده يحترق وجسده تحت رقّ، [٦٨أ] شيخ فانٍ قد اشتعل الرّأس شيبًا، وساب العبرات من جفونه سيبًا.»

وله رسائل أخرى جزيلة وآثار من المنثور جليلة، ولنكتف بهذا القدر اليسير، فإنّ القليل يدلّ على الكثير. وله من المنظوم: دُرر الفوائد وغرر القصائد. ومن كلماته المستأهلة للورود، قصيدته الميمية الّتي عارض بها ميمية المُفتي أبي السُّعُود، ولنورد فيها الأبيات الخليقة للإثبات:

---

١ ٨٤ب ق
٢ الصف، ٦١/٨.
٣ ٨٤ب ل
٤ ق: المتعالي.
٥ ل: بالحرمة.

Kaside[1]

Yüz çevirince mi tatlı oluyor işret ve yarenlik
Kalp aşk ateşiyle tutuşmuş olduğu hâlde[2]

Âmiriyye'yi anarak kahve içtim
5 *Kahvenin sarhoşluğu kıyamete kadar bâkidir*

Gülümün mezarına uzaklığımdan sonra onun yâdıyla
Huzur içinde ne bir yaşam ne de bir uyku yok bana

Hayat bana teselli kapılarını kapattı
Ey dünyanın sevinci! Selâm olsun sana

10 *O diyarlara, iniltiyle karışık hıçkırıklarım sürüp gitti*
Ayrılık acısını ve özlemi içime koymuş bir vaziyette[3]

O koruluktaki sevgiliye benden iletin
Kara sevdaya tutulmuş genç aşığın selâmını

Yine ona söyleyin, zayıflık beni yiyip bitirdi
15 *Ve feryadım ve hastalığım arttı ondan [ayrıldıktan] sonra*

Uykunun lezzetini aldı benden, âşık olduğumdan beri
Böyle [uykunun lezzetine varmak] sevda çekene haramdır

Zamanım beni ayrılığa fırlatıp bezdirdi
Bu yüzden gözyaşlarım pınarlar gibi akıp duruyor

20 *Sevda işinin kolay zaptedilir bir şey olduğunu mu düşünüyorsun?*
O, sadece kederlerin gelip oturduğu bir yer değil midir?

İçmeye devam, bana sütünden içiren sevgiliye
Sütten kesilmenin olmadığı bir zamana kadar

Gönlüm ile teselli arasında mesafe vardır
25 *Uykusuzluğum ile göz kapaklarım bitişik*

Koruluğa olan özlemim artar da yutkunurum
Güvercinler, dallar üzerinde öttüğünde

1 L: Arapça Kaside
2 85a K
3 Bundan sonra gelen beyitler M nüshasında bulunmamaktadır. | 85b L

قصيدة[1]

أبالصدّ تحلو عشرة وندام — وفي القلب من نار الغرام ضرام[2]

شربت بذكر العامرية قهوة — فسكري إلى يوم القيام مدام

تكدّر وردي بَعد بُعد مزارها — ولم يبق عيش في صفا ومنام

٥ وسدّ عليّ الدّهر أبواب سلوتي — فيا فرحة الدُّنيا عليك سلام

وطال نواحي بالنواحي بزفرةٍ — وأعد مني برح النّوى وغرام[3]

ألا بلّغا عنّي إلى من بذا الحمى — تحيّة صبّ قد عراه هيام

وقولا لها عني لقد شفّني الضنا — وزاد نحيبي بعدها وسقام

سلبتْ لذيذ النّوم مذ حلّ بي الهوى — وذلك شيء في الوداد حرام

١٠ رماني زماني بالبعاد وملّني — لذاك دمعي كالعيون سجام

أتحسب أنّ الحبّ سهل قياده — وهل هو إلّا للشجون مقام

فسقيًا لحبّ قد سقاني بدرّه — إلى حين حين ليس منه فطام

وبين فُؤادي والسلو تباين — وبين سهادي والجفون لزام

يهيّجن شوقي للحمى وأجارع — إذا ما تغنّت في الغصون حمام

---

١ ل: قصيدة عربيّة.
٢ ٨٥أ ق
٣ الأبيات التالية ساقطة من نسخة م. | ٨٥أ ل

Özlemim onadır [sevgiliyedir], konağa ve koruluğa değil
Onun aşkı olmasa, koruluk da çadır da olmazdı

Yine o, bu kasidesinde şöyle demiştir:

Utanmaz mısın ey nefis! Bu uzatmalar niye
5 *Daha ne kadar güzel kadınların aşkıyla kahrolacaksın*

Aşka son vermenin vakti gelmedi mi?
Her şeyin bir sonu ve nihâyeti vardır

Sanıyor musun, zaman olduğu gibi kalıyor?
Zamanın aynı hâl üzere devamlı olması mümkün değildir

10 *İnsanlar üzerinde devamlı, defalarca döner durur*
Zillet ve izzet, huzur ve aşk

Eğer ibret gözüyle bakarsan bütün sevinçler
Bir ölümdür, şüphesiz kötünün de bir sonu vardır[1]

Farz et ki hayat dizginlerini senin eline verdi
15 *Ve yiğit birinin elde edemediği bir şeref elde ettin*

Ve efendi olarak bin sene güvenli bir hayat yaşadın
Bütün halk sana mutlak olarak köle ve hizmetkâr oldu

Vücudunun en sonunda gireceği yer mezar değil midir?
O korkunç, yalnızlık ve karanlığın olduğu yer değil midir?

20 *Alıp başını gidenlerden ibret almaz mısın?*
Onlar toprak yığınlarının altında uykudadır[2]

Nice nimetler var ki[3] *nimetlerinin şekli şemâili bozuldu gitti.*
Nice güvercinler vardır ki ölüm onları yok etti.

Memleketlerde nice melikler var ki, sancaklarını bırakıp gittiler
25 *Ne haşmetleri, ne de azametleri onlara fayda etmedi.*

Nice yücelik ve değer sahibi kişiler vardı
İşte hepsi mezarlarda dağılıp gitmiş kemiklerden ibaret

1 Bundan sonra gelen beyitler M nüshasında bulunmamaktadır. | 85b K
2 85b L
3 L: emir

إليها ولوعي لا إلى الرّبع والحمى ولولا هواها ما الحمى وخيام

وفيها يقُول:

أما تستحي يا نفس ماذا التسوّف إلى كم بحبّ الغانيات تضام

أما آنَ آنُ الانقضاء من الهوى لكلّ أوان آخر وتمام

٥ أتحسب أنّ الدّهر باقٍ بحاله وحاشا له من أن يكون دوام

تقلّب تارات تدوم على الورى هوان وعزّ، سلوة وهيام

وكلّ حبورٍ إن نظرت بعبرة ثبور وإنّ البور منه ختام[١]

هب الدّهر قد ألقى إليك قيادة وفزت بمجد لم ينله هُمام

وعشتَ حميدًا ألف عام بسؤدد لك الخلق طرًّا خادم وغُلام

١٠ أليست قصارى مجسم لك حضرة مهول حوته وحشة وظلام

أما تعتبر ممّن مضوا لسبيلهم وهم تحت طاقات الرغام نيام[٢]

فربّ نعيم[٣] شاهَ وجهُ نعيمه وربّ حمام قد محاه حمام

وكم من مُلُوك في اللوا فارقوا اللوا ولم تغن عنهم حشمة وعرام

وربّ عظام من ذوي القدر والعلا فهاهم رفات في الرموس عظام

---

١ الأبيات التالية ساقطة من نسخة م. | ٨٥ب ق

٢ ٨٥ب ل

٣ م: أمير.

Hayırları, ihsanları incilerden olan cömert kimseler nerede?
Onların insanlar üzerindeki cömertliği herkesi kapsıyordu

Zaman, felâketlerin eliyle onları yok etti
Onlardan geriye ne bir haber veren ne de bir iz kaldı

Tenzih ederiz, otoritesi ve gücü tükenmeyen Allah'ı
Ve yokluk ona hiçbir zaman yaklaşmaz

O (Allah rahmet eylesin), ölümüne yakın bir zamanda sanki kendi ölümünü haber veriyormuşçasına şunları söylemiştir:

Gece ve gündüz, ömür kumaşımı yıprattı.
Yaşlılık fırtınası ise bütün vücudumu yıktı, yok etti

Yaşlılığın askerleri bedenimi istila etti
Bedenim sanki acıların savaş alanına döndü

Yolculuk (ölüm) vakti geldi ancak ben ona hazırlık yapmadım
Ölüme sürükleyen sevkiyatçı geldi ve beni alıp götürdü

Ölümüm hâlâ bana aceleyle geliyor
Ölüm, uzuvlarımı tahrip etmek için kolları sıvıyor **[68b]**

Üzüntüm, isyanla geçen zamanadır
Sonra ömrüm günah ve hüsran içinde geçip gitti

Bu şiir, beyitleri benzer konularda bu minvalde yazılmış uzun kasideden alıntıdır. Ben ona *Kasîde-i Nûniyye*'mi arz edince şiirimi beğenip üstün bir kaside ile bana karşılıkta bulundu. Bu iki kasideden[1] bazı beyitler sunacağız. Aradaki diğer beyitler kırpılmıştır:

Ben şöyle dedim:[2]

Kuşlar en hoş nağmelerle şarkılar söyledi
Ağaç üstünde, türlü sanat kürsülerinde

Bu şarkılarla tepedeki her şey mutlu oldu
Yoksa ağaç dallarının sallandığını görmedin mi?

1 86a K
2 K: Ben şöyle dedim: Şiir

وأين جياد من در كان درهم — على النّاس عامّا في الجُود كرام

طوتهم بأيدي النائبات دهورُهم — فلم يبق منهم مخبر ووسام

فسبحان من لا ينقضي عزّ ملكه — وليس يدانيه الفناء مدام

وقد قال (رحمه الله) قريبًا من رمسه فكأنّهُ نعي إلى نفسه:

٥ ديباج عمري أبلاه الجديدان — وصرصر الشيب أمت هدم بنياني

طلائع الضعف استولت على بدني — فصار معترك الأوجاع جثماني

آن الرحيل ولكن ما ادّخرتُ له شيئًا — وحادي الردى للموت ماراني

لا زال موتي يأتيني على عجل — فيكفتُ الذيلَ في تخريب أركاني [٦٨ب]

لهفي على زمن ولّى بمعصية — ثمّ انقضى العُمر في غيّ وخسران

١٠ وهي من قصيدة طويلة أبياتها قريبة المآل، منسوجة على هذا المنوال، ولمّا عرضت عليه قصيدتى النونيّة استحسنها وعارضها بقصيدة سنية، ولنأت ببعض الأبيات من القصيدتين[١]، وحذف الأبيات الأخر من البين:

قلت:[٢]

غنّى الطُّيُور بأطيب الألحان — في شجرة بمنابر الأفنان

١٥ فاهتزّ منها كلّ شيء في الرّبا — أو ما رأيتَ تمايل الأغصان

١ ٨٦أ ق
٢ ق: قلت شعر.

Sanki onlar bahara ve güzelliğine ağlıyorlardı
Güneşin tam terazi burcuna geldiği bir zamanda

Bahçenin yüzü aşığın yanağı gibi sarardı
Sevgilisi, mahfe içindeki kadınlarla birlikte göründü[1]

Bahçenin çiçekleri ona gülümsedikten sonra
İyilik yapmaya meyleden bir sevgili gibi[2]

Bulutlar, hüzünlerinden tepeler üstünde ağladı
Rüzgârlar, çılgına dönmüş bir âşık gibi esti

Esintisini istediğim bir bahçeyi sulamak için
Böylece orada neşe ve güzel kokularla karşılandı

Seher vakti geldiğinde, onun parlaklığını [görürsün]
Bana gözleriyle ve dişleriyle bakar

Allah için! Bahçede geçen nice zamanlar vardır
Onun güzellikleri sayılamayacak kadar çoktur

Ömür sermayesini onun lezzetleri için harcadım
Pahalı şeyleri ucuz fiyata sattım

Ey arkadaşım, güllü bir kahve ver bana
Dostlara, gelincik çiçeğini unuttursun

Dokunduğunda su gibi [yumuşak], ama içi ateş gibi
Bu kahveden, sarhoşun yanakları kıpkırmızı olur

Vallâhi Mecûsîler onun cezvedeki alevini görselerdi
Cezvelere secde ederlerdi

Gece karardığında fener istemeyin
Çünkü kadeh, güzel şarkıcının yanağı gibi yanmaktadır

Ona ince belli bir [kadeh] verdim
Fettan güzelliğiyle, akıl sahiplerini esir alır

Kadehlerde o güzelin zarafetinin yansımasını gördüm
Ateşler içindeki beyaz güzele hayret ettim

1 86a L
2 Bundan sonra gelen beyitler M nüshasında bulunmamaktadır.

فكأنّها تبكي الرّبيع وحسنه ... لمّا ألم الشّمس بالميزان

واصفرّ وجه الرّوض وجنة عاشق ... بانت حبيبته مع الأظعان[1]

من بعد ما ابتسمت به أزهاره ... كحبيبة مالت إلى الإحسان[2]

فبكى الغمام من الغموم على الرّبا ... وصبا النسيم كعاشق ولهان

٥ سقيًا لروض قد قصدتُ نسيمه ... فاستقبلت بالروح والريحان

وإذا أتيت بسحرة فبهاره ... نظرت إليّ بمقلتي وسنان

لله أيّام مضت في روضة ... جلّت لطائفها عن الحسبان

أنفقت نقد العُمر في لذّاتها ... بعت الثمين بأرخص الأثمان

يا صاح ناول قهوة وردية ... تنسي النديم شقائق النعمان

١٠ في اللّمس ماء في الحشى كالنار قد ... يحمرّ من ذا وجنة النشوان

تالله لو رأت المجُوس لهيبها ... في كوزها سجدوا إلى الكيزان

لا تطلُبُوا المصباح إنْ ليلٌ دجا ... فالكأس متّقد كخدّ قيان

عاطيتها خمصانة تسبي النهى ... من دونها بجمالها الفتّان

ورأيت في الأقداح عكس روائها ... فعجبت من حوراء في النيران

---

١ ٨٦أ ل

٢ الأبيات التالية ساقطة من نسخة م.

Ümmüveledzâde Efendi ise (Allah rahmet eylesin) şöyle demiştir:

Güvercin dalların üzerinde şakımaktadır
Seher vakti en hoş seslerle ötmektedir[1]

Sanki baharı gördü de şiirler söylüyor
5 *Nedimlere, baharın güzelliğiyle ilgili*

Dal, onun şiirini dinlemek için ona eğildi
Yapraklar ise kulaklar gibi oldu

Hüznünden en zarif nağmeler döküldü
Gelincik çiçeği, gömleğini yırttı

10 *Bahçede gölgeleri rakseder gördüm*
Göletteki dalgalar alkış tuttuğundan beri[2]

Rüzgâr bahçelere bolluk bahşetti
Dallar dostlar gibi kucaklaştı[3]

Tepenin çiçekleri taçlar takındı
15 *Ovadaki çiğ tanesi incilerden*

Gökyüzü mavi renk kıyafetler giyindi
Aydınlık, parlak bir yüzle meydana çıktı

Gül, dikeniyle [ihtişamla] bahçelere girdi
Cennet misali tüm bahçeleri aydınlattı

20 *Sorkun ağacı dallarını baştan sona rengârenk yaptı*
Çiçeğin çanağı, şarkıcı kadının ağzı gibi gülümseyip açıldı

Sevgilinin avucunda şarap [kadehi], çevirip duruyor onu
Bedene rahatlık vermek için içip duruyor onu

Eskidir o [şarap] kendi çağında, şaşarım ona
25 *Yaşlılara tastamam verir gençlerin ahlâkını*

Eğer ayçiçeğinin kadehini görselerdi
Parıltısı nedeniyle yerlere kapanırlardı

1 86b K
2 Bundan sonra gelen beyitler M nüshasında bulunmamaktadır.
3 86b L

وقد قال (رحمه الله) تعالى:

ورقاء قد غنت على العيدان — سحرًا تسجع أطيب الألحان[1]

فكأنّها رأت الرّبيع فأنشدت — في حسنه الأشعار للندمان

مالت إليها الغُصن تسمع سجعها — قد صارت الأوراق كالآذان

٥ وأطيب ألحان بدت من شَجْوِها — شقّ القميص شقائق النُّعمان

ورأيت فيء الرّوض منها راقصًا — مذ صفّق الأمواج في الغدران[2]

وافى النسيم على الحدائق في اليسرى — فتعانق الأغصان كالخلّان[3]

وتكلّلت تيجان أزهار الرّبا — من لُؤلُؤ الأنداء في القيعان

فالجوّ لابِس حلّة مائيّة — فبدا بوجه مشرق اللّمعان

١٠ والورد قد ورد الرياض بشوكه — وأنار كُلّ حديقة كجنان

والبان نقّش غصنه أذنابه — والكمّ قد بسمت كثغر قيان

والراح في راح الحبيب تُديرها — سقيًا لها من راحة الأبدان

وعتيقة في عصرها أعجب بها — توفّي الشُّيُوخ شمائل الفتيان

لو شاهدت عبّاد شمس جامها — لبريقها خرّوا على الأذقان

---

١ ٨٦ب ق

٢ الأبيات التالية ساقطة من نسخة م.

٣ ٨٦ب ل

Üzüntüm, geçip giden dostluk günlerine
O günler, bir parıltıdır zamanın alnında

Nice gecelerde genç bir kızla sırdaş oldum
Keskin göz kapaklarıyla akılları esir alıyor

Onun kafiyesi lâm harfi olan bir *Kasîde-i Lâmiyye*'si vardır. Söz uzadığı için onu burada vermek mümkün değil. Lâkin şiirin çok zarif olması ayıplanma ve kınanmayı ortadan kaldırır:

Yolcular giderken senin bu yerinden kıpırdamaman da nedir?
Kederin ve sağanak gibi yağan gözyaşların nerede?

Gözyaşlarını başka bir gün için mi saklıyorsun?
Yoksa göz pınarları onları akıtmak için cimrilik mi gösteriyor?

Vallâhi ayrılık günü senin sürekli ağlaman değil
Onun için kanlar dökmen gerekir[1]

Berrak bir günde, ovanın güneyinde duracak bir yer var mıdır?
Übeyrık'ın yanında kalınacak bir yer var mıdır?

Helâl olsun o sevgiliye, onunla arınır ve saflaşır
Gözlerin hastalığı iyileşir ve huylar asil olur[2]

Veda ettim ona, gözler kan akıtır hâlde
Ciğerim yanık ve yüreğim hasta bir şekilde

Ey arkadaşım, şüphesiz sel sınırı aştı
Anlatmaya devam et hatırasını, ben onunla oyalanıyorum

Aşkım, sevdam sadece onadır
Onun aşkı olmasaydı, ed-Dehûl ve Havmel ne ifade eder ki?[3]

Acemi sevdasına ait temayüller ortaya çıkar
Sabah ve kuzey rüzgârları onu azarladığında

Âşık nasıl sevda ateşini gizlesin
Gözyaşı akar, gönlü bitkin vaziyette iken

1 87a K
2 Bundan sonra gelen beyitler M nüshasında bulunmamaktadır.
3 87a L

لهفي على أيام أنس قد مضت هي غرّة في جبهة الأزمان
كم ليلة نادمتُ فيها غادة تُسبي النّهي بصوارم الأجفان

وله قصيدة في قافية اللّام يعذر موردها بعد ما أطال الكلام لغاية لطافتها عن العذل والملام:

٥ ماذا ثواؤك والركائب تحمل أين التفجّح والدموع الهطّل
الغير هذا اليوم كنت تصونها أم عن تسابلها المدامع تبخل
تالله حقّ أن تريق بها دمًا يوم النّوى لا أدمعًا تتسلسل[١]
هل وقفة بجنوب قاع في النقى يومًا وهل عند الأبيرق منزل
لله درّ الحبّ يستنقى به وضر البصائر والغرائز تنبل[٢]
١٠ ودّعتها والعين ترفل في الدما والكبد حرى والفؤاد مُعلّل
يا صاحِ إن السّيل قد بلغ الزبى إيه بذكراها بها أتعلّل
ما لوعتي وتحنّني إلّا لها لولا هواها ما الدَّخُول فحومل[٣]
تبدو نوازع عن صبابتها إذا أزرت بريّاها الصبا والشمال
أنّى يواري الصّبّ غلواء الهوى والدمع جارٍ والجوانح نحّل

١ ٨٧أ ق
٢ الأبيات التالية ساقطة من نسخة م.
٣ ٨٧أ ل

Zû Gadâ'daki vuslat günlerini unutmadım
O zaman, muhbirimiz gitmiş ve biz tatlı su içmiştik

Sevdam, sabır göstermem azalıp duruyor
Her an, kızgınlığım tekrar artıyor

Aşkla ilgili sevgi sözlerim [hadisler] çok sağlamdır [mütevatirdir]
Fakat gözyaşlarım salınmış [mürsel] ve süreklidir [müselseldir]

Onun şu güzelliğine, cemâline ve işvesine bakın,
Öğle saatindeki güneş, onun yüceliğinden görünmez hâle gelir

Gönül, onun sevgisi ve özleminden eridi
Râme'deki ceylan, vadide caka satarak yürür

Ölümcül bakışın beni katlettiğini inkâr etse de
Kanlı yanaklarında [beni öldürdüğüne dair] kesin delil var

Ey beni paylayan! Eğer tam olarak tatsaydın
Ayrılığın tasasını ve acısını, beni ayıplamazdın

لم أنس أيام الوصال بذي غضا إذ راح واشينا ودار السلسل

ما زال تنقص صبابتي وتصبّري في كل حين والتحنّق يكمل

وحديث وجدي في الهوى متواتر لكنّ دمعي مُرسل ومسلسل

يا حسنها وجمالها ودلالها شمس الظهيرة من سناها تأفل

٥ ذاب الفُؤاد من الجوى ومرامه ريم بِرامَةَ في الأباطح يرفل

إنْ طرفُك الفتّاك يجحد قتلتي فلِخَدّك القاني دليلٌ فيصل

يا عاذلي لو ذُقت من ترح النّوى وغرامها ما ذقت لم تكُ تعذل

[Şeyh Muhyiddin "Birgili"]

Birgili ismiyle tanınan Şeyh Muhyiddin, [Sultan II. Selim devrinde] ilim ve amel ile uğraşıp tahsil ve mükemmellik yolunda gayret sarf eden, **[69a]** böylece gençliğinde olgun şeyhleri yakalayan kişilerden biridir.

O (Allah rahmet eylesin), Balıkesir kasabasından idi. Babası, zâviyelere mensup sâlih bir adamdı. Bunda şaşılacak bir şey yoktur; çünkü zâviyelerde nice defineler vardır. Merhum Şeyh Muhyiddin, ilim ve irfan talep ederek büyüdü. Büyük âlimlerin[1] meclisine ulaşıp yüce şeyhlerin mahfillerine girdi. Kendini faziletli efendilerden ilim tahsiline ve ders almaya adadı. O âlimlerden biri Ahîzâde ismiyle tanınan Muhyiddin Efendi idi. Sultan Süleyman dönemi kazaskerlerinden Abdurrahman Efendi'ye mülâzım oldu. Sonra onun hayatında zühd ve salâh ağır bastı. Alnında zafer ve kurtuluş izleri göründü.[2] Bunun üzerine şüphelerin sıkıntılı darlığından tasavvuf yolunun geniş meralarına taşındı. Yüce mürşit, Bayrâmî şeyhi Şeyh Abdullah el-Karamânî'nin hizmetine girdi. Bir süre kendi isteğiyle güzel bir sûrette Şeyh Abdullah'a hizmet etti. Tüm çabasını zühd ve ibadete sarf etti. Sonra şeyhi ona ilmiyeye dönmesini, ilmî derslerle ve naklî ve aklî ilimlerle uğraşmasını, iyiliği emredip kötülüğü yasaklamayla meşgul olmasını, vaazlarla insanları kötülükten vazgeçirmesini emretti. Onunla Atâullah Efendi arasında sağlam bir muhabbet ve şiddetli bir sevgi meydana geldi. Atâullah Efendi güler yüzünü göstererek ona rağbet etti. Birgi kasabasında bir medrese inşa edip tedrisatını ona emanet etti. Her bir gün için altmış akçe maaş tayin etti. Bunun üzerine o (Allah rahmet eylesin), bazen orada dersler verdi; bazen de en uygun ve en doğru şekilde vaaz verdi. İnsanlar dört bir yandan ona geldi. En uzak yerlerden öğrenciler ona yöneldi. Öğrenciler onun yanında toplanıp her türlü kitapların fasıl ve bâblarından ilmî konuları onunla çalıştı. O da gece gündüz çalışmaya kendini adadı. İnsanlar onun vaazından[3] ve dersinden faydalandı. Cehâletin dehlizlerinde, meşguliyetin ve işsizliğin zincirleriyle bağlanmış **[69b]** nice esir, onun sayesinde ilmin şerefine ve izzetine nâil olmuştur. Nefsânî, boş işlerle doğru yoldan sapmış pek çok kişiyi rehberliğiyle doğru yola döndürdü.

1 87b K
2 87b L
3 88a K

[الشّيخ محيي الدّين البركيلي]

وممّن تعانى العلم والعمل [٦٩أ] وحصّل وكمّل، فالتحق في شبابه بالمشايخ الكمّل، الشّيخ محيي الدّين الشهير ببركيلو.

كان (رحمه الله) من قصبة بالي كسرى، وكان أبوه رجلا عالمًا من أصحاب الزوايا، ولا غرو فيه فإنّ في الزوايا خبايا. ونشأ المرحوم في طلب المعارف والعلوم، ووصل[١] إلى مجلس العظام، ودخل محافل الكرام، وعكف على التّحصيل والإفادة من الأفاضل السّادة، منهم المولى محيي الدّين المشتهر بأخي زاده، وصار ملازمًا من المولى عبد الرّحمن أحد قُضاة العسكر في عهد السُّلطان سُليمان خان، ثمّ غلب عليه الزّهد والصّلاح، ولاح في جبينه آيات الفوز والفلاح[٢]، فتحوّل عن مضايق الشكوك إلى مسارح السلوك، واتّصل بخدمة المرشد السّامي الشّيخ عبد الله القرماني البيرامي، فخدمه مُدّة بحسن الإرادة، واستفرغ مجهوده في الزّهد والعبادة، ثمّ أمره شيخه بالعود والاشتغال بمدارسة العلوم ومذاكرة المنطُوق والمفهوم، والتصدي للأمر بالمعرُوف والنّهي عن المُنكرات، والوعظ بالزواجر الزاجرات. وحصل بينه وبين المولى عطاء الله محبّة أكيدة، ومودّة شديدة، فأقبل بحسن الالتفات عليه، وبنى مدرسة في قصبة بركى، وفوّض تدريسها إليه، وعيّن له كلّ يوم ستّين درهمًا. فكان (رحمه الله) يدرّس تارة ويعظ أخرى بما هو أليق وأحرى. فقصده النّاس من كلّ فجّ عميق، وأوى إليه الطّلبة من كلّ مكان سحيق، واجتمع عليه الطّلاب، واشتغلُوا عليه من كلّ فصل وباب. وأكبّ هو على الاشتغال بيومه وأمسه، وانتفع النّاس[٣] بوعظه ودرسه، فكم من أسير في غيابة الجهالة مُقيّد بسلاسل [٦٩ب] الشؤون والبطالة، نال بسببه من شرف العلم وعزّه ما ناله، وكم من تائه بمهامه هواهُ عاد إلى السّبيل بهداه.

١ ٨٧ب ق
٢ ٨٧ب ل
٣ ٨٨أ ق

O (Allah rahmet eylesin), erdem ve olgunlukta yüce bir yerdeydi. Kitap ve risâleler incelerdi. Kuralları ve problemleri bir araya getirdi. İlimlere[1] derinlemesine vakıf oldu. Fazilet ve marifeti yettiğince kendisinde barındırdı. Nahiv alanında[2] Beyzâvî'nin *Muhtasar*'ını şerh etti.[3] Ferâiz ilminde zarif bir kitap yazdı. Hadis, kıraat ve fıkıh alanlarında ta'likaları ve risâleleri vardır. Ölüm onu alıp götürünce, emellerini gerçekleştirmesi mümkün olmadı.

O (Allah rahmet eylesin), zühd, kendini muhafaza edip Allah'a adamak hususlarında örnek biriydi. Dindarlıkta ve ibadet etmede en ileri düzeydeydi. Günahlardan sakınmada ve takvâda en öndeydi. En güçlü ve en mükemmel olduğu konularda azimle devam ederdi. Her yerde hak olanın yanında dimdik dururdu. Şerefli şeriata kim muhalefet ederse her kim olursa olsun ona mukavemet gösterirdi. Mertebesi ne kadar yüksek, makamı ne kadar yüce olursa olsun ondan çekinmezdi. Ömrünün sonlarına doğru İstanbul'a geldi. Vezir Mehmed Paşa'nın meclisine girdi. Zulmü kaldırması, zalimliği bırakması hususlarında keskin kılıçlardan daha sivri kelimelerle onunla konuştu. Bu meclisi nasihatlerin en eşsizleriyle doldurdu. Fakat iyiliğe davet edenlere hayat yoktur.

Merhum Muhyiddin Efendi Kur'ân okutmak ve ilim öğretmek için ücret alınmasını doğru bulmuyordu. Bu konuda büyük âlimlerle aklî ve naklî olarak tartışırdı. O (Allah rahmet eylesin), bütün vaktini Allah'a ibadet etmeye vermişken 981 senesi[4] Cemâziyelevvel ayında vefat etti. Allah onun için güzellikleri ve fazlasını yazsın.

1 L: İlimleri
2 88a L
3 L: Allâme Beyzâvî'nin *Muhtasaru'l-Kâfiye*'sine şerhi vardır.
4 88b K

كان (رحمه الله) في طرف عال من الفضل والكمال، وتتبّع الكتب والرسائل وجمع القواعد والمسائل، وجمع العلم[1] وتبحّر فيه. وحوى من الفضل والمعرفة ما يكفيه. (شرح[2] مُختصر البيضاويّ)[3] في النّحو، وكتب متنًا لطيفًا في علم الفرائض. وله في الحديث والقراءة والفقه تعاليق ورسائل. اخترمته المنية ففاته حُصُول الأمنية.

٥ وكان (رحمه الله) آية في الزّهد والصيانة، ونهاية في الورع والديانة، رأسًا في التجنّب والتقوى، متمسّكًا بما هو أتم وأقوى، قائمًا على الحقّ في كلّ مكان، يردّ على من خالف الشّريعة الشريفة كائنًا من كان. لا يهاب أحدًا لعلوّ رتبته وسموّ منزلته. جاء في آخر عمره إلى قسطنطينية ودخل مجلس الوزير محمّد پاشا وكلّمه في رفع الظلمة ودفع المظالم بكلمات أحدّ من السيوف الصوارم، وملأ بفرائد المواعظ ذلك النادي،
١٠ ولكن لا حياة لمن ينادي.

وكان المرحوم لا يرى الاستئجار على التّلاوة وتعليم العلوم، ويباحث فيه مع الفحول بالمنقول والمعقول. وتُوفّي (رحمه الله) في شهر جُمادى الأولى[4] سنة إحدى وثمانين وتسعمائة. وهو مكبّ على الزّهد والعبادة، كتب الله له الحسنى وزيادة.

---

١ ل: الْعلوم.
٢ ٨٨أ ل
٣ ل: له شرح على مختصر الكافيه للعلامه البيضاويّ.
٤ ٨٨ب ق

[Muhyiddin Efendi "Niksârîzâde"]

Niksârîzâde olarak tanınan Muhyiddin Efendi, [Sultan II. Selim devrinin] köklü şerefin, dizginlerini eline teslim ettikten sonra, zamanın ve asrın gözünün kendisine çevrildiği üstün âlimlerinden biridir.

O (Allah rahmet eylesin), bu kitapta daha önce kendisinden söz edilen, ancak burada bir daha anlatmayacağımız[1] **[70a]** Muslihuddin en-Niksârî'nin güzide çocuklarından biridir. Merhum Niksârîzâde Efendi, çocukluğun kemendinden kurtulduğunda gecesini gündüzüne katarak ilim yolunda çabaladı.[2] Yorgunluğun kendisini istilâ etmesine katlandı.[3] Fazilet elde etmek ve yeteneklerini geliştirmek için tüm gücünü sarf etti. Âlicenap âlim ve azametli bilge Müftü Ebüssuûd Efendi'nin meclisine girdi. Onun hizmetinde temayüz etti. Hatta kızıyla evlendirildi. Ebüssuûd, ders vermek ve faydalı olmak hilatleriyle onu şereflendirdi. Tâ ki iade yoluyla kendisine mülâzım yaptı. Bunun üzerine ilk olarak otuz akçe ile İstanbul'da Murad Paşa Medresesi'nde dersler verdi. O, kadı çocuklarından ilk görevine otuz akçe ile atanan ilk müderris oldu. Sonra kırk akçe ile adı geçen şehirde Kalenderiye Medresesi'nde dersler verdi. Orada vazife derecesi elli akçe oldu. Sonra Ebû Eyyûb el-Ensârî (Allah'ın rahmeti onun üzerine olsun[4]) türbesi civarında inşa edilmiş olan Sultan Selim Han'ın kızı, büyük hanımefendi İsmihan Sultan Medresesi'ne naklolundu. Oradan da Semâniye medreselerinden birine intikal etti. 981 senesi Cemâziyelâhir ayı ortalarında, Semâniye'de müderrisken veba hastalığından vefat etti. Ömrü henüz[5] kırk seneye varmamıştı. Belki de bunun nedeni onun fazla mağrur olması, insanları hor görmesi ve onların onurlarını kırmasıdır.

1 K: ifade etmeyeceğimiz
2 88b L
3 K: tahammül etti
4 L, M: Allah rahmet etsin
5 89a K

[المولى محيي الدّين «نكساري زاده»]

ومن العلماء الأعيان الّذين أصابتهم عين العصر والزّمان، بعد ما سلّم المجد الأثيل قياده، المولى محيي الدّين المشتهر بنكساري زاده.

كان (رحمه الله) تعالى نخبة أولاد المولى مصلح الدّين النكساري السّابق ذكره [٧٠أ] في هذا الكتاب، فلا نعيد[١] في ذلك الخطاب، والمرحوم مذ تخلّص من ربقة صباه، ضمّ صبحه إلى مساه، وجدّ في الطّلب[٢] واحتمل[٣] أنحاء النصب، واستفرغ مجهوده في تحصيل الفضائل وتكميل الخصائل، ودخل مجلس القرم الهمام السميدع القمقام المُفتي أبي السُّعُود، وتميّز في خدمته حتّى زوّج بابنته، وشرّفه بخلع التّعليم والإفادة إلى أن صار ملازمًا منه بطريق الإعادة. درّس أوّلا بمدرسة مُراد پاشا بقسطنطينية بثلاثين وهو أوّل مدرّس من أبناء القُضاة بالوظيفة المزبورة أوّلًا. ثمّ درّس بالمدرسة القلندرية بالبلدة المسفورة بأربعين، ثمّ صار وظيفته فيها خمسين، ثمّ نقل إلى مدرسة السيدة المعظمة أسما خان بنت السُّلطان سليم خان المبنيّة في جوار أبي أيّوب الأنصاري (عليه رحمة الملك الباري)[٤]، ثمّ نقل إلى إحدى المدارس الثمان. وتُوفّي (رحمه الله) مطعونًا وهو مدرّس بها في أواسط جُمادى الآخرة سنة إحدى وثمانين وتسعمائة. وما بلغ عمره[٥] أربعين سنة. ولعلّ ذلك ممّا فيه من العجب الزّائد وازدراء النّاس والوقوع في أعراضهم كثيرًا.

---

١ ق: يفيد.
٢ ٨٨ب ل
٣ ق: وتحمل.
٤ ل ، م: رحمه الله.
٥ ٨٩أ ق

Ben ölümünden sonra onun hakkında tuhaf bir rüya gördüm. Rüyanın hayırlı olmasını diliyor ve onu hayra yoruyorum. Onu rüyamda görünce ona ölümünden sonra ne göründüğünü sordum. Bunun üzerine kendisi hakkında bilgi verdi. Dedi ki "Bu fâni[1] dünyadan intikal edince Hz. Peygamber'in (Yüce Allah ona salât ve selâm eylesin) meclisine dâhil oldum. O, pek çok ileri gelen insanla birlikteydi. İman ile son nefesini vermiş kişiler onun etrafında toplanmıştı. Bu[2] meclisin heybeti beni kapladı. Dehşet ve hayret beni ele geçirdi. Biri bana 'Dünyada[3] inancın nasıl idi? Neyin üzerine son nefesini verdin?' diye sorunca şaşkınlıktan dolayı **[70b]** cevap vermeye güç bulamadım. Etraftan yardım bekledim. Bunun üzerine elime babamın yazdığı bir fetva ulaştı. O fetva ehl-i sünnetin tevhid inancını ve diğer itikatlarını içermekteydi. Onu alıp sorana arz ettim ve 'Ben son nefesimi bu yazının muhtevası üzerine verdim.' dedim. Bana soran, itikadımı bu şekilde kayıt altına aldı ve bu benim güvencem oldu. Bana bu kadar sorgu ile yetindi. Bilinsin ki Hz. Peygamber'in bu önemli toplantısına katılan kişide büyük bir şaşkınlık ve dehşet meydana gelse de, kişi bu mecliste umduğundan daha fazla ve istediğinden daha çok bir rahatlık ve af elde etmektedir. Zira benden sonra pek çok günahkâr ve düşkün insan geldi. Onların hepsi affedildi. Özellikle dört halifenin şefaati ile, sayılamayacak derecede çok[4] fazla insan affedildi. Ey Allah'ım, bizi mükemmel lutuflarına ve kapsayıcı, bol merhametine mazhar eyle."

O (Allah rahmet eylesin), ders verme ve bilgi meydanında sivrilenlerden ve süvarilerin önde gelenlerinin yanında tahsil görenlerden biri idi. İlim alanında otorite idi. Üzerinden henüz çocukluk elbiseleri çıkmamışken ve bilgi evlerinde tüm kapılarda söz dinlemiyorken yeteneklerinin sınırlarına ulaştı. Daha küçük yaştayken büyük âlimlerin meclisine girdi. Kısaca o (Allah rahmet eylesin), iffette ve dindarlıkta kendini muhafaza etmek için zırhlanmış gibi dikkat çekiyordu. Kendisini sûfiye zümresine kabul ettirmişti. Bazı Halvetiyye şeyhlerinden doğru yolu göstermesini isterdi. Doğru söz söylemede[5] keskin kılıç gibiydi. Allah yolunda kınayıcıların kınamasından korkmazdı. Onun kararlılık dizginini, büyük şaşaalı meclisler durduramazdı. Rakiplerin kınamaları onun tavizsiz yularını başka tarafa çekemezdi. O, cesur ve kararlıydı. İnsanlar ondan çekinirdi. Analar onun gibisini doğurmamıştır. Yüce Allah'ın rahmeti sabah ve akşam birbirini takip ettiği müddetçe onun üzerine olsun.

1 K -fâni
2 L -Bu
3 89a L
4 89b K
5 89b L

وقد وقع لي واقعة غريبة بعد موته، أرجو الخير فيها وأستبشر بذكرها، وهي: إنه لمّا رأيته في المنام سألته عمّا بدا له بعد موته، فأخبر عن نفسه وقال: لما انتقلت من هذه الدّار الفانية[1] أدخلت مجلس النّبي صلى الله تعالى عليه وسلم، وهو غاصّ بالأكابر. وقد اجتمع حوله من ختم لهم بالايمان، فغلبني هيبة ذلك[2] المجلس وأخذني دهشة وحيرة. فإذا بقائل يقُول كيف كان[3] اعتقادك في الدُّنيا، وعلى أيّ شيء ختمت؟ فما قدرت على الجواب ممّا عرضنى من الحيرة، [٧٠ب] فاستملت من الأطراف فوصل يدي إلى صُورة فتوى كتبها أبي تتضمّن اعتقاد أهل السّنة من التّوحيد وغيره، فأخذتها وناولتها السّائل وقلت: إنّي ختمت على ما في طيّ هذا الكتاب، وإنّه هو الّذي وقع عليه اعتقادي. وكان به اعتمادي، فاكتفى عنّي بهذا القدر. وليعلم أنّه وإن كان يحصل للداخل في هذا الجمع العظيم كمال الحيرة والدهشة إلّا أنّ فيه من التوسيع والعفو ما يزيد على المأمول ويربو على المسؤول. فإنّه جاء بعدي كثير من أرباب الملاهي وضعفاء النّاس، وغُفر جميعهم وعُفي عنهم خُصُوصًا الخُلفاء الأربعة، فإنّ بشفاعتهم يُعفى عن خلق[4] لا يُحصون كثرة ولا يحتملُون عدّة. اللهمّ اجعلنا مظاهر ألطافك الكاملة ورأفتك الوافرة الشاملة.»

كان (رحمه الله) من الّذين برزوا في ميدان الفضل والبيان، واحرزوا التّحصيل عند سابق الفرسان، تضلّع من العلم وبلغ إلى نصابه، ولم ينض عليه ثوب شبابه، ولج في بيُوت المعارف من كلّ باب، والتحق بالشيوخ وهو في سنّ الشّباب. وكان (رحمه الله) من جملة من تدرّع الصيانة وبرز في العفاف والديانة، وقد ألحق نفسه بزمرة الصُّوفيّة، واسترشد ببعض المشايخ الخلوتية. وكان في قول الحقّ[5] من السيوف الصوارم، لا يخاف في الله لومة لائم، لا يثني عنان عزيمته كبر المجالس، ولا يصرف زمام صريمته طعنة المنافس، شديد العزم والبأس، يخافه النّاس. قلما تلدُ مثله النّساء (عليه رحمة الله تعالى ما تعاقب الصُّبح والمساء).

---

١ ق – الفانية.
٢ ل – ذَلِك.
٣ ٨٩أ ل
٤ ٨٩ب ق
٥ ٨٩ب ل

[Abdülkerim b. Mehmed b. Ebüssuûd]

Abdülkerim b. Mehmed b. Ebüssuûd, [Sultan II. Selim devri] gözde âlim çocuklarından, zamanın ve çağın seçkin kişilerinden biridir.

O (Allah rahmet eylesin), babasının vefat ve dünyadan göçme âfeti ile imtihan edilinceye kadar yücelik ve erdem **[71a]** bahçesinde, izzet ve ikbal ağacının altında büyüdü. Onun sorumluluğunu dedesi Ebüssuûd Efendi üzerine aldı. Dedesi, fazilet ve iyilik elbiselerinin eteklerini onun üzerine sarkıttı. Kendisine mülâzım edinceye kadar uzun yıllar himayesinin kanatları altında onu yetiştirdi. İlk olarak elli akçe ile[1] Mahmud Paşa Medresesi'ne atandı. Geleneğe aykırı bu husus, onun dedesini yüceltme maksadıyla idi. Bunun üzerine tüm zamanını derse ve bilgi anlatımına verdi. Sonra Ebû Eyyûb el-Ensârî (Allah'ın rahmeti onun üzerine olsun) Medresesi'ne, oradan Semâniye medreselerinden birine, oradan da Sultan Süleyman medreselerinden birine naklolundu. Bir medreseden diğerine hızlı geçti. Hatta onun son vazifesi ile muhtasarat derslerini okuması arasında sadece sekiz veya dokuz sene geçti. Sultan Süleyman Medresesi'nde müderrisken vefat etti. Ömrü henüz otuz seneye ulaşmamıştı. Vefatı 981 senesinde gerçekleşti.

O (Allah rahmet eylesin), edepli, saygın bir âlim çocuğuydu. Onda hem cömertlik hem kararlılık hem de soyluluk vardı. Okuryazar sınıfına mensup olanlar[2] arasında[3] yazısının güzelliği ile meşhur idi. Güzel elbiseler giymekten hoşlanır, insan ilişkilerinde nâzikâne idi. Ecel onu mezara ulaştırıncaya kadar derse ve çalışmaya devam etti.

1 90a K
2 M: Okuryazarlığı çözenler
3 90a L

[عبد الكريم بن محمّد ابن أبي السُّعُود]

ومن المخاديم الأعيان، وخلّص أبناء العصر والأوان، عبد الكريم بن محمّد ابن أبي السُّعُود.

نشأ (رحمه الله) في روضة المجد [٧١أ] والأفضال، ودوحة العزّ والإقبال، إلى أن مني والده بشدائد الفوت والانتقال، فتكفّل أمره جدّه المولى أبو السُّعُود، وأسبل عليه أذيال ملابس الفضل والجود، وتربّى في كنف حمايته عدّة سنين، إلى أن صار ملازمًا منه، وقلّد أولًا بمدرسة محمُود پاشا[١] بخمسين، وكان ذلك له تعظيمًا لجدّه على خلاف العادة، فتصدى مُدّة للدرس والإفادة، ثمّ نقل إلى مدرسة أبي أيّوب الأنصاري (عليه رحمة الباري)، ثمّ إلى إحدى المدارس الثمان، ثمّ إلى إحدى مدارس السُّلطان سُليمان. وقد أسرع في النّقل والحركات حتّى مضى بين نصبه هذا وقراءته المختصرات قدر ثمان أو تسع سنوات. وتُوفّي (رحمه الله) مدرسًا بهذه المدرسة، وما بلغ عمره ثلاثين سنة، وذلك سنة إحدى وثمانين وتسعمائة.

كان (رحمه الله) مخدومًا مؤدّبًا ذا وجاهة، فيه من الكرم والحزم والنباهة، مشهورًا بحسن الخط والكتابة[٢] من بين مدخل[٣] بهذه المثابة، مستحسنًا في الزي واللباس، متلطفًا في مُعاملة النّاس، وقد داوم على الاشتغال والدرس حتّى أفضى به المنيّة إلى الرمس.

١ ٩٠أ ق
٢ ٩٠أ ل
٣ م: من حل.

[Perviz Abdullah Efendi]

Perviz olarak tanınan Abdullah Efendi, [Sultan II. Selim devrinin] araştırma ve tahkik erbabından biridir.[1]

Perviz Efendi, Nişancı ismiyle bilinen emirin kölesi idi. Emir onu yalnız bırakılan, Sadrazam Maktul İbrâhim Paşa'ya hibe etti. O (Allah rahmet eylesin), Çivizâde ismiyle bilinen Şeyh Mehmed Efendi'den ve *Beyzâvî Tefsiri*'ne hâşiye yazan Sa'dî Efendi'den dersler okudu. Araştırmacı, titiz âlim, Kemalpaşazâde adıyla bilinen Ahmed Efendi'ye iade, ders tekrar ettirme yoluyla **[71b]** mülâzım oldu. Sonra ilk olarak otuz akçe ile İbrâhim Paşa Medresesi'nde, kırk akçe ile Mahmud Paşa Medresesi'nde dersler verdi. Her iki medrese de İstanbul'dadır. Sonra vazife derecesi orada elli akçe oldu. Adı geçen vezir İbrâhim Paşa katledilince, merhum da azledildi. Bu yüzden, hakirlik ve değersizlik çöllerine düştü. Tâ ki talih tekrar yüzüne güldü. Bunun üzerine Edirne'de mücâvir olan [Peykler ve Saatli] medreselerinden birine ve sonrasında da Semâniye medreselerinden birine atandı. Orada on seneden fazla ders anlatmaya, bilgi vermeye devam etti. Sonra istemediği hâlde ve bir talebi de olmaksızın Bağdat kadılığına atandı. Oradan Halep kadılığına naklolundu. Halep kadılığından azledilip ikinci defa Semâniye medreselerinden birine getirildi. Değirmen hadisesi sebebiyle ikinci defa azledilip düşkünlük ve kıymetsizlik içerisinde kaldı. Talihin ikinci defa yüzüne gülmesiyle Halep kadılığına atanıp oradan Dımaşk-Şam kadılığına,[2] oradan Piramitleriyle ünlü Mısır kadılığına, oradan da kutlu başkent İstanbul kadılığına naklolundu. Sonra mâmur Anadolu vilâyetinde muzaffer askerlerin kadısı, Anadolu kazaskeri oldu. Aynı vazife maaşıyla o görevden emekli edildi. Kendisinin isteği ve talebi üzerine Mekke kadılığına atandı. 981 senesinde orada vefat etti. Cennetü'l-muallâ mezarlığında, Hatîce-i Kübrâ'nın (Yüce Allah ondan razı olsun) kabrinin yakınına defnedildi.

Merhum Perviz Efendi, Anadolu'nun saf ve samimi insanlarından biriydi. Nitekim matematik bahçesinde alıştırmalar çözmeyi severdi. Felsefe mahkemelerinde kendisi hakkında ciddiyetle hüküm verirdi. Şer'î ilimlerin geniş caddelerine girdi. Hatta ondan hem aslî hem tâlî ilimler hakkında köklü fikirler ortaya çıktı. Güzel fıtratlı, iyi kalpli, mübârek bir yaşlı idi. Hayır işlemeye meyilliydi. İnsanlarla bir araya gelirdi. Yeme içmede ve giyimde yapmacıktan uzaktı. Sabah akşam tek başına çalışırdı. Pek çok risâlesi ve ta'lîkât şeklinde eseri vardır. Bunların çoğu karalama olarak **[72a]** kaldı.

1 Bu biyografi K nüshasında bulunmamaktadır.
2 90b L

[المولى عبد الله پرويز]

ومن جملة أرباب التحقيق والتمييز، المولى عبد الله المشتهر بپرويز[1].

كان (رحمه الله) من عبيد الأمير الشهير بنشانجي، فوهبه للوزير الكبير المخذول إبراهيم المقتول. قرأ (رحمه الله) على المولى شيخ محمد المعروف بچوي زاده والمولى سعدي محشي تفسير البيضاوى، وصار ملازمًا من المولى المحقّق والحبر المدقّق أحمد المشهور بكمال پاشا زاده بطريق الإعادة. [٧١ب] ثم درّس أوّلًا بمدرسة إبراهيم پاشا بثلاثين، ثم مدرسة محمود پاشا بأربعين، كلتاهما بقسطنطنية المحميّة، ثم صار وظيفته فيها خمسين. فلمّا قتل الوزير المرقوم عزل المرحوم، فبقى مدّة في سباسب الذلّ والهوان، حتى ساعده الدهر وأعان، فقلّد إحدى المدرستين المجاورتين بأدرنه، ثم إحدى المدارس الثمان. فدام فيه على الدرس والإفادة مدّة عشر سنين وزيادة، ثم قلّد قضاء بغداد بلا رغبته منه وطلب، ثم نقل إلى قضاء حلب، ثم عزل عنه وقلّد ثانيًا إحدى المدارس الثمان، ثم عزل مرّة أخرى بكائنة الرّحى، فبقي ثانيًا في الذّلّ والهوان، ثم قلّد قضاء حلب ثانيًا بمساعدة الأيام، ثم نقل إلى قضاء دمشق الشام[2]، ثم إلى قضاء مصر ذات الأهرام، ثم إلى دار السلطنة السنيّة قسطنطنية المحميّة، ثم إلى قضاء العسكر المنصورة في ولاية أناطولى المعمورة، ثم تقاعد عنه بوظيفة مثله، ثم قلّد قضاء مكّة بطلبه وميله، فمات بها سنة إحدى وثمانين وتسعمائة، ودفن بالمعلّى قرب خديجة الكبرى رضى الله تعالى عنها.

كان المرحوم من خلّص أبناء الروم، فطالما ارتاض في رياض الرياضيات، وحكم على نفسه بالجدّ في محاكم الحكميات، وورد على مشارع العلوم الشرعيّة حتى صدر عنه متأصّلا في العلوم الأصلية والفرعية. وكان (رحمه الله) شيخًا مباركاً طيّب النفس، سليم الصدر، مائلًا إلى الخير، متجمّعًا عن الناس، غير متكلّف في الطعام واللباس، مشتغلًا بنفسه في يومه وأمسه، وله رسائل وتعليقات عديدة بقيت أكثرها [٧٢أ] **في** المسودّة.

---

١ هذه الترجمة ساقطة من نسخة ق.
٢ ٩٠ب ل

[Şeyh Muslihuddin "Nûreddinzâde"]

Nûreddinzâde olarak tanınan Şeyh Muslihuddin, [Sultan II. Selim devrinde] irşad mahfilinde öne çıkan ve irşadın prensiplerine sımsıkı sarılan, tüm gayretini ilim tahsil etmeye ve ibadete sarf eden kişilerden biridir.[1]

Babası söz konusu Nûreddin Efendi, dinde derin kavrayış sahibi ve sâlih insanlar arasında yer alan biriydi. Merhum Nûreddinzâde Efendi, Rumeli kasabalarından Filibe'ye bağlı olan Kızılhisar'a yakın Anbarlı köyünde[2] doğdu. İlim ve irfan tahsil ederek büyüdü. Yeteneklerini sergileyecek yaşa gelince ilmiyenin alışılmış nizamıyla hareket ederek zamanının ve çağının âlimlerinden dersler okudu. Tâ ki Sultan Süleyman Han devri ileri gelenlerinden Mehmed Efendi'nin hizmetine girdi. Gaflet ve gurur dünyasında gezinip zâhir ilim ve parlak bilgi[3] kaçaklarını toplamaya çalışırken, başarı rüzgârları esti ve onu yolun en belirgin alâmetlerine iletti. Bu sayede gaflet ve şüphe uykusundan uyandı. Uyanıp kendine geldi. Makam ve mevkiden vazgeçti. Halvetiyye şeyhlerinin önde gelenlerinden biri olan, arınmış bir ruha sahip Sofyalı Şeyh Bâlî'nin hizmetine girmeye karar verdi. Adı geçen Şeyh Bâlî, Kâsım Çelebi'nin halifelerinden idi. *eş-Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye*'nin sahibi, o ikisinden söz etmiştir.

Söz konusu Şeyh Bâlî'nin güzel eserleri, değerli kitapları vardır. *Şerhu'l-Füsûs* ve *Risâletü'l-Etvâr* onlardandır. Sofya kasabasına yakın Salâhiyye olarak bilinen yerde defnedilmiştir. Kabrinin yanında ziyaretçilerin toplandığı, öğrencilerin yöneldiği mâmur bir zâviye ve kıymetli bir mescit vardır.[4]

Nûreddinzâde Efendi, boynunu Şeyh Bâlî'nin teslim ve irade kemendine bıraktı. Nefis terbiyesi ve irşat basamaklarında yükselinceye kadar nefsini zühd ve ibadetin meşakkatinde tahkir etti. Üstadından irşat iznine ve halifelik şerefine nâil oldu. Bir sefer İstanbul'a geldi. Müslümanlar için hâlâ bir sığınaktır. Tasavvufu inkâr eden bazı kişilerin sözleri nedeniyle İstanbul'da bir süre hapsedildi.

1 Bu biyografi K nüshasında bulunmamaktadır.
2 L: Filibe'ye yakın bir köyde
3 91a L
4 M -Söz konusu Şeyh Bâlî'nin// kıymetli bir mescit vardır.

[الشيخ مصلح الدين نور الدين زاده]

وممن تصدّر في محفل الإرشاد، وترصّد لحفظ مراسمه أيّ إرصاد، وبذل جهده في تحصيل المعارف والعبادة، الشيخ مصلح الدين المشتهر بنور الدين زاده[١].

كان أبوه المزبور من جملة من تفقّه في الدين، وحلّ محلّ الصالحين. وقد ولد المرحوم بقرية (أنبارلو بقرب من قزلحصار من مضافات فلبه)[٢] من قصبات الروم، ونشأ على تحصيل المعارف والعلوم. فلما بلغ رتبة الاستعداد تحرك على الوجه المعتاد، وقرأ على علماء العصر والأوان حتى وصل إلى خدمة المولى محمد، أحد الصدور في دولة السلطان سليمان. بينا هو يدور في عالم الغفلة والغرور، ساعيًا في اقتنائه شوارد العلوم الظاهرة[٣] والمعارف الزاهرة، أذهب عليه نسائم التوفيق، وهداه إلى معالم الطريق، فانتبه سنة الغفلة والاشتباه، وحصل له التيقظ والانتباه، فضرب صفحا عن الذكر المنصب والجاه، فقصد إلى خدمة النفس الزكيّة الشيخ بالى الصوفياوى من رؤساء المشايخ الخلوتية. كان الشيخ بالى المذكور من خلفاء قاسم چلبى، وقد اوردهما صاحب الشقائق النعمانية.

وللشيخ بالي المذكور آثار لطيفة ومؤلّفات شريفة، منها: شرح الفصوص، ورسالة الأطوار، ودفن بقرب قصبة صوفية بموضع يعرف بصلاحيّه. وعنده مسجد شريف وزاوية معمورة مقصد الطالبين ومجمع الواردين[٤].

فأدخل عنقه في ربقة التسليم والإرادة، وكابر نفسه في مشاقّ الزهد والعبادة، حتى ارتقى مراقي التربية والإرشاد، وفاز تشريف الإذن والخلافة من قبل الأستاذ. وقد جاء مرّة إلى قسطنطنية، لا زال ملاذًا للمسلمين، فحُبس مرّة بأقاويل بعض المنكرين،

١ هذه الترجمة ساقطة من نسخة ق.
٢ ل: بقرية قريبة بفلبه.
٣ ٩١أ ل
٤ ل – وللشيخ بالي المذكور... ومجمع الواردين.

Suçsuz olduğu ortaya çıkınca cezası iptal edildi. Bunun üzerine merhum, adı geçen memleketine döndü. Sonra İstanbul'a bir kez daha geldi. Pek çok camide güzel anlatımlar ve zarif sözlerle vaaz ve hutbe vermekle uğraştı. İnsanlar onu iyi bir şekilde karşılayıp ona uydular. **[72b]** İleri gelenler, önemli şahsiyetler ona yöneldiler. Hatta Vezîriâzam Mehmed Paşa onun huzurunda tevbe etti. Sultan Süleyman, bazı zamanlar onu sarayına davet ederdi. Onun sözlerini dinlemek için vaaz meclisine katılırdı. Sohbetinden mümkün olabildiğince yararlanırdı. Ona duyduğu büyük sevgiyi ve sağlam muhabbeti belli ederdi. Onu Küçük Ayasofya adıyla bilinen zâviyenin şeyhliğine atadı. Orada tekrar tekrar vaazlar verip Kur'ân-ı Kerîm'i tefsir etti. Ondan manen istifade etmeyi talep eden sayısız kişi onun yanında toplandı. Onun sayesinde pek çok kişi yüce mertebelere, yüksek menzillere ulaştı. Adı geçen Sultan Süleyman, küffar üzerine gazâya, Zigetvar kalesini[1] fethetmeye giderken Nûreddinzâde Efendi'yi ve bazı müritlerini refakatine aldı. Onları en samimi arkadaşları yaptı. Nûreddinzâde Efendi, Sultan'ın (Allah rahmet eylesin) vefatı sırasında yanındaydı. Hakk'a intikal ederken başı Nûreddinzâde Efendi'nin dizlerinin üzerindeydi. Tabutuyla birlikte İstanbul'a döndü. Nûreddinzâde Efendi'nin ömrü yetmiş üç seneye ulaşınca 981 senesi Zilkade ayında tarikatındaki kişilerden ayrıldı ve Rabb'inin katına intikal etti.

Merhum Nûreddinzâde Efendi, ilim ve irfandan bir dağ idi. Nasihat, zikir, fen, vaaz ve tefsir alanlarında otorite sahibiydi. Sorunların düğümlerini oldukça kısa bir sürede çözerdi. İnsanlar, müşkülâtlı meseleleri içeren kâğıt parçalarını onun meclisine bırakırlardı. O müşkül meselelere araştırmaya dayalı şekilde ve en kolay yoldan cevaplar verirdi. Öğretmeyi ve faydalı olmayı severdi. Alışılagelmiş usulün prensiplerinin yerine getirilmesi konusunda teşvik ederdi. Güzel elbiseler giymekten kaçınır, kaba ve sert elbiseler tercih ederdi. Hatta tanımayan biri onu, ya bir çiftçi ya da bir dolandırıcı zannederdi. Fasih konuşmak için kendini zorlamazdı. Yeme içmede tekellüfe girmezdi. O ve ailesi zâviyede fakirler için pişirilen yemekten yerlerdi. **[73a]** Bununla beraber irşat iznini hızlandırma, halifeleri çoğaltma ve önderlerin, devlet büyüklerinin kapısını aşındırma hususlarında eleştirilirdi. Onların hepsine bir cevabı vardı. Doğrusunu Allah daha iyi bilir.

1 91b L

فلمّا ظهر براءة ساحته عُدل عن غرامته، فعاد المرحوم إلى مكانه المرقوم، ثم جاء إليها مرّة أخرى، وأكبّ في عدّة من الجوامع على الوعظ والتذكير، بحسن الألفاظ ولطف التقرير، فتلّقاه الناس بالرغبة والقبول، [٧٢ب] وقصده الأكابر والفحول، حتى تاب على يده الوزير الكبير محمد پاشا. وكان السلطان سليمان خان يدعوه إلى داره العامرة في بعض الأزمان، ويحضر محفل وعظ للاستماع، وينتفع بنفائس مجلسه أى انتفاع، وكان يظهر له محبّة شديدة، ومودّة أكيدة، وقلّده مشيخة الزاوية المعروفة بأياصوفية الصغير، فكان يعظ فيها مرّة ويفسّر أخرى. واجتمع عنده من الطلبة ما لا يحصى، ووصل الكثير بسببه إلى المراتب السنيّة والمنازل السميّة. ولما عزم السلطان المزبور إلى غزاء الكفّار وفتح قلعة سكتوار[١]، استصحبه ببعض أصحابه، وجعلهم من خلّص أحزابه. وكان جليسه عند موته حتى انتقل (رحمه الله) ورأسه في ركبته. وعاد إلى دار الملك مع تابوته، ولما وصل عمره إلى ثلث وسبعين، انفصل عن حزبه وانتقل إلى جوار ربه، في شهر ذي القعده سنه إحدى وثمانين وتسعمائة.

وكان المرحوم طودًا من المعارف والعلوم، صاحب أيد في النصح والتذكير، وفنون الوعظ والتفسير. يفتح عدّة من عقد المعضلات في أيسر المدد وأقلّ الساعات. وكانوا يلقون في محفله الرقاع المشتملة على المسائل المشكلة، فيجيب عنها بأسهل طريق ومزيد تحقيق. وكان محبًّا على التعليم والإفادة، ومحرضًا على إقامة مراسم الطريقة المعتادة. وكان يترك من اللّباس أحسنه ويختار أخشنه، حتى يظنّه من لا يعرفه واحدًا من الأكارين أو شخصًا من المكّارين. وكان لا يتفصّح في الكلام، ولا يتكلّف في الطعام، ويأكل هو وأهله مما طبخ لفقراء المقام، [٧٣أ] غير أنّه يطعن بتعجيل الإذن وإكثار الخلفاء، والتردّد بباب الكبراء والرؤساء. وكان يأتي عن الكلّ بجواب، والله أعلم بالصواب.

١ ٩١ب ل

Kur'ân-ı Kerîm'in başından En'âm sûresine kadar bir tefsir yazdı. Sadreddin el-Konevî'nin *Nusûs* adlı eserine şerh yazdı fakat tamamlayamadı. Şeyh Bedreddin el-Simavnavî'nin *Vâridât* isimli eserini şerh etti. Bu eserde hatalı ifadeler ve küfre kaçan sözler sarf etti. Tecvid ilminde bir eser yazdı. *Menâzilü's-Sâirîn*'i tercüme etti. İnsanların en hayırlısı[1] olan Hz. Muhammed'in (Allah ona salât ve selâm etsin) mi'rac hadisesi hakkında bir risâle yazdı. Başka risâleleri de vardır.

1 M: hayırlısı

كتب (رحمه الله) تفسيرًا من أوّل الكتاب الكريم إلى سورة الأنعام، وشرح نصوص الشيخ صدر الدين القونوي ولم يتمّ، وشرح واردات الشيخ بدر الدين السماونوي، جرى فيه مجرى التخطئة والإكفار. وألّف في علم التجويد، وترجم منازل السائرين، وكتب رسالة في معراج أخير[1] صلى الله وسلم البشر، وله رسائل أخرى.

---

١ م: خير.

[Müftü Ebüssuûd b. Muhammed el-İmâd]

Muazzam efendi, saygın müftü Ebüssuûd b. Muhammed b. Mustafa el-İmâd, yüksek şöhretiyle kâinatın kulaklarını çınlatan, asır ve zaman sedefinin[1] inci vücuduyla övündüğü; apaçık şerefin anahtarlarını eline bıraktığı; eski-yeni tüm yüce izzete sahip, kâğıdın beyazı ve kalemin siyahı ile ustalık binâlarına hâkim olan, bu bölgede öne çıkan ve efendi olan, ilerleme evini en yüksek sütunların üzerine binâ eden kişilerden biridir.

Babası, asil fıtratını tüm beşerî[2] kirlerden tamamen temizlemiş kişilerden biriydi. Zâhirî ve bâtınî ilimlerde gerçek manada yetkin olduğu gibi şeriat ve tarikatı kendisinde bulunduruyordu. *eş-Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye*'de, onun eserlerine ait semanın buharından küçük parçalar ve övüncüne ait yağmur bulutlarından sadece bir katre zikredilmiştir. Aceleyle meydana getirilmiş bu kısa kitapta, ona ait çok güzel hikâyelerin bir kısmı zikredilecektir.

Ebüssuûd Efendi (Allah rahmet eylesin), 898 senesinde, İstanbul'a yakın, Sultan Bayezid Han'ın (Allah'ın rahmeti ve rızası onun üzerine olsun) Ebüssuûd Efendi'nin babası Şeyh Muhyiddin **[73b]** için yaptırdığı zâviyenin vakıf mülkü olan köyde doğdu. Babası onun için doğruluk beşiğini hazır etti. En güzel hitap şiirlerini emrine verdi. Onu ilim kucağında büyüttü. Ebüssuûd Efendi, büyüyüp serpilinceye kadar fazilet memesinden emdi. Yüce ilimlere, kulaçları genişleyip pazıları güçleninceye kadar hizmet etti. Ebüssuûd'un Şeyhzâde ismiyle bilinen Şeyh Abdurrahman için kaleme aldığı icâzetnâmede bizzat zikrettiği üzere ulu bilginlerden ve izzetli alimlerden istifade etti. Sözü döndürüp tekrar edip uzatmayalım.

1 92a L
2 91b K

[المفتي أبو السُّعُود بن محمّد العماد]

وممّن قرع بعوالي صيته مسامع الأكوان، وافتخر بدرّة وجوده[1] صدف العصر والأوان، وألقى إليه الشّرف الواضح مقاليده، وملك من العزّ الشامخ طريفه وتليده، واستولى على عمائر البراعة ببيض الطروس وسمر اليراعة، وبرز في هذه الأقطار وساد، وبنى بيت التّقدُّم على أرفع الأعماد، المولى المُعظّم والمفتي المفخّم أبو السُّعُود بن محمّد ابن مصطفى العماد.

كان أبوه من جملة من خلّص نفسه السّريّة عن الكدرات[2] البشرية، وجمع بين الشّريعة والطريقة مع التضلّع من العلوم الرسمية بالحقيقة. وقد وقع نبذ من بخار سماء مآثره وقطرة من مواطر سحائب مفاخره في الشقائق النعمانيّة، وسيأتي في هذه العجالة اليسيرة بعض مناقبه الجمّة الكثيرة.

ولد (رحمه الله) سنة ثمان وتسعين وثمانمائة بقرية قريبة من قسطنطينية المحميّة من خواصّ أوقاف الزاوية الّتي بناها السُّلطان بايزيد خان (عليه الرّحمة والرضوان) للشّيخ محيي الدّين [٧٣ب] المسفور والد المولى المزبُور. وقد مهّد له في مهده الصّواب، وسخّر له أبيات الخطاب، وتربّى في حجر العلم، حتّى ربا وارتضع ثدي الفضل إلى أن ترعرع ونبا. ولا زال يخدم العلوم الشّريفة حتّى رحب باعه، واستدّ ساعده واشتدّ اتّساعه. وقد استفاد من الأجلّة الكرام والأعزّة الفخام على ما ذكره نفسه في صُورة الإجازة للشّيخ عبد الرحمن المشتهر بشيخ زادة. فلا نطيل الكلام بالتكرار والإعادة.

---

١ ٩٢أ ل
٢ ٩١ب ق

Ondan (Allah rahmet eylesin) nakledilmiştir ki, bir defasında şöyle demiştir: "Babam Şeyh Muhyiddin'den Şerîf el-Cürcânî'nin *Hâşiyetü't*[1]*-Tecrîd*'ini, onun için yazılan tüm hâşiyelerle birlikte baştan sona okudum. Adı geçen büyük âlimin *Şerhu'l-Miftâh*'ını babamdan iki defa okudum. *Şerhu'l-Mevâkıf*'ı da hakkını vererek, tamamen okudum." Seyyidî Çelebi'ye mülâzım olunca yirmi beş akçe ile Çankırı Medresesi'nin dersleri kendisine emanet edildi. Kabulünden tereddüt edince bu esnada otuz akçe ile İnegöl beldesinde İshak Paşa Medresesi'ne atandı. Bu görevden ayrılınca birkaç ay sonra kırk akçe ile İstanbul'da Dâvud Paşa Medresesi'ne müderris oldu. Sonra oradan elli akçe ile adı geçen şehirde Ali Paşa Medresesi'ne naklolundu. Vezir Mustafa Paşa, Gebze kasabasında bir medrese binâ edince oraya intikal etti. Sonra oradan Bursa şehrinde Sultan Mehmed Medresesi'ne, oradan da Semâniye medreselerinden birine geçti. O (Allah rahmet eylesin), Bursa'dan İstanbul'a döndüğünde kendisi için şu beyitleri söylemiştir:

Şiir

Necid'e olan uzaklık yakın oldu, ben de şöyle söyledim:
Bu yerlerde ikâmet etmiş kimselere veda olsun

Şu eserler, tepeler ne kadar da güzeldir!
Sevdiğin kimseler ve umduğun her şey oradadır

Sabah rüzgârı **[74a]** *o tepelerin üzerinde çıkıp şöyle seslendi:*
Kalbim seni üst üste sağanaklarla sulasın

Selâm söyle, orada itaat içinde yaşayan sakinlerine
Ve duamı ulaştır, o örnek şahsiyetlere

İştiyakımın haberini ver onlara ve de ki:
Şu an yolcu olsam da kalbim onların köşklerindedir

Ey Uludağ! Dostları geride bıraktım
Sabah-akşam selâm senin üzerine olsun

Benden sonra beyaz elbiseler giydin
Binekleri senden uzağa sürdüğümden beri matem içindeyim

1 92b L

وقد نقل عنه (رحمه الله) أنه قال مرّة: «قرأت على والدي الشّيخ محيي الدّين حاشية[1] التّجريد للشريف الجرجانيّ من أوّل الكتاب إلى آخره مع جميع الحواشي المنقولة عنه، وقد قرأت عليه شرح المفتاح للعلّامة المسفور مرّتين، وشرح المواقف له أيضًا بالتمام والكمال.» ولمّا صار ملازمًا من المولى سيّدي چلبي قلّد التدريس في مدرسة كنقري بخمسة وعشرين، فتردّد في القبُول، فنقل في أثنائه إلى مدرسة إسحق پاشا ببلدة إينه كول بثلاثين. ولمّا انفصل عنها قلّد بعد عدّة أشهر مدرسة داوُد پاشا بمدينة قسطنطينية بأربعين. ثمّ نقل عنها إلى مدرسة عليّ پاشا بالمدينة المزبورة بخمسين. ولمّا بنى الوزير مصطفى پاشا مدرسته الّتي بقصبة ككيويزه نقل إليها، ثمّ نقل إلى مدرسة السُّلطان محمّد بمدينة بروسه، ثمّ نقل إلى إحدى المدارس الثمان. وقد أنشد (رحمه الله) لنفسه عند قفوله عنها هذه الأبيات:

شعر

دنا النأي عن نجد فأصبحت قائلا ... وداعًا لمن قد حل هذي المنازلا

فيا حبّذا تيك المعالم والربى ... بها كلّ من تهوى وما كنت آملا

نسيم الصّبا [٧٤أ] عرج عليها ونادها ... سقاك الفؤادي وابلا ثمّ وابلا

وسلّم على قطانها باستكانة ... وبلغ دعائي هؤُلاء الأماثلا

ونبّئهم أنبا اشتياقي وقل لهم ... فُؤادي بمغناهم وإن كنت راحلا

ويا شاهقا خلفت الصحبى دونه ... عليك سلام بكرة وأصائلا

لبست الثّياب البيض بعدي فإنني ... على مأتم مذ سقت عنك الرواحلا

---

١ ٩٢ب ل

Uzaklık âfeti aramızda engel olduğundan beri
Beni mutlu eden en ufak bir şey görmedim[1]

Evim senden uzak oldu ancak arada bir bıkkınlık ve ayrılık yoktur
Evet, kader yapacağını yaptı[2]

Gönlümdeki özlemler artmaya devam edecek
Zaman içinde [başa gelecek] korkunç bir hadise görene kadar

Evet, tabiata ait hükümlerin hepsi hayaldir
[Başa gelen hadiseler] bu özlemin yanında boş ve değersiz olacaktır.

Ben bu beyitleri yarım günde şerh ettim. Eğer bir kâtip bunları bir gün içinde yazıya geçirebilirse, bunu övgülerin en büyüğü sayardı.

O (Allah rahmet eylesin), Bursa kadılığına atandı. Oradan İstanbul kadılığına naklolundu. Rumeli vilâyeti kazaskeri oldu. Sekiz sene o göreve devam etti. Fazilet ve ilim ağacı onun ihsanının berrak suyuyla büyüyüp serpildi. İşsiz olduğu hâlde, zamanın boynunu faziletine ait incilerle süsledi. Onun sayesinde irfan bahçesi parlak güzelliğine, edep ağacı tazelik ve gürlüğüne geri döndü. Anadolu âlimlerinin önde geleni, zamanın ve çağın iyisi, Sa'dî[3] b. Îsâ b. Emir Han vefat edince fetva işi kararsız bir şekilde elden ele dolaştı. Fetva evinin çatısı, dizginler Ebüssuûd Efendi'nin eline geçmeden, anahtarlar ona teslim edilmeden sütunlar üzerine sabit duramadı. O müftü olunca fetva işlerini inci dizer gibi düzgün şekilde tertip etti. En güzel şekilde onun yapısını sağlamlaştırmaya gayret etti. İnsanlar her taraftan, kafilelerle ona geldiler. Soylu, üstün kişiler gruplar hâlinde gelip onun kapısına **[74b]** yığıldılar. Onun kapsayıcı faziletleri üstün ya da sıradan herkesi kucakladı. Bu, 952 senesinde oldu. Bu güzel faaliyete yaklaşık olarak otuz sene devam etti. Küçük kâğıtlara devamlı her gün iyi niyetle ve güzel cümlelerle[4] fetva olarak binden fazla cevap yazdı. Bütün ilimlerle ilgili fetva mahiyetindeki cevapları, yıldızların döndüğü gibi her yerde [ufuklarda] dönüp durdu. Kaleminden sızanlar,[5] denizin iri incisi olduğu için boyuna takılan muska oldu. O ne muhteşem bir deniz! Ondan fetva isteyenler Arapça, Farsça, Türkçe hangi dilde, manzum ya da mensur hangi şekilde soruyorlarsa o da aynı biçimde cevap yazıyordu. Bakanların tadına vardığı, basîret erbabının hoşuna giden bazı hususları burada zikrettim:

1 93a L
2 92b K
3 K: Sa'd
4 93a K
5 93b L

ولم أر أمرًا سرّني مُنذُ أصبحت صروف النّوى بيني وبينك حائلا[1]
نأت عنك داري لا قلى وسآمة بلى فعل التّقدير ما كان فاعلا[2]
ولن تبرح الأشواق تزداد في الحشى إلى أن أرى أمرًا من الدّهر هائلا
بلى إنّ أحكام الطبيعة كلّها خيال سيغدو عند ذلك باطلا

٥ وقد شرحتُ هذه الأبيات في نصف يوم من الأوقات، لو كتبه كاتب في اليوم الواحد لعدّه من أكبر المحامد.

ثمّ قلّد (رحمه الله) قضاء بروسه، ثمّ نقل إلى قضاء قسطنطينية المحروسة، ثمّ نقل إلى قضاء العسكر في ولاية روم إيلي، ودام عليه مُدّة ثماني سنين. وقد ربّي بزلال إحسانه دوحة العلوم والفضائل، وقلّد جيد الزّمان بخرائد أفضاله وهو عاطل، فعاد روض المعارف إلى ١٠ بهائها، ودوحة الآداب إلى مائها ونمائها. ولمّا انتقل المولى المرحوم عُمدة أفاضل الرّوم، حسنة العصر والأوان المولى سعدى[3] بن عيسى بن أمير خان اضّطرب أمر الفتوى وانتقل من يد إلى يد، ولم يثبت سقف بيته على عمد إلى أن سُلّم زمامه إليه، وألقيت مقاليده لديه، فنظم مصالحه نظم اللّآل، واشتغل بتشييد مبانيه أحسن الاشتغال، وسيقت إليه الركائب من كلّ قطر وجانب، وازدحم على بابه [٧٤ب] الوفود من أصحاب المجد والجدود، وشملت ١٥ فضائله العامّة الخاصّة والعامة، وذلك سنة اثنتين وخمسين وتسعمائة. ودام على هذه الفعلة الحسنة نحوا من ثلاثين سنة، وكتب الجواب مرارًا في يوم واحد على ألف رقعة مع حسن المقاطع[4] والمقاصد. وقد سارت أجوبته في جميع العلوم في الآفاق مسير النُّجُوم، وجعلت رشحات أقلامه[5] تميمة نحر لكونها يتيمة بحر، فيا له من بحر، وكان يكتب الجواب على منوال ما يكتُبهُ السّائل من الخطاب، واقعًا على لسان العرب والعجم والروم من المنثور ٢٠ والمنظوم. وقد أثبتّ منها ما يستعذبه النّاظر ويستحسنه أرباب البصائر.

---

١ ٩٣أ ل
٢ ٩٢ب ق
٣ ق: سعد.
٤ ٩٣أ ق
٥ ٩٣ب ل

Soru Şekli

Efendimiz, önderimiz, örnek aldığımız şahsiyet, müşküllerimizi açığa çıkaran, takıldığımız noktalarda önümüzü açan, ulemânın en önde gelenlerinden ve son halkalarından, şeref ve kemalin merkezi, dalâlet perdesini kaldıran, bütün faziletleri kendinde toplayan, erdemli kişilerin sığınağı, ulemânın reisi, İslâm âlimlerinin önderi (Onun varlığıyla İslâm'ın dayanakları ebedî olsun, dinin etkisi onun yazdıklarıyla etkili olmaya devam etsin) şu hususta hangi kanaattedir? Bir grup, kelime-i tevhidi çok farklı nağmelerin icrasına ve ses sanatlarının gerektirdiklerine konu edip, bu bâtıl sanatların ve bozuk görüşlerin gereklerine uydurarak nağmeleri bazen eksiltip bazen arttırarak terennüm ediyorlar. Bu hususta Allah'tan bir saygınlık umuyorlar. Aksine bu tavrı bid'atlerine bir sembol kabul ederek devam ettiriyorlar.

Cevap Şekli

Zikredilen husus, sonradan uydurulmuş uygun görülmeyen bir iş ve kötü bir hileyle yapılmış bir bid'attir. Bu şekilde davrananlar, tehlike çukurlarına dalanlar ve kelimelerin yerini değiştirerek tahrif edenler grubuna dâhil olmuşlardır.[1] Böylece Kur'ân-ı Kerîm'in tilâvetini şarkı söyleme **[75a]** tavrına dönüştürmüşlerdir. Kur'ân'ı apaçık bir hakikat olarak indiren ve[2] onu kıyamete kadar bâki kılan Allah hakkı için, eğer bu kötü tavırlarına bir son vermezlerse, kelime-i tevhidi düzgün şekline döndürmezlerse onlara şiddetli bir azap dokunur. Bu noktada tavsiye edilen ve müminlerin teşvik edildiği şey herhangi bir değişikliğe, bozmaya yol açmadan Kur'ân-ı Kerîm'i güzel sesle tilâvet etmektir.[3] Allah, hakkı söyler ve doğru yola ulaştırır. O bana yeter, o ne güzel vekildir.

[Farsça] Soru Örneği

Dinin hocası, dünyanın yargıcı
Asrın müftüsü, âlimlerin seçkini[4]

Dinin hocası, İslâmın yargıcı
Bu fetvanın cevabı olarak ne yazar?

1 Burada "*Yahudilerden öyleleri var ki, (kelimeleri yerlerinden kaydırıp) tahrif ederek onları anlamlarından uzaklaştırırlar.*" [Nîsâ, 4/46] âyetine telmih vardır.
2 93b K
3 94a L
4 Bu beyit L nüshasında bulunmamaktadır.

صُورة السُّؤال

ما قول مولانا وسيّدنا وقدوتنا وموضح مشكلاتنا وفاتق رتق معضّلاتنا، كعبة المجد والكمال، قامع الزيغ والضلال، نقاب العلماء الأعلام، وشيخ مشايخ الإسلام، لا زالت دعائم الشّرع شارعة بيمن وجوده واسعاد الدين كاثرًا بكتائب سعوده في قوم ٥ اتّخذُوا قول لا اله إلّا الله موضُوعًا لتحريف النغمات ورعاية صناعة الأصوات، فطورًا يزيدُون وطورًا ينقصُون على حسب ما يلائم الصناعات الباطلات والآراء الفاسدات، لا يرجون في ذلك لله تعالى وقارًا، بل اتّخذُوا ذلك لبدعتهم شعارا.

صُورة الجواب

ما ذُكر أمر مخترع مكرُوه ومكر مُبتدع بئسما مكرُوه، فتردوا في مهاوي الرّدى ١٠ ومصارعه، والتحقوا بالذين يحرّفُون الكلم عن مواضعه[١] فيجعلون تلاوة المثاني كترنمات الأغاني، [٧٥أ] فوالذي أنزلها بالحقّ المُبين و[٢] جعلها كلمة باقية إلى يوم الدّين، لئن لم ينتهوا عمّا هم فيه من المكر الكريه، ولم يرجعوا كلمة التّوحيد إلى نهجها السديد ليمسّنّهم عذاب شديد. وإنما الّذي ندب إليه وحرض المُؤمنُون عليه تزيين الأصوات بالقُرآن الجليل من غير تغيير فيه ولا تبديل، والله يقُول الحقّ[٣] وهو ١٥ يهدي السّبيل، وهي حسبي ونعم الوكيل.

صُورة السُّؤال [الفارسة]

خواجهٔ دين وداور دنيا — مفتىء عصر وقدوهٔ علما[٤]

چه نويسد جواب اين فتوى — خواجهٔ دين وداور اسلام

١ فيه إشارة إلى الآية: ﴿مِنَ الَّذِينَ هَادُوا يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ عَن مَوَاضِعِهِ﴾ [النساء، ٤/٤٦].
٢ ٩٣ب ق
٣ ٩٤أ ل
٤ هذا البيت مفقود في نسخة ل.

Zeyd ergenliğinin kemal noktasında iken
Tam bir özenle dedi ki

On seneye kadar her bir kadını
Telâk-ı selâse ile haram kılacağım

Bu yeminin feshi yahut gerçekleşmesi
Önderimize göre hiç mümkün olur mu?

Kim bu sorunun cevabını verirse
Onun ödülünü celâl ve ikrâm sahibi olan Allah versin

[Farsça] Cevap Örneği

Eğer yemin edenin ibarelerinin tarzı
O konuşması esnâsında bu şekilde idiyse

İstemek ile yemin bozulmuş olmaz
Bundan sonra da evlilik sözleşmesi devam eder

Tereddütsüz, diğer mezheplere göre de
İmam (Ebüssuûd'dan) başka imamlara göre de

Hakkın delili halkın önderi
İslâm şeyhlerinin kendisine uyduğu Hz. Peygamber'e göre de böyledir

Tüm varlıkların sahibi olan Allah'ın âciz kulu
Hakir Ebüssuûd bunu dedi[1]

Cenâb-ı Rabb'i onu cennet bahçelerine çağırana kadar **[75b]** Ebüssuûd Efendi, müşküllerin kilitlerini açmaya, zor yolları kolaylaştırmaya,[2] sırların definelerini ortaya çıkartmaya,[3] ince bilgi denizlerindeki hazineleri açıklık ve netlik sahiline ulaştırmaya, çetin sorulara güzel cevaplar vermeye devam etti. Onun vefatı, 982 senesi Cemâziyelevvel ayının başlarında oldu. Cenazesine âlimler, vezirler, diğer Dîvân-ı Hümâyûn üyeleri ve sayılamayacak kadar büyük bir halk kitlesi katıldı. Onların hepsi onun lehine rahmet ve memnuniyet ile şahitlik ettiler. Cenaze namazını[4] Sultan Mehmed Han Camii'nde *Beyzâvî Tefsiri*'ne hâşiye yazan[5] Sinan Efendi kıldırdı. Bol bol dua ve senâ ederek cenazesini Ebû Eyyûb el-Ensârî'nin mezarı civarına götürdüler. Kendisi ve çocukları için inşa ettiği hazîreye defnettiler.

1 L: böyle dedi
2 94a K
3 K: sağlamlaştırmaya
4 94b L
5 L -*Beyzâvî Tefsiri*'ne hâşiye yazan

زيد درحالت كمال بُلُوغ — كويد ازروى اهتمام تمام
تا بده سال هر زني خواهم — بطلاق ثلاث باد حرام
فسخ يا انحلال اين سوكند — هيچ مُمكن بود بقول امام
هركه كويد جواب اجرش را — بدهد ذُو الجلال والاكرام.

٥ **صُورة الجواب [الفارسة]**

كرخصوص عبارة حالف — اينچنين شد بوقت سوق كلام
بطلب من شود يمين منحل — بعد ازآن عقد ميرسد بتمام
بى تردد بمذهب ديكران — بى توقف بغير رأى امام
حجت حق و پيشواى خلق — مقتداي مشايخ اسلام
١٠ كفت اين را[١] ابو السُّعُود حقير — كمترين عباد رب انام.

ولم يزل يفتح أقفال المشكلات ويسهل طرق المعضلات[٢]، ويبثّ[٣] كنوز الرموز، ويلقى مكامن بحار اللطائف على سواحل الظُّهور والبروز، ويجيب عن الأسئلة السداد بأجوبة حسان، إلى ان دعي من جناب ربّه إلى رياض الجنان. [٧٥ب] وكان ذلك في أوائل جُمادى الأولى من شهور سنة اثنتين وثمانين وتسعمائة. وقد حضر ١٥ جنازته العلماء والوزراء وسائر أرباب الدّيوان، وخلق لا يُحصون كثرة، وشهدوا له بالرّحمة والرضوان، وصلى عليه[٤] المولى سنان محشي تفسير البيضاويّ[٥] في جامع السُّلطان محمّد خان، وذهبوا به إلى جوار أبي أيوب الأنصاري وهم يبالغون في ثنائه، ودفنوه في حظيرة أعدّها لنفسه وأبنائه.

---

١ ل: اين چنين كفت.
٢ ٩٤أ ق
٣ ق: يثبت.
٤ ٩٤ب ل
٥ ل – محشي تفسير البيضاويّ.

Beyit

Her dâim yüce olan Allah her türlü noksandan münezzehtir
Yücelikte O'nun bir ikincisi yoktur

Yarattıklarına ölümü takdir etmiştir
Bu yüzden O'nun dışındaki bütün canlılar fânidir

Gölgesi bu dünyadan çekilince kendisinden geriye ne bir eşi, ne de benzeri kaldı. Geride dalgalanıp kabarmış bir denize benzeyen bir fetva makamı bıraktı. O makamın boynu en değerli mücevherinden oldu. Fetva makamının canlı çarşı ve pazarları işlerliğini yitirdi. Dalgalanan bayrakları kıpırdamaz oldu. Onu hakkıyla elde edecek, tüm güçlükleriyle yüklenecek birini bulamadı. Kabule layık bir şekilde ne de güzel denilmiştir: Ayın kıymeti ancak battıktan sonra bilinir!

O (Allah rahmet eylesin),[1] fazilet ve irfanın hörgücüne, tepesine binenlerden idi. Ayrıcalık sırası, dünyanın hem doğusunda hem batısında, her yerde ona verildi. Erdem meydanında eşi benzeri yoktu. Hiç kimse onu geçemedi ve bu alanda hiç kimse de ona komşu olamadı. Tanım ve tahditin göğsü, onu ihata edemeyip dar geldi. O, güreş tuttuğu her kişiyi yere serdi. Karar verip de yapamadığı, kestirip atamadığı bir şey yoktu. Onun bir benzeri yoktu. Ona inatla karşı çıkan, itiraz eden ve onu oyuna getirebilecek kimse kalmadı. Öğrencilerini ve sevdiklerini yüksek makamlara ve üstün mertebelere ulaştırdı. Sözü zayi edilmez biriydi. Hiç kimse onun meramını göz ardı edemezdi. Eğer sarsılmaz, yüce dağların taşınmasından söz etse, sözünü haklı çıkarma adına bunu bile **[76a]** yerine getirirdi. Çağın bineğini gözüne kestirseydi, o binek dizginlerini ona teslim ederdi. İzahına kelimelerin yetmeyeceği kadar çok senâ, ikbal, şeref ve üstünlük elde etti.[2] Dersler, fetvalar ve diğer çalışmalar, daha önemli ve sağlam işlerden olan eser yazımı için onu, başının sakin kalmasından alıkoydu. Bununla birlikte o, yakaladığı fırsatları değerlendirip tefsir-i şerif yazmaya sarf etti. O eserde, zihinlerin ulaşamadığı ve kulakların duymadığı hususlar ortaya çıkarttı. "Eskiler, yeniler için ne kadar da çok şey bıraktı." atasözünü doğru çıkardı. Ebüssuûd Efendi ona *İrşâdü'l-Akli's-Selîm ilâ Mezâya'l-Kitâbi'l-Kerîm* ismini koydu. Yazarken Sâd sûresine vardığında Sultan[3] Süleyman Han, eseri merakla beklediğini ifade edip artık bitirip kendisine sunmasını istedi.

1 94b K
2 95a L
3 95a K

بيت

سُبحان من لم يزل عليا ليس له في العُلُوّ ثاني
قضى على خلقه المنايا فكلّ حيّ سواهُ فاني

ولمّا تقلّص ظلّه وكان ظليلًا لم يترك بعده مثيلًا وعديلًا، وترك الإفتاء وقد اضطرب بحره وعري من غرر الفرائد نحره، وتعطّلت أسواقه النافقة وسكنت راياته الخافقة، ولم يجد من يأخُذهُ بحقّه ويتحمّل بشقه، ونعما قيل حريّا بالقبُول لا يعلم قدر البدر إلّا بعد الأفول.

كان (رحمه الله) من الّذين[1] قعدوا من الفضائل والمعارف على سنامها وغاربها، وضربت له نوبة الإمتياز في مشارق الأرض ومغاربها، تفرّد في ميدان فضله، فلم يجاره أحد وضاقت عن إحاطته صُدُور الحصر والحد، ما صارع أحدًا إلا صرعه، وما صمّم شيأ إلّا قطعه، انقطع عن القرين ولم يبق من يعانده يُعارضهُ ويكايده. وقد وصل تلاميذه وأصحابه إلى المناصب السميّة والمراتب السّنيّة، فكان لا يضيع منه كلام ولا يفوت له مرام، ولو تكلّم في نقل الجبال الراسيات والأطواد الشامخات لأَبرّ [٧٦أ] كلامه، ولو قصد إلى راحلة الدّهر لألقت لديه زمامه، وحصل له من المجد والإقبال والشرف والإفضال ما لا يُمكن شرحه بالمقال[2]. وقد عاقه الدّرس والفتوى والاشتغال بما هو أهمّ وأقوى عن التفرّغ للتصنيف، سوى أنّه اختلس فرصًا وصرفها إلى التّفسير الشريف. وقد أتى فيه بما لم تسمح به الأذهان، ولم يقرع به الآذان، فصدّق المثل السائر «كم ترك الأوّل للآخر» وسماهُ ب «إرشاد العقل السّليم إلى مزايا الكتاب الكريم». ولمّا وصل منه إلى آخر سُورة ص ورد التقاضي من طرف السُّلطان[3] سُليمان خان،

١ ٩٤ب ق
٢ ٩٥أ ل
٣ ٩٥أ ق

Bunun üzerine durmak ve Sultan'ı bekletmek mümkün olmadı. Mevcut olan müsveddeleri temize çekip damadı Mâlûlzâde ismiyle bilinen Mehmed Efendi eliyle, tüm güzellik ve yücelikleri kendisinde toplayan Bâbıâli'ye gönderdi. Sultan, onu hüsnükabulle karşıladı. Ona pek çok iyiliklerde bulundu. Onun vazife ücretini her bir gün için beş yüz akçeye kadar çıkarttı. Ebüssuûd Efendi'nin tefsirinin tamamlanma tarihi ile ilgili olarak Münşî mahlasıyla bilinen Mehmed Efendi şu manzumeyi söyledi:

Şiir

Belâgat[1] tahtının sultanı
Allah onu sağlam[2] bir talih ile kuşatsın

Bugün bize tefsirini gösterdi
Bütün mahir ustalar onu öptüler

O, dalgaları coşkun bir ilim denizidir
Bütün başarılı zeki kişileri geride bırakmıştır[3]

Nasıl övülebilir ki? Apaçık bir sihirdir o
Tüm usta edebiyatçıları[4] dehşete düşüren[5]

Zira o [tefsir], dinin temelini[6] içermiştir
[Sultan] ona hediyesini tastamam[7] vermiştir

Her daim sultana dayanak olsun ve onunla ilgilensin
Dalâlete sapmış her zalimin kökünü kazısın[8]

Ey Münşî! O tefsirin tarihini söyle
"Mucize Kelâm'ın tefsiri ortaya çıktı"

Bundan sonra tefsiri düzgün bir şekilde tanzim ederek tamamlamayı başardı. Tamamlandıktan sonra ikinci defa Sultan'a gönderdi. Sultan bol bol lutuf ve ihsanla mukabelede bulundu. Vazife ücretini kendisine takdir ettiği asıl maaştan hariç **[76b]** yüz akçe daha arttırdı. Sadrazam Rüstem Paşa'nın hizmetçilerinden Hasan Beg Efendi'yle dostluk kurunca Hasan Beg'e *Keşşâf*'tan Fetih sûresinin başından dersler okudu.[9]

1 L: fazilet
2 Bu beyit M nüshasında bulunmamaktadır.
3 Bu beyit L nüshasında bulunmamaktadır.
4 K: edebiyatçıları büyüleyen
5 Bu beyit L nüshasında bulunmamaktadır.
6 K: ümmetin önderini
7 Bu beyit L nüshasında bulunmamaktadır.
8 Bu beyit L nüshasında bulunmamaktadır.
9 95b K

وظهر كمال الرّغبة والانتظار، فلم يُمكن التّوقُّف والقرار، فبيّض الموجُود وأرسله إلى الباب العالي، جامع أشتات المحاسن والمعالي، لصهره المولى محمّد المشتهر بابن المعلُول، فقابله السُّلطان بحسن القبُول، وأنعم عليه بما أنعم، وزاد في وظيفته حتى صار له كلّ يوم خمسمائة درهم، وقال في تاريخه محمّد المشتهر بالمنشي:

٥ شعر

إنّ سُلطان سرير اللسن[١] حفه الله بسعد راكز[٢]

أبرز اليوم لنا تفسيره باسه كل أريب رائز

بحر علم زاخر أمواجه قد علت كلّ لبيب فائز[٣]

كيف يُطرى وجلايا سحر دهشت[٤] كلّ أديب راجز[٥]

١٠ إذ وعى ذاك ركن الدين[٦] قد حباه بحباء ناجز[٧]

دام للملك عمادًا يعتني شاطبًا كلّ غويّ ناخز[٨]

المنشيء قل تاريخه باح تفسير كلام معجز

وبعد ذلك تيسّر له الختام ودرّسه بالكمال والتمام، وقد أرسله إلى السُّلطان ثانيًا بعد إتمامه، فقابله السُّلطان بمزيد لطفه وإنعامه، وزاد في وظيفته مائة أخرى ١٥ سوى [٧٦ب] ما قدّر له وأجرى، ولما ارتبط به المولى حسن بك وهو من خدّام الوزير الأعظم رستم پاشا، قرأ عليه دروسًا من الكشّاف من أوّل سُورة الفتح[٩]،

١ ل: الفضل.
٢ هذا البيت مفقود في نسخة م.
٣ هذا البيت مفقود في نسخة ل.
٤ ق: وجلاياه لقد سحّرت.
٥ هذا البيت مفقود في نسخة ل.
٦ ق: إمام الأمّة.
٧ هذا البيت مفقود في نسخة ل.
٨ هذا البيت مفقود في نسخة ل.
٩ ٩٥ب ق

Bunun üzerine o,[1] (Allah rahmet eylesin) adı geçen *Keşşâf*'a uydurma hikâyeleri az, kıymeti çok hâşiyeler yazdı. O zaman merhum Ebüssuûd Efendi kazasker idi ve sefere çıkmak gerekince sultana iştirak ediyordu. Şehirden şehre taşınarak Belgrad kalesine geldiler. Onunla Çivizâde ismiyle bilinen Mehmed Efendi arasında, o bölgede teamülün câri ve yaygın olduğu nakit paranın vakfedilmesi konusunda cevaz vermesi nedeniyle ihtilaf çıkınca, bu hususun cevazını ayrıntılı bir şekilde ele aldığı bir risâle yazdı. Risâlesinde menkulün vakfedilmesine delâlet eden delillere ve nakillere, özellikle de ileri gelen şahıslar arasında yapılan uygulamaya yer vermiştir.

Ebüssuûd Efendi'nin (Allah rahmet eylesin) *el-İnâye*'ye *el-Hidâye*'nin "Kitâbu'l-Bey'"inin başından itibaren bir hâşiyesi vardır. Bu hâşiye birkaç forma ve sayfalardan oluşmaktadır. Pek çok mâninin[2] olması ve her taraftan devamlı fetva taleplerinin gelmesi onun daha çok eser vermesini engellemiştir.

Ebüssuûd Efendi (Allah rahmet eylesin), uzun boylu, seyrek sakallı idi. Yeme içmede ve kıyafette abartıya kaçmazdı. Bununla beraber onda bir çeşit güzel sözlerle kandırma, insanların yüzüne gülmeye önem verme, hükümette ve liderlik makamlarında bulunanlara karşı bir ilgi gösterme ve yumuşak davranma özellikleri vardı. O (Allah rahmet eylesin), büyük bir azamet ve ağırlık sahibi idi. Önemli şahsiyetler onun meclisindeyken güçlükle ona hitap etmeye, onunla konuşmaya girişebiliyordu. Takrirleri kapsamlı,[3] yazıları akıcı ve kolay anlaşılır idi. Kelimelerinden inciler toplanırdı. Verdiği hükümlerden mücevherler saçılırdı. Düz yazı yazdığında onun engin bir deniz olduğunu anlarsın. Şiir yazdığında ise, beyânın göğsüne muhteşem incileri kolye olarak takardı.

Ebüssuûd Efendi (Allah rahmet eylesin), hükümdar ve vezirlerin vakıfları hakkında metinler yazdı.[4] Bununla kendisinden öncekileri geride bıraktı ve **[77a]** kıdemin derinliğinin en uç sınırında olduğuna delâlet eden bir eser ortaya koydu.

1 95b L
2 L: kabulün
3 96a K
4 96a L

فكتب[1] (رحمه الله) حواشي على الكتاب المزبُور مع قلّة الأسفار وكثرة الإسفار، حيثُ كان المرحوم يومئذٍ قاضيًا بالعسكر، فخرج مع السُّلطان فيمن حضر السّفر، فتقلّبوا في البلاد، ونازلوا قلعة بلغراد. ولمّا وقع الخلاف بينه وبين المولى محمّد المشتهر بچوي زاده في جواز وقف النُّقُود الّذي شاع في هذه الديار، وجرى عليه التّعامُل في تلك الأقطار، كتب (رحمه الله) رسالة يُحقّق فيها جوازه، وأكثر من الدّلائل والنقول الدّالّة مُطلقًا على جواز وقف المنقُول، خصوصًا إذا جرى عليه التّعامُل سيّما من الفحول.

وله (رحمه الله) حاشية على العناية من أوّل كتاب البيع من الهداية، تسعها عدّة من الكراريس والأوراق. وقد منع الزّيادة كثرة القُيُود[2] وتواتر الفتوى من الآفاق.

وكان (رحمه الله) طويل القدّ، خفيف العارضين، غير متكلّف في الطّعام واللباس، غير أنّ فيه نوع مداهنة واكتراث بمداراة النّاس، وفيه الميل الزّائد والنعومة إلى أرباب الرياسة والحكومة. وكان (رحمه الله) ذا مهابة عظيمة وتؤدة جسيمة، قلّما يقع في مجالسه للعظام المُبادرة بالخطاب والكلام، وكان واسع التّقرير[3] سائغ التّحرير، يلتقط الدّرّ من كلمه ويتناثر الجواهر من حكمه، إذا نثر تراهُ بحرًا زاخرًا، وإذا نظم قلّد جيد البيان درًا فاخرًا.

وكتب (رحمه الله) صورًا يتعلّق بأوقاف المُلُوك والوزراء[4]، وقد أربى فيها على من تقدّم وأتى [٧٧أ] بما يدلّ على غاية رسوخ القدم.

---

١ ٩٥ب ل
٢ ل: الْقبول.
٣ ٩٦أ ق
٤ ٩٦أ ل

Onun ilim dalgalarının sahile attığı parlak incilerinden bazıları, yazıp bazı dostlarına gönderdiği şu risâlesinde geçmektedir. Merhum şöyle demiştir:

Kulların hâline gelince, güzel yüzünüz gözden kaybolup ayrılık kargaları öttüğünden, göç için binekler hazırlanıp aramızdaki ipler koptuğundan beri, ayrı düşmenin ve mesafenin verdiği elemler, sevgi ve özlemin verdiği sıkıntılar, vecd ve susuzluğun yakıcı ateşi usta bir yazarın ifade gücünün dışındadır ve bunları sadece Âlim ve Habîr olan Allah bilebilir.

Bu da o eserdendir:

Ey uzakta olup yeri kalbimde olan kişi!
Nasıl uzaklaşırsın ve nereye gidiyorsun?

Yüklerin yolculuk için sıkıca bağlandı
Allah seninle olsun, her nereye gidersen

Vecd hâlim, aşkım gerçekten senin içindir
Aşkın hakiki olanı da var mecâzî olanı da

Selim zevklerin, hayâ[1] içindeki güzel lezzetlerden zevk aldığı[2] manzumeleri vardır. Onlardan biri, ustaların binâsının sağlamlığına delâlet ettikleri, âlimlerin şerhleri ve izahlarıyla[3] zenginleştirdikleri[4] *Kasîde-i Mîmiyye*'sidir. Erdemli ve asil âlim Ebüssuûd Efendi, burada bu konunun öncüsü Ebü'l-Alâ el-Maarrî'nin *Mîmiyye*'sine muâraza etmiştir. Buna delil olması açısından ondan bazı beyitleri burada zikrettim:

Süleymâ'dan sonra bir arzu ve istek var mıdır?
Onun sevgisinden başka bir kara sevda ve aşk var mıdır?

Onun koruluğunun üstünde bir sığınak ve korunak var mıdır?
Bulunduğu zirvelerin altında bir mevki ve makam var mıdır?

Heyhat! Onun kapısından başka bir kapıya
Bineklerin dizginleri çekilir ya da kemerler bağlanır mı?

En büyük amaç odur. Ona ulaşamazsam eğer
Dünyanın bütün nimetleri bana haram olsun[5]

1 M, L: iç dünyasının
2 K: helâl sayan
3 96b K
4 M, L: gözettikleri
5 96b L

ومن زواهر دُرر عبابه ما كتبه في رسالة أرسلها إلى بعض أحبابه، قال (رحمه الله):

وأمّا حال العباد من آلام النأي والبعاد، وما دهمه من تباريح الشوق والغرام، واعتراه من لواعج الوجد والأوام، مذ غابت طلعتكم عن العين، ونعب بيننا غراب البين، وزمت الركاب للرحال، وانبت من بيننا حبل الاتّصال، فلا يُحيط بها نطاق النحرير ولا يعلمه إلا العليم الخبير.

وله فيها

يا بائنًا ومحله بفؤادي كيف البعاد وأينما تنفاز
زمَّت ركابك للرحيل بدولة الله جارك حيثُما تجتاز
وجدي وشوقي إليك حقيقة والشوق منه حقيقة ومجاز

وله من المنظوم ما يستحلى[1] الأذواق السليمة بلذائذ حياء[2] الكريمة، ومنها قصيدته الميمية الّتي شهد الأساطين برصانة بنيانها، وأغنى[3] الأفاضل[4] بشرحها وبيانها، وقد عارض في ميمية الفاضل السّري إمام هذا الشّأن أبي العلاء المعري، وقد أثبتُّ منها بعض أبياته ليكُون من آياته:

أبعد سليمى مطلب ومرام وغير هواها لوعة وغرام
وفوق حماها ملجأ ومثابة ودون ذراها موقف ومقام
وهيهات أن يثنى إلى غير بابها عنان المطايا أو يشدّ حزام
هي الغاية القصوى فإن فات نيلها فكلّ مني الدُّنيا عليّ حرام[5]

١ ق: يستحل.
٢ م ، ل: جناه.
٣ م ، ل: واعتنى.
٤ ٩٦ب ق
٥ ٩٦ب ل

Gönül unuttu onu, uzaklaşmasına razı oldu artık
Tıpkı sütten kesilen bebeğin unutması gibi

Bir âşık ki zaman ona rüşd çağının tesellisini içirdi
Ve böylece kalbinde ona karşı bir sevda kalmadı

5 *İçinde daldıktan sonra dalâlet mahmurluğunda uyandı*
Böylece kâse ile kadeh ondan uzaklaştı **[77b]**

Gönül sayfamdan mevki makam nakışlarını sildim
Şimdi artık hiç azarlanmamış gibi oldu

Övünme masallarını unuttum; onlar sanki
10 *Uykunun yok ettiği gece sohbetleri gibi oldu*

Zamanın sıkıntıları ve zilletiyle arkadaş oldum
Ey dünyanın izzeti! Haydi sana uğurlar olsun!

Daha ne kadar onun ıssızlığına ve nazına katlanacağım?
Ondan bıkma ve rahatlama zamanı gelmeyecek mi?

15 *İhtiyarlık zamanında ayrılık vaktinin geldiğini haber verdi*
Siyah saçları ziyaret etti ve birden beyaza döndü

Zayıflığın öncü birlikleri gücümü kuvvetimi yağmaladı
Mizaç meydanını siyah toz duman kapladı

Ne artık o, güzellik burcunda oturuyor
20 *Ne de ben eğlence peşinde koşar durumdayım*

Sevda devesi onun peşinden koşmaktan bitkin düştü
Öyleki devenin sırtı ve hörgücü yok olup gitti

Yine bu kasidede şunları söylemektedir:[1]

Nice dostluklar vardır ki sadece zorluk çıkarır
25 *Nice sözler vardır ki kalplerde yara bırakır*

Mutluluk dönemleri gelip geçti
Her zamanın bir nihâyeti vardır

Ne de çabuk geçti keşke devam etseydi
Fakat mutlu anlar sürekli değildir

1 97a K

سلا النّفس عنها واطمأنت بنأيها سلو رضيع قد عراه فطام
وصب سقاهُ الدّهر سلوان رشده فأمسى وما للقلب منه هيام
صحا عن سلاف الغي بعد انهماكه عليه فبان الكأس عنه وجام [٧٧ب]
محوت نقوش الجاه عن لوح خاطري فأضحى كأن لم يجر فيه ملام
٥ نسيت أساطير الفخار كأنّها حديث ليال قد محاه نيام
أنست بلأواء الزّمان وذلّه فيا عزة الدُّنيا عليك سلام
إلى كم أعاني تيهها ودلالها ألم يأن عنها سلوة وسآم
على حين شيب قد ألم بمفرق وعاد دهام الشّعر وهو ثغام
طلائع ضعف قد أغارت على القوى وثار بميدان المزاج قتام
١٠ فلا هي في برج الجمال مُقيمة ولا أنا في عهد المجون مدام
وعادت قلُوص العزم عنها كليلة وقد جب منها غارب وسنام

وفيها يقول[١]:

فكم عشرة ما أورثت غير عسرة وربّ كلام في القُلُوب كلام
لقد تمّ أزمان المسرات وانقضت لكل زمان غاية وتمام
١٥ فسرعان ما مرّت وولّت وليتها تدوم ولكن ما لهنّ دوام

١ ٩٧أ ق

Mutlu geçen zamanlar bir saat gibidir
Kötülük içinde geçen bir an, yıl gibidir

Kedere helâl olsun! Zira beni bırakmadı
Hayatım boyunca, tasalarım zehir gibi

Görüyorum ki Nûh'un ömrü her yıl bana uğruyor
Bu kadar uzun ömrün çevresinde ne Ham ne de Sâm dolaşmamıştı

Yaşadığım müddetçe hiçbir iyiliğin hakkını unutmam
Heyhat, benim yanımda hiçbir söz unutulur mu![1]

Bu zamanda insanların itiyat hâline getirdiği,
Ve grupların peşpeşe üzerinde icmâ ettikleri gibi

Tavırlar değişti ve gerdanlığın ipi çözüldü
Zamanın boynundaki inciler dağıldı

Bilgi ve hidâyete ait bayrakların ateşi söndü
Sapkınlık ateşinin koru ise güçlendi

İlmin tahtı şeffaf bir saray idi
Yücelerdeki yedi kubbeye erişiyordu

Karganın ulaşamayacağı kadar yüksek ve sağlamdı
Elde edilemeyecek kadar korunmuş ve yüceydi

Öyle yüksek ve ileri bir şerefe sahipti ki
Olayların elleri ulaşıp o şerefi çalamazdı

Sonra ölüm rüzgârları eteklerini onun üzerine çekti
Ve o sarayın tahtları, sonrada payandaları yere serildi **[78a]**

Kasırgalar onun güzelliğinin eserlerini yok etti
Ondan ne bir iz ne de bir nişan kaldı

O sarayın ehli düşkünlük yurduna sürüldü
Tıpkı bir esir götürülür gibi, hâlâ da işkence altında

Söylenen her söz ilim ve hikmet değildir
Her demir parçası bir kılıç değildir

Zamanın, insanların başına ördüğü dönüp duran işleri vardır,
Bolluk ve darlık, sağlık ve hastalık

1 97a L

دهور تقضت بالمسرة ساعة وآن تولى بالمساءة عام

فللّه در الغم حيثُ أمدّني بطول حياة والغموم سمام

أرى عمر نوح كل عام يمرّ بي وما حام حام حول ذاك وسام

فما عشت لا أنسى حُقُوق صنيعة وهيهات أن ينسى لدي زمام[1]

٥ كما اعتاد أبناء الزّمان وأجمعت عليه فئام إثر ذاك فئام

تبدلت الأطوار وانحلّ عقدها وبدّد من جيد الزّمان نظام

خبت نار أعلام المعارف والهدى وشبّ لنيران الضلال ضرام

وكان سرير العلم صرحًا ممرّدًا يناغي القباب السّبع وهي عظام

متينًا رفيعًا لا يطار غرابه عزيزًا منيعًا لا يكاد يرام

١٠ له شرف قد جلّ عن أن يناله غوائل أيدي الحادثات قُدّام

فجرّت عليه الرامسات ذيولها فخرّت عروش منه ثمّ دعام [٧٨أ]

محا الذاريات الهوج آيات حسنه فلم يبق منها آية ووسام

وسيق إلى دار المهانة أهله مساق أسير لا يزال يضام

فما كل قيل قيل علم وحكمة وما كل أفراد الحديد حسام

١٥ فللدهر تارات تمرّ على الورى نعيم وبؤس، صحة وسقام

---

١ ٩٧أ ل

Dünyada her şey tersi olan bir şekle bürünmüştür
İnsanlar ise bu durumun farkında değildir[1]

Şeref düşkünlük ile, düşkünlük de şeref iledir
Buna dikkat et, işte hayat böyle bir uykudur!

5 *Hayatın lezzetlerinden sakın, tatlı sularından uzak dur*
Bil ki ondan gelecek lezzetli sular, susuzluğun kendisidir

Eksikliği[2] *kemal elbisesi giydirerek gösterir*
Sanki gelinlerin başının üzerindeki duvak gibi

Dünyayı ve onun her şeyini dünya ehline bırak
10 *Ona karşı bir rağbet ve istek de olmasın*

Farzet ki işlerin yetkisi, anahtarı sende
Sen yiğit biri olarak dünya sana boyun eğmiş

Bütün dünyanın gelirini zorla ele geçirdin
İnsanların güç yetiremediğini başardın

15 *Gıpta edilecek şekilde zamanı lezzetlerle geçirdin*
Peki, bütün bunlardan sonra ölüm[3] *kesin değil mi?*

Canlılar ile ölümsüzlük arasında fark vardır
Ölümle insanlar arasında kopmaz bağ vardır

Geçmiş hükümdarların hâllerini toprağa sor
20 *Onlar ki gezegenlerin üstünde makamlara sahipti*

Huzurlarında binlerce muazzam ordu dururdu
Akıllara durgunluk veren güçlü orduları vardı

Şimdi onlar o şevketli hâlleriyle çevrelerinde hazır[4]
Güçlü ordularıyla duruyorlar mı?

25 *Piramitler sahibi Firavun'a ne oldu, kavminin hâli nicedir?*
Âd kavmi ne yaptı, Ârâmîler nerededir?

Şeddâd'ın hâli nicedir; o, [cennet gibi] bahçesinde ebedî mi?
Hâlâ yaşamaya devam ediyor mu?

1 97b K
2 M, L: yıkımı
3 97b L
4 Burada "*Aksine kendileri bunlar için yardıma hazır askerlerdir*." [Yâsîn, 36/75] âyetine telmih yapılmıştır.

تشكّل فيها كلّ شيء بشكل ما ... يعانده والنّاس عنه نيام[1]

فعزّ بهون والهوان بعزة ... تنبَّهْ فها تيك الحياة منام

وجانبْ عن اللّذّات واهجر زلالها ... وأيقِن بأنّ الرّيّ منه أوام

يرى النّقص[2] في زيّ الكمال كأنّها ... على رأس ربات الحجال عمام

٥ فدعها وما فيها هنيئًا لأهلها ... ولا يك فيها رغبة وسوام

هبّ أن مقاليد الأمور ملكتها ... ودانت لك الدُّنيا وأنت همام

جَبَيْت خراج الخافقين بسَطوة ... وفزْتَ بما لم تستطعه أنام

ومُتِّعتَ باللّذات دهرًا بغبطة ... أليْس بحتم بعد ذاك حمام[3]

فبين البرايا والخُلُود تباين ... وبين المنايا والنفوس لزام

١٠ سل الأرض عن حال المُلُوك الّتي خلت ... لهم فوق فرق الفرقدين مقام

لديهم ألوف من خميس عرمرم ... لهم شوكة تسبي النّهى وعرام

فهل هم على ما هم عليه وحولهم ... من العزّ جند محضرون[4] لهام

وما بال ذي الأوتاد ما خطب قومه ... وما صنعت عاد وأين أرام

وما شأن شدّاد وهل هو خالد ... بجنّته والعيش منه مدام

---

١ ٩٧ب ق

٢ م ، ل: النَّقْض.

٣ ٩٧ب ل

٤ فيه إشارة إلى الآية: ﴿وَهُمْ لَهُمْ جُندٌ مُّحْضَرُونَ﴾ [يس، ٧٥/٣٦].

Ölüm onları yakalayıp helâk etti
Kat kat toprağın altında toprak oldular

Kendileri efsane oldu, mülkleri toza dönüştü
Önce taçları gitti, sonra başları yok oldu

Arşın sahibi olan Allah her türlü noksanlıktan berîdir
O'nun mülkünün sonu, sınırı, başlangıcı ve nihâyeti yoktur.

Bu uzun kaside doksan beyitten fazladır. Ebüssuûd Efendi'nin insan nefsinin maddi âlemle irtibatı hakkında olan bir eseri de vardır: **[78b]**

Şiir

Ayrılık yurdundaki yaşam uzadı
Orası dertler evi, üzüntüler kuyusudur[1]

Istırap çukuru,[2] *yok oluş meydanıdır*
Felâketlerin sığınağı, hüzünler zindanıdır

Şaşarım bir garip kişiye, ayrılık atmıştır onu
Medeniyetten uzak çorak bir beldeye

Ziyaret edilen yer dostlardan uzak oldu
Aile ve vatanla bir araya gelme zamanı geçti

Kadri yüce bir topluluktandı o
Konumları da her konumun üstündeydi

Hayır, onların etrafı kesin bir şekilde sınırlanmamıştır
Hayır, süreleri zamanla asla sınırlı değildir

Gönülleri tercümana gerek olmaksızın görünür
Konuşmaları dile ihtiyaç olmaksızın gerçekleşir

Cennet bahçelerinde rahat bir şekilde
Bolluk içerisinde[3] *bir hayat sürerken*

Tenezzüh[4] *bahçesinde asalet elbiseleri içerisinde*
Mağrur bir biçimde aydınlık bir çehreyle gezinirken[5]

1 98a K
2 L, K: bayındırı
3 K -Bolluk içerisinde
4 K -Tenezzüh
5 98a L

ألمّ بهم ريب المنون فغالهم فهم تحت أطباق الرغام رغام

وأمسوا أحاديثًا[1] وأصبح ملكهم هباء وباد التّاج ثمّ وهام

فسبحان ربّ العرش ليس لملكه تناهٍ وحدّ، مبدأ وختام

وهذه قصيدة طويلة تنيف على تسعين بيتًا وله مُشيرًا إلى تعلّق النّفس الإنسانيّ
٥ بالعالم الجسمانيّ: [٧٨ب]

شعر

طال الثواء بدارة الهجران مثوى الكروب قرارة الأشجان[1]

مطمورة[2] اللأواء معترك الرّدى مأوى الخطوب غيابة الأحزان

يا حيرة لغريب ألقاه النّوى في مهمهٍ ناءٍ عن العمران

١٠ شطّ المزار عن الأخلّة وانقضى زمن اتّصال الأهل والأوطان

قد كان من ملأ علت أقدارهم ومكانهم قد فاق كلّ مكان

ما إن يحدّ جهاتهم بمحدّد كلّا ولا أوقاتهم بزمان

تبدو ضمائرهم بغير مترجم يجري تحاورهم بغير لسان

بينا يسير على بُلَهْنِيَة من[3] العيش الرغيد بروضة الرضوان[4]

١٥ يختال في حلل الكرامة زاهيًا مستنزهًا في ساحة السبحان[5]

١ ٩٨أ ق
٢ ل ، ق: معمورة
٣ ق – بلهنية من.
٤ ٩٨أ ل
٥ ق – السبحان.

Birden, aklına dahi gelmeyen bir şey başına geldi
Ve hiç hesapta olmayan bir şey göründü

Kader kalemi onun aleyhine hareket etti
Takdir edilmiş emri tastamam işletti

Birdenbire unsurların derin çukuruna battı
Sanki çukurun duvarları üzerine yığılıp helâk oldu

Evler, yücelik ve zirvelerden uzaklaştı
Alçak ve aşağı yerlere yaklaştı

Bazen uzaklaşmadığı hâlde onlardan uzaklaşır
Bazen de yaklaşmadığı hâlde onlara yaklaşır

Bir gün fıtratının gereği olarak onlara düşmanca davranır
Bir vakit Kur'ân'ın hükmü gereği onlara dostça yaklaşır

Belâ ve musibetlerden sonra onlara alıştı
Ve komşulardan oluşan insanlar ona doğru yürüdü[1]

Onun ışıkları karanlıkla karışmıştı[2]
Ateşinin alevi duman ile kararmıştı

Onun huzurunda aydınlıkları eskisi gibi görünür
Parlaklığı az, bir şimşek parıldaması gibi

Ey ne yapacağını bilmeyen kişi, daha ne zamana kadar
Alçaklık ve düşkünlük yurdunda diz çöküp kalacaksın!

Ne zamana kadar gaflet çayırlarında otlayacaksın
Daha ne zamana kadar hüsran yolunu tutacaksın![3]

Kalbin sanki bir kuşun kanatları içinde
Değişip durmakta ve devamlı sûrette çırpınmakta

İstek üstüne istek peşinde koşmaktasın
Bir evi bırakıp[4] *başka bir evde konaklıyorsun*

Eriştiğin arzular sana yetmedi mi
Vaktiyle onlar senin için imkânsız idi **[79a]**

---

1 Bu mısra L nüshasında bulunmamaktadır.
2 Bu mısra L nüshasında bulunmamaktadır.
3 98b K
4 K: Bir evi bırakıp

إذ ناله ما لم يمرّ بباله وبدا له ما ليس في الحسبان

فجرى عليه يراعة التّقدير بالأمر المُقدّر أيّما جريان

فهوى بمهواة العناصر بغتة فكأنّما يرمي به الرجوان

نأت الديار عن الأعالي والذرا وتجاورت بأسافل وأداني

٥ طورًا يفارقهم وليس مفارقًا حينًا يدانيهم وليس بدان

يومًا يعاديهم بمُوجب طبعه وقتًا يؤانسهم بحكم قرآن

فاعتادهم بعد اللتيّا والّتي وسرى إليه خليقة الجيران[١]

قد خالطت أنواره بغياهب[٢] واسودّ شعلة ناره بدُخان

تبدو شوارقها لديه كالاوّل إيماض برق فاتر اللمعان

١٠ يا حائرًا في أمره فإلي متى تجثو بدار مذلّة وهوان

حتّامَ ترتع في مراتع غفلة وإلام تسلك مسلك الخسران[٣]

فكأنّ قلبك في جناحي طائر بادي التقلّب، دائم الخفقان

ما زلت تبغي مطلبًا عن مطلب وتحلّ في مغنًى عقيب مغان[٤]

أو مَا كفَى ما قد بلغتَ من المنى قد كان ما في حيّز الإمكان [٧٩أ]

---

١ هذا المصراع مفقود في نسخة ل.
٢ هذا المصراع مفقود في نسخة ل.
٣ ٩٨ب ق
٤ ق – عقيب مغان.

Dünyada bu kadar şiddet ve hüzün varken
Zaman dizginlerini sana teslim etti

İnsanlar yücelik[1] *ve düşkünlük arasında kalmışken*
Sen kudretin yüce dağlarında[2] *yükseldin*

Yüceliğin en ileri mertebesine ulaştın
Bundan sonra erişmek istediğin bir makam kaldı mı?

Eğer bütün arzularına ulaşmış olsan da
Bil ki bunların hepsi yok olmaya mahkûmdur

Çadırlarını yık da onların sahasından göç
Tembellik yapmayı bırak, gevşekliğin zamanı değildir[3]

Sen ulvî âlemin boşluğunda dolaş
Bu cisimler daha ne kadar cisimler âleminde kalacak?

Halkıyla birlikte geçip gitmiş o eski zamanları unuttun mu?
O seçkin kişilere verdiğin sözü bozdun mu?

Feleğin pek çok tavrını ettim tecrübe
Beyâna sığmayacak kadar birçok şekilde

Felek, oğullarına karşı sürekli düşmanlık ve saldırı içindedir
İnsanlara karşı zulüm ve saldırganlık kılıcını çekmiştir

İnsanlar üzerindeki hükmü şiddetlidir
Bir cinâyet işlediğinde cinâyeti tazminatsız kalır

Yok etme ellerinin değmediği kim vardır?
Ölüm felâketinden canını kurtaran kim vardır?

Gerçek hayat güneşinin doğma zamanı gelmiştir
Hayaletlerin ve bedenlerin battığı yerden

Artık şu aldanma evinden uzaklaş
Ve bu korkulu dünyadan esenlik ülkesine kaç[4]

Orası kutsal, komşusu aziz, korunmuş ve güvenli bir yerdir[5]
Revakları yüksek, sütunları muhteşemdir

1 L: yüce
2 K -dağlarında
3 98b L
4 Bu mısra L, M nüshasında bulunmamaktadır.
5 Bu mısra L, M nüshasında bulunmamaktadır.

ألقى الزّمان إليك قياده ... مع ما به من شدّة وحران

ورقيت في صهوات[1] عزّ شامخ ... والنّاس بين معزَّز[2] ومُهان

وبلغتَ من زلفاه أقصى مبلغ ... هل بعد ذلك من مُنى وأمَان

لو أنت تملك كلّ ما قد رمته ... فاعلم بأنّ جميع ذلك فاني

٥ فوّض خيامك وارتحل من سوحهم ... ودع التواني لات حين توان[3]

سر في فضاء العالم العِلَويّ كم ... هذا الجثوم بعالم الجثمان

أنسيت أيّامًا مضين بأهلها ... ونقضت عهد أولئك الأعيان

والدّهر قد جرّبتُ من أطواره ... ما لا يحيط به نطاق بيان

حربٌ وعداوة على أبنائه ... قد سلّ سيف البغي والعدوان

١٠ ماض عليهم حكمه وإذا جنى ... ذهبت جنايته بغير ضمان

من ذا الّذي لم يلقه أيدي الردى ... من ذا الّذي ينجو من الحدثان

قد آن من شمس الحياة طُلُوعها ... من مغرب الأشباح والأبدان

فتنحّ من دار الغرُور وفرّ من ... هذى المخاوف نحو دار أمان[4]

حرم عزيز الجار محمى الحمى[5] ... سامي الرواق وشامخ الأركان

---

١ ق – صهوات.
٢ م: عز.
٣ ٩٨ب ل
٤ هذا المصراع مفقود في نسختي ل ، م.
٥ هذا المصراع مفقود في نسختي ل ، م.

Allah, bu yeri şereflendiren Hz. Muhammed'e
Günler, yıllar, çağlar süresince salât eylesin.

Bu da ona (Yüce Allah rahmet eylesin) aittir:

Hak sözdür o, aziz olsun onu söyleyen
O sözün delilleri akıl içinde vardır[1]

O dosdoğrudur, onda bir eğrilik göremezsin
Onunla mücadele edeni Allah takdis etmesin

Onun âyetleri âlemin sayfalarına yazılmıştır
Onun fasılaları mümtaz bir şekildedir

Bunlar, muteber kişiler nazarında sanki
Problemli meseleleri çözülmüş, yazılı bir kitaptır

Onda, küçük de olsa, bir zerre yok ki
İçinde ona ait alâmetler olmasın

O sanki başlıbaşına bir bayraktır
Başında meşaleler yanmaktadır

Kendisine sorulan her nükteden haber verir
Eksik bırakmaksızın, o nükteyi soran nerede? **[79b]**

Eğer duyduğun şeyleri tahkik etmek istersen
Dolaş yeryüzünde, durakları bâriz bir şekilde

Büyük sultanların yurt edindiği o ülkeleri gez
Ve durup o yerlere sorular sor[2]

Nerede o yeri planlayan ve büyük şehir yapan
Nerede oranın mimarı ve işsiz kimsesizi!

Oranın nehirlerini kim akıttı ve kim onu inşa etti
Kimin için kazıldı o şehrin kanalları

Atölyelere sor, nerede bunları kuran kişiler
Kahramanlıklara da sor, nerede bunları yapanlar

Eskiten eller içinde yıpranıp duran
İzleri silinmiş o saraylara sor

1 99a K
2 99a L

صلى الإله على مشرّفه مدى الأيّام والأحقاب والأزمان

وله (رحمه الله) تعالى:

مقالة الحقّ عزّ قائلها مركوزة في النهى دلائلها[1]

قويمة لا ترى لها عوجا لا قدّس الله من يجادلها

٥ آياتها سُطرت على صحف العالم ممتازة فواصلها

كأنّما ذاك عند معتبر رسالة حُرّرت مسائلها

ليس به ذرّة وإن صغرت إلا وفي ضمنها مخايلها

كأنّها عَلَمٌ على حدة أوقد في رأسها مشاعلها

تخبر عن كلّ نُكتة سُئلت بغير خلف فأين سائلها [٧٩ب]

١٠ إن رمت تحقيق ما سمعت فسِر في الأرض بارزة مراحلها

طُف بالبلاد الّتي تبوأها صدر المُلُوك وقف تسائلها[2]

أين الّذي اختطّها ومصّرها وأين معمارها وعاطلها

مَن شقَّ أنهارها وعمّرها ومَن له حفِرت جداولها

قل للمصانع أين صانعها وللأفاعيل أين فاعلها

١٥ وسَل قصورًا عفَت مراسِمها وظلّت أيدي البلى تراذلها

---

١ ٩٩أ ق
٢ ٩٩أ ل

Zebûr'un hükmü ve ona karşılık gelenler
Onun âyetlerini silmek için uğraştı

Sorduğun soruya cevap verir
Yaptığı işleri açıklar bir şekilde

5 *Anlatır geçmiş milletlerin hadiselerini*
Kimsenin karşı çıkmayacağı bir biçimde

Mükemmel enfes ibarelerdir onlar
Soyutlanmıştır harflerden ve ona benzeyen şeylerden

Öyle bir tarzdadır ki onları
10 *Delisi, akıllısı neredeyse bütün millet anlar*

O bunu söylüyor ve söylediğinde de haklıdır
Ondan bâtıl bir şey anlaşılmaz

Nice hükümranlıklar vardır ki tahtları, izzet ile yücelmiştir
Onları elde eden[1] *asla zelil olmaz*

15 *Ulaşılamayacak derecede yüce bir devlet*
Ve kendisini elde edenin haksızlığa uğramayacağı bir haşmet

Bütün milletler onlara boyun eğdi
Onlara ait kabileler kötülüklerinden çekinir oldu

Onların demir kargılarının vuruşlarından korkulur
20 *Görülmemiş saldırılarından çekinilir*

İktidarda ona karşı çıkacak kimse kalmadı
Yeryüzünde ona denk olacak kimse de yok

Yeryüzü minberleri onların isimleriyle şereflendi
Mahfilleri onlarla süslendi

25 *Yeryüzü onların taburlarıyla doldu*
Deniz ve sahiller o taburlara sığmaz oldu

Onların hazinelerine ve divanlarına
Toplanıp getirilir, vergileri ve hâsılatları

Onlar umutları hiç boşa çıkmayacak şekilde[2]
30 *Refah ve nimet içerisindeyken*[3]

1 K -elde edeni | 99b K
2 K -Onlar umutları hiç boşa çıkmayacak şekilde
3 99b L

وقد تصدّى لنسخ آيتها ... حكم الزبُور وما يقابلها

تجِبْكَ فيما سألت معربة ... عن الشؤون الّتي تحاولها

تروي أحاديث أمّة سلفت ... رواية لا يردّ قائلها

عبارة عبقرية عريت ... عن الحُرُوف وما يشاكلها

٥ على طراز يكاد تفهمه ... الأمّة مجنونها وعاقلها

قائلة وهي في مقالتها ... محقّة لا يظنّ باطلها

كم من مُلُوك علت أرائكها ... بعزّة لا يذلّ نائلها[١]

ودولة لا ترام شامخة ... وحشمة لا يضام واصلها

دانت لهم كلّ أمّة وغدت ... ترهب من بأسها قبائلها

١٠ يخاف بطشتها مرازبها ... يهاب سطوَتَها أماثلُها

لم يبق في الملك مَن يعارضها ... ولا على الأرض من يعادلها

تشرّفت باسمهم منابرها ... وازّيّنت منهم محافلها

امتلأ الأرض من كتائبهم ... فلم يسع بحرها وساحلها

إلى خزائنهم وسُدّتِهم ... تُجْبَى عوائدها وحاصلها

١٥ فبينما هم على بلهنية[٢] ... ونعمة لا يخيب آملها[٣]

---

١ ق – نائلها | ٩٩ب ق

٢ ق – فبينما هم على بلهنية.

٣ ٩٩ب ل

Başlarına gelenler geldi ve
Düşenin yerinden kıpırdayamayacağı bir çukura düştüler

Felâketlere uğradılar
Konakları terk edilmiş diyarlara dönüştüler **[80a]**

Gidenlerin geçemedikleri bir çöle
Yolcularının geri dönmediği bir yola dönüştüler

Bilemedim ki, [zamanın] engelleri mi onları bundan alıkoydu
Yoksa felâketler mi onları gâfil avladı

Evet, [zamanın] felâketleri onlara diz çöktürdü
Sonra bütün ağırlığıyla üzerlerine çöktü

Ne onları kurtaracak bir yardımcıları vardı
Ne de onların karşısında duracak askerleri vardı

Bundan sonra yeryüzünün bâki olacağını
Hadiselerin elinin ona müdahale etmeyeceğini sanma

Gökyüzü kubbelerinin de yüce
Binâsı sağlam ve eksiksiz kalacağını sanma

Yıldızlar kararacak
Doğan ve batan yıldızlar şaşkınlık ve tereddüt içinde

Nasıl bir felâkettir bu inen
Şüphesiz dünyanın belâları pek çoktur

Zamanın felâketleri çetindir, kötü olanı özellikle
Musibetleri sıkıntı vericidir, korkunç olanı bilhassa[1]

Kâinatta nimet olarak var olan her şey
Ya seni bırakıp gidecek ya da sen ondan ayrılacaksın

Onların süsleri sakın sizi aldatmasın[2]
Onların meşgalesi sizi iyilikten alıkoymasın

Dünya saltanatı bu şekilde elden ele geçip döner
Onu döndüren asıl sultan olan Allah, izzet sahibidir

1 100a K
2 Burada "*O aldatıcı şeytan da Allah hakkında sizi aldatmasın*." [Lokmân, 31/33] âyetine telmih yapılmıştır.

أصابهم ما أصابهُم فغدوا ... في هوّة لا يريم نازلها

نابتهم النائبات فانقلبوا ... إلى ديار خلت منازلها [٨٠أ]

مفازة لا يفوز سالكها ... طريقة لا يؤوب سابلها

لم أدر هل صدّهم صوارفها ... عن ذاك أم غالهم غوائلها

٥ بلى أناخت بهم نوائبها ... ثمّ ألمّت بهم كلاكلها

فما لهم ناصر يخلّصهم ... ولا لهم عسكر يقابلها

لا تحسب الأرض بعد باقية ... يد العجاريف لا تداخلها

ولا قباب السّماء سامية ... متينة كاملًا هياكلها

سوف يكون النُّجُوم كاسفة ... حيران طالعها وآفلها

١٠ فيا لها من ملمّة نزلت ... إن الدّنى جمة نوازلها

والدهر صعب الخطوب منكرها ... ومشكل النائبات هائلها[١]

إنّ كل ما في الوُجُود من نعم ... الا تزولك أو تزايلها

فلا يغُرّنكُم[٢] زخارفها ... فلا يصدنّكم شواغلها

سلطنةُ الدّهر هكذا دُول ... فعزّ سُلطان من يداولها

---

١ ١٠٠أ ق

٢ فيه إشارة إلى الآية: ﴿وَلَا يَغُرَّنَّكُم بِاللَّهِ الْغَرُورُ﴾ [لقمان، ٣٣/٣١].

Bu kaside altmış beyitten fazladır.

O (Allah rahmet eylesin), şöyle demiştir:

Kaside

Kimin bu yerler, sütunları yerle bir olmuş
Ve duvarları tavanlarının üzerine yıkılmış

Bütün baykuşların tüneyip öttükleri bir yere dönmüş
Orada ikâmet edenler dört bir tarafa dağılmış

Issızlık ve keder her bir tarafını kaplamış
Tıpkı kederlerin üstüste biriktiği kalpler gibi

Zamanın hadiseleri onların güzelliklerini yok etmiş
Sanki kitap sayfaları gibi, başlıkları silinmiş[1]

Ya da dünyanın bir bölgesi gibi, işi bitmiş,
Kıyameti kopmuş ve zamanı dolmuş

Çünkü dünya aynı hâl üzere devam etmez
Nazarımda dünyanın izzeti de zilleti de eşittir

Veya dünya, güzellik elbisesi eskimiş ve
Yok oluşun ellerinde elbisesinin kolları yıpranmış bir kız gibi

O genç kızın yaşıtları[2] *ölüp giden topluluklara karıştı*
Akranları da fena yurduna intikal etti

Hem zâtı hem sıfatı bilinmeyecek şekilde değişti
Zamanın ona ne kadar çirkin şeyler yaptığını görmedin mi?

Veya o yerler sanki gece sohbetleri yapanların meclisi gibiydi
Meclistekiler, sabah horozların sesiyle dağılmıştır **[80b]**

Veya o yerler sanki silinmiş ve hükmü kalkmış bir şiir beyti gibiydi
Tıpkı gölgenin [silinip] çekilip yerini aydınlığın alması gibi

Hani bir vakit onların sohbet meclislerinde
Belâgatin üstadı, Kuss'u ve Sahbân'ı olan kişi şiir okurdu

1 100a L
2 L, M: Lezzetleri

وهذه قصيدة تنيف على ستّين بيتا:

وقال (رحمه الله):

قصيدة

لِمنِ الدِّيارُ تضَعْضَعتْ أَرْكَانُهَا ... وَانْقَضَّ فوْق عرُوشِها جُدْرانُهَا

٥ أَضْحَتْ مَثابةَ كلِّ بُومٍ صادحٍ ... وتفرَّقَتْ أَيْدِي سَبا سُكّانُهَا

ولقدْ عَلاهَا وحْشةٌ وكَآبةٌ ... مِثْل القلُوبِ تَراكمَتْ أحْزانُهَا

ومحَا محَاسِنهَا الصّرُوفُ كأَنَّهَا ... صحُفُ الكِتابِ قدانْمحَى عنْوانُهَا[1]

أَوْ بُقْعةُ الدُّنْيا تنَاهَى أمْرُهَا ... قَامتْ قِيَامتُهَا وآنَ أوانُهَا

إِذْ ليْستِ الدّنْيَا تدومُ بِحالةٍ ... سِيّانِ عِنْدِي عِزُّها وهوَانُهَا

١٠ أَوْ غادَةٌ خَلُقتْ ثِيابُ جمالِهَا ... وتمزَّقتْ بِيديِّ الرّدَى أرْدانُهَا

لحِقَتْ بِحِزْبِ الغابِرِين لِذَاتُهَا[2] ... وَغدتْ إِلى دارِ البِلَى أقْرانُهَا

وتنَكَّرتْ فِي ذَاتِهَا وَصِفَاتِهَا ... أرأَيْتَ ما صَنعتْ بِها أزْمانُهَا

أَوْ محْفلٌ لِجماعةِ السُّمّارِ قدْ ... تفرّقَتْ فصَوْتُ الزّاقِيَاتِ أذانُهَا [٨٠ب]

أَوْ بَيْتُ شِعْرٍ ظلَّ منْسوخًا كمَا ... نُسِخَتْ ظِلالٌ فَاسْتنَارَ مكانُهَا

١٥ إِذْ قامَ فِي نادِي البَراعةِ منْشِدًا ... رُكْن البَلاغةِ قُسُّها سَحْبانُهَا

---

١ ١٠٠أ ل

٢ ل ، م: لذاتها

Benzeri imkânsız, eşsiz güzellikte şiirler söylerdi
Enfes güzellikte kasîdeler naklederdi

Onlar, eleştirmenlerin dizdiği incilerdir
Dersini, Lokman'ın üstlendiği hikmetli sözlerdir

Denizlerin [bahirlerin] koruduğu inciler çıkarır
Terazilerin [vezinlerin] tarttığı cevherler hikâye eder[1]

O şiirlerin sözleri, eşsiz incileri içeren sedefler gibidir
O incilerin değeri paha biçilmez

Onun nazmedilmesiyle artık insanların şiirleri yok olup gitti
Tıpkı ejderha ortaya çıktığında sihirli iplerin yok olması gibi

Tebrikler! Bu manzumelerin faziletini idrak eden akıllı kişiye
Hatta onları anlamak için zihinlerini cömertçe harcayan efendilere de

Onlar, ilerlemenin dizginlerini ellerinde tutan efendilerdir
Onlar, faziletin yarış meydanında süvaridirler

O efendiler, bereketli ve mukaddes toprakların
Dört bir tarafında, ovalarında ve tepelerinde yetiştiler

Öyle bir yer ki insanların en hayırlısına orada
Delilleri apaçık olan vahiy âyetleri indi

Ey onunla bir konum ve yücelik elde eden yer!
Ey onunla, o yer kadar izzet kazanan sakinleri!

O memleketin izlerini gören göze ne mutlu!
Ve göz kapaklarına onun toprağını sürme çeken göze[2]

Bu öğüt ve ikazlar içeren, fasih kelimelerle yazılmış manzume de ona aittir:

Her kim binâ yapacaksa, sağlam bir temel atmalı
Sağlam zemini tercih edip yüksek binâ yapmalı

O binâ şaşırtıcı, akılları büyüleyen garip bir şekilde yapılmalı
Onun merdivenleri eşsiz güzellikte, döşemeleri rengârenk olmalı

Beyitler tarzında olmalı, tebrikler o kimseye
Binâsı konusunda kafa yorup inşa ve inşad edene

1 100b K
2 100b L

يُنْشِئُ بدائع يَسْتَحِيلُ مِثْلُهَا ... يَرْوِي قَصَائِدَ عَبْقَرِيًّا شَأْنُهَا

غُرَرٌ تَعَاطَى نَظْمَهَا نُقَّادُهَا ... حِكَمٌ تولَّى دَرْسها لُقْمانُهَا

يُبْدِي لآلِئ صانهُنَّ بُحورُهَا ... يحْكِي جَواهِر زانهَا أَوْزانُهَا[1]

أَلْفاظهَا أَصْدافٌ اشْتملَتْ علَى ... دُررٍ فرائِدَ قَدْ غلَتْ أَثْمانُهَا

٥ لَقد اضْمحلَّ بِنَظْمِها نظْمُ الورى ... كحِبالِ سِحْرٍ إِذْ بدَا ثُعْبانُهَا

للهِ درُّ أَرِيبٍ أَدْركَ فَضْلَهَا ... بَلْ سادةٌ جادَتْ بِها أَذْهانُهَا

هُمْ سادةٌ مَلكوا زِمامَ تقدُّمٍ ... فِي حِلْيةٍ لِلْفَضْلِ همْ فرْسانُهَا

نشَئُوا بِأَرْضٍ بورِكتْ وتقدَّستْ ... أَرْجَاؤُها فسهُولُهَا ومِتانُهَا

أَرْضٌ بِها نزلَتْ علَى خَيْرِ الورَى ... آيَاتُ وَحْيٍ باهِرٌ بُرْهانُهَا

١٠ يَا رِفْعَةً فازَتْ بِها ومكَانَةً ... يَا عِزّةً قدْ حَازهَا قُطَّانُهَا

طُوبَى لِعيْنٍ عاينَتْ آثارَهَا ... وَتكحَّلَتْ بِغُبارِهَا أَجْفانُهَا[2]

وله بطريق التّنبيه والنصيحة هذه الكلمات الفصيحة:

ألا مَن بنى فليَبنِ ركنًا مشيّدًا ... ويرجى منيع المسك صرحًا ممرّدًا

عجيبًا غريب الصنع تسبي له النّهى ... بديع المراقي عبقريًّا منجّدًا

١٥ على طرز أبيات فللّه در من ... تصدّى لمبناها فأنشا وأنشدا

---

١ ١٠٠ ق

٢ ١٠٠ ل

O binâ, güzel bir şekilde tanzim edilmeli ve ince işçilik yapılmalı
Onunla, sıra sıra dizili Süreyya'nın gerdanıyla rekabet etmeli

Öyle yapılardır ki, gece ile gündüz onların izlerini silemez
Asırlar geçse de onlar ebedî olarak kalacaktır

Ancak taş ve çamurdan yapılmış binâlar ise
Er ya da geç dağılıp yok olacaktır

Bazı ileri gelen şahsiyetlere dua ve selâm göndermek maksadıyla yazılan bu manzume de ona aittir:

Büyük, muazzam şahsiyetlerin sülâlesinden
Ulu, seçkin kişilerin neticesi

Melik ve Allâm olan Allah'ın lutfu
Benden sana en üstün selâmlar olsun **[81a]**

Sen ki âlicenab bir bilgesin
İnsanların sığınağı; fazileti, cömertliği bol olansın[1]

Nice muazzam övünçlerin vardır
Sen onlarla bütün insanları geçtin

İzzet ve ikrâm içinde kalasın
Geceler ve gündüzler devam ettiği sürece

Gökyüzü bulutlarla kaplandığı
Ve ışık karanlığa karıştığı sürece

Ebüssuûd Efendi, Mekke şerîfinden bir mektup alınca, mükemmel bir cevap yazdı ve şu güzel şiiri koydu:

Şiir

Örtüsünün altından bir inci göründü bize
Bulutun ardından görünen bir dolunay gibi

Arapçadır o [mektup], lâkin kılık değiştirmiş
Acem ve Anadolu elbiseleriyle süslenmiş

1 101a K

على حسن تنظيم ولطف صناعة تباهي به عقد الثريا المنضدا
صنائع لا تبلي الجديدان رسمها ويبقى على مرّ العصور مخلدًا
وما بناء يبتنى من حجارة وطين سيغدو عن قريب مبددًا

وله بطريق التّحيّة والسّلام على بعض الأحبّة الكرام:

٥ سلالة الأكابر العظام نتيجة الأماجد الفخام
لطف الإله الملك العلّام عليك مني أفضل السّلام [٨١أ]
يا لك من سميدع همام كهف الأنام مفضل منعام[١]
كم لك من مفاخر جسام فُقت بها طوائف الأنام
لا زلت في عزّ وفي إكرام مدى اللّيالي ومدى الأيّام
١٠ ما احتجب السّماء بالغمام واختلط الضّياء بالظلام

ولما ورد عليه من شريف مكّة كتاب أبدع في الجواب وكتب فيه هذا الشّعر المستطاب:

شعر

وخريدة برزت لنا من خدرها كالبدر يبدُو من خلال غمام
١٥ عربيّة فتنكّرت وازّيّنت بملابس الأعجام والأروام

١ ١٠١أ ق

Bütün insanlara güzelliğini sundu
Kalplerini tamamen kazanmak için[1]

Arapların akıllarını tamamıyla esir aldı
Anadoluluların ve Acemlerin akıllarını uçurdu

O mektup, onları esir alarak kendi diyarlarına götürüyor
Aşk ve sevda zincirleriyle bağlayarak

O mektubun kapısında durabilene ne mutlu
Uğrunda yaşanacak gerçek amaç işte budur

Mektubun geldiği yerin kapısında durana ne mutlu
Gerçek amaç budur, hem de nasıl bir amaç!

İştiyakım ve teveccühüm o kapıya dönüktür
Selâmım ve iyi dileklerim o kutsal yere yöneliktir

Ah bir bilebilsem, ziyaret edebilecek miyim o yeri
Bir gün, orada çadırımı kurmuş bir şekilde

Ebüssuûd Efendi'nin, kendisine itaat edilmesi gereken yüce makama yakarış tarzında yazdığı şöyle bir manzumesi vardır:

Ey kalpleri evirip çeviren
Dertleri tasaları yok eden Allah'ım!

Ey sırları ve gaybı bilen [Allah'ım!]
Cümle musibetleri bana kolay eyle

Ebüssuûd Efendi yüce Allah'ın rahmetine intikal edince dostlarından saygın, zamanın güzidesi Seyyid Mustafa b. Seyyid Hasan Efendi güzel sûrette tertip edilmiş bir kaside yazdı. Burada o kasideden bazı beyitler sunarak Ebüssuûd Efendi hakkındaki sözleri bitireceğiz:[2]

Mersiye

Ey bütün eşyaları ve sebepleri bir araya getiren
Ey bütün mahlûkata kudretle sahip olan

Dünya, güzellikleriyle seni oyalamasın
Her şey mutlaka yok olup gidecektir

1 101a L
2 Bu cümleler ve devamındaki kaside L nüshasında bulunmamaktadır. | 101b K

عرضت على كلّ الأنام جمالها كي تستميل قُلُوبهم بتمام[1]

تسبى من العرب العقول بأسرها وتطير لبّ الرّوم والأعجام

وتقودهم آسرا نحو ديارهم بسلاسلا من لوعة وغرام

طُوبى لمن رزق الوُقُوف ببابها فهو المرام وأي أيّ مرام

٥ باب إليه تشوّقي وتوجّهي حرم إليه تحيتي وسلامي

يا ليت شعري هل أفوز بزورة يومًا وقد ضربت هُناك خيامي

وله على نمط الضراعة بباب من تجب له الطّاعة:

لاهمّ يا مُقلّب القلوب وكاشف الغموم والكروب

وعالم الأسرار والغيوب هوْن عليّ جملة الخطوب

١٠ ولما انتقل إلى رحمة الله تعالى رثاه من أصحابه المخدوم المبجّل نادرة الزّمن السّيّد مصطفى بن السّيّد حسن بقصيدة جيّدة النظام ولنختم ببعض أبياتها هذا الكلام[2]:

مرثية

يا جامع الأموال والأسباب يا مالكا للخلق بالإرهاب

لا تُلهِك الدُّنيا بحسن مثالها كلٌّ يصير إلى فنا وذهاب

١ ١٠١أ ل

٢ هذه العبارة والقصيدة التالية ساقطة من نسخة ل. | ١٠١ب ق

Nerede o kaleleriyle kendilerini büyük görenler
Kudret ve nesepleriyle zaptedilemez olanlar **[81b]**

Zaman, ölüm ile onların birliğini dağıttı
Ecel okuyla vurup kalelerinden fırlattı

Nice vakit soylu atlara bindiler
Ve nice vakit bineklerin dizginlerini ellerinde tuttular

Ey saraylarda refah içinde yaşayan kişi
Toprakta, mezarda değersiz olacağını hatırla!

Hayata güvenen nice kişi hep rahatlık umdu
Fakat ölüm onlar için kapının arkasında gizlenmiştir

Nice kişi yaşamını sonsuz kılmak için saraylar imar etti
Ne var ki bir akşam vakti ölüp gitti ve binâları harap oldu

O sözleriyle akılları büyüleyen kişi nerede
Konuşması fesahat ve güzellikte son derece

O, memleketin güneşi, önderi, lideri idi
Halkın müftüsü, bilgelerin seçkini idi

O fazilet sahibi Ebüssuûd'u[1] *kastediyorum*
İlim ehli akıllı insanların reisi idi

Kıyamet gününe kadar kabirde rehin kaldı
Onun için artık bir geri dönüş yok

O, sonsuzluk denizine dalıp gitti
Ve dostların gönlünde hasret ateşi tutuştu

Dostların hepsini ardında bıraktı gitti
Kuşluk vaktinde bulutların arkasına gizlenen bir güneş gibi

Onun ölümüyle kayalar ağladı
Pınarlar onun için yükseklerden ve derelerden sel olup aktı

Onu kaybetmekten dolayı gökyüzü meteorları alevlendi
Bulutlar hiç durmadan gözyaşı akıttı

Gök gürültüsü, üzüntüden dolayı[2] *içi ızdırap dolu*
Şimşek bu yüzden yakıcı bir alevle yanıp tutuştu

1 M: Ebüssuûd fâzıl
2 M: teselli için

أين الّذين ترفّعُوا بحصونهم وتمنعّوا بالملك والأنساب [٢٨١]

الدّهر بدّد بالمنيّة شملهم ورماهُم منها بسهم مصاب

يا طالما ركبُوا الجياد وطالما سارت لديهم قادة الركاب

يا من تسنّم بالقصور بعيشة أذكر هوانك في الثرى وتراب

٥ كم واثق بالدهر يأمل راحة والموت مستتر له بالباب

كم عامر قصرًا ليخلد عيشه أمسى قتيلًا والبناء بخراب

أين الّذي يسبي النهى بكلامه وقد انتهى في الحسن والإعراب

شمس البلاد وصدرها ورئيسها مفتي الأنام وواحد الأقطاب

أعني بذاك أبو السُّعُود الفاضلا[١] ورئيس أهل العلم والألباب

١٠ أمسى رهينًا في القُبُور إلى القيام وما له من عودة وإياب

قد خاض في بحر البقاء وشبّ نيران الجوى في مهجة الأحباب

نبذ الجميع وراءه فكأنّهُ شمس توارت في الضُّحى بسحاب

بكت الصخور بموته فلأجله جرت العُيُون من العُلا وشعاب

ولفقده شُهب السّماء تلهّبت نارًا ودمع السّحب في تسكاب

١٥ والرعد مُضطرب الحشا تأسّفًا[٢] والبرق من ذا في لظى ولهاب

---

١ م: الفاضلا أبو السُّعُود.
٢ م: تأسّيا.

Geceler kara elbiseler giydi yıldızlar ise
Uykusunu kaybetti gözkapakları kapanmaz oldu

Şüphesiz ki sen şeraitin denizi idin ki hâlâ öylesin
Bize inci gibi, hârika sözler söylerdin[1]

5 *İlim ancak senin hakikat adına sahip olduğun şeydir*
Senin dışındakilerin sahip oldukları ilimler ise çöldeki bir serap[2]

O, çok değerlidir, asildir; kıymeti üstündür
Kitaplar bile onu tarif etmeye güç yetiremez

O işte şu parlak güneştir ki onun ışığı ile
10 *Dolunaylar batmış, bütün akan yıldızlar yok olmuştur*

Nice kez bize, sözlerinin semasında
Doğruluk ufuğunun zirvesindeki hidâyet yıldızını gösterdi

Yemin ederim ki şayet onun sözleri güzel koku sürünselerdi
Güzel kızların gönülleri miskten tiksinir ve yüzçevirirdi

15 *Ey onun hayatını ve varlığını kaybetmekle*
Fazilet sarayları harabeye dönen kişi

Şerefli [Peygamber'e] komşu oldun
Onun komşusu cennette, nimetler ve içecekler içinde **[82a]**

Kim hidâyet yollarını gösterecek, insanlar hata ettiklerinde
20 *Karanlıklar içinde zorlukla tutunduklarında*

Onun gibi birinin gelmesi ne uzak! Devirler geçse de
Asırlar boyu felekler dönüp dursa da

Umulur ki o, insanlara hizmet ettiği kadar
Allah'ın katında güzel karşılanıp yüksek mertebede olur

25 *Ya Rabb! Cennette onun ruhunu*
Saadetle, cömertlikle ve mükâfatla hoşnut et

1 102a K
2 M: toprak

والليل قد لبس السواد ونجمه فقد الهجوع مسهر الأهداب

قد كنت بحرًا للشريعة لم تزل تُلقى لنا دُرَّ الكلام عُجاب[1]

ما العلم إلّا ما حويت حقيقة وعلوم غيرك في الفلا كسراب[2]

ذا ماجد قدرًا جلالة قدره لا يُستطاع بيانها بكتاب

٥ هذا هو الشّمس المُنير بنوره خسف البدور وزال كلّ شهاب

كم قد أرانا من سماء كلامه نجم الهدى في أوج أفق صواب

إنّي لأقسم لو تعبّق لفظه أنفت صدور الغانيات أناب

يا من بفقد حياته ووجوده أمست قُصُور الفضل شرّ يباب

أمسيت جارًا للكريم وجاره في جنّة ومكارم وشراب [٨٢أ]

١٠ من للورى إن أخطئوا سبل الهدى وتشبّثوا في غيهب بصعاب

هيهات للأفلاك يأتي مثله ولو أنها دارت مدى الأحقاب

يُرجى له عند الإله بطول ما خدَم الورى زُلفى وحُسن مآب

يا ربّ! روّح روحَه بسعادة وكرامة في جنّة وثواب

---

١ ١٠٢أ ق

٢ م: كتراب.

[Sultan Selim Han İbn Sultan Süleyman Han]

Bu, Sultan Selim Han İbn Sultan Süleyman Han'ın saltanatı döneminde gerçekleşen gözde âlimlerin vefeyâtlarının sonuncusudur.

Sultan Selim Han'ın muhteşem saltanatı, parlak hüküm devri 982 senesi Ramazan ayının başlarında sona erdi. Tahta oturması 974 senesi Rebîülevvel ayının ilk günlerinde gerçekleşti. Onun hakkında ayrıntılı bilgiler verdiğimiz,[1] *Nâdiretü'z-Zemen fî Târîhi'l-Yemen* adını taşıyan kitabımıza[2] göre Sultan Selim zamanında Yemen beldelerinde[3] Osmanlılar ve Araplar arasındaki savaşlar ve karışıklıklar sona erdi. O bölgelerdeki işlerin dizginleri onun eline verildi, anahtarları ona teslim edildi. Oradaki reisler[4] onun gücünü kabul ettiler. Eşraf,[5] onun azametinin otağında iradesine boyun eğdiler.

Sultan Selim Han, Kıbrıs adasını fethetmeyi istedi. Bunun için adaya asker gönderdi. Askerlerin idaresini Dördüncü Veziri Mustafa Paşa'ya[6] verdi. Müslümanlar, askerlere destek verip yardım ettiler. Kâfirler yardımsız kaldı. Bu yüzden ölüm ve esaret kapanına düştüler. O diyar, yağma ve el koyma ile dolup taştı. Bölgenin her tarafı namaz, zekât, oruç gibi İslâm alâmetleriyle süslendi. Denizden ve karadan batı memleketlerinin en uzağına kadar savaş için asker gönderdi. Gemiler, elbiseleri demirden, kalpleri kayadan adamlarla doldu. Bu adamlar mel'un kâfirlerin tepesine ani bir felâket gibi indiler. Tunus şehri için mücadele edip birkaç günde, güç kullanarak onu fethettiler. Kâfirlerin elinden kurtardılar. **[82b]** Oradaki şirret zorbaları söküp attılar. Halku'l-vâd ismiyle bilinen, o diyarda eşi benzeri bulunmayan kaleyi ele geçirdiler. Bu kale kâfirlerin en sağlam sığınağı; o[7] beldenin en güzel şekilde inşa edilmiş kalelerinden biri idi. Bir bakireydi ve itibarlı hükümdarlardan biri onunla nişanlanmak istediğinde, onu reddedip geri çevirirdi.

1 K: işaret edilen
2 K: kitaba
3 L -beldelerinde
4 M: sözler
5 102b K
6 101b L
7 L: şu

هذا آخر ما وقع من وفيات أولئك الأعيان في دولة السُّلطان سليم خان ابن السُّلطان سُليمان.

وقد انقضت أيّام دولته الباهرة وأعوام غرّته الزاهرة في أوائل رمضان من شهور سنة اثنتين وثمانين وتسعمائة. وقد وقع جُلُوسه على سرير الملك في أوائل ربيع الأوّل سنة أربع وسبعين وتسعمائة، وفي أيّامه انقطعت الحروب والفتن بين العرب والروم في بلاد[١] اليمن، وسلّم زمامها إليه وألقيت مقاليدها لديه، ودانت الأقيال[٢] بسطوته وخضعت الأشراف[٣] عند سرادقات هيبته، على ما أتينا[٤] عليه مفصّلًا في كتابنا[٥] المُسمّى ب»نادرة الزّمن في تاريخ اليمن«.

وقد رام فتح جزيرة قبرس فأنفذ إليه جيشًا، وأمر عليهم وزيره الرّابع مصطفى پاشا[٦]، فقرن المُسلمُون بميامن التأييد والنصر، وانخذل الكفّار فوقعوا في شراك القتل والأسر، وملئت هذه الدّار بالنهب والغارة، وزيّنت أكنافها بشعائر الإسلام من الصّلاة والزّكاة والصّيام. وقد أرسل بحريّة وبريّة للحرب إلى أقصى ممالك الغرب، فشُحِنت السّفن برجال لباسُهم حديد وقُلُوبهم جلاميد، فنزلوا كالقضاء المبرم على رُؤُوس الكفرة اللّئام، ونازلوا مدينة تونس وفتحوها عنوة في عدّة أيام، واستخلصوها من يد الكفّار [٨٢ب] واستأصلوا من بها من الفجرة الشرار، واستولوا على القلعة الموسومة بحلق الواد التي لم يخلق مثلها في البلاد، وكانت من أحصن معاقل الكفّار وأحسن ما بني من القلاع المتان في هذه[٧] الديار. عذراء ما خطبها أحد من المُلُوك ذوي الجدود إلّا وقابلته بالردود والصدود،

١ ل – بلَاد.
٢ م: الأقوال.
٣ ١٠٢ب ق
٤ ق: أشار.
٥ ق: كتابه.
٦ ١٠١ب ل
٧ ل: تلك.

Müslümanlar kınından çekilmiş kılıçlarla onu istediler ve Yüce Allah'ın kudretiyle, ona ulaşıp girebildiler. Zafer elde edince hep birlikte orayı harap ettiler. Sadece baykuş ve kargaların kalabileceği[1] bir yere çevirdiler. Sonuç olarak Sultan Selim Han (Allah rahmet eylesin), sahip olduğu başarı ve
5 övünçlerle, şairin söylediği şu şiire konu olmuştur:

Beyit[2]

O mukim olduğu hâlde devasa işleri her yere ulaştı
Sanki ulu tarafı, alçak tarafından işlenip düzenleniyordu

En sonunda ölüm onu kabre götürene kadar Sultan Selim Han, bizzat
10 kendisi hiçbir savaşa girişmedi. Onun (Allah rahmet eylesin) Lisargos olarak bilinen hastalıktan öldüğü söylenir. Reîsületıbbâ Garseddin Efendi bu hastalığı bilemedi. Sultan'ın rahatsızlığını sersam hastalığı zannetti ve ona göre tedavi etti. Ancak tedavisi hastalığını azdırdı,[3] rahatsızlığın belirtilerini şiddetlendirdi. Hekimin, tabibin ona bir faydası dokunmadı. Çünkü bu,
15 her şeyi bilen, aziz Allah'ın takdiri idi.

O (Allah rahmet eylesin), güzellerle sohbete tutkundu.[4] Onlarla sabah akşam eğlenmeye düşkündü. Oyuna ve eğlenceye dalmıştı, sarhoşluğu ayıklığa tercih ediyordu. Şarap içmeye müptelâ olmuştu. Kadehlerle keyif buluyordu. Sanki ona söylenen şu sözle amel ediyor ve ona güvenip itimat ediyordu:

20

Beyit

Yanakların çiçekleri ile kızılın parlaklığı birbirine karışmış
Bahçelerin çiçeklerine içiyorum

Dertleri unutturan ve tâ derinlerde gizlenip duran
Şevki harekete geçiren bir kahveden [içiyorum]

---

1 103a K
2 L: Şiir
3 102a L
4 L -O (Allah rahmet eylesin), güzellerle sohbete tutkundu.

فأسهرها المُسلمُون كل سيف مسلول حتّى تيسّر لهم بحول الله تعالى الوصلة والدخول. فلمّا ظفروا بها أولدوها اليباب والخراب وجعلوها[1] مثابة للبوم والغراب، وبالجملة كان (رحمه الله) تعالى مع ما به من المفاخر والمآثر مصداق ما قاله الشّاعر:

٥ **بيت**[2]

هو المُقيم وقد سارت مآثره كأن علياه من دُنياهُ تنتظم

حيثُ لم يُباشر الحروب بنفسه حتّى أوصله المنيّة إلى رمسه، ويُقال إنّه (رحمه الله) مات بالعلّة المعرُوفة بليثرغث. وقد جهله رئيس الأطبّاء ابن غرس الدّين فظنّهُ بسرساما، فعالجه بعلاجه فازداد المرض[3] واشتدّ به العرض، فلم ينفعهُ الطّبيب

١٠ والحكيم ذلك تقدير العزيز العليم.

وكان (رحمه الله) مشغوفًا بصحبة الصباح[4] ومنهمكًا على لذّاته في المساء والصباح. ويكبّ على اللّعب واللّهو ويرجّح السّكر على الصحو، مبتلى بشرب الراح ومبتهجًا بالكؤوس والأقداح، فكأنّهُ عمل بما قيل وجعل عليه الاعتماد والتعويل:

أشرب على زهر الرياض يشوبه زهر الخدود وزهرة الضحياء

١٥ من قهوة تنسي الهموم وتبعث الشوق الّذي قد ظلّ في الأحشاء

---

١ ١٠٣أ ق
٢ ل: شعر.
٣ ١٠٢أ ل
٤ ل – وكان (رحمه الله) مشغوفًا بصحبة الصباح.

Yüce Allah, ölümünden önce Sultan Selim Han'a tam bir kendine geliş, bir uyanış ihsan etti. Böylece tüm boş işlerden vazgeçti. Büyük şeyhlerin sohbetine yöneldi. Mahvedici kötü insanların kendisine ulaşmasını **[83a]** engelledi. Halvetiyye şeyhi Şeyh Süleymân-ı Âmidî'nin elinde tevbe etti. Eğlence aletlerini ve şarap kadehlerini kırıp attı. Bir müddet nedimlerden[1] ve eğlence arkadaşlarından uzak durdu. Sazın sözün sesi[2] yerine Seb'u'l-mesânî'nin kıraatının sesini dinler oldu. Bu kutlu durumunu ecel âfeti onu gafil avlayıncaya, bu alçak dünyadan intikal edinceye kadar devam ettirdi.

1 K -Nedimlere
2 103b K

وقد منّ الله تعالى قبل موته بالتيقّظ العظيم والتنبّه التّام، فأعرض عن الملاهي ورغب في صُحبة المشايخ الكرام. وقصد الارتداع عن [٨٣أ] كلّ خلق رديّ وتاب على يد الشّيخ سُليمان الخلوتي الآمدي. وكسر آلات اللّهو وأواني الشّرب، وانقطع مُدّة عن الندمان[١] والأصحاب وبدّل ترنّمات الأغاني[٢] بتلاوة السّبع المثاني، ودام على هذه الصّفات السّنيّة حتّى غالته أغوال المنيّة، وانتقل من هذه الدُّنيا الدنية.

١ ق – الندمان.
٢ ١٠٣ب ق

[Sultan III. Murad Han Devri]

Sultan Murad Han İbn Sultan Selim Han Zamanında Gerçekleşen Vefeyâtın Anlatımı. Yüce Allah onun devletinin çadırını sonsuzluk direkleri ile desteklesin, izzet ve mutluluğunu şerefli ecdadının sahip olduğundan fazla kılsın.

[İlyas el-Karamânî "Tabib"]

Tabib İlyas el-Karamânî, [Sultan III. Murad devrinin] gençlik heveslerini yok ettikten sonra ilim talep edip bilgi denizlerine dalan, çabasıyla emellerin zirvelerine tırmanan âlimlerinden biridir.

O (Allah rahmet eylesin), Karaman sancağında doğdu. Allah ona ilme yönelmeyi; bilgiyi, edebi talep ve tahsil etmeyi ihsan edinceye kadar[1] çocukluğu boş işlerle ve haylazlıkla geçti. Bulûğ çağını geride bıraktıktan sonra yaşadığı şehirden ayrıldı. Hekim[2] İshak'ın hizmetine girene kadar bir yerden başka yere göçüp durdu. Onun yanında bazı ilimler, özellikle de tıp tahsil etti. Çarşıların birinde bir dükkân açıp bir süre tabiplikle, macun ve şurup satarak geçimini sağladı. Tâ ki Ahîzâde ismiyle bilinen efendi Silivri kasabasında Pîrî Paşa Medresesi'ne atanana kadar. Merhum Ahîzâde ile birlikte ilim ve irfan tahsil etme isteği tekrar canlandı. Bunun üzerine dükkânını sattı. Evini, ailesini terk etti. Adı geçen efendinin yanına gitti. Onun medresesindeki hücrelerden birine yerleşti. İlk olarak muhtasarat derslerinden *Maksûd* ile eğitime başladı. Orada belirli bir süre[3] bu şekilde ilim elde etmeye gayret etti. Sonra evine dönüp ailesini kontrol etti. Sonra söz konusu medresesine **[83b]** geri döndü. Yüce[4] ilimlerden iyi bir miktar tahsil edene kadar aynı hâl üzere devam etti. Bununla birlikte ailesinin işleriyle de ilgilendi.

1 102b L
2 L: Vekil
3 104a K
4 M: Âlet

[عهد السُّلطان مُراد خان الثّالث]

ذكر ما وقع من وفياتهم في دولة السُّلطان مُراد خان ابن السُّلطان سليم خان، أيّد الله تعالى خيام دولته على أعماد الخلود والدّوام، وزاد في عزّه وسعوده على أجداده الكرام

[الطّبيب إلياس القراماني]

٥ وممّن طلب العلم وخاض في عبابه بعدما أفنى في هوساته عنفوان شبابه، وتسنّم باجتهاده ذرى الأماني الطّبيب إلياس القراماني.

ولد (رحمه الله) بلواء قرمان وشبّ على التعطّل والهوان[١]، إلى أن منّ الله تعالى عليه بالرغبة والطلب، في تحصيل العلم والأدب. فخرج من بلاده بعدما جاوز البلُوغ، وكان منه ما كان وانتقل من مكان إلى مكان، حتّى وصل إلى خدمة الحكيم[٢] إسحق، ١٠ وحصّل عنده بعض العلوم، سيّما الطّبّ. وفتح حانوتًا في بعض الأسواق وتكسب مُدّة بالطبابة وبيع المعاجن والأشربة إلى أن قلّد المولى المشتهر بأخي زاده مدرسة پيري پاشا بقصبة سلوري، وتجدّد في المرحوم طلب المعارف والعلوم. فباع ما في حانوته، وترك عياله في بيته، وهاجر إلى المولى المزبُور، ودخل إحدى حجرات المدرسة. وابتدأ من المُختصرات الموسوم بالمقصُود، واشتغل عليه[٣] فيها بُرهة من ١٥ الزّمان، ثمّ عاد إلى بيته وتفقد عياله، ثمّ عاد إلى المدرسة [٨٤ب] المزبورة، وكان منه ما كان إلى أن حصّل من العلوم العالية[٤] القدر الصّالح مع الاشتغال بمصالح بيته.

---

١ ١٠٢ب ل
٢ ل: الوكيل.
٣ ١٠٤أ ق
٤ م: الآليّة.

Bunların hepsi sakallarında beyazlar göründükten sonra oldu. Daha sonra önemli gayelere ve meselelere yönelerek kitapları ve risâleleri inceledi. Hadisleri ve tefsirleri mütalaa etti. Kısa bir sürede çok şeyler öğrendi. Çeşitli sorunları ele aldığı pek çok risâle yazdı. Böylelikle en yüce şeref sahibi Hz. Muhammed'in "Her kim ki bir şey isteyip onun için gayret sarf ederse onu elde eder."[1] sözünü gerçekleştirdi. O (Allah rahmet eylesin), 982 senesi Zilkade ayında şehit edildi.

O (Allah rahmet eylesin), ilmiyle amel eden bir âlimdi. Bununla birlikte dinî konularda sert ve verâ sahibi biriydi. Zühd ve takvâda örnek idi. Şeriatın[2] en sağlam ve en güçlü tarafına tutunmuştu. Aklî ilimlerde hisse sahibi idi. Naklî ve şer'î ilimlerde ise engin bilgisi vardı. İçtihat sahibi, özgün fikirlere sahip âlimlerin eserlerini gözden geçirmeyi ve bunların dışındaki diğer doğru[3] bilgiler ile gelenekteki görüşlerin bir araya toplandığı kitapları incelemeyi kendine uğraş edinmişti. Kur'ân-ı Kerîm'i tefsir ederdi. Büyük bir kesim onun meclisinden istifade ediyordu. O (Allah rahmet eylesin), her şeyden önce dünyaya meyleden, varlıklı insanlara sırtını dönerdi. Tabiplik yaparak kazandıklarıyla yetinirdi.

Anlatıldığına göre emirlerden biri ölümcül bir hastalığa yakalandı. Bunun üzerine emir, merhum İlyas el-Karamânî'ye müracaat etti. el-Karamânî de bu hastalığı teşhis[4] ve tedavi edip iyileştirdi. O emir de onun için aracılık edip ona yardım konusunda çaba sarf etti. Hatta beytülmâlden bir vazifeye tayin etti. Bu durum nefsinin hoşuna gitti[5] ve bundan lezzet aldı. Ama zehirin, [yemeğin] en yağlı tarafında olduğunu bilemedi. Böylece emirlerle arkadaşlık kurdu. Tıp sayesinde onlara yakınlık kazandı. Vezîriâzam Mehmed Paşa'yla irtibat kurdu. Paşa ona İmam[6] Ebû Yûsuf'un *Kitâbu'l-Harâc*'ını tercüme etmesini emretti. İlyas el-Karamânî tercümeyi bitirip paşaya arz etti. O esnada yüce Sultan Murad Han tahtta oturuyordu. Vezirlikten mâzul Ferhad **[84a]** Paşa'nın[7] durumu onu daha güçlü kıldı. Ferhad Paşa'nın, hükümdarın câriyesi, şerefli çocuklarının annesi Safiye Sultan vasıtasıyla Vezîriâzam Mehmed Paşa'nın isteğine aykırı olarak vezirliğe geri döneceği haberi ağızlarda dolaştı.

1 İsmail Hakkı Bursevî, *Rûhu'l-Beyân*, Dâru'l-fikr, Beyrut 2010, II, 200.
2 103a L
3 L: İrşad
4 104b K
5 K: biledi
6 K, L -İmam
7 M: Macunun yedirilip iyileştirilmesi konusunda zikredilenlerden dolayı

كلّ ذلك بعد ما ظهر البياض في لحيته، ثمّ ترقّى إلى المقاصد والمسائل وتتبّع الكتب والرسائل، وطالع الأحاديث والتفاسير، وفاز بالحظّ الأوفى في الزّمان اليسير، وحرّر عدّة من الرسائل، يحقّق فيها بعض المسائل. وحقّق ما قاله النّبي الأمجد: «من طلب شيأ وجدّ وجد»[١]. واستشهد (رحمه الله) في شهر ذي القعدة من شهور سنة اثنتين وثمانين وتسعمائة.

كان (رحمه الله) من العلماء العاملين مع كمال الورع والتصلب في الدّين، آية في الزّهد والتّقوى متمسّكًا من الشّريعة[٢] الشّريفة بما هو أحكم وأقوى، مشاركًا في العلوم العقليّة متبحّرًا في العلوم الشّرعيّة النقلية، مهتمًّا بالنّظر في كتب أرباب الاجتهاد ومن دونهم ممّن جمع لهم التّقليد والرشاد[٣]. وكان يُفسّر القُرآن الكريم وينتفع بمجلسه خلق عظيم. وكان (رحمه الله) تعالى في أوّل أمره معرضًا عن أبناء الدنيا قانعًا بكسبه من جهة طبابته.

فاتّفق أنّه ابتُلِيَ بعضُ الأمراء بالأمراض الهائلة، فراجع المرحومَ في ذلك فعالجه[٤] وانتفع به فاستشفع له وسعى في حقه، حتّى عيّن له وظيفة من بيت المال فاستحلاه[٥] طبعه، واستلّذه نفسه من حيثُ لم يدر أنّ السم في الدسم. فخالط الأمراء وتقرّب لهم بالطبّ، واتّصل بالوزير الكبير محمّد پاشا، وأمره بترجمة خراج الإمام[٦] أبي يُوسُف، فأتمّه ورفع إليه. وفي أثناء ذلك جلس السُّلطان الأفخم مراد خان المُعظّم على سرير السلطنة، فقوي به أمير فرهاد [٨٤أ] پاشا[٧]، وكان معزولًا عن الوزارة، فشاع عوده إليها على خلاف مُراد الوزير الكبير محمّد پاشا بشفاعة السّيّدة صفيّة حظية السُّلطان وأمّ أولاده الكرام،

١ روح البيان لإسماعيل حقّى بروسوي، دار الفكر، بيروت ٢٠١٠، ٢/٢٠٠.
٢ ١٠٣أ ل
٣ ل: والإرشاد.
٤ ١٠٤ب ق
٥ ق: فاستحداه.
٦ ق ، ل – الإمام.
٧ م: پاشا في أثناء ما ذُكر في أكل المعجون.

Çünkü Safiye Sultan, ilk önce Sultan Süleyman oğlu Sultan Mehmed'in kızı Hümâ Sultan'ın câriyelerinden biri idi. Hümâ Sultan ise adı geçen Ferhad Paşa'nın zevcesi idi. Ferhad Paşa habsu'l-bevl (idrar tutamama) hastalığına yakalandı. Bu hususta adı geçen Tabib İlyas'a müracaat edip onun fikirlerinden yararlanıyordu. Konuşma esnasında Tabib, Ferhad Paşa'ya "müjdidos(?)" adıyla bilinen macunu yemesini tavsiye etti. Ferhad Paşa, macunu yemesinin üzerinden fazla zaman geçmeden kanlı ishal sebebiyle vefat etti. Bunun üzerine söz konusu[1] tabip, töhmet altında kaldı. Tabib İlyas el-Karamânî'nin, Vezîriâzam Mehmed Paşa'nın yönlendirmesiyle macunla paşayı zehirlediği konuşulmaya başlandı. Bunun üzerine Ferhad Paşa'nın zevcesi hükümdarın huzuruna çıkıp intikam alınmasını talep etti. Söz konusu tabibin katlini istedi. Bunun üzerine Tabib [İlyas] tutuklanıp bir süre hapsedildi. Sonra çıkartılıp teftiş edildi. Suçlu olduğuna dair herhangi bir şey tespit edilmedi. Şeyhülislâm ve bazı âlimlerle sâlihler[2] bu belâdan kurtulması için aracılık ettiler. Bunun üzerine İlyas el-Karamânî serbest bırakıldı. Fakat Ferhad Paşa'nın pek çok adamı bir gün toplanıp kapısında onu beklemeye koyuldu. İlyas el-Karamânî (Allah rahmet eylesin) o gün sabah namazı için evden çıkınca ona hücum edip bıçakladılar. Onu pek çok yerinden yaralayıp karnını deştiler. O (Allah rahmet eylesin) hemen oracıkta vefat etti. Katilleri kaçtı. Hükümdar bu olaydan haberdar olunca Ferhad Paşa'nın adamlarına öfke duydu. Onlardan altmış kişiyi tutuklattı. On kişiyi idam ettirdi. Olayı gerçekleştiren topluluğun başında bulunan ve Ferhad Paşa'nın kardeşinin oğlu olan kişi idam edilenlerden biriydi. Topluluğun geriye kalanı sürgüne gönderildi. Her şeye bir sınır[3] koyan Allah her türlü noksanlıktan münezzehtir.

1 103b L
2 105a K
3 K: miktar

بسبب أنّها كانت في أوّل أمرها من جواري السيدة هما بنت السُّلطان محمّد بن السُّلطان سُليمان زوجة فرهاد پاشا المزبُور. وكان فرهاد پاشا المسفور مبتلى بحبس البول، يُراجع في ذلك الطّبيب إلياس المزبور وينتفع بآرائه. فاتفق أنّه أمر فرهاد پاشا في أثناء ما ذكر بأكل المعجون المعرُوف بمژديدوس فأكل ومات بعد أيّام قلائل بعلة الزحير. فاتُّهم الطّبيب[1] المزبُور وقيل أنّه سمّه في ذلك المعجون بإشارة الوزير محمّد باشا، فدخلت زوجته إلى السُّلطان وطلبت الثأر، وهمّت بقتل الطّبيب المسفور، فأُخذ وحُبس أيّامًا، ثمّ أخرج وفتّش فلم يثبت عليه شيء، واستشفع[2] في خلاصه المُفتي وبعض العلماء والصلحاء، فأطلق فاجتمع عدّة من خدام فرهاد پاشا، وترصّدوا له يومًا في باب داره، ولمّا خرج (رحمه الله) صبيحة ذلك اليوم إلى صلاة الصُّبح هجموا عليه وضربوه بسكاكين وجرحوه عدّة جراحات، وبقروا بطنه فمات (رحمه الله) في وقته، وهرب القتلة. ولمّا وقف السُّلطان على ذلك غضب على جميع خدّام فرهاد پاشا، فأخذ منهم ستُّون نفرًا وصلب منهم عشرة أشخاص، منهم الزعيم ابن أخي فرهاد پاشا، ونفي الباقُون عن البلد فسبحان من جعل لكل شيء حدًّا.[3]

---

١ ١٠٣ب ل
٢ ١٠٥أ ق
٣ ق: قدرا.

[Muslihuddin b. Alâeddin "Cerrahzâde"]

Cerrahzâde olarak tanınan şeyhimiz, Şeyh Muslihuddin İbn[1] eş-Şeyh Alâeddin, [Sultan III. Murad devrinde] nefisle mücadelenin derinliklerine dalan, ibadetlerin zorlu tehlikelerine göğüs geren, hak yolda vadilere inip tepelere çıkan, Allah için hakkıyla cihat eden, ibadet ve takvâ zâviyesinde ömrünü tüketen **[84b]** kişilerden biridir.

Şeyh Cerrahzâde (Allah rahmet eylesin), 901 senesi Safer ayında Edirne şehrinde doğdu. Merhum, ilim ve irfan talep ederek, az bulunan bilgileri toplamaya çalışarak büyüdü. Lutfullah b. Şücâ' Efendi, Eski Cami Medresesi müderrisi iken, Cerrahzâde ondan bir süre *el-Miftâh* isimli eseri dikkatli ve ayrıntılı bir şekilde inceleyerek okudu. Sonra yüce Allah, lutuf ve kerem sağanağıyla dolu rahmet kovalarını onun üzerine boşalttı. Bu sayede zühd ve takvâ meltemleri[2] ona doğru esti.[3] Zafer ve kurtuluş müjdecisi ona seslendi. Cerrahzâde Efendi de "İşittik ve itaat ettik." diyerek cevap verdi. Gücü yettiği kadar ibadet etmenin zorluklarına katlandı. İnsanlardan uzaklaşıp her türlü noksanlıktan münezzeh olan Allah'a kendisini adadı. Akranlarından üstün oluncaya kadar çok çalışıp gayret sarf etti.

Tasavvuf yoluna girişinin, seyr ü sülûke dâhil oluşunun sebebi ile ilgili kendisine soru sorduğumda şöyle demiştir: "Önceleri ve öğrenciliğimin ilk yıllarında tasavvuf yoluna hiç ilgi duymuyor ve uzak duruyordum. Bir gece, kimi dost ve arkadaşlarla bir araya geldik. Söz sözü açıp oradan buradan konuştuk. Sonra dost meclisindeki herkes uyudu. Birden gökten yüksek bir çığlık, ürkütücü bir ses duyuldu. Kafamı kaldırdığımda bulunduğumuz eve düşen büyük bir kaya gördüm. Tavanı deldi ve evin ortasına düştü, sonra yere girip kayboldu. Bu korkunç çığlık sebebiyle meclise katılıp orada uyuyan bütün fertler uyandı. Birbirlerine bu olay hakkında sorular sordular. Herhangi bir şeye muttali olamadılar ve uyumaya devam ettiler. Bende, bu hadise nedeniyle büyük bir dehşet hâsıl oldu. Neredeyse aklımı kaybedecektim. Meclisten ayrıldığımda dehşetim artmıştı. Her geçen anla birlikte aklımı kaçıracak hâle gelene kadar bu olayın bende bıraktığı etki çoğaldı. Sadece birazcık **[85a]** düşünebiliyordum. Bunun üzerine, ilmiye yolunu terk ettim. Pahalı elbiselerimin hepsini sattım.[4]

1 L -İbn
2 104a L
3 105b K
4 106a K

[جرّاح زاده مصلح الدّين بن علاء الدّين]

وممّن خاض غمار المجاهدات واقتحم أخطار مشاقّ العبادات، وتسنّم في طريق الحقّ على تلاله ووهاده، وجاهد في الله حقّ جهاده، وأفنى عمره [٨٤ب] في زاوية الزّهد والعبادة، شيخنا الشّيخ مصلح الدّين ابن[١] الشّيخ علاء الدّين المشتهر بجرّاح زاده.

٥ ولد الشّيخ (رحمه الله) بمدينة أدرنه في شهر صفر سنة إحدى وتسعمائة، ونشأ (رحمه الله) طالبًا للعلوم والمعارف، وساعيًا في اقتناء شوارد اللّطائف، وقرأ (رحمه الله) مُدّةً كتاب المفتاح بإتقان وتحقيق على المولى لطف الله ابن المولى شُجاع وهو مدرّس في مدرسة الجامع العتيق، ثمّ أفاض الله تعالى عليه مجال رحمته من شآبيب لطفه ورأفته[٢]، فهبّت عليه[٣] نسائم الزّهد والصّلاح، وناداه مُنادي الفوز والصّلاح، فأجابهُ بالسّمع والطّاعة، وتحمّل ١٠ مشاقّ العبادات بقدر الاستطاعة، وتبتّل إلى الله سُبحانهُ، وجدّ واجتهد حتّى علا أقرانه.

وقد سألته (رحمه الله) عن سبب سلوكه ودخوله في طريق الصُّوفيّة فقال (رحمه الله): «كنت في أوائل حالي وأوان طلبي في غاية الإعراض عن طريق الصُّوفيّة. واتّفق أنّي اجتمعتُ في بعض اللّيالي مع الإخوان والخلّان، وتجارَيْنا في شجون الكلام، وقضينا الوطر عمّا يكون وكان، فنام كلّ مَن في المجلس فإذا بصيحة عظيمة وأصوات ١٥ مزعجة من طرف السّماء، فرفعتُ رأسي فرأيت حجرًا عظيم القدر، نزل على البيت الّذي كُنّا فيه، فكسر السّقف ونزل إلى ساحة البيت، وغاب في الأرض. فاستيقظ من هذه الصّيحة العظيمة كلّ نائم من أهل المجلس، وأخذوا يتساءلون عنها، ولم يطّلعوا على شيء وعادوا إلى النّوم. وحصل لي من ذلك دهشة عظيمة وكادت أن تذهب بلبي، فقُمت عن المجلس مرتاعًا. وازداد تأثّري في كلّ وقت وحين إلى أن تغيّر عقلي، ٢٠ ولم يبق لي من الروية [٨٥أ] إلّا القليل. فنزلتُ الطّريق وبعتُ جميع ملابسي الفاخرة[٤]

١ ل – ابن.
٢ ١٠٥ب ق
٣ ١٠٤أ ل
٤ ١٠٦أ ق

Fakat tasavvuf yoluna mesafeli yaklaştığım o eski hâlimdeydim. Bu esnada babam beni tasavvufa çağırdı ve tasavvufa dâhil olmam için benimle konuştu. Ben ise ona yadsıyarak ve reddederek karşılık verdim." Şöyle dedi:[1] "Çok geçmeden benim gözümdeki perde kalkıp kabirdekilerin ahvalini görmeye başladım. Mezarları sürekli ziyaret ediyor ve orada geceliyordum. Arkadaşlarım ve akrabalarım benden uzaklaşıp beni kınıyorlardı.[2] Ama ben onlara iltifat etmiyor ve söylediklerini dikkate almıyordum."

Cerrahzâde Efendi'ye (Allah rahmet eylesin) kabir ehlinin durumunu nasıl gördüğünü ve bu hâle nasıl muttali olduğunu sordum. O da şöyle dedi: "Onları evlerinde canlıymışlar gibi kabirlerinde otururken gördüm. Kimisi geniş kabrinde ferahlık, sevinç, refah ve mutluluk içerisinde kalıyordu. Kimisi de yerinin darlığı nedeniyle doğrulmaya güç bulamıyordu. Kiminin kabri duman ile doluydu. Kiminin kabri ateşle kızdırılmıştı. Kimilerini oldukça zayıf ve tedirgin bir durumda gördüm. Serap ve bulut gibi titreyip ızdırap çekiyorlardı. Ben ise onlarla konuşuyor, durumlarını öğreniyor ve vefat sebeplerini soruşturuyordum. Onlar da bana cevap veriyor ve benden dua istiyorlardı. Bunlar olduğu esnada kendimi bir İstanbul'da, bir Bursa'da bazen de bu iki şehrin dışında hiç görmediğim[3] bir yerde buluyordum. Bunların hepsini yaşarken, sanki cin çarpmış ve kendinden geçmiş bir çılgın gibi oluyordum. Pis tarafının görünmesi ve temiz olmayışının inkişaf etmesi sebebiyle yemek yeme konusunda son derece acziyet içindeydim.[4] Bu durumum yedi ay kadar devam etti. Babamın evinde kaldığım bir gün gecenin karanlığı ufuklara yayılıp evdeki küçük-büyük herkes uyurken birden bir adam geldi, elimden tutup beni beraberinde götürdü. Bir dağın eteğine ulaşana dek daha önce görmediğim, duymadığım **[85b]** ilginç yerlerden, tuhaf mekânlardan geçtik. Orada, dağın eteğinde oturan bir şahıs gördüm. Beni götüren adam şahsa yaklaşıp "isteğinizi getirdim" dedi ve beni ona takdim etti. Bunun üzerine onun karşısına oturdum.

1 L -O anlattı
2 104b L
3 L: gördüğüm
4 106b K

وأنا على الحالة الأولى من الإعراض عن طريق الصُّوفيّة. وفي أثناء ذلك دعاني أبي إليها وكلّمني في الدُّخُول فيها، وقابلتُه بالإنكار والإعراض. قال[1]: ولم يذهب كثيرٌ حتّى رُفع الغطاء عن بصري وانْكشف لي أحوال القُبور، فكنتُ ألازم المقابر وأبيت عندها، وكان أصحابي وأقاربي في العذل والملامة[2]، وأنا في عدم الالتفات إليهم والإعراض عن كلامهم».

فسألته (رحمه الله) عن كيفيّة رُؤيته واطّلاعه على أهل القُبُور، فقال (رحمه الله): «رأيتهم قاعدين في قُبُورهم كالأحياء في بُيُوتهم، فمنهم من اتّسع قبره فبقي في السعة والحبور والرفاهية والسُّرور، ومنهم من لا يقدر على القيام لضيق المقام، ومنهم من امتلأ قبره بالدخان، ومنهم من أحمي قبره بالنيران. ورأيت بعضهم في غاية الضّعف والاضطراب، ويتملّل ويضطرب كالسّحاب والسّراب، وأنا أتكلّم معهم، واستخبر حالهم واستفسر أسباب موتهم. فيجيبون ويسألون الدُّعاء، وأنا أجد نفسي في أثناء ذلك تارة في قسطنطينية وتارة في بروسه، وتارة في غيرهما من الأمكنة الّتي ما[3] رأيتها قطّ. وأنا في جميع ذلك كالهائم الولهان الّذي مسّه الجان. وكنت في غاية العجز[4] عن أكل الطّعام لظُهور نجاسته وانكشاف عدم طهارته. ودامت هذه الحالة لي مُدّة سبعة أشهر، فبينا أنا مُقيم بدار والدي، وقد انتشر سواد اللّيل في الآفاق، ونام كلّ من في البيت من الصّغير والكبير، إذ جاء رجل فأخذ بيدي وذهب، فذهبتُ معه فمررنا بمواضع غريبة وأمكنة عجيبة، ما رأيتها ولا سمعتها من [٨٥ب] قبل، حتّى وصلنا إلى سفح جبل، ورأيتُ فيه شخصًا قاعدًا، فتقدّم الرجل فيه وقال: جئتُ بطلبك، وقدّمني إليه. فجلستُ بحذائه

١ ل – قال.
٢ ١٠٤ب ل
٣ ل – ما.
٤ ١٠٦ب ق

O şahıs sağ elimi tutup avucuma[1] bir işaret koydu. Birden başka bir şahıs daha getirildi ve bana yaptığı şeyin aynısını ona da yaptı. Sonra bize ayağa kalkmamızı ve oradaki hazîreye girmemizi emretti. Oraya gittiğimizde bize hazîrenin kapısını açtı. Hazîrenin içerisine baktığımızda dumanı, isi olmayan saf[2] bir ateş gördük. Oraya girmeye çekindik. Bizi zorla içeri sokup kapıyı arkamızdan kapattılar. O ateş, bizim gibi insanlara ne yapıyorsa aynısını bize de yaptı. Vücudumuzun içinde ve dışında dokunmadığı yer kalmayacak şekilde o ateşte yanıp tutuştuk. Sonra kapı açıldı. Dışarı çıkmamız emredildi. O şahıs gelip elimi tuttu. Beni aldığı yere geri getirdi. Sabah olup babam namaza kalkınca[3] yanıma geldi. Beni bu zorlu geçen gecenin etkisiyle değişmiş ve tedirgin olarak gördü. Bunun üzerine bana bu durumumu sordu. Böylece ben ona gördüğüm rüyayı anlattım. Bana 'Şüphesiz ki o ateş, ilâhî aşk ateşinin cezbesi ve Hak sevdasının hararetinin ışığı idi. Bu rüya senin Hak yoluna gireceğine, tasavvufu ve mutasavvıfları sevip sayacağına delâlet etmektedir.' dedi." Cerrahzâde Efendi (Allah rahmet eylesin) şöyle dedi: "O geceden sonra aşkım azalmaya ve çılgınlığım artmaya başladı. Bendeki keşfe ve hârikulâde hareketlere dair ne varsa aşamalı bir şekilde yok olup gitti. Bende tasavvufa karşı bir meyil ortaya çıktı. Tüm varlıkların Rabb'i olan Allah'ın katına duyduğum cezbe şiddetlendi. Boynumu teslim ve ibadet kemendine soktum. Benim durumumla ilgili, Allah'ın dilediği ve irade ettiği gerçekleşti. Babamın elinden tevbe ettim. Nefisle mücadeleye ve [seyr ü sülûkle] iştigal etmeye başladım. Onun yanında bir hâlden başka bir hâle geçerek çeşit çeşit menziller aştım. Sonra beni tasavvuf ehlinin **[86a]** önderi, gerçek manada Allah dostu olan, meşhur kerametlerin ve dilden dile dolaşan haberlerin sahibi, Hacı Çelebi ismiyle bilinen Şeyh Abdürrahim el-Müeyyedî'ye[4] gönderdi. Bunun üzerine Hacı Çelebi'ye bir müddet hizmet ettim. Tasavvuf hakkında pek çok bilgi öğrendim. Ben bu hâldeyken olanlar oldu ve imkân dâhilinde olan şeyler zuhur etti. On iki sene bu şekilde inatla ve sabırla[5] çalışarak devam ettim. Bana irşad etmem için icâzet verildi."

1 105a L
2 L: nitelenmiş
3 107a K
4 105b L
5 K: büyüklükle

فأخذ ذلك الشّخص بيدي اليُمنى، فوضع[1] فيها علامة، فإذا جيء بشخص آخر، فعل به مثل ما فعل بي. ثمّ أمرنا بالقيام والدُّخُول إلى حظيرة هُناك. فلمّا ذهبنا إليه فتح لنا باب الحظيرة، فنظرنا إلى داخلها فرأيناها مملُوءةً من النيران الصافية[2]، ليس فيها دُخان ولا سواد، فامتنعنا عن الدُّخول، فأُجبرنا عليه وأُغلق الباب من ورائنا. فعملتْ النّارُ فينا ما تعملُ في أمثالنا، واحترقنا بها بحيثُ لم يبق منّا موضع لا في ظاهر الجسد ولا في باطنه إلّا وقد مسَّته النّار. ثمّ فُتح الباب وأُمرنا بالخرُوج، وجاء الرجل وأخذ بيدي وأوصلني إلى مكاني الّذي أخذني منه، فلمّا أصبحتُ وقام والدي إلى الصّلاة[3] جاء إليّ ورآني متنكرًا مضطربًا ممّا وهمنى من شدائد هذه اللّيلة. فسألني عن حالي فقصصت له الواقعة، فقال: إنّ هذه النّار جذبة من نيران المحبّة والهيام، ولمعة من حرارة العشق والغرام. وإنّ هذه الواقعة تدلّ على أنّك ستصير طالبًا للحقّ ومحبًّا للتصوّف وأربابه. قال (رحمه الله): فمن هذه اللّيلة أخذ ولهي في الانتقاص وجنوني في الارتفاع، وزال عني بالتدريج ما حصل لي من الكشف والحركات المُخالفة للعادة، وعنّ لي الميل إلى التصوف واشتدّ الانجذاب إلى جناب ربّ الأرباب. ودخلتُ في ربقة التّسليم والعبادة، وظهر في أمري ما شاء الله وأراده، وتبتُ على يد والدي وأخذت في المجاهدة والاشتغال، وترقّيت عنده من منزل إلى منزل، ومن حال إلى حال. ثمّ أرسلني إلى قدوة أرباب [٨٦أ] الطّريق ولي الله تعالى على التّحقيق، صاحب الكرامات المشهورة والأخبار المأثورة الشّيخ عبد الرحيم المؤيدي[4] المشتهر بحاجي چلبي، فخدمته مُدّة، وحصّلتُ من فنون التصوّف عدّة، وكان منّي ما كان، فظهر ما في حيّز الإمكان، ودمتُ على المكابدة[5] والاجتهاد اثنيْ عشرة سنة، وأُجيز لي بالإرشاد.»

١ ١٠٥أ ل
٢ ل: اتّصافيّة.
٣ ١٠٧أ ق
٤ ١٠٥ب ل
٥ ق: المكابرة.

Cerrahzâde Efendi'ye (Allah rahmet eylesin) şeyhinin yanındayken[1] başına gelen son hâlleri sordum. O da şöyle dedi: "Ben halvethânelerden birinde Şeyh Abdürrahim el-Müeyyedî'nin yanında kalıyordum. Devamlı zikir çekip ibadetle uğraşıyordum. Heybet ve azamet sahibi bir adam yanıma gelip bana yöneldi. Eliyle bedenimi bütünüyle paramparça etti, sonra beni bıraktı. Bunun üzerine bedenim eski hâline döndü. Sonra tekrar parçaladı. Bu durum her iki taraf için tekrar edip durdu ve saatlerce sürdü.[2] Bu hadiseden dolayı beni tam bir rahatsızlık ve büyük bir tedirginlik kapladı. Bende, tarifi imkânsız bir tükenmişlik ve sakinlik hâsıl oldu. Bu durumu şeyhe anlattım. Buna sevinip beni, isteğimin yerine geleceği konusunda müjdeledi. Bundan sonra irşad faaliyeti yürütmeme izin verdi ve beni babama gönderdi."

Babası vefat edince Cerrahzâde Efendi (Allah rahmet eylesin), babasının Şeyh Şücâ' Zâviyesi'ndeki makamına geçti. Tasavvuf yolunda canla başla çalıştı. Yüce Allah'ın rızasına yönelmeye ısrarla devam etti. Gizli ve âşikar tüm işlerinde Allah'ın rızasını gözetti. Böylece asrının seçkini, zamanının mümtazı oldu. İrşad ve terbiye kapısını sebat ve gayret erbabına açtı. Nice bu yolda çabalayan insanlar, onun tavizsiz terkiyle umudun mahrem sınırlarını geçmiş, onun şerefli himmetiyle önemli miktarda bir mesafe katedip tekâmüle ermiştir. Sonra İstanbul'da Şeyh Muhyiddin Zâviyesi'ne intikal etti. O zâviye onun şerefli gelişiyle müşerref oldu, zarif görünüşüyle nurlandı. Orada yedi sene ikâmet etti. Orada bulunduğunda onunla bir araya geldim. **[86b]** Şerefli meclisi[3] ve hoş nefesiyle bereketlendim[4]. Bunlar ne zaman hatırımdan geçse şairin şu sözleri aklıma gelir:

Beyit

Irak'ta bizim gecelerimiz vardı
Onları zamanın ellerinden çaldık

Onları güzel gecelerin tarihi ve
Mutluluk ve emellerin unvanı kıldık

Hatırımda olan, bazı şairlerin söylemiş olduğu şeyleri çok defa tekrar ederim:

1 107b K
2 L: satılmışlar
3 106a L
4 108a L

وقد سألته (رحمه الله) عن آخر الحالات الّتي وقعت له[1] عند شيخه، فقال (رحمه الله): «كنتُ مُقيمًا في بعض الخلوات عند الشيخ عبد الرحيم المؤيدي وأنا مداوم على الذّكر ومشتغل بالتّوحيد، فإذا بشخص عظيم الهيبة دخل عليّ وقصد إليّ ومزّق جسدي بيديه كلّ ممزق، وتركني فعاد جسدي إلى حالته الأولى، فعاد في التمزيق وتكرّر ذلك من الطّرفين واستمرّ ساعات[2]، وعرض لي من ذلك انزعاج كلّيّ واضطراب عظيم، وحصل لي من الفناء والسكون ما لا يُمكن تعبيره، فعرضتُ ذلك على الشّيخ ففرح به وبشّرني بحُصول المطلوب، وأجاز لي بعد ذلك بالإرشاد وأرسلني إلى والدي» قلت.

ولما انتقل والده (رحمه الله) قام هو مقامه في زاوية الشّيخ شُجاع، وأكبّ على الاشتغال، ولازم التّوجّه والإقبال على جناب حضرة المتعال. وعامل الله في سره وجهره حتّى صار فريد عصره وقريع دهره، وفتح باب التربية والإرشاد على أرباب السّعي والاجتهاد. فربّ ساع قطع بصارم تركه حريمة الأمل، وحصّل بهمّته الشّريفة طرفا صالحا وكمّل. ثمّ نقل إلى زاوية الشّيخ محيي الدّين بقسطنطينية المحميّة، فشرّفها بمقدمه الشريف ونوّرها بروائه اللّطيف، وأقام بها مُدّة سبع سنين، وقد اتّصلتُ به في إقامة ذلك [٨٦ب] وتبرّكتُ[3] بمجالسته[4] الشّريفة وأنفاسه اللطيفة. وكلّما يمرّ ذلك بالخاطر يذكّرني قول الشّاعر:

وكانت بالعراق لنا ليال ... سرقناهنّ من أيدي الزّمان
جعلناهنّ تاريخ اللّيالي ... وعنوان المسرّة والأماني

وأكرّر كثيرًا ما في البال ما أنشده بعضهم وقال:

---

١ ١٠٧ب ق
٢ ل: مباعات.
٣ ١٠٨أ ق
٤ ١٠٦أ ل

Lezzet geceleri! Allah tarlanı sulasın
Sen sevinçten başka bir şey değildin

Eskiden olduğu gibi geri dön bize
Köle oluruz sana, eğer dönersen bize

Sonra Cerrahzâde Efendi (Allah rahmet eylesin) Edirne şehrine döndü. Orada yüce Allah'ın rahmetine kavuştu. Şeyh Şücâ' Zâviyesi yakınına defnedildi. Vefatı 983 senesi Muharrem ayında oldu.

Cerrahzâde Efendi (Allah rahmet eylesin) hakikat denizlerinden bir deniz idi. Tarikat erbabı için sağlam bir mağara idi. Nâsûtî şeylerden tüm alakasını kesmişti. Lâhûtî elbiseler giyinip onunla övünmeyi severdi. Sübhânî nurların indiği yer, ilâhî[1] sırların saklandığı bir mahzen idi. İnsanlarla bir araya gelmekten kaçınırdı. Onların yapmacık tavırlarında hoşlanmaz, yeni yetme uygulamalarından ve süse düşkünlüklerinden uzak dururdu. Devlet liderlerinin kapılarını aşındırmaz, zenginlerin meclislerine girmezdi. Sabah akşam nefsini terbiye etmekle uğraşırdı. Şaşılacak keşifleri, gönüller üzerinde garip bir himayesi vardı. Zannediyorum, kendisine danışan ve ona sıkıca tutunan müridlerinin bütün hâllerine vakıftı. Müridlerinin kalplerine erişmede,[2] rehberlik ettiği kişileri terbiye etmede oldukça başarılıydı. Eğer nefis tezkiyesi, övünme ve riyakârlık ihtimali bulunmasaydı Cerrahzâde Efendi'nin hoş zâviyesinde güzel nefesi ve bereketli himmetleriyle[3] geçirdiğimiz mükemmel zamanlarda şahit olduklarımı zikrederdim.[4]

Eşraftan güvenilir bir kişi şöyle hikâye etmektedir: "Günlerden bir gün onun huzurunda itikâfa girdim. Sabah namazını kılınca mescitte oturup **[87a]** zikirle meşgul oldum. Şeyh Cerrahzâde de (Allah rahmet eylesin) mescidin diğer tarafında kıbleye dönerek murakabeye dalmıştı. Şeyh, bazen bana tekrar tekrar dönüp değerli bakışlarıyla beni kontrol ediyordu. Ben bu hâlde iken, aniden beni büyük bir cezbe ve tam bir teveccüh kapladı. Vecd ile cünûn hâli beni sardı. Bende tuhaf davranışlar ve garip hâller ortaya çıktı. Neredeyse aklım çıkacaktı. Bu esnada yüce Allah, burada zikredilmesi uygun olmayan ihsanlarda bulundu. Şeyh, oturduğu yerde söz edilen hâliyle durduğu müddetçe benim bu durumum devam etti."

1 L: ilhânî
2 108b K
3 L: himmetiyle
4 106b L

ليالي اللّذّات سقيًا لك ما كنت إلّا فرحًا كلّك
عُودِي كما كنتِ لنا أوّلًا نحن إن عدتِ عبيد لك

ثمّ عاد (رحمه الله) إلى مدينة أدرنه وانتقل بها إلى رحمة الله تعالى، ودُفن بقرب زاوية الشّيخ شُجاع. وكان ذلك في شهر محرّم من شهور سنة ثلاث وثمانين وتسعمائة.

٥ كان (رحمه الله) بحرًا من بحار الحقيقة، وكهفًا منيعًا لأرباب الطّريقة، متخليًا عن العلائق الناسوتية متحلّيًا في مفاخر الحلل اللّاهوتيّة، مَهبطًا للأنوار السبحانيّة، ومخزنًا للأسرار الإلآهيّة[١]، منجمعًا عن النّاس، معرضًا عن تكلفاتهم، وراغبًا عن بدعهم ومزخرفاتهم. لا يطوف بأبواب الأمراء، ولا يطرق مجالس الأغنياء، مشتغلًا بنفسه في يومه وأمسه، وله كشوفات عجيبة وإشرافات على الخواطر غريبة، وظني ١٠ به كونه محيطًا بجميع أحوال من استرشد به وتشبّث بسببه. وله[٢] اليد الطولى في تصريف قبول المريدين وتربية المسترشدين، ولولا تزكية النّفس واحتمال التبجح والرياء لذكرتُ[٣] ما ظهر لي عند إقامتي في زاويته الشّريفة في بعض الأوقات المنيفة بأنفاسه الطّيبة وهممه[٤] الصيّبة.

وحكى بعض من أثق به من الأشراف أنه كنت معتكفًا عنده في بعض الأيّام، ولما ١٥ صلّيتُ الصُّبح جلست في المسجد [٨٧أ] مشتغلًا بالذّكر والشّيخ (رحمه الله) في الجانب الآخر من المسجد مُتوجّهًا إلى القبلة مراقبًا. وكان يلاحظني بنظره الشريف أحيانًا، ويلتفت إليّ مرارًا. فبينا [أنا] على هذه الحالة إذ عرض لي انجذاب عظيم وتوجّه تامّ، وغلب عليّ الوجدُ والحالُ، وظهر لي أمور غريبة وآثار عجيبة. كادت أن يذهب بلبّي، ومنّ الله تعالى في أثناء ذلك بمنح لا يليق ذكرها، واستمرّ ذلك لي ما دام ٢٠ الشّيخ جالسًا في مكانه دائمًا على الوصف السّابق.

١ ل: الإلهانية.
٢ ١٠٨ب ق
٣ ١٠٦ب ل
٤ ل: همته.

Cerrahzâde Efendi'nin (Allah rahmet eylesin) büyük kerametleri, şaşkınlık uyandıran fiilleri vardı. Bunların bir kısmını zikrederek bereketine nâil olmak istiyorum. Faziletiyle ve mükemmel işler yapmasıyla meşhur olan,[1] Ahîzâde ismiyle tanınan Muhyiddin Efendi'nin anlattığı şu keramet bunlardan biridir: "Edirne'de Eski Cami Medresesi'nde müderris idim. Tasavvuf erbabı bir kişi odaya girdi. Bana 'Sana müjde vermek için geldim. Buna mukabil ailemin geçimine katkı sağlayacak bir yardım rica ediyorum.' dedi. Bunun üzerine ona beni neyle müjdelediğini sordum. 'Şüphesiz ki sen filan tarihte Rüstem Paşa'nın Hayrabolu'da inşa ettiği medreseye[2] müderris olacaksın. Bunun haberini filan saatte alacaksın.' dedi. Allah selâmet versin o şöyle dedi: Beni büyük bir inkâr ve onu aşağılama duygusu kapladı. Zira gelecekten haber verip karşılığında ücret istiyordu. Ona herhangi bir sadaka vermeyerek, onu ücretten mahrum bırakarak göndereyim mi diye düşündüm. Sonra içimden, sahip olduğu bu haberin nasıl ortaya çıktığını[3] sorma düşüncesi geçti. Ben de bunu ona sordum. O dedi ki 'Ben, Cerrahzâde ismiyle bilinen[4] Şeyh Muslihuddin Efendi'nin dostlarından biriyim. Benim geniş bir ailem var. Yoksulluk beni alt etti. Borçlar her yerimi sardı. Şeyhe durumumu açıklayıp bundan şikâyetçi oldum. Bunun üzerine bana 'Bu gece Resûlullah aleyhisselâmla bir araya geldik. Bana Eski Cami müderrisi Muhyiddin Efendi'nin **[87b]** Rüstem Paşa Medresesi'ne atanacağı, ona filan tarihte filan saatte bunun bilgisinin ulaşacağı haberini verdi. Ben bu medreseyi daha önce hiç görmedim. Onun hakkında bir şey bilmiyorum. Bu yüzden ona gidip müjdeyi ver. Belki sana maddi bir yardımda bulunur da yoksulluğunun giderilmesine yardımı dokunur. Açlığına bir müddet set çeker.' dedi. Ben de ona güvendim ve bu maksatla sana geldim.' Allah selâmet versin şöyle dedi: Bunun üzerine bana hâkim olan inkâr ve ret hâli ortadan kalktı. Bundan önce Şeyh Cerrahzâde Efendi'nin iyiliklerini, kabiliyetlerini duyduğum için o sûfî kişiye bir miktar maddi yardımda bulundum. Ona, 'İşler senin dediğin gibi olursa[5] ve bana verdiğin müjde gerçekleşirse bundan daha fazlasını vereceğim ve senin bazı önemli işlerine kefil olacağım.' dedim. Bunun üzerine sûfî gitti. Ben, sûfînin belirttiği o tarihte müjdeyi alıncaya kadar istek ve umutla bekledim durdum. İşler onun dediği gibi oldu."

1 L, M -Faziletiyle ve mükemmel işler yapmasıyla meşhur olan
2 109a K
3 L -ortaya çıkacağını
4 107a L
5 109b K

وله (رحمه الله) كرامات عظيمة وأفعال غريبة. أتبرّك بذكر نبذ منها ما ذكره المولى المعروف بالفضل والإجادة[١] محيي الدّين المشتهر بأخي زاده. قال: كنتُ مدرّسًا بمدرسة الجامع العتيق بمدينة أدرنه، فدخل عليّ واحد من الصُّوفيّة وقال: جئتُك مبشّرًا لك وراجيًا منك شيأ أستعين به على كفاف عيالي. فسألته عمّا يبشّر به فقال: إنّك تكون[٢] مدرّسًا بمدرسة الوزير الكبير رستم پاشا الّتي بناها بقصبة خيره بولي في اليوم الفُلانيّ، ويأتي لك الخبر في السّاعة الفُلانيّة. قال: سلّمه الله، فعرض لي إنكار عظيم وازدراء بشانه حيثُ أخبرني عن الآتي وطلب عليه الأجر، فقصدت إلى أن لا أتصدّق عليه بشيء، وأردّه محرومًا. ثمّ بدا لي أن أسأله عن كيفيّة حُصُول[٣] ذلك الخبر. فسألته فقال: إنّي رجل من أحبّاء الشّيخ مصلح الدّين المعرُوف[٤] بجرّاح زاده ذُو عيال كثيرة. وقد غلبني الفقر وركبني الدُّيون، فشكوت إليه من ذلك وشرحتُ حالي، فقال لي: اجتمعتُ في هذه اللّيلة مع رسُول الله صلى الله عليه وسلم فأخبرني بأنّ المولى محيي الدّين المدرّس بمدرسة الجامع العتيق سيوجّه [٨٧ب] إليه مدرسة رستم پاشا، وتصِل الخبر إليه في اليوم الفُلاني في السّاعة الفُلانيّة، وأنا ما رأيت ذلك المدرسة قطّ، ولا أعرفه بشيء، فاذهب إليه وبشّره بذلك الخبر، فلعلّه يستأثرك بشيء تستعين به على فقرك، وتسدّ به بعض جوعتك، فاعتمدتُ عليه وجئت إليك لذلك الغرض. قال: سلّمه الله، فذهب عنّي بعض ما عرض لي من الإنكار والإعراض لِما سمعته قبل ذلك من محاسن الشّيخ المزبُور ومعارفه، فأعطيته شيأ وقلت له: إذا كان الأمر[٥] كما قلت، وحصل ما بشّرتَني به، زدتُ على ذلك وأتكفّل ببعض مهماتك. فذهب الصُّوفيّ وبقيت في الأمنية والرجاء إلى أن وصلتْ البشارة في ذلك الوقت الّذي عيّنه الصُّوفي، وكان الأمر كما قال.

١ ل ، م – المعروف بالفضل والإجادة.
٢ ١٠٩أ ق
٣ ل – حُصُول.
٤ ١٠٧أ ل
٥ ١٠٩ب ق

Bu kerameti de yine Ahîzâde Efendi (Allah selâmet versin) anlatmıştır: Bir gün bir köye gitmek üzere söz konusu şehirden ayrıldık. O gün çok sıcaktı. Yolumuzu kaybettik. Büyük bir sıkıntıya düştük. Hararet her yerimizi sardı. Susuzluk bedenimize hâkim oldu. Ne bineklerde su vardı ne de bize rehberlik edecek biri vardı. Güçsüzlük ve şaşkınlık içerisine düştük. Neredeyse susuzluktan ve sıcaktan ölecektik. Allah selâmet versin şöyle dedi: O arada binek hayvanımdan aşağı indim. Oturup düştüğüm durumu düşünmeye başladım. Birden uzaktan[1] bir karartı[2] göründü. Ona iyice baktım ve bize doğru gelen bir insan olduğunu anladım. Aramızda bulunanlardan biri[3] onu karşıladı ve onu bize getirdi. Yanımıza varır varmaz sırtındaki çuvalı indirdi. Çuvaldan birçok karpuz çıkarıp önüme koydu ve 'Cerrahzâde ismiyle bilinen Muslihuddin Efendi size selâm gönderdi ve dedi ki 'Bunları yiyip filan yöne doğru ilerlesinler ve bir daha yanlarına fazlasıyla azık almadan yolculuğa çıkmasınlar." dedi. **[88a]** Bunun üzerine ben ona nereli olduğunu ve bize neden gelip yardım ettiğini sordum. 'Bu dağın arkasında bir köy vardır. Şeyhin orada arazisi bulunmaktadır. Biz orada ikâmet ediyorken birden evinden dışarı çıktı. 'Filan medresede müderris olan Muhyiddin Efendi[4] yolunu kaybetti. Susuz kaldı. Büyük bir sıkıntıya düştü. Sizden bu karpuzlardan taşıyabildiklerini alıp aceleyle ona götürebilecek, bulunduğu filan yerde ona kılavuzluk yapabilecek biri var mı?' diye sordu. Bunun üzerine ben kabul ettim ve bulunduğunuz tarafa yöneldim. Gördüğünüz gibi iş bu şekilde oldu.' şeklinde cevap verdi.

Cerrahzâde Efendi'nin müritlerinden biri olan Osman er-Rûmî isimli kişi şu kerameti anlatmıştır: "Bir gece mum yakıp hücreme götürdüm. Mumu odadaki sütunun üzerine koydum. İşimle uğraşmaya başladım. Bu arada beni bir uyku aldı. Mumun ateşi sütunu yakınca uyandım. Neredeyse hücre baştan sona yanacaktı. Ateşi söndürüp yangından kurtulduğum için yüce Allah'a şükrettim. Hiç kimse bu olaydan haberdar olmadı. Ben de kimseye bu konuda bir bilgi vermedim. Sabah olup Şeyh Cerrahzâde'nin meclisinde hazır olduğumda o beni azarladı ve bana 'Az kalsın ev ile yanacaktın. Bir daha böyle bir şey yapma, gözünü aç ve işlerinde dikkatli ol.' dedi."

1 L: arkamdan
2 L: sûret
3 107b L
4 110a K

وقال أيضًا (سلّمه الله): خرجنا ذات يوم من البلدة المزبورة قاصدًا إلى بعض البقاع، وكان اليوم شديد الحرّ وفقدنا الطّريق فبقينا في المضيق، وغلبنا الحرارة وركبنا العطش، ولم يُوجد في الرحل ماء ولا من يدلّنا عليه، فغلبنا الضعفُ والحيرةُ، وكدنا أن نموت من العطش والحرارة. قال (سلّمه الله): فنزلتُ عن دابّتي وقعدتُ متفكّرًا في أمري، فإذا بسواد[1] ظهر من بعيد[2]، فأمعنت النّظر فيه ساعة فتيقّنتُ أنّه إنسان يقصد إلينا، فاستقبله[3] منا رجل وجاء به إلينا، فلمّا وصل إلينا أنزل من ظهره غرارة وأخرج منها عدّة بطاطيخ، ووضعها بين يدي وقال: إنّ الشّيخ مصلح الدّين المشتهر بجرّاح زاده يسلّم عليكم، ويقُول لتأكلوا من هذه ولتسيروا إلى الطّرف الفلانيّ، ولا يخرجُوا بعد ذلك إلى السّفر بغير زاد وعدة. [٨٨أ] فسألته عن مكانه وعن سبب مجيئه، فقال: إنّ وراء هذا الجبل قرية للشّيخ فيها ضيعة، وكنّا مُقيمًا فيها إذ خرج من بيته وقال: إنّ المولى محيي الدّين مدرّس المدرسة الفُلانيّة[4] فقدَ الطّريق وأجهده العطش، ووقع في أمر عظيم. فليقم منكم أحد وليأخذ من هذه البطاطيخ ما يتحمّل، وليسارع إليه وليدلّه على الطّريق. فإنّه مُقيم في الموضع الفُلانيّ، فأجبتُ وقصدتُ نحوكم فكان الأمر كما رأيتم.

وقد حكى واحد من مُريديه يُسمّى عثمان الرُّومي، وقال: أوقدتُ شمعة في بعض اللّيالي وأدخلتها حُجرتي ووضعتُها على أسطوانة وأخذت في شغلي، فأخذني النّوم، فلم أنتبه إلّا وقد احترقت الأسطوانة وكادت الحُجرة أن تحترق منها، فدفعتُ النّار وشكرتُ الله تعالى في دفعِها. ولم يطّلع على ذلك أحد وما أخبرتُ بذلك أحدًا. فلمّا أصبحتُ وحضرت مجلس الشّيخ عاتبني وقال: كدتَ أن تحترق بالبيت. لا تعدْ إلى مثل ذلك، وكن على بصيرة وتحفّظ في أمرك.

---

١ ل: بسورة.
٢ ل: بعدي.
٣ ١٠٧ب ل
٤ ١١٠أ ق

Eserimizi yazıp buraya varmışken bu bölümde isimleri geçen büyük şeyhlerin menkıbelerinden bir kısmını, güzel ruhlarından[1] yardım dilenme ve bereket yağmurlarının bulutlarından bolca nasiplenme maksadıyla bizde anlatma isteği doğdu. "Allah'ın sâlih kulları anılırken gökten rahmet iner."[2] hadisine dayanarak, sözü uzatmada var olan külfete ve zahmete katlandım.

1 108a L

2 Süfyân b. 'Uyeyne'ye ait bir sözdür. el-'Aclûnî, *Keşfu'l-Hafâ ve Muzîlu'l-İlbâs*, Mektebetu'l-'ilmi'l-hadîs, 2/81-82.

ولمّا وصلنا من التّحرير والتسطير إلى هذا المقام عرض لنا أن نذكر نبذًا من مناقب الأجلّة الكرام الّذين مرّ ذكرهم في عرض هذا الكلام مستمدًّا من[1] أرواحهم الطّيبة ومستدرًّا من سحائب بركاتهم الصيّبة. وقد ارتكبت ما في التّطويل من الكلفة والزحمة مُعتمدًا على ما قيل: عند ذكر الصّالحين تنزل الرّحمة[2] .

١ ١٠٨أ ل

٢ هو من قول سفيان بن عيينة. كشف الخفاء ومزيل الإلباس للعجلوني، مكتبة العلم الحديث، ٢/٨١-٨٢، (رقم: ١٧٧٢).

[Şeyh Muhyiddin el-İskilibî]

Şeyh Muhyiddin el-İskilibî, tarikat silsilesine göre büyük şeyhlerin birincisi ve hakikate göre zâhir ve bâtında onların en önde bulunanıdır; hem bu diyarda hem de uzaklarda şöhret bulan,[1] Allah'ın veli kulu olduğunda görüş birliği olan biridir.

Bu asil şahsiyet, İskilip isimli kasabada **[88b]** doğdu. Maarife ve ilme istek duyarak büyüdü. Bu yüzden Arap ve Acem diyarını, Anadolu'yu dolaştı. Faziletli âlimlerin çoğuyla bir araya geldi. Talebelik[2] yaparak onlardan bilgiler elde etti. Çeşitli sanatlarda öne çıktı. Değişik ilimlerde maharet ve şöhret kazanıp ilmini daha da arttırdı. Sonra istikâmet dizginini resmî ilimlerden yüce ilâhî ilimlere çevirdi. Halk arasında Akşemseddin olarak bilinen şeyhin seçkin halifelerinden ve aynı zamanda Şeyh Hacı Bayram'ın[3] hâlis halifelerinden olan âlicenab mürşit Şeyh İbrâhim el-Kayserî ile bir araya geldi.

Zikri geçen Şeyh Muhyiddin, meşhur faziletiyle, bâriz kemaliyle ve herkesçe görünen ileri seviyesiyle şu beyitin misdakıdır:

O, faziletleri ve övünçleri fazlasıyla elde etti
Sayılamaz bu fazilet ve övünçler, her lisanla zikredilse dahi

Ne var ki ben onun başarılarının bir kısmını, övünç göğünün bulutunun bir damlasını beyân ederek hayır duasını talep ediyorum. Bu mübârek hâl tercümelerinin sonunda onun şerefli fıtratının neticesi olarak bir bölümü buraya kaydediyorum. Bu kısım tüm derleyip toplayan öğrenciler ve irfan sahibi mahir insanlar için bir hediyedir. Onunla ilgili hikâyelerden biri Şeyh [Mustafa] (Allah rahmet eylesin) tarafından anlatılmıştır. Bu hikâye şöyledir: "Ben altı, ya da yedi yaşındayken sıtma hastalığına yakalandım. Hastalığım ölüme ramak kalacak kadar şiddetlendi. Tesadüfen[4] adı geçen Şeyh Muhyiddin Efendi[5] Edirne şehrine geldi. Babam elimi tutarak beni onun şerefli meclisine götürdü.

1 110b K
2 L: Talebe
3 L: İbrâhim'in
4 108b L
5 111a K

[الشّيخ محيي الدّين الإسكليبي]

فأوّلهم بحسب سلسلة الطّريقة وأقدمهم في الظّاهر والباطن بحسب الحقيقة، شهرة الديار والآفاق[1] ولي الله تعالى بالاتّفاق الشّيخ محيي الدّين.

وقد ولد ذلك الفحل النجيب بقصبة تسمّى إسكليب، [٨٨ب] ونشأ طالبًا للمعارف والعلوم، فدار في بلاد العجم والعرب والروم، واجتمع مع كثير من الأفاضل السّادة، وفاز منهم بالتلمّذ[2] والاستفادة، وبرز في الفُنون ومهر وتضلّع من العلوم وتبحّر. ثمّ صرف عنان العزيمة عن العلوم الرسميّة إلى المعارف الإلهيّة السميّة، واتّصل بالمرشد السّري الشّيخ إبراهيم القيصري، وهو من نخب خلفاء الشّيخ المعرُوف بآق شمس الدّين بين الأنام. وهو من خلّص خلفاء الشّيخ حاجى بيرام[3]. والشّيخ محيي الدّين المزبُور وإن كان بفضله المشهور وكماله الباهر وتقدّمه الظّاهر مصداق ما قلت:

حاز الفضائل [والمآثر] جمة لم تحص لو ذكرت بكُلّ لسان

إلّا أنّي أتبرّك بإيراد نبذ من بحار مآثره وقطرة من سحاب سماء مفاخره، وأثبت في آخر هذه التراجم المُباركة رسالة من نتائج طبعه الشريف هديّة لكلّ طالب جالب وماهر عريف، منها ما حكاه الشّيخ [مصطفى] (رحمه الله) تعالى: إنّي ابتليتُ بالحمّى وأنا في ستّ أو سبع من العُمر، وقد اشتدّت بي حتّى أشرفت على الموت. فاتّفق أن[4] الشّيخ محيي الدّين المزبُور جاء إلى مدينة[5] أدرنه، فأخذ والدي بيدي وجاء بي إلى مجلسه الشريف،

---

١ ١١٠ب ق
٢ ل: بالتلميذ.
٣ ل: إبراهيم.
٤ ١٠٨ب ل
٥ ١١١أ ق

Şeyhin elini öptüm. Önünde durdum. Babama beni sordu. Babam ona 'Bu benim oğlum Mustafa'dır. Şiddetli bir sıtmaya tutuldu. Onun hayatından ümidimizi kestik. Bu konuda senin yüce himmetini rica ediyoruz.' dedi. O da babama 'Mustafa'yı çarşıya götür. Koyun yününden yapılmış bir elbise alıp ona giydir. Allah'ın izniyle bu hastalıktan kurtulacaktır.' dedi. Babamla çarşıya gittik. Şeyhin tavsiye ettiği şekilde yaptık. Sıtma beni aynı gün terk etti. O elbiseyi giydiğim sürece **[89a]** bir daha hummaya yakalanmadım."

Bunlardan biri de, Ahîzâde ismiyle bilinen Muhyiddin Efendi'nin rivayet ettiği hikâyedir: "Bir gün Hekim Çelebi ismiyle tanınan bilgili âlim Muhyiddin Efendi ile bir araya geldim. Bir müddet karşılıklı konuştuk. Söz, şeyhler hakkında konuşmaya geldi. Merhum Hekim Çelebi bana 'Muhyiddin el-İskilibî hakkında fikrin nedir?' dedi. Ben[1] onun üstünlükleri hakkında herhangi bir şey bilmediğim hâlde 'Ona hüsnüzan besliyorum. Onun hakkında güzel şeyler düşünüyorum.' dedim. Merhum 'İyi bil ki Muhyiddin el-İskilibî (Allah rahmet eylesin) olgun, büyük adamlardan biridir. Baştan ayağa kadar ilâhî irfanla, bilgiyle dopdoludur. Onun temiz ruhu hâlâ bu bölgede tasarruf sahibidir. Tasavvuf seyr ü sülûkünün yolcuları, ilâhî bilginin taliplileri onun geniş irfanından müstefittirler. Başıma gelen bir hadiseyi size anlatmak istiyorum: Sabah namazından sonra mihrapta oturuyordum.[2] Müritler zikir çekmekle meşgul idi. Müritlerden başka bir topluluk da mescitte ibadetle uğraşıyordu. Birden adı geçen Şeyh Muhyiddin, elinde Bayramiyye şeyhlerine mahsus bir kıyafet ile mescidin kapısından içeri girdi. Onu görünce saygıyla ayağa kalktım. Bana gelip selâm verdi. Onun selâmına karşılık verdim. Bana, 'Elimdeki bu kıyafeti bizim ve tüm insanların efendisi Hz. Muhammed aleyhisselâm sana gönderdi. Giymek için hazırlan.' dedi. Ben bu kıyafeti giymek için hazırlanınca[3] ve elbiseyi bana giydirince içimde açıklanması mümkün olmayan keşifler, fetihler ortaya çıktı. Sonra bana 'Bu yüce mertebeye ulaştığın için ne mutlu sana! Senin yolun tamamlandı ve işin sona erdi.' dedi. Sonra mescitten dışarı çıktı

1 L: Şüphesiz o.
2 111b K
3 109a L

فقبّلت يده وقمت بين يديه، فسأل والدي عنّي، فقال إنّه ابني مصطفى، وقد ابتلي بالحمّى الشّديدة، فأيسنا من حياته فنرجو في ذلك همّتكم العليّة. فقال الشّيخ اذهب به إلى السُّوق واشتر له ثوبًا من شعر الشّاة، وألبسه فإنها تتركه إن شاء الله تعالى. قال (رحمه الله) فذهب بي والدي إلى السُّوق وفعل ما وصّاه الشّيخ، فتركني الحمّى من اليوم ولم تعد إليّ [٨٩أ] ما دمت ألبس هذا الثّوب.

ومنها ما رواهُ المولى العلّامة محيي الدّين المشتهر بأخي زاده، قال: اجتمعتُ يومًا بالشيخ العارف بالله محيي الدّين المشتهر بحكيم چلبي فتحادثنا زمانًا وانجرّ الكلام إلى ذكر المشايخ، فقال المرحوم: كيف اعتقادكم في الشّيخ محيي الدّين الإسكليبي؟ فقلتُ: إنّي وإن كنتُ حسن الظّن وجميل الاعتقاد فيه إلّا أنّي[١] لم أطّلع على شيء من مآثره؟ فقال المرحوم: فاعلم أنّه كان (رحمه الله) من الرّجال الكاملين مملوأ بالمعارف الإلهية من فرقه إلى قدمه. وروحُه المطهّرة متصرّفة الآن في هذه الأقطار، وإنّ أرباب السلوك وطلبة المعارف الإلهيّة مستفيدون من معارفه الجليلة، وأنا أخبركم بما وقع لي بينا أنا قاعد في المحراب بعد صلاة الصُّبح[٢] والمريدون مشتغلون بالأوراد وفي المسجد أيضًا أناس غيرهم، فإذا بالشيخ محيي الدّين المزبُور دخل من باب المسجد وفي يده ثوب مخصُوص للشيوخ البيرامية. فلمّا رأيته قُمت إجلالًا، فجاء إليّ وسلّم عليّ فرددتُ سلامه، فقال: إنّ هذا الثّوب الّذي في يديّ أرسله إليك سيدنا وسيد الأنام محمّد عليه الصّلاة والسّلام لألبسكم إيّاه فتهيأ. فلمّا تهيّأت ألبسني هذا الثّوب[٣]، فلمّا لبستُه حصل لي من الفتُوح والكشوف ما لا يحتمله البيان، ثمّ قال: بارك الله لك في بلوغك هذه المرتبة السّنيّة، فإنّه كمل طريقك وانتهى أمرك. ثمّ خرج من المسجد

١ ل: إنه.
٢ ١١١ب ق
٣ ١٠٩أ ل

ve aniden ortadan kayboldu. Kıyafet üzerimde kaldı. Ben bu olaydan orada hazır bulunan herkesin haberdar olduğunu zannediyordum. Fakat aramızda geçen hadiselerin **[89b]** birinden bile kimsenin haberi olmamış. Şeyhin gelişine vâkıf olmamışlar. Onun geldiğini anlamamışlar, ayağa kalkışımı görmemişler. O kıyafeti üzerimde yıpranana, giyilmez hâle gelene kadar giydim. Sonra da sonraki neslime geçmek üzere evimde sakladım."

Böyle bir hadisenin, bu gibi büyük zatlardan sadır olması imkânsız değildir. Nitekim bu tür hadiselerin benzerleri çeşitli insanların başına gelmiştir. Bunlardan birini Şeyh Muhyiddin Ahmed b. İbrâhim en-Nehhâs ed-Dımaşkî *Meşâri'u'l-Eşvâk* isimli kitabında şöyle hikâye etmiştir: 801 senesinde İskenderiye'ye doğru yola çıktım. Reşîd'den[1] geçtim. Reşîd'in ileri gelenlerinden[2] bir topluluk bana refakat ediyordu. Birlikte Till Bûrî ismiyle bilinen bir tepeden geçtik. Orada daha önce müslümanlar ile Avrupalılar arasında bir savaş meydana gelmiş. Müslümanların bir kısmı orada şehit düşmüş. Bana Reşîdli bir kişiden söz ettiler. O kişiyi hayırla yâd ettiler. Onun anlattığına göre bir gece bu tepeden geçiyormuş. Orada askere denk gelmiş. Çadırlar kurulmuş ve ateşler yakılmış. Bunları Kahire'den gelip orada konuşlanan bir askerî birlik[3] zannetmiş. Çağırınca yanlarına gitmiş. Ona nereye gideceğini sormuşlar. O da Kahire'ye gittiğini söylemiş. Kafileden biri ona "Ben aileme seninle bir mektup göndereceğim. Aileme ulaştır lutfen." demiş. Sonra mektubu yazıp ona teslim etmiş. Sadece kendisinin ve ailesinin bildiği bir işareti ona anlatmış. Diyor ki: Kahire'ye varınca kafiledeki adamın evini sordum. Beni eve doğru yönlendirdiler. Kapıyı çalınca adamın aile fertleri "Ne istiyorsun?" diye sordular. Ben de: "Yanımda filan kişinin mektubu var." dedim. Adamın ailesi: "Sen deli misin? Bahsettiğin şahıs bundan yıllar önce bir savaşta Reşîd'de öldürüldü." karşılığını verdi. Ben de aile fertlerine o şahsın bana öğrettiği işareti söyleyince benim doğru söylediğime inandılar. Böylece mektubu şahsın ailesine teslim ettim. Ailesi bu olaydan dolayı[4] hayretler içerisinde kaldı. Bu hikâye burada bitiyor fakat[5] *Meşâri'u'l-Eşvâk*'ta bu hikâyeye benzeyen, eserimize almadığımız pek çok örnek vardır.

1 112a K
2 L -ileri gelenlerinden
3 L, M: yezek
4 109b L
5 M -sözleri böylece sona erdi

وغاب من فوره، وبقي عليّ الثّوب وكنت ظننتُ أنّ جميع الحاضرين اطلعوا على هذه الأحوال، فإذا هم غافلون عن جميع ما جرى بيننا [٨٩ب] ولم يطلعوا على مجيء الشّيخ ولم يروا قيامي له. قال (رحمه الله) وقد لبستُ هذا الثّوب مُدّة حتّى تخرق عليّ وخلفته في البيت قلت.

٥ وهذا غير مستبعد من أمثال أولئك الفحول، وقد وقع نظائره لأفراد الناس، منها ما أحكاهُ الشّيخ محيي الدّين أحمد بن إبراهيم النّحاس الدّمشقي في كتابه المُسمّى بمشارع الأشواق، وقال: توجّهتُ إلى الإسكندريّة في سنة إحدى وثمانمائة، فمررت[١] برشيد فرافقني جماعة من أعيانها[٢]، فمررنا بتلّ يعرف بتلّ بوري، وقد كان حصل فيه معركة بين المُسلمين والفرنج، واستشهد به جماعة فحكوا لي عن رجل من أهل ١٠ رشيد وأثنوا عليه خيرًا. إنّه مرّ ليلة بهذا التلّ فوجد به عسكرًا وخيامًا ونيرانًا، فظنّ أنّه السّريّة[٣] جاء من القاهرة ونزل هُنالك. قالُوا: فدخل بينهم فسألُوهُ إلى أين تتوجّه فأخبرهم أنّه مُتوجّه إلى القاهرة، فقال له بعضهم: إنّي مُرسل معك كِتابًا إلى أهلي فأوصله إليهم. ثمّ كتب الكتاب ودفعه إليه، وعرفه أمارة بينه وبين أهله. قال: فلمّا وصلتُ إلى القاهرة سألت عن البيت، فأرشدتُ إليه. فلمّا طرقتُ الباب قالُوا: ما تُريدُ؟ ١٥ قلت: معي كتاب من فلان، فقالُوا: أنت مجنُون. إنّ فلانا قُتل في الوقعة برشيد مُنذُ سنين. فلمّا ذكرتُ لهم الأمارة عرفُوا صدقِي ودفعتُ إليهم الكتاب[٤]، فتعجّبوا لذلك غاية التّعجُّب، انتهى كلامه.[٥] وله في هذا الكتاب نظائر كثيرة أضربنا عن إيرادها.

---

١ ١١٢أ ق
٢ ل – أعيانها.
٣ ل ، م: اليزك.
٤ ١٠٩ب ل
٥ ل – انتهى كلامه.

Şeyh Muhyiddin el-İskilibî'nin (Allah onun sırrını kutlu kılsın) adı geçen Cerrahzâde Efendi'nin babası Şeyh Alâeddin tarafından anlatılan ve onun tasavvuf yoluna giriş nedeni olan kerameti şu şekildedir: Şeyh Alâeddin, yaşantısının ilk yıllarında **[90a]** Sultan Bayezid Han'ın askerlerinden biri idi. Bir defasında o, Sultan ile sefere çıkıp küffar diyarında gaza etmiş.[1] Bu gazadan dönerken yolda büyük bir soğuğa ve şiddetli bir yağmura yakalanmışlar. Bulutlar yağmur dolu, seller korkutucu imiş. Merhum Şeyh Alâeddin akşam olmadan önce misafir olarak bir köye uğramış. Köylü onu misafir etmeyi reddetmiş. O da oradan ayrılmış. Gece kararmış, gök yağmur yağdırmış ve her tarafı seller basmış. Vadiler büyük bir denize dönüşmüş. Gökten elem verici azap inmiş. Söz konusu Şeyh Alâeddin lutfu bol Allah'a tevekkül ederek yolculuğunu sürdürmeye çalışmış. Gele gele Karasu ismiyle bilinen bir nehre ulaşmış. Bu nehir; akan seller, yağan yağmurlar nedeniyle coştukça coşmuş, vadinin her tarafına yayılmış ve üzerindeki köprü ortadan kaybolmuş. Merhum Şeyh Alâeddin, nehrin ilk kısmına, gecenin karanlığı ve bulutların her yeri sarması nedeniyle ilerisinin derin olabileceğini bilemeden girmiş. Nehre girip ilerlediği vakit suyun derinliği bindiği atın boyunu aşacak kadar artmış.[2] Bunun üzerine boğulmaktan korkup dönmek istemiş. Fakat geldiği yolu bulamamış. Tedirginlik ve şaşkınlık içerisinde kalmış. Artık orada helâk olacağını kesin bir şekilde anlamış. Tevbe ve istiğfarda bulunup Allah'a yakarmış ve ölümü beklemiş. Tam o anda arkasından bir ses duymuş. Sese dönmüş. Karşıda dış görünüşü yolcuya benzeyen bir adam görmüş. Adam Şeyh Alâeddin'e selâm vermiş ve "Yolunuzu kaybetmişsiniz.[3] Darlığa düşmüşsünüz." demiş.[4] Şeyh de ona "Evet" karşılığını vermiş. Bunun üzerine adam şeyhin önüne geçip "Yürü, beni takip et ve geri kalma." demiş. Adam yürümüş, şeyh de onun ardından gitmiş. Böylece köprüye ulaşıp oradan yürümüşler. Nehirde su atın dizlerine ulaşacak seviyeye inene kadar ilerlemişler. Şeyh Alâeddin diyor ki: Adam döndü ve eliyle bir tarafı işaret etti ve **[90b]**

1 112b K
2 L: veya
3 113a K
4 110a L

ومن كراماته قدّس سرّه ما حكاه الشّيخ علاء الدّين المذكُور، وهو سبب دُخُوله في مسلك التصوف. فإنّه كان (رحمه الله) في أوائل [٩٠أ] أمره من أفراد جنود السُّلطان بايزيد خان. فاتّفق أنّه غزا مرّة بعض بلاد الكفّار فسافر هو معهم[١]، ولمّا قفلُوا من هذه الغزوة أخذهم في أثناء الطّريق برد شديد وأمطار كثيرة وسحائب هاطلة وسيول هائلة.

٥ فمرّ المرحوم قبل المغرب بقرية وتضيّف أهلها فأبوا أن يضيّفوه فذهب عنها وقد أقبل بسواده اللّيل وأمطر السّماء وكثر السّيل وأمسى كلّ واد كالبحر العظيم، ونزل من السّماء العذاب الأليم، والشّيخ علاء الدّين المسفور مجد على المسير والذهاب متوّكلًا على الملك الوهّاب، فانتهى مسيره إلى نهر يعرف بالنهر الأسود، وقد استمدّ ذلك النّهر من السُّيُول الجارية والأمطار النّازلة، فاشتدّ طغيانه وعظُم عصيانه، وغيب الجسر المبنيّ عليه

١٠ وانبسط في أكناف الوادي، فدخل المرحوم أوائل الماء غافلًا عمّا وراءه من كثرة المياه بسبب ظلمة اللّيل وتراكم السحب. ولما ذهب في الماء زمانًا زاد[٢] ارتفاع الماء حتّى غلب على دابّته فخشي الغرق، فعزم على العودة ففقد الطّريق الّذي جاء منه، فاستولى عليه الحيرة والاضطراب. ولم يشك في الهلاك والتباب، فأخذ في التضرّع والاستغفار، منتظرًا للموت والتبار. فإذا بصوت من ورائه فالتفت إليه، فإذا هو رجل على هيئة واحد

١٥ من أرباب السّفر، فسلّم هو على الشّيخ علاء الدّين وقال: فقدتم الطّريق[٣] ووقعتم في المضيق[٤]، فقال الشّيخ: نعم، فسبقه الرجل وقال للشّيخ: سِر ولا تتخلّف عن أثري، فسار الرجل والشّيخ سائر في أثره إلى أن وصلوا الجسر وعبروه، وسارُوا في الماء إلى أن نزل الماء إلى ركب الدّواب. قال الشّيخ: فالتفت الرجل وأشار بيده إلى ناحية [٩٠ب]

---

١ ١١٢ب ق
٢ ل: أو.
٣ ١١٣أ ق
٤ ١١٠أ ل

"Şu tarafa doğru sür, inşallah kurtulacaksın." dedi. Birden bir şimşek gözümü kamaştırdı. Dönünce ona baktım. Fakat onu göremedim.[1] İşaret ettiği köye hareket ettim. Böylece bu korkunç, tehlikeli durumdan kurtuldum. Bana doğru yolu gösteren o adamın hâli beni hayrete düşürdü. Şeyh Alâeddin (Allah rahmet eylesin) dedi ki: Edirne şehrine varıp bu olayın üzerinden belirli bir zaman geçince Sultan'ın askerleri de oraya döndüler. O bölgeden bir takım insanlar bir araya gelip ziyafet vermeyi kararlaştırdı. Onlara bunun sebebini sordum. "Sultan'ın, adı Şeyh Muhyiddin el-İskilibî olan bir şeyhi vardır. O, Allah'ın veli kullarından, şerefli bir adamdır. Sohbeti ile bereketlenme, onu görme ile şereflenme niyetindeyiz." diye cevap verdiler. Aralarına katıldım. Ziyafete katılacak kişilerden biri oldum. Sonra yemekler hazırladılar. Meclisi kurdular. Söz konusu Şeyh Muhyiddin'i davet ettiler. Şeyh onların davetini kabul edip geldi. Bir de ne göreyim, o korkunç gecede bana görünüp beni o tehlikeli durumdan kurtaran adam karşımda! Meclis dağılıp insanlar ayrılıncaya kadar[2] sabrettim. Sonra şeyhin yanına gittim. Ayaklarını öptüm. Bana "Sen kimsin?" dedi. "Filan gece, filan yerde şu belâdan kurtardığın kişiyim." dedim. Sonra da başımdan geçen hadiseyi baştan sona anlattım. İnkâr edip lafı değiştirdi. "Yanılıyorsun. Rüya görmüşsün. Bana iftira atıyorsun." dedi. Ona dedim ki "Ey efendim, bu olay benim için tartışılmaz ve kesin bir bilgidir. Bu tür sözlerle benim bu yakînen bildiğim hadise kaybolup gitmez. Bunun doğru olduğunu itiraf etmek dışında[3] bir seçenek yoktur." Bunun üzerine beni kendisine yaklaştırdı. Anlattığım olayı doğruladı. Fakat bunu gizlememi ve kimseye açıklamamamı tembihledi. O meclisten içimde tasavvufa karşı tam bir meyil duyarak ayrıldım. Efendilerin efendisi Cenâb-ı Allah'a olan şevkim, cezbem arttı. Sonunda adı geçen Şeyh Muhyiddin el-İskilibî'nin elinden tevbe ettim ve onun müritleri arasına girdim. **[91a]** Sonra şeyh, memleketi İskilib'e yolculuk etti. Ailem ve çocuklarım olduğu için birlikte gitmemiz mümkün olmadı. Söz konusu Şeyh Muhyiddin'in halifelerinden Muslihuddin es-Sirozî gelene kadar cezbe ve ıstırapta kalakaldım. Ona gittim. İskilib'e, şeyhi ziyaret etmeye gidene kadar onun yanında nefsimi terbiyeye çalıştım. Makamı, evi, barkı, aileyi terk edip onunla birlikte İskilib'e gittim. Şeyh Muhyiddin'in yanında çok çalışarak, bilgiler öğrenerek uzun yıllar kaldım. Sonra memleketime döndüm. Sonra tekrar şeyhime döndüm. Tâ ki muradıma erip bana irşat vazifesi verene kadar orada kaldım.

1 L: defalarca
2 113b K
3 110b L

وقال: سر إلى هذه الجهة تنجو إن شاء الله تعالى، فإذا برْق خطفَ بصري ولما عاد نظرت إليه فلم أره[1]. فسرتُ إلى هذه النّاحية وخلصتُ من تلك الورطة الهائلة وأنا في غاية العجب من حال الرجل الدّليل ودلالته إلى السّبيل. وقال (رحمه الله): ثمّ إني لما وصلتُ إلى محمية أدرنه ومضى عليه أيّام وأخذ العساكر السُّلطانيّة يجيؤن إليها، واجتمع طائفة من أهل المحلة واتّفقُوا على ضيافة، فسألتهم عن سببها فقالُوا إنّ للسُّلطان شيخًا يُقال له الشّيخ محيي الدّين الإسكليبي، رجل شريف من أولياء الله تعالى، نقصد التّبرُّك بصُحبته والتشرف برُؤيته. قال الشّيخ: فدخلتُ فيهم، وكنت من جملة أرباب الضّيافة. ثمّ إنهم أحضروا الطّعام وهيّؤا المجلس ودعوا الشّيخ المسفور، فأجاب دعوتهم وحضر مجلسهم. فإذا هو الشّخص الّذي ظهر لي في تلك اللّيلة الشّديدة، وكان سببًا لخلاصي عن هذه الورطة العظيمة. قال المرحوم: فصبرتُ حتّى تمّ المجلس وتفرّق[2] أربابه، فذهبتُ إليه وقبّلتُ رجله، فقال: من أنت؟ فقلتُ: هو الّذي خلّصته من تلك الورطة في الموضع الفُلانيّ واللّيلة الفُلانيّة. وعرضتُ عليه القصّة بتمامها، فأنكرها وتغيّر عليّ وقال: غلطتَ ووهمتَ وافتريتَ عليّ، فقلت له: يا سيّدي عندي من اليقين والجزم ما لا يزُول بأمثال هذه الكلمات. فلم ويُمكن إلّا الاعتراف[3]، فقرّبني إليه وأقرّ بالقصّة ووصّاني بالستر وعدم الإشاعة الإفشاء. فما قُمت من هذا المجلس إلّا وقد حصل لي الرّغبة التّامّة في التّصوّف، وازداد بي الشوق والانجذاب إلى جناب ربّ الأرباب وبآخرة تبت على يد الشّيخ المسفور، ودخلت في زمرة مريديه. [٩١أ] ثمّ سافر الشّيخ إلى وطنه بإسكليب ولم يُمكن لي المسير معه لقيد الأهل والأولاد، فبقيتُ في انجذاب واضطراب إلى أن جاء الشّيخ مصلح الدّين السيروزي من خلفاء الشّيخ محيي الدّين المزبُور، فذهبتُ إليه واشتغلت عليه إلى أن سافر إلى إسكليب وقصد زيارة الشّيخ، فقُمتُ معه وتركتُ المنصب والعيال، وسافرت معه إلى إسكليب، وأقمتُ عند الشّيخ عدّة سنين وأنا في غاية المجاهدة والطلب. ثمّ عدتُ إلى وطني، ثمّ إلى الشيخ إلى أن نِلت المُراد وأجاز لي بالإرشاد.

١ ل: المراره.
٢ ١١٣ق
٣ ١١٠ل

[Şeyh Alâeddin Efendi]

Merhum Şeyh Alâeddin Efendi, Anadolu şeyhlerinin ileri gelenlerinden idi.[1] Üstün kerametleri vardı. Mânevî mertebesi yüksekti.[2] Ömrünü Allah yolunda çalışmakla, ibadetle geçirdi. Bu yüzden Allah ona bol bol ilim ve mârifet ihsan eyledi. Edirne şehrinde Şeyh Şücâ' Zâviyesi şeyhliği kendisine emanet edildi. Ömrü yüz seneyi aşana kadar nefis terbiyesine ve irşada devam etti.

Şeyh Alâeddin'in şu kerameti şeyhimiz Şeyh Muslihuddin el-İskilibî (Allah rahmet eylesin) tarafından anlatılmıştır: Şeyh Muslihuddin dedi ki "Biz müritlerle birlikte adı geçen zâviyenin dışında oturuyorduk. Ben Edirne'de debbağların (dericilerin) bulunduğu mahallede oturuyordum. Aniden debbağlık yapan bir adam geldi. Babamın elini ayağını öptü. Babama, 'Sen olmasaydın kaleyi fethedemeyecektik.' dedi. Babam 'Hangi kale? Benim bu konuda[3] herhangi bir bilgim yoktur.' karşılığını verdi. Babam inkâra devam ederken adam da tevazu ve itaat içinde geri çekildi. Bunun üzerine adama olayı sorduk. Dedi ki 'Debbağlık yapan bir grupla birlikte Sultan ile gazaya çıktık. Filan kaleyi muhasara edip fethetmeye azmettiğimizde; savaş kızışıp vurma ve parçalama ateşi harlandığında **[91b]** kale çetin ceviz çıktı. Fetih bizi reddetti. İslâm ordusu şaşkınlığa düştü ve fetihten ümitlerini kestiler. O anda birden elinde bir sancak ile yaşlı bir adam kâfirlere hücum etti. Muazzam bir fırtına gibi üzerlerine atılıp onları toz-duman edip parçalara ayırdı. Kaleye tırmanıp sancağı dikti. İslâm askerlerinden bir topluluk, onun peşine takıldı. Onun çıktığı yerden kaleye girdi. O adam sayesinde fetih mümkün oldu. Ben ve bazı arkadaşlarım o adamı yakından inceledik. O adam Şeyh Alâeddin idi.[4] Bu sefere çıkan ve kalenin fethinde bulunan kişilerden onun Şeyh Alâeddin olduğuna şüphe duyan olmadı. Seferden dönerken onu hiç görmemek bizi çok şaşırttı.' Şeyh Muslihuddin el-İskilibî (Allah rahmet eylesin) dedi ki "Babamla baş başa kalınca işin gerçeğini sordum. Bu sırrı açıklaması için üsteledim. Bunun üzerine 'Sadece bu mertebeye ulaşanlar bu sırrı bilebilir ve sen inşallah bu mertebeye erişince vakıf olacaksın.' dışında bir şey söylemedi." Allah bizi ve sizi bu yüce mertebelere ulaştırsın. Görünen ve görünmeyen tüm lutuflarını sağanak sağanak üzerimize yağdırsın.

1 114a K
2 L: yüceydi
3 111a L
4 114b K

[الشّيخ علاء الدّين]

وكان الشّيخ علاء الدّين المرحوم من أجلّة مشايخ الرّوم[1]، صاحب كرامات سنيّة ومراتب سميّة[2]، أفنى عمره في العبادة والرياضة، فأفاض الله تعالى عليه من العلم والمعرفة ما أفاضه. وقد فُوّض إليه المشيخة في زاوية الشّيخ شُجاع بمدينة أدرنه، ودام على التربية والإرشاد حتّى أناف عمره على مائة سنة.

ومن كراماته ما حكاه شيخنا الشّيخ مصلح الدّين (رحمه الله) قال: كُنّا جُلُوسًا في خارج الزاوية المزبورة مع بعض المريدين، وقد وقعت في محلّة الدباغين من المدينة المسفورة، إذ جاء رجل دبّاغ فباس يد والدي وقبّل رجله وقال: لولا أنت لما فُتحت القلعة، فقال والدي: ما هذه القلعة، وليس[3] عندي منها خبر ولا أثر. وعاد الرجل إلى ضراعته واستكانته وهو مستبدّ على إنكاره، فسألنا الرجل عن القصّة فقال: خرجتُ في زمرة من الدبّاغين غازيًا مع السُّلطان، فلمّا حاصرنا القلعة الفُلانيّة وعزمنا على فتحها ودارتْ رحى الحرب واشتعل ضرم الطعن [٩١ب] والضّرب عصت القلعةُ وأبتْ الفتحَ، وتحيّر العسكر ويئسوا من فتحها، فإذا بشيخ في يده راية هجم على الكفّار وفرّقهم تفرّق الغُبار عندما يهبّ عليه الصرصر الجرّار، وطلع على القلعة ونصب عليه الرّاية، فاتصل بعقبة أناس من العسكر الإسلاميّة ودخلوا القلعة من هذا الموضع وتيسّر فتحها بسبب ذلك[4] الرجل، فأمعنت أنا وبعض رُفقائي في ذلك الرجل فإذا هو الشّيخ علاء الدّين. فلم نشكّ أنّه من جملة من سافر إلى هذه الغزوة وحضر فتح القلعة، وتعجبنا من عدم رُؤيته في أثناء الطّريق، قال الشّيخ (رحمه الله): لما خلوت مع والدي سألته عن حقيقة الأمر وأبرمت عليه كشف هذا السرّ، فما زاد على أن يقُول: يعرفه من يصل إلى هذه الرُّتبة، وستقف إن شاء الله تعالى عند بلوغك هذه الرُّتبة، بلّغنا الله وإيّاكم إلى المراتب العلية، وأفاض علينا من سجال ألطافه الخفيّة والجليّة.

١ ١١٤أ ق
٢ ل: عليّة.
٣ ١١١أ ل
٤ ١١٤ب ق

[Şeyh Abdürrahim el-Müeyyedî]

Şeyh Abdürrahim el-Müeyyedî, zamanının yegane şeyhi, asrının ve döneminin efendisi[1] idi. En üstün dereceyi elde eden, en büyük paya sahip olan ve en yüce hisseyi alan kişilerden idi.

Şeyh Abdürrahim, ömrünün ilk yıllarında bir ilim öğrencisiydi. İlim ve edebiyattan, benzerleriyle gurur duyulacak ve ona benzer şekilde işlenecek bilgiler tahsil etti. Hatibzâde ismiyle bilinen efendiye[2] mülâzım oldu. Sonra İstanbul'da Başçı İbrâhim Medresesi'ne atandı. Sonra da adı geçen Şeyh Muhyiddin el-İskilibî ile bir araya gelip onun kızıyla evlendi. Kendisinde bazı zühd ve ibadete yönelme belirtileri göründü. O bu hâlde iken, kendisinde bazı ölümcül hastalıklar baş gösterdi. Hatta bu hastalıklar ölümüne sebebiyet verecek kadar şiddetlendi. İyileşmekten ümidini kesince Şeyh Muhyiddin'in kızı olan eşine[3] "Gidip babana benim hayattan ümidimi kestiğimi, **[92a]** artık bundan sonra iyileşme beklentimin kalmadığını söyler misin? İşte bak, ben irfandan yoksun bir şekilde ölüyorum. Garip bir şekilde ailemden[4] ve vatanımdan göçüyorum. Bana, imkân dâhilinde bahşedecek bir ihsanı yok mudur?" demiş. Eşi kalkıp babası olan şeyhe gitmiş. Kocasının sözlerini ağlayarak aktarmış. Şeyh Muhyiddin kalkıp kalabalık bir maiyetle onun evine gitmiş. Bunların arasında şeyhimiz Şeyh Muslihuddin'in babası Şeyh Alâeddin de varmış. Şeyh Muhyiddin, Abdürrahim el-Müeyyedî'nin hasta yatağının kenarına oturup durumunu sormuş. Abdürrahim Efendi de, daha önce söylediklerini tekrar etmiş ve ona aşırı derecede yakarıp ısrar etmiş. "Israr etmek amaca ulaştırır." diye ne güzel denmiştir. Şeyh Muhyiddin, Abdürrahim Efendi'yi yerinden kaldırmış. Yanındakilere Abdürrahim Efendi'ye abdest aldırmalarını emretmiş. Abdest aldırmışlar. Onu kıbleye doğru oturtmalarını söylemiş. Şeyh Alâeddin'e de hastanın arkasına oturmasını, tutup bağrına basmasını emretmiş.

1 K: yegânesi
2 111b L
3 115a K
4 L: Arkadaşlarımdan

[الشّيخ عبد الرحيم المؤيّدي]

وأمّا الشّيخ عبد الرحيم المؤيّدي، فكان أوحد زمانه وقريع[1] عصره وأوانه من الّذين فازوا بالقدح المُعلّى، وحازوا النصيب الأوفر والحظّ الأعلى.

وكان (رحمه الله) في أوائل أمره من طلبة العلم الشريف، وحصّل من العلم والأدب ما يبتهج بأمثاله وينسج على منواله. وصار ملازمًا من المولى[2] المشتهر بخطيب زادة. ثمّ قلّد إبراهيم الرواس بمدينة قسطنطينية، ثمّ اتّفق أنّه اتّصل بالشيخ محيي الدّين السّابق ذكره، وتزوّج ابنته وظهر فيه مخايل الزّهد والورع. بينا هو في ذلك إذ عرض له بعض الأمراض الهائلة، واشتدّ به إلى أن أشرف على الموت. ولمّا أيس من صحّته قال لزوجته بنت الشّيخ المسفور[3]: هل لك أن تروحي إلى أبيك وتقول له مني: إنّي [٩٢أ] أيست من الحياة، ولم يبق لي بعد ذلك رجاء السّلامة. وها أنا أموت خاليًا عن العرفان، وأذهب غريبًا عن الأهل[4] والأوطان، وهل لا يُمكن الإحسان إلي بقدر الإمكان؟ فقامتْ وذهبتْ إلى أبيها الشّيخ وبكتْ عنده وأخبرت بما قاله، فقام الشّيخ وذهب إلى بيتها ومعهُ عدّة من أصحابه. وفيهم الشّيخ علاء الدّين والد شيخنا الشّيخ مصلح الدّين. فلمّا دخلُوا البيت جلس الشّيخ عند فراشه وعاده واستخبر عن حاله. فأعاد عليه الشّيخ عبد الرحيم ما قاله أوّلا وأفرط في التضرّع والإبرام، ونعما قيل الإبرام يحصل المرام. فرقّ له الشّيخ فأمر إلى بعض الحاضرين بأن يوضئوا الشّيخ عبد الرحيم، فوضّؤه ثمّ قال أجلسوه إلى القبلة، وقال للشّيخ علاء الدّين: اجلس أنت خلفه وأمسكه واضمُمه إليك.

---

١ ق: فريد.
٢ ١١١ب ل
٣ ١١٥أ ق
٤ ل: الأصحاب.

Sonra kalkıp odanın köşesine oturmuş. Kıbleye yüzünü çevirerek murakabeye başlamış. Abdürrahim Efendi birden bir çığlık atmış. Kendisini yere fırlatmış. Bir süre baygın kalakalmış. Kendisine gelince Şeyh Muhyiddin ona neler göründüğünü sormuş.[1] O da gördüklerini anlatmış. Sonra şeyh, "Zannediyorum ki sen bu hâlin en yüksek mertebesindesin.[2] Ne var ki bu, inşallah sana kâfi gelecektir." demiş.

Abdürrahim Efendi haccetmek için Mekke'ye yolculuk edip[3] Konya'ya vardığında onu orada *Mesnevî* müellifi Mevlevî Şeyh Celâleddin'in ruhu karşılamış. Ona sarılıp şu Farsça beyitle hitap etmiş:

Beyit[4]

Ey oğul, senden hoşnutum, senin gelişini yeterince gözledim
Hoş geldin babanın cânı baş göz üstüne merhaba!

Vakfedilmiş bazı kitapları, çeşitli nedenlerle zayi olmaları sebebiyle, teftiş etmek için söz konusu Konya iline sehayat ettiğinde, o bilinen zâviyeye **[92b]** girmiş ve sema meclisinde bulunmuştu. Bu mecliste iken adı geçen Şeyh Celâleddin'in ruhu Abdürrahim Efendi'ye sarılmış ve şu beyiti söyleyerek onunla defalarca sema dönmüş:

Beyit

Fakirlik ve yokluk köşesinin hâlleri hakkında suskun ol
Bizim yardımımızla senin gönlün onların mahzeni olacak[5]

Abdürrahim Efendi (Allah rahmet eylesin), söz konusu Şeyh Celâleddin'in vasıflarını bu konuda çalışanların kaydettiklerine uygun bir şekilde tasvir etmiş ve "Bu iki beyti daha önce kimseden duymamıştım." demiş.

1 L -sormuş
2 112a L
3 115b K
4 M, K -Beyit
5 L: kılacak

ثمّ قام الشّيخ وقعد في زاوية البيت وراقب متوجّهًا إلى القبلة، فإذا الشيخ عبد الرحيم وصاح صيحة ورمى بنفسه على الأرض وبقي مغشيًّا عليه مُدّة، ولما أفاق سأله[1] الشّيخ عمّا ظهر له فأخبر به. ثمّ قال الشّيخ إنّي أظنّك في أعلى رُتبة من ذلك[2] إلا أنّه يكفي لك ذلك، إن شاء الله تعالى.

٥ ولما سافر إلى مكّة حاجًّا[3]، ووصل إلى بلدة قونيه استقبله روح الشّيخ جلال الدّين صاحب المثنوي المولوي وعانقه وخاطبه بهذا البيت الفارسي:

بيت[4]

خشنودم ازتو ای پسر دارم بسی باتو نظر

خوش آمدی جان پدر اهلا وسهلا مرحبا

١٠ ولما سافر إلى البلدة المزبورة مرّة ثانية لتفتيش بعض الكتب الموقُوفة بواقعة وقعت لها ودخل الزاوية المعروفة [٩٢ب] وحضر مجلس السّماع عانقه روح الشّيخ جلال الدّين المسفور، ودار به عدّة دورات وهو يقُول:

بيت

خموش باش كه احوال كنج فقر و فنا

١٥ دل تو مخزن اينها بود[5] بهمت ما

وكان (رحمه الله) يصف الشّيخ جلال الدّين المزبور بصفاته الّتي كان عليها على ما ضبطه من اعتنى به، وكان يقُول: ما سمعت البيتين قبل ذلك من أحد.

١ ل – سأله.
٢ ١١٢أ ل
٣ ١١٥ب ق
٤ م ، ق – بيت.
٥ ل: شده.

Şüphesiz Abdürrahim Efendi'ye ait gerçek keşifler ve kesin kerametler zâhir olmuştur. O kerametlerden biri güvenilir kişilerin hikâye ettiği ve râvilerin mutabık kaldığı şu hadisedir: Merhum Sultan Bayezid Han'ın Bektaş ismiyle bilinen imamı, kıymetli taşlar konusunda bilgili kuyumculara göstermek üzere Sultan'dan çok kıymetli bir mücevher almış. Evinin bir köşesine koymuş. Geri geldiğinde onu orada bulamamış. Bu işe şaşırıp kalmış. Ne olduğunu anlamamış. Bunun üzerine falcıların ve şeyhlerin kapısını aşındırmış. Fakat hiçbiri bir işe yaramamış. Bir defasında, Bektaş Efendi Şeyh Abdürrahim ile bir araya gelmiş. Ona olayı anlatmış. Çektiği büyük sıkıntıyı[1] arz etmiş. Aralarında eskiye dayanan[2] bir tanışıklık ve hukuk varmış. Şeyh, Bektaş Efendi'ye acımış ve bir müddet murakabeye dalmış. Sonra başını murakabeden kaldırıp "Evinin arsasının bir kısmında eski bir binâdan kalmış, etrafa dağılmış taşlar var mı?" diye sormuş. İmam Bektaş Efendi "Evet" demiş. Bunun üzerine şeyh de "Senin câriyelerinden biri mücevheri bıraktığın yerden alıp o taşlardan birinin altına sakladı." deyip altında olduğu taşı bütün alâmetleriyle tarif etmiş.[3] İmam şeyhin yüce meclisinden kalkıp aceleyle evine gitmiş. Taşların olduğu bölgeye varmış. Tarif edilen taşı bulmuş. Taşı kaldırınca kayıp mücevheri orada bulmuş. Allah'a şükretmiş. Böylece Şeyh Abdürrahim'in (Allah rahmet eylesin)[4] bereketiyle bu sıkıntıdan kurtulmuş.

Bu da onun kerametlerindendir: Bir defasında, zâviyesinde büyük bir meclis toplanmıştı. Sanırım *Mevlid-i Nebî* (Allah'ın salât ve selâmı onun üzerine olsun) okumak üzere toplanmıştı. Âlimlerden, **[93a]** emirlerden pek çok kişi bu törene gelmişti. Gelenler arasında yüce âlim, büyük müftü, Kemalpaşazâde Ahmed Efendi ile Defterdar İskender Çelebi de varmış. Mecliste mevlid okunurken Şeyh Abdürrahim (Allah rahmet eylesin) kendinden geçip bir müddet murakabeye dalmış. Başını kaldırmış ve "Resûlullah aleyhisselâm ile bir araya geldim. Aramızda bir sohbet geçti. Hz. Peygamber aleyhisselâm özet olarak şunu dedi: 'Müftünüze söyleyin, fetva işine önem versin. Çünkü fetvayı ihmal ediyor.

1 116a K
2 112b L
3 L: koymuş
4 L -Allah rahmet eylesin

وقد ظهر له كشوفات حقّة وكرامات مُحققة، منها ما حكاه الثّقات وتطابق عليه الرّواة؛ إن إمام المرحوم السُّلطان بايزيد خان المُسمّى ببكتاش أخذ جوهرة ثمينة من السُّلطان المزبُور ليعرضها على بعض من له خبرة بعلم الأحجار، فوضعها في موضع في بيته، ثمّ عاد إليه فلم يجدها. فسقط في يده وتحيّر في أمره، وتردد إلى الرمّالين والمشايخ، فلم يفيدوا شيئًا. فاتفق أنه اجتمع بالشيخ عبد الرحيم، وقصّ عليه القصّة وعرض عليه اضطرابًا[1] عظيمًا. وكان بينهما حُقُوق سابقة ومعارفة قديمة[2]. فرقّ له الشّيخ وراقب زمانًا، ثمّ رفع رأسه وقال: هل في طرف من عرصة دارك أحجار مبثوثة باقية من البناء؟ فقال الإمام: نعم. فقال الشيخ: إن واحدة من جواريك أخذت هذه الجوهرة من الموضع الّذي تركتها فيه، ووضعتها تحت حجارة من تلك الأحجار، ووصفها[3] بصفتها وأخبرها بعلامتها. فقام الإمام عن مجلسه الشريف وأسرع إلى داره، ووصل إلى ذلك الموضع وعرف الحجارة، فرفعها فوجد الجوهرة وشكر الله تعالى، وخلص من الاضطراب ببركة الشّيخ (رحمه الله).[4]

ومنها أنه وقع في زواية اجتماع عظيم وأظنها لقراءة مولد النبي صلى الله عليه وسلم، وقد حضر فيها الأشراف من العلماء [٩٣أ] والأمراء، وفيهم المُفتي المُعظّم والمولى المفخّم أحمد بن كمال پاشا زاده وإسكندر چلبي الدفتردار، وغلب على الشّيخ (رحمه الله) في أثناء المجلس حال وراقَب زمانًا، ثمّ رفع رأسه وقال: لاقيتُ رسُول الله صلى الله عليه وسلم، وجرى بيننا مصاحبة ومكالمة. وكان من جملة كلامه عليه الصّلاة والسّلام: قل لمفتيكم ليهتمّ في أمر الفتوى، فإنّه يُهمل فيها.

---

١ ١١٦أ ق
٢ ١١٢ب ل
٣ ل: وضعها.
٤ ل – رحمه الله.

Daha bu hafta beş fetvada şeriata uymayan hükümler verdi.' demiş."[1] Bunu duyan Müftü Kemalpaşazâde Efendi Resûl aleyhisselâma Allah'tan salât ve selâm dileyip "Allah Resûlü (Allah'ın salât ve selâmı onun üzerine olsun) doğru söylüyor. Senin verdiğin bilgi doğrudur. Tam senin dediğin gibi oldu. Ben yanlış yazdığım o cevapları düzeltmeye niyetlendim fakat bunu gerçekleştirmek mümkün olmadı." diye mukabelede bulunmuş. Abdürrahim Efendi bu sefer İskender Çelebi'ye dönüp "Hz. Nebî aleyhisselâmın sözlerinden biri de[2] 'Defterdara söyleyin, Müslümanların işlerine özen göstersin. Allah'tan korksun. Sultanın gazabından çekinsin. Eğer emirlerimize uymazsa hükümdarın elinde helâk olacaktır.' şeklindeydi." demiş. Olay onun söylediği gibi gerçekleşti. Sultan bir müddet sonra[3] Defterdar İskender Çelebi'yi helâk edip ortadan kaldırmış.

Şeyh Abdürrahim Efendi henüz sağken Abdülhâdî isimli oğlu vefat etti. Abdülhâdî, hevesleri olan, lezzetlere dalan bir genç imiş. Abdülhâdî'nin annesi oğlunun ölümüne çok üzülmüş, günlerce gözyaşı dökmüş. Şeyh bir gün bulunduğu çilehânesinden ağlayarak dışarı çıkmış. Karısına, "Oğlunun yok oluşuna, ölümüne, hatta öteki dünyada azap çekişine ağlama. Ben onu cennet odalarında aradım. Fakat onu bulamadım. Sonra cehennemin en aşağı katlarında soruşturdum. Ona yüksek sesle seslendim. Bana üzgün bir ses tonuyla cevap verdi. Sesinin tonundan çıkardım[4] ki o, Lût kavmi ile birlikte **[93b]** azap çekmekte." demiş. "Dünya hayatında gılmanlara müptelâ olmuş muydu?" Sonra Şeyh Abdürrahim Efendi müritlerini toplayıp onlarla günlerce uzun süren bir itikâfa girmiş. Müritleriyle birlikte sürekli yalvarıp yakarmayla, duayla meşgul olmuşlar. Şeyh bir gün[5] itikâftan gülerek çıkmış. Karısına oğullarının affedildiğini müjdelemiş. Allah'ım bizi affet ve sâlih kullarınla birlikte cennette haşret.

Şeyh Abdürrahim Efendi'nin kerametlerinden biri de şudur. Kardeşi Abdurrahman el-Müeyyedî'nin kızının kocası Muhyiddin el-Fenârî'ye, Rumeli kazaskeri iken, şöyle diyordu: "Ben sağ olduğum müddetçe azledilmekten korkma." dermiş. Gerçekten de merhum Şeyh Abdürrahim'in vefat ettiği günün ertesinde görevinden azledilmiştir.

1 116b K
2 113a L
3 L -bir müddet sonra
4 L: sana gösterdi
5 117a K

وقد وقع له في هذا الأسبوع خمسة أجوبة على خلاف الشّرع الشريف[1]. فلمّا سمعه المُفتي المزبُور صلى على النّبي صلى الله تعالى عليه وسلم وقال: صدق رسُول الله وصدقْتم في خبركم عنه عليه الصّلاة والسّلام. فإنّه قد وقع الأمر كما قُلتم، وقصدتُ تبديل تلك الأجوبة، وتتبّعت الصُّور، ولم أظفر بها. ثمّ إنه عاد إلى إسكندر چلبي وقال: إنّ من جملة ما قاله صلى[2] الله عليه وسلم: ليقل للدّفتردار ليهتمّ في أمور المُسلمين، وليتقّ الله ربّه، وليحذر من غضب السُّلطان وهلاكه في يده إن خالف ما أمرنا به. وكان الأمر على ما أخبره من الإيعاد. فإنّ السُّلطان أهلكه بعد مُدّة[3] وأباد.

وقد انتقل في حياته ابنه المُسمّى بعبد الهادي، وكان شابًّا مفرطا في هوساته، ومنهمكا على لذّاته. وجزعتْ عليه أمّه وبكت أيّاما، فإذا بيوم خرج فيه الشّيخ عن صومعته وهو يبكي ويقُول لها: لا تبكين على فقد ولدك وموته، بل على عذابه في الآخرة. فإنّي فحصت في غرفات الجنان فما وجدته. ثمّ فتّشتُ في دركات النيران فما وجدته، فناديته بأعلى صوت فأجاب لي بصوت حزين، فاستدللت[4] عليه بصوته فإذا هو معذب بعذاب [٩٣ب] قوم لوط. وهل كان له في حياته ابتلاء بالغلمان؟ ثمّ إنّه جمع مريديه واعتكف معهم أيّامًا وجاهدُوا واجتهدوا في التضرّع والدُّعاء إلى أن خرج[5] الشّيخ يومًا من مُعتكفه وهو يضحك ويبشّر أمه بالعفو والرضوان. اللهمّ اعفُ عنّا واحشرنا مع الصّالحين في غرف الجنان.

ومن كراماته أنّه كان يقُول لزوج بنت أخيه عبد الرحمن بن المُؤيد محيي الدّين الفناري، وكان قاضيًا بالعسكر في ولاية روم إيلي: لا تخف أنت من العزل ما دمت حيًّا، وقد عزل المولى المرحوم ثاني يوم مات فيه الشّيخ عبد الرّحيم المرحوم.

---

١ ١١٦ب ق
٢ ١١٣أ ل
٣ ل – بعد مُدّة.
٤ ل: فاستدلّك.
٥ ١١٧أ ق

Müftü Ebüssuûd Efendi şöyle diyordu: Ben çoğu defa rüyamda oturduğumu, kalkmak istediğimi, Şeyh Abdürrahim'in gelip başımı tutup ayağa kalkmama müsaade etmediğini görüyordum. Bir gece benzer şekilde aynı rüyayı görüyordum.[1] Rüyada bu sefer tam Şeyh Abdürrahim benim ayağa kalkmama mâni olacakken babam ortaya çıkıp bana yöneldi. Şeyh Abdürrahim, babamı görünce beni bıraktı ve ortadan kayboldu. Bunun üzerine ayağa kalkmaya davrandım ve ayaklarımın üzerinde durdum. Bu rüyanın üzerinden çok zaman geçmeden Muhyiddin el-Fenârî'nin yerine kazasker oldum.

Şeyh Abdürrahim'in zâviyesine o kadar çok sâlih kul, mürit, zâhit, intisap etmiş ki bu, çok az mürşide nasip olmuştur. Güvenilir şahıslardan biri anlatır ki "Şeyhin söz konusu zâviyesine mensup müritlerinden, adı …[2] olan bir kişi vardı. Bedeni güçlü, ayakları sağlam biriydi. Bir süre sonra onu ayağı topallarken gördüm. Yanımdakilerden birine bunun iç yüzünü sordum.[3] Dedi ki "Mescitte oturup murakabeye **[94a]** dalmıştık. Birden o kişinin ruhu bedeninden sıyrıldı. Bedeni, süflî dünyadan ayrılıp ulvî âleme yükselen ruhunun peşinden gitti. Böylece bedeni evin tavanına yaklaşacak kadar yükseldi. Orada bulunanlar da olaya muttali olmuşlar. O kişi kendisine hakim olamayıp birden bir çığlık atmış ve ruhu birden bedenine geri gelmiş. Yukarıdan zemine düştü. Böylece ayağı sakatlandı. Bu meşhur bir hikâyedir."

Ben şeyhim olan Cerrahzâde Şeyh Muslihuddin'e ilk insilahını, ruhunun bedeninden ayrılışını, bunun nasıl gerçekleştirdiğini sordum. O (Allah rahmet eylesin), "Bir sefer Allah'ı zikretmekle meşguldüm. Birden bana azametli ve korkutucu bir el göründü. Bunun üzerine elin avucuna baktım. Allah'ın ism-i celâlinin güzel bir hat ve garip bir üslupla yazılı olduğunu gördüm. Ona bakmaya devam ettim ve kendimi o anda kaybettim. Birden ruhum cesedimden[4] insilah etti, sıyrıldı ve geniş bir âleme düştü. Orada gezmeye, dolaşmaya başladı. Ruhum seyahat ederken[5] açıklaması mümkün olmayan, dilin anlatamayacağı latif güzelliklere şahit oldum, şaşılacak bilgiler elde ettim. Böyle dolaşırken ilk gezmeye başladığım yere ulaştım. Cesedimin odamda, serili vaziyette olduğunu gördüm.

1 113b L
2 Bütün nüshalarda burada olması gereken isim boş bırakılmıştır.
3 117b K
4 L: haddimden
5 114a L

وكان يقُول المُفتي أبو السُّعُود: كنتُ أرى كثيرًا في منامي كأنّي قاعدًا طلب القيام فيجيء الشّيخ عبد الرّحيم، فيأخُذ برأسي ويمنعني من القيام، فبينا أنا بليلة وقعت لي فيها مثل هذه الواقعة[1] وظهر لي الشّيخ عبد الرّحيم ليمنعني عن القيام كما هو عادته، فإذا بوالدي قد ظهر وقصد إليّ، فلمّا رآهُ الشّيخ عبد الرّحيم تركني وغاب عني فاستنهضت وقمت على قدميّ، فلم يذهب إلّا القليل حتّى صرتُ قاضيًا بالعسكر بمكان المولى محيي الدّين الفناري.

وقد اجتمع في زمنه بتلك الزاوية من الزهّاد وأرباب السّعي والاجتهاد ما لا يتّفق إلا للقليل من أصحاب الإرشاد. وقد حكى واحد من الثّقات أنّه كان في الزاوية المزبورة رجل من مريديه يُقال له [2]... وكان صحيح البدن سالم الرجلين، وقد رأيته مرّة بعد أيّام وقد عرض له عرج، فسألتُ[3] بعض الحاضرين عن وجهه. فقال: كُنّا جالسين في المسجد مراقبين [٩٤أ] مشتغلين، إذ وقع له انسلاخ فتبع جسدُه روحه في العروج إلى العالم العلوي والانقطاع عن البرزخ السفلي، فارتفع إلى أن قارب سطح البيت، فاطلع عليه بعض الحاضرين، فلم يملك نفسه وصاح صيحة فعاد روحه إلى جسده دفعة. فوقع على الأرض من فوق، فاختلّت رجله، وهذه قصّة مشهورة.

وقد سألت عن شيخي الشّيخ مصلح الدّين (رحمه الله) تعالى عن كيفيّة انسلاخ وقع له أول مرّة فقال (رحمه الله): كنتُ مرّة مشتغلًا بالذكر الجميل إذ ظهر لي يد في غاية العظمة والمهابة، فنظرت إلى كفّها فرأيت فيه اسم الجلالة مكتُوبًا بخطّ بديع وأسلوب غريب. فأدمتُ النّظر فيه وغبتُ عن نفسي في ذلك، فإذا بروحي قد انسلخ عن جسدي[4] فوقع في عالم فسيح، فأخذ يسير فيه ويسيح، وشاهدت من بدائع اللطائف واطلعت[5] على غرائب المعارف ما لا يُمكن شرحُه ولا يليقُ بيانُه. فإذا بسيري قد انتهى إلى الموضع الّذي ابتدأتُ منه، فرأيتُ جسدي ملقًى في حُجرتي،

١ ١١٣ب ل
٢ لم يتم كتابة هذا الاسم في جميع النسخ.
٣ ١١٧ب ق
٤ ل: حدي.
٥ ١١٤أ ل

O cesede girmek istemedim. Bunun üzerine korkutucu bir sesin bana 'Belirli bir zamana kadar cesedine gir!' dediğini duydum. Akabinde birden kendimi daha önce olduğum gibi cesedimin içinde buldum." şeklinde cevap verdi.

Bir gün şeyhim olan Cerrahzâde Efendi'ye[1] "Size göre mânevî mertebe olarak şeyhiniz Abdürrahim el-Müeyyedî mi, yoksa babanız Alâeddin Efendi mi (Allah her ikisine de rahmet eylesin) daha üstündür?" diye sordum. Dedi ki "Bu hususta başıma tuhaf bir hadise geldi. O da şu şekildeydi: Ben Şeyh Abdürrahim'in zâviyesinde zikir ile meşgul olurken aklıma Şeyh Muhyiddin el-İskilibî, onun halifesi Muslihuddin es-Sirozî, Şeyh Abdürrahim el-Müeyyedî ve babamdan hangisinin rütbe olarak üstün olduğu, kimin önde olduğu sorusu geliyordu. Bunun üzerine bana bir hâl oldu. Ben o hâlde iken, **[94b]** yerden göğe doğru uzanan geniş bir yol, beyaz bir cadde gördüm. Bunun üzerine o yola girdim. Orada biraz ilerledikten sonra yüce Allah bana bir çift kanat bahşetti. Göğe doğru uçtum. Birden yukarı tarafımdan korkutucu bir ses işittim. Kafamı kaldırıp baktım. İki kanadıyla benim gibi uçup gelen bir adam gördüm. Bir araya geldik. Bana 'Ne istiyorsun?' diye sordu. Ben de 'Yüce Allah bana bir çift kanat hediye etti. Onlarla uçup gökyüzünün melekût âlemini geziyorum. Yüce Allah'ın kudretinin büyüklüğüne tanıklık ediyorum.'[2] diye cevap verdim. Ona kim olduğunu sorduğumda 'Ben Bâyezîd-i Bistâmî'yim. Gel, birlikte uçup dolaşalım.' dedi. Bunun üzerine bir müddet uçtuk, dolaştık. Bir zaman sohbet ettik. Söz yukarıda adları geçen şeyhlerin mertebelerine geldi. Bana 'Aşağıya bak.' dedi. Bakınca üzerinde beyaz bir yol olan beyaz bir toprak parçası[3] gördüm. Yolun üzerinde[4] dört adam oturuyordu. Bunlar büyük bir edep ve vakar ile yüce Allah'ın huzuruna teveccüh edip murakabeye dalmışlardı. Sonra Bâyezîd-i Bistâmî dedi ki 'O beyaz toprak parçası sadece yüce Allah'ın veli kullarının girebildiği yerdir. O beyaz yol da hak olan[5] tasavvuf yoludur. İşte o dört adam da senin mertebelerini sorduklarındır. Onlara bak ve mertebelerini düşün.' Onlara dikkatli bir şekilde baktığımda[6] Şeyh Muhyiddin el-İskilibî'nin hepsinden önde olduğunu gördüm.

1 118a K
2 L: ve yeryüzünü
3 L: yine
4 114b L
5 118b K
6 L: kaçındığımda

فما أردتُ الدُّخُول فيه، فسمعتُ صوتًا مهولًا بأن أدخل في جسدك إلى وقت معلُوم، فإذا أنا في جسدي على ما كنت عليه قبل ذلك.

وقد سألت يومًا شيخي عن شيخه[١] ووالده رحمهما الله تعالى: أيّهما أكمل في اعتقادكم؟ فقال: وقع لي فيه واقعة غريبة، وهي أنه كنتُ مشتغلًا بزاوية الشّيخ عبد الرحيم فخطر لي أنّ الشّيخ محيي الدّين وخليفته الشّيخ مصلح الدّين السيروزي والشّيخ عبد الرحيم ووالدي والشّيخ علاء الدّين أيّهم أرفع رُتبة، وأقدم منزلة؟ فوقعت لي واقعة فرأيت فيها طريقة واضحة ومحجّة بيضاء [٩٤ب] ممتدة من الأرض إلى السّماء، فدخلتُ في هذه الطّريق، فما ذهبتُ إلّا قليلًا حتّى أعطاني الله تعالى جناحين، فطرتُ نحو السّماء فإذا بصوت مهيبٍ يجيء من فوقي فرفعتُ رأسي فنظرت إليه فإذا هو رجل ذُو جناحين مثلي يطير ويسير بهما. فاجتمعنا فقال لي: أيّ شيء تُريدُ؟ فقلتُ: أعطاني الله تعالى جناحين فأطير بهما، فأسير في ملكوت السّموات وأشاهد[٢] عظمة قدرة الله تعالى، وسألتُه عنه، فقال: أنا الشّيخ بايزيد البسطامي، وتعال نتطاير ونتساير، فتطايرنا وتسايرنا مُدّة، وتحادثنا زمانًا إلى أن أنجر الكلام إلى بيان مراتب المشايخ المذكُورة، فقال لي: انظُر تحتك، فنظرتُ فرأيت أرضًا[٣] بيضاء فيها طريقة بيضاء، وجلس[٤] على هذا الطّريق أربعة رجال مراقبين متوجّهين إلى جناب الحضرة مع كمال الأدب والوقار. ثمّ قال: إنّ هذه الأرض هي الّتي تدخلها أولياء الله تعلى، وتلك الطّريق[٥] طريقُ الحقّ. وهؤُلاء الرّجال هم الّذين سألت عنهم، فانظُر إليهم وتأمّل مراتبهم. ولمّا أمعنتُ[٦] النّظر فيهم فإذا الشّيخ محيي الدّين مقدّم الجميع،

١ ١١٨أ ق
٢ ل: والأرض.
٣ ل: أيضا.
٤ ١١٤ب ل
٥ ١١٨ب ق
٦ ل: امتنعت.

Ondan sonra Şeyh Muslihuddin es-Sirozî, ondan sonra babam Şeyh Alâeddin,[1] ondan sonra da Şeyh Abdürrahim geliyordu. Ancak benim babam, Şeyh Muhyiddin el-İskilibî'ye diğerlerinden daha yakındı. Sonra o yol üzerinde onların uzağında duran bir adam gördüm. Onun kim olduğunu sordum. 'Şeyh Muhyiddin'in halifeleri arasında yer alan, Bahâeddinzâde Efendi olarak bilinen şeyhtir.' diye cevapladı. 'Neden şeyhinden uzakta duruyor ve bu meclise dâhil olmuyor?' sorusunu yönelttim. Dedi ki 'Bunun nedeni şudur: Bahâeddinzâde'nin zâhir ilimlerle uğraşması onun bu meclise girmesine ve meclistekilerle denk olmasına engel teşkil etmiştir. Şeyh Muhyiddin Efendi de zâhir ilimlere **[95a]** tam anlamıyla vakıftır, fakat o, bu bilgileri unutup gitmiştir.[2] Tüm benliğini ilâhî marifete adamıştır.' Sonra bana 'Şeyh Muhyiddin'in bu tarikatının ön safına katılmak ister misin?' diye sordu. Ben de 'Bu büyük şeyhlerden utanırım. Onlardan biri şeyhim, biri babam, biri de babamın şeyhidir.' dedim. 'Burası hak yolu ve muhabbet meydanıdır. Burada kimsenin hatırına riâyet edilmez. Tam tersi, bu yolda yürüyen, bu meydana ulaşan her kimse gücü yettiği kadarını alır.' şeklinde karşılık verdi ve beni kanadımdan tutup o beyaz yere fırlattı. Şeyh Abdürrahim el-Müeyyedî'nin önünde olacak şekilde Şeyh Muhyiddin'in yanına düştüm. Başımı kaldırdığımda Şeyh Abdürrahim bana 'Sana ait mertebenin ilerisine geçerek edepsizlik ettin.' dedi. Ben de 'Kendi isteğimle[3] bu yere gelmedim.[4] Başının üstünde durana bak.' dedim. Bakınca Şeyh Bâyezîd-i Bistâmî'yi gördü. Onun kim olduğunu sordu. Dedim ki 'O Şeyh Bâyezîd'dir. Beni buraya fırlatan,[5] bu mertebeye yerleştiren odur.' Bunun üzerine 'Allah'ın selâmı Şeyh Bâyezîd'in üzerine olsun. O ne derse o olur.' deyip ayağa kalktı. Bir şal alıp belime bağladı. Belime de bir kılıç taktı. Bunun üzerine uyandım." Şeyhimin bu sözlerini düşünüp durumu anladım. Sözlerinin ne anlama geldiğini kavradım.

---

1 L -ondan sonra babam Şeyh Alâeddin

2 Burada *"Keşke bundan önce ölseydim de unutulup gitmiş olsaydım!"* [Meryem, 19/23] âyetine telmih yapılmıştır.

3 119a K

4 115a L

5 L -fırlatan

وبعده الشّيخ مصلح الدّين، وبعده الشّيخ علاء الدّين والدي والشّيخ عبد الرّحيم، إلّا أنّ[1] والدي أقرب إلى الشّيخ في الجُملة. ثمّ رأيت على هذا الطّريق رجلًا على بعد منهم، فسألته عنه فقال: هو الشّيخ المشتهر ببهاء الدّين زاده من جملة خلفاء الشّيخ محيي الدّين. فقلتُ: فلِم بُعده عن شيخه وعدم دُخُوله في ذلك المجلس؟ قال: لأجل أنّه أكثر الاشتغال بالعلوم الظّاهرة فعاقته عن مسيره وأخّرته عن نظرائه. والشّيخ محيي الدّين وإن كان له فضيلة [٩٥أ] تامّة في العلوم الظّاهرة إلّا أنّه جعلها نسيًا منسيًّا[2] وحَصَر نفسه في طلب المعارف الإلهية. ثمّ قال لي: هل تُريدُ اللّحوق إلى مقدّم هذه الطّريقة الشّيخ محيي الدّين؟ فقلت: إنّي استحيي من هؤُلاء المشايخ الكبار، أحدهم شيخي، والآخر والدي، والآخر شيخ والدي، فقال: هذا طريق الحقّ وميدان المحبّة، لا يُراعي فيها خاطر من الخواطر، بل كلّ من يسلك فيها ويصل إليها يأخُذ منها بقدر ما يقدر عليه، فقبضني من جناحي ورماني إلى تلك الأرض. فما وقعت إلّا عند الشّيخ محيي الدّين مقدّمًا على الشّيخ عبد الرحيم، فرفع رأسه وقال: أسأت الأدب وتقدّمت على مرتبتك، فقلت: ما جئتُ إلى هذا المكان[3] باختياري[4]، وانظُر إلى الّذي يقف عند رأسك. فنظر فرأى الشّيخ بايزيد، فسأل عنه فقلت: هو الشّيخ بايزيد الّذي رماني[5] إلى هذا المكان وأوصلني إلى هذه المنزلة، فقال: سلّمه الله وإنّ الأمر أمره. فقام وأخذ إزارًا وشدّه في وسطي وقلّدني سيفًا، فانتبهتُ وتفكّرتُ، فعرفتُ الحال وفهمت المقال.

١ ل – والدي والشّيخ عبد الرّحيم، إلّا أنّ.
٢ فيه إشارة إلى الآية:﴿يَا لَيْتَنِي مِتُّ قَبْلَ هٰذَا وَكُنتُ نَسْيًا مَّنسِيًّا﴾ [مريم، ٢٣/١٩].
٣ ١١٩أ ق
٤ ١١٥أ ل
٥ ل – رماني.

İşte ben de eski hukukumuza binaen, Muhyiddin el-İskilibî'nin mübârek bir risâlesini burada zikrediyorum. Uygun bir tefekkür ve doğru bir düşünceyle akledip bu risâlenin içerdiği ince işaretlerin, zarif sırların, yüce ikazların ve muhteşem güzelliklerin üzerinde durman lazım ki sıkıntılar dağılsın ve kalpler huzur bulsun. Öyle ki Şeyh Muhyiddin'in ayak izlerinden onun ulaştığı yüce mertebeyi bulup görebilirsin.

Risâle aynen şu şekildedir:

Bil ki maksadın gerçekleşmesi ancak tevhid ve fenâ ile olur. Bu da ancak kelime-i tevhid ile olur. Çünkü sâlik, fenâ ve bekaya ancak örtülerin kalkmasıyla ulaşabilir. Kelime-i tevhid'deki olumsuzlama [nefiy] ile örtü kalkar, olumlama [isbat] ile de hak sabit olur.[1] Çünkü hakkı tenzih etmek **[95b]** sâlikin özellikle dikkat etmesi gereken hususlardandır. Hakkı tenzih, Şeyhülekber İbn Arabî'nin kitaplarında açıkladığı gibi mânevî yükselişin, miracın yoludur. Sûfîlerin "Allah'a giden yollar,[2] yaratıkların nefesleri sayısıncadır" sözüne gelince, bunun anlamı, her bir kişinin seyr ü sülûkünün kabiliyetine ve fıtratına göre olmasıdır. Nitekim 'yaratıkların nefesleri sayısınca' ifadesiyle bu yolların çokluğu anlatılmış olur. Dil ile zikir nefsin[3] değişik mertebelerinde olur: Nefis de buharımsı bir cevherdir ki; hayata, hisse ve irâdî harekete güç vermek için vardır. Hikmet ehli nefsi, 'hayvânî ruh' diye isimlendirirler. Bu da 'soyut nefis' olan kalp ile maddî beden ve çam kozalağı şeklindeki et[4] parçasının sol boşluğunun kaynağı arasında vasıta rolü görür. O et parçasına da kalp ismi verilir. [Böylece kalbin iki anlamı vardır: 'soyut nefis' ve 'çam kozalağı şeklindeki et parçası']. Hz. Peygamber, şânı yüce Allah'tan naklederek şöyle buyurmuştur: "Arzım ve gökyüzüme sığmadım. Fakat mümin kulumun kalbine sığdım."[5] Yine Peygamberimiz bir hadisinde şöyle buyurmuştur: "Müminin kalbi Rahmân'ın iki parmağı arasındadır..."[6] Bu hadis kalbin birinci anlamını göstermektedir. Peygamber Efendimizin: "İnsanın bedeninde bir et parçası vardır. O düzgün olduğunda bütün beden düzgün olur. O bozulduğunda da bütün beden bozulur. Dikkat edin, bu et parçası kalptir."[7] hadisi ise kalbin ikinci anlamını göstermektedir.

1 L: işaret ile sabit oldu
2 L, M: yol
3 119b K
4 115b L
5 Aclûnî, *Keşfu'l-Hafâ*, II, 227 (no: 2256).
6 Müslim, Kader, 3.
7 Buhârî, İmân, 39.

وها أنا أورد الرسالة المُباركة وفاءً بالعهد السّابق، فعليك بالفكر اللّائق والتأمّل الصّادق فيما حوته من الإشارات الدّقيقة إلى الأسرار الأنيقة، وتنبيهات فائقة إلى بدائع رائقة تنكشف بها الخطوب، وتطمئنّ بها القُلُوب، حتّى تستدلّ على مقامه من آثار أقدامه.

صُورة الرسالة بعينها:

٥ اعلم أنّ حُصُول المقصُود إنّما يكون بالتّوحيد والفناء، وهو إنما يكون بكلمة التّوحيد، لأنّ السالك لم يصل إلى الفناء والبقاء إلّا برفع الحجب، فبالنّفي تُرفع الحجبُ وبالإثبات يثبت[١] الحقّ، لأن التّنزيه [٩٥ب] شأن السالك على الوجه الخاصّ، وهو طريق المعراج كما صرّح به الشّيخ الأكبر في كتبه. وأمّا قولهم «الطّرق[٢] إلى الله بعدد أنفاس الخلائق» فمعناه أنّ سلوك كلّ أحد إنّما يكون بحسب استعداده وقابليّته،

١٠ كما يشعر به قولهم «بعدد انفاس الخلائق». والذكر اللساني[٣] في منازل النّفس، وهي جوهري بخاري حاصل لقُوّة الحياة والحسّ والحركة الإرادية. ويسميها الحكيم الرّوح الحيوانيّ، وهو واسطة بين القلب الّذي هو النّفس المُجرّدة وبين البدن المادّيّ ومنبع التجويف الأيسر من اللّحم[٤] الصنوبري. ويُطلق القلب عليه، فقوله عليه الصّلاة والسّلام حكاية عن الله عزّ وجلّ: «ما وسعني أرضي ولا سمائي ولكن وسعني قلب عبدي

١٥ المُؤمن»[٥]. وقوله عليه الصّلاة والسّلام: «إنّ قلب المُؤمن بين إصبعين»[٦] الحديث ناظر إلى الأوّل، وقوله عليه السّلام: «إنّ في جسد بني آدم لمضغة إذا صلحتْ صلح بها سائر الجسد، وإذا فسدت فسد بها سائر الجسد، ألا وهي القلب»[٧] ناظر إلى الثّاني،

١ ل: وبالإشارة ثبت.
٢ ل ، م: الطّريق.
٣ ١١٩ب ق
٤ ١١٥ب ل
٥ كشف الخفاء للعجلونى، ٢/٢٢٧ (رقم: ٢٢٥٦).
٦ صحيح مسلم، القدر، ٣.
٧ صحيح البخارى، الإيمان، ٣٩.

Nefs-i emmâredir; yani emredicidir ve insanın bedenî yönüne meyleder. Kişiye şehevî arzuları, lezzetleri telkin eder ve kalbi suflî yöne çekmeye çalışır. Bu yönüyle de şerrin, kötü ahlâkın ve kötü fiillerin kaynağı olur. Böylece bedenin arzı ya da nefis, ruhun güneşi ile kalbin ayı arasında bir engel olur. Bu yüzden ilmin ve irfanın nurları aksetmez. Böylece hepsi için tutulma gerçekleşir. Cismânî tabiata meylinin yok olması hasebiyle, ruhtan aldığı ışıkla aydınlanmış kalbin nuruyla aydınlanmış levvâme nefis, gaflet uykusundan uyanıp süflî ve ulvî yönleri arasında gidip gelen kendi hâlini ıslah etmeye başlar. Süflî yönü[1] **[96a]** ile ulvî yönü arasında git-geller yaşar. Eğer bu nefisten, cibilliyetinde var olan karanlık yöne uyarak herhangi bir kötülük ortaya çıkarsa, ilâhî uyarı nurları sayesinde durumu fark eder ve kendi kendini kınamaya başlar. Bunun sonucunda nefis 'mutmainne', yani huzurlu olur. Ardından kalbin nuru ile nurlanır. Bu nur tüm bedene sirâyet eder. Böylece tamamiyle bir nur hâline gelir. Daha sonra zikir, ikinci anlamıyla kalbe iner. Bu kişiden Allah'ın zikri işitilir. Fakat kalbî zikir bu değildir. Sonra kalbî zikir meydana gelir. Bu, fiillerin zikretmesidir, yani Allah'ın nimet ve ihsanlarını tasavvur etmektir. Burdaki zikir seslerden ve harflerden oluşan bir zikir değildir. Çünkü kalp, soyut bir cevherdir. Ve onun zikri ancak, katılaşmış kalplerin[2] ve idrak kabiliyeti olan akılların anlamaktan âciz kaldığı idrak cinsinden bir zikir olabilir. Daha sonra sırrî zikir, gizli zikir hâsıl olur, ki bu da Allah'ın fiil ve tasarruflarını gözlemlemek ve Allah'ın sıfatlarının tecellilerinin bilgisini keşfetmektir. Bundan sonra da ruhun zikri, rûhânî zikir gerçekleşir, ki bu da Zât'ın nurunun mülâhazasıyla birlikte Allah'ın isim ve sıfatlarının müşahedesidir. Çünkü "isim", hak ehlinin ıstılahında[3] lafız değil; aksine gerek ilim ve kudret gibi vücûdî, gerek kuddûs ve selâm gibi ademî bir sıfat itibarıyla müsemmâ olan zatın kendisidir. Bu şekilde sâlik için ruh makamında, Allah'ın küllî isimleri -ki bunlar doksan dokuz ve bin bir tanedir- muhtelif veçheleri ve farklı yönleriyle zuhur eder. O isimlerin örtü gerisinde olan kişilere anlatılması mümkün değildir. Sâlik her bir isimden bir yön, harf, ses ve sıra olmaksızın birşey işitir, ancak sâlik cisimler âlemine döndüğü vakit (o işittiği şey) bileşik, sıralı bir lafız olur.

1 120a K
2 116a L
3 L: ıslahında

وهي تكون أمّارة تميل إلى الطبيعة البدنيّة وتأمر باللّذات الشهواة الحسيّة، ويجذب القلب إلى الجهة السفليّة، فيكون مأوى الشّرّ ومنبع الأخلاق الذّميمة والأفعال المسيئة. فيكون أرض البدن أو النّفس حائلة بين شمس الرّوح وقمر القلب، ولم ينعكس أنوار العلوم والمعارف فينقطع الانخساف للجمع. ولوّامة منوّرة بنور القلب المنوّر من الرّوح بحسب زوال ميلها إلى الطبيعة الجسمانية فيتيقّظ من سنة الغفلة وتبدأ بإصلاح حالها متردّدة بين الجهة السفلية[1] [٩٦أ]، فإذا صدرت عنها سيّئة بحكم جبلّتها الظلمانيّة تدركها بنور التّنبيه الإلهيّ، فتلُوم نفسَها، ثمّ مطمئنّة تنوّر بنور القلب فيسري النُّور إلى البدن، فيكون الكلّ نورًا، فينزل الذّكر إلى القلب بالمعنى الثّاني، فيسمع منه الذّكر، والذكر القلبيّ ليس هذا. ثمّ يحصل الذّكر القلبيّ، وهو ذكر الأفعال أي تصوّر نعماء الله تعالى وآلائه. فالذّكر ههنا ليس من جنس الحُرُوف والأصوات لأن القلب جوهر مُجرّد فلا يكون ذكره إلّا من جنس الإدراك[2] الّذي يعجز عنه القُلُوب القاسية والعقول المدركة. ثمّ يحصل الذّكر السّري وهو مُعاينة أفعال الله تعالى وتصرّفاته ومكاشفة عُلُوم تجليّات الصّفات. ثمّ يحصل ذكر الرّوح وهو مُشاهدة الأسماء والصّفات مع مُلاحظة نور الذّات، إذ الاسم باصطلاح[3] أهل الحقّ ليس هو اللّفظ، بل هو الذّات المُسمّى باعتبار صفة وجوديّة كالعلم والقُدرة أو عدميّة كالقدوس والسّلام، فيظهر للسالك في مقام الرّوح الأسماء الإلهيّة الكُليّة الّتي هي مائة إلا واحدًا وألف وواحد على وُجُوه مُختلفة وأنحاء شتّى، لا يُمكن وصفها للمحجوبين. فيسمع من كلّ اسم بلا جهة وحرف وصوت وترتيب بشيء. إذا خرج السالك إلى عالم الأجسام يكون لفظًا مركبًا مُرتبًا مثلًا يظهر اسم الله تعالى في صُورة بحر يسمع منه بلا صوت وحرف وترتيب. فإذا

١ ١٢٠أ ق
٢ ١١٦أ ل
٣ ل: بإصلاح.

Meselâ Allah ismi bir deniz sûretinde görünür ve sâlik bundan ses, harf ve sıra olmaksızın birşeyler işitir, ama şehâdet âlemine döndüğünde bu görüp işittiklerini harf ve sesle, belirli bir yönde sıralanmış, işitilen sıralı harfler dizisiyle ifade eder, 'Allah' lafzında ve[1] diğer esmâda olduğu gibi. Böylece ruhun zikri, isimlerin müşahadesi ve onlara tam anlamıyla yönelmesi olur. Sâlik zikre devam ettiğinde **[96b]** Allah'ın sıfatlarında fâni olur. Hakkın sıfatlarıyla beka mertebesine ulaşır. Allah'ın ahlâkıyla ahlâklanır. İşte bu konumda mürşid-i kâmile son derece ihtiyaç duyar. Çünkü bu makam hayret makamıdır. Allah'ın ismi bütün açıklığıyla ortaya çıktığında mürşid-i kâmil örneğin 'Sadece Allah'ın ismiyle meşgul ol.[2] Yani onun bütün sıfatları toplayan zatıyla meşgul ol. Bu isimlerin ve sıfatların bütün ayrıntıları zuhur edinceye kadar onun dışında başka bir şeye yönelme' diye uyarır. Örneğin Allah'ın Semî' ismi zuhur ettiğinde onun zikri Semî' ismini müşahade etmek olur. Bütün isimleri bu minval üzere tamamlar. Bu makama ulaşan birçok kişi hayrete düşmüştür ve ulaştığından daha yüce bir mertebe olmadığını zannetmiştir. Hüseyn b. Mansûr gibi. Çünkü o Hak ismi zuhur edip kendisi de onunla nitelendiğinde bundan daha övgüye değer ve yüce bir mertebe olmadığını söylemiştir. Öte yandan, ses ve harflerden oluşan bir kelimeye isim lafzının verilmesinden dolayı bazıları anlayış eksikliğinden bu konuda yanlışa düştü. Şeyh Zâhid-i Geylânî'nin Şeyh Sâfî'ye (Allah'ın rahmeti o ikisinin üzerine olsun) Allah'ın ismine vasıl olduğunda söylediği 'Allah'ın ismiyle meşgul ol' ifadesine gelince, Şeyh Sâfî bu sözden müsemmânın, yani zatın bizzat kendisi olan ismi müşahede etmesinin kastedildiğini ve onun dışında hiçbir şeye yönelmemesi gerektiğini anladı. Çünkü bu makamda zikir, ismin müşahedesidir. Şeyh Ömer-i Halvetî gibi bazıları ise bu sözden Allah lafzı ile ve diğer isimlerin lafızlarıyla[3] meşgul olmayı anladılar. Bu yüzden nefsin mertebelerinde lafzî isimlerle meşgul oldular. Onların bu görüşüne göre "Allah", "Hayy", "Hû" ve diğer kelimelerin vâcibü'l-vücûd olan Zât'ın müsemmâsının bizzat kendisi olması gerekir.

1 120b K
2 116b L
3 121a K

عاد السالك إلى عالم الشّهادة يعبّر عنها عمّا سمع بحرف وصوت وترتيب حُرُوف مسموعة مرتّبة من جهة كلفظ الله، وكذا[1] غيره من الأسماء، فيكون ذكر الرّوح مُشاهدة الأسماء والتوجّه إليها بالكُلّيّة. فإذا داوم السالك على الذّكر يكون [٩٦ب] فانيًا في أوصافه باقيًا بأوصاف الحقّ متخلّقًا بأخلاق الله تعالى. وفي هذا الموضع يحتاج إلى المرشد الكامل غاية الاحتياج، إذ هو مقام الحيرة، فإذا انكشف اسم الله تعالى مثلًا يقُول المرشد الكامل اشتغل باسم الله[2] تعالى، أي بالذّات المستجمع لجميع الصّفات، فلا تلتفت غير ذلك الاسم حتّى يظهر تفاصيل الأسماء والصّفات. فإذا ظهر اسم السّميع مثلًا يكون ذكره مُشاهدة اسم السّميع وهكذا إلى أن ينتهي إلى الأسماء الكُلّيّة. وفي هذا المقام قد تحيّر كثير ممّن وصل إليه أنّه لا مرتبة أعلى ممّا وجد كحسين بن منصُور حين ظُهور اسم الحقّ واتّصافه به. فإنّه قال: لا مرتبة أسنى أي أعلى منها. ومن إطلاق لفظ الاسم على المركبّ من الصّوت والحروف وقع البعض في غلط لقُصُور الفهم. واذا قال الشّيخ الزّاهديّ الكيلاني للشّيخ الصافي عليهما الرّحمة حين وُصُوله إلى اسم الله تعالى، اشتغل باسم الله تعالى، ففَهم الشّيخ الصافي أنّ مُراده شاهد الاسم الّذي هو عين المُسمّى ولا تلتفتْ إلى غيره. فإنّ الذّكر في ذلك المنزل مُشاهدة الاسم، وتوهّم الغير كالشيخ عمر الخلوتي أنّ المُراد اشتغل بلفظ الله تعالى وكذا غيره[3] من الأسماء. فاشتغلوا بالأسماء اللّفظيّة في منازل النّفس، ولزمهم أن يكون لفظ «الله» و«حي» و«هو» وغيرها عين مُسمّى الذّات الواجب الوُجُود

١ ١٢٠ب ق
٢ ١١٦ب ل
٣ ١٢١أ ق

Onların yolundan giden bazıları da bu görüşe sarıldılar. Onların bir kısmının şöyle dediğini işittim: Ağızdan çıkan "Hû", "Allah" gibi kelimeler müsemmânın bizzat kendisidir. Bir kısmı asıl olan havadır, dediler. Yanıldıkları nokta şudur: Burunlarından çıkan havadan "Hû" lafzı **[97a]** anlaşılır. Hû da isimdir. İsim de zatın kendisidir. [O hâlde hava zatın kendisidir.] Bununla birlikte onların bu gidişatı, tam anlamıyla ters yüz edilmiş, çarpıtılmış bir durumdur. Çünkü Allah Teâlâ'nın[1] ismi bütün isim ve sıfatları kendinde toplayan zatının ismidir. Bu ıstılah olmuş isimlerin ayrıntıları[2] bunlarla iştigal edilerek elde edilir. Tabii bu isimle sülûkün kabul edilmesi hâlinde. "Hû" lafzı ise ehadiyyet (birlik/teklik) zatının ismidir. Yani bütün nispetlerin, ziyadelerin ve eksiltmelerin nefyedilmesi ve olumsuzlanmasıyla elde edilen Zât'ın ismidir. O isimden sonra Allah'ın varlığını ifade edecek başka bir isim, resim veya dil yoktur. Hatta O'ndan "varlık" kelimesiyle söz edilecek olsa hakikatte O'nun ismi olamaz. Böyleyken başka lafızlarla nasıl meşgul olunur? Ruhun zikrinden sonra gizli zikir (zikr-i hafî) hâsıl olur. Bu da Zât'ın cemâlinin müşahadesidir. Bu, ikiliğin sürmesiyle birlikte 'kâbe kavseyn'[3] makamıdır. Sonra zatın zikri gelir ki geri kalan her şeyin ortadan kalkmasıyla bizzat Allah'ın varlığının müşahede edilmesidir. Bu da 'ev ednâ'[4] makamıdır. Bu devrin en meşhur Halvetiyye şeyhinden şöyle işittim: Hz. Peygamber'in şahsı (teşahhus) ve varlığı (teayyun) miracda ortadan kalkmadı. Ben de dedim ki: 'Sen (kendi mânevî tecrübende) durumu söylediğin gibi buldun mu?'[5] O,[6] 'Böyle bir şeye ben henüz ulaşmadım' dedi. Dedim ki: Bu söylediğin, zevk ehlinin ulaştığına aykırıdır. Çünkü mi'rac ancak fenâ ile olur, beka ile değil. Zira varlık ve görünürlük hâli kalkmadığı sürece zatın müşahede edilmesi gerçekleşmez. Birleşimin, kendisine ulaşıncaya kadar yok olma hâli gerçekleşmiş olmuyor, bekadan söz etmiyorum bile! Dediğin durum âyetteki 'ev edna'ya ve Hz. Peygamber'in "Allah'la benim aramda öyle bir an vardır ki o anda hiçbir melek ya da hiçbir nebî beni kapsayamaz."[7] sözüne de muhaliftir.

1 L, M -Teâlâ'nın
2 117a L
3 Necm53/9. "(Peygambere olan mesafesi) iki yay aralığı kadar."
4 Necm53/9. "Yahut daha az oldu."
5 L, M: bilakis buldun
6 121b K
7 Aclûnî, *Keşfu'l-Hafâ*, II, 173.

فالتزمهُ بعد من يحذو حذوه. وسمعتُ من بعضهم يقُول أنّ اللّفظ الخارج من الفم كـ«هو» و«الله» هو عين المُسمّى. وقال بعضهم أن الأصل هو الهواء. ومنشأ غلطه أنّه يفهم من الهواء الخارج من أنفه لفظة [٩٧أ] «هو»، و«هو» اسم، والاسم عين المُسمّى، فمع هذا سيرهم معكوس ومنكوس، لأنّ اسم الله تعالى[١] اسم للذّات المستجمع المتّصف لجميع الأسماء المتّصف بجميع الصّفات .وتفاصيل هذه الأسماء الاصطلاحيّة يحصل بالاشتغال[٢] به على تقدير تسليم السلوك به. ولفظ «هو» اسم للذّات الأحديّة أي اسم للذّات المأخُوذة من حيث انتفاء جميع النّسب والإضافات والسلوب، وبعده لا اسمَ ولا رسمَ ولا لسانَ حتّى غير بلفظ الوُجُود لا يكون اسمًا له حقيقة، فكيف يشتغل بغيره من الألفاظ؟ ثمّ الذّكر الخفيّ وهو مشاهدة جمال الذّات، وهو مقام﴿قَابَ قَوْسَيْنِ﴾[٣] مع بقاء الاثنينيّة. ثمّ ذكر الذّات وهو شُهود الذّات بارتفاع البقيّة، وهو مقام ﴿أَوْ أَدْنَىٰ﴾[٤]. وسمعتُ من رئيس الخلوتيّة في هذا العصر أنّ التشخّص والتعيّن لم يرتفع عن سيّد المرسلين في المعراج، فقلتُ: هل[٥] وجدتَ الأمر على ما قلته؟ قال[٦]: لم أصل بعد إلى مثل ذلك. فقلتُ: ذلك خلاف ما يجده أهل الذّوق، لأنّ المعراج لا يكون إلّا بالفناء لا البقاء. لأنّ التعيّن والتشخّص ما لم يرفع لم يحصل الشّهود الذاتي، فلم يحصل الارتفاع إلى عين الجميع، فأين البقاء؟ ويُخالفه قوله تعالى:﴿أو أدنى﴾ وقوله عليه الصّلاة والسّلام: «لي مع الله وقت لا يسعني فيه ملك مقرّب ولا نبيّ مُرسل»[٧].

١ ل ، م – تعالى.
٢ ١١٧أ ل
٣ النجم، ٩/٥٣.
٤ النجم، ٩/٥٣.
٥ ل ، م: بل.
٦ ١٢١ب ق
٧ كشف الخفاء للعجلونى، ٢٠٢/٢، (رقم: ٢١٥٩).

Bunların anlamı şudur: Varlığın bakiyyesi bile kalmaz. 'Tam Fenâ' ile kastedilen de zaten budur. Halvetiyye şeyhi dedi ki: Hz. Peygamber'in aynıyle [varlığıyla] (mirac) yapmış olması câizdir, buna engel oluşturmaz. Ben de şöyle dedim: Varlık, ikiliği gerektirir. Bu durum ortadan kalkmadıkça sâlik Zât'ı müşahedeye ulaşamaz. Halvetî şeyhinin kanaatine göre Hz. Peygamber'in varlığının (teayyun) ortadan kalkması **[97b]** Peygamber için bir kusur oluşturur. Bilmez ki varlığının bâkī kalması kusurdur. Anladım ki o şeyh, fenâ ve beka âleminden habersizdir. Kaldı ki irşad makamından haberi olsun. Hiç kimse onların yolundan gitmediğimi düşünmesin. Çünkü ben yedi yıl boyunca bütün insanlardan uzak durarak onların yolunda cehd ve gayrette bulundum. Bu sürede, yedi sene boyunca yiyeceğim[1] sadece sirke ile ekmek parçasıydı. Nihâyetinde onların reisi: 'Sen hedefe ulaştın.' dedi ve bana hilafet görevini emretti. Böylece anladım ki onlar bulundukları hâlin farkında değiller. Harcadığım ömrüme üzülerek onlardan ayrıldım. Onlarla aramda olanların ayrıntılarına giremiyorum. Kalplerin içini en iyi Allah bilir.

1 117b L

إنّ المعنى أنّه لم يبق فيه بقيّة الوُجُود، وهو المعنى بالفناء التام. فقال ذلك القائل: يجوز أن يكون بعينه غير مانع. فقلتُ: إنّ التعيّن يقتضي الاثنينية، فما لم يرتفع لم يصل السالك إلى الشُّهود الذاتي، واعتقاده أنّ ارتفاع التعيّن من النّبي يكون [٩٧ب] نقصًا. ولم يتفطّن أنّ بقاءهُ نقص. فعرفت أنّه غافل عن الفناء والبقاء فأين مقام الإرشاد؟ ولا يظنّ أحد أنّي لم أسلك مسلكهم، فإنّي جاهدت في طريقهم سبع سنين مُنقطعًا عن الحيوانات المألوفات. وكان غدائي في السّبعة قطعة[1] من الخبز مع الخلّ. فقال رئيسهم: إنّك قد وصلتَ إلى المطلُوب وأمرنا بخلافة، فعلمتُ أنّهم ليسُوا في حاصل حالهم، فرجعتُ عنهم متأسفًا لما أتلفت من العمر العزيز، ولا أقدر أن أفصل ما جرى بيني وبينهم، والله عليم بذات الصُّدُور.

١ ١١٧ب ل

[Abdurrahman b. Ali el-Amâsî]

Abdurrahman b. Ali el-Amâsî, [Sultan III. Murad devrinde] asrın ve zamanın gözdeleri sırasında dizilen, sonra zaman tarafından koparılma[1] ve unutulma kuyusuna atılan âlimlerden biridir.

Babası, kasaba kadılarının büyüklerinden idi. Abdurrahman Efendi ise ilimleri[2] tahsil etmeyi, önemli bilgileri öğrenmeyi isteyerek büyüdü. Bu nedenle asrının âlimlerinden dersler okudu. Şehrinin örnek bilginleriyle bir araya geldi. Tâ ki Mahmud Paşa Medresesi'nde müderris olan, o[3] zamanın azametli müftüsü, Sa'dî[4] b. Îsâ b. Emir Han'ın hizmetine girdi. Onun öğrencilerinin olduğu halkaya girdi ve çoğu zaman kapısını aşındırdı. Uzun bir süre Sa'dî b. Îsâ'nın yanında ilimle uğraştı. Böylece ona şerefli yüce nazarını tahsis edip onunla yakından ilgilendi. Sa'dî Efendi'ye mülâzım olunca yirmi akçe ile Bursa şehrinde Ferhad Paşa Medresesi'nde dersler verdi. Sonra yirmi beş akçe ile Çankırı Medresesi'nde, otuz akçe ile Alaşehir Medresesi'nde, kırk akçe ile İznik beldesinde Gazi Süleyman Paşa Medresesi'nde, aynı vazife derecesi ile Edirne şehrinde Halebiye Medresesi'nde müderrislik yaptı. Halebiye'de vazife derecesi elli akçe oldu. Sonra İstanbul'da Hasekiye Medresesi'ne, oradan Semâniye medreselerinden birine, oradan da altmış akçe ile Edirne şehrinde Sultan Bayezid Han Medresesi'ne naklolundu. Halep kadılığı yaptı. Oradan **[98a]** Bursa kadılığına geçti. Altı ay geçtikten sonra Bursa'dan Edirne kadılığına intikal etti. Bu görevde dört sene kaldı. Sonra Rumeli[5] kazaskeri oldu. Kazaskerlikte yaklaşık olarak beş sene devam etti.[6] Sonra azledildi. Mısır kadılığına getirilene kadar mâzul olarak kaldı. Yine azledildi. Bu sefer Mekke (Yüce Allah orayı şerefli kılsın) kadılığına atandı. Bunların hepsi Sultan Süleyman devrinde gerçekleşti.

1 L, M -koparılma | 122a K
2 L: ilmi
3 L, M -o
4 K: Sa'd
5 118a L
6 122b K

[عبد الرحمن ابن عليّ الآماسي]

وممّن انتظم في سلك الأعيان في هذا العصر والأوان، ثمّ ألقاه الدّهر في غيابة القطوع[١] والتناسي المولى عبد الرحمن ابن سيّدي عليّ الآماسي.

كان أبوه من كبار قُضاة القصبات، ونشأ هو على طلب العلوم[٢] وتحصيل المُهمّات، فقرأ على علماء عصره واجتمع بأماثل مصره، حتّى وصل إلى خدمة المولى المُعظّم مفتي ذلك[٣] الزّمان سعدي[٤] ابن عيسى بن أمير خان وهو مدرس بمدرسة محمود پاشا. فانتظم في سلك طلّابه وأكثر التّردُّد إلى بابه، واشتغل عليه مُدّة طويلة، فخصص منه بالأنظار الشّريفة الجليلة. ولماّ صار ملازمًا منه درّس بمدرسة فرهاد پاشا بمدينة بروسه بعشرين، ثمّ بمدرسة كنقري بخمسة وعشرين، ثمّ بمدرسة ألاشهر بثلاثين، ثمّ بمدرسة سُليمان پاشا الغازي ببلدة إزنيق بأربعين، ثمّ بالمدرسة الحلبيّة بمدينة أدرنه بالوظيفة المزبورة، ثمّ صار وظيفته فيها خمسين، ثمّ نقل إلى المدرسة الخاصكية بقسطنطينية، ثمّ نقل إلى إحدى المدارس الثمان، ثمّ إلى مدرسة السُّلطان بايزيد خان بمدينة أدرنه بستين، ثمّ استقضي بحلب، ثمّ نقل عنها إلى قضاء [٩٨أ] بروسه، وبعد ستّة أشهر نقل عنها إلى قضاء أدرنه، فأقام بها أربع سنين، ثمّ صار قاضيًا[٥] بعسكر روم إيلي، فدام عليه قريبًا من خمس سنين[٦]، ثمّ عزل عنه وبقي معزولًا إلى أن قلّد قضاء مصر، ثمّ عزل، ثمّ قلّد قضاء مكّة شرّفها الله تعالى، كلّ ذلك في دولة السُّلطان سُليمان.

١ ل ، م – القطوع. | ١٢٢أ ق
٢ ل: العلم.
٣ ل ، م – ذلك.
٤ ق: سعد.
٥ ١١٨أ ل
٦ ١٢٢ب ق

Denilir ki Sultan Selim Han Manisa beldesinde emir iken, babası Sultan Süleyman henüz sağ iken, bazı seferlerde Abdurrahman Efendi ile bir araya gelip ona değerli hediyeler, kıymetli armağanlar veriyordu. Onun kalbini fethedip gönlüne yerleşiyordu. Eğer saltanata geçmesi kendisine kısmet olursa, bunu başarırsa Abdurrahman Efendi'ye kazaskerlik vereceğini vâdediyordu. Talihi yaver gidip söz konusu tarihte babası Sultan Süleyman'ın tahtına oturunca Abdurrahman Efendi'ye vermiş olduğu sözü tuttu ve onu zikri geçen makama getirip gözünü aydın kıldı. Yaklaşık iki sene o makamda, hatırları gözetmek ve güçlü büyük kişilerin isteklerini yerine getirmek amacıyla büsbütün hayâ perdesini yırtıp[1] tasarruflarda bulundu. Bu esnada Sultan Selim, Allah'ın rahmetine kavuştu. Yerine Sultan Murad Han[2] saltanat tahtına oturdu. Sultan Murad devrinde bir seneyi tamamlamadan, birkaç ay hizmet etti. Akabinde çeşitli hastalıklara yakalandı. Bu hastalıklar, dilediği gibi davranmasına engel oldu. [Hastalık ile ilgili] amaçlar öncelikli oldu, böylece atama ve sevketme işini sekteye uğrattı. Resmî görevleri, devlet makamlarını ne kadar aptal ve sersem varsa onlara tevdi etti. Bu yüzden ölümünden üç gün önce azledildi. Böylece insanların kalpleri rahata kavuştu ve üstlerindeki karanlık [bulut]lar kalktı. Bu, 983 senesi Rebîülevvel ayında gerçekleşti.

Merhum Abdurrahman Efendi çeşitli ilimlerde[3] hisse sahibi idi. Zihninin kuvvetli, anlayışının hızlı oluşuyla ve isteklerini tatlı dil sayesinde gerçekleştirmesiyle bilinirdi. Hocası merhum Müftü Sâdullah Efendi'nin[4] yazdıklarına önem verdi ve kitaplara yazdığı derkenar notları toplayarak müstakil bir eser hâline getirdi. Onlardan biri *el-İnâye Şerhu'l-Hidâye* üzerine yazdığı hâşiyelerdir. Diğeri de büyük âlim **[98b]** Fîrûzâbâdî'nin *Kâmûs*'una yazdığı hâşiyelerdir.

Abdurrahman Efendi, Mekke kadılığından *el-Hidâye* kitabının ilk bölümüne bir ta'lika yazmış biçimde döndü. O, *el-Hidâye*'nin tümünü şerh ettiğini ileri sürüyordu. İnsanların bu konu ile ilgili ileri-geri boş konuştukları sözler vardır. Yüce Allah tüm işlerin iç yüzünü en iyi bilendir.

1 L, K: leke sürme
2 L, M -Han
3 123a K
4 118b L

ويُقال أنّه اجتمع في بعض سفراته بالسّلطان سليم خان في حياة أبيه السُّلطان سُليمان وهو أمير ببلدة مغنيسا، وعرض له هدايا سنيّة وتحفا سميّة، فاستمال قلبه واستملك لبه، فوعد له بقضاء العسكر إن قدّر له الجُلُوس على سرير السلطنة وتيسّر. فلمّا ساعده الزّمان وأجلسه على سرير أبيه السُّلطان سُليمان وَفَى بعَهده المزبُور، وأقرّ عينه بالمنصب المسفور. فتصرّف فيه قريبًا من سنتين، مع كمال التهتك[1] في مُراعاة الخواطر وتمشية مرادات الأكابر. وقد انتقل في أثنائه السُّلطان إلى جوار الرّحمن، وجلس السُّلطان مراد خان[2] على سرير السّلطنة، فخدمه شهورًا ولم يكمل سنة. فهجمت عليه الأمراض فعاقته عن التّصرُّف فتحكمت الأغراض واختلّ أمر التّفويض والتقليد، ووجّه المناصب إلى كلّ وغد وبليد، فعزل قبل موته بثلاثة أيّام، فاستراح قُلُوب النّاس وارتفع عنهم الظّلام. وذلك في شهر ربيع الأول من شهور ثلاث وثمانين وتسعمائة.

كان المولى المرقوم مشاركًا[3] في العلوم، معرُوفًا بقُوّة الذّهن وسُرعة الانتقال وتأدية المطالب بحسن المقال. وقد اعتنى بكلمات أستاذه المرقوم المولى المُفتي سعد الله المرحوم، وأخرجها من[4] هوامش كتبه ورتّبها، منها الحواشي الّتي علقها على العناية شرح الهداية، والحواشي الّتي علّقها على القامُوس للعلّامة [٩٨ب] الفيروز آبادي.

وقد عاد من قضاء مكّة بتعليقة على أوّل كتاب الهداية، وكان يدّعي أنه كتب شرحًا كاملًا له، وللنّاس فيه قيل وقال، والله أعلم بسرائر الأعمال.

---

١ ل ، ق: الهتك.
٢ ل ، م: خان.
٣ ١٢٣أ ق
٤ ١١٨ب ل

O (Allah onu bağışlasın), ferâset ve teyakkuz sahibi olmasına rağmen yüksek makamlar ve liderlik isteme konusunda aşırıya kaçmıştı. Emirlere son derece meyletmiş, ileri gelenlere ve vezirlere yağcılık yapmada ifrata düşmüştü. Onun yağcılık yaptığı hususlardan biri şu idi: Tüm şehirlerde gerçekleşen vefatların vasiyetlerinin üçte birini almak için istediği bazı şahısların Sultan tarafından atanmasına yönelik vezirleri teşvik edip onları yönlendiriyordu. Onun kurduğu bu tuzak tamamlanmadan Yüce Allah iman ehlini onun dalaverelerinden kurtardı. Allah bizleri hâkimlerin zulümlerinden korusun ve nimetlerini üzerimize sağanak sağanak yağdırsın. Şüphesiz ki o, Celâl ve ikrâm sahibidir.

وكان سامحه الله تعالى مع ما به من التيقّظ والفراسة منهمكًا في طلب الرّفعة والرياسة، في غاية الميل إلى جانب الأمراء والمداهنة العظيمة مع الأكابر والوزراء. ومن جملة مداهناته أنّه رغّب الوزراء في تعيين أشخاص من طرف السُّلطان ليقبضوا أثلاث الوصايا من الأموات الواقعة في جميع البلدان. فلم يتمّ كيده وخلّص الله تعالى من مكره أهل الإيمان، وأعاذنا الله من مظالم الحُكّام، وأفاض علينا سجال الأنعام، إنّه ذُو الجلال والإكرام.

[Şeyh Muharrem b. Mehmed el-Kastamonî]

Şeyh Muharrem b. Mehmed el-Kastamonî, [Sultan III. Murad devrinin] vaaz ve zikir meclislerinde, güzel üslûbu ve zarif konuşmasıyla meşhur olan vaizlerindendir.

Şeyh Muharrem (Allah rahmet eylesin), Kastamonu beldesinde doğdu. İlim talep edip, farklı yerlerdeki aklî ve naklî bilgileri derleyerek büyüdü. Asrının âlimlerinden dersler okudu.[1] Zamanının örnek şahsiyetleriyle bir araya geldi. İsrâfîlzâde Efendi ile Çivizâde Efendi'den istifade ederek şeref kazandı. Sâdullah Efendi'ye intisap etti. Belirli bir süre onun yanında çeşitli ilimlerle uğraştı. Sonra tasavvuf yoluna girmeyi ve gönlü maddî kirlerden arındırmayı istedi. Bu sebeple şehirden şehre, beldeden beldeye göç etti. İlk olarak,[2] Sünbül ismiyle bilinen Halvetiyye şeyhi Şeyh Sinan'la irtibat kurdu. Sonra birkaç Bayramiyye[3] şeyhine hizmet etti. Bayramiyye şeyhlerinin yanında emellerine ulaşıp dilediklerini gerçekleştirdi. Bayrâmî şeyhlerinin ileri gelenlerinden filan[4] şeyhten irşat icâzeti aldı. Bayrâmîlerin nurlarından güzel şeyler alınca, onların kıyafetlerini giyinip alâmetlerini takındı. Sonra vaaz ve tefsîr yoluna girdi. **[99a]** Bunun için şerefli meclisler tertip edip bu meclislerde nasihatler verdi. Pek çok şehirde iyiliği emredip, kötülüğü yasaklama ilkesini yerine getirdi. Sonra İstanbul'a geri döndü. Yaptığı güzel işler İstanbul'da ağızdan ağza dolaştı. Herkes ondan söz etti. Adı geçen şehirde Sûfî Mehmed[5] Paşa Medresesi'nin dersleri ona emanet edildi ve her bir gün için otuz akçe maaş bağlandı. Sultan Süleyman Han'ın uzak-yakın herkesin bildiği camisi tamamlanınca, vaaz kürsüsü ona tevdi edildi. Bu vazife için günlük yirmi akçe ücret tayin edildi. Bazen ders işliyor, bazen ise vaaz veriyordu. *Beyzâvî Tefsiri*'ni ve[6] *Keşşâf*'ı defalarca baştan sona okumuştur. O, 983 senesi Cemâziyelâhir ayında vefat edene kadar kendisinden önceki seçkin âlimlerin geleneklerini yaşattı. Vefat ettiğinde seksen yaşına yakındı.

1 123b K
2 119a L
3 L: Halvetiyye
4 L, K: şeyh
5 L: Mahmud
6 124a K

[الشّيخ محرّم بن محمّد القسطموني]

ومن الوعّاظ المشاهير بحسن الأداء ولطف التّقرير بمجالس الوعظ والتذكير، الشّيخ محرّم بن محمّد.

ولد (رحمه الله) تعالى ببلدة قسطموني، ونشأ على طلب العلوم واقتناء شوارد المنطوق والمفهوم. فقرأ على عُلماء عصره[١] واجتمع بأماثل دهره. وقد تشرّف بالاستفادة من المولى إسرافيل زاده والمولى چوي زاده، واتّصل بالمولى سعد الله واشتغل عليه مُدّة من فنون عدّة. ثمّ رغب في التصوّف وتصفية الباطن. فتنقّل لذلك في البلاد والأماكن، واتّصل أوّلا بالمشايخ[٢] الخلوتيّة. منهم: الشّيخ سنان المشتهر بسنبل، ثمّ خدم عدّة من المشايخ البيراميّة[٣] وبهم حصّل آماله ونال عندهم ما ناله. وأجاز له الشّيخ السّامي فلان[٤] البيرامي. ولما اقتبس الخير من أنوارهم تزيّ بزيّهم وتشرّف بشعارهم. ثمّ سلك مسلك الوعظ والتّفسير [٩٩أ]، فعقد المجالس الشّريفة ونصح وأفاد، وانتصب للأمر بالمعرُوف والنّهي عن المُنكر في عدّة من البلاد. ثمّ عاد إلى قسطنطينية وشاع فيها أمره وارتفع ذكره. وفوّض إليه التدريس بمدرسة محمّد[٥] پاشا الصُّوفي بالبلدة المزبورة، وعيّن له كلّ يوم ثلاثُون درهمًا. ولما أتمّ السُّلطان سُليمان جامعه المعرُوف لدى القاص والدان نصب له به كرسيّ للوعظ، وعيّن له كلّ يوم عشرُون درهمًا. فكان يدرّس تارة ويعظ أخرى. وقد أتمّ مرارًا تفسير البيضاويّ[٦] والكشاف. وأحيى سنن الأكارم الأسلاف إلى أن توفّي في شهر جُمادى الآخرة سنة ثلاث وثمانين وتسعمائة وقارب الثّمانين.

---

١ ١٢٣ب ق
٢ ١١٩أ ل
٣ ل: الخلوتيّة.
٤ ل ، ق: الشيخ.
٥ ل: محمود.
٦ ١٢٤أ ق

Şeyh Muharrem Efendi; güzel yüzlü, yumuşak huylu, anlatımı güzel bir şeyhti. Tefsir ilminde engin bir bilgiye sahipti. Kur'ân-ı Kerîm'i ezberden okurdu. Tefsir erbabının söylediklerini mükemmel ve anlaşılır bir şekilde anlatırdı. Vaaz esnasında eşi görülmemiş âsi nefisleri bağlayan, katı kalplerin sertliklerini yumuşatan, sâlih kulların menkıbelerini ve faziletli şeyhlerin güzel sözlerini[1] zikrederdi. Muharrem Efendi'nin vaaz meclisine[2] hem üst hem de alt tabakadan geniş bir topluluk katılıyordu. İnsanlar onu dinlemek için izdiham yaratıyordu. Bu meclisten herkes tastamam istifade ediyordu. Onun bazı eserlerinin olduğu ifade edilmiştir. Yüce Allah onu geniş cömertliğiyle mükâfatlandırsın. Şüphesiz ki o, kullarından haberdardır; kullarına yumuşak davranır.

1 L: faziletlilerin ve şeyhlerin güzel sözlerini; K: faziletli şeyhler

2 119b L

كان (رحمه الله) شيخًا جميل الصُّورة، مقبُول السّيرة، واسع التّقرير، متبحّرًا في علم التّفسير. وكان من حفظه يقرأ القُرآن، ويقرّر ما قاله أرباب التّفسير بإيقان وإتقان. ويذكر في أثنائه من مناقب الصّلحاء ومواعظ المشايخ الفُضلاء[1] ما يقيد أوابد النُّفُوس العاصية، ويليّن شدائد القُلُوب القاسية. وكان يحضر مجالسه[2] الفئام من الخواص والعوام، ويزدحمون فيها للاستماع، وينتفعون بها أي انتفاع. وقد اتّفق له بعض التآليف جزاه الله تعالى بمزيد إحسانه إنّه بعباده خبير لطيف.

١ ل: ومواعظ الفُضلاء المشايخ. ، ق: المشايخ الفُضلاء.
٢ ١١٩ب ل

[Şemseddin Ahmed Efendi "Saraylı"]

Şemseddin Ahmed Efendi, [Sultan III. Murad devrinin] soylu âlimlerinden biridir.

O (Allah rahmet eylesin) Saray beldesinde doğdu. İlim ve irfan talep ederek, tüm bilge âlimlerden yararlanarak büyüdü. Üsküdar'da Sultan Süleyman kızı, hanımefendi Mihrimah Sultan Medresesi'nde **[99b]** Arabzâde ismiyle bilinen Muhyiddin Efendi'den anlattığı dersleri tekrar ettirme [iâde] sûretiyle mülâzım olana kadar tahsil ve ders meydanında dolandı. Şartlar ve olaylar onu bir yerden diğerine sürükleyip durdu. Şemseddin Ahmed Efendi, Zal ismiyle bilinen[1] Mahmud Paşa'ya ders vermesiyle de temeyyüz etti. İlk olarak yirmi akçe ile İstanbul'da Hacı Kadın Medresesi'nde müderrislik yaptı. Sonra yirmi beş akçe ile Rodoscuk kasabasında Rüstem Paşa Medresesi'nde, otuz akçe ile Efdalzâde Medresesi'nde, kırk akçe ile İbrâhim Paşa Medresesi'nde dersler verdi. Bu son iki medrese İstanbul'dadır. Sonra elli akçe ile Bursa şehrinde Yıldırım Han Medresesi'ne müderris oldu. Aynı şehirde bulunan Sultan Mehmed Medresesi'ne intikal etti. Bu medresede müderrislik yaptığı esnada, henüz gençlik çağındayken, 983 senesi Receb ayında vefat etti.

Şemseddin Ahmed Efendi (Allah rahmet eylesin), âlim ve bilge idi. Güzel ve makbul bir yaşantısı, saf ve temiz bir fıtratı vardı. Sağlam bir zihne, doğru bir karaktere sahipti. Dedikodudan uzak durup sadece işine ağırlık verirdi.[2] Hoş ve zarif bir el yazısı vardı. Kötülüğün ne olduğunu hiç bilmezdi. O (Allah rahmet eylesin), hem şiir hem de düzyazı tarzında metinler yazma gücüne sahipti. Arap diline hâkimdi. Edebiyat alanında uzmandı. Onun yazdığı metinlerden biri olan, kalemi vasfettiği şu güzel risâleyi burada imla ve yazı ipine diziyoruz:

1 124b K
2 120a L

[المولى شمس الدّين أحمد السّرايي]

ومنهم العالم الأمجد المولى شمس الدّين أحمد.

ولد (رحمه الله) تعالى في بلدة سراي ونشأ طالبًا للعلوم والمعارف ومستفيدًا من كلّ عالم عارف، وتحرّك في ميدان التّحصيل والاستفادة، حتّى صار ملازمًا من المولى محيي الدّين المشتهر بعرب زاده في مدرسة السيّدة مهروماه ببلدة [٩٩ب] أسكدار بطريق الإعادة. وقد تنقّلت به الأطوار والأحوال وتميّز بتعليم الوزير محمُود پاشا المشتهر بزال[1]، ودرّس أوّلًا بمدرسة حاجى قادين بمدينة قسطنطينينة بعشرين، ثمّ مدرسة رستم پاشا بقصبة ردوسجق بخمسة وعشرين، ثمّ مدرسة أفضل زاده بثلاثين، ثمّ مدرسة إبراهيم پاشا بأربعين كلتاهما بقسطنطينينة، ثمّ مدرسة يلدرم خان بمدينة بروسه بخمسين، ثمّ نُقل إلى مدرسة السُّلطان محمّد بالمدينة المزبورة. وقد توفّي (رحمه الله) مدرّسًا بها وهو في عنفوان شبابه وذلك في شهر رجب سنة ثلاث وثمانين وتسعمائة.

كان (رحمه الله) عالمًا عارفًا، حسن السّمت مرضيّ الطّريق، مقبُول السّيرة، نقيّ السريرة، صاحب ذهن سليم وطبع مُستقيم، مكبًّا على الاشتغال، معرضًا عن القيل والقال[2]، جيّد الكتابة حسن الخط. لم يُعرف السوء عنه قطّ. وكان المرحوم قادرًا على المنثور والمنظوم، عارفًا بكلام العرب، متضلّعًا بأنحاء الأدب. وقد نظمنا في سلك الإملاء والرقم بعضَ ما قاله في وصف القلم:

---

١ ١٢٤ب ق
٢ ١٢٠أ ل

[*Risâle-i Kalemiyye*]

"O, Tûr-i Sînâ dağında yetişen bir ağaçtır."[1] "Kökü sağlamdır; dalları semâdadır."[2] "Onun üzerine yağmuru indirdiğimiz zaman kıpırdar kabarır."[3] Her meyvelerini verdiğinde kıpırdanır ve sallanır.[4] Yûsuf'u (a.s.) kardeşleri sevgiyle kucakladılar. "Onu kuyunun derinliklerine atmak için fikir birliği ettiler."[5] Herhangi bir günaha girmediği hâlde Yûsuf'un gömleği yırtılmıştır. Suçu, düşmanı olmadığı hâlde hapse girmiştir.[6] Bazen, su ağzına gelsin diye elini suya uzatan biri gibi görürsün onu. Bazen de kanatlarını çırparak sırtüstü uçan bir kuş gibi görürsün. Güzel yüzlüdür, dudaklarının içi siyahtır. Esmere çalan rengi, seyrek saçları olup dişlerinde siyahlık eksik olmaz. Bazen azı dişiyle sınanır. **[100a]** Ön dişlerinin arası açık olup parmak uçları da kınalıdır. Mürekkep bakımından cömerttir, eli açıktır. Bazen nehir kenarında oturur ve nehre ayaklarını daldırır. Ayağa kalkınca konuşmaya başlar ve ağzından kanlar akar. Ateş böceğidir o, karanlıkta yaşamaya çalışır. Yaralıdır o; yarasından irinler akmış, bağırsakları dışarı saçılmıştır. Boyu uzundur. Bireylerin gücüne güç katıp onlara destek verir ve onları sular. Bacakları üzerinde doğrulmuş vaziyette, iki ayağı arasında gider gelir. İnceciktir o, bukağı olmadan kullanılmaz ve bukağı ona engel değildir. Âdemdir o, ona bir dil ve iki dudak verilmiştir. Beynin ön loplarına yerleştirilmiş [koklama] duyusu vardır onun. Üç harfli mâzi bir [fiil]dir, muzârî ile bitişiktir. Nun [harfin]e bitişse bile kırılmaktan [kesre almaktan] emin olamaz. Övgü veya yergi inşa etmek için vazedilmiştir. Başparmağın altındadır. O, gelişen, bazen de[7] hareket eden bir cismin üzerindedir. Renkli arazların kendisiyle var olduğu cevherdir o. Değişik hâlleri olan bir gençtir. Hareket ettiğinde onun sözleri dedikodudan uzak kalmaz. Dudakları birbirine kavuşmaz. Belki dövülür. Havsalası doludur ve canlıdır. Çoğu zaman "kara bir balçıkta batar."[8]

1 Müminûn, 23/20.
2 İbrâhim, 14/24.
3 Fussilet, 41/39.
4 K -sallanır
5 Yûsuf, 12/15.
6 125a K
7 120b L
8 Kehf, 18/86.

[رسالة القلميّة]

﴿شَجَرَة تَخْرُجُ مِن طُورِ سَيْنَاء﴾[١]،﴿أَصْلُهَا ثَابِتٌ وَفَرْعُهَا فِي السَّمَاءِ﴾[٢]، ﴿إِذَا أَنزَلْنَا عَلَيْهَا الْمَاءَ اهْتَزَّتْ﴾[٣]، وكلّما أتت بأثمارها هزّت[٤]، يوسف عانقه إخوته عناق الحبّ، ﴿وَأَجْمَعُوا أَن يَجْعَلُوهُ فِي غَيَابَتِ الْجُبِّ﴾[٥]، قدّ قميصه من غير طغيان، سجن وليس له عدوان[٦]، تارةً تراهُ وهو كباسط كفّيه إلى الماء ليبلغ فاه، ومرّة تلقاهُ وهو كطائر يطير بجناحيه على قفاهُ، مليح شفته لعساء، وهو أحلس أمرط لا ينجو عن القادح، وقد يبتلي [١٠٠أ] بالضّرس مفلج الثنايا مخضوب البنان، كريم المركب يداهُ مبسوطتان، ربما يقعد على النّهر ويدلي رجليه فيه، فلمّا يقوم يتكلّم فيسيل الدّم من فيه، يراعة قد تتعيّش في جنح الظلماء، جريح غسق جرحه وهو ملقي الأمعاء، طويل العماد، دعامة من أوتاد الأفراد ساقٍ، يراوح بين قدميه قائمًا على ساق، رقيق لا يستخدم بدون الغل وليس بعاق، آدم أعطي لسانًا وشفتين، وله قُوّة مودعة في الزائدتين النابتتين، ماض ذُو الثّلاثة بمضارع مقرون، لا يأمن الكسر وإن قارن النُّون، وُضع لإنشاء المدح أو الذّم داخل تحت الإبهام، وهو على جسم نام متحرّك في بعض الأحيان[٧]، جوهر يقوم به الأعراض من الألوان، فتًى ذُو حال، كلّما أحال لا يخلو كلامه عن القيل والقال، شفواء رُبما تضرب وحوصلتها ممتلئة علقة كثيرًا ما ﴿تَغْرُبُ فِي عَيْنٍ حَمِئَةٍ﴾[٨]،

١ المؤمنون، ٢٠/٢٣.
٢ إبراهيم، ٢٤/١٤.
٣ فصّلت، ٣٩/٤١.
٤ ق – هزّت.
٥ يوسف، ١٥/١٢.
٦ ١٢٥أ ق
٧ ١٢٠ب ل
٨ الكهف، ٨٦/١٨.

Oynaştığında, gölgesi bile ona hayret eder. Damlalar onu ıslatmadığında yazmaz. Tüyleri çıktığında,[1] uçmayı beceremez. Tâ ki sert ve güçlü bir çubuk olana kadar. Sadece "üç[2] kola ayrılmış gölgeye"[3] sığınır. Gizlenmiştir, ne var ki kitaplara nakşetmeden de duramaz. "Geceleyin gizlenmiş ve gündüz ortaya çıkmıştır."[4] İlginçtir ki o, konuşkan ve geveze biridir. Ağzında akıcı bir su vardır. Yürüyüşü güzel bir ulaktır. Bazen yalpalayarak yürür. Bu yüzden anında dibindeki bölgeye akar. Kraldır, mağaranın sahibidir. Ona fener sahibi [zü'l-menâr] denir. Kan kaybediyor ama diğer taraftan kibirli. Nahiftir, kibirli bir şekilde [burunla] hapşırır. Kulağı yarık ve burnu sümüklüdür. Dişi ve hortumu var.

Kılıçı vasfettiği şöyle bir risâlesi de vardır:

[***Risâle-i Seyfiyye***]

Ey bana bu temrenin aslını soran kişi, şimdi bu konuda sana okunacaklara kulak ver. O, kesin bir ifade ve parlak bir delildir. Kızarak kavmini terk eden Yûnus (a.s.) gibidir. Balina onu yutmuştur. Zifirî karanlıklar içerisinde **[100b]** Allah'a yalvarmıştır. Biz de onu, o balinanın karnından kurtarıp dışarı attık. Ve yanında da bir ağaç bitirdik. O, Zülkarneyn gibidir. Doğu da batı da onun hükmü altındadır. Her türlü savaşta mahirdir. Mısırlı sultandır ve Şam diyarının fâtihidir. Ulu hükümdarları kahr u perişan edendir. Arap, Acem ve Rum diyarlarının sahibi, Şamlı bir kahramandır. Devletin gücü ve İslâm ümmetine revnak katandır. Dostları için bir fetih, düşmanları için ise bir ölümdür. Kendisi uykudan uzak olduğu müddetçe, insanları[5] gölgesinde rahat bir şekilde uyutur. Soy ağacı yönünden Fenarî'dir. Öfkede ise ateş gibidir ve Kirmânî'dir. Gövdesi üzerindeki hikâyeleri izah edip açıklar. Konuşması esnasında kulaklara inciler saçar. Fıtratının berraklığı ve samimi dostluğuyla pırıl pırıldır. Açıklama yaparken söz taşır ve dedikodu yapar. İki omzundan ejderhalar çıkmıştır.[6] Sanki o Dahhâk'tır. Timur'a nispet edilmesi münasip olmuştur.

1 L: sabit kaldığında
2 125b K
3 Mürselât, 77/30.
4 Ra'd, 13/10.
5 121a L
6 126a K

أعجب به ملاعب ظلّه إذ عهر، ما لم يبلله القَطر لم يستطر، وإذا نبت[1] ريشه لا يتمكّن من المطار، إلى أن يحصّل خير صليب العود قوي العصب، لا يأوي إلّا ﴿إِلَىٰ ظِلٍّ ذِي ثَلَاثِ[2] شُعَبٍ﴾[3]، مختف لا يخلو من النقش في الاسفار، ﴿مُسْتَخْفٍ بِاللَّيْلِ وَسَارِبٌ بِالنَّهَارِ﴾[4]، ومن العجائب أنّه كليم مِقوال، وفي فيه ماء سيّال، مرسال تارة يقربها الخمال، فتسيل بقطع عرقها في الحال، ملك صاحب الغار، يُقال له ذُو المنار، مستدم وهو جامخ، عريق يعطس بأنف شامخ، وأذن شرقاء رعُوم، ذُو ناب له خرطوم.

وله في وصف السّيف:

[رسالة السيفيّة]

فيا سائلي عن أصل ذلك النصل، استمع لِما يُتلى عليك في هذا الفصل، إنّه نصّ قاطع وبرهان ساطع، ذُو النُّون ذهب مغاضبًا فالتقمه الحُوت، فنادى في ظلمة [١٠٠ب] فاحِمة، فنبذناه وأنبتنا عليه شجرة قائمة، ذُو القرنين بقبضته الشرق والغرب، وله اليد الطُّولى في كلّ ضرب من الحرب، سُلطان مصريّ فاتح الشامات قاهر القروم، قهرمان دمشقيّ مالك رقاب العرب والعجم والروم، عضد الدولة رونق الملّة، فتح لأوليائه، وحتف لأعدائه، طالما أبعد نفسه عن نيام، فأنام تحت ظلّه الأنام[5]، في شجرة النّسب فناريّ، أما في الغضب قناريّ كرمانيّ يشرح ما في متنه من المأثُور، ويسمع أثناء محادثته باللُّؤلُؤ المنثور، إشراقيّ بجلاء الطّبع وصفاء الحميم، وقد كان في شرحه من المشّائين بنميم، خرجت من منكبيه الأفعيان[6]، فكأنّهُ ضحّاك ناسب أن يُنسب إلى تيمور،

١ ل: ثبت.
٢ ١٢٥ب ق
٣ المرسلات، ٣٠/٧٧.
٤ الرعد، ١٠/١٣.
٥ ١٢١أ ل
٦ ١٢٦أ ق

Zira o, kan dökücüdür, izahat yaparken dili keskindir, dilinden onun yüce[1] mertebesi anlaşılır, ışıltılı ve güzeldir[2], yanağı parlak ve incedir. Kınından çekilmiş hâlde iken, bazen zâtülcenp [akciğer zarı iltihabı] hastalığına yakalanır. Bazen onu kitabı sağından verilen biri olarak görürsün. Münevver berrak yüzü parlak ışıklarla ışıl ışıldır. Bazen de onu kitabı sol tarafından verilmiş "Sanki yüzleri, karanlık geceden parçalarla örtülmüş"[3] biri olarak görürsün. İsmi Halil, künyesi ise Ebü's-Selîl'dir. O, "yakın arkadaştır ve yolcudur."[4] Kesmeye alışmıştır. İyi insanların elinde durur. Kötü insanların başının üzerinden de inmez. Beş vakit namazını zamanında kılan bir âbittir. Yalnızlığa alışkın, mağarada itikâfa giren bir zâhittir. Çok açtır o, hatta susuzdur. Öfkeli olduğu hâlde gülümser. Çıplak bir uyarıcı olarak yardıma koşar. Gözüpek bir yankesicidir. İntikam almak için kulaklarını büzer. Kalleştir, bazen kaplan derisi giyer. Savaşırken kulağı bileğin üzerinden sarkar. Hâkimdir o, bazen had cezası verir ve kavga edenleri anında[5] ayırır. Göğsü çıkmış yaşlı biri gibidir. Sanki ölüme doğru sürüklenir. Hortumu olan bir fil gibidir. Gırtlakları kesme konusunda kefildir. Ecel timsallerini ortaya çıkaran parlak bir aynadır. **[101a]** Ümit karanlığını yok eden bir lambadır. Ecel kapılarının anahtarıdır. Emel kilitlerinin anahtarıdır. Misal [fiil]in masdarı olduğu hâlde onun mazi olduğu konusunda sözü kestirip attılar. Şaşılacak bir durumdur ki, onun adı ecveftir[6] [ortası illet harfi olan sülâsî fiil], lâkin ona ecvef denilmez. Âlet ismidir, lâkin o ism-i âlet değildir.[7] Aynel-harfi [orta harfi] illetlidir, ama gözü pek keskindir. İkiyüzlüdür, fakat o en sadık yüze sahiptir. Gövdesinde bir kavis vardır. Çok nadir olarak fıtratının dışına çıkar. Hareketlidir, bazen orta yolu bulma anlamında bir hareketi vardır, bazen de kestirip atma anlamında. Yüzeyi pürüzsüz, şekli ise koniktir. Tüyü bitmemiş sakalsız bir gençtir. Yanağı el yazısı ile yazılmıştır. Makta'ı güzel bir mısradır. Matla'ı parıltılı ve süslüdür. Bir sülâle ki, elbiselerle örtülmüş olup iki kemerlidir. Yüzsuyunu korumuş ve çarşafla örtünmüştür.

1 L: nefis
2 L, K: serttir
3 Yûnus, 10/27.
4 Nisâ, 4/36.
5 L -anında
6 126b K
7 121b L

حيث إنّه سفّاك حديد اللّسان في تبيانه، ومن لسانه علو[١] شأنه، صبيح الصلت[٢] عارضه مصقول ناحل، قد يعرض له ذات الجنب وهو مسلول، تارةً تراه وهو من أصحاب اليمين، يتلألؤ وجهه البريق المنوّر بأنوار مشرقة مصرمًا، ومرّة تلقاه وهو من أصحاب الشمال الّذين ﴿أُغْشِيَتْ وُجُوهُهُمْ قِطَعًا مِنَ اللَّيْلِ مُظْلِمًا﴾[٣]، اسمه خليل، وكنيته أبو السّليل، ﴿الصَّاحِب بِالْجَنبِ وَابْن السَّبِيلِ﴾[٤]، ألف القطع يثبت في أيدي الأخيار، ولا يسقط عن رُؤُوس الأشرار، عابد يداوم الخمس في وقتها المُختار، زاهد أليف الوحدة معتكف الغار، معصوب بل عطشان، ضاحك مع أنّه غضبان، مغيث وهو النذير العُريان، طرّار طيّار، يأرز بأذنيه لدرك الثأر. غادرٌ، قد يلبس جلد النمر فتجرّ أذنه عن ساعدته عند القتال، قاض قد يُقيم الحدّ ويفصل بين أصحاب الجدال في الحال[٥]، شيخ له وعام أقعس، كأنّه للموت تنكّس، ذو الخرطوم كفيل، وبقطع البلعوم كفيل، مرآة مصقولة تظهر تماثل الأجل، [١٠١أ] مشكاة مشعر له بمحو ظلام الأمل، مفتاح أبواب الآجال، إقليد أقفال الآمال، قطعُوا بأنّه ماض وهو مصدر المثال، والعجب أنّ اسمه أجوف[٦] ولا يُقال له الأجوف واسم الآلة، وليس باسم[٧] الآلة، معتلّ العين ونظره أدقّ، ذُو الوجهين، لكنّه أصدق خادة لعمودها ميل، قلما ينفرج منه الطبع، متحرّك مرّة له حركة بمعنى التّوسُّط، وأخرى بمعنى القطع، صفحة ملساء وشكله مخروط، شاب أمرد وعارضه مخطوط، مصراع مصنع في حسن المقطع، مطلع ملمّع مرصّع، سلالة قنعت بقناع من الأثواب، ذات النطاقين صانت ماء وجهها فتغطّت بالجلباب،

١ ل: علق.
٢ ل ، ق: الصلب.
٣ يونس، ١٠/٢٧.
٤ النساء، ٤/٣٦.
٥ ل – في الحال.
٦ ١٢٦ب ق
٧ ١٢١ب ل

Burun gibi kavislidir. Serîc ailesine müntesiptir. Kaşları ince ve uzundur. Soyludur, keskindir, yara izlerinin olduğu askısında sallanır durur ve kesicidir. Çakmaktır o, bazen harp ateşini yakar. Yırtıcı bir kuştur o, bazen muhkem yuvasından uçar ve yağmalamak için vurur. Bağrı açık, kadri yüce, beş
5 nehirden beslenen bir akarsudur. Heybetlidir. Kınalı avuçları vardır onun. Parlak bir yıldızdır. Sa'du'z-Zâbih'tir [şiddetli soğuk vakti]. Parladıkları vakitlerde, beş gezegene çok yakındır o. Kafasının hizasına gelen her şeyi keser. Gece gündüz fark etmez. Şayet onun baston gibi kavisli gücü olmasaydı, meydanda yuvarlak kelleler uçmazdı.

مرسنة مسرّج، وحاجبه مزجج، نجيب نهِيك يهتزّ بعلقه المشطّب، ويحيك زند قد يقتدح به نار الحرب، جارحة قد تطير من منعها فتضرب للنهب، مشروح الصّدر مرفُوع القدر نهر جار من خمسة أنهار، مهيب، وله الكفّ الخضيب، سِماك رَامح، سعد ذابح، ذو قرابة قرين بالخمسة المُتحيّرة وقت اللمعان، معدّل قاطع فيما يمرّ بسمت رأسه، سويّ الملوان، ولو لم يكن له قُوّة المنعطف الصولجان لما طار كرات الرؤوس في الميدان.

[Mahmud b. Ahmed "Bozanzâde"]

Bozanzâde olarak tanınan Mahmud[1] b. Ahmed, [Sultan III. Murad devrinde] asrın ve zamanın âlimlerinden biridir.

Babası, adı geçen Ahmed Efendi, ömrünün ilk döneminde, Mısır ve Şam diyarının fâtihi Sultan Selim Han'ın nedimlerinden biriydi. Bu görev için her bir gün için seksen akçe alıyordu.[2] Sonra bazı küçük hataları nedeniyle Sultan'ın onun hakkındaki müspet fikirleri değişti. Onu meclisinden kovdu. Sonra çeşitli kasabalara kadı olarak atadı. Merhum Bozanzâde Efendi de İskilip kasabasında doğdu. İlim ve fazilet talep ederek büyüdü. Erdemli, mühim âlimlerin pek çoğunun yanında ilimle uğraştı. *el-İrşad* isimli eserin sahibi, büyük âlim,[3] **[101b]** Ebüssuûd Efendi'ye mülâzım oluncaya kadar asrının âlimlerinin etrafında dönüp onlardan istifade etti. Sonra yirmi akçe ile Edirne'de İbrâhim Paşa Medresesi'nde, yirmi beş akçe ile Hezargrad Medresesi'nde, aynı vazife derecesi ile Bursa'da Emir Sultan'nın mezarı yakınında yer alan Kasım Paşa[4] Medresesi'nde, otuz akçe ile İnegöl Medresesi'nde, kırk akçe ile İstanbul'da Pîrî Paşa Medresesi'nde müderrislik yaptı. Sonra oradayken vazife derecesi kırk beş akçe oldu. Elli akçe ile aynı şehirde yer alan Kepenekçi Sinan Medresesi'ne intikal etti. Sonra azledildi ve gözden düştü. Teftiş ve imtihan edildikten sonra Rodos adasında Sultan Süleyman Medresesi'ne atandı. Semâniye medreselerinden birine naklolundu. Sonra Manisa Medresesi'ne gönderildi ve ona fetva verme izni verildi. Her bir gün için yetmiş akçe vazife maaşı bağlandı. Orada vazife derecesi on akçe[5] arttırıldı. Manisa Medresesi ve fetvasından doksan akçe ile tekâüd oldu. Emekliliğinin üzerinden çok fazla zaman geçmeden, geride bir evlat bırakmaksızın, İstanbul'da, 983 senesi Şevval ayında vefat etti. En iyi kitaplarını[6] onları her zaman hak edecek olanlara vakfedip Sultan Mehmed Han Camii'nde muhafaza edilmesini vasiyet etti.

1 K: Mehmed
2 127a K
3 122a L
4 L, M -…mezarı yakınında yer alan Kasım Paşa
5 L, M -akçe
6 127b K

[ابن بزن محمود بن أحمد]

ومن عُلماء العصر والزمن مولانا محمود[١] بن أحمد المشتهر بابن بزن.

كان أحمد المزبُور في أوائل حاله من ندماء السُّلطان سليم خان فاتح الديار المصرية والشامية. وله كلّ يوم ثمانُون درهمًا[٢]، ثمّ تغيّر عليه السُّلطان لبعض الزلّات فأخرجه، ثمّ قلّدهُ قضاء بعض القصبات. وولد المرحوم بقصبة إسكليب ونشأ على طلب العلم والفضائل، واشتغل على كثير من الأجلّة الأفاضل، ودار على عُلماء عصره واستفاد، حتّى صار ملازمًا من المولى [١٠١ب] المُعظّم[٣] أبي السُّعُود صاحب الإرشاد. ثمّ درّس بمدرسة إبراهيم پاشا بأدرنه بعشرين، ثمّ مدرسة هزارغراد بخمسة وعشرين، ثمّ مدرسة قاسم پاشا عند مرقد[٤] الأمير السلطان ببروسه بالوظيفة المزبورة، ثمّ مدرسة إينه كول بثلاثين، ثمّ مدرسة پيري پاشا بقسطنطينية بأربعين، ثمّ صار وظيفته فيها خمسًا وأربعين، ثمّ نقل إلى مدرسة سنان الكپنكجي بالمدينة المزبورة بخمسين، ثمّ وقع في غيابة العزل والهوان، ثمّ قلّد بعد التفتيش والامتحان مدرسة السُّلطان سُليمان بجزيرة رودس، ثمّ نقل إلى إحدى المدارس الثمان، ثمّ إلى مدرسة مغنيسا، وأذِن له بالإفتاء وعيّن له كلّ يوم سبعُون درهمًا. ثمّ زيد عليها عشرة دراهم[٥]، ثمّ تقاعد عنها بتسعين. فلم يكن ظلّه ظليلًا ولم يلبث إلّا قليلًا حتّى توفّي بقسطنطينية في شهر شوّال سنة ثلاث وثمانين وتسعمائة عقيمًا. فوقف خُلاصة كتبه على المُستحقّين[٦] في كلّ زمان، وأوصى أن يحفظ في جامع السُّلطان محمّد خان.

---

١ ق: محمّد.
٢ ١٢٧أ ق
٣ ١٢٢أ ل
٤ ل ، م – قاسم پاشا عند مرقد.
٥ ل ، م – دراهم.
٦ ١٢٧ب ق

Bozanzâde Efendi (Allah rahmet eylesin), erdem ve kemal sahibi olmakla bilinirdi. Arapçanın ayrıntılı, ince bilgilerine vâkıf olan şahsiyetler arasında sayılırdı. Edebî ilimlerde yetki sahibiydi. Ayrıca fıkıh ve kelamda engin bilgisi vardı. Yapmacık yaşantıdan uzaktı, şakalaşmayı çok severdi. Dost meclislerine, arkadaşlarıyla birlikte olmaya düşkün biriydi. O (Allah rahmet eylesin), tüysüz idi. Öyle ki erkek kıyafetlerini çıkartsa ona bakan kişi, kadın mı, erkek mi diye işin içinden çıkamazdı. Şairin şu sözlerinin ispatı olurdu:[1]

Bilmiyorum, belki bundan sonra bilirim
Âl-i Hısn (kabilesi) erkek midir, yoksa kadın mıdır?[2]

Şöyle bir hikâye anlatılır: Manisa beldesinde **[102a]** büyük sultan, Murad Han hazretlerinin sohbetiyle müşerref olduğunda o yörede çekirgelerin zuhur edip tarlalarda bulunan mahsulleri telef ettiği bir zamandı. Sultan Murad, merhum Bozanzâde'nin sohbet meclisinden ayrıldıktan sonra "Müftünün sakalları beni çok şaşırttı. Sanki çekirgeler onlarla oynamış ve bozguna uğratmış." demiş. Yüce Allah kıyamet günü ona merhamet etsin.

1 Beyit Züheyr b. Ebî Sülmâ (ö.-13/609)'ya aittir. Bkz. *Dîvânu Züheyr b. Ebî Sülmâ*, Şerh: Hamdu Tammâs, Dâru'l-Ma'rife, Berut 2005, s. 13.

2 122b L

كان (رحمه الله) معرُوفًا بالفضل والكمال ومعدودًا من الرّجال، كثير الاطّلاع على الدقائق العربيّة، طويل الباع في العلوم الأدبية، مع الوُقُوف التّام في الفقه والكلام، مطرح التّكلُّف، كثير التلطّف، مائلًا إلى مجالسة الإخوان ومعاشرة الخلّان. وكان (رحمه الله) أطلس بحيثُ إذا عري عن زيّ الرّجال يشتبه أمره على النّاظر ويكون مصداق ما قاله الشّاعر[1]:

وما أدْري وسوف إِخال أدْري أقومٌ آل حِصن أم نساء[2]

يحكى أنّه لما تشرّف بصُحبة السُّلطان الأعظم مراد خان المُعظّم ببلدة مغنيسا [١٠٢أ]، وكان في زمن ظهر فيه الجراد وأتلف المزارع الكائنة في هذه البلاد، فقال السُّلطان المرقوم بعد الانفصال عن صُحبة المرحوم: «عجبتُ من لحية المُفتي فكأنّما لعبت بها الجراد وأكثر فيه الفساد»، (رحمه الله) تعال يوم التناد.

١ البيت لزهير بن أبي سلمى. ديوان زهير بن أبي سلمى، شرح: حمدو طمّاس، دار المعرفة، بيروت ٢٠٠٥، ص ١٣.

٢ ١٢٢ب ل

[Mahmud es-Samsûnî Efendi]

Yukarıda hâl tercümesi geçen Ahmed b. Hasan es-Samsûnî'nin kardeşi Mahmud Efendi, [Sultan III. Murad devri] âlimlerinden biridir.

Mahmud Efendi (Allah rahmet eylesin), asrının âlimlerinden dersler okudu. Sultan Süleyman muallimi Hayreddin Efendi'ye mülâzım oldu. Sonra otuz akçe ile Edirne'de Eski Cami Medresesi'nde, kırk akçe ile[1] Filibe Medresesi'nde dersler verdi. Filibe Medresesi'nde vazife derecesi elli akçe oldu. Azledildi. Sonra söz konusu vazife derecesi ile İstanbul'da Ali Paşa Medresesi'ne atandı. Orada dokuz sene müddetince görev yaptı. Sonra Edirne'deki mücâvir olan [Peykler ve Saatli] medreselerinden birine, oradan aynı şehirde Sultan Bayezid Han Medresesi'ne nakl olundu. Orada vazife derecesi altmış akçe oldu. Halep kadılığına atandı. Oradan Şam kadılığına, oradan da Mekke (Yüce Allah orayı şerefli kılsın) kadılığına geçti. Mekke kadılığından, aynı vazife ücretiyle emekliliğe ayrıldı. Daha sonra, o zaman Budin vilâyetinin beylerbeyi olan, sonradan katledilen Mustafa Paşa'yı teftiş etmek için gönderildi. Bu görevden dönünce vazife ücreti her bir gün için yüz akçe oldu. O (Allah rahmet eylesin), 983 senesi Zilkade ayında vefat etti.

Mahmud Efendi (Allah rahmet eylesin), âlim ve sâlih biriydi. Kendi başına çalışırdı. Eksiksiz bir hafızası, pek çok bilgisi vardı. Kadılık yaparken güzel bir yaşantısı vardı. Yüce Allah kıyamet gününde ona güzellikle muamelede bulunsun.

1 128a K

[المولى محمُود السامسوني]

ومنهم المولى محمُود أخو المولى أحمد بن حسن السامسوني السّابق ذكره في هذه الجريدة.

قرأ (رحمه الله) على علماء عصره وصار ملازمًا من المولى خير الدّين معلّم السُّلطان سُليمان، ثمّ درّس بمدرسة الجامع العتيق بأدرنه بثلاثين، ثمّ[1] مدرسة فلبه بأربعين، ثمّ صار وظيفته فيها خمسين، ثمّ عزل وقلّد مدرسة علي پاشا بقسطنطينية بالوظيفة المزبورة. ومكث بها مدةّ تسع سنين، ثمّ نقل إلى إحدى المدرستين المتجاورتين بأدرنه، ثمّ إلى مدرسة السُّلطان بايزيد خان بالمدينة المزبورة، ثمّ صار وظيفته فيها ستّين، ثمّ قلّد قضاء حلب، ثمّ نُقل إلى قضاء دمشق، ثمّ إلى قضاء مكّة شرّفها الله تعالى، ثمّ تقاعد عنه بوظيفة مثله، ثمّ أرسل إلى تفتيش مصطفى پاشا المقتُول آخرًا. وكان يومئذٍ أمير الأمراء بولاية بودين. فلمّا عاد عنه زيد وظيفته فصارت كلّ يوم مائة درهم. وقد مات (رحمه الله) في شهر ذى القعدة سنة ثلاث وثمانين وتسعمائة.

كان (رحمه الله) عالمًا صالحًا مشتغلًا بنفسه، جيّد الحفظ كثير العلوم، محمُود السّيرة في قضائه. عامله الله تعالى بلطفه يوم جزائه آمين.

---

١ ١٢٨أ ق

[Mehmed b. Abdülaziz "Muîdzâde"]

Muîdzâde olarak tanınan Mehmed b. Abdülaziz, [Sultan III. Murad devrinin] fazilet sahibi[1] âlimlerinden biridir.

Babası Abdülaziz Efendi, Maraş bölgesinin tanınan âlimlerinden biriydi. Bazı bölgeleri talep etmek maksadıyla İstanbul'a gitti. Orada **[102b]** Semâniye medreselerinin birinde müderris olan Kara Seyyidî Efendi ile bir araya geldi. Seyyidî Efendi onu adı geçen medresedeki derslerine muîd olarak aldı. Abdülaziz Efendi mülâzım olunca Elbistan Evrâniye Medresesi'ne atandı. Hayat, ömrünü tüketip[2] onu yok edinceye kadar orada ders vermeye devam etti. Merhum Muîdzâde Efendi, 922 senesinde adı geçen beldede doğdu. Yöresindeki âlimlerin yanında ilimle uğraştı. Sonra İstanbul'a geldi. İlmiye sınıfında mûtat olan usule göre hareket etti. Mimarzâde ismiyle tanınan âlimden ve Sinan[3] Efendi'den dersler okudu. Sultan Süleyman muallimi Hayreddin Efendi'ye mülâzım oldu. Bunun üzerine yirmi beş akçe ile İbrâhim Paşa Medresesi'nde, otuz akçe ile Eski Cami Medresesi'nde dersler verdi. Bu iki medrese de Edirne şehrindedir. Sonra İstanbul'da Kepenekçi Sinan Medresesi'ne, elli akçe ile Bursa şehrinde Manastır Medresesi'ne müderris oldu. Daha sonra Edirne Dârülhadisi'ne naklolundu. Dârülhadis'te vazife derecesi altmış akçe oldu.[4] Seksen akçe ile Şam şehrinde Sultan Süleyman Medresesi'ne intikal etti. Ona o bölgede fetva verme yetkisi de tanındı. Sonra beş yüz akçe ile[5] Kudüs kadılığına atandı. Mevâlî zümresinden Kudüs'e kadı olarak atanan ilk âlim oldu. Henüz orada kadılık makamına oturmadan önce 983 senesi Zilkade ayında vefat etti.

Muîdzâde Efendi (Allah rahmet eylesin), bilgili, erdemli, muhakkik ve araştırmacı biriydi. Edebî ilimlerde yetkin biriydi. Arapçada geniş, sağlam bir bilgisi vardı. Ayrıca tedavüldeki diğer ilimlerle ilgili de sağlam bilgiye sahipti. Tefsir, fıkıh ve diğer alanlardaki çeşitli konularda bazı ta'lîkâtları vardır. Bursa şehrinden ayrılırken[6] kendi kıymetli şahsına seslenerek şu şiiri okumuştur:

---

1 123a L
2 128b K
3 L: Bostan
4 L -Daha sonra Edirne Dârülhadisi'ne naklolundu. Darülhâdis'te vazife derecesi altmış akçe oldu.
5 L -beş yüz ile
6 129a K; 123b L

[محمّد بن عبد العزيز ''معيد زاده'']

ومن أرباب الفضل[١] والإفادة محمّد بن عبد العزيز المشتهر بمعيد زاده.

كان أبوه من العلماء المعروفين ببلدة مرعش، وقد توجّه إلى قسطنطينية لطلب بعض البقاع، فاجتمع فيها بالمولى [١٠٢ب] سيّدي الأسود، وهو مدرّس بإحدى المدارس الثمان، فجعل معيدًا لدرسه في المدرسة المزبورة. فلمّا صار ملازمًا قلّد أَوْرَانِية أَلْبِسْتان، فدام فيها على الدّرس والإفادة حتّى أفناه الدّهر و[٢]أباده. وولد المرحوم بالبلدة المزبورة سنة اثنتين وعشرين وتسعمائة، واشتغل على عُلماء بلده، ثمّ جاء إلى قسطنطينية وتحرّك بحسب العادة، وقرأ على المولى المعرُوف بمعمار زاده، ثمّ على المولى سنان[٣]، ثمّ صار ملازمًا من المولى خير الدّين معلم السُّلطان سُليمان، ثمّ درّس بمدرسة إبراهيم پاشا بخمسة وعشرين، ثمّ مدرسة الجامع العتيق بثلاثين، كلاهما بمدينة أدرنه. ثمّ مدرسة سنان الشهير بكپنكجي بقسطنطينية المحميّة، ثمّ بالمدرسة المعرُوفة بمناستر في محروسة بروسه بخمسين، ثمّ نقل إلى دار الحديث بأدرنه ثمّ صار وظيفته فيها ستّين[٤]، ثمّ نقل إلى مدرسة السُّلطان سُليمان بمدينة دمشق بثمانين، وأذن له بالإفتاء في هذه الدّيار، ثمّ قلّد قضاء بيت المقدس بخمسمائة[٥] وهو أوّل قاض بها من زمرة الموالي. وقد توفّي فيها قبل الجُلُوس في مجلس القضاء في شهر ذي القعدة سنة ثلاث وثمانين وتسعمائة.

كان (رحمه الله) تعالى عالمًا فاضلًا محقّقًا مدقّقًا، صاحب اليد الطولى في العلوم الأدبيّة، والقدم الراسخ في الفُنُون العربيّة، مع المُشاركة التّامّة في سائر العلوم المتداولة. له تعليقات على بعض المواضع من التّفسير والفُرُوع. وقد أنشد لنفسه النفيسة عند ارتحاله[٦] عن مدينة بروسه:

١ ١٢٣أ ل
٢ ١٢٨ب ق
٣ ل: بستان.
٤ ل – ثمّ نقل إلى دار الحديث بأدرنه ثمّ صار وظيفته فيها ستّين.
٥ ل – بخمسمائة.
٦ ١٢٩أ ق؛ ١٢٣ب ل

Şiir[1]

Bursa'da üç ay kaldık
Dertsiz ve tasasız nimet içinde

Bir kere bile huzursuz gecelemedik **[103a]**
Bir gün bile mutsuz sabahlamadık

Bursa halkı ahlâken çok üstündür
Bir gün bile inatçı biriyle karşılaşmadık

Nice tatlı dilli kişilerle karşılaştık
Onların içinde bir tane bile asık suratlı görmedik

Erkekleri tam bir beyefendi
Hanımları ise güzelliğin zirvesi

Halkın, ilim ehlini çok sevdiğini gördük
Tepeden tırnağa kadar herkesi

Âb-ı hayat üzere kurulu bir sayfiye yeri
Yazın, asla ondan şikâyet etmez inatçı biri

Anlatır durur talebeler içindeki ilim araştırmacısı
İki denizin birleştiği yerde Hızır'ın Mûsâ'yla buluşmasını

Eğer şehirler babamızın oğulları olsaydı
Bursa damat olurdu onlar içinde

Bursalıları her türlü şerden ve zulümden koru
Oraya güzellikler lutfeyle Allah'ım

Sanki bir gün geçirdik sadece
Oysa üç ay kaldık Bursa'da

Dert ve kedere uğramış dostlarını avutmak için söylediği şu manzumesi vardır:

Ey arkadaşım, aza da çoğa da üzülme
Ey dengim, kazanca da zarara da kederlenme
Şüphesiz zaman, ne zor ne de kolay hâl üzere kalır
Nice insanların esaretten kurtulduklarına şahit oldum
Nice kez tam olarak anladım ve hurma gibi olgunlaştım
Övüncüne kolay şekilde sabırla ulaş ey arkadaşım!
Zira sabır, zorlamayla açılmayan kilitleri açan bir anahtadır

1 M: Beyt

شعر[1]

لبثنا ثلث تسع في بروسا — على نعماء بلا همّ وبؤسا
وما بِتنا بها ليلًا عماسا[١٠٣أ] — ولم نصبح بها يومًا عبوسا
أهاليها كرام النّاس خلقا — فلم نصحب بها شخصًا شموسا
٥ وصادفناهم أحلى مقالا — ولم نر فيهم خبا عموسا
وما ذكرانهم إلّا تمام — وما النسوان إلّا عيطموسا
رأيناهم أشدّ الناس حبّا — لأهل العلم رأسا أو مسوسا
على ماء الحياة بها مصيف — فلا يشكوه في الصّيف الشموسا
بحاث العلم في الطلاب يحكى — لقاء الحضر في البحرين موسا
١٠ فلو كان البلاد بني أبينا — لكانت هذه فيهم عروسا
أعذّهم يا إلهي من شرور — ومن جوْر وطيّبهم نفوسا
كأنّا ما لبثنا غير يوم — لبثنا ثلث تسع في بروسا

وله في تسلية الإخوان المبتلّين بالهمّ والخسران:

فلا تضجر أيا خلّي — على قلّ ولا كثر
١٥ ولا تغتمّ يا مثلي — على ربح ولا خسر
فإنّ الدّهر لا يبقى — على عسر ولا يسر
فكم شاهدت من فاز — بإعتاق من الأسر
وكم أدركت إدراكا — وإنضاجا من البُسر
ونل بالصبر يا صاح — إلى زهوك باليسر
٢٠ فإن الصّبر مفتاح — لما لم يأت بالقسر

---

١ م: بيت

Yaşadığı zamanda şairlerin âlimlerden daha çok değer gördüğünü anlatan bu manzume de ona aittir:

Şüphesiz ki hayat, çocuklarına zulmetti
Geniş olsa da mekânlar onlara dar geldi

Şiirlerin daha pahalı olduğunu görürsün kıymette
Şer'î ilimler ise en az satar olmuş pazarda[1]

Şairlerin caizeleri geçmiştir on'un katlarını[2]
Hâlbuki en fazla beştir hatta dört katıdır normalde

Nice şair dün zelil olarak akşamlamış
Ama şimdi artık sözü dinlenir bir hâle gelmiştir

Erdemli kişiler ise çöllerde haykırır durur
Beni zayi ettiler, ama nasıl bir yiğidi zayi ettiler

1 129b K
2 124a L

وله في زمن كثر فيه الاعتناء بالشعراء فوق العلماء:

لقد جار الزّمان على بنيه عليهم ضاق بالرحب البقاع
ترى الأشعار في الأسعار أغلى وعلم الشّرع أكسد ما يُباع[1]
فقد جازت جوائزهم عقودا[2] وغايتها خماس بل رباع
٥ وكم من شاعر أمسى ذليلا لقد أضحى له أمر مُطاع
وذي فضل ينادي في البوادي أضاعوني وأيّ فتى أضاعوا

١ ١٢٩ب ق
٢ ١٢٤أ ل

[Mahmud Efendi "Kâtib"]

Kâtib ismiyle tanınan Mahmud Efendi, [Sultan III. Murad devri] âlimlerinden biridir.

Selanik kasabasında doğdu. Çağının âlimlerinden dersler aldı. İnsanlara faydalı olduğu gibi aynı zamanda başkalarından istifade etti. İlmiye sınıfının mûtat usulüne göre **[103b]** hareket etti. Tâ ki tezkirecilik hizmeti vasıtasıyla Kadri Efendi'ye mülâzım oldu. Yirmi akçe ile İstanbul'da Kürkçübaşı[1] Medresesi'nde dersler verdi. Orada vazife derecesi yirmi beş akçe oldu. Otuz akçe ile Hacı Hasan Medresesi'ne, kırk akçe ile Kalenderiye Medresesi'ne, elli akçe ile[2] Mahmud Paşa Medresesi'ne müderris oldu. Bu medreselerin ikisi İstanbul'dadır. Sonra Üsküdar'da Sultan Süleyman kızı Mihrimah Sultan Medresesi'ne, oradan Semâniye medreselerinden birine,[3] oradan da Ayasofya yakınında olan Sultan Mehmed Han Medresesi'ne naklolundu. Bağdat kadılığına, sonra da Diyarbakır kadılığına atandı. Diyarbakır'da kadı iken 983 senesi Zilhicce ayında vefat etti.

O (Allah rahmet eylesin) yumuşak huylu, güzel ahlâklı, yapmacıklıktan uzak duran, güvenilir biriydi. İlimlerde hisse sahibi biriydi. Bu konudaki hissesi geçmişteki hocalarının ve ünlü üstadların sahip olduğuna yakındı. Zarif bir yazıyla pek çok Kur'ân-ı Kerîm nüshası istinsah etti. Bunların bir kısmı şuan Sultan Süleyman Camii'ndedir. Bu sayede bazı ileri gelenlerin katında büyük bir beğeni kazandı. Allah rahmet eylesin.[4]

1 M: Yapıştırıcı, L: Okuyucu
2 L -elli ile
3 L -Sonra Üsküdar'da Süleyman…, oradan Semâniye medreselerinden birine, sonra sultan medresesine.
4 M, K -Allah rahmet eylesin.

[المولى محمُود ''الكاتب'']

ومنهم المولى محمُود المشتهر بالكاتب.

ولد بقصبة سلانيك، وقرأ على عُلماء عصره وأفاد واستفاد، وتحرّك على وجه [١٠٣ب] المُعتاد حتّى صار ملازمًا من المولى القادري بخدمة التّذكرة، ثمّ درّس بمدرسة رئيس القرابين[١] بمدينة قسطنطينية بعشرين، ثمّ صار وظيفته فيها خمسًا وعشرين، ثمّ بمدرسة الحاج حسن بثلاثين، ثمّ بالقلندرية بأربعين، ثمّ مدرسة محمُود پاشا بخمسين[٢]، كلتاهما بقسطنطينية المحميّة، ثمّ نقل إلى مدرسة بنت السُّلطان سُليمان بأسكدار، ثمّ إلى إحدى المدارس الثمان، ثمّ إلى مدرسة السُّلطان[٣] محمّد خان بقرب أيا صوفيه، ثمّ إلى قضاء بغداد، ثمّ إلى قضاء آمد. وتُوفّي قاضيًا بها في شهر ذي الحجّة سنة ثلاث وثمانين وتسعمائة.

كان (رحمه الله) حليم النّفس طيّب الأخلاق سليمًا، طارح التّكلُّف، مشاركًا في العلوم. قارب في الحظ شُيُوخه المُتقدّمين والأساتذة المشهورين. وقد كتب عدّة من المصاحف الشّريفة بالأقلام اللطيفة، موضُوع بعضها الآن في جامع السُّلطان سُليمان. وقد نال به الحظّ الوافر عند بعض الأكابر (رحمه الله).[٤]

---

١ م: الغرائين ، ق: القرائين.
٢ ل – بخمسين.
٣ ل – سُليمان بأسكدار، ثمّ إلى إحدى المدارس الثمان، ثمّ إلى مدرسة السُّلطان.
٤ م ، ق – رحمه الله.

[Zeynülibâd Efendi]

Zeynülibâd Efendi, [Sultan III. Murad devrinin] onur sahibi âlimlerinden[1] biridir.

Zeynülibâd Efendi; yüce şeyh, İbrâhim Tennûrî el-Kayserî evlâdından idi. O (Allah rahmet eylesin), Kayseri beldesinde doğdu. Maraş beldesinde Bektutiye Medresesi'nde müderrislik yapan Şeyh Şemseddin'in yanında ilimle uğraştı. Sonra İstanbul'a gelip oradaki âlimlerden dersler okudu.[2] Beyzâvî'nin eserine hâşiye yazan Sa'dî Efendi'nin hizmetine girene kadar mûtat üzere hareket edip İstanbul âlimlerinden bilgiler öğrendi. Sa'dî Efendi Gafûr olan Allah'ın rahmetine kavuşunca, geleneğe göre kabul etmesi gereken[3] mülâzemeti kabul etmeyip Çivizâde ismiyle bilinen Şeyh Mehmed Efendi'ye bağlandı. Çivizâde'ye mülâzım olunca yirmi akçe ile Başçı İbrâhim Medresesi'nde dersler verdi. Sonra yirmi beş akçe ile Murad Paşa Medresesi'ne, **[104a]** otuz akçe ile Hacı Hasan Medresesi'ne, kırk akçe ile başka bir medreseye, elli akçe ile Mahmud Paşa Medresesi'ne müderris oldu. Bu medreselerin hepsi İstanbul'dadır. Sonra Ebû Eyyûb el-Ensârî türbesine yakın bir yerde olan Sultan Mehmed Medresesi'ne, oradan da Semâniye medreselerinden birine intikal etti. Orada ders vermeden önce seksen akçe ile Amasya'da Sultan Bayezid Han Medresesi'ne naklolundu. Uzun seneler orada kaldı. Ecel onu mezara gönderene kadar Amasya'da fetva vermeye, ders işlemeye devam etti. Vefatı 983[4] senesinde oldu.

Zeynülibâd Efendi (Yüce Allah rahmet eylesin); ilmi geniş, hafızası kuvvetli, dünyanın geçici zevklerini önemsemeyen, çalışmaya ve ders vermeye düşkün biriydi. O (Allah rahmet eylesin), cesur, sözünü sakınmayan,[5] isabetli görüşlerine güvenilen, asrının âlimlerine karşı korkusuz bir kişiydi.

1 130a K
2 124b L
3 K -lazım olan
4 K: dört
5 130b K

[المولى زين العِباد]

ومن العلماء الأمجاد[1] المولى زين العباد.

كان من أولاد الشّيخ السّري إبراهيم التنوري القيصري. ولد (رحمه الله) ببلدة قيصرية، واشتغل على الشّيخ شمس الدّين مدرّس البكتوتية ببلدة مرعش، ثمّ جاء إلى قسطنطينية وقرأ على علمائها[2] واستفاد وتحرّك على الوجه المُعتاد، حتّى وصل إلى خدمة المولى سعدي محشّي البيضاويّ. فلمّا انتقل المولى المزبُور إلى رحمة ربّه الغفور لم يقبل المُلازمة اللّازمة[3] بحسب العادة، وارتبط بالمولى الشّيخ محمّد المعرُوف بجوي زاده. فلمّا صار ملازمًا منه درّس بمدرسة إبراهيم الرواس بعشرين، ثمّ مدرسة مُراد پاشا بخمسة وعشرين، [١٠٤أ] ثمّ مدرسة الحاج حسن بثلاثين، ثمّ مدرسة أخرى بأربعين، ثمّ مدرسة محمُود پاشا بخمسين، الكلّ بقسطنطينية المحميّة. ثمّ نقل إلى مدرسة السُّلطان محمّد بجوار أبي أيّوب الأنصاريّ، ثمّ إلى إحدى المدارس الثمان. وقبل أن يدرّس بها نقل إلى مدرسة السُّلطان بايزيد خان بآماسيه بثمانين. فأقام فيه عدّة سنين ودام على الإفتاء والدرس، حتّى أقضاه المنية إلى الرمس، وذلك سنة ثلث[4] وثمانين وتسعمائة.

وكان (رحمه الله) واسع العلم، كثير المحفُوظ، قليل الاعتناء بزخارف الدُّنيا، مكبًّا على الاشتغال والدرس. وكان (رحمه الله) قويّ الجنان، مُطلق اللّسان[5]، مُعتمدًا على أصالة رأيه، مجترئًا على عُلماء عصره.

---

١ ١٣٠أ ق
٢ ١٢٤ب ل
٣ ق – اللّازمة.
٤ ق: أربع.
٥ ١٣٠ب ق

[Abdülfettah Efendi "Zeynülibâd Kardeşi"]

[Zeynülibâd Efendi'nin] adı Abdülfettah olan bir kardeşi vardı. Bu eserde zikri geçen iki hükümdarın zamanında iki defa kazaskerlik yapan Abdurrahman Efendi'ye mülâzım oldu. İlk olarak yirmi akçe ile Kadı Mahmud Medresesi'nde, sonra da yirmi beş akçe ile Hoca Hayreddin Medresesi'nde dersler verdi. İki medrese de İstanbul'dadır. Daha sonra otuz akçe ile Dimetoka beldesinde[1] Oruç Paşa Medresesi'nde, kırk akçe ile Kastamonu beldesinde Atabeg Medresesi'nde, elli akçe ile Ankara'da Seyfeddin Medresesi'nde müderrislik yaptı. Bu görevden azledildi. Daha sonra bu medresenin dâhil medreseleri sınıfına girmesi ve muîdinin, emsallerinde câri olan adet üzere vakti geldiğinde mülâzım olması şartıyla ikinci kez Seyfeddin Medresesi'ne atandı. Oradan Şam şehrinde Sultan Süleyman Han Medresesi'ne gönderildi. Ayrıca ona Şam diyarında fetva verme izni tanındı. 984 senesinde âhirete intikal edene kadar orada çalışmaya devam etti.

1 125a L

[عبد الفتاح ''أخ زين العباد'']

وكان له أخ يُسمى عبد الفتاح ملازم المولى عبد الرّحمن الّذي تصدر مرّتين في الدّولتين على ما مرّ ذكره في هذه الجريدة. درّس أوّلًا بمدرسة القاضي محمُود بعشرين، ثمّ مدرسة الخواجه خير الدّين بخمسة وعشرين، كلتاهما بقسطنطينية المحميّة، ثمّ مدرسة أوروج پاشا ببلدة ديمو توقه[1] بثلاثين، ثمّ مدرسة عطا بك ببلدة قسطموني بأربعين، ثمّ مدرسة السّيف بأنقره بخمسين، ثمّ عزل، ثمّ تقلّدها ثانيًا بشرط أن تدخل في سلك المدارس الدواخل ويكون معيده ملازمًا في وقته كما هو العادة في أمثالها. ثمّ نُقل إلى مدرسة السُّلطان سُليمان خان بمدينة دمشق، وأذن له بالإفتاء بهذه الدّيار، فدام عليه حتّى انتقل إلى دار القرار سنة أربع وثمانين وتسعمائة.

١ ١٢٥أ ل

[Ramazan Efendi "Nâzırzâde"]

Nâzırzâde olarak tanınan Ramazan Efendi, [Sultan III. Murad devrinin] faziletli âlimlerinden biridir.

Babası, kasabalara hükmeden **[104b]** kadılardan biri idi. Merhum Nâzırzâde Efendi, Rumeli beldelerinden biri olan Sofya'da doğmuştur. O daha küçük bir çocukken babası Kadîr olan Allah'ın rahmetine kavuştu. Bunun üzerine Sultan'ın nâzırlarından biri onu evlat edinip oğul yerine koydu. İnsanlar da onu babasının mertebesine yerleştirdi. O (Yüce Allah rahmet eylesin), ilim ve edep talep ederek büyüdü. Öyle ki insanlar bu duruma şaşırıp kalıyordu. İlimde derin bilgi sahibi olup[1] yüce bir fazilete erişinceye kadar şerefli ilimlere hizmet etmeye devam etti. Abdülbâki Efendi ve Perviz Efendi'nin yanında ilimle uğraştı. Kutbüddinzâde ismiyle tanınan Mehmed Efendi'ye mülâzım oldu. *el-Kenz* isimli eseri ezberledi. Bu sayede ilk olarak yirmi beş akçe ile Müftü Ahmed Medresesi'ne atandı. Sonra otuz akçe ile Veliyyüddinzâde Medresesi'ne, kırk akçe ile Yıldırım Han Medresesi'ne müderris oldu. Bu medreselerin hepsi Bursa şehrindedir. Daha sonra[2] elli akçe ile Kasım Paşa Medresesi'ne geçti. Vezir Ali Paşa İstanbul'da bir medrese inşa edince merhum Nâzırzâde Efendi'yi büyük bir istek, izzet ve ikrâmla oraya nakletti. Oradan Semâniye medreselerinden birine, oradan Ayasofya yakınında bulunan Sultan Mehmed Medresesi'ne, oradan da Süleymaniye medreselerinden birine geçti.[3] Bunların ikisinde vazife derecesi altmış akçe idi. Sultan Selim Han Edirne'de bulunan bir medrese inşa edince Sultan'ın muallimi Atâullah Efendi'nin sevki ile Nâzırzâde Efendi bu yeni medreseye naklolundu. Nâzırzâde bu göreve layık idi. Bu göreve atanması şerefine dersleri için muîd tayin edildi ve onun belirleyeceği üç kişiye mülâzemet verilmesi emredildi. Sonra Şam kadılığına atandı. Oradan Mısır kadılığına, oradan Bursa kadılığına, oradan da Edirne kadılığına gönderildi. Edirne'ye daha ulaşmadan İstanbul kadılığına atandı. Orada 984 senesi Şâban ayının ortalarında aniden vefat etti. Ömrü altmış seneye ulaşmıştı.

1 131a K
2 125b L
3 L -oradan Ayasofya yakınında bulunan Sultan Mehmed Medresesi'ne, oradan da Süleymaniye medreselerinden birine geçti.

[المولى رمضان ''ناظر زاده'']

ومن الأفاضل السّادة المولى رمضان المشتهر بناظر زاده.

كان أبوه من زمرة القُضاة الحاكمين [١٠٤ب] في القصبات. وقد ولد المرحوم بقصبة صوفية من بلاد الرّوم. وقد انتقل أبوه إلى رحمة ربّه القدير وهو طفل صغير، فربّاه واحد من النظّار السُّلطانيّة مثابة بنيه، فنزّله النّاس منزلة أبيه. وقد نشأ (رحمه الله تعالى) في طلب العلم والأدب بحيثُ يقضي منه العجب. ولا زال يخدم العلوم الشّريفة حتّى أصبح وله فيها قدم راسخ، وعطس بأنف[١] من الفضل شامخ. واشتغل على المولى عبد الباقي والمولى پرويز، وصار ملازمًا من المولى محمّد المعرُوف بقطب الدّين زاده. فحفظ الكنز، فبواسطته قلّد أوّلًا مدرسة أحمد المُفتي بخمسة وعشرين، ثمّ مدرسة ابن وليّ الدّين بثلاثين، ثمّ مدرسة يلدرم خان بأربعين، الكلّ في بروسه المحروسة، ثمّ[٢] مدرسة قاسم پاشا بخمسين. ولمّا بنى الوزير الكبير علي پاشا مدرسته الكائنة بقسطنطنية المحميّة نقل المرحوم إليها برغبة وافرة وعزّة متكاثرة. ثمّ نقل إلى إحدى المدارس الثمان، ثمّ إلى مدرسة السُّلطان محمّد خان بقرب أياصوفيه، ثمّ إلى إحدى المدارس السليمانية[٣]، كلتاهما بستين. فلمّا ابتنى السُّلطان سليم خان مدرسته الكائنة بأدرنه نقله إليها بتربية معلّمه عطاء الله. وكان أهلًا لذلك، وعيّن لدرسه معيدًا، وأمر بملازمة ثلاثة نفر من أصحابه تشريفًا للمنصب المزبُور. ثمّ قلّد قضاء الشّام، ثمّ نقل إلى قضاء مصر، ثمّ إلى قضاء بروسه، ثمّ إلى قضاء أدرنه. وقبل أن يصل إليها قلّد قضاء قسطنطينية. ومات فيها فجأة في أواسط شعبان من شهور سنة أربع وثمانين وتسعمائة، وقد وصل سنّه إلى ستّين سنة.

١ ١٣١أ ق
٢ ١٢٥ب ل
٣ ل – ثمّ إلى مدرسة السُّلطان محمّد خان بقرب أياصوفيه، ثمّ إلى إحدى المدارس السليمانية.

Nâzırzâde Efendi (Allah rahmet eylesin), erdem ve bilgi meydanında üstün başarı elde edenlerden biriydi. Âlimler, onun erdeminin çokluğuna **[105a]** ve bilgisinin bolluğuna tanıklık etmiştir. Hastalık ve zayıflıklardan uzaktı. Doğrulukta semboldü. Müttaki,[1] namuslu, dindar, temiz biriydi. Şekli güzel, yaşantısı iyiydi. Güzel ahlâk ile ahlâklanmıştı. Tevazusu sebebiyle baş-göz üzerinde tutuluyordu. Bu parlak erdemine ve apaçık önde oluşuna rağmen ne bir eseri görülmüştür, ne de bir kitabı duyulmuştur. Bunun nedeni eserlerde yanlışlık yapmaktan çekinecek denli kendisini sakınmasıdır. Yüce Allah kıyamet gününde ona güzellikle muamelede bulunsun.

1 131b K

كان (رحمه الله) ممّن حاز قصب السّبق في مضمار الفضائل، وشهد [١٠٥أ] بوفور فضله وغزارة علمه الأفاضل، عاريًا عن السقامة، علمًا في الاستقامة، ورعًا[١]، عفيفًا، ديّنًا، نظيفًا، جميل الصُّورة، حسن السّيرة، متخلّقا بأحسن الأخلاق، موضُوعًا بتواضعه على الرؤوس والأحداق. ومع ذلك الفضل الباهر والتقدّم الظّاهر لم ير له تأليف، ولم يسمع منه تصنيف لغاية احترازه عن النّسبة إلى الخطاء، عامله الله بلُطفه يوم الجزاء.

١ ١٣١ب ق

[Hasan Efendi]

Hasan Efendi, [Sultan III. Murad] devri[1] âlimlerinden biridir.

Kadri Efendi'nin kölelerinden biri idi. Kadri Efendi onu Sadrazam Rüstem Paşa'ya verdi. Hasan Efendi (Allah rahmet eylesin), zamanının âlimlerini ve çağının erdemlilerini dolaştı.[2] Muteber bir tefsiri olan Ebüssuûd Efendi kazasker iken ona mülâzım oldu. İlk olarak kırk akçe ile Mahmud Paşa Medresesi'nde dersler verdi. Sonra vazife derecesi orada elli akçe oldu. Oradan İstanbul'da Hasekiye Medresesi'ne, oradan Semâniye medreselerinden birine, oradan da Sultan Süleyman Han oğlu Sultan Mehmed Han Medresesi'ne naklolundu. Sonra Dımaşk-Şam kadılığına atandı. Piramitleriyle ünlü Mısır'a intikal etti. Azledilip daha sonra[3] Mekke (Yüce Allah şerefli kılsın) kadılığına atandı. Azledilip ikinci defa Mısır'a gönderildi. Azledilip bu sefer İstanbul kadılığına getirildi. Sonra bu vazifeden Anadolu kazaskerliğine nakledildi. Azledilip bir defa daha İstanbul kadılığına getirildi. Aynı vazife derecesi ile tekaüde ayrıldı. Bu durum …[4] senesinde vefat edene kadar devam etti.

O (Allah rahmet eylesin), ilimlerde hisse sahibi idi. Zeki ve akıllı kişilerle sohbet etmeye düşkündü. Güzel ahlâklı biriydi. Kendisine son derece kötülük yapılsa bile[5] kimseye karşı içinde kötülük beslemezdi. Kıymetli kitaplar, eşyalar, gereçler alıp biriktirdi. Tâ ki malı mülkü sahiplerinden ayıran ölüm,[6] **[105b]** onun birliğini dağıtana kadar.

1 126a L
2 M: okudu
3 K -Sonra azledildi.
4 Tüm yazmalarda sene kısmı boş bırakılmıştır.
5 132a K
6 L -Tâ ki malı mülkü sahiplerinden ayıran ölüm

[المولى حسن]

ومن عُلماء[1] الزّمن المولى حسن.

كان من غلمان المولى القادري فوهبه للوزير الكبير رستم پاشا، فدار[2] (رحمه الله) على عُلماء زمانه وفضلاء أوانه، وصار ملازمًا من المولى أبي السُّعُود صاحب التّفسير المُعتبر أيّام قضائه بالعسكر المظفر. ودرّس أوّلًا بمدرسة محمُود پاشا بأربعين، ثمّ صار وظيفته فيها خمسين، ثمّ نقل إلى المدرسة الخاصكية بقسطنطينية المحميّة، ثمّ إلى إحدى المدارس الثمان، ثمّ إلى مدرسة السُّلطان محمّد بن السُّلطان سُليمان، ثمّ قلّد قضاء دمشق الشّام. ثمّ نقل إلى مصر ذات الأهرام، ثمّ عزل[3]، ثمّ قلّد قضاء مكّة شرّفها الله تعالى، ثمّ عزل فأعيد إلى مصر ثانيًا، ثمّ عزل، ثمّ قلّد قضاء قسطنطينية، ثمّ نقل عنه إلى قضاء العساكر المنصورة بولاية أناطولي المعمورة، ثمّ عزل، ثمّ أعيد إلى قضاء قسطنطينية مرّة أخرى، ثمّ تقاعد بوظيفة مثله إلى أن مات سنة... [4]

كان (رحمه الله) مشاركًا في العلوم، مائلًا إلى صُحبة أرباب الحجا والفهوم، حسن الأخلاق[5]، لا يضمر السوء لأحد ولو أساء عنده فوق الحدّ. جمع النفائس من الكتب والأمتعة والأسباب إلى أن فرّق شمله مفرّق الأملاك [١٠٥ب] عن الأرباب.[6]

---

١ ١٢٦أ ل
٢ م: قرأ.
٣ ق – ثمّ عزل.
٤ لم يتم كتابة السنة في جميع النسخ.
٥ ١٣٢أ ق
٦ ل – إلى أن فرّق شمله مفرّق الأملاك عن الأرباب.

[Hâmid Efendi "Konyalı"]

Hâmid Efendi, [Sultan III. Murad devrinin] seçkin, şerefli âlimlerinden biridir.

Babası nice mânevî hazinelerin gömülü olduğu zâviyelere mensup kişilerden biriydi. Hâmid Efendi (Allah rahmet eylesin), Konya beldesinde doğdu. Talebelik yoluna koyuldu. İlim ve edep kapısından girdi. Fıtratı gençliğin bulanıklığından sıyrılıp saflaştıktan[1] ve yaş olarak büyüdükten sonra ileri gelen âlimlerden dersler okudu. Onlardan hüsnükabul görüp güzel iltifatlar alarak dikkat çekti. O hocalardan biri *Beyzâvî Tefsiri*'ne hâşiye yazan Sa'dî Efendi idi. Hâmid Efendi, o tarihte kazasker olan Kadri Efendi'den 940 senesi Safer ayında tezkirecilik hizmetinden mülâzım oldu. Bunun üzerine aynı ay içerisinde yirmi akçe ile Bursa şehrinde Hüsrev Efendi Medresesi'ne atandı. Sonra yirmi beş akçe ile Kütahya'da Vâhidiye Medresesi'nde, otuz akçe ile Bursa'da Veliyyüddinzâde Medresesi'nde, kırk akçe ile İstanbul'da Dâvud Paşa Medresesi'nde dersler verdi. Kendisinin el yazısıyla bu atama hakkında şöyle yazmıştır: Bu, Allah'a hamd ve şükürler olsun ki 948[2] senesinde gerçekleşti. Elli akçe ile Gebze'de Mustafa Paşa Medresesi'ne atandı. Sonra Manisa beldesinde Sultan Süleyman'ın annesi Hafsa Sultan Medresesi'ne nakolundu. Altmış akçe ile Sultan Süleyman[3] Han[4] oğlu Sultan Mehmed Han Medresesi'ne geçene kadar burada ders ve fetva vermeye devam etti. Bu göreve gelişi, kayınpederi Çivizâde ismiyle tanınan Mehmed Efendi'nin onu hükümdarın yanında tavsiye etmesiyle mümkün oldu. Çivizâde bunu sağladığı zamanlarda Müste'ân olan Allah'ın rahmetine yürüdü. Sonra Şam kadılığına atandı. Orada bir sene kalmadan bir İslâm beldesi olan Mısır'a nakledildi.[5] Burada üç seneyi tamamlamadan azledildi. Sonra Ayasofya Camii bitişiğindeki medresenin derslerini üstlendi. Akabinde Bursa kadılığına atandı. Oradan İstanbul kadılığına intikal etti.

1 126b L
2 M: dokuz yüz kırk
3 132b K
4 L, M -Han
5 L: Sonra Mısır kadılığına atandı.

[المولى حامد ''القونوي'']

ومن القروم الأماجد المولى حامد.

كان أبوه من أرباب الزوايا، فكم في الزوايا من الخبايا. ولد (رحمه الله) ببلدة قونية وسلك مسلك الطّلب، ودخل مدخل العلم والأدب، بعدما عري مشربه عن كدر الشّباب وصفا[1]، وبلغ من السنّ مبلغًا. وقرأ على عدّة من الأفاضل الفحول، وتميّز عندهم بلطف الالتفات وحسن القبُول، منهم؛ المولى سعدي محشّي تفسير البيضاويّ. وصار ملازما من المولى القادري بخدمة التّذكرة أيام قضائه بالعسكر في شهر صفر المظفر سنة ٩٤٠، وقلّد في الشّهر المزبُور مدرسة المولى خسرو بمدينة بروسه بعشرين، ثمّ الواحديّة بكوتاهيّة بخمسة وعشرين، ثمّ مدرسة ابن وليّ الدّين ببروسه المحروسة بثلاثين، ثمّ مدرسة داوُد پاشا بقسطنطينية المحميّة بأربعين، وذلك سنة ٩٤٨[2] حامدًا لله ومصلّيًا. هكذا بخطّه (رحمه الله). ثمّ قلّد مدرسة مصطفى پاشا بككيويزه بخمسين، ثمّ نقل إلى مدرسة والدة السُّلطان سُليمان ببلدة مغنيسا، فدام فيها على الدّرس والإفتاء إلى أن نقل إلى مدرسة السُّلطان محمّد خان بن السُّلطان[3] سُليمان خان[4] بستين. وذلك بتربية صهره المرقوم الشّيخ محمّد المعرُوف بچوي زاده عند السُّلطان. وهو دارج في ذلك الزّمان إلى رحمة ربه المُستعان. (ثمّ قلّد قضاء دمشق الشّام. فلم يمكث فيه سنة إلّا ونُقل إلى قضاء مصر بلد الإسلام)[5]. فقبل ما أتمّ فيه ثلاث سنين عزل، ثمّ قلّد تدريس المدرسة المُجاورة لجامع أياصوفيه، ثمّ قلّد قضاء بروسه المحروسة، ثمّ نُقل إلى قسطنطينية المحميّة،

١ ١٢٦ب ل
٢ م: أربعين وتسعمائة.
٣ ١٣٢ب ق
٤ ل ، م – خان.
٥ ل: ثمّ قلد قضاء مصر.

Daha sonra Rumeli[1] kazaskerliğine getirildi. Bu makamda zayıflığa mahal vermeden; **[106a]** adâlet, olgunluk, doğruluk ve isabetle çalışmaya başladı.[2] Bu sayede hükümdarın nazarında güven ve güç elde etti. Görevinde dokuz sene devam etti. Hükümdar ona çok güvendiği için onu sadrazamlığa getirmeye niyet etti. Sultan, Allah'ın rahmetine kavuşunca Hâmid Efendi kazaskerlikten azledildi. Ebüssuûd Efendi ebedî âleme intikal edinceye kadar azledilmiş olarak kaldı. Ebüssuûd Efendi'nin makamına merhum Hâmid Efendi getirildi. Şeref ve üstünlüğün dizginleri bir kez daha ona teslim edildi. Uzun yıllar sonra yüce Allah'ın rahmetine kavuşuncaya kadar kudret ve izzetle bu görevine devam etti. Vefatı, 985 senesi Şâban ayının başlarında gerçekleşti. Vezirler, emirler, âlimler ve tüm eşraf, Sultan Mehmed Han Camii'ndeki cenazesine gelip namazını kıldılar. Allah'ın rahmetine ve rızasına[3] kavuşması için dua ettiler. Cenazesi Ebû Eyyûb el-Ensârî'nin (Allah'ın rahmeti onun üzerine olsun) yakınına defnedildi.

Merhum Hâmid Efendi, Anadolu âlimlerinin gözdelerinden biriydi. Pek çok bilgiye ezbere vakıf olması yönüyle şanslıydı. İlimlerde, özellikle fıkıh ilmi ve fürûunda yetkin oluşu ve araştırmacı oluşu ile tanınırdı. Bu alanın erbabı içerisinde en büyüklerden biri idi. O (Allah rahmet eylesin), yüce bir gönle sahip, güçlü, insanların nazarında heybetli, istekleri imkansız, hedefleri ve yöntemleri zorlu idi. İlim meydanında ona denk çok az kişi vardır. Ferd[4] ve Samed olan Allah'ın rahmeti onun üzerine olsun.

1 L, M: Anadolu
2 127a L
3 133a K
4 K: Aziz

ثمّ إلى قضاء العساكر المنصورة في ولاية روم إيلي[1] المعمورة. فباشر أمره عادلًا عن السقامة، [١٠٦أ] مظهرًا لكمال السّداد والاستقامة[2]. فحظي عند السلطان بغاية القدرة والتمكين، ودام عليه مُدّة تسع سنين. وقد قصد السُّلطان المزبُور لكثرة اعتماده عليه إلى توجيه الوزارة العُظمى إليه. ولما انتقل السُّلطان إلى جوار الرّحمن، عزل المولى المزبُور فبقي على الوجه المسفور، إلى أن ذهب المولى أبو السُّعُود إلى دار الخلود، فأقيم المرحوم مقامه وسلّم المجد والشرف إليه ثانيًا زمامه، فدام عليه بعزّ وتمكين إلى أن انتقل إلى رحمة الله تعالى بعد عدّة سنين. وذلك في أوائل شعبان سنة خمس وثمانين وتسعمائة. وحضر جنازته الوزراء والأمراء وعامة الأشراف والعُلماء، وصلي عليه بجامع السُّلطان محمّد خان، ودعي[3] له بالرّحمة والرضوان، ودفن بجوار أبي أيوب الأنصاري عليه رحمة ربّه الباري.

وكان المرحوم من أعيان عُلماء الرّوم، محظوظًا بكثرة المحفُوظ، معرُوفًا بسعة الباع وكثرة الاطّلاع، خُصُوصًا في علم الفقه وبابه. فإنه من أكبر أربابه. وكان (رحمه الله) عظيم النّفس، شديد البأس، مهيبًا في أعين النّاس، بعيد المطلب، صعب المقصد والمذهب، قلّما يجاريه في ميدانه أحد، عليه رحمة الفرد[4] الصّمد.

١ ل ، م: أناطولى.
٢ ١٢٧أ ل
٣ ١٣٣أ ق
٤ ق: العزيز.

[Ahmed b. Abdüllatif Efendi "Buhârîzâde"]

Buhârîzâde olarak tanınan Ahmed b. Abdüllatif Efendi, [Sultan III. Murad devri] âlimlerinden biridir.

Babası Abdüllatif Efendi, bu kitapta zikredildiği üzere İstanbul içinde yer alan Şeyh Mahmud el-Buhârî Zâviyesi'nde irşad makamında oturmaktaydı. Buhârîzâde Efendi (Allah rahmet eylesin), asrının âlimlerinden dersler okudu. Burada daha önce zikri geçen Abdurrahman Efendi'ye mülâzım oldu. Abdurrahman Efendi'nin kızıyla evlendi. İlk olarak kırk akçe ile[1] Küçükçekmece ismiyle **[106b]** bilinen bölgede yer alan Abdüsselâm Medresesi'ne müderris oldu. Sonra bazı kasabalara kadı oldu. Kayınpederi Abdurrahman Efendi ikinci kez kazasker olunca onu İstanbul'a getirdi. Abdurrahman Efendi onu Bursa Sultâniyesi'ne müderris edene kadar namusu ve tüm varlığıyla çalışıp çabaladı. Sonra Semâniye medreselerinden birine nakolundu. Fakat Abdurrahman Efendi çok geçmeden ecel kadehinden tadıp bu dünyayla vedalaştı. Merhum Buhârîzâde Efendi[2] Trablusşam kadılığına getirildi. Mevâlî zümresinden Trablusşam kadılığına getirilen ilk kadıdır. Burada kadıyken 986 senesinde vefat etti.

Merhum Buhârîzâde Efendi ilimlerde hissesi az olmakla birlikte yumuşak huylu, yapmacıktan uzak, zor anlarda kendisine güvenilen, nimetleri bol, dostlarla sohbete ve arkadaşlarla şakalaşmaya düşkün biri idi. Nimeti bol olan Allah'ın rahmeti onun üzerine olsun.

1 127b L
2 133b K

[المولى أحمد بن عبد اللّطيف «بخاري زاده»]

ومنهم المولى أحمد بن عبد اللّطيف المشتهر ببخاري زاده.

كان أبوه المزبُور قاعدًا في مُسند الإرشاد بزاوية الشّيخ محمُود البُخاريّ داخل قسطنطينية المحميّة على ما مرّ ذكره في هذه الجريدة. قرأ (رحمه الله) على عُلماء عصره، وصار ملازمًا من المولى عبد الرحمن المارّ ذكره فيها، ثمّ تزوّج ابنته ودرّس بمدرسة[1] عبد السّلام [١٠٦ب] بالموضع المعرُوف بكوچك چكمجه بأربعين، ثمّ صار قاضيًا ببعض القصبات. فلمّا تولى صهره المزبُور قضاء العسكر ثانيًا أتى به إلى قسطنطينية، وجدّ واجتهد ببذل عرضه وماله إلى أن جعله مدرّسًا بسلطانيّة بروسه، ثمّ نُقل إلى إحدى المدارس الثمان. فعن قريب ذاق من كأس الحمام وقرأ على الدُّنيا السّلام. فجعل المرحوم[2] قاضيًا بطرابلس الشّام، وهو أول قاض بها من زمرة الموالي. وتوفّي قاضيًا بها سنة ستّ وثمانين وتسعمائة.

كان المرحوم مع قلّة حظّه من العلوم، حليم النّفس، مطروح التّكلُّف، مأمُون الغائلة، مبذول النّعمة، مائلًا إلى صُحبة الإخوان وملاحظة الخلّان، عليه رحمة ربّه المنّان.

---

١ ١٢٧ب ل
٢ ١٣٣ب ق

[Yûsuf Efendi "Sinan Efendi"]

Sinan Efendi olarak tanınan Yûsuf Efendi, [Sultan III. Murad devrinde] asrın ve zamanın âlimlerinden, dünyanın ve çağın ender bulunan şahsiyetlerinden biridir.

O (Allah rahmet eylesin), Sonusa kasabasında doğdu. Talebelik döneminde büyük çaba sarf etti. Harekete geçip zorlukları sırtlandı. Yorgunluklara göğüs gerdi. Çağının erdemlileriyle bir araya gelip onlardan istifade etti. Bu sayede yetenekli kişilerin sınıfına girdi. İlmiye sınıfında bilindik şekilde hareket edip mûtat geleneklere uydu. O (Allah rahmet eylesin),[1] Muhyiddin el-Fenârî'den, sonra da Alâeddin el-Cemâlî'den dersler okudu. Sultan Süleyman'ın muallimi Hayreddin Efendi'ye mülâzım oldu. Yirmi beş akçe ile Gelibolu kasabasında Saruca Paşa Medresesi'ne, otuz akçe ile Edirne'de Haceriye Medresesi'ne, kırk akçe ile İstanbul'da Dâvud Paşa Medresesi'ne, elli akçe ile Gebze'de Mustafa Paşa Medresesi'ne müderris oldu.[2] Sonra Edirne Dârülhadisi'ne, oradan Semâniye medreselerinden birine, oradan da altmış akçe ile Edirne'de Sultan Bayezid Han Medresesi'ne naklolundu. Halep kadılığına atandı. O esnada zuhur eden bazı hadiseleri teftiş etmesi için[3] Bağdat'a gönderildi. Sonra da azledildi. İstanbul'a ulaşmadan önce **[107a]** Şam kadılığı ile müjdelendi. Oradan Edirne kadılığına, oradan da İstanbul kadılığına gönderildi. Henüz İstanbul'a varmadan Anadolu kazaskerliği vazifesi ile müjdelendi. Halka açık dersler verdi. Bu derslere yüce âlimlerden müteşekkil bir topluluk katıldı. Nice müşkül durum onun doğru anlatımıyla kolay hâle geldi. Pek çok içinden çıkılmaz sorun onun isabetli fikirleriyle halloldu. Bu makamda beş sene görev yaptı. Sonra kalplerinde hastalık olan bazı art niyetliler harekete geçti. Bunun üzerine azledilip gözden düştü. Ortağı Bostan ismiyle tanınan Muslihuddin Efendi ile birlikte Sultan Mehmed Han Camii'nde sorguya çekildi. Suçsuz ve haklı olduğu ortaya çıkınca emsal bir göreve atanarak şereflendirildi. Sonra Sultan Süleyman'ın uzak yakın herkesin bildiği camiinin yakınında inşa ettirdiği dârülhadisin müderrisliğine atandı. Vazife derecesi önce otuz akçe, sonra kırk akçe arttırıldı.

1 L: Allah rahmet eylesin.
2 128a L
3 134a K

[المولى يُوسف ''المولى سنان'']

ومن أفاضل العصر والأوان، ونوادر الدّهر والزّمان، المولى يُوسف المشتهر بالمولى سنان.

ولد رحمه الله بقصبة سونسه، وجدّ في الطلاب وقلقل الركاب، وتحمّل المصاعب، وركب المتاعب، واجتمع بأفاضل عصره واستفاد، حتّى دخل في سلك أرباب الاستعداد، وتحرّك على الوجه المعهود والسّنن المُعتاد. قرأ (رحمه الله)[1] على المولى محيي الدّين الفناري، ثمّ على المولى علاء الدّين الجمالي، وصار ملازمًا من المولى خير الدّين معلّم السُّلطان سُليمان، ثمّ درّس بمدرسة صاروجه پاشا بقصبة كليبولي بخمسة وعشرين، ثمّ بالمدرسة الحجرية بأدرنه بثلاثين، ثمّ مدرسة داوُد پاشا بقسطنطينية بأربعين، ثمّ مدرسة مصفى پاشا بككيويزه بخمسين[2]، ثمّ نُقل إلى دار الحديث بأدرنه، ثمّ إلى إحدى المدارس الثمان، ثمّ إلى مدرسة السُّلطان بايزيد خان بأدرنه بستين، ثمّ قلّد قضاء حلب. وفي أثنائه أرسل إلى بغداد لتفتيش حادثة[3] ظهرت هُنالك. ثمّ عزل، وقبْل الوُصُول إلى قسطنطينية [١٠٧أ] بشّر بقضاء دمشق، ثمّ نقل إلى قضاء أدرنه، ثمّ إلى قضاء قسطنيطينة. وقبل الوُصُول إليها بشّر بقضاء العساكر المنصورة في ولاية أناطولي المعمورة. وجلس للدرس العام وحضر عنده الفئام من الأجلة الكرام. فكم من مُشكل انقلب بصالح ذكره عنده سهلًا، ومعضّل عاد بصائب فكره مضمحلًّا، ودام في هذا المقام مُدّة خمسة أعوام، ثمّ تحرّك بعض أرباب الغرض من الّذين في قُلُوبهم مرض، فابتلي بالعزل والهوان، والتفتيش في جامع السُّلطان محمّد خان مع شريكه المولى مصلح الدّين الشهير ببستان. ولما ظهر براءة ذمّته وحسْن حاله، شرّف بتعيين وظيفة أمثاله، ثمّ قلّد التدريس بدار الحديث الّتي بناها السُّلطان سُليمان بقرب الجامعه المعرُوف لدى القاصي والداني، وزيد على مرسومه ثلثون. ثمّ زيد أربعون،

١ ل – رحمه الله.
٢ ١٢٨أ ل
٣ ١٣٤أ ق

Yaşlılık sultanı zayıflık ve elem ordularını onun üzerine salana kadar burada belirli günlerde güzel yazı ve zarif anlatımla tefsir ve hadis dersleri vermeye devam etti. Yaşlılıktan dolayı söz konusu medreseden[1] istifasını istedi. Bu vazifesini bir süre daha[2] devam ettirdi. O (Allah rahmet eylesin), 986 senesi Safer ayında vefat etti. Ömrü 90 seneyi[3] aşmıştı.

Merhum Yûsuf Efendi, Anadolu âlimlerinin seçkinlerinden biri idi. Halkın tamamı onun üstün bir fazilet sahibi olduğuna şahittir. Herkes onun, ilim dallarında kaleminin ne kadar sağlam olduğunu, farz ve sünnet derecesindeki ilimlerde yere ne kadar sağlam bastığını iyi bilir. Tahrip edilmiş nice derslerin binâsını yeniden tekrar inşa etmiştir. Kaleminin mürekkep sızıntılarıyla kâğıt gelininin yüzünü süslemiştir. Hakikati araştırma semâsında dolunay gibi gezinip durdu. Himmet ve gayret kuşuna tutunarak[4] bir meseleyi delilleri ile bilmenin zirvesine **[107b]** tırmandı.

O (Allah rahmet eylesin), sûreti güzel, karakteri düzgün, nefesi mübârek bir yaşlı zat idi. Ahlâkı güzel, alçakgönüllü, soyu asil biriydi. Övülmüş hasletlerle tanınır, sağlam mizaca sahip olmakla bilinirdi. Dindarlık konusunda vera sahibiydi, iyilik ve günahlardan korunma hususunda ise önderdi.

Merhum Yûsuf Efendi, *Beyzâvî Tefsiri*'ne hâşiyeler yazmıştır. Bu eserle ne kadar yetenekli ve ihsanlara mazhar olduğunu gösterdi. *el-Hidâye*'nin "kitâbü'l-kerâhiyye" ve "kitâbü'l-vesâyâ"sına idrak sahiplerine yetecek kadar bilgi ihtiva eden bir şerh yazmıştır. Ayrıca Hocazâde Efendi'nin *Hâşiyetu Şerhi'l-Mevâkıf* isimli eserine hâşiyeleri vardır.[5]

Mutavvel dersine çalıştığım bir günde başıma umulmadık bir şey geldi. Rüyamda âlimlerden[6] teşekkül etmiş bir toplulukla bir araya geldim. Sohbet esnasında söz, adı geçen kitaba hâşiye yazan Hasan Çelebi'ye geldi. Âlimlerden biri şöyle dedi: "Hasan Çelebi'nin dengine bakmak, eşitini görmek ister misin? Öyleyse zamanımızın bilginlerinden Sinan Efendi'ye bak. Şüphesiz ki o, fazilette ona denktir. Ona eşit sayılmayı hak etmektedir."

1 128b L
2 L: Bir süre daha
3 134b K
4 L: yücelerek
5 L -Ayrıca Hocazâde'nin *Hâşiyetu Şerhi'l-Mevâkıf* isimli eserine hâşiyeleri vardır.
6 L -âlimlerden

فدام فيها على الدّرس والإفادة في الأيام المُعتادة في الحديث والتّفسير بلطف التّقرير وحسن التّحرير، إلى أن استولى عليه سُلطان الهرم بطلائع الضعف والألم، فاستعفى[١] عن المدرسة المزبورة، فبقي مُدّة[٢] بالوظيفة المذكُورة. وقد انتقل (رحمه الله) في شهر صفر من شهور سنة ستّ وثمانين وتسعمائة. وقد أناف عمره على[٣] تسعين سنة.

٥ كان المرحوم من أجلة أفاضل الرّوم، شهد بفضيلته التّامّة الخاصّة والعامّة، اعترفُوا برسوخ قلمه في الفُنُون، وثبات قدمه في علم المفرُوض والمسنون. طالما شيّد ما درس من بُنيان الدُّرُوس، وزيّن برشحات أقلامه وُجُوه عرائس الطروس، وسار مسير البدر في سماء التّحقيق، وتعلّق[٤] بطائر همته حتّى على ذروة التدقيق. [١٠٧ب]

وكان (رحمه الله) شيخًا جميل الصُّورة، حسن السّيرة، مبارك النّفس، كريم ١٠ الأخلاق، متواضعًا، طيّب الأعراق، مشهورًا بالخصال الحميدة، معرُوفًا بالخلال الأكيدة، متورّعًا بالديانة، متعمّمًا بالصلاح والصيانة.

وقد كتب (رحمه الله) حواشي على تفسير البيضاويّ، أظهر فيها اليد البيضاء والمحجّة الزهراء. وكتب شرحا لكتاب الكراهيّة وكتاب الوصايا من الهداية، بما فيه لأرباب الدّراية من الكفاية. وله حواشي على حاشية شرح المواقف للمولى خواجه زاده.[٥]

١٥ وقد اتّفق لي أيّام اشتغالي بدرس المطوّل أني قد اجتمعتُ في عالم الرُّؤيا برفقة من فرقة العلماء[٦]، فانجرّ كلامنا إلى ذكر المولى حسن چلبي محشّي الكتاب المزبُور، فقال واحد منهم من اتحبّ أن ترى مثله وتنظر عدله فلتنظر إلى المولى سنان من علماء الزّمان، فإنه يوازيه في الفضيلة ويحقّ لأن يعدّ عديله.

---

١ ١٢٨ب ل
٢ ل – مُدّة.
٣ ١٣٤ب ق
٤ ل: وتعلّى.
٥ م ، ق – وله حواشي على حاشية شرح المواقف للمولى خواجه زاده.
٦ ل – العلماء.

[Ahmed b. Mehmed Efendi "Nişancızâde"]

Nişancızâde olarak tanınan[1] Ahmed b. Mehmed, [Sultan III. Murad devrinin] yüce âlimlerinden[2] biridir.

Babası, Sultan Süleyman devrinde Dîvân-ı Hümâyûn'da nişancı idi. Ramazanzâde ismiyle tanınırdı. Dünyanın yaratılışından Sultan Süleyman döneminin sonlarına[3] kadar gelişen olayları, insanlık tarihini zarif bir üslupla anlattığı muhtasar bir tarih kitabı yazmıştır. Merhum Nişancızâde Efendi ise 934[4] senesinde İstanbul'da doğdu. Büyüyüp serpilip biraz ilim ve edep elde edince ders verme meydanının muzaffer lideri, Şeyhzâde ismiyle bilinen, *Beyzâvî Tefsiri* şârihinden;[5] Abdülkerimzâde ismiyle bilinen yüce âlim Mehmed[6] Efendi'den ve araştırma ile inceleme sahibi, Perviz adıyla tanınan Abdullah Efendi'den dersler okudu. Hemen yukarıda kendisinden söz edilen Sinan Efendi'ye **[108a]** mülâzım oldu. Sonra otuz akçe ile Hacı Hasan Medresesi'nde, kırk akçe ile İbrâhim Paşa Medresesi'nde dersler verdi. Her iki medrese de İstanbul'dadır. Elli akçe ile Kasım Paşa Medresesi'ne müderris oldu. Sonra Hankah ismiyle bilinen medreseye, oradan da Hasekiye Medresesi'ne naklolundu. Umulmadık şekilde pek çok çocuğu vefat etti. Bunun üzerine dünyanın geçici zevklerinden nefret etmeye başladı. Medresedeki dersleri bırakıp inzivaya çekildi. Kısa bir süre sonra mesleğine geri döndü ve Semâniye medreselerinden[7] birine müderris oldu. Sonra Mekke-i müşerrefe kadılığına atandı. Azledildi. Kahire kadılığına getirildi. Azledildikten sonra[8] Medîne-i Münevvere kadılığına atandı. Medine'ye doğru yola çıkmadan önce maiyetinde bulunanlardan birinin eliyle Sultan'a bir şikâyetname gönderildi. Bunun üzerine şanı yüksek Sultan'ın[9] onun hakkındaki müspet fikri değişti. Onu azletti ve şehirden ayrılmasını emretti. O da hacca yöneldi. Haccını eda edip dönerken Şam'a yakın bir yerde vefat etti. Cenazesi 986 senesinde Şam'a getirilip defnedildi.

1 135a K
2 129a L
3 L: sonuna
4 L: seksen (984)
5 L: muhaşşîsinden
6 K -Mehmed
7 L, M -medreselerinden
8 135b K
9 129b L

[المولى أحمد بن محمّد ''نشانجي زاده''] [1]

ومنهم العالم الأمجد[1] المولى أحمد بن محمّد[2] المشتهر بنشانجي زاده.

كان أبوه موقّعًا في الدّيوان العالي في دولة السُّلطان سُليمان، مشتهرًا بابن رمضان، وهو الّذي كتب مُختصرًا لطيفًا في أسلوب ظريف يشتمل على حوادث الأيّام وتواريخ الأنام، من بدء الدُّنيا إلى أواخر[3] الدولة المزبورة. وقد ولد المرحوم بمدينة قسطنطينية سنة أربع وثلثين[4] وتسعمائة، فلمّا نشأ ودبّ وحصّل طرفا من العلم والأدب قرأ على الشّيخ المبرز في ميدان الإفادة المولى المعرُوف بشيخ زاده، شارح[5] تفسير البيضاويّ، وعلى العالم الأمجد المولى محمّد[6] المشتهر بعبد الكريم زاده، وعلى صاحب التّحقيق والتمييز المولى عبد الله المعرُوف بپرويز. وصار [١٠٨أ] ملازمًا من المولى سنان المارّ ذكره الآن، ثمّ درّس أولًا بمدرسة الحاج حسن بثلاثين، ثمّ مدرسة إبراهيم پاشا بأربعين، كلتاهما بقسطنطينية، ثمّ مدرسة قاسم پاشا بخمسين، ثمّ نقل إلى المدرسة المعرُوفة بخانقاه، ثمّ إلى المدرسة الخاصكية، ثمّ اتّفق أن مات عدّة نفر من أولاده، فعرض له ما عرض من النفرة عن زخارف الدُّنيا، فترك التدريس واختار الانزواء، وبعُد بُرهة من الزّمان، رجع عمّا عليه وصار مدرّسًا بإحدى المدارس[7] الثمان. ثمّ قلّد قضاء مكّة المشرّفة، ثمّ عزل، ثمّ قلّد قضاء مصر القاهرة، ثمّ عزل[8]، ثمّ قلّد قضاء المدينة المنورة. وقبل أن يتوجّه إليها رفع بيد بعض حواشيه مكتُوبًا إلى السُّلطان فتغيّر عليه خاطر السُّلطان[9] العظيم الشان، فعزله وأمر له بالخرُوج عن البلدة. فخرج مُتوجهًا إلى الحجّ. فلمّا حجّ وعاد مات بقرب دمشق. فأتي به إليها ودفن فيه سنة ستّ وثمانين وتسعمائة.

١ ١٢٩أ ل
٢ ١٣٥أ ق
٣ ل: آخر.
٤ ل: وثمانين.
٥ ل: محشّي.
٦ ل – محمّد.
٧ ل ، م – المدارس.
٨ ١٣٥ب ق
٩ ١٢٩ب ل

O (Allah rahmet eylesin), gözde ilimlerle ilgili engin bilgisi olan âlimlerden biriydi. Farz ve sünnet derecesindeki ilimlerde mahir idi. Usûl-i fıkıh ve furû-ı fıkıh alanlarında önde gelen âlimler arasına katıldı. Arapça bilgisinde otorite sahibiydi. Tefsir, hadis ve edebî bilimlerde engin bir bilgisi vardı. Bunların yanı sıra cesur yürekli ve açık sözlüydü. Akranlarıyla sohbet etmeyi[1] severdi. Nişancızâde merhum, dindarlığa meyilliydi. Zühd ve takvâ ehli olanlarla bir araya gelirdi. Tüm vaktini çalışmaya ayırırdı. Dedikodudan uzak dururdu.

Sefâkusî ve Semîn'in izinden giderek Kur'ân-ı Kerîm'i irab etmeye başladı. A'râf sûresine kadar ulaştı. Muzaffer imam Ali b. Ebî Tâlib'e (Allah onun yüzünü ak etsin) nispet edilen, "Ey sabahın dilini çıkaran Allah'ım!" **[108b]** ifadesiyle başlayan hırz-ı şerîfi şerh etti. *Beyzâvî Tefsiri* ve *Hidâye*'nin bazı kısımlarına hâşiyeler yazdı. *el-Mevâkıf* ve *el-Miftâh*'a şerh yazdı. Çoğu karalama olarak kalan risâleleri vardır. Şiir, inşa, yazı ve imlada yetkin idi.[2] Şam'a duyduğu hasreti anlatan şu sözler ona aittir:

Şiir[3]

Ey sabah rüzgârı Şam'a doğru yola çıkarsan
Benden o topraklara selâm götür

Ondan ayrıldığımdan beri gönül hasret içindedir.
Oraların güzel kokusu sanki burnuma geldi

Umarım Allah bana lutufta bulunur da
Orayı tekrar gezmeye beni müyesser kılar[4]

1 K: söyleşmeyi
2 136a K
3 M: Beyt
4 130a L

كان (رحمه الله) من جملة من تبحّر من عُيُون الفُنُون، وتمهّر في علم المفرُوض والمسنون، وشارك الفحول في علم الفُرُوع والأصول. طويل الباع في العلوم العربيّة، كثير الاطّلاع في الحديث والتّفسير والفنون الأدبية، مع جراءة الجنان، وطلاقة اللّسان، والمجاراة[1] مع الأقران. وكان (رحمه الله) مائلًا إلى الصّلاح ومتصلًا بأرباب الزّهد والفلاح، مكبًّا على الاشتغال، مجانبًا عن القيل والقال.

بدأ بإعراب القُرآن المُبين، مقتفيًا لأثر السّفاقسي والسمين، وصل به إلى سُورة الأعراف. وشرح الحرز المنسُوب إلى الإمام الغالب عليّ بن أبي طالب (كرم الله وجهه) الّذي أوّله «اللهمّ يا من دلع لسان الصُّبح.» [١٠٨ب] وعلّق حواشي على مواضع من تفسير البيضاويّ والهداية. وشرحًا للمواقف والمفتاح. وله رسائل بقيت أكثرها في المسودّة. وكان له يد في الشّعر والإنشاء والتحرير والإملاء[2]. وله هذا الكلام في التحنّن إلى الشّام:

شعر[3]

نسيم الصُّبح إن سافرت شاما ... فبلّغ أرضها مني السّلاما

يحنّ القلب مذ فارقت عنها ... وكان الطّيب قد وصل المشاما

لعلّ الله يلطف لي بفضل ... ويسر دورة ذاك المقاما[4]

١ ق: والمحاورات.
٢ ١٣٦أ ق
٣ م: بيت.
٤ ١٣٠أ ل

Taif'i övmek maksadıyla yazdığı şu manzume onun zarif şiirlerindendir:

Şiir[1]

Taif'te pek çok güzellikler vardır
Tatlı suyundan hoş havasına kadar

Toprağın güzelliği cennet bahçesine denktir
Suyu saflıkta Kevser suyuna benzerdir

Meltemi çok hoştur, ruha can verir
Saymakta bitmez meyveleri vardır

Bu manzume de ona aittir:

Allah'ın lutfuyla aldırmayız bizler
Düşman, cehâlet oklarını atsa da üzerimize

Hasetçiler ona hiçbir şekilde zarar veremez
Çünkü kötü tuzak, tuzağı kuranın başında patlar

1 M: Beyit, K -Şiir

ومن الظرائف ما قال في مدح الطّائف:

شعر[1]

ولطائف تحوي لطائف جمة من عذب ماء مع لطيف هواء
أرض تساوي روضة بمحاسن ماء يحاكي كوثرًا بصفاء
ونسيمها بلطافة يحيى النسيم وفواكه متجاوز الإحصاء

وله:

بفضل الله إنّا لا نبالي وإن كان العدوّ رمى بجهله
وليس يضرّه الحسّاد شيئًا فسوء المكر ملتحق بأهله

١ م: بيت ، ق – شعر.

[Mehmed Efendi "Hemşirezâde"]

Hemşirezâde olarak tanınan Mehmed Efendi, [Sultan III. Murad devri] âlimlerinden biridir.

Babası, kasaba kadılarından biri idi. Annesi ise Osmanlı Devleti'nin kazaskerlerinden biri olan, Kutbüddinzâde ismiyle tanınan Mehmed Efendi'nin kız kardeşiydi. Hâl tercümesi sahibinin Hemşirezâde ismiyle tanınmasının nedeni bu mensubiyettir. Hemşirezâde Efendi (Allah rahmet eylesin), asrının âlimlerinden dersler okudu. Eğitimini mûtat olunan usule göre aldı. Bostan[1] ismiyle tanınan Muslihuddin Efendi'nin yanında bir müddet ilimle uğraştı. Yukarıda sözü edilen dayısı Kutbüddinzâde Efendi'ye mülâzım oldu. İlk olarak yirmi akçe ile İstanbul'da Hatuniye Medresesi'nde dersler verdi. Sonra yirmi beş akçe ile Emir Medresesi'ne,[2] otuz akçe ile Hançerli Medrese ismiyle tanınan Sultan Bayezid Han Kızı Medresesi'ne, kırk akçe ile Yıldırım Han Medresesi'ne müderris oldu. Bu medreselerin hepsi Bursa'dadır. Sonra Yeni Ali Paşa Medresesi'ne **[109a]** atanıp Edirne'de mücâvir olan [Peykler ve Saatli] medreselerinden birine nakledildi. Oradan Semâniye medreselerinden birine, oradan Eski Sultan Selim Han Medresesi'ne, oradan da Yeni Sultan Selim[3] Han Medresesi'ne geçti. Burada müderrisken 987 senesi baharının başında vefat etti.

Merhum Hemşirezâde Efendi, ilimlerde hisse sahibi biriydi. Demir gibi bir zihni, kuvvetli bir münazara gücü vardı. Araştırmayı seven cana yakın birisiydi. Yeme içmede, kıyafetlerde ve insanlarla görüşmelerde yapmacıklıktan uzaktı. Takvâ ehli sâlih kişileri sever, onların hoş meclislerine sık sık gider ve bu sâlih kulların mübârek nefeslerinden yardım dilerdi. Bununla birlikte insanların menfaati için zorluklara katlanır, basit işler için namus ve şerefini ortaya koyardı. Yüce Allah lutfuyla ona muamelede bulunsun.

1 L: Bostanzâde
2 136b K
3 130b L

[المولى محمّد ''هَمشيره زاده'']

ومنهم المولى محمّد المعرُوف بهَمشيره زاده.

كان أبوه من قُضاة القصبات وأمّه أخت المولى محمّد الشهير بقطب الدّين زاده، أحد الصُّدُور في الدّولة السليمانية. وهو السّبب لشهرته بالنّسبة المزبورة. قرأ (رحمه الله) على عُلماء عصره وتحرّك على الوجه المُعتاد واشتغل مُدّة على المولى مصلح الدّين المشتهر ببستان[1]. ثمّ صار ملازمًا مع خاله المسفور، ودرّس أوّلًا بقسطنطينية في المدرسة الخاتونية بعشرين، ثمّ مدرسة الأمير بخمسة وعشرين[2]، ثمّ مدرسة بنت السُّلطان بايزيد خان المعرُوف بخنجرلي بثلاثين، ثمّ مدرسة يلدرم خان بأربعين، الكلّ في مدينة بروسه، ثمّ مدرسة عليّ پاشا [١٠٩أ] الجديدة، ثمّ نقل إلى إحدى المدرستين المتجاورتين بأدرنه، ثمّ نقل إلى إحدى المدارس الثمان، ثمّ إلى مدرسة السُّلطان سليم خان العتيق، ثمّ إلى مدرسة السُّلطان سليم خان[3] الجديدة. توفّي مدرّسًا بها في أوّل الربيعين سنة سبع وثمانين وتسعمائة.

كان المرحوم مشاركًا في العلوم، حديد الذّهن، قوي المناظرة، واسع التّقرير، كثير التلطّف، عاريًا عن التّكلُّف في الطّعام واللباس ومعاملة النّاس، محبًّا للصلحاء، متردّدًا إلى مجالسهم اللطيفة ومستمدًّا من أنفاسهم الشّريفة، غير أنّه كثير الاقتحام في مصالح الفئام، باذلًا عرضه الخطير في الأمر الحقير، عامله الله بلُطفه الكثير.

---

١ ل: ببستان زاده.
٢ ١٣٦ق
٣ ١٣٠ل

[Mehmed b. Sinan]

Sinan Efendi'nin oğlu Mehmed Efendi, [Sultan III. Murad devrinin] seçkin âlim çocuklarından, asrın ve zamanın saf ve samimi evlâdından biridir.

O (Allah rahmet eylesin), asalet belirtileri yüzünde olduğu hâlde, şeref ve üstünlük nurları simasında parlamış vaziyette doğdu. İrfan bahçesinde, maarif çiçekleri toplayarak, ilim ağacından bilgi meyveleri devşirerek büyüdü. Tâ ki ileri gelen âlimlerin,[1] büyük şahsiyetlerin meclisine girmeye layık oldu. Bunun üzerine bir süre babasının yanında dersler okuyup kendisine lazım olan ilimleri öğrendi. Sonra tüm zamanını Kadızâde ismiyle bilinen Ahmed Efendi'nin yanında ilim tahsil edip ondan yararlanmaya ayırdı. Kısa bir süre sonra da Bostan adıyla tanınan Muslihuddin Efendi'ye mülâzım oldu. Kırk akçe ile Dâvud Paşa Medresesi'nde dersler verdi. Orada vazife derecesi elli akçe oldu. Sonra Hankah ismiyle bilinen Medrese'ye, oradan Hasekiye Medresesi'ne, oradan Semâniye medreselerinden birine, oradan Süleyman Han[2] oğlu Sultan Mehmed Medresesi'ne, oradan da Süleymaniye medreselerinden birine müderris oldu. Süleymaniye'de müderris iken 987 **[109b]** senesi ilkbaharının sonunda vefat etti.

O (Allah rahmet eylesin), şanı yüce[3] bir âlim çocuğuydu. Zihninin parlaklığı, idrakinin açıklığı, zekâsının keskinliği, mizacının saflığı, araştırmacı tarafının güçlü oluşu, güzel ders vermesi, sıkıntılı konuları çözümleyip tasvir etmesi bunu açıkça ispatlıyordu. Bunların yanı sıra o dönemde tedavülde olan ilimlerde yetkinlik sahibiydi.

Mehmed Efendi (Allah rahmet eylesin), Şerîf'in *Şerhu'l-Miftâh*'ına ve *Hidâye*'nin bazı bölümlerine hâşiyeler yazdı. Ayrıca ona ait başka hoş eserler de vardır. Kısacası o (Allah rahmet eylesin), zamanın hayranlık uyandıran, asrın ender bulunan şahsiyetlerinden idi. Eğer bir müddet daha ömür sürseydi şöhret sahibi olacak idi. Allah'ın rahmeti ve bağışlaması onun üzerine olsun.[4]

1 137a K
2 M -Han
3 131a L
4 137b K

[محمّد بن سنان]

ومن المخاديم الأعيان وخلّص أبناء العصر والأوان محمّد بن المولى سنان.

ولد (رحمه الله) وآثار النجابة في مطالع شمائله ظاهرة، وأنوار المجد والشرف في طوالع مخايله باهرة. ونشأ في روضة المعارف مقتطّفًا من أزهارها، ودوحة العلوم ٥ واللطائف مجتنيًا من ثمارها، حتّى استأهل[١] الحُضُور في مجالس الفحول والصدور، فقرأ مُدّة على أبيه وحصّل عنده ما يعنيه. ثمّ عكف على التّحصيل والاستفادة من المولى أحمد المعرُوف بقاضي زاده، وبعد برهة من الزّمان صار ملازمًا من المولى مصلح الدّين الشهير ببستان، ثمّ درّس بمدرسة داوُد پاشا بأربعين، ثمّ صار وظيفته فيها خمسين، ثمّ نقل إلى المدرسة المعرُوفة بخانقاه، ثمّ إلى المدرسة الخاصكية، ثمّ إلى إحدى المدارس الثمان، ثمّ ١٠ إلى مدرسة السُّلطان محمّد بن سُليمان خان[٢]، ثمّ إلى إحدى المدارس السليمانيّة. ومات فيها في آخر الربيعين سنة سبع [١٠٩ب] وثمانين وتسعمائة.

كان (رحمه الله) مخدومًا عظيم[٣] الشان، باهر البُرهان من حدّة ذهنه، وصفاء فطنته، وفرط ذكائه، ونقاء قريحته، وقُوّة بحثه، وحسن تقريره، وتحرير المعضّل وتصويره، مع الاتّساع وطول الباع في العلوم المتداولة.

١٥ كتب (رحمه الله) حواشي على الشّرح الشريف للمفتاح، وعلى بعض المواضع من الهداية. وله لطائف أخر. وبالجُملة كان (رحمه الله) من بدائع الزّمان، ونوادر العصر والأوان، ولو عاش مُدّة لكان له شان، عليه الرّحمة والغفران.[٤]

---

١ ١٣٧أ ق
٢ م – خان.
٣ ١٣١أ ل
٤ ١٣٧ب ق

[Ahmed Efendi "Kâmî"]

Kâmî olarak tanınan Ahmed Efendi, [Sultan III. Murad devri] âlimlerindendir.

O (Allah rahmet eylesin), Edirne beldesinde doğdu. Çağının âlimlerinden dersler okudu. İlim ve irfana ait bazı bilgiler tahsil etti. Büyük âlim Ebüssuûd Efendi'nin hizmetine girene kadar ilmiyenin mûtat işleyişi içerisinde hareket etti. Sonra Kadri Efendi'ye mülâzım oldu. Yirmi akçe ile Edirne yakınlarında bulunan ve Hasköy ismiyle bilinen köyde Mahmud Paşa Medresesi'nde, yirmi beş akçe ile söz konusu şehirde[1] Hoca Hasan Medresesi'nde, otuz akçe ile Kepenekçi Sinan Medresesi'nde, kırk akçe ile Bursa'da Yıldırım Han Medresesi'nde, elli akçe ile İstanbul'da Mustafa Paşa Medresesi'nde dersler verdi. Sonra Ebû Eyyûb el-Ensârî türbesi civarında Sultan Mehmed Han Medresesi'ne, oradan Semâniye medreselerinden birine, oradan Süleymaniye[2] medreselerinden birine naklolundu. Edirne kadılığına atandı. Bunların hepsi, Sultan'ın maiyetinden bir kişinin Kâmî Efendi'yi Sultan'a övmesi ve Kâmî'nin şiir ve düz yazı gibi cüz'î öneme sahip ilimler sayesinde adı geçen Sultan'a[3] yakınlık sağlaması sayesinde gerçekleşti. Sultan, Allah'ın rahmetine intikal edince Kâmî de azil ve değersizlik oklarına hedef oldu. Sultan Selim Han devrinde Kıbrıs adası fethedilince Kâmî Efendi'nin talebiyle söz konusu adanın kadılığı ona verildi. Böylece oradaki tüm beldelerin,[4] kalelerin, tepelerin ve ovaların dizginleri **[110a]** onun eline teslim edildi. Adada işler birbirinden kopuk[5] ve her şey dağınık olduğu için, işleri itidal ipliğine dizmeyi başaramadı. Bu makamdan istifa edip[6] ayrılmaya razı oldu. Görevini bırakıp bir defa daha İstanbul'a döndü. İlk vazife derecesi ile tekaüde ayrıldı. Sonra umulmadık şekilde Sultan Selim Han, maiyetindekilerden birinin tanıştırması ve tavsiyesiyle Kâmî'yle bir araya gelip sohbet etmeye merak sardı. Sultan bir yerde avlanıyorken Kâmî Efendi'yi yanına çağırdı.

1 K: Edirne'de
2 M: Sultan Süleyman Han, K: Sultan Süleyman
3 131b L
4 138a K
5 L: tasarrufta olduğu
6 K: tok gözlülük gösterip

[المولى أحمد "الكامي"]

ومنهم المولى أحمد المشتهر بالكامي.

ولد (رحمه الله) تعالى ببلدة أدرنه، وقرأ على عُلماء عصره، وحصّل طرفًا من العلوم والمعارف، وتحرّك بحسب العادة، حتّى وصل إلى مجلس المولى المُعظّم أبي السُّعُود، ثمّ صار ملازمًا من المولى القادري، ثمّ درّس بمدرسة محمُود پاشا بالقرية القريبة بأدرنه المعرُوفة بخاص كوي بعشرين، ثمّ مدرسة الخواجه حسن بمدينة المزبورة[1] بخمسة وعشرين، ثمّ مدرسة سنان الكپنكجي بثلاثين، ثمّ مدرسة يلدرم خان بمحروسة بروسه بأربعين، ثمّ مدرسة مصطفى پاشا بقسطنطينية بخمسين، ثمّ نقل إلى مدرسة السُّلطان محمّد خان بجوار مرقد أبي أيوب الأنصاري، ثمّ إلى إحدى المدارس الثمان، ثمّ إلى إحدى مدارس السُّليمانية[2]، ثمّ قلّد قضاء أدرنه. كلّ ذلك بتربية بعض الحواشي السُّلطانيّة وتقريبه إلى السُّلطان المزبُور[3] بالمعارف الجُزئيّة كالشعر والإنشاء. ولما انتقل السُّلطان إلى جوار الرّحمن، رمي المرحوم بسهام العزل والهوان. ولما فتح جزيرة قبرس في دولة السُّلطان سليم خان، قلّد بطلبه قضاء الجزيرة المرقومة، وسلّم إليه [١١٠أ] زمام الحُكُومة[4] في جميع قلاعها وبلادها وتلالها ووهادها. فمِن كمال التّفرُّق[5] والتشتت لم يُمكن له نظم أمورها في سلك الاعتدال، فاستعفى[6] عن المنصب ورضي بالانفصال، فعزل وعاد إلى قسطنطينية مرّة أخرى، وتقاعد بوظيفته الأولى. ثمّ اتّفق للسُّلطان سليم خان رغبة في صحبته بتعريف بعض الحواشي وتربيته، فطلبه وهو على الصّيد في بعض البقاع،

١ ق: بأدرنه.
٢ م: السُّلطان سليمان خان. ، ق: السُّلطان سليمان.
٣ ١٣١ب ل
٤ ١٣٨أ ق
٥ ل: كان لتصرف.
٦ ق: فاستغنى.

Böylece Sultan'ın huzuruna girme, onunla bir araya gelme şerefine nâil oldu. Sonra Kâmî'yi tavsiye eden kişi sultanın Kâmî'den çok hoşnut kaldığını hissetti. Kâmî'nin hükümdarın nazarında kendisinden öncelikli hâle gelmesinden korktu. Bu nedim, yaptığı işten nedâmet duydu. Çeşitli hile ve oyunları devreye soktu. Kâmî Efendi'yi Sultan'dan uzaklaştırıp ayırana kadar tüm gayretini sarf etti. Kâmî (Allah rahmet eylesin), 987 senesi Recep ayının başlarında vefat etti.

Merhum Kâmî Efendi'nin çeşitli ilimlerde bilgileri vardı. Şiir ve inşada büyük bir hisse sahibiydi. Ders yazdırma ve imla konusunda becerikliydi. İmam Gazzâlî'nin *Kimyâ-yı Sa'âdet* adlı eserini pek düzgün bir sûrette tercüme etmeye başladı. Fakat onu tamamlamaya imkân bulamadı. Beğenilen tarzda, rağbet gören şekillerde yazdığı mektupları vardı. Bu mektuplarda bazen noktasız harflerle cümleler yazardı. Bazen de[1] kelimelerinde sadece bir harfi ısrarla kullanırdı. O, asla kötülük yapmayanlardan idi.

1 138b K

فتيسّر فيه التشرف بالدُّخُول والاجتماع، ثمّ إنّ المربّى المسفور أحسّ من السُّلطان المزبُور كمال التّوجُّه إليه، فخاف من تقدّمه عليه، وندم ذلك النديم على ما فعل، فأعمل أسباب المكر والحيل، ولم يقصّر في السّعي والاجتهاد حتّى قدر على التّفريق والإبعاد. وقد توفي (رحمه الله) تعالى في أوائل رجب المرجب سنة سبع وثمانين وتسعمائة.

كان المرحوم مشاركًا في بعض العلوم، ذا حظّ وافر من الشّعر والإنشاء، ويد ظاهر في الإملال والإملاء. بدأ بترجمة كيمياء السّعادة للإمام على أحسن النظام، إلّا أنّه لم يتيسّر له الإتمام. وله مكاتيب على أساليب مرغوبة، وأفانين مطلُوبة، فتارة يختار فيها الحُرُوف العارية عن النقط، وتارة[1] يلتزم في كلمة حرفًا واحدًا فقط ومن الّذي ما ساء قطّ.

---

١ ١٣٨ق

[Mahmud Efendi "Muallimzâde"]

Muallimzâde olarak tanınan Mahmud Efendi, [Sultan III. Murad devri] ileri gelen[1] âlim çocuklarından biridir.

Babası, Sultan Selim devri kazaskerlerinden biri idi. Muallimzâde Efendi (Allah rahmet eylesin), üstünlük ve yücelik bahçesinde doğdu. İzzet ve ikbal ağacından lutuf meyveleri toplayıp irfan çiçekleri dererek büyüdü. Babasının yanında dersler okudu ve ondan çokça istifade etti. Sonra Ebüssuûd Efendi'den iade, ders tekrar ettirme yoluyla mülâzım oldu. İlk olarak otuz akçe ile **[110b]** Murad Paşa Medresesi'nde dersler verdi. Sonra kırk akçe ile Dâvud Paşa Medresesi'nde, elli akçe ile Rüstem Paşa Medresesi'nde müderrislik yaptı. Bu medreselerin tümü İstanbul'dadır. Rüstem Paşa Medresesi'nden Üsküdar'da Sultan Süleyman kızı Mihrimah Sultan Medresesi'ne, oradan Semâniye medreselerinden birine naklolundu. Sonra bazı ileri gelenlerin kapısında yüklü bir servet harcadı.[2] Bu sayede Dîvân-ı Hümâyûn'a nişancı oldu. Bazı kıskanç şahıslar onun şöhretine gölge düşürmeye ve evini yıkmaya bir yol bulana kadar Dîvân-ı Âlî'de hizmet etti. Böylece kısa bir süre azle ve değersizliğe uğradı. Sonra sevdiği ve rıza gösterdiği bir şeye nâil olamadı. Tâ ki zaman onu ölüm okuna hedef kılana kadar. Bu da, 987 senesi Cemâziyelevvel ayının başında gerçekleşti.

Merhum Muallimzâde Efendi'nin çeşitli ilimlerde hissesi vardı. Övünülecek işlerde ve[3] ilim irfanda büyük pay sahibiydi. Güzel hatla yazılmış nadir kitapları toplamaya uğraşırdı. O (Allah rahmet eylesin), güzel yüzlü bir gençti. Yüce gönle sahip bir evlâttı. Şakacı, sağlam karakterli biriydi. Şiir ve yazı yazma konusunda bilgiliydi. Allah ona sonsuz lutfuyla muamele etsin. Şüphesiz ki o; kullarını gören, onlardan haberdar olandır.[4]

1 132a L
2 L: sonra…harcadı
3 139a K
4 132b L

[المولى محمُود ''معلم زاده'']

ومن[1] المخاديم السّادة محمُود المشتهر بمعلم زاده.

كان أبو المزبُور من جملة الصُّدُور في الدولة السليمية، ولد (رحمه الله) في روضة المجد والإجلال، ونشأ في دوحة العزّ والإقبال، مجتنيًا من ثمار اللطائف، ومقتطفًا من أزهار المعارف. وقرأ على أبيه وأكثر من الاستفادة. ثمّ صار ملازمًا من المولى أبي السُّعُود بطريق الإعادة. [١١٠ب] ودرّس أوّلا بمدرسة مُراد پاشا بثلاثين، ثمّ مدرسة داوُد پاشا بأربعين، ثمّ مدرسة رستم پاشا بخمسين، الكل في قسطنطينيّة المحميّة. ثمّ نقل إلى مدرسة بنت السُّلطان سُليمان بأسكدار، ثمّ إلى إحدى المدارس الثمان، ثمّ بذل[2] مبلغًا عظيمًا بباب بعض الأعالي حتّى صار موقّعًا في الدّيوان العالي. فخدم فيه إلى أن وجد بعض أرباب الحسد سبيلًا إلى نقص شأنه ونقض بُنيانه. فمني بالعزل والهوان بُرهة من الزّمان، ثمّ لم يتيسّر له ما يُحبّهُ ويرضى، حتّى جعله الدّهر لسهام المنيّة غرضًا، وذلك في أواسط جُمادى الأولى سنة سبع وثمانين وتسعمائة.

كان المرحوم مشاركًا في العلوم، ذا حظّ وافر من[3] المعارف والمفاخر، ساعيًا في اقتناء الكتب الشّريفة بالخطوط اللطيفة. وكان (رحمه الله) شابًّا جميلًا، ومخدومًا جليلًا، خلوقًا ذا دعابة، عارفًا بالشعر والكتابة. عامله الله تعالى بلُطفه الخطير، إنّه بعباده خبير بصير[4].

---

١ ١٣٢أ ل
٢ ل – ثمّ بذل.
٣ ١٣٩أ ق
٤ ١٣٢ب ل

[Mahmud Efendi "Baba Çelebi"]

Baba Çelebi ismiyle tanınan Mahmud Efendi, [Sultan III. Murad devri] âlimlerinden biridir.

O (Allah rahmet eylesin), Filibe kasabasında doğdu. Marifeti ve latif bilgileri talep ederek büyüdü. Kadri Efendi'ye varana kadar çağının âlimlerinden dersler okuyup zamanının erdemlileri ile bir araya geldi. Sonra tasavvuf yoluna girip kimi zühd ve takvâ ehline intisap etti. Tâ ki dindarlık, iffet ve saygınlıkla tanınacak hâle geldi. Bu sayede sultan sarayının harem bölümüne girip oranın hizmetçilerinden biri oldu. Sultan Süleyman'ın, hayır ve hasenatıyla meşhur kızının eğitiminden sorumlu oldu. Sultan'ın kızı, Sadrazam Rüstem Paşa ile evlenince paşa ona bol bol ikramda bulundu. Onu, babası gibi yüceltip saygı gösterdi. Söz konusu "Baba Çelebi" ismini bu sayede aldı.

Ümmüveledzâde ismiyle bilinen Ali b. Abdülaziz[1] **[111a]** Efendi, *Risâle-i Kalemiyye*'sindeki şu ifadeleriyle Baba Çelebi'ye işaret etmektedir:

Beyit[2]

Halkın sığınağıdır o, her türlü durumda
Ona kötülük isteyen herkes kalır hüsranda

Korunmuştur ve sağlamdır ilmin evi
O âlim, eve kapı [Baba] olduğundan beri

Baba Efendi, liderlikten büyük bir hisse elde etti. Küçük, büyük herkes onun kapısını[3] kendisine sığınak yaptı. Âlimler ve şairler, zarif şiirler ve üstün risâlelerle ona yöneldi. İhtiyaç sahipleri, kıymetli hediyeler ve değerli armağanlarla ona geldi. Eşi benzerine rastlanmayacak denli muhteşem kitaplar, hediyeler ve eşyalar onun yanında birikti. Tâ ki asil oğulları âhiret yurduna intikal edinceye kadar. Böylece zaman onu[4] kuşatıp sıktı ve ondan yüz çevirdi. Mertebesini indirip değersizleştirdi. Zaman işte böyle yüceltir, indirir; makam verir ve makamdan azleder.

1 L: Abdülkerim
2 L: Şiir
3 139b K
4 133a L

[المولى محمُود "بابا چلبي"]

ومنهم المولى محمُود المشتهر ببابا چلبي.

ولد (رحمه الله) بقصبة فلبه، ونشأ على طلب المعارف واللطائف. وقرأ على عُلماء أوانه واجتمع بفضلاء زمانه، حتّى وصل إلى خدمة المولى القادري. ثمّ ذهب مذهب الصّلاح واتصل ببعض أرباب الزّهد والفلاح، إلى أن اشتهر بالتقوى والديانة والزهد والصيانة. فجعل من خواص الحرم وخدّام المجلس المُحترم، ونصب لتعليم بنت السُّلطان سُليمان صاحبة الخيرات الحسان. فلمّا زوجت بالوزير الكبير رستم پاشا أكرمه غاية الإكرام وأنزله منزلة أبيه في الإعزاز والإكرام، فبهذه الملابسة اشتهر بالاسم المزبُور.

وإليه أشار المولى عليّ بن عبد [١١١أ] العزيز[١] المعرُوف بأم الولد زاده بقوله في الرسالة القلميّة:

بيت[٢]

ملاذ الخلق في الأحوال طرا ومن يبغي له المكرُوه خابا
وبيت العلم محروز منيع له مذ كان ذاك الحبر بابا

ففاز من الرياسة بالحظ الوافر، وأصبح بابه ملجأ[٣] للأصاغر والأكابر، وقصده العلماء والشعراء بالرسائل الشّريفة والأشعار اللطيفة، وتوجّه إليه أرباب الحاجات بالتحف السّنيّة والهدايا السميّة، فاجتمع عنده من نفائس الكتب والتحف والأموال ما لم يتّفق لغيره من الأمثال، إلى أن انتقل مخاديمه الكرام إلى دار السّلام، فقابله الدّهر[٤] بالانقباض، ونظر إليه بعين الإعراض، وأنزل قدرَه نقص قدره، وهكذا الدّهرُ يرفع وينزّل وينصب ويعزل:

١ ل: عبد الكريم.
٢ ل: شعر.
٣ ١٣٩ب ق
٤ ١٣٣أ ل

Beyit

Görürüm zamanın deli gibi davrandığını kendi halkına
İhtiyaç sahibi insanlar her dem azap altında[1]

Baba Efendi (Allah rahmet eylesin), 987 senesi Recep ayının ortalarında vefat etti.

O (Allah rahmet eylesin), âlim ve ârif idi. İlmi ve âlimleri severdi. Güzel kitapları toplamaya uğraşırdı. Kitapları, âşığın maşukunu sakındığı gibi başkalarından sakınırdı. Onları elde etmeye çalışmaktan hiç vazgeçmedi. Öyle ki ömrünün sonunda Müftü *Ebüssuûd Efendi Tefsiri*'ni istinsah etti. Baba Çelebi'nin hayatı yalnızlık ve inzivayla geçmiştir. Geride kendisinin hakkını gözetecek bir çocuk veya akraba bırakmadı. Bu yüzden de eşsiz güzellikteki kitapları dağılıp gitti. {Bir kısmı batı rüzgârı, bir kısmı da sabah rüzgârı tarafından savrulup gitti.}[2]

1 L, M -İhtiyaç sahibi insanlar her dem azap altında
2 es-Sekkâkî, *Miftâhu'l-'Ulûm*, thk: Abdülhamid Hindâvî, Dâru'l-Kütübi'l-'İlmiyye, Beyrut 2000, s. 532.

بيت

أرى الدّهر إلّا مجنونًا بأهله وما صاحب الحاجات إلّا معذّبا[1]

توفّي (رحمه الله) تعالى في أواسط رجب سنة سبع وثمانين وتسعمائة.

كان (رحمه الله) عالمًا عارفًا، محبًا للعلم وأهله، ساعيًا في اقتناء الكتب النفيسة، ضنانًا بها ضنّة المُحبّ للمحبوب. ولم يزل مجدّا في تحصيلها، حتّى كتب في آخر عمره تفسير المُفتي أبي السُّعُود، وقد ذهب عمره بالتجرّد والانفراد. ولم يترك ما يقوم بحقّه من الأقارب والأولاد، فتفرّق نفائسُ كتبه {أيدي سبا فجزء حوته الدَّبُور وجزء حوته الصَّبا [2]}.

١ ل ، م – وما صاحب الحاجات إلّا معذّبا.
٢ مفتاح العلوم للسكاكي، تحقيق: عبد الحميد هنداوي، دار الكتب العلمية بيروت ٢٠٠٠، ص ٥٣٢.

[Şemseddin Ahmed Efendi "Kadızâde"]

Kadızâde olarak tanınan Şemseddin Ahmed b. Bedreddin Efendi, [Sultan III. Murad devrinin] asâlet ve fayda erbabından olan, iyiliği ve cömertliğiyle bilinen âlimlerinden biridir.

Babası Bedreddin Efendi, Atik Ali Paşa'nın âzatlı kölelerinden idi.[1] Sultan Bayezid Han döneminde **[111b]** Edirne kadısı olana dek pek çok medresede ve çeşitli makamlarda görev yaptı. Merhum Kadızâde Efendi, yüce güneşinde izzet ve şeref nurları parlar vaziyette ve yüksek dolunayında asalet ve üstünlük belirtileri ışıldar hâlde doğdu. Araştırmacı insanların onun hakkında tespit ettikleri ve gündüz ortasındaki güneşi andıran üstünlük ve şöhreti kısa sürede gerçekleşti. Asrının âlimlerinden ve zamanının erdemlilerinden dersler okudu. Bunlar arasında Çivizâde ismiyle bilinen Mehmed Efendi ve *Beyzâvî Tefsiri*'ne hâşiye yazan Sa'dî Efendi vardı. Kadri Efendi'ye mülâzım olup ilk olarak yirmi beş akçe ile Ferhadiye Medresesi'nde dersler verdi. Sonra otuz akçe ile[2] Veliyyüddinzâde Medresesi'ne, kırk akçe ile Yıldırım Han Medresesi'ne müderris oldu. Bu medreselerin hepsi Bursa şehrindedir. Elli akçe ile İstanbul'da Ali Paşa Medresesi'ne atandı. Bu medreseye atanmasının nedeni buranın Ali Paşa'nın âzatlı kölelerine ve onların çocuklarına verilmesinin şart koşulmuş olmasıdır. Sonra Edirne'de mücâvir olan [Peykler ve Saatli] medreselerinden birine, oradan Semâniye medreselerinden birine, sonra da Süleymaniye medreselerinden birine naklolundu. Daha önce bir defa daha zikri geçtiği üzere bu medresenin ilk müderrisi oldu. Bir müddet azledilip beklemenin sıkıntılarına, elemlerine katlandıktan sonra Halep kadılığına atandı. Uzun yıllardan sonra kadılıktan alındı. Bazı ileri gelen kişiler yüce gönüllülük yapıp ona destek çıkana kadar bir müddet hüzün ve keder girdabına düştü. Bu kişilerin desteğiyle İstanbul'un[3] kadısı olarak atandı. Daha sonra bu görevden Rumeli kazaskerliğine getirildi. Yedi ay sonra işleri ters gitti, her şey birbirine girdi. O henüz amacına ulaşamadan izzet kuşu ürkerek uçup gitti. Buna, onunla Sultan Selim Han'ın muallimi Atâullah Efendi[4] arasında vukû bulan soğukluk neden oldu. Bu yüzden aynı vazife derecesi ile tekaüde ayrıldı. Daha sonra Edirne şehrindeki Dârülhadis'in eğitim görevine atandı.

1 140a K
2 133b L
3 140b K
4 L -Efendi

[المولى شمس الدّين أحمد ''قاضي زاده'']

من أرباب المجد والإفادة، المعرُوف بالإحسان والإجادة، المولى شمس الدّين أحمد بن المولى بدر الدّين المشتهر بقاضي زاده.

كان أبو المزبُور عن عُتقاء الوزير عليّ پاشا[١] العتيق، وقد تصرّف عدّة من المدارس والمناصب إلى أن صار قاضيًا [١١١ب] بمدينة أدرنه في دولة السُّلطان بايزيد خان. وقد ولد المرحوم وأنوار العزّ والشرف من طوالع شموسه شارقة، وآثار المجد والشرف في مطالع بدوره بارقة. فعن قريب حقّق ما تفرّس فيه النظّار من الظُّهور والشهرة كالشّمس في وسط النّهار. قرأ (رحمه الله) على عُلماء عصره وأفاضل دهره، منهم؛ المولى محمّد المعرُوف بچوي زاده، والمولى سعدي محشّي البيضاويّ. وصار ملازمًا من المولى القادري، ودرّس أوّلا بالفرهادية بخمس وعشرين، ثمّ مدرسة ابن وليّ الدّين[٢] بثلاثين، ثمّ مدرسة يلدرم خان بأربعين، الكلّ بمدينة بروسه. ثمّ مدرسة عليّ پاشا بقسطنطينية بخمسين، بواسطة كونها مشرُوطة لعتقاء الوزير المزبُور وأولادهم. ثمّ نقل إلى إحدى المدرستين المتجاورتين بأدرنه، ثمّ إلى إحدى المدارس الثمان، ثمّ إلى إحدى مدارس السُّلطان سُليمان، وهو أوّل مدرّس بها على ما سبق ذكره مرّة. ثمّ قلّد قضاء حلب بعد ما قاساه من آلام المكث والتعب، وبعد عدّة سنين رفع عن القضاء، ووقع مُدّة في غيابة الحزن والأسى، إلى أن ساعده بعض الأهالي بالهمم السّنيّة، فنصب قاضيًا بقسطنطينيّة[٣] المحميّة، ثمّ نقل إلى قضاء العساكر المنصورة في ولاية روم إيلي المعمورة، فبعد سبعة أشهر اختلّ أمره وتراجع شعره، ففزع طائر عزّه، وطار قبل أن يقضي الأوطار. وذلك بالوحشة الواقعة بينه وبين المولى[٤] عطاء الله معلم السُّلطان سليم خان. فتقاعد بوظيفة مثله، ثمّ قلّد تدريس دار الحديث بمدينة أدرنه

١ ١٤٠أ ق
٢ ١٣٣ب ل
٣ ١٤٠ب ق
٤ ل – المولى.

Her bir gün için iki yüz akçe maaş bağlandı. Sonra bu görevi bırakıp İstanbul'a döndü. O esnada **[112a]** Sultan Murad Han saltanat tahtına oturdu. Sultan onun parlak faziletini ve din konusunda açıkça tavizsiz oluşunu işitmesi sebebiyle onu Rumeli kazaskerliğine geri getirdi. Bir müddet izzet ve kudretin kanatlarında, yüce yerlerde mağrur olarak yaşadı. Mühim ve üstün kişilere sözü geçer biriydi. Hükmü, küçük-büyük herkese geçerdi. Nihâyet kutlu başkent,[1] korunaklı İstanbul'da şeyhülislâm oldu. Ecel onu mezara ulaştırana kadar fetva ve ders vermeye devam etti. Vefatı 988 senesi baharın sonunda gerçekleşti. Şehir içinde, Sultan Mehmed Han Camii yakınında kendisinin belirlediği bir yere defnedildi. Yüce Allah onu rahmet ve mağfiret örtüleriyle sarmalasın.

Merhum Kadızâde Efendi, fazilet meydanında dolaştığı müddet boyunca âlimlerin bilgili ve tecrübeli uzmanlarından idi. Erdem sahasında çok büyük başarılar elde etmiştir. Ona karşı gelenleri kükreyen konuşmasıyla[2] sustururdu. Onu üzenleri nadir hakikatlerle dize getirirdi. Derslerine çok önem verir, sabah-akşam demeden sürekli çalışırdı. Kadri yüce, cesur, saygın, insanların heybet duyduğu biriydi.

"Kitâbu'l-vekâle"nin başından eserin sonuna kadar *el-Hidâye*'ye şerhi vardır. Şerîf [el-Cürcânî'nin] *Şerhu'l-Miftâh*'ına, eserin başından ikinci bölümün sonuna kadar hâşiyesi ve *Sadrüşşerîa*'nın baş tarafına hâşiyesi vardır. Ayrıca "Mâhiyet" bölümünden itibaren *et-Tecrîd*'e hâşiyesi ve başka konularda risâleleri vardır.

Kadızâde Efendi (Allah rahmet eylesin), kazaskerliğinin ikinci defasında güzel bir fikre ve hoş bir uygulamaya sebep oldu. O uygulama şudur: Onunla birlikte kazaskerler protokolde -vezirler ile Rumeli ve Anadolu beylerbeyleri hariç- diğer devlet erkânından üstün hâle geldi. Bundan önce **[112b]** Osmanlı ülkesindeki bütün beylerbeyleri kazaskerlerden üstün idi. Sonuç olarak o (Allah rahmet eylesin), gözdelerin gözdesi, zamanın örnek şahsiyeti, ilim meydanının at binicisi idi. Bununla birlikte kendisinde normalden çok daha fazla hiddet ve öfke hâli vardı. Yüce Allah kıyamet gününde onu fazl ü keremiyle korusun.

1 134a L
2 141a K

وعيّن له كلّ يوم مائتا درهم، ثمّ تركه وعاد إلى قسطنطينية. وفي أثنائه جلس [١١٢أ] السُّلطان مراد خان على سرير السلطنة، فأعاد المرحوم إلى قضاء العسكر بالولاية المزبورة لما سمع فيه من الفضيلة الباهرة والصلابة الدّينيّة الظّاهرة. فعاش مُدّة في كنف العزّ والسُّلطان، شامخ الأنف سامي المكان، نافذ القول في الجليل والخطير، جاري الحكم في الكبير والصّغير، إلى أن قلّد[١] الفتوى بدار السلطنة السّنيّة بقسطنطينيّة المحميّة. فدام على الإفتاء والدّرس إلى أن أفضته المنية إلى الرّمس، وذلك في آخر الربيعين سنة ثمان وثمانين وتسعمائة، ودفن بالمكان الّذي عيّنه داخل البلدة، قريبًا من جامع السُّلطان محمّد خان. حفّه الله تعالى بأستار الرّحمة والغفران.

كان المرحوم من الجهابذة القروم طالما جال في ميدان الفضائل، فبرز وأحرز زمن قصبات السّبق في مضماره ما أحرز، أفحم من عارضه بشقاشقه[٢] الهادرة، وارغم من عاناه بحقائق النادرة، كثير الاعتناء بدرسه، دائم الاشتغال في يومه وأمسه، رفيع القدر، شديد البأس، عزيز النّفس، يهابه النّاس.

له شرح الهداية من أوّل كتاب الوكالة إلى آخر الكتاب، وحاشية على الشّرح الشريفي للمفتاح من أوّله إلى آخر الفنّ الثّاني، وحاشية على أوائل صدر الشّريعة، وحاشية التّجريد من بحث الماهيّة، ورسائل على مواضع أخر.

وقد كان (رحمه الله) أيّام قضائه بالعسكر ثانيًا سببًا حسبة جميلة حسنة جليلة، وهو تقديم قُضاة العسكر على غير الوزراء وأمير الأمراء في الولايتين فقط. وكان قبل ذلك [١١٢ب] يتقدّم عليهم كلّ من كان أمير الأمراء في الممالك. وبالجُملة كان (رحمه الله) عين الأعيان، وقدوة الزّمان، وفارس الميدان، غير أنّ فيه من التهوّر المفرط، والحدّة ما زاد على المُعتاد، ستره الله تعالى بفضله يوم التناد.

١ ١٣٤أ ل
٢ ١٤١أ ق

[Ahmed Efendi "Mazlum Melek"]

Mazlum Melek ismiyle tanınan Ahmed Efendi, [Sultan III. Murad devrinin] en seçkin[1] âlimlerinden biridir.

O (Allah rahmet eylesin), Sultan Süleyman dönemi kazaskerlerinden Câfer Efendi'nin mülâzımlarından idi. İlk olarak yirmi akçe ile Başçı[2] İbrâhim Medresesi'nde, sonra da yirmi beş akçe ile Papasoğlu Medresesi'nde dersler verdi. Bunların ikisi de İstanbul'dadır. Daha sonra otuz akçe ile Bursa'da Emir Sultan[3] Medresesi'nde, kırk akçe ile Emir[4] Osman Şah Vâlidesi Medresesi'nde, elli akçe ile Câfer[5] Ağa Medresesi'nde müderrislik yaptı. Bunların son ikisi İstanbul'dadır. Sultan Selim Han'ın çocuklarına sarayda öğretmenlik yapması için atandı. Sultan Murad Han saltanat tahtına oturunca, İstanbul fâtihi[6] Sultan Mehmed Han döneminden itibaren âdet hâline gelen biçimde Sultan Selim'in oğullarını katletti. Bunun üzerine merhum Mazlum Melek bir müddet azle ve değersizliğe düştü. Derde ve kedere uğradı. Sonra Kudüs kadılığına atandı. Oradan Medîne-i Münevvere, oradan da Mekke-i Müşerrefe kadılığına naklolundu. Bu görevden azledildi. İstanbul'a geldi. Bu topraklarda iken, çok fazla zaman geçmeden yüce Rabb'inin rahmetine intikal etti. Bu, 989 senesinde gerçekleşti.

O (Allah rahmet eylesin), ilmiyle amel eden bir âlimdi. Samimi[7] ve kararlıydı. Sağlam bir akîdeye sahipti. Övgüye layık güzel ahlâk sahibiydi. Ayrıca tam bir sükûnet, vakar, ahde vefâ[8] ve itibara sahipti. **[113a]** Yüce Allah ona cennette lutfuyla muamelede bulunsun.

---

1 134b L
2 K: Reis
3 K, L: Bursa'da
4 141b K
5 L, M -Ca'fer
6 L: Sultan Bayezid Han oğlu
7 K: Açık sözlüydü
8 L: uyarı

[مولانا أحمد ''المظلوم ملك'']

ومنهم[١] العالم الأمجد مولانا أحمد المشهور بمظلوم ملك.

كان (رحمه الله) من ملازمي المولى جعفر من جملة الصُّدُور في الدولة السليمانية. ودرّس أوّلا بمدرسة إبراهيم الروّاس[٢] بعشرين، ثمّ مدرسة ابن پاپاس بخمسة وعشرين، وكلتاهما بقسطنطينية. ثمّ مدرسة أمير (سُلطان في بروسه)[٣] بثلاثين، ثمّ مدرسة والده الأمير[٤] عُثمان شاه بأربعين، ثمّ مدرسة جعفر[٥] آغا بخمسين، كلتاهما بقسطنطينية. ثمّ نصب معلّمًا لأبناء السُّلطان سليم خان في الدّار العامرة. فلمّا جلس السُّلطان مراد خان على سرير السلطنة وقتل مخاديمه على ما هو العادة السُّلطانيّة من زمن السُّلطان محمّد (خان فاتح قسطنطينية المحمية)[٦]، بقي المرحوم بُرهة من الزّمان في الذلّ والهوان، مبتلى بالهموم والأحزان. ثمّ قلّد قضاء بيت المقدس، ثمّ نقل عنه إلى قضاء المدينة المنورة، ثمّ إلى قضاء مكّة المشرّفة، ثمّ عزل وجاء إلى قسطنطينية. فلم يلبث في هذه الحظيرة إلّا مُدّة يسيرة، وانتقل إلى رحمة ربّه الكثيرة، وذلك سنة تسع وثمانين وتسعمائة.

كان (رحمه الله) عالمًا عاملًا نصيحًا[٧] حازمًا، جيّد العقيدة، صاحب الأخلاق الحميدة، مع كمال السكينة والوقار والاتعاظ[٨] [١١٣أ] والاعتبار، عامله الله تعالى بلُطفه في دار القرار.

---

١ ١٣٤ب ل
٢ ق: الرئيس.
٣ ق: ببروسه ، ل: في بروسه.
٤ ١٤١ب ق
٥ ل ، م – جعفر.
٦ ل: ابن بايزيد خان.
٧ ق: فصيحا.
٨ ل: والإيقاظ.

[Abdülvâsi b. Mehmed b. Ebüssuûd]

Abdülvâsi b. Mehmed b. Ebüssuûd Efendi, [Sultan III. Murad devrinde] kıymet ve şeref erbabı bir sülâleden gelen biridir.

O (Allah rahmet eylesin)[1] dedesi Ebüssuûd Efendi'nin yüksek gözetiminde büyüdü. Bu sayede, ancak[2] büyük paralar harcanarak elde edilebilecek üstünlükler elde etti. İlk olarak Mahmud Paşa Medresesi'nde dersler verdi.[3] Buraya atanması onun çalışmaları ve gayretleri sayesinde olmadı.[4] Bilakis dedesi Ebüssuûd Efendi'yi şereflendirmek maksadıyla gerçekleşti. Sonra Ebû Eyyûb el-Ensârî[5] (Allah'ın rahmeti onun üzerine olsun) türbesi yakındaki Sultan Mehmed Han Medresesi'ne, oradan Semâniye medreselerinden birine, oradan İstanbul'da Sultan Selim Han Medresesi'ne, oradan Süleymaniye medreselerinden birine, oradan da Edirne şehrinde Sultan Selim Han Medresesi'ne naklolundu. Edirne Selimiye Medresesi'ndeyken 990 senesinde vefat etti.

Merhum Abdülvâsi Efendi, çeşitli ilimlerde hisse sahibiydi. Aklıselime ve doğru düşünen bir zihne sahipti. Güzel ahlâkı vardı. Soylu biriydi. Nezaket sahibiydi. Yapmacıklıktan uzaktı. Ender bulunan güzellikte bir el yazısı vardı. Yüce Allah ona bol lutfuya muamele eylesin.

1 L, M -Allah rahmet eylesin
2 K: ancak
3 135a L
4 L: oldu
5 142a K

[عبد الواسع بن محمّد بن أبي السُّعُود]

ومن سلالة أرباب المجد والجدود، عبد الواسع بن محمّد بن المولى أبي السُّعُود.

نشأ (رحمه الله)[١] منظُور أنظار جدّه العالية، فظفر من المعالي بما لا يُمكن تحصيله إلّا[٢] بالأثمان الغالية، ودرّس أوّلا بمدرسة محمُود پاشا[٣] لا[٤] بسعيه وجدّه بل تشريفًا لجانب جدّه، ثمّ نقل إلى مدرسة السُّلطان محمّد خان بجوار أبي أيّوب الأنصاري[٥]، عليه رحمة الملك الباري، ثمّ إلى إحدى المدارس الثمان، ثمّ إلى مدرسة السُّلطان سليم خان بقسطنطينية المحميّة، ثمّ إلى إحدى المدارس السليمانية، ثمّ إلى مدرسة السُّلطان سليم خان بمدينة أدرنه، توفّي بها سنة تسعين وتسعمائة.

كان المرحوم مشاركًا في العلوم، ذا عقل سليم وذهن مُستقيم، حسن الأخلاق، طيّب الأعراق، كثير التلطّف، مطروح التّكلُّف. كتب الخطّ الحسن النّادر الجميل، عامله الله تعالى بلُطفه الجزيل.

---

١ ل ، م – رحمه الله.
٢ ق – إلّا.
٣ ١٣٥أ ل
٤ ل – لا.
٥ ١٤٢أ ق

[Mehmed b. Nûrullah "Ahîzâde"]

Ahîzâde olarak tanınan Mehmed b. Nûrullah Efendi, [Sultan III. Murad devrinin] hakikatler denizinin derinliklerine ince bilgilere ait hususiyetleri toplamak üzere tehlikelere rağmen dalan âlimlerinden biridir.

Babası Nûrullah Efendi kasabalara hükmeden kadılardan biri idi. Ahîzâde nisbesi, annesi tarafından atası olan *Sadrüşşerîa*'ya hâşiye yazan Ahî Yûsuf et-Tokadî nedeniyle kendisine verilmiştir. Ahîzâde Efendi, başarı ve yücelik merdivenlerini çıkana ve erdem ile övünç zirvelerine yükselene kadar, binâların hakikat payandalarını sağlamlaştırarak ve mânaların ince yapısını inşa ederek büyüdü. Asalet ve övünç eteklerini çekene kadar hayırlı kişilerle arkadaşlık edip büyük şahsiyetlerle devamlı görüştü. Bir müddet Arab Çelebi ismiyle tanınan Şemseddin **[113b]** Ahmed'den dersler okudu. Arab Çelebi'nin yanında elde edilecek ne varsa elde etti. Olgunların mertebesine erişti. Sonra ilmiyedeki mûtat işleyişe, yerleşik kurallara göre hareket etti. Semâniye medreselerinden birinde müderris olan Abdülbâki[1] Efendi'den ve devrinin kazaskerlerinden birinden dersler aldı. Sonra Sultan Süleyman muallimi[2] Hayreddin Efendi'ye mülâzım oldu. Bunun üzerine yirmi beş akçe ile Silivri'de Pîrî Paşa Medresesi'nde, otuz akçe ile Edirne şehrinde Eski Cami Medresesi'nde müderrislik yaptı. Sadrazam Rüstem Paşa Hayrabolu kasabasında bir medrese inşa edince merhum Ahîzâde Efendi, sıradan-üstün herkesin nazarında elde ettiği üstün faziletinin imtiyazı sayesinde kırk akçe ile oraya geçti. Sonra elli akçe ile Beşiktaş ismiyle bilinen konumda, İstanbul'un dışında yer alan Hayreddin Paşa Medresesi'ne atandı. Azledilip akabinde İznik'te Süleyman Paşa Medresesi'nden sorumlu kılındı. Oradan Semâniye medreselerinden birine, oradan da Sultan Süleyman Han oğlu Sultan Mehmed Han Medresesi'ne naklolundu. Halep kadılığına atandı. Sonra Bursa kadılığına, sonra da Edirne kadılığına getirildi. Anadolu kazaskeri oldu. Aynı vazife derecesi ile tekaüde ayrıldı. Süleymaniye Dârülhadisi'ne atanıp vazife ücreti altmış akçe arttırıldı. 990 senesi Zilkade ayının sonlarında yüce Allah'ın rahmetine intikal edene kadar rutin günlerde[3] ve belirli zamanlarda ders verip faydalı olmaya devam etti.

1 142b K
2 135b L
3 L -günlerde

[محمّد بن نور الله ''أخي زاده'']

وممّن خاض في غمار عباب الحقائق، على غرر خصائص الدقائق، المولى محمّد بن نور الله المشتهر باخي زاده.

كان أبوه المزبُور من القُضاة الحاكمين في القصبات، والنّسبة المزبورة إلى جدّه من جهة أمّه؛ المولى أخي يُوسُف التوقاتي محشّي صدر الشّريعة. نشأ (رحمه الله) مشيّدًا لأركان حقائق المباني، ومعمّرًا لبنيان دقائق المعاني، إلى أن تدرّج مراقي المعالي والمآثر، وتطلّع ذرى الفضائل والمفاخر. وصاحب الأخيار، ولازم الكبار إلى أن سحب أذيال المجد والفخار. قرأ مُدّة على المولى شمس الدّين [١١٣ب] أحمد المعرُوف بعرب چلبي. فحصّل عنده ما حصّل، وبلغ مبلغ الكمّل. ثمّ تحرّك على الوجه المعهود والسّنن الموجُود، ثمّ قرأ على المولى[١] عبد الباقي، وهو في إحدى المدارس الثمان. ثمّ على المولى أحد صُدُور هذا الزّمان، ثمّ صار ملازمًا من[٢] المولى خير الدّين معلم السُّلطان سُليمان. ثمّ درّس بمدرسة پيري پاشا بسلوري بخمسة وعشرين، ثمّ مدرسة الجامع العتيق بمدينة أدرنه بثلاثين. ولما بنى الوزير الكبير رستم پاشا مدرسته الكائنة بقصبة خيره بولي، نقل المرحوم إليها بأربعين، لامتيازه بفضيلته التّامّة عند الخاصّة والعامّة. ثمّ قلّد مدرسة خير الدّين پاشا بظاهر قسطنطينية المحميّة في الموضع المعرُوف ببشك طاش بخمسين، ثمّ عزل، ثمّ قلّد مدرسة سُليمان پاشا بإزنيق، ثمّ نقل إلى إحدى المدارس الثمان، ثمّ إلى مدرسة السُّلطان محمّد بن السُّلطان سُليمان خان، ثمّ قلّد قضاء حلب، ثمّ نقل إلى قضاء بروسه، ثمّ إلى قضاء أدرنه، ثمّ صار قاضيًا بالعساكر المنصورة بولاية أناطولي المعمورة. ثمّ تقاعد عنه بوظيفة مثله، ثمّ قلّد تدريس دار الحديث السليمانيّة، وزيد على وظيفته ستُّون درهمًا. فدام فيها على الدّرس والإفادة في الأزمنة المعهودة والأيام[٣] المُعتادة إلى أن درج إلى رحمة الله تعالى في آخر ذي القعدة سنة تسعين وتسعمائة.

---

١ ١٤٢ب ق
٢ ١٣٥ب ل
٣ ل – والأيام.

Merhum Ahîzâde Efendi ilmin denizlerinden bir deniz idi. Yakınları için[1] bilgilerinin cevherlerinden şaşılacak şeyler çıkarırdı. **[114a]** Tanımadıkları için erdemlerinin denizinden bulutlar gönderirdi. Çoğu zaman, problemli meselelerin kilitlerini hassas bakışlarının anahtarlarıyla açar, meselelerin müşkül düğümünü uyanık aklı ve şaşırtıcı fikriyle çözerdi. Kıvrak ve hızlı anlayışta, güzel ders vermede onun (Allah rahmet eylesin) eşi benzeri yoktu. Ateş parçası gibi yanan bir zihne sahipti. Düşmanlarına, intikam isteyen biri gibi sıçrardı[2]. Bununla birlikte o kemâl-i edep, sükûnet ve vakâr sahibiydi. O (Allah rahmet eylesin), âlimleri yedirir içirirdi. Şeyhleri ve sâlih kulları sever gözetirdi. Hoş sohbetti. Dostluğu güzeldi. Takip ettiği yöntem iyi, verdiği cevaplar hoştu. Sonuç olarak o (Allah rahmet eylesin), zamanın en üstün kişilerindendi. İlim meydanının süvarisi ve akranlarının önünde olanı idi. Yüce Allah bütün cömertliğiyle ona muamelede bulunsun.

Ahîzâde Efendi'nin, *el-Hidâye*'nin; "kitâbu'l-vekâle", "kitâbu'ş-şehâdât" ve "kitâbu'l-icâre" bölümlerine birer hâşiyesi vardır. Ayrıca *Şerhu'l-Miftâh*'ın bazı bölümlerine ta'likatı ve çeşitli risâleleri bulunmaktadır.[3]

1 143a K
2 L: kaldı, | 136a L
3 K, M -Ahîzâde Efendi'nin// çeşitli risâleleri bulunmaktadır.

كان المرحوم بحرًا من بحار العلوم، [١١٤أ] يقذف[١] للقريب من جواهر معارفه عجائبًا، ويبعث للغريب من طماطم فضائله سحائبًا، طالما فتح بمفاتيح أنظاره الدقيقة مغالق المعضلات، وحلّ بخاطره اليقظان وفكره العجيب الشان عقد المشكلات. وكان (رحمه الله) عديم النظير في سرعة الانتقال وحسن التّقرير، صاحب ذهن متّقد كشعلة نار، واثبًا[٢] على الخُصُوم كطالب ثأر مع كمال أدب وسكينة ووقار. وكان (رحمه الله) مربيًا للعُلماء ومحبًّا للمشايخ والصلحاء، لذيذ الصُّحبة، حُلو المقاربة، حسن السمت، لطيف المجاوبة. وبالجُملة كان (رحمه الله) أنظر أهل زمانه، وفارس ميدانه، والمقدّم على أقرانه، عامله الله تعالى بمزيد إحسانه.

وله حاشية على كتاب الوكالة، وكتاب الشهادات، وكتاب الإجارة من الهداية. وله تعليقات على مواضع من شرح المفتاح وبعض رسائل.[٣]

١ ١٤٣أ ق
٢ ل: ولبث | ١٣٦أ ل
٣ ق، م – وله حاشية على كتاب الوكالة، وكتاب الشهادات، وكتاب الإجارة من الهداية. وله تعليقات على مواضع من شرح المفتاح وبعض رسائل.

[Şemseddin Ahmed Efendi "Azmî"]

Azmî ismiyle tanınan Şemseddin Ahmed Efendi, [Sultan III. Murad devrinin] yüce mevkilerin bir kısmına tırmanan ve en yükseğe ulaşmadan önce oradan inen âlimlerinden biridir.

Babası, devletin mallarını ve hükümdarın vergilerini deftere kaydetmekle görevli kişilerden biri idi. Azmî Efendi (Allah rahmet eylesin), başkent İstanbul'da doğmuştur. En büyük şahsiyetlerin sohbet meclislerinde, en üstün âlimlerin mahfillerinde büyüdü. Bu ricalin faziletlerinin derin denizine daldı. Övgüye layık irfanlarının incilerini topladı. İstifade meydanında hareket etmeye başladıktan sonra Kınalızâde Alâeddin Efendi'ye iade yoluyla [onun verdiği dersleri tekrar ettirmek sûretiyle] mülâzım oldu.[1] İlk olarak yirmi beş akçe ile Rusçuk beldesinde Rüstem Paşa Medresesi'nde ders verdi.[2] Orada vazife ücreti otuz akçe oldu. Sonra kırk akçe ile İstanbul'da Efdaliye Medresesi'nde, elli akçe ile Beşiktaş'ta Sinan Paşa Medresesi'nde **[114b]** müderrislik yaptı. Edirne'de mücâvir olan [Peykler ve Saatli] medreselerinden birine, oradan Semâniye medreselerinden birine naklolundu. Semâniye'den teftiş için Kıbrıs adasına gönderildi. Bu vazifeden dönünce Süleymaniye medreselerinden birine geçti.[3] Sultan Murad Han oğlu Sultan Mehmed Han'ın muallimi vefat edince[4] onun yerine atandı. Böylece bir müddet büyük nimetler ve tam bir haşmet içinde saray-ı âmirede hizmet etti. Onun görev süresi içerisinde şehzadeye, emîn ve me'mûn olan Hz. Peygamber'in mübârek geleneğine uyularak sünnet düğünü tertip edildi ve oğlu da sünnet edilerek şereflendirildi. Bu sayede merhum Azmî Efendi, izzet ve ikrâma nâil olup[5] şeref ve saygınlık[6] basamaklarını tırmandı. Bu esnada ecel onun kapısına dayandı ve 990 senesinde veba hastalığından vefat etti.

1 143b K
2 L, M: ders gördü
3 L -geçti
4 136b L
5 L: mertebeleri
6 L: ikram

[المولى شمس الدين أحمد ''العزمي'']

وممّن ارتقى بعض المدارج العليا، ونزل عنها قبل وُصُوله إلى الغاية القصوى، المولى شمس الدّين أحمد المعرُوف بالعزمي.

كان أبوه من جملة من يخدم الأموال الأميرية ويضبط المقاطعات السُّلطانيّة. وقد ولد (رحمه الله) في دار السلطنة السّنيّة قسطنطينية المحميّة. ونشأ في صُحبة الأكابر العظام، ومجلس الأفاضل الفخام، غائصًا في بحار فضائلهم الذاخرة وملتقطًا من دُرر معارفهم الفاخرة. فبعد ما تحرّك في ميدان الاستفادة صار ملازمًا من المولى علاء الدّين الحنّاوي بطريق الإعادة[١]. ودرّس[٢] أوّلا بمدرسة رستم پاشا ببلدة روسجق بخمسة وعشرين، ثمّ صار وظيفته فيها ثلاثين، ثمّ بالمدرسة الأفضلية بقسطنطينية المحميّة بأربعين، ثمّ مدرسة سنان پاشا ببشك طاش بخمسين [١١٤ب]، ثمّ نقل إلى إحدى المدرستين المتجاورتين بأدرنه، ثمّ إلى إحدى المدارس الثمان، ومنها أرسل إلى تفتيش جزيرة قبرس. فلمّا عاد عنها نقل[٣] إلى إحدى المدارس السليمانيّة. فلمّا توفّي[٤] معلم السُّلطان محمّد ابن السُّلطان مراد خان نصب مكانهُ، فخدم مُدّة في الدّار العامرة بالنعم الجليلة والحشمة الوافرة. وفي زمنه وقع السُّور المُبارك الميمون وشرف مخدومه سنة الرّسُول الأمين المأمُون. فبلغ المرحوم مبلغ[٥] الإجلال والإكرام، وتدرّج مدارج التفخيم والاحترام[٦]. وفي أثنائه ألمّ بساحته المنون. وتوفّي بمرض الطّاعُون سنة تسعين وتسعمائة.

---

١ ١٤٣ب ق
٢ ل ، م: ودارس.
٣ ل – نقل.
٤ ١٣٦ب ل
٥ ل: مبالغ.
٦ ل: والإكرام.

O (Allah rahmet eylesin), bazı ilimlerde bilgi sahibi idi. Maarif konusunda hisse sahibiydi. Hoş ve ince mevzularda mahirdi. Yumuşak huylu, tatlı dilli idi. Güvenilir bir fıtratı ve hoş bir dostluğu vardı. Arkadaşlarla sohbete, irfan sahibi dostlarla görüşmeye düşkündü.

5 Zarif işaretler ve latif nükteler ihtiva eden Türkçe bir kitabı vardır. Ehli tarafından beğenilen Türkçe şiirleri de bulunmaktadır.[1]

1 144a K

كان المرحوم مشاركًا في بعض العلوم، ذا حظّ من المعارف ويدٍ في اللطائف. حليم النّفس، حسن المُجاورة، سليم الطّبع، حُلو المحاورة، مائلًا إلى صُحبة الخلّان ومعاشرة الإخوان من ذوي العرفان.

وله كتاب تركيّ يشتمل على نكات لطيفة وإشارات ظريفة، وأشعار تركيّة مقبُولة عند أهاليها.[1]

١ ١٤٤أ ق

[Mehmed Efendi "Sarıgürzzâde"]

Sarıgürzzâde ismiyle tanınan Mehmed Efendi, [Sultan III. Murad devrinin] kıymetli insanların halkasına dâhil olan âlimlerinden biridir.

Babası, kasaba kadılarından biri idi. Sarıgürzzâde nisbesi, baba tarafın-
5 dan atası nedeniyle verilmiştir. O (Allah rahmet eylesin),[1] keremli fâzılların meclislerinde ve büyük, örnek şahsiyetlerin mahfillerinde büyüdü. Bu şahsiyetlerin marifet havuzlarına avuçlarını daldırıp içti ve güzelliklerle dolu bahçelerinde gezip dolaştı. Ebüssuûd Efendi'ye mülâzım olunca, Yahyâ Çelebi Medresesi'nde, ki İstanbul nahiyelerinden kendi ismiyle bilinen bölgededir,
10 dersler verdi. **[115a]** Sonra yirmi beş akçe ile Hacı Hatun Medresesi'nde, otuz akçe ile Küçükçekmece ismiyle bilinen bölgede Abdüsselâm Medresesi'nde, kırk akçe ile Bursa'da Kaplıca adıyla tanınan medresede, elli akçe ile İstanbul'da Dâvud Paşa Medresesi'nde müderrislik yaptı. Oradan Edirne'deki mücâvir olan [Peykler ve Saatli] medreselerinden birine, oradan Semâni-
15 ye medreselerinden birine naklolundu. Semâniye'de henüz ders vermeden[2] altmış akçe ile[3] Sultan Süleyman Han oğlu Sultan Mehmed Medresesi'ne, oradan merhum Sultan Süleyman Han medreselerinden birine,[4] oradan yetmiş akçe ile Yeni Sultan Selim Han Medresesi'ne intikal etti. Sonra Medîne-i Münevvere kadılığına atandı. Kabul edip yola koyulma hususunda mazeret
20 bildirdi. "Israr, hedefe ulaştırır." sözünün ifade ettiği anlama güvenerek çeşitli sebeplere sarıldı ve gitmemek için özenle çalışmaktan da geri durmadı. Emek sarf edip zahmet çektikten sonra bu vazifeyi Halep kadılığı vazifesine çevirdi. Fakat bu,[5] onun için hayırlı olmadı. Bu atamanın meyvesi sadece yorgunluk ve bitkinlik oldu. Halep kadılığına başladıktan aylar sonra, belki
25 yaklaşık olarak iki yıl[6] sonra vefat etti. Vefatı 989 senesinde gerçekleşti.

---

1 L -Allah rahmet eylesin.
2 137a L
3 L -altmış akçe ile
4 L, M -oradan merhum Sultan Süleyman Han medreselerinden birine
5 144b K
6 K -belki yaklaşık olarak iki yıl | L: altmış

[المولى محمّد ''صاروكرز زاده'']

وممّن انتظم في سلك هؤُلاء السّادة المولى محمّد المعرُوف بصاروكرز زاده.

كان أبوه من القُضاة في القصبات. والنّسبة المزبورة إلى جدّه من جهة أبيه. نشأ (رحمه الله)[١] في مجالس الأفاضل الأكارم، ومحافل الأماثل الأعاظم مغترفًا من حياض معارفهم، ومتأنّقًا في رياض لطائفهم. ولما صار ملازمًا من المولى أبي السُّعُود درّس بمدرسة يحيى چلبي بالموضع المنسُوب إليه من نواحي قسطنطينية المحميّة، [١١٥أ] ثمّ مدرسة حاجي خاتون بخمسة وعشرين، ثمّ مدرسة عبد السلام بالموضع المعرُوف بكوچك چكمجه بثلاثين، ثمّ المدرسة المعرُوفة بقپلوجه بأربعين في بروسه، ثمّ مدرسة داوُد پاشا بقسطنطينية بخمسين، ثمّ نقل عنها إلى إحدى المدرستين المتجاورتين بأدرنه، ثمّ إلى إحدى المدارس الثمان، فقبل[٢] أن يدرّس بها نقل إلى مدرسة السُّلطان محمّد بن السُّلطان سُليمان خان بستين[٣]، ثمّ نقل إلى إحدى مدارس المرحوم السُّلطان سُليمان خان[٤]، ثمّ نقل إلى مدرسة السُّلطان سليم خان الجديدة بسبعين، ثمّ قلّد قضاء المدينة المنوّرة. فتعلّل القبُول والذّهاب، وتشبّث بذيل الأسباب، ولم يقصّر في السّعي والاهتمام، راجيًا من مضمُون قولهم: «الإبرام يحصّل المرام». فبعد بذل وتعب بدّله بقضاء حلب، إلّا أنّ[٥] ذلك لم يُبارك له، فلم يثمر النّصب إلّا النّصب. فبعد عدّة أشهر بل بعد مدّة قريبة من سنتين[٦] من مُباشرته القضاء نزل عليه القضاء، وذلك سنة تسع وثمانين وتسعمائة.

---

١ ل – رحمه الله.
٢ ١٣٧أ ل
٣ ل – بستين.
٤ ل ، م – ثمّ نقل إلى إحدى مدارس المرحوم السُّلطان سُليمان خان.
٥ ١٤٤ب ق
٦ ق – بل بعد مدّة قريبة من سنتين. | ل: ستين:

O (Allah rahmet eylesin), âlim, fâzıl, kâmil, yumuşak başlı, güvenilir, şakacı, temiz, vakarlı, çok sabırlı biriydi. Derslerine önem verir, kendisi ile ilgilenirdi.

Sarıgürzzâde Efendi'nin, *el-Hidâye*'nin "kitâbü's-savm"ına ta'lîkâtı vardır. Birinci kanundan istiare bölümünün sonuna kadar *el-Miftâh*'a ve *Şerhu'l-Mevâkıf*'ın ilahiyat bölümüne hâşiyeler[1] yazdı. Onun kalemi vasfettiği bir risâlesi de vardır. Başlangıcı şu şekildedir:[2]

Hamd sanadır, ey nûnu [hokkayı] ve kalemi konuşturan Allah'ım!
Yücedir O'nun sıfatları, **[115b]** *noksanlık ve ademden*

Sanatı sayesinde dişiyle beyaz kâğıtları güldüren
Hastalık sebebiyle de kamışın gözünden yaş akıtan

Salât u selâm olsun ol Ravza'ya [cennet bahçesi]
Misk, O'nun nefesleriyle hoş kokulara bürünmüştür yücelerde

Kalemler şevkle inleyip durdular O'nun kokusuna
Arap ve Acemlerden oluşan kâtiplerin ellerinde

Ayrıca kalemi vasfederken şöyle demektedir:

Dikkat edin o; kâğıtların içinde az bulunan, ufuklarda görünen acayip şeylerden ve garip[3] raslantılardan biridir. O, belâgat sahibi, konuşkan bir gençtir. Boylu poslu hoş biridir. Parmakla gösterilir. Parlak yüzlü olup fasih bir lehçeye sahiptir. Yanakları güzeldir. Onun güzellikleri saymakla bitmez. Parmakların üzerindeki minberlere çıkan bir hatiptir o. Dilini, kâğıt meydanında bir edip olarak salıvermiştir. Sanki o, küçükken beyân sütüyle büyümüştür. Anlama ait kolyeleri dizmiştir ve biz de onları saçılmış inciler zannettik. Üstün özelliklere sahip bir nebi [haberci]dir. Önceki ümmetlere ait kitapları neshetmiştir. Rabb'inden kelimeler alan[4] Âdem'dir (a.s.).

1 L: hâşiye
2 L: başlangıcı Şiir
3 137b L
4 145a K

كان (رحمه الله) عالمًا عاملًا فاضلًا كاملًا حليمًا سليمًا لطيفًا نظيفًا وقورًا صبورًا، مهتمًّا بدرسه، مشتغلًا بنفسه.

له تعليقة على كتاب الصّوم من الهداية، وحواش[1] على المفتاح من القانون الأول إلى آخر بحث الاستعارة، وحواش على إلهيّات شرح المواقف. وله رسالة في وصف القلم أوّلها:[2]

لك الحمد يا من أنطق النُّون والقلم فأوصافه جلّت عن [١١٥ب] النّقص والعدم
وأضحك من ثغر طروسًا بصنعه وأبكى بها عين اليراع من السقم
صلاة وتسليم على الرّوضة الّتي تعطّر من أنفاسها المسك في الشمم
لقد أنّت الأقلام شوقًا بنانه على أيد كتّاب من العرب والعجم

وقال في أثناء التوصيف:

ألا وهو من عجائب الآفاق وغرائب[3] الاتّفاق، الّتي قلّما يوجد في بطُون الأوراق، وهو شابّ حسن، ذُو بلاغة ولسِن، له قدّ كامل ولطف شامل. فكان يشار إليه بالأنامل. صبيح الجبهة فصيح اللّهجة، جميل الخدّ. محاسنه خارجة عن الحدّ. اعتلى على منابر الأصابع خطيبًا، وأطلق لسانه في ميادين الطروس أديبًا. فكأنّهُ ربّى بلبان البيان صغيرًا، ونظم عقود المعاني فحسبناها لؤلؤا منثورًا. نبيّ كامل الشيم، ناسخ كتب الأمم، آدم تلقّى[4] من ربّه كلمات،

١ ل: وحاشية.
٢ ل: أوّلها شعر.
٣ ١٣٧ب ل
٤ ١٤٥أ ق

Onun dostudur, onu karanlıklardan çıkarır. Veya Zünnûn [Hz. Yûnus]'dur o, balık onu yutmuştur. Balığın ağzı[1] açıktır. O, hasta bir hâlde sahile[2] atılmıştır.[3] Veya Eyyûb'dur (a.s.) o, yaralı olduğu hâlde kurtlara sabretmektedir. Buna rağmen Rabb'inin hizmetine devam etmektedir. Ya da Yûsuf'tur (a.s.)
5 o, kardeşleriyle birlikte oynasın ve eğlensin diye gönderilmiştir. Fakat kuyuya atılmıştır. Ne garip şeydir o! Yazı yazmaya gücü yeten bilge biridir. İfade etmede kâmil bir mürşittir. Riyâzete girmiş bir sûfî gibi bedenini zayıflatmıştır. Ömrünü Allah yoluna hizmet için harcamıştır. Bu işten memnundur.

1 L: lamı
2 L: biz onu attık
3 Burada "*Derken biz onu hasta bir hâlde sahile attık*." [Saffat, 37/145]. âyetine telmih vardır.

وهو وليّه يُخرجهُ من الظُّلُمات، أو ذُو النُّون التقمه حوت، فمه[1] مفتُوح، فنبذ[2] بالعراء فهو سقيم[3]، أو أيّوب يصبر على الدُّودة وهو مجرُوح، مع أنّه على خدمة باريه مُقيم، أو يسوف أرسل مع إخوته يرتع ويلعب، وقد ألقي في غيابة الجبّ، فيا له من عجب. نحرير قادر على التحرير، ومرشد كامل في التّعبير. أضنى جسده كسالك مرتاض، وأفنى عمره في خدمة الباري وإلى أمره راض.

١ ل: فلام.
٢ ل: فنبذناه.
٣ فيه إشارة إلى الآية:﴿فَنَبَذْنَاهُ بِالْعَرَاءِ وَهُوَ سَقِيمٌ﴾ [الصافّات، ١٤٥/٣٧].

[Hızır Beg İbn Abdülkerim Efendi]

Hızır Beg İbn Kadı Abdülkerim,[1] [Sultan III. Murad devrinin] ilmiye yolu için arkadaşlarından[2] ve dostlarından kopan âlimlerinden biridir.

Babası[3] (Allah rahmet eylesin), **[116a]** *eş-Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye*'de hâl tercümesi yazılı olan Celâl Efendi'nin evlâdındandır. Hızır Beg (Allah rahmet eylesin), İstanbul'da doğdu. Cömert âlimlerin hizmetinde ve haşmetli bilginlerin sohbetinde büyüdü. Asrının ve zamanının erdemlilerinden, çağının ve devrinin âlimlerinden dersler okudu. Muallimzâde ismiyle tanınan Ahmed Efendi'ye mülâzım oluncaya kadar bu âlimlerden istifade ederek müşerref oldu. İlk olarak yirmi akçe ile Bursa'da atası Müftü Ahmed Paşa[4] Medresesi'nde dersler verdi. Orada vazife derecesi yirmi beş akçe oldu. Sonra ikinci defa orada vazifesi arttırılarak otuz akçe yapıldı.[5] Kırk akçe ile İstanbul'da Sitti Hatun Medresesi'nde, elli akçe ile adı geçen şehirde Ağa Medresesi'nde müderrislik yaptı. Oradan azledildi. Sonra Bursa'da Manastır ismiyle bilinen medreseye atandı. Manastır Medresesi'nde müderrisken 999 senesinde vefat etti.

Merhum Hızır Beg,[6] aklın nadir bulunan parlak incilerini çıkartmak için ilimler denizinin derinliklerine[7] dalan bir âlim idi. Bütün vaktini çalışmaya ayırırdı. Bununla beraber dedikodudan uzak durduğu da söylenemez. Selefleri hakkında sözünü sakınmazdı. Haleflerinin yaptığı işleri tahkir etmekten çekinmezdi. Ayrıca kendini fazla beğenmiş biriydi. Yüce Allah onu mezarında lutfuyla affetsin.

1 L, M -İbn Kadı Abdülkerim
2 K, M: Yakınlarından
3 M -Babası
4 L, M -Paşa
5 138a L
6 145b K
7 K -derinliklerine

[المولى خضر بيك ابن عبد الكريم]

وممّن انقطع في الطّريق عن الفريق[١] والرفيق، المولى خضر بيك ابن عبد الكريم القاضي[٢].

كان أبوه[٣] (رحمه الله) [١١٦أ] من أولاد خضر بك ابن جلال المسطور في الشقائق النعمانية. وولد (رحمه الله) بقسطنطينية المحميّة، ونشأ في خدمة الأفاضل الأكارم، وصحبة الأماجد الأفاخم. وقرأ على فضلاء عصره وأوانه، وعلماء دهره وزمانه. وتشرّف منهم بالاستفادة، حتّى صار ملازمًا من المولى أحمد المشتهر بمعلم زاده. ودرّس أوّلا بمدرسة جدّه المُفتي أحمد پاشا[٤] بمحروسة بروسه بعشرين، ثمّ صار وظيفته فيها خمسًا وعشرين، ثمّ بها ثانيًا بثلاثين[٥]، ثمّ بمدرسة ستي خاتون بقسطنطينية المحميّة بأربعين، ثمّ مدرسة آغا بالمدينة المزبورة بخمسين، ثمّ عزل عنها وقلّد المدرسة المعرُوفة بمناستر بمحروسة بروسه. وتوفّي مدرّسًا بها سنة تسع وتسعين وتسعمائة.

كان المرحوم من[٦] الغائصين في لجج[٧] بحار العلوم على غرر دُرر دقائق الفهوم، مكبًّا على الاشتغال، غير أنه لا يخلُو عن القيل والقال. مُطلق اللّسان في السّلف، ومزدريًا بشأن الخلف، مع غاية الإعجاب بنفسه. عفا الله تعالى عنه بلُطفه في رمسه.

---

١ ق ، م: القرين.
٢ ل ، م – عبد الكريم القاضي.
٣ م – أبوه.
٤ ل ، م – پاشا.
٥ ١٣٨أ ل
٦ ١٤٥ب ق
٧ ق – لجج.

[Mehmed Efendi "Zülfinigâr"]

Hızır Beg'in kendisinden büyük bir erkek kardeşi vardı. Adı Mehmed, lakabı Zülfinigâr'dı. Bu kitapta kendisinden söz edilen Câfer Efendi'nin[1] mülâzımlarından biri idi. Müderris olarak yirmi beş akçe ile korunaklı[2] İstanbul'da Hoca Hayreddin Medresesi'ne geçti. Şerîf'in *Hâşiyetü't-Tecrîd*'ine makbul ve muteber hâşiyeleri, *el-Hidâye*'nin başından "Kitâbu'l-Îtâk"a kadar bir risâlesi ve fıkıhla ilgili başka risâleleri vardır. *el-Hidâye*'nin "Kitâbu'l-Îtâk" bölümünün baş tarafına dair bir risâlesi vardır. Ayrıca meânî ilmi ve diğer ilimlere ait başkaca risâleleri vardır.

Zülfinigâr Efendi (Allah rahmet eylesin); âlim, fâzıl, kâmil, edip, zeki, dindar, vakur, hayır sahibi, sabırlı, tam bir erdemle **[116b]** tanınan, üstün ya da sıradan herkesin takdirini kazanmış biri idi. Her grup ve topluluğa[3] gönderilmiş olan Hz. Peygamber'in hicretine göre 964 senesinde Allah'ın rahmetine kavuştu.

1 L, M: Efendimizin
2 L, M -korunaklı
3 L, M -Her grup ve topluluğa gönderilmiş olan Peygamber'in hicretine göre

[محمّد ''زلف نكار'']

كان له أخ أكبر منه يُسمى محمّدًا ملقبًا بزلف نكار، من ملازمي المولى[1] جعفر المارّ ذكره في هذه الجريدة. انتقل مدرّسًا بمدرسة خواجه خير الدّين بقسطنطينية المحميّة[2] بخمسة وعشرين. وله حواش مقبُولة على حاشية التّجريد للشريف، ورسالة على أوّل الكتاب للعتاق من الهداية، ورسائل أخرى في علم الفقه. أول كتاب العتاق من الهداية، ورسالة أخرى في علم المعاني وغيره.

وكان (رحمه الله) عالمًا عاملًا فاضلًا كاملًا أديبًا لبيبًا ديّنًا وقورًا خيرًا صبورًا، مشتهرًا [١١٦ب] بالفضيلة التّامّة، مقبُولًا عند الخاصّة والعامة. انتقل (رحمه الله) تعالى سنة أربع وستّين وتسعمائة من هجرة النبيّ المبعوث إلى كلّ فريق وفئة.[3]

١ ل ، م: المولينا.
٢ ل ، م – المحمية.
٣ ل ، م – من هجرة النبيّ المبعوث إلى كلّ فريق وفئة.

***el-Ikdu'l-Manzûm fî Zikri Efâzıli'r-Rûm*'un Manisa Yazma Eser Kütp., no. 45 Hk 1348/1 (M)**'de kayıtlı bulunan yazma nüshasından örnekler.

1b

العقد المنظوم في ذكر افاضل الروم للمولى علي چلبي
الشهير باغي زاده خصمي نور الله تعالى
مرقده وبرد مضجعه امين بحرمة
سيد المرسلين

بسم الله الرحمن الرحيم

يا من قدر الآجال وجعل لها مددا ودبر الامور واحصى
كل شيء عددا صل على محمد خير من نطق بالصواب
واوتي الحكمة وفصل الخطاب وختم به الرسالة
والكتاب ومن تبعه باحسان من الآل والاصحاب
وبعد فنحن نقص عليك احسن القصص والاخبار
من تواريخ العلماء الكبار والمشايخ الاخيار الذين
درجوا في زماني وشالت نعامتهم في عصري واواني

كتاب الضوء مملو سرورا
آري فيه اهل العلم نورا
كتاب اسمه ضوء ولكن
في معانيه يشبهن البدورا

ارضهم ما دمت في ارضهم
ودارهم ما دمت في دارهم
كذا قال الامام السرخسي في الفوائد

T. C.
Manisa İli
Genel Kütüphanesi
Müdürlüğü
3811
1348

1a

بالفضيلة التامة مقبولا عند
الخاصة والعامة انتقل رح
سنة اربع وستين وتسعمائة

م م م

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله رب العالمين والصلوة على سيدنا محمد
وآله اجمعين وبعد فهذا كتاب مختصر في ذكر طبقات
الحنفية ذكرت فيها المشاهير من الائمة الذين نقلوا علم
علم الشريعة في كل طبقة ونشروها بين الائمة مع سلسلتهم
على طبقاتهم واحوالهم على درجاتهم الاقدم فالاقدم
على الترتيب البليغ والنظام الاحكم بحيث لا يسع الفقيه
جهله لحاجته اليه في معرفة من اعتبر قوله في انعقاد الاجماع
في محل الاتفاق والاجتماع ويعتد به في الخلاف في محل الافتراق
والاختلاف وافتقاره اليه في الترجيح والاعمال عند
تعارض الاقوال بقول اعلمهم واورعهم في الاحوال
والله المستعان وعليه التكلان فاقول اولا ان
الله سبحانه وتعالى اكرم هذه الامة حيث جعلهم مع
علمائهم كمثل بني اسرائيل مع انبيائهم فجعل في قدمائهم
ائمة كالاعلام ومهد بهم قواعد الشرع وشيد بنيان الاسلام
واوضح بآرائهم معضلات الاحكام لينال الفلاح
من اتبعهم الى يوم القيام وخص من بينهم نفرا باعلاء
اقدارهم ومناصبهم وابقاء اذكارهم ومذاهبهم
اذ على اقوالهم مدار الاحكام وبمذاهبهم يفتي فقهاء الاسلام

من اولاد خضر بيك ابن جلال المسطور في الشقايق
النعمانية وولد رح بقسطنطينية المحمية ونشأ في
خدمة الافاضل الاكارم وصحبه الاماجد الافاخم وقرأ
على فضلاء عصره وعلماء دهره وتشرف منهم بالاستفادة
حتى صار ملازما من المولى احمد المشتهر بعلم زاده
ودارس اولا بمدرسة جده المفتي احمد بمحروسة بروسه
بعشرين ثم صار وظيفته فيها خمسة وعشرين ثم بها
ثانيا بثلثين ثم بمدرسة ستي خاتون بقسطنطينية
المحمية باربعين ثم بمدرسة اغا بالمدينة المزبورة
بخمسين ثم عنها ثم قلد المدرسة المعروفة بمناستر
بمحروسة بروسه وتوفي مدرسا بها سنة تسع وتسعين
وتسعمائة كان المرحوم من الفائقين في لجج بحار العلوم
على غرر درر دقايق الفهوم مكبا على الاشتغال
غير انه لا يخ عن القيل والقال مطلق اللسان في
السلف ومزدرا لسان الخلف مع غاية الاعجاب
بنفسه عفا الله تعالى عنه بلطفه في رمسه وكان
له اخ اكبر منه يسمى محمدا ملقبا بزلف نگار من ملازمي
مولانا جعفر المار ذكر في هذه الجريدة انتقل مدرسا
بمدرسة خواجه خير الدين بقسطنطينية بخمسة وعشرين
وله حواش مقبولة على حاشية التجريد للشريف ورسالة على
اول الكتاب العتاق من الهداية ورسائل اخر على علم
المعاني وغيره وكان رح عالما عاملا فاضلا كاملا في اديبا
لبيبا دينا وقورا خيرا صبورا مشتهرا

BİYOGRAFİ DİZİNİ (İSME GÖRE)

Abdülfettah Efendi "Zeynülibâd Kardeşi" 608

Abdullah Efendi "Gazzâlîzâde" 318

Abdullah Perviz Efendi bk. Perviz Abdullah Efendi

Abdürrahim el-Müeyyedî bk. Şeyh Abdürrahim el-Müeyyedî

Abdurrahman b. Ali el-Amâsî 572

Abdurrahman b. Cemâleddin "Şeyhzâde" 196

Abdurrahman Efendi "Baldırzâde" 306

Abdülbâki b. Alâeddin el-Halebî 190

Abdülkerim b. Mehmed b. Ebüssuûd 450

Abdüllatif en-Nakşbendî el-Buhârî bk. Şeyh Abdüllatif en-Nakşbendî el-Buhârî

Abdülvâsi b. Mehmed b. Ebüssuûd 652

Ahmed b. Abdullah "Fevrî" 330

Ahmed b. Abdüllatif Efendi "Buhârîzâde" 620

Ahmed b. Mehmed "es-Samsûnî" 340

Ahmed b. Mehmed Efendi "Nişancızâde" 626

Ahmed Efendi "Azmî" bk. Şemseddin Ahmed Efendi "Azmî"

Ahmed Efendi "Kadızâde" bk. Şemseddin Ahmed Efendi "Kadızâde"

Ahmed Efendi "Kâmî" 636

Ahmed Efendi "Leyszâde" bk. Pîr Ahmed Efendi "Leyszâde"

Ahmed Efendi "Mazlum Melek" 650

Ahmed Efendi "Muallimzâde" bk. Şemseddin Ahmed Efendi "Muallimzâde"

Ahmed Efendi "Sadrazam Ahmed Paşa Hocası" bk. Şemseddin Ahmed Efendi "Sadrazam Ahmed Paşa Hocası"

Ahmed Efendi "Saraylı" bk. Şemseddin Ahmed Efendi "Saraylı"

Ahmed İsâmeddin Efendi bk. İsâmeddin Ebu'l-Hayr Ahmed b. Muslihuddin "Taşköprîzâde Efendi"

Ahmed Kurd Çelebi bk. Kurd Ahmed Çelebi

Alâeddin Ali b. Emrullah Efendi "Kınalızâde" 360

Alâeddin Efendi "Edirne Şeyh Şücâ' Zâviyesi Şeyhi" bk. Şeyh Alâeddin Efendi "Edirne Şeyh Şücâ' Zâviyesi Şeyhi"

Alâeddin el-Manavgâdî Efendi 260

Ali b. Abdülaziz Efendi "Ümmüveledzâde" 420

Atâullah Efendi "Aydınlı" 346

Aydınlı Mahmud Efendi "Hoca Kaynı" 124

Baba Çelebi bk. Mahmud Efendi "Baba Çelebi"

Bâlî el-Halvetî "Sarhoş" bk. Şeyh Bâlî el-Halvetî "Sarhoş"
Bayezid Han (Kanûnî Şehzadesi) bk. Sultan Bayezid Han (Kanûnî Şehzadesi)
Câfer Efendi "İskilipli" 322
Cürcân Efendi bk. Muhyiddin Efendi "Cürcân"
Dede Halife es-Sonusî 232
Ebû Saîd b. Sun'ullah bk. Şeyh Ebû Saîd b. Sun'ullah
Ebüssuûd b. Muhammed el-İmâd 460
Ebüssuûd Efendi bk. Ebüssuûd b. Muhammed el-İmâd
Garseddin İbn İbrâhim bk. Şeyh Garseddin İbn İbrâhim
Gavrî bk. Sultan Gavrî
Halife es-Sonusî bk. Dede Halife es-Sonusî
Hâmid Efendi "Konyalı" 616
Hasan b. Sinan en-Niksârî bk. Seyyid Hasan b. Sinan en-Niksârî
Hasan Efendi "İstanbul Kadısı" 614
Hızır Beg İbn Abdülkerim Efendi 668
İbrâhim el-Manavî Efendi bk. Tâceddin İbrâhim el-Manavî Efendi
İlyas el-Karamânî "Tabib" 514
İsâmeddin Ebu'l-Hayr Ahmed b. Muslihuddin "Taşköprîzâde Efendi" 108
İskilipli Muhyiddin Efendi bk. Şeyh Muhyiddin el-İskilibî
Kanûnî Sultan Süleyman bk. Sultan Süleyman b. Selim Han
Kurd Ahmed Çelebi 174
Mahmud b. Ahmed "Bozanzâde" 592
Mahmud Efendi "Baba Çelebi" 642
Mahmud Efendi "Kâtib" 604
Mahmud Efendi "Mehmed Paşa Muallimi" 298
Mahmud Efendi "Muallimzâde" 640
Mahmud Efendi "Hoca Kaynı, Aydınlı" bk. Aydınlı Mahmud Efendi "Hoca Kaynı"
Mahmud Efendi "es-Samsûnî" bk. Mahmud es-Samsûnî Efendi
Mahmud es-Samsûnî Efendi 596
Mehmed b. Abdülvehhâb Efendi 268
Mehmed b. Abdülaziz "Muîdzâde" 598
Mehmed b. Mehmed Efendi "Arabzâde" 148
Mehmed b. Nûrullah "Ahîzâde" 654
Mehmed b. Sinan 634
Mehmed Efendi "Ebüssuûd Efendi'nin Oğlu" 204
Mehmed Efendi "Hemşirezâde" 632
Mehmed Efendi "İbnü'l-Hâc Hasan" 384
Mehmed Efendi "Sarıgürzzâde" 662

Mehmed Efendi "Zülfinigâr" 670
Molla Lârî bk. Molla Muhammed Muslihuddin el-Lârî
Molla Muhammed Muslihuddin el-Lârî 388
Muharrem b. Mehmed el-Kastamonî bk. Şeyh Muharrem b. Mehmed el-Kastamonî
Muhyiddin "Birgili" bk. Şeyh Muhyiddin "Birgili"
Muhyiddin Efendi "Cürcân" 138
Muhyiddin Efendi "Hekim Çelebi" bk. Şeyh Muhyiddin "Hekim Çelebi"
Muhyiddin Efendi "İbnü'l-İmâm" 220
Muhyiddin Efendi "İbnü'n-Neccâr" 302
Muhyiddin Efendi "Niksârîzâde" 446
Muhyiddin el-İskilibî bk. Şeyh Muhyiddin el-İskilibî
Muslihuddin b. Alâeddin "Cerrahzâde" 520
Muslihuddin b. Şâban Efendi "Sürûrî" 130
Muslihuddin Efendi "Bostan" 308
Muslihuddin Efendi "Dâvudzâde" 296
Muslihuddin Efendi "Küçük Bostan" 316
Muslihuddin Efendi "Mimarzâde" 208
Muslihuddin Efendi "Niksarlı" 126
Muslihuddin Efendi "Nûreddinzâde" bk. Şeyh Muslihuddin "Nûreddinzâde"
Muslihuddin Efendi "Sultan Cihangir Muallimi" 300
Mustafa Sürûrî Efendi bk. Muslihuddin b. Şâban Efendi "Sürûrî"
Ni'metullah Efendi "Rûşenîzâde" 158
Nûreddinzâde Efendi bk. Şeyh Muslihuddin "Nûreddinzâde"
Perviz Abdullah Efendi 452
Pîr Ahmed Efendi "Leyszâde" 356
Ramazan Efendi "Nâzırzâde" 610
Ramazan Efendi "Vizeli" bk. Şeyh Ramazan "Vizeli"
Sâlih b. Celâl Efendi 216
Sarhoş Bâlî Efendi bk. Şeyh Bâlî el-Halvetî "Sarhoş"
Selim Han II bk. Sultan Selim Han İbn Sultan Süleyman Han
Seyyid Hasan b. Sinan en-Niksârî 290
Sinan Efendi "Akhisarlı" 358
Sinan Yûsuf Efendi bk. Yûsuf Efendi "Sinan Efendi"
Sultan Bayezid Han (Kanûnî Şehzadesi) 140
Sultan Gavrî 178
Sultan Selim Han İbn Sultan Süleyman Han 508
Sultan Süleyman b. Selim Han 236
Süleyman b. Selim Han bk. Sultan Süleyman b. Selim Han

Şah Ali Çelebi İbn Kâsım Beg 162
Şah Mehmed b. Hürrem 324
Şemseddin Ahmed "Ebüssuûd Efendi'nin Oğlu" 166
Şemseddin Ahmed Efendi "Azmî" 658
Şemseddin Ahmed Efendi "Kadızâde" 646
Şemseddin Ahmed Efendi "Muallimzâde" 406
Şemseddin Ahmed Efendi "Sadrazam Ahmed Paşa Hocası" 262
Şemseddin Ahmed Efendi "Saraylı" 582
Şeyh Abdürrahim el-Müeyyedî 548
Şeyh Abdüllatif en-Nakşbendî el-Buhârî 214
Şeyh Alâeddin Efendi "Edirne Şeyh Şücâ' Zâviyesi Şeyhi" 546
Şeyh Bâlî el-Halvetî "Sarhoş" 410
Şeyh Ebû Saîd b. Sun'ullah 398
Şeyh Garseddin İbn İbrâhim 176
Şeyh Muharrem b. Mehmed el-Kastamonî 578
Şeyh Muhyiddin "Birgili" 442
Şeyh Muhyiddin "Hekim Çelebi" 256
Şeyh Muhyiddin el-İskilibî 536
Şeyh Muslihuddin "Nûreddinzâde" 454
Şeyh Ramazan "Vizeli" 352
Şeyh Tâceddin İbrâhim b. Abdullah el-Hamîdî 222
Şeyh Ya'kûb el-Kirmânî 380
Tâceddin İbrâhim b. Abdullah el-Hamîdî bk. Şeyh Tâceddin İbrâhim b. Abdullah el-Hamîdî
Tâceddin İbrâhim el-Manavî Efendi 266
Ya'kûb Efendi "Çalık" 264
Ya'kûb el-Kirmânî bk. Şeyh Ya'kûb el-Kirmânî
Yahyâ b. Nûreddin Efendi "Emin Kösesi" 120
Yahyâ b. Ömer Efendi "Amasyalı" 334
Yûsuf Efendi "Sinan Efendi" 622
Zeynülibâd Efendi 606

BİYOGRAFİ DİZİNİ (NİSBEYE GÖRE)

Abdurrahman b. Ali el-Amâsî 572
Abdülbâki b. Alâeddin el-Halebî 190
Abdülkerim b. Mehmed b. Ebüssuûd 450
Abdülvâsi b. Mehmed b. Ebüssuûd 652
Ahîzâde Efendi "Mehmed b. Nûrullah" 654
Akhisarlı Sinan Efendi 358
Alâeddin el-Manavgâdî Efendi 260
Amasyalı Abdurrahman Efendi bk. Abdurrahman b. Ali el-Amâsî
Amasyalı Yahyâ b. Ömer Efendi 334
Arabzâde Efendi "Mehmed b. Mehmed" 148
Aydınlı Atâullah Efendi 346
Azmî Efendi "Şemseddin Ahmed" 658
Baba Çelebi "Mahmud Efendi" 642
Baldırzâde Efendi "Abdurrahman" 306
Birgili Efendi bk. Şeyh Muhyiddin "Birgili"
Bostan Efendi (Küçük) "Muslihuddin" bk. Küçük Bostan Efendi "Muslihuddin"
Bostan Efendi "Muslihuddin" 308
Bozanzâde Efendi "Mahmud b. Ahmed" 592
Buhârîzâde Efendi "Ahmed b. Abdüllatif" 620
Cerrahzâde Efendi "Muslihuddin b. Alâeddin" 520
Cürcân Efendi "Muhyiddin" 138
Çalık Ya'kûb Efendi 264
Dâvudzâde Efendi "Muslihuddin" 296
Dede Halife es-Sonusî 232
Ebüssuûd b. Muhammed el-İmâd 460
Ebüssuûd Efendi'nin Oğlu "Mehmed Efendi" 204
Ebüssuûd Efendi'nin Oğlu "Şemseddin Ahmed" 166
Emin Kösesi Efendi "Yahyâ b. Nûreddin" 120
Fevrî Efendi "Ahmed b. Abdullah" 330
Gazzâlîzâde Efendi "Abdullah" 318
Halepli Abdülbâki Efendi bk. Abdülbâki b. Alâeddin el-Halebî
Hamîdî Şeyh Tâceddin İbrâhim b. Abdullah bk. Şeyh Tâceddin İbrâhim b. Abdullah el-Hamîdî
Hekim Çelebi "Şeyh Muhyiddin" 256
Hemşirezâde Efendi "Mehmed" 632
Hızır Beg İbn Abdülkerim Efendi 668
Hoca Çelebi bk. Ebüssuûd b. Muhammed el-İmâd

Hoca Kaynı Efendi "Aydınlı Mahmud" 124
II. Selim Han bk. Sultan Selim Han İbn Sultan Süleyman Han
İbnü'l-Hâc Hasan Efendi "Mehmed Efendi" 384
İbnü'l-İmâm "Muhyiddin Efendi" 220
İbnü'n-Neccâr "Muhyiddin Efendi" 302
İskilipli Câfer Efendi 322
İskilipli Şeyh Muhyiddin Efendi bk. Şeyh Muhyiddin el-İskilibî
İstanbul Kadısı Hasan Efendi 614
Kadızâde Efendi "Şemseddin Ahmed" 646
Kâmî Efendi "Ahmed" 636
Kanûnî Sultan Süleyman bk. Sultan Süleyman b. Selim Han
Karamanlı Tabib İlyas bk. Tabib İlyas el-Karamânî
Kastamonulu Şeyh Muharrem bk. Şeyh Muharrem b. Mehmed el-Kastamonî
Kâtib Mahmud Efendi 604
Kınalızâde Efendi "Alâeddin Ali b. Emrullah" 360
Kirmanlı Şeyh Ya'kûb bk. Şeyh Ya'kûb el-Kirmânî
Konyalı Hâmid Efendi 616
Kurd Ahmed Çelebi 174
Küçük Bostan Efendi "Muslihuddin" 316
Leyszâde Efendi "Pîr Ahmed" 356
Mahmud es-Samsûnî Efendi 596
Manav Tâceddin Efendi bk. Tâceddin İbrâhim el-Manavî Efendi
Manavgâdî Alâeddin Efendi bk. Alâeddin el-Manavgâdî Efendi
Mazlum Melek Efendi "Ahmed" 650
Mehmed b. Abdülvehhâb Efendi 268
Mehmed b. Sinan 634
Mehmed Paşa Muallimi "Mahmud Efendi" 298
Mimarzâde Efendi "Muslihuddin" 208
Molla Lârî bk. Molla Muhammed Muslihuddin el-Lârî
Molla Muhammed Muslihuddin el-Lârî 388
Muîdzâde Efendi "Mehmed b. Abdülaziz" 598
Muallimzâde Efendi "Mahmud" 640
Muallimzâde Efendi "Şemseddin Ahmed" 406
Müeyyedzâde Şeyh Abdürrahim bk. Şeyh Abdürrahim el-Müeyyedî
Müftü Ebüssuûd Efendi bk. Ebüssuûd b. Muhammed el-İmâd
Nakşbendî Şeyh Abdüllatif bk. Şeyh Abdüllatif en-Nakşbendî el-Buhârî
Nâzırzâde Efendi "Ramazan" 610
Niksârî Seyyid Hasan bk. Seyyid Hasan b. Sinan en-Niksârî

Niksârîzâde Efendi "Muhyiddin" 446
Niksarlı "Muslihuddin Efendi" 126
Nişancızâde Efendi "Ahmed b. Mehmed" 626
Nûreddinzâde Efendi bk. Şeyh Muslihuddin "Nûreddinzâde"
Perviz Abdullah Efendi 452
Rûşenîzâde Efendi "Ni'metullah" 158
Sadrazam Ahmed Paşa Hocası "Şemseddin Ahmed Efendi" 262
Sâlih b. Celâl Efendi 216
es-Samsûnî Ahmed b. Mehmed Efendi 340
Samsunlu Mahmud Efendi bk. Mahmud es-Samsûnî Efendi
Saraylı Şemseddin Ahmed Efendi 582
Sarhoş Bâlî bk. Şeyh Bâlî el-Halvetî "Sarhoş"
Sarıgürzzâde Efendi "Mehmed" 662
Selim Hân-ı Sânî bk. Sultan Selim Han İbn Sultan Süleyman Han
Seyyid Hasan b. Sinan en-Niksârî 290
Sinan Efendi "Yûsuf Efendi" 622
Sonusî Dede Halife bk. Dede Halife es-Sonusî
Sultan Bayezid Han (Kanûnî Şehzadesi) 140
Sultan Cihangir Muallimi "Muslihuddin Efendi" 300
Sultan Gavrî 178
Sultan Selim Han İbn Sultan Süleyman Han 508
Sultan Süleyman b. Selim Han 236
Sürûrî Efendi "Muslihuddin b. Şâban" 130
Şah Ali Çelebi İbn Kâsım Beg 162
Şah Mehmed b. Hürrem 324
Şeyh Abdürrahim el-Müeyyedî 548
Şeyh Abdüllatif en-Nakşbendî el-Buhârî 214
Şeyh Alâeddin Efendi 546
Şeyh Bâlî el-Halvetî "Sarhoş" 410
Şeyh Ebû Saîd b. Sun'ullah 398
Şeyh Garseddin İbn İbrâhim 176
Şeyh Muharrem b. Mehmed el-Kastamonî 578
Şeyh Muhyiddin "Birgili" 442
Şeyh Muhyiddin el-İskilibî 536
Şeyh Muslihuddin "Nûreddinzâde" 454
Şeyh Ramazan Efendi bk. Vizeli Şeyh Ramazan Efendi
Şeyh Tâceddin İbrâhim b. Abdullah el-Hamîdî 222
Şeyh Ya'kûb el-Kirmânî 380
Şeyhzâde Efendi "Abdurrahman b. Cemâleddin" 196
Tabib İlyas el-Karamânî 514
Tâceddin İbrâhim el-Manavî Efendi 266
Taşköprîzâde Efendi "İsâmeddin Ebu'l-Hayr Ahmed

b. Muslihuddin" 108
Ümmüveledzâde Efendi "Ali b. Abdülaziz" 420
Vizeli Şeyh Ramazan Efendi 352
Zeynülibâd Efendi 606
Zeynülibâd Efendi'nin Kardeşi Abdülfettah Efendi 608
Zülfinigâr Efendi "Mehmed" 670

ÖZEL İSİMLER DİZİNİ

A

A'zel (Yıldızı) 236

Abbâsîler 396

Abdülfettah Efendi (Zeynülibâd Kardeşi) 60, 608

Abdülhâdî (Şeyh Abdürrahim el-Müeyyedî Oğlu) 554

Abdülhalim Efendi (Ahîzâde) 28

Abdülhamid Han (Sultan) 77

Abdülkuddus Efendi 30

Abdullah b. Abbas 23

Abdullah Efendi 82

Abdullah Efendi (Gazzâlîzâde) 59, 318

Abdullah Efendi (Perviz) bk. Perviz Abdullah Efendi

Abdullah el-Karamânî (Bayramiyye Şeyhi) 442

Abdurrahman (Müeyyedzâde) 162, 200, 554

Abdurrahman (Rıfkîzâde) 85

Abdurrahman (Şeyhzâde, Şeyh) 29, 45

Abdurrahman b. Ali el-Amâsî bk. Abdurrahman b. Seyyidî Ali (Kazasker)

Abdurrahman b. Ali el-Müeyyed bk. Abdurrahman (Müeyyedzâde)

Abdurrahman b. Cemâleddin (Şeyhzâde) 196

Abdurrahman b. Mehmed 74

Abdurrahman b. Seyyidî Ali (Kazasker) 33, 60, 67, 572, 574

Abdurrahman Efendi 316

Abdurrahman Efendi (b. Ali el-Amâsî) bk. Abdurrahman b. Seyyidî Ali (Kazasker)

Abdurrahman Efendi (b. Cemâleddin, Şeyh) 58, 196, 198

Abdurrahman Efendi (Bâbek Çelebi) 190

Abdurrahman Efendi (Baldırzâde) 58, 306

Abdurrahman Efendi (Kazasker) 442, 608, 620

Abdurrahman el-Câmî bk. Molla Câmî

Abdurrahman el-Müeyyedî bk. Abdurrahman (Müeyyedzâde)

Abdülvehhâb Efendi (Sultan Selim Devrinde Defterdar) 268

Abdürrahim Efendi (el-Müeyyedî) bk. Abdürrahim el-Müeyyedî

Abdürrahim el-Müeyyedî 32, 46, 60, 69, 524, 548, 550, 552, 554, 556, 558, 560

Abdurrahman (b. Cemâleddin, Şeyh) bk. Abdurrahman Efendi (b. Cemâleddin, Şeyh)

Abdüsselâm Medresesi (Küçükçekmece'de) 148, 290, 302, 384, 620, 662

Abdülaziz Efendi (Maraş Âlimlerinden) 598

Abdülbâki 77

Abdülbâki b. Alâeddin 50

Abdülbâki b. Alâeddin el-Halebî bk. Abdülbâki Efendi (el-Halebî)
Abdülbâki Efendi 174, 298, 330, 610, 654
Abdülbâki Efendi (el-Halebî) 58, 190, 192
Abdülbâki Efendi (Mekke Kadısı) 30
Abdülbâki Efendi b. Alâeddin el-Arabî bk. Abdülbâki Efendi (el-Halebî)
Abdülkerim b. Mehmed b. Ebüssuûd 52, 59, 450
Abdülkerim Efendi (Ebüssuûd Torunu) bk. Abdülkerim b. Mehmed b. Ebüssuûd
Abdülkerim Efendi (Sultan Mehmed Han Devrinde Kazasker) 268
Abdülkerim Efendi (*Vefeyât* Sahibi) 81
Abdülkerimzâde Efendi (Mehmed) 626
Abdüllatif Efendi (Buhârîzâde Ahmed Babası) 620
Abdüllatif Efendi (Şeyh) 58, 214
Abdüllatif en-Nakşbendî bk. Abdüllatif Efendi (Şeyh)
Abdülvâsi b. Mehmed b. Ebüssuûd 61, 652
Abdülvâsi Efendi 52, 158, 300
Abdülvâsi Efendi (Ebüssuûd Torunu) bk. Abdülvâsi b. Mehmed b. Ebüssuûd
Abdülvâsi Medresesi (Dimetoka'da) 30
Acem 142, 144, 340, 354, 400, 500, 502, 536, 586, 664
Âd (Kavmi) 168, 482
Âdem (a.s.) 664
Agros Medresesi 222
Ağa Medresesi (İstanbul'da) 668
Ahî Çelebi (Muhaşşî) 27
Ahî Yûsuf et-Tokadî 654
Ahîzâde Abdülhalim Efendi bk. Abdülhalim Efendi (Ahîzâde)
Ahîzâde Efendi 26, 29, 514
Ahîzâde Efendi (Mehmed b. Nûrullah) bk. Mehmed b. Nûrullah (Ahîzâde)
Ahîzâde Efendi (Muhyiddin) bk. Mehmed b. Nûrullah (Ahîzâde)
Ahîzâde Hasan Efendi bk. Hasan Efendi (Ahîzâde)
Ahîzâde Hısmı (Ali b. Bâlî) bk. Ali b. Bâlî
Ahîzâde Mahmud Çelebi bk. Mahmud Çelebi (Ahîzâde)
Ahîzâde Yahyâ Çelebi bk. Yahyâ Çelebi (Ahîzâde)
Ahlâk (*Ahlâk-ı Alâî*) 378
Ahmed (Bayezid Han Oğlu, Sultan) 410
Ahmed b. Abdullah (Fevrî) 53, 59, 330
Ahmed b. Abdüllatif Efendi (Buhârîzâde) 60, 620
Ahmed b. Mehmed (Nişancızâde) bk. Nişancızâde Efendi (Ahmed)
Ahmed b. Mehmed (es-Samsûnî) 59, 340, 342, 344

Ahmed Çelebi (Kurd) bk. Kurd Ahmed b. Hayreddin

Ahmed Çelebi İbn Ebüssuûd bk. Şemseddin Ahmed (Ebüssuûd Efendi Oğlu)

Ahmed Efendi (I. Selim Nedimi) 592

Ahmed Efendi (Kadızâde) bk. Şemseddin Ahmed Efendi (Kadızâde)

Ahmed Efendi (Kâmî) 53, 60, 636, 638

Ahmed Efendi (Leyszâde, Pîr) 59, 356

Ahmed Efendi (Mazlum Melek) 60, 650

Ahmed Efendi (Muallimzâde) bk. Şemseddin Ahmed Efendi (Muallimzâde)

Ahmed Efendi (Nişancızâde) bk. Nişancızâde Efendi (Ahmed)

Ahmed Efendi (es-Samsûnî) bk. Ahmed b. Mehmed (es-Samsûnî)

Ahmed Efendi (Taşköprîzâde) bk. Ahmed İsâmeddin Efendi (Taşköprîzâde)

Ahmed el-Buhârî (Şeyh) 214, 256

Ahmed el-Kazvînî 400

Ahmed İsâmeddin Efendi (Taşköprîzâde) 11, 25, 35, 42, 44, 50, 53, 57, 71, 72, 86, 87, 108, 130, 166, 330, 713

Ahmed İshak Efendizâde 75

Ahmed Paşa Camii (Çorlu'da) 352

Ahmed Paşa Medresesi (Çorlu'da) 120, 126, 264

Ahmed Reşîd Efendi (Evkaf Müfettişi, Sıdkîzâde) 80

Akhisar 358

el-Ahşebeyn 368

Akşehir Medresesi 322

Akşemseddin 536

Akyazı 138

Alâeddin Ali b. Emrullah (Kınalızâde) 44, 53, 59, 63, 70, 77, 324, 360, 362, 368, 374, 376, 658

Alâeddin Ali el-Cemâlî 190, 306, 334, 622

Alâeddin Ali el-Manavgâdî 50, 58, 260

Alâeddin Efendi (Cerrahzâde Babası, Şeyh) 60, 69, 542, 548, 558, 560

Alâeddin Efendi (Kınalızâde) bk. Alâeddin Ali b. Emrullah (Kınalızâde)

Alâeddin Efendi (Müeyyedzâde) 340

Alâeddin Efendi (Şeyh) 47, 546

Alâeddin el-Cemâlî bk. Alâeddin Ali el-Cemâlî

Alâeddin el-Manavgâdî Efendi bk. Alâeddin Ali el-Manavgadî

Alâiyeli Uzun Bâlî bk. Bâlî b. Mehmed (Uzun Bâlî)

Alaşehir Medresesi 572

Alâüddevle Camii (Maraş'ta) 31

Ali b. Abdülaziz (Ümmüveledzâde) bk. Ali Efendi (Ümmüveledzâde)

Ali b. Bâlî 8, 11, 12, 13, 14, 15, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 47, 48, 50, 51, 53, 54, 62, 63, 65, 64, 65, 67, 68, 69, 71, 72, 80, 83, 86, 88, 92

Ali b. Ebî Tâlib 160, 628

Ali Çelebi (Kınalızâde) bk. Alâeddin Ali b. Emrullah (Kınalızâde)

Ali Çelebi Efendi bk. Ali b. Bâlî

Ali Efendi (Kınalızâde) bk. Alâeddin Ali b. Emrullah (Kınalızâde)

Ali Efendi (Ümmüveledzâde) 33, 35, 39,59, 248, 420, 426, 436, 642

Ali el-Cemâlî bk. Alâeddin Ali el-Cemâlî

Ali el-Cürcânî bk. Şerîf el-Cürcânî

Ali el-Kûşî bk. Ali Kuşçu

Ali el-Manavgâdî bk. Alâeddin Ali el-Manavgâdî

Âl-i Hısn 594

Ali Kuşçu 92, 114, 200, 390

Ali Paşa (Eski) 646

Ali Paşa (Kanûnî'nin Vezirlerinden) 338

Ali Paşa (Sadrazam) 77, 208, 210

Ali Paşa (Vezir) 402

Ali Paşa Medresesi 322

Ali Paşa Medresesi (İstanbul'da) 138, 330, 462, 596, 610, 646

Ali Paşa Zâviyesi 412, 414

Almanca 72

Amâlika 168

Amasya 138, 140, 142, 220, 226, 232, 234, 334, 606

Amasyalı Abdurrahman b. Seyyidî Ali bk. Abdurrahman b. Seyyidî Ali (Kazasker)

Âmid bk. Diyarbakır

Anadolu 27, 41, 43, 52, 106, 122, 130, 176, 178, 192, 218, 258, 270, 308, 322, 352, 354, 362, 372, 384, 388, 400, 406, 452, 464, 500, 536, 546, 614, 618, 622, 624, 648, 654

Anbarlı 454

Ankara 18, 264

Ankara Milli Kütüphane 75, 76, 92

Arab Çelebi (Şemseddin Ahmed) bk. Şemseddin Ahmed (Arab Çelebi)

Arab Efendi Medresesi (Tire'de) 306, 308

Arabzâde Efendi (Mehmed b. Mehmed) bk. Mehmed b. Mehmed Efendi (Arabzâde)

Arabzâde Muhyiddin Efendi bk. Mehmed b. Mehmed Efendi (Arabzâde)

Arafat Suyu 384

Ârâmîler 482

Arap 11, 16, 22, 24, 25, 34, 35, 38, 53, 70, 71, 182, 212, 274, 328, 340, 390, 422, 502, 508, 536, 582, 586, 664

Arapça 2, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 34, 37, 39, 49, 64, 65, 66, 67, 70, 73, 74, 76, 77, 78, 80, 81,

86, 87, 88, 89, 91, 116, 134, 170, 196, 244, 270, 302, 330, 362, 364, 422, 428, 464, 500, 594, 598, 628

el-Âsımî (Edip) 102

Âşık Çelebi 11, 25, 49, 51, 57, 76, 79

Âşık Çelebi Zeyli 72

Atabeg Medresesi (Kastamonu'da) 608

Atâullah Efendi (Aydınlı) bk. Atâullah Efendi (Muallim-i Sultan)

Atâullah Efendi (Muallim-i Sultan) 33, 50, 59, 346, 348, 356, 406, 442, 610, 646

Atâyî 11, 12, 14, 35, 61, 93

Atıf Efendi Koleksiyonu 86

Avâmil 114

Avrupa 540

Ayas Paşa (Sadrazam) 216, 260

Ayasofya 604, 610

Ayasofya Camii 120, 162, 616

Ayasofya Camii Bitişiğindeki Medrese 120, 616

Ayasofya Medresesi 226, 260, 262, 384

Aydın 346, 410

Aydınlı Mahmud Efendi bk. Mahmud Efendi (Hoca Kaynı)

Azmî Efendi bk. Şemseddin Ahmed Efendi (Azmî)

B

Baba Çelebi (Mahmud Efendi) 60, 642, 644

Baba Efendi bk. Baba Çelebi (Mahmud Efendi)

Babaeski 74

Bâbek Çelebi bk. Abdurrahman Efendi (Bâbek Çelebi)

Bâbıâli 348, 472

Bağdat 44, 47, 120, 126, 158, 160, 236, 260, 264, 302, 340, 452, 604, 622

Bahâeddinzâde Efendi 560

Bakıl 100

Baldırzâde Abdurrahman Efendi bk. Abdurrahman Efendi (Baldırzâde)

Balıkesir 442

Balıkesir Medresesi 358

Bâlî b. Mehmed (Uzun Bâlî) 26, 27, 28, 29, 28, 47, 48, 59, 63, 310, 312

Bâlî Efendi (Sarhoş) bk. Şeyh Bâlî (Sarhoş)

Bâlî Efendi (Sofyalı Şeyh) bk. Sofyalı Şeyh Bâlî

Bâlî Efendi el-Halvetî bk. Şeyh Bâlî (Sarhoş)

Başçı İbrâhim Medresesi (İstanbul'da) 222, 548, 606, 650

Bayezid Han (II, Sultan) 120, 384, 460, 542, 552, 646

Bayezid Han (Kanûnî Sultan Süleyman Şehzadesi) 51, 53, 57, 138, 140, 142, 144, 146, 410

Bayezid Paşa Medresesi (Bursa'da) 158, 234, 406, 420

Bâyezîd-i Bistâmî 558, 560

Bayramiyye 29, 32, 69, 538, 578
Bedîiyye (Ebüssuûd Eseri) 39
Bedreddin Efendi (Kadızâde Şemseddin Ahmed Babası) 646
Bedreddin el-Asfar Efendi 124
Bedreddin el-Gazzî 378
Bedreddin el-Simavnavî (Şeyh) 458
Bektaş Efendi (II. Bayezid Han İmamı) 552
Bektutiye Medresesi (Maraş'ta) 606
Belgrad 474
Belkıs 172
Beşiktaş 65, 334, 654, 658
Beylerbeyi Hüsrev Medresesi (Diyarbakır'da) 234, 388
Beyrut 72
Beytullah 388
Beyzâvî 114, 444, 606
Beyzâvî Tefsiri 112, 134, 156, 188, 262, 274, 310, 318, 330, 346, 360, 390, 452, 468, 578, 616, 624, 626, 628, 646
Bihiştî bk. Ramazan (Vizeli, Şeyh)
Birgi 316, 346, 442
Birgi Medresesi 358
Birgili Muhyiddin Efendi bk. Muhyiddin Efendi (Birgili, Şeyh)
Bitlis 398
Blochet Kataloğu 19, 72, 89
Boğdan 236
Bolayır 162
Bor (Kasabası) 79
Bostan 136
Bostan Efendi (Küçük) bk. Muslihuddin Efendi (Küçük Bostan)
Bostan Efendi (Muslihuddin) bk. Muslihuddin Efendi (Bostan)
Bozanzâde Efendi (Mahmud) 592, 594
Budin 27, 312, 596
Buhârî 162, 170, 562
Buhârîzâde Efendi bk. Ahmed b. Abdüllatif Efendi (Buhârîzâde)
Buhtunnasr 168
Bulak 72
Burdur 17
Burdur İl Halk Kütüphanesi 85
Bursa 10, 39, 86, 110, 120, 124, 126, 138, 148, 158, 170, 190, 192, 208, 220, 226, 234, 262, 266, 270, 290, 296, 302, 308, 324, 330, 340, 358, 360, 384, 406, 408, 410, 420, 462, 464, 522, 572, 582, 592, 598, 600, 610, 616, 632, 636, 646, 650, 654, 662, 668
Bursa Sultâniyesi 266, 302, 306, 620
Bursa Ulucami 170
Bursa Vakıfları 158
Büyük Ağa Medresesi (Amasya'da) 234

C

Câfer Ağa Medresesi (İstanbul'da) 650
Câfer Efendi 670
Câfer Efendi (Ebüssuûd Efendi'nin Amcasının Oğlu) 59

Câfer Efendi (İskilipli) 65, 322
Câfer Efendi (Kanûnî Dönemi Kazaskeri) 650
Cahza el-Bermekî 54, 102
Câlînûs 180
Câmî (Molla) bk. Molla Câmî
Canbaziye Medresesi (İstanbul'da) 318, 334
Celâl Efendi (*eş-Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye* Âlimlerinden) 668
Celâleddin bk. Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî
Celâleddin-i Devvânî 114, 274
Cemâleddin (Şeyh) 198
Cemâleddin el-Cemâlî 120
Cemâleddin el-Halvetî 162
Cemâleddin el-İsfahânî 398
Cennetü'l-bakî 296
Cennetü'l-muallâ 452
Cerrahzâde Efendi (Şeyh) 29, 32, 46, 47, 60, 63, 69, 520, 522, 524, 526, 528, 530, 532, 542, 556, 558
Cerrahzâde Muslihuddin b. Alâeddin bk. Cerrahzâde Efendi (Şeyh)
Cevherî (Ali b. Bâlî) bk. Ali b. Bâlî
Cevherî (Sarhoş Bâlî) bk. Şeyh Bâlî (Sarhoş)
Cihangir (Sultan Süleyman Şehzadesi) 300
Cürcân Efendi (Muhyiddin) bk. Muhyiddin Efendi (Cürcân)

Ç

Çağatay Türkçesi 65, 70, 92
Çağatayca bk. Çağatay Türkçesi
Çankırı Medresesi 462, 572
Çay Medresesi 358
Çekmece 290, 302, 384
Çendik Medresesi (Bursa'da) 124, 296
Çerkez 52, 176, 178
Çivizâde Efendi bk. Mehmed Efendi (Çivizâde)
Çorlu 27, 120, 126, 264, 312, 352

D

Dabbe (Mehmed Şah) 138
Dabbe (Muhyiddin Efendi) bk. Muhyiddin Efendi (Dabbe)
Dahhâk 586
Dârülhadis Medresesi (Ebû Eyyûb el-Ensârî Semtinde) 196
Dâvud Paşa Medresesi 346, 634
Dâvud Paşa Medresesi (İstanbul'da) 30, 260, 262, 462, 616, 622, 640, 662
Dede Halife es-Sonusî 232, 234
Defterdar Mahmud bk. Mahmud ed-Defterî
Değirmen Hadisesi 452
ed-Dehûl 438
Derdî 89
Dımaşk 176, 204
Dımaşk-Şam 174, 268, 452, 614
Dimetoka 108, 300, 306, 608
Dîvân 218, 240
Dîvân-ı Hümâyûn 468, 626, 640
Diyarbakır 234, 388, 402, 604

Diyar-ı Bekr 388
Diyar-ı Rebîa 388
Dürer 40
Dürer ve'l-Gurer 210, 330, 378
Dürerü'l-Fevâid ve Gurerü'l-Kasâid 426
Dürrü'l-Manzûm fî Ahvâli Ulemâi'r-Rûm bk. *Ikdu'l-Manzûm*

E

Ebî Ubeyd 270
Eblak (Kalesi) 238
Ebû Eyyûb el-Ensârî 138, 204, 468, 606, 618
Ebû Eyyûb el-Ensârî (Semti) 196, 318
Ebû Eyyûb el-Ensârî Medresesi 218, 298, 306
Ebû Eyyûb el-Ensârî Türbesi 446, 636, 652
Ebû Firâs 54, 100
Ebû Hâmid el-Gazzâlî 318
Ebû Hanîfe 270
Ebû Saîd (Şeyh) 59, 398, 400, 402
Ebû Said el-Hudrî 23
Ebû Saîd İbn Şeyh Sun'ullah bk. Ebû Saîd (Şeyh)
Ebû Yûsuf (İmam) 516
Ebü'l-Alâ el-Maarrî 476
Ebü'l-Kâsım 2
Ebü'l-Leys 260
Ebü's-Selîl 588
Ebüssuûd b. Muhammed b. Mustafa el-İmâd bk. Ebüssuûd Efendi
Ebüssuûd Efendi 33, 34, 35, 39, 45, 46, 47, 50, 52, 53, 54, 59, 65, 68, 69, 71, 98, 116, 148, 170, 184, 188, 198, 202, 224, 240, 244, 290, 322, 338, 346, 348, 350, 360, 388, 390, 426, 446, 450, 460, 464, 468, 470, 474, 476, 484, 500, 502, 504, 556, 592, 614, 618, 636, 640, 652, 662
Ebüssuûd Efendi Tefsiri bk. *İrşâdü'l-Akli's-Selîm ilâ Mezâya'l-Kitâbi'l-Kerîm*
Ecellü'l-Mevâhib fî Ma'rifeti Vücûbi'l-Vâcib 114
Edgard Blochet 49, 89
Edirne 108, 120, 124, 126, 190, 208, 216, 220, 268, 290, 302, 306, 308, 312, 322, 324, 340, 358, 360, 362, 452, 520, 528, 530, 536, 544, 546, 572, 592, 596, 598, 610, 622, 632, 636, 646, 652, 654, 658
Edirne Dârülhadis Medresesi 120
Edirne Dârülhadisi 264, 598, 622, 646
Edirne Selimiye Medresesi bk. Sultan Selim Han Medresesi (Edirne'de)
Edirne Selimiye Yazma Eser Kütüphanesi 87
Efdaliye Medresesi 316
Efdaliye Medresesi (İstanbul'da) 124, 334, 658
Efdalzâde Efendi Medresesi (İstanbul'da) 322, 582
Eğridir 300

Elbistan Evrâniye Medresesi 598
Emin Kösesi bk. Yahyâ b. Nûreddin Efendi (Emin Kösesi)
Emir Ahmed el-Evrenosî Medresesi (Vardar'da) 126
Emir Hamza Medresesi (Bursa'da) 302, 360
Emir Hasan-ı Niksârî 50
Emir Hümâyûn 388
Emir Medresesi (Bursa'da) bk. Emir Sultan Medresesi (Bursa'da)
Emir Osman Şâh Vâlidesi Medresesi (İstanbul'da) 650
Emir Sultan Medresesi 138
Emir Sultan Medresesi (Bursa'da) 120, 208, 290, 632, 650
Emir Sultan Medresesi (Kasım Paşa Medresesi, Bursa'da) 120
Emîrü'l-ümerâ Medresesi (Edirne'de) 27, 312
Enes b. Mâlik 23
Engürüs 236
Erdebil 400
er-Radî 160
Es'ad b. Abdurrahman 78
Es'ad es-Sıddîkî 200
Eski Cami 362
Eski Cami Medresesi 520
Eski Cami Medresesi (Edirne'de) 324, 530, 596, 598, 654
Eski Sultan Selim Han Medresesi 632
Evrâniye Medresesi (Elbistan'da) bk. Elbistan Evrâniye Medresesi
Eyyûb (a.s.) 666
Eyyûb el-Ensârî Medresesi 420
Eyyûb (el-Hac) 74
el-Ezher Üniversitesi Kütüphanesi 14

F

Fahreddin el-Acemî 108
Fars 130, 236, 390
Farsça 10, 34, 64, 65, 67, 70, 76, 78, 80, 83, 86, 92, 130, 134, 136, 146, 204, 216, 240, 244, 284, 330, 374, 390, 400, 464, 466, 468, 550
Fatin Dâvud Efendi 10
Fatin Tezkiresi bk. *Hâtimetü'l-Eş'âr*
Fâzıl el-Hindî 354
Ferâiz Şerhi 27, 314
Ferhad Paşa 516, 518
Ferhad Paşa (Vezir) 68
Ferhad Paşa Medresesi (Bursa'da) 572
Ferhadiye Medresesi 646
el-Ferrâ 270
Ferruh Kethüda Medresesi (İstanbul'da) 30
Fethu'l-Emri'l-Muğlak fî Mes'eleti'l-Mechûli'l-Mutlak 116
Fethu'l-Kadîr 156
Fevâidü'l-Gıyâsiyye 114
Fevrî Efendi bk. Ahmed b. Abdullah (Fevrî)
Feyzî (*Rûhu'n-Nüfûs* Müellifi) 73
Feyzullah Efendi (Şeyhülislâm) 85
Fırat 180

Filibe 138, 264, 290, 454, 642
Filibe Medresesi 596
Firavun 482
Firdevs 98
Fîrûzâbâdî 574
Fransa 19, 28
Fransa Milli Kütüphanesi 28, 89, 92
Fransızca 21
Franz Babinger 26, 49
Fuzaylullah el-Cemâlî 77
Füsûs 412

G

Galata 130, 318
Garseddin Ahmed Efendi 178
Garseddin b. İbrâhim bk. Garseddin Efendi (Şeyh)
Garseddin Efendi (Reîsületıbbâ) 510
Garseddin Efendi (Şeyh) 52, 58, 176, 216
Garseddin İbn İbrâhim bk. Garseddin Efendi (Şeyh)
Gavrî (Sultan) bk. Kansu Gavrî
Gazi Süleyman Paşa Medresesi (İznik'te) bk. Süleyman Paşa Medresesi (İznik'te)
Gazzâlîzâde Abdullah Efendi bk. Abdullah Efendi (Gazzâlîzâde)
Gebze 462, 616, 622
Gebze Medresesi 138, 220, 290
Gelibolu 126, 130, 268, 622
Gıyâs b. Mîr Sadreddin 388
Gıyâseddin Mansûr 400
Gurer 40
Gurer ve'd-Dürer 160
Güldeste-i Riyâz-ı İrfân bk. *Güldeste-i Riyâz-ı İrfân ve Vefeyât-ı Dânişverân-ı Nâdiredân*
Güldeste-i Riyâz-ı İrfân ve Vefeyât-ı Dânişverân-ı Nâdiredân 10, 11, 12
Gülistan 136

H

Habeş 354
el-Hac Eyyûb bk. Eyyûb (el-Hac)
Haccâc b. Yûsuf 296
Haceriye Medresesi (Edirne'de, Taşlık Medresesi) 126, 262, 268, 622
Hacı Bayram (Şeyh) 536
Hacı Çelebi bk. Abdürrahim el-Müeyyedî
Hacı Hasan Medresesi 604
Hacı Hasan Medresesi (İstanbul'da) 606, 626
Hacı Hasan Oğlu Mehmed Efendi Medresesi (İstanbul'da) 108, 306, 340, 334, 356
Hacı Hatun Medresesi 662
Hacı Kadın Medresesi (İstanbul'da) 582
Hacûn 154
el-Hadab 368
Hadâ'iku'l-Hakâ'ik bk. *Hadâ'iku'l-Hakâ'ik fî Tekmileti'ş-Şakâ'ik*
Hadâ'iku'l-Hakâ'ik fî Tekmileti'ş-Şakâ'ik 10, 12, 14, 25, 41, 50, 61, 62, 63, 71, 93

Hâfız el-Acemî 196
Hâfız-ı Şîrâzî Dîvânı 136
Hafsa Sultan Medresesi (Manisa'da) 616
Halep 124, 126, 158, 176, 180, 190, 204, 208, 216, 218, 220, 234, 268, 290, 306, 318, 340, 402, 406, 420, 452, 572, 596, 622, 646, 654, 662
Halebiye Medresesi (Edirne'de) 124, 302, 306, 340, 358, 572
Halil Efendi (Manisa Müftüsü) 73
Halku'l-vâd 508
Halvetiyye 382, 448, 454, 512, 568, 570, 578
Ham 480
Hamdûnî bk. el-Hamdûnî
Hamid (Sancağı) 360
Hamîd (Vilâyeti) 222
Hâmid Efendi (Konyalı) 60, 618
el-Hamdûnî 54, 106
Hançeriye Medresesi (Bursa'da) 406, 420
Hançerli Medrese (Bursa'da) 632
Hanefî 366
Hankah Medresesi 30, 296, 330, 626, 634
Hankah Medresesi (İstanbul'da) 384
Harameyn 384
Harem-i Şerîf 296, 384
Harîrî 274
Hasan b. Sinan (Seyyid) 33, 58, 290
Hasan Beg Efendi (Rüstem Paşa Hizmetçilerinden) 472
Hasan Çelebi (*Şerhu'l-Mevâkıf* Müellifi) 200, 324, 378, 624
Hasan Çelebi (*Telvîh* Muhaşşîsi) 210
Hasan Çelebi Efendi 29, 47
Hasan Efendi (Ahîzâde) 27
Hasan Efendi (İstanbul Kadısı) 60, 614
Hasan Efendi (Kadri Efendi Kölesi) bk. Hasan Efendi (İstanbul Kadısı)
Hasan Efendi (Mehmed Han Devrinde Kazasker) 340
Hasan Efendi (Müderris) 82
Hasan Süyûfî 176
Hasekiye Medresesi 30, 296, 330, 626, 634
Hasekiye Medresesi (İstanbul'da) 572, 614
Hasîb (Uşşâkîzâde) bk. Uşşâkîzâde Hasîb
Hasib Efendi (Kayseri Kadısı, Seyyid) 87
Hasköy 636
Hasköy Medresesi 27, 264, 298, 312
Hâşiye alâ Evâili'l-Hidâye 134
Hâşiye alâ Şerhi'l-Miftâh 134
Hâşiye ale't-Telvîh 134
Hâşiye-i Tecrid 52
Hâşiyetu Şerhi'l-Mevâkıf 624
Hâşiyetu Tagyîri'l-Miftâh fi'l-Me'ânî ve'l-Beyân 36
Hâşiyetü't-Tecrîd 114, 230, 326, 378, 462, 670

Hâtem-i Tâî 216, 272
Hatibzâde Efendi 548
Hatîce-i Kübrâ 452
Hâtimetü'l-Eş'âr 10
Hatuniye Medresesi (İstanbul'da) 316, 632
Hatuniye Medresesi (Tokat'ta) 346, 358
Havâşi'l-Kübrâ alâ Tefsîri'l-Beyzâvî 134
Havâşi's-Suğrâ 134
Havernak 238
Havmel 438
Hayâlî Efendi 352
Haydar (Mevlâ) 108
Hayrabolu 530, 654
Hayreddin Efendi (Muallim-i Sultan) 27, 124, 138, 148, 208, 216, 290, 296, 308, 384, 410, 596, 598, 622, 654
Hayreddin İcâdî 142, 144
Hayreddin Paşa Medresesi (Beşiktaş'ta) 654
Hayru'l-Kelâm fi't-Tekassî an-Aglâti'l-Avâm 35, 36
Hekim Çelebi 50
Hekim Çelebi (Muhyiddin) bk. Muhyiddin Efendi (Hekim Çelebi, Şeyh)
Hekim İshak 514
Hemşirezâde Efendi bk. Mehmed Efendi (Hemşirezâde)
Heşt Bihişt 24
Hezargrad Medresesi 420, 592
Hısım Ali Çelebi bk. Ali b. Bâlî
Hızır (a.s.) 336, 600
Hızır Beg (İbn Kadı Abdülkerim) 61, 668, 670
Hızır Şah Efendi (Mehmed Efendi Babası) 384
Hızırlık Makamı 336
Hidâye 29, 114, 156, 226, 310, 324, 378, 390, 474, 574, 624, 628, 634, 648, 656, 664, 670
Hindistan 388, 402
Hint 388, 402, 422
Hipokrat 180
Hişâm 396
Hişâm b. Urve 23
Hoca Hasan Medresesi (Edirne'de) 636
Hoca Hayreddin Medresesi (İstanbul'da) 298, 608, 670
Hoca Kaynı bk. Mahmud Efendi (Hoca Kaynı)
Hoca Sinan Medresesi bk. Kepenekçi Sinan Medresesi (İstanbul'da)
Hocazâde Efendi 108, 624
Horasan 398
Hümâ Sultan (Kanûnî Torunu) 68, 518
Hürrem Sultan 208, 308, 384
Hürrem Sultan Medresesi 166, 316, 362
Hürrem Sultan Medresesi (İstanbul'da) 208, 290
Hüsâmiye Medresesi (Edirne'de) 360
Hüseyin (Kadı Mîr) bk. Kadı Mîr Hüseyin

Hüseyin b. Ahmed 73
Hüseyin b. Mansûr 566
Hüsrev Efendi (*Dürer ve Gurer* Müellifi) 330, 378
Hüsrev Efendi Medresesi (Bursa'da) 262, 324, 616
Hüsrev Paşa Medresesi (Diyarbakır'da) bk. Beylerbeyi Hüsrev Medresesi (Diyarbakır'da)
Hüsrev Paşa Medresesi (Halep'te) 234
Hüsreviye Medresesi (Diyarbakır'da) bk. Beylerbeyi Hüsrev Medresesi (Diyarbakır'da)
Hz. Ebûbekir 252
Hz. Muhammed 9, 22, 39, 54, 98, 110, 146, 184, 208, 292, 306, 332, 382, 390, 448, 458, 468, 490, 506, 516, 530, 538, 552, 562, 568, 570, 658, 670
Hz. Osman 23
Hz. Ömer 252
Hz. Peygamber bk. Hz. Muhammed

I

Ikdu'l-Manzûm bk. *Ikdu'l-Manzûm fî Zikri Efâzıli'r-Rûm*
Ikdu'l-Manzûm fî Zikri Efâzıli'r-Rûm 8, 11, 12, 13, 14, 15, 17, 18, 19, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 33, 34, 35, 38, 39, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 57, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 76, 79, 81, 83, 84, 86, 87, 89, 90, 91, 92, 93, 106
Irak 526
Islâh ve'l-Îzâh 27, 40, 222
Isparta 360
Izaak Walton 22

İ

İbn Abdülgaffâr 176
İbn Abdülkerim Efendi 54, 100, 106
İbn Arabî bk. İbnü'l-Arabî
İbn Düreyd 142
İbn Eksem 122
İbn Hâcib 212, 354
İbn Hallikân 44, 72, 78, 114, 160
İbn Hazm 296
İbn Kemal bk. Kemalpaşazâde Efendi
İbn Sa'd 24
İbn Şihâb ez-Zuhrî 23
İbn Vefâ Hazîresi 258
İbn Yegân 358
İbnü'l-Arabî 412, 562
İbnü'l-Hâc Hasan bk. Mehmed Efendi (İbnü'l-Hâc Hasan)
İbnü'l-Hâc Hasan Medresesi bk. Hacı Hasan Oğlu Mehmed Efendi Medresesi (İstanbul'da)
İbnü'l-Hatîb 114
İbnü'l-İmâm (Muhyiddin Efendi) bk. Muhyiddin Efendi (İbnü'l-İmâm)
İbnü'l-Mekkî 176
İbnü'l-Vefâ Zâviyesi 348
İbnü'n-Neccâr (Muhyiddin Efendi) bk. Muhyiddin Efendi (İbnü'n-Neccâr)

İbnü'n-Nefîs 188
İbrâhim b. Ahmed (Amasyalı) 49
İbrâhim b. Edhem (Şeyh) 406
İbrâhim b. Kemâleddin 80, 81
İbrâhim el-Kayserî (Şeyh) 536
İbrâhim Hanîf (Harameyn Evkafı Müfettişi, Hacı) 84
İbrâhim Paşa (Maktul, Sadrazam) 452
İbrâhim Paşa (Vezir) 228, 452
İbrâhim Paşa Medresesi (Edirne'de) 592, 598
İbrâhim Paşa Medresesi (İstanbul'da) 120, 356, 452, 582, 626
İbrâhim Tennûrî el-Kayserî 606
İcâdî Efendi bk. Hayreddin İcâdî
İfâdetü'l-Fettâh bk. *İfâdetü'l-Fettâh fî Hâşiyeti Tagyîri'l-Miftâh*
İfâdetü'l-Fettâh fî Hâşiyeti Tagyîri'l-Miftâh 36, 37
İlyas el-Karamânî (Tabib) 60, 68, 69, 514, 516, 518
İmam Ali bk. Ali b. Ebî Tâlib
İmam Ebû Yûsuf bk. Ebû Yûsuf (İmam)
İmam Gazzâlî 128, 638
İmam Şâfiî 54, 89, 104
İnâye 156, 474
İnâye Şerhu'l-Hidâye 574
İnegöl 190, 220, 462
İnegöl Medresesi 260, 592
İngiltere 21
İran 24, 130, 400
İrşâdü'l-Akli's-Selîm ilâ Mezâya'l-Kitâbi'l-Kerîm 470, 592, 644
İs'âf fî İlmi'l-Evkâf 378
Îsâ (a.s.) 376
İsâmeddin Ebu'l-Hayr Ahmed b. Muslihuddin (Taşköprîzâde Efendi) bk. Ahmed İsâmeddin Efendi (Taşköprîzâde)
İsfahânî 390
İshak (Hekim) bk. Hekim İshak
İshak Efendi 302, 310
İshak Paşa Medresesi (İnegöl'de) 190, 220, 462
İshâkiye Medresesi (Üsküp'te) 108, 112
İskender Çelebi (Defterdar) 330, 552, 554
İskender Paşa 388
İskenderiye 540
İskilip 322, 536, 544, 592
İskilipli Câfer Efendi bk. Câfer Efendi (İskilipli)
İskilipli Şeyh Muhyiddin bk. Muhyiddin el-İskilibî
İslâm 9, 13, 17, 22, 23, 24, 37, 67, 110, 118, 126, 144, 204, 236, 244, 252, 270, 388, 466, 468, 508, 546, 616
İsmail (Şah) bk. Şah İsmail
İsmail b. Es'ad 78
İsmail Belîğ 10
İsmihan Sultan Medresesi 446
İsrâfilzâde Efendi 268, 310, 346, 578
İstanbul 5, 17, 18, 28, 32, 46, 49,

108, 120, 126, 130, 140, 144, 166, 178, 208, 214, 216, 238, 240, 260, 296, 298, 308, 310, 322, 324, 326, 330, 334, 336, 340, 342, 346, 348, 360, 362, 382, 384, 388, 402, 410, 414, 444, 446, 452, 454, 460, 462, 464, 522, 548, 572, 578, 582, 592, 596, 598, 604, 606, 608, 610, 614, 620, 626, 632, 640, 646, 650, 654, 658, 662, 668, 670

İstanbul Arkeoloji Müzesi Kütüphanesi 87, 88

İstanbul Beyazıt Yazma Eser Kütüphanesi 80, 81

İstanbul Millet Kütüphanesi 37, 84

İyadlı Kuss bk. Kuss (İyadlı)

İzmit 256

İznik 196, 222, 234, 268, 280, 572, 654

K

Ka'be 368

Kâ'b el-Ahbâr 422

Kadı Hüsam Medresesi (İstanbul'da) 346

Kadı Mahmud Medresesi (İstanbul'da) 608

Kadı Mîr Hüseyin 390

Kadı Zekeriyyâ 176

Kadızâde Efendi (Şemseddin Ahmed) bk. Şemseddin Ahmed Efendi (Kadızâde)

Kadri Efendi 130, 220, 310, 604, 614, 616, 636, 642, 646

Kâfiye 45, 188, 354

Kahire 150, 176, 178, 190, 210, 218, 298, 318, 326, 356, 362, 540, 626

Kalenderiye Medresesi 112, 306, 316

Kalenderiye Medresesi (İstanbul'da) 108, 268, 446, 604

Kâmî Efendi (Ahmed) bk. Ahmed Efendi (Kâmî)

Kâmûs 574

Kansu Gavrî 52, 92, 178

Kanûnî Sultan Süleyman 50, 51, 53, 54, 57, 58, 68, 69, 71, 120, 126, 132, 138, 140, 142, 144, 146, 148, 208, 216, 236, 240, 242, 244, 300, 324, 334, 338, 400, 442, 456, 470, 572, 574, 626

Kaplıca Medresesi (Bursa'da) 148, 190, 330, 662

Kara Kadı Medresesi (Tire'de) 222, 234, 406

Kara Seyyidî Efendi 598

Karabağlı Mehmed Efendi bk. Mehmed el-Karabağî Efendi

Karagöz Paşa Medresesi (Filibe'de) 138, 264, 290

Karagöz Paşa Medresesi (Kütahya'da) 190

Karahisar 324

Karaman 514

Karamanlı Şeyh Abdullah bk. Abdullah el-Karamânî (Bayrâmî Şeyhi)

Karasu 542

Kârûn 376
Kasım Çelebi (Halvetiyye Şeyhi) 454
Kasım Paşa (Medrese Kurucusu) 132
Kasım Paşa Camii 29, 196
Kasım Paşa Medresesi 204, 610, 626
Kasım Paşa Medresesi (Bursa'da) 158, 592
Kasım Paşa Medresesi (Emir Sultan Medresesi, Bursa'da) bk. Emir Sultan Medresesi (Bursa'da)
Kasım Paşa Medresesi (Eyüp'te) 196
Kasım Paşa Medresesi (Galata'da) 130
Kasım Paşa Medresesi (İstanbul'da) 296
Kasımpaşa (Semti) 130, 134
Kasîde-i Bâiyye 44, 366
Kasîde-i Lâmiyye 438
Kasîde-i Mîmiyye 184, 280, 390, 426, 476
Kasîde-i Nûniyye 33, 39, 432
Kastamonu 578, 608
Kastamonulu Şeyh Muharrem bk. Muharrem b. Mehmed el-Kastamonî
Kâtip Çelebi 35
Kavâ'idü'l-Hamliyyât fî Tahkîki Mebâhisi'l-Külliyyât 116
Kayser 168
Kayseri 18, 93
Kayseri Raşit Efendi Yazma Eser Kütüphanesi 74, 92
Kazzâziye Medresesi (Bursa'da) 138, 138
Kefe 234
Kemâleddin Efendi (Dede Halife) 58
Kemâleddin Hüseyin 388
Kemalpaşazâde Ahmed b. Süleyman bk. Kemalpaşazâde Efendi
Kemalpaşazâde Efendi 27, 28, 36, 37, 48, 53, 220, 222, 224, 230, 260, 266, 268, 308, 310, 314, 326, 452, 552, 554
Kenz 610
Kepenekçi Medresesi bk. Kepenekçi Sinan Medresesi (İstanbul'da)
Kepenekçi Sinan Medresesi (İstanbul'da) 410, 592, 598, 636
Keşfü'z-Zünûn 11, 38
Keşşâf 472, 578
Kıbrıs 508, 636, 658
Kınalızâde Efendi bk. Alâeddin Ali b. Emrullah (Kınalızâde)
Kıptî 182
Kıvâmüddin Efendi 340
Kızılbaş 398
Kızılhisar 454
Kimyâ-yı Sa'âdet 638
Kirmânî 586
Kisrâ 168
Kitâbu Tabakâti'l-Muhaddisîn 24
Kitâbu'l-Îtâk 670
Kitâbu'l-Harâc 516
Kitâbu'l-İcâre 656
Kitâbu'l-Vekâle 648, 656

Kitâbu's-Savm 664
Kitâbu'ş-Şehâdât 656
Kitâbu'z-Zuhr 202
Konya 142, 262, 550, 616
Konyalı Celâleddin Efendi bk. Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî
Konyalı Hâmid Efendi bk. Hâmid Efendi (Konyalı)
Kudüs 598, 650
Kur'ân-ı Kerîm 2, 22, 23, 134, 154, 162, 188, 196, 310, 382, 444, 456, 458, 466, 486, 516, 580, 604, 628
Kurd Ahmed b. Hayreddin 50, 58, 174
Kurd Ahmed Çelebi bk. Kurd Ahmed b. Hayreddin
Kuss (İyadlı) 100, 496
Kutbüddin Efendi 366, 368
Kutbüddin Efendi (Mekke Müftüsü) 44
Kutbüddinzâde Efendi (Mehmed) bk. Mehmed Efendi (Kutbüddinzâde)
Kûzegerân 398
Küçük Ayasofya Zâviyesi 456
Küçükçekmece 620, 662
Kürkçübaşı Medresesi (İstanbul'da) 604
Kürt 140, 398
Kütahya 19, 140, 190, 220, 324, 360, 384, 406, 616
Kütahya Vahit Paşa Yazma Eser Kütüphanesi 82, 83, 93
Kütahya Zeytinoğlu İlçe Halk Kütüphanesi 83
Kütüb-i Sitte 94

L

Lâr 388
Latîfî 24
Latince 21
Lebîd 216
Lehzamî 246
Leylâ 256
Leyszâde Efendi bk. Ahmed Efendi (Leyszâde, Pîr)
Life of Sir Thomas More 22
Lisargos 510
Lives 22
Lokman 498
Lût (a.s.) 554
Lutfullah b. Şücâ' Efendi 520

M

Ma'âlim fî İlmi'l-Kelâm 114
Mâlûlzâde Efendi bk. Mehmed Efendi (Mâlûlzâde)
Mahmud b. Ahmed (Bozanzâde) 60, 592
Mahmud b. Mehmed 80
Mahmud Çelebi (Ahîzâde) 28
Mahmud ed-Defterî 196
Mahmud Efendi (Ahmed b. Hasan es-Samsûnî'nin Kardeşi) 60
Mahmud Efendi (Baba Çelebi) b. Baba Çelebi (Mahmud Efendi)
Mahmud Efendi (Bozanzâde) bk. Bozanzâde Efendi (Mahmud)
Mahmud Efendi (Hoca Kaynı) 50, 57, 124
Mahmud Efendi (Kâtib) 60, 604
Mahmud Efendi (Muallimzâde) 60, 640

Mahmud Efendi (Sadrazam Mehmed Paşa Muallimi) 58, 298
Mahmud Efendi (es-Samsûnî) 596
Mahmud el-Amâsî (Şeyh) 214
Mahmud en-Nakşbendî 130, 162
Mahmud İbn Mehmed (Mîrim Çelebi) 108
Mahmud Paşa (Zal) 582
Mahmud Paşa Camii 220
Mahmud Paşa Medresesi 52, 450, 572, 614, 652
Mahmud Paşa Medresesi (Hasköy'de) 636
Mahmud Paşa Medresesi (İstanbul'da) 148, 190, 216, 452, 604, 606
Makâmât 274
Maksûd 514
Manastır Medresesi (Bursa'da) 266, 290, 406, 598, 668
Manisa 10, 13, 16, 18, 30, 41, 42, 71, 93, 260, 316, 346, 406, 574, 592, 594, 616
Manisa Medresesi 126, 316, 406, 592
Manisa Sultâniyesi 260, 266
Manisa Yazma Eser Kütüphanesi 13, 26, 36, 41, 73, 74, 91
Maraş 30, 31, 42, 71, 83, 598, 606
Mars 236
Mazlum Melek (Ahmed Efendi) bk. Ahmed Efendi (Mazlum Melek)
Mecdî Mehmed bk. Mehmed Efendi (Mecdî)
Mecûsî 434
Medîne 306
Medîne-i Münevvere 158, 262, 296, 384, 626, 650, 662
Mehmed (Şemseddin Ahmed Biraderi) 262
Mehmed Ali 80
Mehmed Ali (Ali Çelebizâde) 86
Mehmed b. Abdülvehhâb 50, 53, 65, 70, 92, 268
Mehmed b. Abdülaziz (Muîdzâde) bk. Mehmed Efendi (Muîdzâde)
Mehmed b. Bostan Efendi 252
Mehmed b. Lutfullah 89
Mehmed b. Mahmud el-Konevî el-Mevlevî 75
Mehmed b. Mehmed (Bahâeddinzâde) 90
Mehmed b. Mehmed Efendi (Arabzâde) 29, 53, 57, 148, 150, 152, 154, 356, 408, 582
Mehmed b. Nûrullah (Ahîzâde) 27, 46, 61, 27, 442, 530, 532, 538, 654, 656
Mehmed Çelebi (Yirmisekiz) 31
Mehmed Efendi 73
Mehmed Efendi (Abdülkerimzâde) bk. Abdülkerimzâde Efendi (Mehmed)
Mehmed Efendi (b. Abdülvehhâb) 58, 272, 284, 286, 288
Mehmed Efendi (b. Sinan) 634

Mehmed Efendi (Çivizâde) 27, 29, 47, 53, 71, 174, 208, 264, 268, 300, 308, 310, 312, 324, 326, 360, 412, 414, 452, 474, 478, 606, 616, 646
Mehmed Efendi (Ebüssuûd Efendi Oğlu) 58, 204, 206
Mehmed Efendi (Hemşirezâde) 60, 632
Mehmed Efendi (İbnü'l-Hâc Hasan Dedesi) 384
Mehmed Efendi (İbnü'l-Hâc Hasan) 59, 384
Mehmed Efendi (Kanûnî Devri ileri gelenlerinden) 454
Mehmed Efendi (Kutbüddinzâde) 296, 610, 632
Mehmed Efendi (Mâlûlzâde) 472
Mehmed Efendi (Mecdî) 82
Mehmed Efendi (Merhaba) 324, 352, 360
Mehmed Efendi (Muîdzâde) 60, 63, 598
Mehmed Efendi (Münşî) 472
Mehmed Efendi (Ramazanzâde) bk. Ramazanzâde Efendi (Mehmed)
Mehmed Efendi (Rodosîzâde) 84
Mehmed Efendi (Samsunlu Ahmed Efendi Babası) 340
Mehmed Efendi (Sarıgürzzâde) 61, 662, 664
Mehmed Efendi (Zülfinigâr) 61, 670
Mehmed Efendi b. Hızır Şah bk. Mehmed Efendi (İbnü'l-Hâc Hasan)
Mehmed Efendi b. Sinan Efendi 30, 60
Mehmed el-Karabağî Efendi 196
Mehmed el-Kocavî Efendi (Seyyidî) 108
Mehmed Emin Vahîd (Seyyid) 82, 83
Mehmed Han 162, 214, 268, 340
Mehmed Han (Fâtih Sultan) 650
Mehmed Han (Sultan Murad Oğlu) 658
Mehmed Paşa (Edirne Peykler ve Saatli Medreseleri Müderrisi) 126
Mehmed Paşa (Pîrî) 31
Mehmed Paşa (Sadrazam) 348, 456, 516, 518
Mehmed Paşa (Sadrazam, Derviş) 85
Mehmed Paşa (Sokullu) 69
Mehmed Paşa (Sûfî, Vezir) 224
Mehmed Paşa (Vezir) 444
Mehmed Paşa Medresesi (Sofya'da) 302
Mehmed Râşid (Dîvân-ı Hümâyûn Beylikçisi) 74
Mehmed Rıfkî el-Hâşimî 85
Mehmed Said b. Mehmed (Lârende Müftüsü) 85
Mehmed Süreyya 28, 35
Mehmed Şah Efendi 47, 138, 360, 378
Mehmed Tahir (Bursalı) 35
Mehmed Yümnî 87

Mekke 30, 33, 37, 41, 44, 124, 154, 190, 214, 290, 366, 384, 452, 500, 550, 572, 574, 596, 614, 626, 650

Memlük 52

Menâzilü's-Sâirîn 458

Merâh 230

Merhaba Efendi bk. Mehmed Efendi (Merhaba)

Merkez Efendi bk. Muslihuddin Efendi (Merkez, Şeyh)

Mervanoğulları 396

Merzifon 196, 234

Merzifon Medresesi 322

Mesâlikü'l-Halâs fî Mehâliki'l-Havâss 114

Mesnevî (Mevlânâ'nın Eseri) 136, 324, 550

Meşâri'u'l-Eşvâk 44, 540

Meşrefî 246

Mevâkıf 310, 628

Mevlâ Haydar bk. Haydar (Mevlâ)

Mevlânâ (Celâleddin-i Rûmî) bk. Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî

Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî 136, 550

Mevlevî Şeyh Celâleddin bk. Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî

Mevlid-i Nebî 552

Meylî (Mehmed b. Ebüssuûd) bk. Mehmed Efendi (Ebüssuûd Efendi Oğlu)

Mınık Ali Cevherî Efendi bk. Ali b. Bâlî

Mısır 17, 178, 208, 218, 268, 298, 452, 572, 586, 592, 610, 614, 616

Mısır el-Ezher Üniversitesi Kütüphanesi 88

Mimarzâde Efendi 598

Mimarzâde Efendi (Muhyiddin) bk. Muhyiddin Efendi (Mimarzâde)

Mimarzâde Efendi (Muslihuddin) bk. Muslihuddin Efendi (Mimarzâde)

Miftâh 114, 520, 628, 664

Miftâhu'l-Ulûm 36

Mihaloğlu Medresesi (Plevne'de) 222

Mihrimah Sultan 384, 642

Mihrimah Sultan Medresesi 29, 148, 324

Mihrimah Sultan Medresesi (İstanbul'da) 640

Mihrimah Sultan Medresesi (Üsküdar'da) 262, 324, 334, 358, 582, 604

Mîmiyye 476

Mîmiyye Kasîdesi 188

Mîr Hüseyin (Kadı) bk. Kadı Mîr Hüseyin

Mîr Sadreddin 114

Mîrim Çelebi (Mahmud İbn Mehmed) 108

Molla Câmî 45, 188, 210, 328, 378, 398

Molla Celâl (*et-Tehzîb* Müellifi) 390

Molla Hüseyin (Erdebil'de Bir Âlim) 400
Molla Hüsrev bk. Hüsrev Efendi (*Dürer ve Gurer* Müellifi)
Molla Lârî bk. Muhammed Muslihuddin el-Lârî
Molla Tûsî bk. Tûsî (Mevlâ)
Muâfâ b. İmrâr 24
Muallimzâde Efendi bk. Şemseddin Ahmed Efendi (Muallimzâde)
Muallimzâde Mahmud Efendi (Mahmud) bk. Mahmud Efendi (Muallimzâde)
Mûcez 136, 188
Mudurnu 346
Muhammed (İmam) 270
Muhammed b. Muhammed 200
Muhammed b. Mustafa el-İmâd 200
Muhammed ed-Devvânî 388
Muhammed Es'ad ed-Devvânî 200
Muhammed et-Tunusî el-Mağûşî 108
Muhammed Muslihuddin el-Lârî 59, 388, 390
Muharrem b. Mehmed el-Kastamonî bk. Muharrem Efendi (b. Mehmed, Şeyh)
Muharrem Efendi (b. Mehmed, Şeyh) 60, 578, 580
Muhaşşî Ahî Çelebi bk. Ahî Çelebi (Muhaşşî)
Muhibbî bk. Kanûnî Sultan Süleyman
Muhtasar 444
Muhtasar (Beyzâvî Eseri) 114
Muhtasaru'l-Kâfiye 444
Muhyiddin Ahmed b. İbrâhim en-Nehhâs ed-Dımaşkî 44, 540
Muhyiddin Efendi (Ahîzâde) bk. Mehmed b. Nûrullah (Ahîzâde)
Muhyiddin Efendi (Arabzâde) bk. Mehmed b. Mehmed Efendi (Arabzâde)
Muhyiddin Efendi (Birgili, Şeyh) 59, 66, 442
Muhyiddin Efendi (Cürcân) 50, 51, 57, 138, 142, 144
Muhyiddin Efendi (Çivizâde) bk. Mehmed Efendi (Çivizâde)
Muhyiddin Efendi (Dabbe) 406
Muhyiddin Efendi (el-İskilîbî, Şeyh) bk. Muhyiddin el-İskilibî
Muhyiddin Efendi (Hekim Çelebi, Şeyh) 58, 256, 258, 538
Muhyiddin Efendi (İbnü'l-İmâm) 58, 220
Muhyiddin Efendi (İbnü'n-Neccâr) 53, 58, 320
Muhyiddin Efendi (Kutbüddinzâde) bk. Mehmed Efendi (Kutbüddinzâde)
Muhyiddin Efendi (Mâlûl) 208, 298, 316, 360
Muhyiddin Efendi (Merhaba) bk. Mehmed Efendi (Merhaba)
Muhyiddin Efendi (Mimarzâde) 50
Muhyiddin Efendi (Niksârîzâde) 48, 50, 59, 446

Muhyiddin Efendi (Sipâhîzâde) 272
Muhyiddin Efendi İbnü'l-Hâc Hasan Medresesi (İstanbul'da) bk. Hacı Hasan Oğlu Mehmed Efendi Medresesi (İstanbul'da)
Muhyiddin el-Fenârî 46, 47, 71, 126, 130, 204, 308, 310, 420, 554, 556, 622
Muhyiddin el-İskilibî 44, 47, 60, 69, 350, 460, 462, 536, 538, 542, 544, 548, 550, 558, 560, 562
Muhyiddin Mehmed b. Abdülvehhâb bk. Mehmed b. Abdülvehhâb
Muhyiddin Mehmed Efendi (Çivizâde) bk. Mehmed Efendi (Çivizâde)
Muîdzâde Efendi bk. Mehmed Efendi (Muîdzâde)
el-Munhenâ 368
Munuk Ali Çelebi bk. Ali b. Bâlî
Murad b. Ali Kütüphanesi 73
Murad Han (III, Sultan) 50, 51, 55, 57, 69, 71, 514, 516, 574, 594, 648, 650
Murad Han (IV, Sultan) 50
Murad Hân-ı Gâzi (I, Sultan) 148
Murad Paşa Medresesi (İstanbul'da) 216, 316, 340, 446, 606, 640
Mursilis (II, Hitit Kralı) 21
Mûsâ (a.s.) 336, 600
Mûsâ b. Mustafa 79
Mûsâ Paşa (Mehmed Han Devri Vezirlerinden) 214
Muslihuddin b. Alâeddin (Cerrahzâde) bk. Cerrahzâde Efendi (Şeyh)
Muslihuddin b. Şâban Efendi (Sürûrî) 50, 53, 57, 64, 76, 130, 132
Muslihuddin Efendi (b. Şâban, Sürûrî) bk. Muslihuddin b. Şâban Efendi (Sürûrî)
Muslihuddin Efendi (Bostan) 27, 29, 47, 58, 63, 174, 308, 310, 312, 330, 356, 622, 632, 634
Muslihuddin Efendi (Cerrahzâde, Şeyh) bk. Cerrahzâde Efendi (Şeyh)
Muslihuddin Efendi (Dâvudzâde) 58, 296
Muslihuddin Efendi (Küçük Bostan) 29, 59, 316
Muslihuddin Efendi (Merkez, Şeyh) 382
Muslihuddin Efendi (Mimarzâde) 58, 208, 328
Muslihuddin Efendi (Niksarlı) 57, 126, 446
Muslihuddin Efendi (Nûreddinzâde, Şeyh) 59, 91, 416, 418, 454, 456
Muslihuddin Efendi (Sultan Cihangir Muallimi) 58, 300
Muslihuddin Efendi (Sürûrî) bk. Muslihuddin b. Şâban Efendi (Sürûrî)
Muslihuddin Efendi (Şeyh, *eş-Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye* Âlimlerinden) 406

Muslihuddin Efendi (Taşköprîzâde) 114, 138, 318
Muslihuddin el-İskilibî 47, 546
Muslihuddin es-Sirozî 544, 558, 560
Muslihuddin İbn eş-Şeyh Alâeddin (Cerrahzâde) bk. Cerrahzâde Efendi (Şeyh)
Muslihuddin Mustafa Efendi (Sürûrî) bk. Muslihuddin b. Şâban Efendi (Sürûrî)
Mustafa (Şeyh) 536
Mustafa b. Seyyid Hasan 502
Mustafa el-Bayrâmî 47
Mustafa Fâiz 78
Mustafa Han (Sultan Süleyman Şehzadesi) 132
Mustafa Paşa (Budin Beylerbeyi) 596
Mustafa Paşa (Vezir) 508
Mustafa Paşa Medresesi (Gebze'de) 462, 616, 622
Mustafa Paşa Medresesi (İstanbul'da) 108, 334, 340, 636
Mustafa Paşa Zâviyesi (İstanbul'da) 382
Mutavvel 48, 156, 624
Müeyyedzâde Abdürrahim Efendi bk. Abdürrahim el-Müeyyedî
Müeyyedzâde Abdurrahman Efendi bk. Abdurrahman (Müeyyedzâde)
Müeyyedzâde Alâeddin Efendi bk. Alâeddin Efendi (Müeyyedzâde)
Müftü Ahmed Paşa Medresesi (Bursa'da) 610, 668
Münşeât (Türkçe) 378
Münşeât Dîvânı 218
Münşî bk. Mehmed Efendi (Münşî)
Müslüman 23, 110, 206, 210, 258, 418, 424, 454, 508, 540
Müşteri 172

N

Nâdiretü'z-Zemen bk. *Nâdiretü'z-Zemen fî Târîhi'l-Yemen*
Nâdiretü'z-Zemen fî Târîhi'l-Yemen 35, 38, 508
Nâzırzâde Efendi (Ramazan) bk. Ramazan Efendi (Nâzırzâde)
Necid 118, 462
Nehcü'l-Belâga 160
Nev'îzâde bk. Nev'îzâde Atâyî
Nev'îzâde Atâyî 10, 12, 14, 25, 26, 27, 35, 37, 38, 39, 41, 50, 71, 82, 84, 93
Nevâyî 286
Ni'metullah Efendi (Rûşenîzâde) 44, 47, 50, 57, 157, 158
Niksar 126, 290
Niksârîzâde Efendi (Muhyiddin) bk. Muhyiddin Efendi (Niksârîzâde)
Niksarlı Emir Hasan bk. Emir Hasan-ı Niksârî
Niksarlı Muslihuddin Efendi bk. Muslihuddin Efendi (Niksarlı)
Nisâbü'l-İhtisâb 37
Nişancı (Emir) 452
Nişancızâde Efendi (Ahmed) 60, 63, 626, 628

Nûh (a.s.) 396, 480
Nûh b. Mehmed 79
Nûreddin Efendi (Sarıgürz) 222
Nûreddin Efendi (Şeyh Nûreddinzâde Babası) 454
Nûreddinzâde Efendi (Muslihuddin) bk. Muslihuddin Efendi (Nûreddinzâde, Şeyh)
Nûrullah Efendi (Kasaba Kadılarından) 654
Nuruosmaniye Yazma Eser Kütüphanesi 84
Nusûs 458
Nüzhetü'l-Elhâz fî Ademi Vad'i'l-Elfâz li'l-Elfâz 114

O

Orta Medrese (Tire'de) 302
Oruç Paşa Medresesi (Dimetoka'da) 30, 108, 306, 608
Oskar Rescher 72
Osman (Sultan Mustafa Oğlu, Sultan) 84
Osman Ağazâde 73
Osman er-Rûmî (Cerrahzâde Müridi) 532
Osmanlı Devleti 10, 11, 15, 24, 25, 27, 28, 31, 34, 42, 44, 47, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 68, 69, 71, 120, 126, 144, 236, 270, 380, 402, 406, 508, 632, 648
Osmanlı Müellifleri 14
Osmanlı Türkçesi 65, 70
Osmanoğulları bk. Osmanlı Devleti

Ö

Ömer Efendi (Hacı) 86
Ömer-i Halvetî (Şeyh) 566

P

Papasoğlu Medresesi (İstanbul'da) 650
Paralel Hayatlar 21
Paris 49, 89
Perviz Abdullah Efendi 59, 91, 452, 610, 626
Peykler Medresesi (Edirne'de) 108, 124, 126, 190, 220, 312, 452, 596, 632, 646
Plevne 222
Piramitler 218, 268, 298, 452, 482, 614
Pîrî Paşa Medresesi 126
Pîrî Paşa Medresesi (Adana'da) 266
Pîrî Paşa Medresesi (İstanbul'da) 130, 592
Pîrî Paşa Medresesi (Silivri'de) 124, 514, 654
Plutarkhos 21

R

Râgıb Paşa 79
Ramazan (Ali Paşa Zâviyesi Şeyhi) 412, 414
Ramazan (Şeyh) 66
Ramazan (Vizeli, Şeyh) 53, 59, 352, 354
Ramazan Efendi (Nâzırzâde) 60, 610, 612
Ramazanzâde Efendi (Mehmed) 626
Râme 440
Ravzu'r-Reyâhîn 136
Resûlullah bk. Hz. Muhammed

Reşîd 540
Risâle fî Tefsîri Âyeti'l-Vuzû' 116
Risâle fî Tefsîri Kavlihi Te'âlâ "Huve'llezi halaka lekum mâ fi'l-ardi cemî'an" 116
Risâle-i Kalemiyye 370, 584, 642
Risâle-i Seyfiyye 372, 586
Risâletü'l-Câmi'a li-Vasfi'l-Ulûmi'n-Nâfi'a 114
Risâletü'l-Etvâr 454
Risâletü'l-Kalemiyye 422
Risâletü't-Ta'rîf ve'l-İ'lâm fî Halli Müşkilâti'l-Haddi't-Tâmm 116
Riyâzîzâde Efendi 82
Rodos 152, 592
Rodos Medresesi 406
Rodoscuk 582
Rodosîzâde Efendi bk. Mehmed Efendi (Rodosîzâde)
Rûhî (Müderris) 82
Rûhu'n-Nüfûs 73
Rum 37, 368, 586
Rumeli 47, 52, 308, 406, 464, 554, 572, 610, 618, 646, 648
Rusçuk 658
Rüstem Paşa 166, 530
Rüstem Paşa (Sadrazam) 166, 192, 208, 224, 318, 402, 472, 614, 642
Rüstem Paşa Medresesi 530
Rüstem Paşa Medresesi (Hayrabolu'da) 654
Rüstem Paşa Medresesi (İstanbul'da) 298, 356, 640
Rüstem Paşa Medresesi (Kütahya'da) 324, 360, 384
Rüstem Paşa Medresesi (Rodoscuk'ta) 582
Rüstem Paşa Medresesi (Rusçuk'ta) 658

S

Sa'deddin et-Teftâzânî 108, 234, 352
Sa'dî b. Îsâ 262, 318, 346, 352, 406, 452, 464, 572, 574, 578, 606, 616, 646
Sa'dî Efendi (*Beyzâvî Tefsiri* Muhaşşîsi) bk. Sa'dî b. Îsâ
Sa'du'z-Zâbih 590
Saatli Medrese (Edirne'de) 108, 124, 126, 190, 220, 312, 452, 596, 632, 646
Sadrazam Rüstem Paşa Medresesi (İstanbul'da) 346
Sadreddin (Mîr) bk. Mîr Sadreddin
Sadreddin el-Konevî 458
Sadrüşşerîa 156, 218, 222, 226, 312, 350, 648, 654
Sâdullah Efendi (*Beyzâvî Tefsiri* Muhaşşîsi) bk. Sa'dî b. Îsâ
Safâ 154
Safiye Sultan 516
Sahbân el-Vâilî 100, 496
Sahn-ı Semân Medresesi bk. Semâniye Medresesi
Salâhiyye 454
Sâlih b. Celâl Efendi 50, 53, 58, 174, 180, 216
Sâlih Efendi 298

Sâlih el-Esved Efendi 360
Sâlih Molla Efendi 30
Sâlih Seyfî Efendi 30
Sâm 480
Samsunlu Ahmed b. Mehmed bk. Ahmed b. Mehmed (es-Samsûnî)
Samuel Johnson 22
Saray (Beldesi) 582
Saray (Kasabası) 298
Saray Medresesi 264
Sarıgürz Efendi bk. Nûreddin Efendi (Sarıgürz)
Sarıgürzzâde Efendi (Mehmed) bk. Mehmed Efendi (Sarıgürzzâde)
Saruca Paşa Medresesi (Gelibolu'da) 126, 130, 268, 622
Saruhan 358
Satürn 236
Seb'u'l-mesânî 512
Sefâkusî 628
Seffâh 424
Sehî Bey 24
Selânik 318, 604
Selim Han (I, Sultan) 52, 92, 178, 334, 592
Selim Han (II, Sultan) 33, 38, 42, 50, 51, 54, 55, 57, 59, 68, 69, 71, 140, 142, 248, 256, 338, 346, 362, 410, 446, 508, 510, 512, 574, 636, 640, 650
Selim Han İbn Sultan Süleyman bk. Selim Han (II, Sultan)
Selim Han Medresesi 296
Selim Hân-ı Sânî bk. Selim Han (II, Sultan)
Selma 184, 186, 274
Semâniye Medresesi 30, 110, 120, 124, 138, 148, 150, 166, 174, 190, 192, 196, 204, 208, 216, 220, 226, 260, 262, 264, 266, 268, 290, 296, 298, 302, 306, 308, 310, 312, 316, 324, 330, 334, 340, 356, 358, 362, 384, 406, 420, 446, 450, 452, 462, 572, 592, 598, 604, 606, 610, 614, 620, 622, 626, 632, 634, 636, 640, 646, 652, 654, 658, 662
Semîn 628
Serîc 590
Seyfeddin Medresesi (Ankara'da) 608
Seyyid Buhârî Zâviyesi 308
Seyyid Hasan b. Sinan en-Niksârî bk. Hasan b. Sinan (Seyyid)
Seyyid Şerîf 390
Seyyid Velâyet 318
Seyyidî Çelebi 462
Seyyidî Efendi (Kara) bk. Kara Seyyidî Efendi
Sıdkîzâde Ahmed Reşîd Efendi bk. Ahmed Reşîd Efendi (Evkaf Müfettişi Sıdkîzâde)
Sicill-i Osmânî 14
Sidrekapısı 318
Silivri 124, 514, 654
Sinan Efendi 598
Sinan Efendi (Akhisarlı) 59, 358
Sinan Efendi (*Beyzâvî Tefsiri* Muhaşşîsi) 468, 360
Sinan Efendi (Sünbül, Şeyh) 380, 382, 578

Sinan Efendi (Yûsuf Efendi) bk. Yûsuf Efendi (Sinan Efendi)
Sinan Paşa Medresesi (Beşiktaş'ta) 658
Sinâneddin (Sünbül, Şeyh) bk. Sinan Efendi (Sünbül, Şeyh)
Sinâneddin Efendi (Aklık) 234
Sinâneddin Efendi (*Beyzâvî Tefsiri* Muhaşşîsi) bk. Sinan Efendi (*Beyzâvî Tefsiri* Muhaşşîsi)
Sipâhîzâde (Muhyiddin Efendi) bk. Muhyiddin Efendi (Sipâhîzâde)
Siraceddin Ömer b. Muhammed b. İvaz eş-Şâmî 37
Sirâceddin Yûsuf b. Bekr es-Sekkâkî 36
Sirâciye Medresesi 326
Sirâciye Medresesi (Edirne'de) 216, 324
Sirozlu Şeyh Muslihuddin bk. Muslihuddin es-Sirozî
Sitti Hatun Medresesi (İstanbul'da) 668
Sivas 146
Sofya 302, 454, 610
Sofyalı Şeyh Bâlî 454
Sonusa 232, 622
Sonusa Medresesi 334
Sonusalı Dede Halife bk. Dede Halife es-Sonusî
Sonusalı Yûsuf Efendi bk. Yûsuf Efendi (Sonusalı)
Sûfî Mehmed Paşa Medresesi 578
Sultan Abdülhamid Han bk. Abdülhamid Han (Sultan)
Sultan Ahmed (Bayezid Han Oğlu) bk. Ahmed (Bayezid Han Oğlu, Sultan)
Sultan Bayezid Han Kızı Medresesi (Bursa'da) 632
Sultan Bayezid Han Medresesi 216
Sultan Bayezid Han Medresesi (Amasya'da) 606
Sultan Bayezid Han Medresesi (Edirne'de) 110, 190, 306, 322, 340, 572, 596, 622
Sultan Bayezid Han Medresesi (İstanbul'da) 340
Sultan Cihangir bk. Cihangir (Sultan Süleyman Şehzadesi)
Sultan Gavrî bk. Kansu Gavrî
Sultan Mehmed Han Camii 414, 468, 592, 618, 622, 648
Sultan Mehmed Medresesi 138, 636
Sultan Mehmed Medresesi (Bursa'da) 462, 582
Sultan Mehmed Medresesi (Eyüp'te) 204
Sultan Mehmed Medresesi (İstanbul'da) 604, 606, 610, 652
Sultan Mehmed Medresesi (Merzifonda) 234
Sultan Mehmed Medresesi (Sultan Süleyman Oğlu) 166, 170, 358, 420, 614, 616, 634, 654, 662
Sultan Murad Han İbn Sultan Selim bk. Murad Han (III, Sultan)
Sultan Murad Han Medresesi 126
Sultan Murad Medresesi (Bursa'da) 120, 158, 234

Sultan Oğlu Medresesi bk. Sultan Mehmed Medresesi (Sultan Süleyman Oğlu)
Sultan Orhan Medresesi (İznik'te) 196
Sultan Osman (Sultan Mustafa Oğlu) bk. Osman (Sultan Mustafa Oğlu, Sultan)
Sultan Selim Han bk. Selim Han (II, Sultan)
Sultan Selim Han Medresesi 204, 220, 226, 262, 268
Sultan Selim Han Medresesi (Edirne'de) 610, 652
Sultan Selim Han Medresesi (İstanbul'da) 324, 652
Sultan Selim Han Vâlidesi Medresesi (Trabzon'da) 208
Sultan Süleyman b. Selim Han bk. Kanûnî Sultan Süleyman
Sultan Süleyman Camii bk. Süleymaniye Camii
Sultan Süleyman Dârülhadisi bk. Süleymaniye Dârülhadisi
Sultan Süleyman Han bk. Kanûnî Sultan Süleyman
Sultan Süleyman Kızı bk. Mihrimah Sultan
Sultan Süleyman Medresesi (Rodos'ta) 592
Sultan Süleyman Medresesi (Şam'da) 266, 330, 598, 608
Sultan Süleyman Medresesi bk. Süleymaniye Medresesi
Sultan Süleyman Zevcesi Medresesi bk. Hürrem Sultan Medresesi
Sultâniye Medresesi (Bursa'da) 226
Sûretü'l-Halâs fî Sûreti'l-İhlâs 114
Süfyân es-Sevrî 23
Süleyman Han bk. Kanûnî Sultan Süleyman
Süleyman Paşa Medresesi (İznik'te) 222, 234, 268, 572, 654
Süleyman Paşa Medresesi (Yenişehir'de) 296
Süleymân-ı Âmidî (Halvetiyye Şeyhi) 512
Süleymaniye Camii 238, 348, 578, 604
Süleymaniye Dârülhadisi 622, 654
Süleymaniye Dârülhadisi (İstanbul'da) 120, 126
Süleymaniye Medresesi 52, 120, 174, 208, 262, 298, 324, 362, 384, 420, 450, 610, 634, 636, 646, 652, 658, 662
Süleymaniye Medresesi (İznik'te) 174
Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi 28, 76, 77, 78, 79
Sünbül Sinan Efendi bk. Sinan Efendi (Sünbül, Şeyh)
Sürûrî Efendi bk. Muslihuddin b. Şâban Efendi (Sürûrî)

Ş

Şah Ali Çelebi İbn Kâsım Beg 50, 58, 162
Şah İsmail 398
Şah Mehmed b. Hürrem 29, 46, 59, 64, 324

Şah Tahmasb 144, 146, 400

Şâhî (Şehzade Bayezid) bk. Bayezid Han (Kanûnî Sultan Süleyman Şehzadesi)

eş-Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye 10, 11, 12, 13, 14, 16, 25, 35, 42, 43, 44, 49, 50, 51, 54, 57, 61, 63, 67, 69, 70, 71, 72, 78, 80, 86, 87, 114, 406, 420, 454, 460, 668

eş-Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye fî Ulemâi'd-Devleti'l-Osmâniyye bk. *eş-Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye*

Şam 176, 204, 208, 218, 266, 270, 318, 322, 362, 372, 378, 586, 592, 596, 598, 608, 610, 616, 622, 626, 628

Şebistân-ı Hayâl 136

Şeddâd 168, 482

Şemseddin (Bektutiye Müderrisi, Şeyh) 606

Şemseddin Ahmed (Arab Çelebi) 196, 654

Şemseddin Ahmed (Ebüssuûd Efendi Oğlu) 50, 58, 166, 170

Şemseddin Ahmed b. Bedreddin Efendi bk. Şemseddin Ahmed Efendi (Kadızâde)

Şemseddin Ahmed Efendi (Azmî) 53, 61, 658

Şemseddin Ahmed Efendi (Kadızâde) 52, 60, 208, 212, 634, 646, 648, 668

Şemseddin Ahmed Efendi (Muallimzâde) 59, 406, 408

Şemseddin Ahmed Efendi (Sadrazam Ahmed Paşa Hocası) 262

Şemseddin Ahmed Efendi (Saraylı) 60, 582

Şemseddin Ahmed Efendi b. Ahî el-Karamânî 58

Şemseddin Efendi (Kadızâde) bk. Şemseddin Ahmed Efendi (Kadızâde)

Şerh-i Bedî'iyye-i Ebüssuûd 39

Şerhu Tağyîri'l-Miftâh 36

Şerhu'l-Adud 360

Şerhu'l-Akâid 352

Şerhu'l-Buhârî 134

Şerhu'l-Cedîd li't-Tecrîd 200

Şerhu'l-Füsûs 454

Şerhu'l-Hidâyeti'l-Hikme 390

Şerhu'l-Kâfiye 378

Şerhu'l-Mes'ûdiye 352

Şerhu'l-Mevâkıf 29, 47, 188, 200, 218, 324, 378, 390, 462, 664

Şerhu'l-Miftâh 114, 156, 218, 230, 296, 316, 352, 358, 462, 634, 648, 656

Şerhu'l-Vikâye 218, 350

Şerhu't-Tavâlî 390

Şerîf (*Hâşiyetü't-Tecrîd* Müellifi) 230

Şerîf (*Şerhu'l-Miftâh* Müellifi) 156, 200, 230, 634, 670

Şerîf el-Cürcânî 29, 47, 114, 200, 218, 272, 296, 316, 324, 326, 352, 378, 390, 462, 648

Şerîf el-Murtazâ Ali b. Tâhir 44, 160

Şeyh Abdullah el-Karamânî bk. Abdullah el-Karamânî (Bayrâmî Şeyhi)
Şeyh Abdürrahim el-Müeyyedî bk. Abdürrahim el-Müeyyedî
Şeyh Abdüllatif Efendi bk. Abdüllatif Efendi (Şeyh)
Şeyh Abdüllatif en-Nakşbendî el-Buhârî bk. Abdüllatif Efendi (Şeyh)
Şeyh Alâeddin (Cerrahzâde Babası) bk. Alâeddin Efendi (Cerrahzâde Babası, Şeyh)
Şeyh Alâeddin Efendi (Edirne Şeyh Şücâ' Zâviyesi Şeyhi) 546
Şeyh Ali 258
Şeyh Bâlî (Sarhoş) 53, 59, 410, 412, 414, 416
Şeyh Bâlî (Sofyalı) bk. Sofyalı Şeyh Bâlî
Şeyh Bâlî el-Halvetî bk. Şeyh Bâlî (Sarhoş)
Şeyh Bâyezîd bk. Bâyezîd-i Bistâmî
Şeyh Bedreddin el-Simavnavî bk. Bedreddin el-Simavnavî (Şeyh)
Şeyh Celâleddin bk. Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî
Şeyh Cemâleddin bk. Cemâleddin (Şeyh)
Şeyh Ebû Saîd b. Sun'ullah 398
Şeyh Garseddin İbn İbrâhim bk. Garseddin Efendi (Şeyh)
Şeyh İbrâhim b. Edhem bk. İbrâhim b. Edhem (Şeyh)
Şeyh İbrâhim el-Kayserî bk. İbrâhim el-Kayserî (Şeyh)
Şeyh İcâdî bk. Hayreddin İcâdî
Şeyh Mahmud el-Amâsî bk. Mahmud el-Amâsî (Şeyh)
Şeyh Mahmud el-Buhârî Zâviyesi (İstanbul'da) 620
Şeyh Mahmud en-Nakşbendî bk. Mahmud en-Nakşbendî
Şeyh Muharrem el-Kastamonî bk. Muharrem Efendi (b. Mehmed, Şeyh)
Şeyh Muhyiddin (Birgili) bk. Muhyiddin Efendi (Birgili, Şeyh)
Şeyh Muhyiddin (Hekim Çelebi) bk. Hekim Çelebi (Şeyh Muhyiddin)
Şeyh Muhyiddin el-İskilibî bk. Muhyiddin el-İskilibî
Şeyh Muhyiddin Zâviyesi (İstanbul'da) 32, 526
Şeyh Muslihuddin (Nûreddinzâde) bk. Muslihuddin Efendi (Nûreddinzâde, Şeyh)
Şeyh Muslihuddin es-Sirozî bk. Muslihuddin es-Sirozî
Şeyh Ömer el-Halvetî bk. Ömer-i Halvetî (Şeyh)
Şeyh Ramazan (Vizeli) bk. Ramazan (Vizeli, Şeyh)
Şeyh Sâfî 566
Şeyh Sun'ullah (Ebû Saîd Babası) 398
Şeyh Süleymân-ı Âmidî bk. Süleymân-ı Âmidî (Halvetiyye Şeyhi)
Şeyh Şücâ' Zâviyesi 526, 528
Şeyh Şücâ' Zâviyesi (Edirne'de) 546

Şeyh Tâceddin İbrâhim b. Abdullah el-Hamîdî bk. Tâceddin İbrâhim b. Abdullah

Şeyh Vefâ Hazîresi 402

Şeyh Ya'kûb el-Kirmânî bk. Ya'kûb el-Kirmânî

Şeyhli (Beldesi) 380

Şeyhzâde Abdurrahman Efendi bk. Abdurrahman b. Cemâleddin (Şeyhzâde)

Şeyhzâde Efendi (*Beyzâvî Tefsiri* Şârihi) 626

Şîa 160

Şehâbeddin Ahmed b. Hacer el-Askalânî 108

Şehâbeddin Ahmed es-Sübkî 108

Şîraz 388

Şücâ' Efendi 308, 322

T

Tabakât-ı Hanefiyye 73

Tabakâtü'l-Kübrâ 24

Tabib İlyas bk. İlyas el-Karamânî (Tabib)

Tâceddin İbrâhim b. Abdullah 50, 29, 58, 62, 222, 224, 226, 228

Tâceddin İbrâhim el-Manavî 58, 266

Teftâzânî bk. Sa'deddin et-Teftâzânî

Teftâzânî Şerhi 234

Tağyîru'l-Miftâh 36

Tağyîrü't-Tenkîh 310

Tahir b. Mehmed 83

Tahmasb bk. Şah Tahmasb

Tâif 630

Taraklıborlu Medresesi 358

Taşköprîzâde Ahmed İsâmeddin bk. Ahmed İsâmeddin Efendi (Taşköprîzâde)

Taşköprîzâde Efendi bk. Ahmed İsâmeddin Efendi (Taşköprîzâde)

Taşköprîzâde Muslihuddin Efendi bk. Muslihuddin Efendi (Taşköprîzâde)

Tavâlî 114

Tebriz 398

Tecrîd 648

Tecrîd Hâşiyesi 272, 274

Tehzîb 390

Tehzîbü'l-Mantık 390

Telvîh 210, 310

Tenkîh 312

Tennûrî Efendi bk. İbrâhim Tennûrî el-Kayserî

Tercüme-i Nisâbü'l-İhtisâb 14, 34, 37, 38

Tetimmetü'ş-Şakâ'ik bk. *Tetimmetü'ş-Şakâ'ıkı'n-Nu'mâniyye*

Tetimmetü'ş-Şakâ'ıkı'n-Nu'mâniyye 11, 25, 50, 51, 57

Tezkire fî İlmi'l-Hisâb 188

Tezkiretü'ş-Şuarâ ve Tabsıratü'n-Nuzemâ 24

The Life of Savage 22

Till Bûrî 540

Timur 168, 424, 586

Tire 222, 234, 302, 306, 308, 406, 410

Tokat 346, 358

Tokatlı Ahî Yûsuf bk. Ahî Yûsuf et-Tokadî
Trablusşam 620
Trabzon 208, 334, 336
Trabzon Medresesi 158, 260
Tûbâ 278
Tuhfe-i Nâilî 14
Tunus 508
Tûr 244
Tûr-i Sînâ 584
Tûsî (Mevlâ) 202
Tübba 168
Türk 9, 10, 11, 12, 14, 24, 40, 43, 51, 53, 67, 71, 89, 140, 206, 232, 354
Türk Dil Kurumu 26
Türk Edebiyatında Vefeyâtnâme ve İsmâil Belîğ'in Güldeste-i Riyâz-ı İrfân'ı 10
Türkçe 12, 15, 25, 34, 37, 49, 50, 53, 65, 70, 71, 76, 81, 88, 89, 136, 146, 216, 218, 240, 244, 288, 302, 330, 376, 464, 660
Türkiye 13, 17, 37, 82, 83
Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi 93
Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı 10, 16

U

Ubeydullah en-Nakşbendî 398
Ukaysa 274
Urfî 83
Uşşâkîzâde Hasîb 14
Uzun Bâlî bk. Bâlî b. Mehmed (Uzun Bâlî)

Ü

Ümmüveledzâde Efendi (Ali) bk. Ali Efendi (Ümmüveledzâde)
Üsküdar 124, 262, 334, 358, 582, 604, 640
Üsküdar Medresesi 220, 356
Üsküp 108, 112, 302

V

Vâhid Paşa Medresesi (Kütahya'da) 220, 406
Vâhidiye Medresesi (Kütahya'da) 616
Vâkı'âtü'l-Hüsâmiyye 374
Vâlide Sultan Medresesi (İstanbul'da) 420
Vardar 126
Vâridât 458
Vefeyâtü'l-A'yân 44, 72
Velîd 396
Veliyyüddin Efendi (Şeyhülislâm) 80, 81
Veliyyüddinzâde Ahmed Paşa Medresesi (Bursa'da) 158, 208, 360, 610, 616, 646
Veliyyüddinzâde Medresesi (Bursa'da) bk. Veliyyüddinzâde Ahmed Paşa Medresesi
Vize 352

W

William Roper 21

Y

Ya'kûb (a.s.) 256, 422
Ya'kûb Efendi (Çalık) 50, 58, 264
Ya'kûb el-Kirmânî 59, 380, 382

Yahyâ b. Eksem 122
Yahyâ b. Nûreddin Efendi (Emin Kösesi) 50, 57, 120
Yahyâ b. Ömer (Amasyalı) 59, 65, 334, 336, 338
Yahyâ Çelebi (Ahîzâde) 28
Yahyâ Çelebi Medresesi (İstanbul'da) 662
Yahyâ Efendi b. Ömer bk. Yahyâ b. Ömer (Amasyalı)
Yavuz Sultan Selim bk. Selim Han (I, Sultan)
Yegân Efendi Medresesi (Bursa'da) 308, 358
Yemen 168, 508
Yeni Ali Paşa Medresesi 632
Yeni Sultan Selim Han Medresesi 632, 662
Yeni Tarama Sözlüğü 26
Yılancık Efendi 30
Yıldırım Han Medresesi (Bursa'da) 120, 158, 208, 220, 582, 610, 632, 636, 646
Yıldırım Han Medresesi (Mudurnu'da) 346
Yûnus (a.s.) 256, 422, 584, 586, 666
Yûsuf Efendi (Sinan Efendi) 29, 60, 622, 624, 626
Yûsuf Efendi (Sonusalı) 48
Yûsuf et-Tokadî bk. Ahî Yûsuf et-Tokadî
Yümnî bk. Mehmed Yümnî

Z

Zâhid-i Geylânî 566
Zebûr 492
Zekeriyyâ (Kadı) bk. Kadı Zekeriyyâ
Zeyl-i Atâyî 12
Zeyl-i Şakâ'ik 14, 27, 71, 76, 79, 82, 84
Zeyniyye 318
Zeynülibâd Efendi (Kayserili) 60, 606, 608
Zeynülibâd Kardeşi Abdülfettah bk. Abdülfettah Efendi (Zeynülibâd Kardeşi)
Zî Tuva 368
Zigetvar 236, 456
Zû Gadâ 440
Zülfinigâr Efendi bk. Mehmed Efendi (Zülfinigâr)
Zülkarneyn 422, 586
Zünnûn (Yûnus a.s.) 422, 666

KAYNAKÇA

Abdurrahman el-Câmî, *el-Fevâidu'd-Diyâiyye*, Dâru'l-Kütübi'l-'İlmiyye, Beyrut, t.y.

Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ ve Muzîlu'l-İlbâs*, Mektebetu'l-'İlmi'l-Hadîs, II, 407.

Ahatlı, Erdinç, "Terceme", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. 40, Ankara 2011, ss. 483-484.

Ahmed Timur Paşa, *el-Emsâlü'l-Âmiyye*, Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, Mısır 1956.

Ahterî Mustafa Efendi, *Ahterî-i Kebîr*, Matbaa-i Amire, İstanbul 1310.

Akar, Gül Ayşe, *Tanzimat'tan II. Meşrutiyet'e Türk Edebiyatında Biyografi*, Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2013.

Alak, Musa, *Kemalpaşazâde'nin Şerhu Tağyîri'l-Miftâh Adlı Eserinin Tahkik ve Tahlili*, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2009.

Ali b. Bâlî, *el-Ikdu'l-Manzûm fî Zikri Efâzıli'r-Rûm*, Manisa Yazma Eser Kütüphanesi, no. 1348/1 (M).

-----, *Hayru'l-Kelam fi't-Tekassî an Aglâti'l-Avâm*, Hatem Sâlih ez-Zamin (nşr.), Mecelle el-Mecmaü'l-İlmi'l-Irâkî, Bağdat 1981.

Aslan, Sema, "Türkiye'de Biyografinin Gelişmemesi Kapalı Toplum Yapısıyla Yakından İlgili", *Milliyet* gazetesi, 8 Ağustos 2006.

Avcı, Casim, "Tabakat (İslâm Tarihi)", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. 39, Ankara 2010, ss. 297-299.

Babanzâde Bağdatlı İsmail Paşa, *Hediyyetü'l-Ârifîn Esmâü'l-Müellifîn ve Âsârü'l-Musannifîn*, İbnü'l-Emin Mahmud Kemal İnal, Avni Aktuç (tsh.), Milli Eğitim Bakanlığı Yay., Ankara 1951.

Babinger, Franz, *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*, (çev.) Coşkun Üçok, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1992.

Blochet, Edgard, *Bibliotheque Nationale Catalogue des Manuscrits Arabes des Nouvelles Acquisitions (1884-1924)*, Paris 1925.

-----, *Catalogue de la Collection de Manuscrits Orientaux*, *Arabes, Persans Et Turcs*, Paris 1900.

Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, Matbaa-i Amire, İstanbul 1342.

Bülbül, Tuncay, "CEVHERÎ, Mınık Ali Cevherî Efendi", *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, http://www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=3794 (E.T: 03.04.2018).

Çelebioğlu, Sinem, *Türk Edebiyatında Modern Biyografinin Doğuşu*, Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2007.

Dilçin, Cem, *Yeni Tarama Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1983.

Donuk, Suat, *Hadâ'iku'l-Hakâ'ik fi Tekmileti'ş-Şakâ'ik Nev'îzâde Atâyî'nin Şakâ'ik Zeyli*, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul 2017.

-----, *Türk Edebiyatında Vefeyâtnâme ve İsmail Beliğ'in Güldeste-i Riyâz-ı İrfân'ı*, Gece Kitaplığı Yayınları, Ankara 2016.

Durmuş, İsmail, "Tabakat", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. 39, Ankara 2010, ss. 288-290.

Efendioğlu, Mehmet, "Tabakat (Hadis)", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. 39 Ankara 2010, ss. 291-292.

Ekinci, Ramazan, *Uşşâkîzâde Hasib'in Zeyl-i Şakâ'ik'ı*, Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Manisa 2014.

-----, *Zeyl-i Şakâ'ik, Uşşâkîzâde'nin Şakâ'ik Zeyli*, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul 2017.

Eren, A. Cüneyt, Uzunoğlu, M. Vecih, "Hısım Ali Çelebi'nin Ebüssuûd'a Ait Bedîiyye Şerhi", *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2012/2, S. 36, ss. 267-301.

Ergüven, Şahabettin, "Arap Dilinde Lahn'ın Ortaya Çıkışı ve İlk Görüntüleri", *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2007/1, c. 6, S. 11, ss. 157-157.

es-Sekkâkî, *Miftâhu'l-Ulûm*, thk: Abdulhamid Hindâvî, Dâru'l-Kütübi'l-'İlmiyye, Beyrut 2000.

Fayda, Mustafa, "Siyer ve Megâzî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. 37, Ankara 2009, ss. 319-324.

Furat, Ahmed Subhi, *eş-Şekā'iku'n-Nu'mâniye fî Ulemâi'd-Devleti'l-Osmâniye*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay., İstanbul 1985.

Gönül [Necatigil], Behcet, "İstanbul Kütüphanelerinde al-Şakāik al-Nu'maniya Tercüme ve Zeyilleri", *Türkiyat Mecmuası*, VII-VIII/2, İstanbul 1945.

İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, Dâru Sâdır, Beyrut 1414.

İsen, Mustafa vd., *Şair Tezkireleri*, Grafiker Yayınları, Ankara 2009.

İshakoğlu, Ömer, *Türklerin XV-XVI. Asırlarda Arapça Belagata Yaptığı Katkılar (XV-XVI. Asırlarda Belagat)*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2004.

İsmal Hakkı Bursevî, *Rûhu'l-Beyân*, Dâru'l-fikr, Beyrut 2010.

Kami, Gürzat, Understanding a Sixteenth-century Ottoman Scholarbureaucrat: Ali b. Bâlî (1527-1584) and His Biographical Dictionary *al-'Iqd al-Manzum fi Dhikr Afazıl al-Rum*, İstanbul Şehir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2015.

Kandemir, M. Yaşar, "Hadis", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. 15, Ankara 1997, ss. 27-64.

-----, "Şemail", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. 38, Ankara 2010, ss. 497-500.

Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-Zünûn*, (çev.) Rüştü Balcı, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2014.

Khanjanov, Shahin, *Ali Cevherî'nin Tercüme-i Nisabü'l-İhtisab İsimli Eseri: Latinize ve Tahlil*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2014.

Kireççi, Akif, "Arap Dünyasında Biyografi Geleneği", *Klasik Türk Edebiyatında Biyografi Sempozyumu Bildirileri (Mustafa İsen Adına)*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 2011.

Kurnaz, Cemal ve Tatçı, Mustafa (haz.), *Mehmet Nail Tuman Tuhfe-i Nâilî*, Bizim Büro Yayınları, Ankara 2001.

Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, Matbaa-i Amire, İstanbul 1311.

Mütercim Asım Efendi, *el-Okyanusu'l-Basît fî Tercemeti'l-Kamusi'l-Muhit*, (V Cilt), Matbaatü'l-Osmâniyye, İstanbul 1305.

Ömer b. Muhammed b. İvaz es-Sunnâmî, *Nisâbu'l-İhtisâb*, (thk.) Merizen Saîd Merizen Asîrî, Mektebetu Tâlibi'l-câmii, Mekke 1986.

Özcan, Abdülkadir, "Ali Çelebi, Hısım", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Ankara 1989, c. 2, ss. 385-385.

-----, "Tabakat (Osmanlı Dönemi)", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. 39, Ankara 2010, ss. 299-301.

Özkırımlı, Atilla, "Biyografi Türk Edebiyatında Gereken İlgiyi Görmemiştir", *Milliyet Sanat* dergisi, Yeni Dizi 88, 15 Ocak 1984.

Öztürk, Mehmet, *Âşık Çelebi'nin Zeylü'ş-Şakâiki'n-Nu'mâniyye Adlı Eseri*, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 2016.

Rescher, Oskar (Osman), *Taşkopruzade eş-Şaqa'ik en-No'manijje Fortgesetzt von 'Ali Miniq unter dem Titel el-'İqd el-Manzum fi Dikr Afadil er-Rum*, Mit Zusaetsen, Verbesserungen und Anmerkungen nach dem Randdruck Cairo, Stutgart 1934.

Tâhirülmevlevî, *Edebiyat Lügati*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1994.

Tan, Muharrem, *Taşköprülüzâde Osmanlı Bilginleri eş-Şakāiku'n-Nu'mâniyye fî Ulemâi'd-Devleti'l-Osmâniyye*, İz Yayıncılık, İstanbul 2007.

Taşköprîzâde Ahmed İsâmeddin Efendi, *eş-Şakāiku'n-Nu'maniyye fi Ulemai'd-Devleti'l-Osmaniyye*, Dârü'l-Kitâbi'l-Arabiyye, Beyrut 1975.

Taşköprîzâde Ahmed İsâmeddin Efendi, *eş-Şakāiku'n-Nu'maniyye fi Ulemai'd-Devleti'l-Osmaniyye*, Editör Muhammed Abdusselam Şâhîn, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 2017.

Uzun, Mustafa, "Hilye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c.18, Ankara 1998, ss. 44-47.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Devleti'nin İlmiye Teşkilatı*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2014.

Yıldız, Ayşe, "Paralel Yaşamlardan Şair Tezkirelerine Doğu ve Batı Biyografi Yazarının Kaleminden İnsan", *Mustafa İsen Adına Uluslararası Sempozyum: Klasik Türk Edebiyatında Biyografi Bildirileri*, AKM Yayınları, Ankara 2011.

Zengin, Bekir, *Alman ve Türk Edebiyatlarında Biyografi ve Stefan Zweig'in Nietzsche, Hölderlin, Kleist Biyografileriyle Abdülhak Şinasi Hisar'ın Ahmet Haşim Biyografisi*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara 1994.

Zirikli, Hayreddin, *el-A'lâm Kâmusu Terâcim li-Eşheri'r-Ricâl ve'n-Nisâ*, Dârü'l-ilmi li'l-melâyin, Beyrut 1992.